శ్రీరస్తు.

శ్రీతులసీదాసు రామాయణము

బాలకాండము.

శ్రీగోస్వామి తులసీదాసకృత హిందీరామాయణమునకు
పరివర్తనపు తెనుఁగు.

శ్రీ శ్రీనివాసశర్మ, బి. ఏ.,
గారిచే పరివర్తితము.

చెన్నపురి:
వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్
వారిచేఁ బ్రకటితము.
1926,

Printed at
THE "VAVILLA" PRESS
MADRAS.--1926.

పీఠిక

శ్రీరామాయణము పాలసముద్రము వంటిది ఆసముద్రముననే భగవంతుఁడు నివసించును. ఆచోటు భగవంతునకు మహాప్రీతిజనకము. కాననే చిరకాల మందు నివసించును. అట్లు శ్రీరామపరబ్రహ్మమున కీరామాయణక్షీరాబ్ధియం దెక్కువప్రీతి. సకలావతారములను దెలుపు పురాణములు భగవత్ప్రీతిపాత్రములే. ఐనను శ్రీరామపరమాత్మ కీచరిత్రమునందే మిక్కిలి ప్రీతి. భగవంతుని యనేకకోటినామములలో శ్రీరామనామము భక్తామరతరువువంటిది. ఎవ్వరెవ్వ రేయేవాంఛలఁ గోరి స్మరింతురో వారివారి కాయాయభీష్టములు సిద్ధించుచుండుట తన్నామమహిమముననే యని తెలియఁదగు. కాన శ్రీరామనామము కల్పతరువువంటిది.

శ్రీరామాయణము సుధాసముద్రము గనుకనే వాల్మీకి దాని భాగములకుఁ గాండములని పేరుంచెను. కాండమనఁగా జలము ప్రతి సుధాబిందువు ప్రాణప్రదమగునట్లు ప్రతియక్షరము చతుర్విధపురుషార్థప్రదము. కాఁబట్టియే శ్రీరామాయణ మాబాలగోపాలవిదితము. సకలాపత్పరిహారమగుటంబట్టియే భక్తులు కష్టకాలములయందుఁ దద్భాగములలో నొకదానిని బఠింతురు. ఇతర పురాణముల నింతగా పఠించుట గనుచున్నవారమా! అప్రమేయమహిమము రామాయణమునఁ గలదనుట సర్వజనవిదితము.

ఆమహాకావ్యము నెందఱో పుణ్యపురుషులు పఠించి మహానందపరవశులై భాషాంతరీకరణ మొనరించి పామరులకు మహోపకార మొనరించిరి, ఒనరించుచున్నవారు, ఒనరింపఁగలరు. భరతఖండమున దేశభాషారూపముగనున్న రామాయణ మహాకావ్యమునందు అసమాన ప్రఖ్యాతిం గాంచినది తులసీదాసు రామాయణము ఆమహాభక్తుఁడు "మక్కీకి మక్కీ" యన్నట్లుగాక తన్మహిమమును స్వానుభవమున నెఱింగినవాఁడు కాన నితరులు తత్పఠనమున నేయేవిషయములు నేర్చ

కొనవలయునో వానినన్నింటిని దెల్పెను. ఇదియే యీగ్రంథమునందున్న యద్భుతమహిమము. ఈరీతి నెవరును భాషాంతరీకరణమును జేయలేదని గట్టిగాఁ జెప్పఁగలము. కొందఱు కథను వ్రాసిరి. మఱియుఁ గొందఱు శ్లోకార్థమును శక్త్యనురూపముగా వ్రాసిరి. ఇంకనుం గొందఱు తదర్థమునంతయు వ్రాసిరి. కాని తన్మహిమమును దెలుపుటయే ప్రధానకృత్యముగా నిమహాభక్తుఁడు తులసీదాసు రచించెను. ఇదియే యీరామాయణమందున్న మహామహిమము. శ్రీగోవిందరాజమహేశ్వరతీర్థప్రభృతులు వ్రాసిన విశేషార్థములకన్న సీతులసీదాసు వివరించినవి తక్కువకావు. ఈయనభావమంతయు నిట వివరింప వలనుపడదు. గురుధ్యానము మొదలు ప్రతివిషయమందును గ్రొత్తమార్గమునే యవలంబించి యీకవి భావకవితావాల్మీకి యయ్యెను. గురువందనము తొలుతఁజేసి మహాత్ములను బ్రార్థించి దుర్జనుల నతివినయమునఁ దలంచి తత్కృత్యములుగూడ నొకవిధమున నుతింపఁదగినవే యని తెలిపి శ్రీరామాయణమహాకావ్యప్రతిభను స్పష్టపఱచెను.

ఈకావ్యము సర్వజనసమ్మతమని తెల్పుటలో సీదాసు మిగులఁ జమత్కారమును గనఁబఱచెను. నవగ్రహములకు నమస్కరించెను. గ్రహములు గోళోపాధికజీవులని యీమహాకవి యెఱుంగుట స్పష్టమగును. ప్రపంచమున కెవ్వరెవ్వరివలన మేలుగలుగుచున్నదో వారెల్ల వంద్యులని కవిహృదయమతమైనట్టు కనుపట్టు. సుకవులని కుకవులని వేఱుచేయలేదుగాని భావ మట్టిదియే యని యీతనివ్రాఁతవలన మనమెఱుఁగ వచ్చు.

రామనామ మహిమ మపారముగుటంబట్టియే తద్వ్యాఖ్యానము నెవరు రచించినను గానివి సజ్జనులు నామమహిమముంబట్టి శిరసావహింతురని తేటపఱచెను. సరస్వతీప్రార్థనముచేయుచు శ్రీరామభక్తి యనునది మంత్రరూపముగుట నీరామాయణమును రచియింపఁబూను మహాకవి స్మరించినంతనే బ్రహ్మలోకమును వదలి వాకిటికిఁ బ్రత్యక్షమగునని స్వాభిప్రాయమును వెల్లడించెను. అనఁగాఁ బవిత్రతమకావ్యకరణమున కెల్ల దేవతలు తోడ్పడుట యట్టుండఁ గవితాస్వరూపిణియగు శ్రీశారదాంబ ముఖ్యముగాఁ దనతోడ్పాటును గనఁబఱచునని యిమ్మహాకవి విశ్వా

సము. ఎవ్వఁడు శ్రీరామచరిత్రసరోవరమున స్నానము చేసి పరిశుద్ధుఁడు కానిచో బ్రహ్మలోకమునయున్న శారదాంబను ఆవాహనము చేయ సమర్థుఁడు కాఁడని కవి తెలుపుటవలన నీదాసవర్యునకు శ్రీరామచరిత్రమున నెంత దృఢభక్తికలదో స్పష్టము కాకపోదు. ప్రాకృతజనులను వర్ణించినచో సరస్వతికి శిరోభారము గల్గునని తెల్పుటచే భగవంతుఁడు తప్ప నక్కఱవారిని నుతించుట నిష్ఫలమని కవి యుద్దేశమైనట్లు తేలకపోదు. హృదయసముద్రమున బుద్ధియను ముత్తియంపుఁజిప్ప సరస్వతియను స్వాతివర్షమున కెదురుచూచుచుండు ననువిషయమును దెల్పిన సత్కవిభావ మెంతపరిశుద్ధమైనదో యూహింపవలయును ఆ స్వాతివర్షబిందు వాక్శక్తి యందుఁబడినను ముక్తామణిరూపమగు కవిత్వము పుట్టును. అను వాక్యమును దలపోసిన మేను గగుర్పాటు నొందకమానదు. అనఁగాఁ గవిత్వము సుకుమారతం గాంచి యమూల్యము కాఁగలదని కవి సరసహృదయభావము కనఁబడును గదా. ఆ ముత్తియములను యుక్తిచేత రంధ్రములఁ బొడిచి శ్రీరామచరిత్రరూపమగు దారమునను వానిం గ్రుచ్చినచో నాకవిత్వహారమును సజ్జనులు ధరింతురని దాసుగారి యభిప్రాయము. అనఁగాఁ గవిత్వము నిర్దుష్టము కావలయును. శ్రీరామ చరిత్రరూపమున మెలసినఁగాని దానికి మర్యాదలేదని దాసుగారు వెల్లడించిరి. ఔరా! తులసీదాసుగారు హరిభక్తిప్రశంసార్హమనుటకిది వేఱుగాఁ బఠింప నవకాశము గలదా.

ఈకలికాలమునఁ బుట్టినవారు చూచుటకు హంసలవలె నుందురు గాని లోపల వారు కాకులవంటివారు. వేదమార్గమును విడిచి చెడు మార్గములఁ బ్రవర్తింతురు. వారు కపటము యొక్క యవతారపురుషులు. వారిశరీరములు పాపముతో నిండియుండు భాండములు. రాముని యందు భక్తియుండినట్టుల నటించుచుండు వంచకులు-అను నీవాక్యముల సిద్ధాంతీకరించి వ్రాయుట లోకానుభవ మీమహాత్మునకుం గల్గినంత యితరులకు లేదని చెప్పుటకు శంకవలసిన దేమున్నది! ఎందఱో యీ కలికాలమున భక్తులుగలరు. కాని వారెల్ల రామభక్తులుగారు. కొందఱు రమాభక్తులు కొందఱు రామాభక్తులు. చాలకొలఁది సంఖ్యగల వారు దామభక్తులు. రామనామమును విక్రయించి కామ్యాంతరముల

పేరుఁ జెప్పుకొనుచు ద్రవ్యమును సంపాదించి జీవించువా రెందఱో కలరు. వారు ధనదాసులు. కావున వారికీర్తి క్షణభంగురమైపోవును.

"వేషమునకు ధర్మధ్వజమును ధరించినవంచకులలో నే నగ్రగణ్యుఁడను. నాయవగుణములఁ జెప్పఁబూనినయెడల వాని కంతము లేదు. అవి అంతవిశేషముగ నుండును. కాఁబట్టి వానిం గొంచెము చెప్పి చాలించితిని. ఒక్కమాటఁ జెప్పిన బుద్ధిమంతులు దానిని శీఘ్రముగ గ్రహింతురు. అనేకప్రకారముల నేను జెప్పినవినయముల విని నన్ను నిందింపవలదు. ఈవినయముల విని యెవరికేని శంక కలిగినయెడల వారు నాకంటె బుద్ధిహీనులు" అని తులసీదాసుగారు వ్రాసిరి. దీని భావమేమి? ధర్మధ్వజమును ధరించినవంచకు లెందఱో జగమునఁగలరని, వారు వాస్తవముగాఁ దలంప భక్తులేకారని, కేవలద్రవ్యార్జనపరులని, వారి నమ్మవలదని తెలుపుటయేగదా. నిక్కముగ నాలోచింపఁ దులసీదాసు నిష్కల్మషస్వాంతుండని యీసిద్ధాంతము చేతనే తేటపడకపోదు.

"సరస్వతియు, శేషుఁడు, మహేశుఁడు, బ్రహ్మయు, వేదములు, శాస్త్రములు, పురాణములు - వీరందఱు పరమేశ్వరుని అనంతకల్యాణగుణములను ఘోషించి ఘోషించి తుదకు "న ఇతి" "న ఇతి" ఇది కాదు" "ఇది కాదు" అని చెప్పలేక యూరకుండిరి." అని దాసుగారు తెల్పి తమసర్వతోముఖపాండిత్యమును వెల్లడించిరి. అనఁగా భగవన్మహిమమును చెల్పఁజాలు గ్రంథములుకాని, మహాపురుషులుగాని లేరని తెల్చిరి. ఇదియే యుపనిషన్మతము. సత్యవాక్య మిదియే. ఏవో నాలుగుమాటలు తమకు దోఁచినవి తెల్పుశ్రుతులు భగవన్మహిమ మిట్టిదని చక్కఁగాఁ దెల్పఁజాలవనుట సత్యముగాక మఱేమగును.

రామశబ్దనిర్వచనమును దాసుగారు చక్కఁగాఁ జేసిరి. ఆవిషయమంతయు నిట వ్రాయ వలనుపడదు. రామనామ మఖిలపాపవిచ్ఛేదకమనుట దాసుగారిసిద్ధాంతము.

దేవత లొక్కసారి తమలోఁ దారు వివాదపడి బ్రహ్మకడకుం బోయి ప్రథమపూజ్యపదవికి మే మర్హులము మేమర్హులమని విన్నవించిరి. బ్రహ్మ వారలంజూచి దేవతలారా! భూప్రదక్షిణము చేసి ముందువచ్చిన వారికిఁ బ్రథమపూజ్యపదవి నిచ్చెదనని పల్కెను. వారు తమతమవాహన

ములనెక్కి బయలువెడలిరి. గణపతియు మూషికవాహనమెక్కి పోవుచు నందఱికన్న వెనుకఁజిక్కెను. నారదముని యాతనికెదురై, వాహనము నడకను జూచి కరుణించి గణేశా! నీవు వగవకుము. శ్రీరామనామమును భూమిమీఁద వ్రాసి దానిని బ్రదక్షిణముచేసి బ్రహ్మయొద్దకుం బొమ్మని యుక్తిచెప్పెను. ఆరీతిగాఁజేసి గణపతి అందఱికన్న ముందుగఁ బోయి బ్రహ్మను దర్శించెను. బ్రహ్మయు నాతనికే ప్రథమపూజార్హుఁడన్ననామము నొసఁగెను. అని దాసుగారు తెల్పిరి. దీనిసారమేమి? భూప్రదక్షిణముచేయుటకన్న రామనామమునకుఁ బ్రదక్షిణముచేయుట మిక్కిలి పుణ్యమనుటచే రామనామము సర్వపుణ్యప్రదమనుటయేగాక వేఱేమున్నది ?

ఇట్లన్నియోరీతుల శ్రీరామమహిమమును దెల్పి తనరామాయణకృతి నలంకరించి దాసు కృతకృత్యుఁడయ్యె. ప్రతివిషయమున నాతనిసద్భావములఁ దెల్పఁబూనుట గ్రంథమునంతయు వ్రాసినట్లే యగునుగాన వదలితిమి. స్థాలీపులాకన్యాయముగ నొకటిరెండువిషయలం దెల్పి యామహాశయునిభావ మిట్టిదని తేటపఱచితిమి. ఇట్లె రామాయణమునంతటను విశేషాంశముల బోధించి తన యఖండపాండిత్యమును దిగంతవిశ్రాంతముగా నొనర్చి కవిపర్యుఁడు సఫలీకృతమనోరథుఁ డయ్యెను.

ఇవ్విధముగా వ్రాసినరామాయణ మీవఱకులేదని చెప్పవచ్చును. అర్థచమత్కృతిం దెల్పఁజాలినవారు కలరుగాని యిట్టి యసమాన భావచమత్కృతిం దెల్పినవారు మాయెఱింగినంతవట్టు కానరాలేదు. వాల్మీకి సర్గములని కాండమున విభాగములఁ దెల్పెను. తులసీదాసు సర్గములకు బదులు విశ్రామములని పేరుంచెను, చౌపాయ్, దోహా, అను మొదలగుహిందీభాషాచ్ఛందస్సు ననుసరించిన వృత్తము లిందుఁ గలవు. అవిపాడుట కనువై శ్రోత్తవారికి గేయములా యని తోఁపఁజేయుచు సరళభాషామయములై యుండును. కాఁబట్టియే తులసీదాసు రామాయణము పఠనపాఠనముల వినుతికెక్కఁజాలి యితరదేశభాషలలోనికి మార్పఁజాలినంతమహిమము గలదయ్యెను.

తొలుదొలుతఁ దెనుఁగుదేశమున హిందీభాషాప్రచారము

చేయఁబూని దానికిఁ బ్రథమసోపానముగా నీతులసీదాసు రామాయణమును దెనుఁగున వ్రాయించితిమి. ఈపని ప్రారంభించి సుమారు పదునైదుసంవత్సరములయ్యెను తర్వాత హిందీబాలశిక్షను బ్రకటించితిమి. ఆవల నీరామాయణమును ముద్రింపఁబూనితిమి. శ్రీగాంధీమహాత్ముఁడు హిందీప్రచారము చేయఁబూనక పూర్వము పదిసంవత్సరములకు ముందే మాయీప్రయత్నము సాగ మొదలిడెను. కొన్ని కారణములచేత నీరామాయణము పూర్తియైన పిదప ముద్రింప వీలుచిక్కినదికాదు. ఎట్లో అవకాశమును గల్పించుకొని యిమ్మహాకార్యమునకుం బూనితిమి. ఈరామాయణమును దెనుఁగున వ్రాయింప మమ్ముం బ్రోత్సహించినవారు విశాఖపురవాసులు నస్మత్పితృసఖులు నగు మున్షీ షేక్ మౌలాసాహెబుగారు. వారిప్రోత్సాహముననే యీకార్యమునకుం బూనితిమి. పరమేశ్వరానుగ్రహమున నది పూర్తియయ్యెను.

ఈరామాయణముఁ దొలుత దాసుగారిచరిత్రమును వ్రాయింపఁ దలంచుచుండఁగా విజయనగరము నివాసముగాఁగలిగి సంస్కృతాంధ్రభాషలయందుఁ జక్కనిపాండిత్యముఁగలిగి కవిత్వముచెప్పనేర్చిన శ్రీమతి వక్కలంక వేంకటసూర్యరామజోగమాంబగారు లలితోపాఖ్యానమును ముద్రింప మాయచ్చుకూటమునకు వచ్చియుండి యీతులసీదాసురామాయణవిషయమును మావలన విని యీమహాత్మునిచరిత్రమును వ్రాసియిత్తుమని చెప్పిరి. సంతోషముతో నంగీకరింతుమంటిమి. కొలఁదిదినములలోనే పద్యరూపమున వ్రాసిపంపిరి. దానిని మొదట ముద్రించితిమి. తులసీదాసుగారిచరిత్రమంతయు దానియందుఁగలదు. పద్యములు హృద్యములై సులువుగ నున్నందున నదియు వచనరూపముగ నున్నట్లే భావింపవచ్చును. కాఁబట్టి యీకవితల్లజుచరిత్రమును వెంచి వ్రాయఁబూనక యింతటితో విరమించుచున్నారము. గ్రంథము చాలగొప్పది కావున బాలకాండను మాత్ర మిప్పుడుఁ బ్రచురించినారము. ఆంధ్రమహాశయుల ఆదరణమున అచిరకాలమున తక్కిన కాండలఁ బ్రచురించెదము.

తండయార్పేట,
చెన్నపట్నం.
6-3-1926.

ఇట్లు,
వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్

శ్రీః

తులసీదాసుచరిత్రము.

ఉ. శ్రీమెఱయంగ సాధుజనచిత్తసరోజములన్ వసించి యు
ద్దామమహత్త్వ మొప్పునటు ధాతృజనార్దనశంకరాదులన్
గామితదానదక్షులను గాఁగ సృజించి సమస్తవిశ్వమున్
బ్రేమను బెంచు నీశ్వరుఁ బవిత్రచరిత్రుని భక్తిఁ గొల్చెదన్. 1

తే. శ్రీత్రిపురసుందరిని మదిఁ జేర్చి సకల
దేవతల కంజలి యొనర్చి పావనకవి
తల్లజుల సంస్తుతించి నితాంతభక్తి
పరవశులఁ బెద్దలను వేఁడి పరమనియతి. 2

సీ. ఆంధ్రసద్గ్రంథాళి కాధారుఁడై యొప్పి వినయాదికాఖిలవిమలసుగుణ
నిలయుఁడై పండితనిచయసహాయుఁడై కవిపికగణమహాకల్పకమయి
వావిళ్లసద్వంశవారాశిశశియగు వేంకటేశ్వరశాస్త్రి విమలచిత్తుఁ
డోకతఱిఁజెన్నపురికి నేనుజనఁగనన్గనుఁగొని మీరేదొ గ్రంథమొకటి

తే. సేయఁబూనినయట్టులు చెప్పె నాకు
నాదృతిన్ జనమంచి శేషాద్రిశర్మ
యద్ది హరిభక్తవిషయంబె యైనలెస్స
యనుచుఁ దోఁచెడు మదికి జోగమ్మగారు. 3

క. అచ్చొత్తించితి నేనును
ముచ్చటమీఱంగ భక్తమూర్ధన్యుని దా
సచ్చరిత మొండు పండితు
లచ్చెరువందంగఁ జేయు మద్దానిగ్కృతిన్. 4

క. తులసీదాసనుభక్తుం
డలఘుగుణుఁడు రామభక్తుఁ డగునాతని దా

సులలితచరితముఁ గృతిగా
నెలమిం జేయంగఁ గీర్తి యిలఁ బరఁగుఁ గదా. 5

చ. అనితగురీతిఁ బల్కి తగునమ్మ యిదేకృతిసేయమీకు నం
చనునయ మొప్పఁ బుస్తకము నాదృతిమై నొసఁగంగ నేను నా
త్మనుదలపోసి యీకృతిని దద్దయుఁ బూనికజేయ ధన్యనై
తనరుదుగా యటంచుఁ బ్రమదంబున దానిఁబఠించి చక్కఁగన్. 6

క. కత యిద్ది కల్పితమె యా
రీతి నెల్లరు నమ్మువారొ కేరడమె యన
మ్మతిఁ జేయుదురో యని నా
మతినిం దలపోసి యిట్లు మఱియుఁ దలఁచితిన్. 7

ఆ. సత్యమైనసద్విషయమందు విశ్వాస
ముండకుండు జనుల కొక్కకొంద
ఱకుఁ దలంప దాన నొకకీడుగల్గు నే
నమ్మువారికెల్ల నిమ్మహిఁగన. 8

క. మనమునఁ బెద్దలు పల్కిన
యనఘులచరితములు నమ్మ నగును శుభంబుల్
ఘనమార్గ మిద్ది యగుఁ గా
యని నామది నిశ్చయించి యాదృతి మీఱన్. 9

క. నను నేవే గ్రంథంబుల
నొనరుపఁ బురికొల్పుచును సహోదరసముఁడై
తనరెడు శేషాద్రియుతం
బును గొని కృతిసేయ నిపుడు పూనితిఁ బ్రీతిన్. 10

తే. ఇంతమాత్రపు గొదవయే యింకఁ జాలు
ననుచుఁ బండితవర్యుల కంజలి యిడి
తప్పులనెపట్టు కవులను దలఁచి వారె
మేలు సేసెడివా రని చాలనమ్మి. 11

తే. మొదలుపెట్టెదఁ గృతిసేయ మొదటి దిదియె
పద్యరచనకుఁ గావునఁ బండితులిటఁ
గలుగుదోషంబులను మాని యెలమి గుణము
లున్నఁ గొనుఁ డంచుఁ బ్రార్థించి సన్నుతింతు. 12

కథ మొదలు.

చ. కల దొకపత్తనంబు ధరఁ గౌరవపాండవవాసరమ్యమై
సులలితహర్మ్యజాలముల సొంపున దేవపురిన్ హసించుచున్
గలితచిరత్నరత్నతతిఁ గంధిని జాలఁ దృణీకరించుచున్
లలితవిలాససంపద నిలాలలనాతిలకంబునాఁ గడున్. 13

చ. అది యెగడా యశంబు నలరారఁగ హస్తిననాఁగ నొప్పు న
య్యదియె క్రమక్రమంబున మహామతియై తనయంత వారు ధా
త్రిఁ దగుదురే యటంచు బహురీతుల నెన్నఁగఁజాలు విక్రమం
బొదవఁగ నొప్పు నక్బరను భూపతితల్లజరాజధాని యై
సదమలరీతి ఢిల్లియను చారుతరాహ్వయ మొందెఁ జక్కఁగన్. 14

సీ. తనయపాంగమునకు మనుజుఁ డెవ్వఁడు లక్ష్య,
మగువాని ధనపతి నపుడె చేయుఁ
దనప్రతాపమునకు మనుజేంద్రుఁ డెవఁడు ల,
క్ష్యంబగు నవ్వాని నపుడె యడఁచుఁ
దనదానవారి కేమనుజుఁడు లక్ష్యమౌ,
నతనిఁ గృతార్థుఁగా నపుడె చేయుఁ
దనక్రోధవహ్ని కే దస్యువు లక్ష్యమౌ,
నతని నింధనముగ నపుడె చేయు

తే. సకలనృపమౌళిమణిరుచిజాలరుచిర
పాదనఖరుండు కరుణాతిభవ్యసుగుణ
నికరమండితుఁ డక్బరు నృపలలాముఁ
డవని నిస్సముఁడై యలరారుచుండు. 15

క. ఆరాజలలామున కా
త్మారాముం డనెడు పేర మహినొప్పు కృపా
ధారుఁడు సచివుఁడు వెలసెను
బేరునకుం దగినయట్లు పెంపు వహించెన్. 16

ఆ. అన్నమిన్న యతని కయ్యెఁ గళత్రంబు
సుగుణరాశి కీర్తి సురుచిరనిజ

చరిత లక్ష్మిబాయి సమధికభాగ్యశా
లినియు నగుచు ధరణిఁ దనరె మిగుల. 17

చ. అడిగినయట్టి యర్థులకు నన్నముఁ గల్గినయంతలోనఁ దాఁ
గుడుచుట మాని యైన నిడుఁ గూర్మివహించును బంధురాజిపైఁ
బుడమి నదే నితంబినియుఁ బోలదు సాటి తలంప నామెకుఁ
విడువదు నాథుచింతనము వేయిపనుల్ తలపైనఁ దొర్లినన్. 18

చ. కలిగినవాఁడు భర్త స్మరకల్పుఁడు రూపమునందు భోగమం
దలసురరాజతుల్యుఁడగు నారయ నామెకు నేవిధంబునఁ
దలఁచినఁ జింతలేదు నిరతంబును ధర్మమె చేయుచుండు నొ
ప్పులగనియంచుఁ జెప్పఁదగుపుత్త్రుఁడు మాత్రము కల్గఁడక్కటా!

చ. మనమున నెంచు నామె యొకమాటు శరీర మనిత్య మేలొకో
తనయునివాంఛయంచుఁ, బ్రథితంబగుకీర్తిఁ జెలంగి పూర్ణచం
ద్రునిఁ బురుడించునట్టిఁడు సుతుం డొకఁడుండిన నెట్టులుండునో
యని యొకమాటు సంతతిమహత్తరభాగ్యము లేదటంచునున్. 20

చ. వనితలచిత్త మెప్పుడొకభంగిగ నుండక యప్పుడప్పుడొ
క్కనిముసమైన మాఱుట జగంబున నైజ మదెట్టినారియై
ననితరయోషయందును గనంబడుభాగ్యము నొందఁగోరు నా
వనజజుశాసనంబె యనవచ్చును దీనిఁ దలంచి చూచినన్. 21

చ. కనుకనె లక్ష్మిబాయియు నఖండతరప్రతిభావిశేషముం
గనినదియైన స్త్రీసహజకాంక్షకులోనయి పుత్త్రవాంఛ నె
మ్మనమునఁ దాల్చెఁగాని తను మైకొను చింతను భర్తకెప్డు చె
ప్పను దలపోయ కేయడఁచె భావములోనన నేర్పుమీఱఁగన్. 22

సీ. ఒకనాటి కొకనాఁడు సకలభూషణముల,
నలరారుచుండుట యంతరించె
నొకనాటి కొకనాఁడు ప్రకటరాగంబున,
నతివలతో నాడు టంతరించె
నొకనాటి కొకనాఁడు హొయలు మీఱఁగఁ జంద,
నాదుల నలఁదుట యంతరించె
నొకనాటి కొకనాఁడు నికటంబునందున్న,
యాత్మసఖిం బిల్చు టంతరించెఁ

తే. బూటపూటకుఁ బ్రీతిమై భోజనంబు
సేయుటయు నంతరించెను జిత్తసీమఁ
దనయులే లేకయున్న నా జని యిదేల
యంచుఁ దనుమంచు పెనువాంఛ నందినపుడు. 23

క. ఒకకొంతకాల మిటు పు
చ్చు కళత్రమురీతిఁ గాంచి శుభవతి పతియే
మికతెం బిటుచింతల నని
యకలంకమనీష నామె నడిగిన సతియున్. 24

చ. తనమదినున్న చింత నికఁ దప్పక చెప్పకతీర దంచు నా
త్మనుదలపోసి యాసుదతి తత్తఱ మందక వాంఛఁ దెల్పెనం
తనతఁడు బేల! వాంఛ యిది ధర్మముగాఁదగు నుండనంచుఁ జ
క్కనిభణితిన్ వచించి తనకామిని నూఱడఁ జేసె నంతటన్. 25

కవిరాజవిరాజితము.—
తరుణియు భక్తిని దైవము నమ్ముచుఁ దత్పరయై సతతంబును దా
హారిని భజించుచు నాశ్రితరక్షక యాత్మజునొక్కని నాదృతిమై
నిరుపమకీర్తి యనింద్యచరిత్రము నిస్తులభక్తియు నిస్పృతియున్
వరమతియుం దగువాని నొసంగవె వైళమునాకని స్వాంతమునన్. 26

క. పలుమాఱు వేఁడ నంతట
నలినాక్షుఁడు పుత్త్రు నొసఁగె నారీమణికిం
దులసీదాసని యతనికి
నలరారుచు నామకరణ మప్పుడు చేసెన్. 27

చ. జనకుఁడు సంతసంబలర సజ్జనలక్షణయుక్తు నాత్మజుం
గని ముదమొందెఁ దల్లియు నఖండముదంబునుగాంచె నంతటన్
దినదిన మొక్కరీతి శశిరీతిన వృద్ధినిగాంచుచున్ వినూ
తనరుచులొప్పఁగాఁ బెరిగెఁ దన్గని యెల్లరు పొంగుచుండఁగన్. 28

క. తనయంతన లభియించిన
వినయజ్ఞానముల మిగుల వెలసి యతఁడు చ
క్కనివిష్ణుభక్తిచేఁ దగి
జనవినుతిం గాంచి పెరిగెఁ జక్రికరుణచేన్. 29

క. క్రమమున జనకుఁడు సంస్కా-
రములం దమిఁజేసి సుజనరంజకుఁడగు నా
విమలాత్మునకుఁ శ్రీశీ
లము లందము విద్యయును గులంబుఁ దగుసతిన్ 30

సీ. ఉద్వాహమునుజేయ నొప్పి రాదంపతుల్,
గౌరీశు లట్లు లఖండముదము
తనరఁగా వారలఁ గని సంతసంబంది,
రెల్లవారును దగు నీవివాహ
మని; యిట్లు లొకకొన్నిదినములు జరుగ నా,
త్మారాముఁడొండె నమర్త్యపురిని
దల్లియుఁ దనయుఁ డాతనిభార్యయును ఢిల్లి,
నగరంబునందె పూర్వగతినుండి
తే. రాకుమారుని సాధ్వి యత్యంతభక్తి
యుక్తయగుచు మాతాదేవి యొప్పె మిగుల;
భార్యపయిఁ దులసీదాసుపరమమైన
ప్రీతి యలరారనుండె విఖ్యాతిమించ. 31

క. సతియుం బతియును మోదం
బతిశయమై యొప్పవెలసి రన్యోన్య మదే
తీతిఁజూడఁగ లేదీ యా
ద్యుతి గలదంపతుల నంచు నెల్లరు పలుకన్. 32

ఆ. ఒక్కనిముసమైన నొండొరులను బాయఁ
జాలకుండి రిట్లు సతియుఁ బ్రియుఁడు
మిగుల వేడ్కనుండ మెల్లమెల్లన దాసు
భక్తి నడఁచి ప్రేమ పరిఢవిల్లె. 33

క. అగ్గలమగుమోహంబున
నగ్గజగామినిని గనుచు నాతఁడు సతముఁ
దగ్గని కుతుకంబుననే
మ్రొగ్గను గ్రీడైకనిరతి ముక్తిద మనుచున్. 34

చ. నిరతము తన్మయుండగుచు నెమ్మిని గాంతనుగూడియుండుటే
పరమని యెంచి భాగవతభక్తినిబాయక వాసినట్లుగా

స్మరపదభక్తి నుంటఁగని సాధ్వియు నొక్కపుడాత్మనాయకున్
నిరుపమభక్తిఁ జీరి యతినిర్మలవాక్కులఁ బల్కె నివ్విధిన్. 35

చ. మునుపటిరీతిగాక రఘుముఖ్యుని దౌభజనంబువీడి న
న్గనుచు సమస్తకార్యములు క్రన్ననమాని యిటుంట చిత్రమై
కనఁబడుచున్న దీతనుసుఖంబె సతంబని నమ్మినారొ నా
మనముపరీక్ష సేయుటకు మానని దీక్షను దీనిఁ గొంటిరో. 36

చ. తనువిది నీటిబుగ్గ సతతంబిటులుండదు దీనినమ్మి యి
ట్లనిశము క్రీడలో మునుఁగు టర్హముగా దనితోఁచుచున్నదో
మనుజలలామ, నాదయినమాటను లోనఁదలంచి రామభ
క్తిని మదినూలుకొల్పు మిలధీరులు మోహరతిం ద్యజింత్రుగా. 37

తరళము. పరమునెన్నక దేహభద్రమె పాడిగాఁ దలపోయుచున్
నిరతమీగతి మీరలుండిన నేను నేనని యామ్యది
గ్వరునిదూతలు క్రమ్మినప్పుడు కల్గునే యొకకార్యమే
పరుసఁ జేయఁగఁ బ్రాణనాయక వాక్కు దీనిఁ దలంపుమా. 38

చ. మునివరులెందఱో స్వతపమున్ విడనాడి యహర్నిశంబు స్వ
ర్వనితలయందు మక్కువముఁ బాయకయుండి యనంతరంబ యా
త్మను దలపోసి వేగిరమ తత్వమెఱింగి త్యజించి దానిఁ జ
క్కనిపథమొంది మోక్షమును గాంచి రనన్ వినమే మనోహరా. 39

క. ధీరత్వముమానుచు నా
శ్రీరామునిభక్తి మాని స్త్రీకృతసుఖమే
ధారుణి సనాతనం బని
కోరికఁ గనుచున్న ముక్తిగూడునె చెపుమా. 40

చ. అనిమది కెక్కునట్లు తనయంగన చెప్పినపల్కు లన్నియున్
వినుచును దాసు తాఁ బెడచెవిం జొరునట్లుగఁ జేసి పూర్వరీ
తినిజరియించుచుండెను సతీమణియుం దనకున్న వేళలోఁ
దనపతి కెంతొ భక్తిమెయి దాశరథిప్రియవార్తఁ జెప్పుచున్ 41

క. సమయానుకూలమౌ చం
దమునం బ్రియుచిత్తమెట్లొ తాఁ ద్రిప్పఁ బ్రయ
త్నము చేయుచుండె నిటువ
ర్షము లొకకొన్నియు గతించెఁ జయ్యన నంతన్. 42

ఘీంకరించుచు నెటుపోవనుదోఁపక తోఁచినట్లుపోవఁ బిండుగట్టి తాలరువ్వుచు నరుదెంచుదంతావళంబుల మారుకొని యారసంబున నోరఁజేసికొనక యెదిరించి యదలించి పెద్దభల్లంబులం గ్రుచ్చి యవి పెనంగంబూన హుంకరించి వేఱొక్కతావున నీఁటెనాటి చిప్పుక్కనగెగమీఁటి యొక్కచోటంబడవైచి తుండంబుల ఖండించి కొండలపిండునా నవిపడియుండ దండపౌరుషంబునఁ బరులగుండియలవియ హుంకరించుచు చెంచులును, బరిసరంబుల వడివడిందిరుగు కాసరంబుల నీసడించి వెనుకటికాళ్లంబట్టి యట్టెమీఁదికెత్తి గిరగిరం ద్రిప్పివైవ నవి రక్తధారాసారసిక్తముఖంబులై యొప్పఁ బక్కనన వ్వుయవనులునునై, సకలమృగవిలయప్రాయంబగు వేఁటసాగుచుండఁ జక్రవర్తి శరచాపంబులూని విలయసమయవిషకంఠు చందంబున దుర్నిరప్రతాపుండై, దావదహనుపోలిక దుస్తరుండై, ప్రళయకాల భాస్కరుభంగి దుర్నిరీక్ష్యుండై, చలింపక, యోసరిలక, భీతినొందక, వెనుకంజవేయక, ప్రమాదంపడక, గూటిదప్పక, కాలంబుపుచ్చక, శరకరలాఘవంబులు మెఱయ రావణవధాభిలాషంబున నుద్దీపించిశరంబులువైచు రామునివలె బాణంబులం బరగించి కరచరణాదిభేదంబు లెఱుంగఁబడకుండ గుదిగ్రుచ్చినట్లు భయంకరమృగంబులం బొలియించి తనివినొంది మృగయులంగూడి తులసీదాసువెంటరా సలిలాశయంబుఁ జేరి యథార్హస్థలంబుల నెల్లర విశ్రమింపంబంచి తానును రమణీయపటగృహంబున విశ్రమింపంబోయె నంత నగరంబునందు. 50

వెలవెలఁ బాఱుమోము నతిభీతిగనంబడఁజేయు నేత్రముల్
తొలఁగనిచింతఁ గన్పఱచు తొందఱమాటలు గల్గు మర్త్యుఁడు
జ్వలతను వొక్కరీతిగను వాడినయట్లు కనంబడంగఁ దొ
య్యలి వసియించుగేహమునకాతురతం జనుదెంచెఁ బ్రొద్దునన్. 51

తనపుట్టినింటి సేవకుఁ
గని మాతాదేవి యచటఁగలయెల్లరకుం
దనరారునె కుశలంబన
విని యూఁకొందూఁకకుండి వేగమె లేఖన్. 52

ఆ. ఆమెచేతి కొసఁగ నద్దాని బఠియించి
యత్తగారితోడ ననియె నిట్లు
నాదుతల్లి కేమొ నానాఁట రోగంబు
ముదురుచున్న దంట మోసమంట. 53

క. నాలుగు దినములుగా రుజ
యోలిఁ బ్రవృద్ధంబు నగుచునున్నది గానన్
జాలము సేయక రాఁదగు
మేలగునో కీడెయగునొ మీఁదట ననుచున్. 54

ఉ. వ్రాసినవారు లేఖ నిటువంటిమహారుజ నాదుతల్లికి
ట్లీసరికిం గనంబడుట యేనెఱుఁగం దలవ్రాఁత యెట్టులో
చేసెడిదేమి లేదయినఁ జింత మదాత్మను గ్రమ్ముచున్న దెం
తేసిమహౌషధాళి యిట నేమియు సత్ఫలమీయకుండుటన్. 55

క. జననియు బ్రదుకుట దుర్లభ
మనితోఁచెడు నంచు మిగులనశ్రు వితతిచేఁ
గను లెఱ్ఱబాఱఁ జింతిలు
తనకోడలిఁ జూచి యత్త తానిట్లనియెన్. 56

చ. అడలకుమమ్మ నామదికి నల్లికనంబడెడుం దలంపఁగాఁ
గడుజర గ్రమ్మి యున్నయదిగాదె మహాగద యిద్ది యెవ్విధిన్
నుడివడకుండఁ జేయునొకో చొక్కపుమందులు పోసినారొ యె
క్కడిదిఁక లాభమంచు వగఁ గ్రమ్మఁగ మౌనము దాల్చినారలో. 57

క. పయనంబు సేయు మిఁక నే
మియు దుఃఖింపంగవలదు మేలెగలుగు ని
ట్టియవస్థ యామెకొదవుట
యెయాత్మకుం బట్టె చింతయేమగు మనచేన్. 58

క. పెనిమిటి యింటన్ లేఁడని
మనమున నూహింపఁ బోకుమాతల్లీ! నే
నును జెప్పెదఁ దులసీదా
సును జూచినయప్డు బాలసుహృదయుఁ డతఁడౌ. 59

క. జననీవాక్యంబుల నా
తనయుఁడు మీఱంగలేఁడు త్వరపడి పొమ్మా

యనిపలికి యామె దగుచిం
తనుఁగొంచెము శాంతిపఱచి తాయత్నమునన్. 60

క. పినతల్లి తనయుఁ డావ
చ్చినవాఁడని యెఱిఁగి యతనిఁ జేరఁబిలిచి యా
వనితామణి రోగవిధం
బును జక్కఁగ నడిగి భయము వొసఁగ దటంచున్. 61

తే. వారిచింతను గాసంత వదలఁజేసి
యన్నముం బెట్టి పోవఁబయనము చేసె
న త్తయాజ్ఞను బతియాజ్ఞయంచుఁ దలఁచి
తరలిపోయెను ద్వరపడి తల్లిఁ గనఁగ. 62

క. పంచక్రోశంబులు ద
వ్వెంచఁగ నాయూరుగాన నెట్లో చనె హృ
చ్చంచలతమించ మగువయా
వించుకప్రొద్దుండఁ దల్లి యిల్లుం జేరెన్. 63

చ. తనయునుగాంచినంతనె మహాగద యప్పుడె పోయినట్లుగాఁ
గనఁబడఁ దల్లి యాత్మజను గౌఁగిటఁ జేరిచి యమ్మ కాన! నీ
జననికిరోగమంచు విని సత్వరమీగతి నీవనాంతరం
బునఁ బడివచ్చి నావె యనిపొక్కుచుఁ బల్కుచుఁ బ్రేమమీఱఁగన్.

తే. ప్రక్కను బరుండుమా యని పలికి నాకు
భయములే దింక వగవకు పట్టి యనుచు
నామెచింతను బాపె; నాయన్నుమిన్న
తల్లిమాటల కలరె నంత విటనడవి. 65

క. మృగయాకేళులు చక్కఁగ
ముగిసిన నక్బరునుగూడి మోదంబున నె
ప్డుగనుంగొనుదునొ భార్యను
సగమీమే నాపెదిగద సంతత మనుచున్. 66

చ. కనుయుగ మామెరూపమును గాంచుకుతూహలమొప్ప వెల్ల నొ
క్కనిముస మింకనేర్చుకొనఁగాదు తరంబని వేగవచ్చె; ని
ట్లనువుగ నిల్లుసేరి తనయుంగనఁ బిల్వఁగఁ దల్లి యేమిరా
తనయ యటంచుఁ బల్కి తనదాపున నిల్వఁగఁ జేసి యిట్లనున్. 67

తే. నాయనా! నీదుభార్య జననిఁ గానార్త
యనుచుఁ దమ్ముఁడు రాఁగఁ జింతాకులాత్మ
యగుచు నీవింట లేమికి నార్తినొంది
నేను వగఁ బాపి పంపితి నీవు వోలె. 68

క. త్వరగా వచ్చును దండ్రి!
యరణ్యమున నేమిబాధ యంగంబున కె
వ్వరుసం గల్గదుగద యిఁకఁ
ద్వరపడి స్నానంబొనర్చి వార్చి నియతి చేన్. 69

ఆ. భోజనం బొనర్పు పూజ్యతరాన్నము
సిద్ధపఱచి నీదు సేమమునకు
సురల వేఁడుచుంటి శుభ మొంది వచ్చితి
వంతె చాలు లక్షలమరె నాకు. 70

చ. అనిపలుమాఱు సంతసమునందునటుల్ పలుకంగఁ దల్లిచ
క్కనిగతి నెంతచెప్పినను గాంతగృహంబున లేమి కార్తుఁడై
వనటఁ గలంగుచిత్తమునఁ బల్కక యే బలవంతపెట్టినన్
జని కుడువంగ నొల్లక విశాలగృహంబున సంచరించుచున్. 71

తే. ఎవ్వ రెన్ని విధంబుల నెంత యొత్తి
చెప్పినను దాను జక్క భుజింప నొల్ల
కున్నఁ దల్లి యెఱింగి యూఁకొన్న తనయు
నట్లె బలవంతపెట్టె భార్యపయిఁ దమిని. 72

క. మనమున నెఱింగి మఱియు
ట్లనుఁ దనయా! చింతనొందు నంతటిపని యే
మినీకుత్తలబుచ్చఁ గల్గెనో
వినిపింపు మటన్న నతఁడు విహ్వలమతియై. 73

చ. తరుణినిజూడనందులకుఁ దాప మిదిట్టులు కల్గెనంచు నె
వ్వరుసను జెప్ప నౌననుచుఁ బల్కను వేఁటశ్రమంబె కాని ని
ర్భరమగు వేఱుచింత యిటఁ బర్వదు నాకని స్నానమాడి యా
తురుఁడయి భార్యఁ జూచుమదితో భుజియింపఁగఁ బోయె మెల్లఁగన్.

తే. విస్తరంబునఁ గూర్చుండి విపులచింత
మదిని బర్వట భుజియింప మనసురామి

నెట్లో భుజియించి నటుచూపియేగె శయ్యఁ
బవ్వళింపంగఁ దమివెలిఁబాఱుచుండ. 75

చ. శయనము చేరి దిక్కులను జక్కఁగఁజూచుచు లేచిలేచి యే
మియుఁ దనకళ్తతోఁపమికి మిక్కిలి కుందుచుఁ గొంతకాల మీ
నియతినిబుచ్చి యంతనిటనిల్చుట తప్పని సత్వరంబుగా
దయితనుజూచుకోర్కి మెయి ధైర్యముపొంగఁగ లేచెఁ జివ్వనన్. 76

సీ. అంతలు పవళించి యత్యంతసుఖనిద్ర,
సేయున త్తఱిఁ గడుఁజీఁకటు లిలఁ
గానరాకుండంగఁ గప్పియుండఁగ సద్దు,
గాకుండఁ బయనమై కాలినడక
నైదుక్రోశమ్ములయంతదవ్వున మహా,
కాననాంతరమునఁ గ్రాలు గ్రాము
మున కిప్పుడిటుపోవఁ జనదనితలఁపక,
తమి పెల్లిదంబునఁ జనియె నొకఁడె

గీ. పయనమైనది మొదలుగాఁ బత్ని యలరు
గ్రామమును జేరునందాఁకఁ గాననాంత
రమున శబ్దించు శ్వాపదరాజినుడులు
చెవులఁ బడకుండఁజనియె విచిత్రరీతి. 77

క. ధరఁ గామాతురుల కదే
సరణిని భయసుఖములందు స్వాంతము పోదం
చురుమతులు పల్కుట కుదా
హరణం బీతనిచరిత్రమగుఁగా తలఁపన్. 78

క. తరువనక కంటకంబన
కురుమృగములటంచునక యొక్కఁడె చని యా
తరుణీమణి వసియించెడు
నురుచిరహర్మ్యంబు చెంతఁ జొక్కుచుఁ జేరెన్. 79

ఉ. చీమచిటుక్కుమన్న మదిఁజేరును దధ్వని స్పష్టరీతిగా
నేమియుఁగాని పల్కువిననెవ్వఁడు నేరఁడు ప్రాణియొద్దియుఁ
దా మసలంగఁ బూనదు నితాంతము నిద్దురఁ బొందియున్న యా
భీమనిశార్ధకాలమున భీతియె లేక యతండు చక్కఁగన్. 80

చ. తనప్రియయున్న గేహమును దాపునఁ గాంచి యటఁజ మనుష్యునె
వ్వనిఁగనలేక యెందుఁజనువారలు లేమిఁ దలంచి యర్ధరా
త్రనియమమెల్లఁ గన్పడెడుఁ దాఁ జనుదెంచినరీతిఁదెల్ప నె
ట్లనువుపడుఁజ గళత్రమునకందు నొకించుక సేపు నెమ్మదిన్. 81

క. తలపోసి యందు నిందును
గలయంజూచుచును సౌధకాంతమొ చెంతఁజ
దులసీదాసు చరింపఁగ
నిలదనుకఁజ మేడనుండి యెంతో దృఢంబై. 82

ఆ. విడువఁ బడినయట్లు విషధరం బొక్కండు
త్రాడు వోలె నుండె వ్రేలుచు నట
దాని సర్పమనుచుఁ దానెఱుంగక పోయె
దాసు మోహపరతఁ దను వెఱుఁగమి. 83

క. దానినె యాధారంబుగఁ
దానెక్కెను బైకినందుఁ దనసాధ్వియు నిం
పైన తనరూపసంపదఁ
గానంబడె దానమనసుకలఁతయుఁ బాసెన్. 84

క. కనులకుఁ బండువుగాఁ దన
వనితామణితోఁప విరహభారము పాయం
గనియెను; మాతాదేవియుఁ
దనమగనిం దలఁచుకొనుచుఁ దదవసరమునన్. 85

ఆ. ఒంటినుండె నంత నువిదయుఁ బ్రాణేశు
రాకఁ గాంచి యర్ధరాత్రసమయ
మందు నిట్లురాక యరుదయ్యె ననిపల్కి
యతనికుపచరించి యనియె మరల. 86

చ. కనుఁగొనఁ జిత్రమయ్యెఁ గద కాలుఁగదల్పఁగ రాని రాత్రి యి
ద్దని తలపోయ కిచ్చటికి నల్లన వచ్చితివో విభూ! నను
గనుఁగొననో మఱేపనికొ కారణమున్న వచింపు మద్ది యే
విన్దలఁతుఁజ మనంబునకు వింతగఁ దోఁచెడుఁజూ! యిదేలొకో.87

చ. అనవిని హర్షమొక్కమొగి నాత్మను నిల్వక పొంగిరాఁగ నా
వనితనుగాంచి దాసనియెవచ్చితి నింటికి వేఁటకేగి ని

స్గనవికతంబునన్ గృహము గాదది పాడుగఁదోఁచె నాకు నే
మనివచియింతు నన్నమునునైనఁగొనన్ మదిఁదోఁపదయ్యెఁజూ. 88

క. ననుఁబాసి నీవువచ్చినఁ
దను విది వ్యర్థంబె యనుచుఁ దలఁచి నినుఁగనం
జనుదెంచి యెవ్వరిచ్చటఁ
గనఁబడఁమిం దిరుగుచుండఁగా భాగ్యమునన్. 89

సీ. వ్రేలాడుచుండెఁ ద్రాడేలొకో దానినే,
యూఁతఁగాఁ గొని మహోద్యోగమొప్పఁ
బైకివచ్చితి నిన్నుఁ బ్రాణేశ్వరినిగను,
భాగ్యంబుగల్గెను బ్రదికితి నిఁక
ననవిని యాపె యిట్లనియెఁ ద్రాడెవ్విధి,
వ్రేలాడుచుండె నీరీతినెవరు
దానినుంచిరి విచిత్రంబిది నాయకా!,
కనఁబఱచెదవె దానిని ననంగ

తే. భాగ్యకరమును దనకయిఁబట్టి యచటి
కల్లనం గొనిపోయె త్రాడనఁగ నిదియె
యచ్చెరువు పొందనేల నా నతివ దాని
విధముఁ గన్గొని సంతాపవివశయగుచు. 90

మ. కనుమా నాయక త్రాడుకాదిది మహాకాలాహి యీలాగు మ
త్తును దాఁబొందుచు వ్రేలుచున్నయది నాతోరంపుభాగ్యంబునే
వినుతింపంజను మృత్యుతుల్య మిది శ్రీవిశ్వేశ్వరానుజ్ఞచే
నినుఁ జంపం దలపోయదయ్యె సుమతీ నీరాక శ్రేయంబెటో. 91

ఆ. అనుచు హెచ్చరించి యాతని దోడ్కొని
శయ్యఁజేరి పొలఁతి చారువాక్కు
లలరఁ బల్కె నిట్టులార్యా! మహాధైర్య
మూని యిట్లురాఁగ నౌనె నీకు. 92

చ. ఘనకరులున్ మృగాదనముఖంబులు శ్వాపదముల్ చెలంగు నీ
వనమునుదాఁటి యిట్టితఱిఁవచ్చుట న్యాయముగాదటంచు నీ
మనమునఁ దోఁపఁజేయనిది మన్మథు తాపమెగాదె తుచ్ఛమో
యనఘ! యిదేల చొచ్చెనొకొ యాత్మను సుంతఁ దలంపుమా తగన్.

తే. తుచ్ఛవిషయాభిలాషంబుతో నిదేల
వచ్చినాఁడవో మనమున భయములేక
యద్భుతంబిది మృగతృష్ణయట్లు తోఁచు
నేమొ యున్నట్లు నిజమున కేమిలేదు. 94

చ. తనకు వశంబుగాక బలితంబుగ నింద్రియరాజి స్వేచ్ఛఁగాఁ
జనునవు దూరకుండిన నెపంగునెజ్ఞానము నెమ్మనంబునన్
వినుము మహాత్మ, యల్ల రఘువీరుని ధ్యానముమాని సంతతం
బును మదనున్ స్మరించినటుబుద్ధిని నాకిటఁ దోఁచె నోవిభూ! 95

క. జలబుద్బుద మీప్రాయము
దలఁచిన మృత్యువు నదెట్లు దాఁటఁగరాదు
జ్వాలరూపము క్షణభంగుర
మిలశాశ్వతమైన దొక్కటె జ్ఞానము సూ. 96

ఆ. దాని వీటఁబుచ్చి తగని మార్గంబునఁ
బోవ మొదలుపెట్టినావె చనునె
బాల్యమందు నున్నభక్తి యెట్లగనో
ప్రాయమిద్ది తగ నపాయకరము. 97

క. నేఁడని రేపని మాపని
పోడిమిగా వయసుచెల్లఁబూను ముదిమి తా
గాడుశరీరము దానన్
గూడదు తొలఁగింప దానిఁ గోరిననైనన్. 98

క. కనుచున్నారము గాదే
తనుసౌందర్యంబు మించుతరుణుల నరులన్
గనుఁగొన వారలు మార్పును
గనుటంజూచెదము ముందుకాలమునందున్. 99

క. ఈమహి "వయసిగతే కః
కామవికారో" యటంచుఁ గడుపండితను
త్రాములు పల్కిరి వినమే
యామాటలఁ బెద్దలహరహంబును దెలుపన్. 100

క. మనములఁ దోఁప వాకో యల
వినుతోక్తులు చపలవిషయవికృతింగను నీ

మనమున? నేమని యందును
మనుజులలామా, తలంపు మామకభణితుల్. 101

చ అనియిటు లాసతీతిలక మాత్మహితంబుగ బోధసేసె; నం
తనతనిచిత్తమందు బలితంపుమనోభవతాపమెల్ల నొ
క్కనిముసమంతలో వెడలఁగా విమలంబగు జ్ఞానమబ్బె రా
మునిపదభక్తియుం గుదిరె మోహమునం దెల్వియుఁ దోఁచె నప్పుడే.

చ. తరుణి హితంబు సెప్పుటయుఁ దానును జ్ఞానముఁ బాసి మోహమే
పరమతమార్థమంచు నిరపాయపథం బదెయంచు నెంచి య
యుత్తరుణమునందు వచ్చుటయు దార్ఢ్యముగాఁ దలపోసి యక్కటా
స్మరగురువాగురాళిఁ బడి జాల్ముఁడనైతి నటంచుఁ జింతిలెన్. 103

చ త్వరపడి యాతఁ డప్పుడె నితంబిని గాంచి త్వదీయవాక్కులే
గురువులు నాకునయ్యె నిఁకఁ గుందను పూర్వపుభక్తితోఁచె నే
నరిగెదఁ జూచెద న్నినుమహాధృతిఁ గొండొకకాలమేగ ని
త్తరుణమునందె పోవఁగ ముదంబున నాకు ననుజ్ఞ యిమ్మనన్. 104

చ. పెనిమిటిఁ గాంచి మీకు రఘువీరునిపాదసరోజభక్తి క
ల్గెనుగద చాలునద్దియె విలీనముగా మదినుండెఁ గాని శ్రీ
శునికృప నిప్డువెల్వడినయొం జోద్యముగాదె తలంప నద్దియే
ననిశము మీపదాంబుజము నాత్మఁదలంచుచు నుందు నిప్పురిన్

చ. సెలవెపుడౌనొ యత్తతిని జేరెద మీనికటం బటన్న నా
వెలఁదిని బ్రీతిఁ గాంచి రఘువీరుని సేవయె సేయుచుందు ని
న్బిలువఁగఁ బంపెదన్ మరలఁ బ్రీతిని నీదను చిత్తమందు నీ
పలుకులె వేదవాక్యములభంగిని జ్ఞానముఁ గల్గఁ జేసెఁ జూ. 106

చ. అనిసతిఁ గౌఁగిలించుకొని హర్షము మీఱఁగ నామె పోయెగ
మ్మని వలుకంగ నప్పుడె ప్రయాణము సేసి నిశాంతమాటచే
జనులరుగంగ వారిదగుసంగతిఁ దాఁజని దాసు జాహ్నవీ
ధునితటమందు నిల్చి మదిఁదోఁచెడు వేడుక సంగడింపఁగన్. 107

తే. ఆశ్రమంబొండు కల్పించి యందు నిల్చి
రామరామా యటంచు శ్రీరామ యనుచు
జానకీనాథ యంచు దాశరథి యనుచు
భజన సేయుచునుండె నిబ్బరము గల్గి. 108

క. జనశూన్యమైన యాశ్రమ
మున నాతఁడు నిష్ఠయును బ్రమోదము తగ రా
మునిఁ గొల్చుచుండె ననిశం
బును నిండుక తఱుఁగనట్టి పూనికమీఱన్. 109

క. అనుదినముదయమ్మున మేల్కని
మనమున శ్రీరాముఁ దలఁచి మఱిశౌచవిధిన్
బొనరింపఁ జనును దర్వా
త నతఁడు గంతములఁ గడుగు ద్వైపదరతిన్. 110

సీ. శౌచాదికృత్యముల్ జరపి శిష్టజలంబు,
నొకచెట్టుమూలమున దోఁపి మెయిఁ
బోయుచుండును మూర్ఖుఁ బొందక యారీతిఁ,
బండ్రెండువర్షముల్ పరమనియతి
నొక్కచెట్టునకె పోయుచునుండ నయ్యది,
ప్రతిదినంబును జక్కఁ బెరిగి పెద్ద
దయ్యె; నీరీతి నయ్యావనీరుహం బట్టి,
యభివృద్ధినొందంగ నతఁడు దాని

గీ. చెంతనుస్నట్టి యాశ్రమసీమ నిల్చి
భజనమొగిఁ జేయుచుండె; నీపగిదినుండ
నొక్కనాఁడొక్క యద్భుతంబొదవె నేమి
యనిన నుదయకాలంబున నతఁడు లేచి. 111

చ. మనమున రామచంద్రుఁ బలుమాఱులుగా స్మరియించి కృత్యపం
క్తినియతిఁ దీర్చి వచ్చుతఱిఁ దీవ్రతరాకృతితోడఁ దోఁచె ముం
దనుపమతేజమొప్ప నొకయద్భుతభూతము బ్రహ్మరక్షసో
యని వెఱగందె నాతఁ డదియట్టులెయయ్యెను నిట్టుత్రోవలోన్.

చ. కనఁబడి దాసుచిత్తమున గాఢభయంబును బొందెనంచు నా
త్మనుదలపోసి యిట్లనియె ధన్యుఁడవీవు మహాత్మ! భీతినొం
దనుదగ దేను నీదుదయఁ దద్దయుఁ దృప్తినిగాంచినాఁడ నా
మనము ప్రమోదమందె నొకమాటవచించెద నాలకింపుమా. 118

క. ప్రతిదినము నీవు చల్లిన, మితజలమున నేను దృప్తిమిగులంగని యే
వితమునఁ జింతనుగానక, తినిటజీవించితిని విచిత్రముగాఁగన్. 114

బ్రహ్మరక్షస్సు వృత్తాంతము.

చ. అనవిని దాసు నివ్వెఱబడి యాకృతి నిట్లను నీవనంగ నా
కనుదెలియంగరాదె మదిఁగోరెద నీవిధ మేలకలుంగ నో
యనుపమతేజ! యన్నవిని యా పెనుభూతము దాసుతోడ ని
ట్లనియెఁ గృపాత్మ! నాదుజననాదిక మక్కఱలేదెఱుంగఁగన్. 115

సీ. బ్రహ్మరక్షస్సను బరమనిర్భాగ్యుండ,
నాకొక్కవిప్రర్షి నాయకుండు
కోపంబుమీఱంగ గొబ్బున శపియించె,
ననుభీతినొందఁ జేసిసకలమున
నివ్వనంబుననుండియే యుదకంబులఁ,
దాఁకఁజాలక నితాంతముశ్రమించు
చుండుమా యన నేను నోమహాత్మా! శాప,
ముక్తి యెప్పుడొ తెల్పుము దయననినఁ

గీ. గాంచి కాలముజరుగ నొక్కండు భక్తి
పరవశుఁడు వచ్చి సలిలంబుఁ బట్టువిడక
పోయుచుండును దానసెపోవు నీకుఁ
దాప మంతట శాపంబు తలఁగుఁ జుమ్ము. 116

చ. అనియెను గాన నట్టులె మహాత్మక! నే జిరకాలమిందు ని
ల్చి నినుఁగనంగఁ గోరుచు విజృంభితతాపముతోడ నుంటి ని
న్గనినది యాదిగా మదినిగల్గెను మోదము నీజలంబుచే
తనె యభివృద్ధినొందితివి దాపముదీఱెను శాపమేగుఁజూ. 117

క. నీవంటిపుణ్యపురుషుల, నేవిధమున వెదకినను మహీస్థలిఁ గననౌ
నే వాసుదేవభక్తా, నీవంకఁ బ్రదికినాఁడ నేనిఁకఁ జనెదన్. 118

క. ఉపకారమేదియే ని
ష్కపటాత్మక! నాదువంకఁ గాంక్షించెదవో
యిపుడె యొనర్చెద నావిని
యపరిమితామోదమంది యతఁ డిట్లనియెన్ 119

సీ. జననమాదిగను దాశరథిపదంబులఁ గనవేడుకయె మనంబున నెసంగు
చుండు నీయడవిలోనుండి భజించితిఁ గాని దర్శనము నాకీనిముసము

పఱకుఁ గా లేదేమిభ_క్తిలోపమొదానినగునట్లుసేయవే; యనినభూత
మతనికిట్లను నేను నతిశయపాపుండ నాకబ్బినంగాదె నీకుఁ జేయ
తే. నేర్తుఁ దత్ఫలముం బొంద నేను బ్రహ్మ
రక్షుఁడఁగద యైన నోరాఘుభ_క్త
యొకయుపాయంబుఁ జెప్పెద సకలవిధము
లను బ్రయత్నింపు కార్యసిద్ధిని గనుదువు. 120
క. అనుదిన మీావును భజనం
బును జేయుచునుండ నొక్కపూజ్యుఁడు వృద్ధుం
డును బ్రహ్మచారియును నగు
ఘనవిప్రుఁడువచ్చి వినునుగాదె సుభ_క్తిన్. 121
క. హనుమంతుం డాతండని
మనమునఁ దలపోయు మీావు మారుతి యతఁడౌఁ
గనుకనె నీముందటఁ జ
క్కనిభ_క్తిని నాలకించుఁ గమ్రభజనమున్. 122
క. హనుమంతుఁడు కరుణానిధి,గనుక మహాత్మా భజింపఁగాఁదగు నతనిన్
గొనసాగు నీదుకాంక్షిత,మని యాభూతంబు స్వేచ్ఛనరిగెం బిదపన్
చ. వరమతి దాసు రాఘవునిభద్రదునిన్ భజియించుచున్ మనో
హరమగు రామనామము సహస్రశముల్ నుతియించుచుండఁగా
మరుదధిపాత్మజుండు బహుమానముమీాఱఁగఁ బూర్వరీతిఁగా
నరుదుగ వృద్ధవిప్రవటువై చనుదెంచెను భ_క్తిమీాఱఁగన్. 124
తే. బ్రహ్మరక్షస్సు తెల్పినభంగిఁ దులసి
దాసు మారుతిగానె యాతని నెఱింగి
వందనముసల్పి యిట్లని వలికె నోమ
హాత్మ! నాపాలిభాగ్యంబ యనిలతనయ. 125
చ. మనుజుఁడ దుష్టబుద్ధినయి త్వత్స్థలిఁ గొండొకకాల మిచ్చవ
చ్చిన యటు పుచ్చినాఁడ, ననుఁజేరి సతీమణి నాదుభార్య చ
క్కనియుపదేశ మిచ్చె రఘుకాంతునినిన్ భజియింపు మంచు నే
ననయము నట్టులే కలిగినంతటిభ_క్తిని శ్రీరఘూ_త్తమున్. 126
చ. అనుదినముం దలంచుచు మహామతి రాముని జూచుభాగ్యముం
గనుదు నటంచునమ్మి యిటఁ గాలముఁ బుచ్చుచునున్నవాఁడ రా

మునిఁ గనఁ జేయుమా కరుణ ముందుగ నిన్నె భజించువాఁడ నీ
యనుమతి రామదర్శనమునందుదు నేనని నమ్మినాఁడఁ జూ. 127

చ. అనిలతనూజ నీవెఱుఁగనట్టి ప్రపంచపువార్త లున్నవే
యన హనుమంతుఁ డాత్మమునఁ గమంది ప్రయాణము సేయువేళ నీ
వనుకొనినట్టులే యగు మహాత్ముఁడ వంచని పోయె; దాసు రా
మునిఁ గనుభాగ్య మబ్బెనను మోదమునన్ వసియించె నచ్చటన్.

క. మరుదాత్మజుండు శ్రీరఘు,వరునిన్ ధ్యానించి సాధుభక్తునకున్ స
త్వరముగ దర్శన మిమ్మని,పరిపరిఁ బ్రార్థించె వినయభక్తులు వెలయన్.

చ. తనప్రియభక్తుప్రార్థనముఁ దా సఫలింపఁగఁ జేయఁ గోరి యా
తనిమదిఁ జూడఁగోరి రఘుతల్లజుఁ డమ్మఱునాఁడు వేఁడుకన్
దనదగు వేషమున్ వదలి తత్క్షణమే యవనావనీశుఁడై.
తనపరివార మవ్వీధిని దన్గొలువంగ మహావిభూతి చేన్ 180

తే. పయనమయి సైకరాత్ములై భటులు తన్నుఁ
గొలువ దాసున్న యాశ్రమస్థలముఁ జొచ్చి
యరిగె శ్రీరాముఁడని తనయాత్మ నెఱుఁగఁ
డట్టితఱి దాసు తనపనియందె యుండె. 181

చ. జనపతి యిట్టులేగుటయు సైన్యము, తోడ నపోవుచుంటయుం
గని యెవరో యటంచుఁ దమకంబున రాముని నేస్మరించి ద
ర్శన మొసఁగుం గృపామతిని సత్వరమే యని వేచియుండె నా
వనజసఖుండు క్రుంకుటయు వచ్చెను మారుతి పూర్వరీతిగన్. 182

క. అరుదెంచి దాసుఁ గని భూ,వరుఁ డిట నేతెంచినాఁడె వదలనిభక్తిం
బరమాత్ముఁ గొల్చినాఁడవె,నిరుపమభాగ్యంబు నీకు నేఁ డబ్బినదే.

చ. అనవిని దాసు శ్రీదశరథాత్మజుఁ డిచ్చటికేల రాఁడో నా
తనువిది పాపపూరిత మొ దర్శన మీయఁగ లేదటన్న నా
యనిలతనూజుఁ డోయి యెవరైనను బోయిరె యీపథంబుగా
నన నొకమ్లేచ్ఛరాజరిగె నాత్మభటావళి గొల్వ నంచనన్. 184

క. మరుదాత్మజుండు దాసును, బరికించి వచించె మ్లేచ్ఛపార్థివతనువున్
ధరియించి పోయినది దా,శరథియె;నాహృదయము దశ నిపడినగతిన్

తే. వగచి యిట్లని యతనితోఁ బలికె, నార్య
నాకు రామునిఁ గాంచుపుణ్యంబు లేదు

పూర్వజని దుష్కృతంబేమొ పూజ్యచరిత
యన్న నాతనిచింతల నాత్మ నెంచి. 136

చ. హనుమవచించె నాపయి మహామదముంగల రామచంద్రుఁ జ
య్యనఁ దమి దర్శనంబొసఁగునట్లుగ వేఁడెద నన్న రాముఁడా
జనకజతోడ లక్ష్మణునిసంగతిఁ బాయక నీసమక్షమం
దనుపమదర్శనం బొసఁగునట్లుగఁ జేయవె యోకృపానిధీ! 137

చ. అనవిని యల్లెవేఁడెద మహాత్మునినం చతఁడేగె నంత నా
దినమెటులో శ్రమంపడుచు దీనతఁ బుచ్చి యతండు వేఁగినన్
మనమున రామమూర్తిని నమానుషశక్తిని వేఁడుచుండె నా
హనుమయు దాసువాంఛ యిదియంచు రఘూత్తముఁజేరి తెల్పినన్.

తే. మఱుదినంబునఁ ద్రైలోక్యమందనుండు
రామచంద్రుండు సహజుతో రమణితోడ
భజనమును జేయువేళను శ్వాసనతనయుఁ
డుండ నప్పుడు దర్శనమొసఁగెఁ గరుణ. 139

సీ. సీలమేఘశ్యాముఁ బాలితసుత్రాము,
వందితామరజాలు భర్మచేలుఁ
గాంచనాంగదబాహుఁ గమనీయతరదేహు,
మణిహారవక్షు నిర్మలతరాక్షు
దూణీరమహితాంసు దుష్టవైరిజిఘాంసు,
దూరితమునిశాపు ధూతపాపుఁ
గరుణాభిభూషణుఁ గమ్రసంభాషణు,
సురతనుత్రీనాము సుగుణధాము

గీ. జనకజాన్వితు లక్ష్మణసహితు రాముఁ
గాంచి యాదాసు రేచి సమంచితముగ
భక్తి వలగొని మ్రొక్కి నిల్వఁబడి కరయు
గంబుజోడించి యీరీతిఁగా నుతించె. 140

చ. నినుఁ గనునంత భాగ్యమును నేఁటికిఁ గాంచితి దేవదేవ నా
జని ఫలియించె వాంఛలును జక్క ఫలించెను నీపదాంబుజం
బును స్పృశియించినాఁడ ననుఁబోలు కృతార్థుఁడు లేఁడటంచు నా
మనమున నమ్మినాఁడ సురమానినుతార్చిత, రాఘవేశ్వరా. 141

చ. నిరతము నీపదాంబుజము నేను భజింపఁగ నీదునామమున్
స్మరణము సేయ నిన్బొగడ సంతతమున్ మది నిన్నునిల్ప నా
కురుకృప నీయవే వరము నొండుపరంబును గోర దేవ తే
శ్వరనుతనామ మౌనివరసన్నుత, దేవగణార్చితా, విభూ. 142

చ. మనమున నేను గోరుతఱి మానకవచ్చి భవత్స్వరూపమున్
గని సకలాఘముల్ దొలఁగఁగాఁ గృతకృత్యుఁడనై చెలంగ నా
కనుమతి నిమ్ము చాలు నిదె యార్తశరణ్య! యిఁకేమి నేను జే
యను గలకార్యమున్నదొ మహాత్మ! విభూ! దయ నానతీయవే.143

క. అనిపొగడినఁ దులసీదా
సును బ్రీతింగాంచి యింక క్షోణిఁ గలుగుభ
క్తనికరమునకుం దెల్పుము
ఘనతరమగు మోక్షపథముఁ గన్గొనురీతుల్. 144

క. కోరినయప్పుడు నన్గను
దారసి ధరలోనఁ గల్గునాన్యజనులకుం
గోరిసపర్య లొనర్పుము
చేరుదు వంతమును నాదు శ్రీయుతపదమున్. 145

క. అనిపల్కి తిరోహితుఁడై
చనియెన్ రాముండు దాసు సమధికభక్తిన్
జననాథుని స్తుతియించుచు
వనమున నేయుండ హనుమవచ్చెన్ మరలన్. 146

వ. దాసులేచి మహాత్మా! భవబంధవిమోచనసాధనంబగు రామచంద్రు
పాదారవిందసందర్శనంబు గలుగంజేసిన మహోపకారివి, దీనికిం
బ్రతికృతి నేమి సేయనేర్తు నని బాష్పసంకలితాక్షుండై వేఁడిన నాతు
లసీదాసుం గాంచి హనుమ యిట్లనియె. 147

క. పరమేశ్వరుసేవ యనన్, నిరతము ప్రజలం జెలంగునియతిఁ గొలుచుటె
పరమమ్ము ప్రజాసేవయె, పరమేశ్వరసేవ యనెడుపల్కులు వినవే.

క అనిపలికి హనుమ స్వేచ్ఛగఁ
జనియెన్; మఱునాఁడు దాసు సరభసగతిఁ గా
శినిజూడఁబోయె నవ్వన
మునఁగల సన్మార్గములు వగఁ బూనె నతనికై. 149

సీ. ఒకచోట నాకాశి సురుముదంబున మఠ,
మొక్కఁడు కల్పించి యున్నతమతి
శ్రీరామచంద్రుని సేవించుచుండంగ,
నిరతము భక్తులు నెమ్మివచ్చి
యాతనిసేవల నచ్చటఁ గాంచుచుఁ,
దాము భజించుచు ధనము రాశి
గాఁ బోసి పోవుచుఁ గడురామభక్తులై,
కాలముపుచ్చుచుఁ గాశియందుఁ
తే. దులసిదాసును బోలుధన్యులు వెదకినఁ
గలరె యందు వచించిరి గాల మిట్లు
జరగుచుండంగ సద్విత్తసంచయంబు
పెరిగె నామఠమునయందు గిరిని బోలి. 150
చ. ధనమిటు రాశిగాఁ బెరుగ దానిని మృత్తికఁబోలెఁ గాంచుచుఁ
జను లెవరేనిఁ జేకొనిన స్వాంతమునం దలపోయకుండె నా
ధనమును దాసుగారిదని తా మెవరైన గ్రహింపఁ బూన కిం
కను గొనివచ్చి యందె యిడి క్రమ్మఱి పోవుచునుండి రందఱున్. 151
మ. ఒకనాఁ డాధనరాశిఁ గైకొనఁగఁ దా మూహించి చోరాగ్రణుల్
ప్రకటస్ఫారపరాక్రమంబున నిశార్ధంబందులోఁ జొచ్చు కాం
క్ష కడుం గ్రాలఁగ వచ్చి చూడ నచటం గావుండి చాపంబు భీ
తికరాస్త్రంబులు పూని యిర్వురు మహాదీప్తాంగు లుద్యద్గతిన్. 152
క. అదలించినఁ జోరుల్ వెనఁ
గఁ దలఁచి బాహాబలంబు గలిగినకతనన్
గుదియలతో మార్కొన వా
రదలించి మహాశుగముల నల్లన నొంపన్. 153
క. ఐకాగారికు లంతట, వీఁకం బోరాడి వారిబీరము లడఁపన్
బాఁగులఁ ద్రిప్పుచు నచ్చట, నేకరణిం జొరఁగరాక నెంచి నిరాశన్
ఆ. తెల్లవాఱవచ్చెఁ దెంపున సాధింప
రాదటంచు మరలి రయమునఁ దమ
యిండ్లకేగుచుండి యింతలో దాసు స్నా
నార్థ మరుగుచుండ నంతఁ గాంచి. 155

చ. ఇతఁడు మహానుభావుఁడగు నీతనిసొమ్ము గ్రహింపఁ బూనఁగా
జతనము సేయుటర్హమె విచారమిఁకేటికి దాసుగారిసం
స్తుతపదముల్ దగంగొలిచి చోరులమై యిఁక నొండ్లసొమ్ము లె
వ్వితముననైనఁ గైకొనెడువృత్తిని మాని చరింత ముర్విలోన్. 156
చ. అనితలపోసి స్నానమున కాతురతం జనుదాసుగారినిం
గని యతిభక్తిమ్రొక్కి మముఁగావవె చోరులమై చరించుచున్
ధనముఁ ద్వదీయముం గొనఁగఁ దత్పరతం జనుదెంచి మీగృహం
బును జొరఁబోయి వాకిటను గావలియున్న భటద్వయంబుచేన్.
తే. తఱుమఁబడి శక్తినింబాసి దైన్య మొదవఁ
బోవుచున్నార మిఁకమీఁదఁ బోము పరుల
సొమ్ములకుఁ గాన క్షమియించి శుద్ధమతులఁ
జేసి నీశిష్యులనుగాఁగఁ జేకొనఁ దగు. 158
క. అనితనువేఁడిన దొంగలఁ
గని పూరుషవర్యులార! కమలదళాక్షుల్
ఘనులునగు రామలక్ష్మణు
లను గంటిరి మీరు ధన్యులరు లోకమునన్. 159
క. జననము కృతార్థమయ్యెను
జనుఁ డింక మహాత్మ రామచంద్రుఁ గొలుచుచుం
డిన మీకు మోక్షమబ్బును
గనినాఁడను మిమ్ము రాముఁ గాంచినవారిన్. 160
ఆ. ఇదియె చాలు నాకు నింకేమి కొదువలే
దనుచుఁ బోయె స్నానమాచరింప
నతనిహితముఁ గొనుచు నాదొంగ లత్యంత
సాధుచిత్తు లగుచుఁ జనిరి పిదప. 161

తులసీదాసు పతితునిఁ బరిశుద్ధుని జేయుట.

ఆ. కొంతకాలమునకుఁ గోరిక భక్తులు
విప్రతతిని బిల్చి విమలపక్వ
వస్తువులను బెట్టి వారిఁ దృప్తులఁ జేయ
వలయుననుచుఁ దలఁచి భక్తి యలర. 162

క. ధరణీసురులం బిల్వఁగ
నరుదెంచిరి భోజనార్థ మందఱు నన్నా
తురులై వారలనడుమం
ధరణీసురుఁ డొకఁడువచ్చెఁ దా భుజియింపన్. 163

క. కని వాని నందఱుం జ, య్యన సీతనిసాగనంపు మర్త్యుఁడు కాఁడీ
మనుజాధముండు పతితుం, డనఘా! యని దాసుగారి నభ్యర్థింపన్.

క. కనుఁగొని తులసీదాసా
తనిఁ బతితుఁడవౌదువా నితాంతము శ్రీరా
మునిఁ దలఁపు పాయుఁ బాపము
లనవిని రామా యటంచు నతఁడు స్మరించెన్. 165

క. అంతట దాసా బ్రాహ్మణ
సంతతినిం గాంచి రామసంస్మరణముచే
నింతటినుండి యితం డఘ
సంతతినిం బాసి మిగుల సాధువె యయ్యెన్. 166

సీ. అంటునే శ్రీరాము నతిభక్తిఁ గొల్చెడు,
వానికిఁ బాపముల్ భక్ష్యచిత్తు
లార! యొకటివినుం డారసి తెల్పెద,
హరిదాసులకు నఘ మంటదెపుడు
వారు శుద్ధాత్ములు వారి నాక్షేపింపఁ,
బాపముల్ మెడఁబడుఁ బాములట్టు
లీబ్రాహ్మణునిదోష మింక నెన్నటికైనఁ,
దలఁపంగఁ బూనకుఁ డలరి మీరు

తే. కుడిచి కూర్చుండుఁ డనవిని క్షోణిసురులు
వానిపల్కుల కోర్వక పల్కి రిట్టు
లౌర! వింటిమె యీపల్కు లవనిమున్ను
హరిపదారాధకుల కంటదంట యఘము. 167

క. వారిమహత్వమ్ము లసా
ధారణములె యయినవంట తలఁపఁగఁ జోద్యం
బౌరా! యిదియే నిజమే
నారయఁ దగు నంది యిచట నగపడు శిలయై. 168

ఆ. అన్నరాశి దీని నందుకొంచు గ్రసించు
నేని నమ్మవచ్చు నిచట దీని
ననిన దాసుగారు హరిభక్తి మీఱంగ
ననియె నందిఁ జూచి యాదరమున. 169

చ. ధరణిసురోత్తముల్ విను నితాంతముపట్టుదలల్ చెలంగ నీ
వరసభ నున్నవారలు సెబాసన నన్నము మ్రింగఁ జూడ నా
తురపడుచున్నవారు తమితోఁ గొని మ్రింగుమ యన్నమంత ని
త్తరుణమునందె శ్రీహరిపదంబులభక్తిని నన్న నంతలోన్. 170

తే. నంది యంబారవంబు మిన్నంది మ్రోయఁ
జేయుచును లేచి యన్నరాశిని గ్రసించె
క్షణములోపల నందఱాశ్చర్యపడుచు
నతని వలగొని మ్రొక్కి యిట్లనిరి భక్తి. 171

క. క్షమియింపుము క్షమియింపుము
తమోగుణంబూని యిట్లు తమశక్తి నిగ
ర్వముపేర్మి నెఱుంగక మే
ము మాటలాడితిమి జ్ఞానము మరలవచ్చెన్. 172

క. హరిదాసులశక్తిని మే
మరయఁగఁ దగినంతవారముగుదుమె యని భూ
సురులెల్ల భోజనంబునఁ
బరితృప్తిం గాంచి చనిరి స్వస్థలములకున్. 173

తులసీదాసు మృతుని బ్రదికించుట.

చ. జరగెను గొంతకాలమిటు చక్కని శ్రీహరిభక్తిచేత న
ప్పురమున నిట్టులుండ నొకబోటి యొకానొకనాఁడు ప్రొద్దునన్
హరిపదభక్తుఁ డాకృతిని నభ్రధునీమణిఁ గ్రుంకఁబోవఁగాఁ
బరమశుభంబటంచు భయభక్తులతోఁ బ్రణమిల్లెఁ ద్రోవలోన్. 174

క. తనకుం బ్రణమిల్లిన యా
వనితం గని భర్తృతనయ భాగ్యంబులతో
దను సుఖముందుము భక్తిని
గని యని యాశీర్వదించెఁ గడుముదములరన్. 175

చ. వనితయు భర్తచావునకు వందురుచుం బతితోడఁ దానునుం
దనువుఁ ద్యజింపఁ బోవుచుఁ బథంబున దాసునుగాంచి మ్రొక్కఁగా
వున హరిదాసునాశిషము బుద్ధికిఁ జిత్రముగాఁగఁ దోఁప ని
ట్లనియె మహాత్మ నాకిడినయాశిష మెట్లు ఫలించునో గదా. 176

సీ. పెనిమిటి మృతినొందఁ దనువు నేనును బతి,
తనువునఁ జేర్చి యాదహనుజ్వాల
లను బడిపోవంగఁ జనుచున్నదాన నా,
విని తులసీదాసు మనమునందు
శ్రీరాఘవుని విల్పి చెచ్చెఱ నీభర్త,
శవ మెందునున్నదో చక్కఁ జూపు
మని యామెచూపంగ నాదేహమును దాఁకి,
శ్రీరామ యీతనుస్థితము లైన

తే. యసువులను వేగ రప్పింపుమనుచు వేఁడ
నట్టె కోమటి మేల్కాన్నయట్లు లేచి
నలుఁగడలఁ గాంచి దుష్టచిహ్నములఁ జూచి
విసుగుకొని పల్కె భార్యతో విషమరీతి. 177

క. ననునేల కట్టితెచ్చితి
వనితా! యీయశుభ మేల వారక చెపుమా
యనఁ దెలిపె నామె సర్వము
విని యాతఁడు దాసుగారి వినుతించెఁ గడున్. 178

క. జరగె నిటుకొంత కాలము
హరికథలను గాశియందు నక్బరుగారా
హరిదాసుకథల విని య
చ్చెరువందుచుఁ దనదుమంత్రిఁ జీరి యిటులనెన్. 179

చ. విను మలకాశియందు వినవేడుకఁ బుట్టఁగఁ జేయు వార్తలే
వినఁబడుచున్న వానుడుల నే యరయన్ మదిఁ గోరుచున్న దో
య్యన హరిదాసునిం బిలువ నంపుము చూచెద వానిశక్తి నం
చనవిని మంత్రి చారులను హర్షము మీఱఁగఁ బంపెఁ గాశికిన్ 180

ఉ. వారును దాసుగారిఁ గని పల్కిరి స్వామి, మహాత్మ! మిమ్మునున్
ధారణినాథమౌళి గనఁ దద్దయు వేడుకఁబూని రమ్మనెన్

గారణమేమొ? మేమెఱుంగఁగాఁగలమే ? చనుదెమ్ము నాఁగ నా
శ్రీరమణాంఘ్రిభక్తుఁ డటుచేయుదునంచనిబోయె వారితోన్. 181
చ. చనిచని ఢిల్లిఁగాంచి యటఁ జారుతరంబయి చక్రవర్తియుం
డ నలరు సౌధముం జొరఁబడంగని శ్రీహరిదాసుగారవం
బున మొగలాయిజేఁ డనియెఁ బొందుగఁ గాశిని మర్త్యకోటి నె
వ్వనికిని జేయరానివయి నర్ణ్యములౌ పనులీ వొనర్చితే. 182
చ. కనుఁగొన వేడుకయ్యెడిని గాశినిజేసిన యవ్విచిత్రముల్
కనఁబఱపంగ నోపుదువె క్రమ్మఱ మాకిటంబునందు నా
విని రఘువీరుఁడే తగును వింతలొనర్పఁగ నేనుజాల నె
వ్వనికినినైన నన్న టీలిపాలకమౌళియు దాసుతో ననెన్. 183
చ. సరిసరి యట్టులేయయిన జానకిభర్తను జూపు మాతనిం
గర మనురాగమొప్పనటు గాంచినదాఁక నినుం బురంబులోఁ
దిరుగఁగనీక యుంచెదము తెప్పున నప్పనిఁ జేయు మంత నీ
వరుగ ననుజ్ఞయీయఁబడు నంచతనిం జెఱసాల నుంచినన్. 184
చ. మనమున రామభక్తిమెయి మన్ననతోఁప స్మరింప నాతనిం
గన నరుదెంచి రామజనకాంతుఁడు వల్కె భయంబు దేల యీ
జనపతిగర్వ మేనణఁచి శాంతమనస్కునిఁ జేయ మీఁదటన్
జనుదుఁగాక యంచు నృపసత్తముఁ డప్పు డదృశ్యుఁ డౌటయున్.
క. తులసీదా సాదరమునఁ
బలికెన్ రఘురాముఁడేటిభయమిఁక నాకుం
గలుగఁ గలదంచు రాముని
దలఁచుచుఁ గారాగృహమునఁ దా వసియించెన్ 186
ఆ. కొలఁదిదినము లిట్లు కోటలో దాసుండు
జక్రవర్తి యతనిఁ జాలఁ బ్రేమ
నరయుచుండె నంత నాకస్మికంబుగా
నొక్కనాఁడు కోఁతు లుక్కుమీఱ. 187
చ. పరువడి నేగుదెంచి యటఁ బాలకులెల్లను భీతిఁ బాఱఁగా
నురుతరహుంక్రియల్ చెలఁగ నొక్కటఁజేరి మహాబలంబునం
బరుగిడి కోటచుట్టు నిలువంబడి వాలనుపై చుచుం దరూ
త్కరమునఁ గొట్టుచుం బలువిధంబులఁ బాడొనరించె నుద్ధతిన్.

గారణమేమొ? మేమెఱుఁగఁగాఁగలమే ? చనుదెమ్ము నాఁగ నా
శ్రీరమణాంఘ్రిభక్తుఁ డటుచేయుదునంచనిబోయె వారితోన్. 181
చ. చనిచని ఢిల్లిఁగాంచి యటఁ జాదుతరంబయి చక్రవర్తియుం
డ నలరు సౌధముం జొరఁబడంగని శ్రీహరిదాసుగాఁడవం
బున మొగలాయిజేఁ డనియెఁ బొందుగఁ గాశిని మర్త్యకోటి నె
వ్వనికిని జేయరానివయి వర్ణ్యములౌ పనులీ వొనర్చితే. 182
చ. కనుఁగొన వేడుకయ్యెడిని గాశినిజేసిన యవ్విచిత్రముల్
కనఁబఱపంగ నోపుదువె క్రమ్మఱ మానికటంబునందు నా
విని రఘువీరుఁడే తగును వింతలొనర్పఁగ నేనుజాల నె
ప్పనికినినైన నన్ను ఋతిపాలకమౌళియు దాసుతో ననెన్. 183
చ సరిసరి యట్టులేయయిన జానకిభర్తను జూపు మాతనిం
గర మనురాగమొప్పనటు గాంచినదాఁక నినుం బురంబులోఁ
దిరుగఁగనీక యుంచెదము తెప్పున నప్పనిఁ జేయు మంత నీ
వరుగ ననుజ్ఞయీయఁబడు నంచతనిం జెఱసాల నుంచినన్. 184
చ. మనమున రామభక్తిమెయి మన్ననతోఁ బ స్మరింప నాతనిం
గన నరుదెంచి రామజనకాంతుఁడు వల్కెఁ భయంబు బిదేల యీ
జనపతిగర్వ మేనణఁచి శాంతమనస్కునిఁ జేయ మీఁదటన్
జనుదుప్రగాక యంచు నృపసత్తముఁ డప్పు డదృశ్యుఁ డౌటయున్.
క. తులసీదా సాదరమునఁ
బలికెన్ రఘురాముఁడేటిభయమిఁక నాకుం
గలుగఁ గలదంచు రాముని
దలఁచుచుఁ గారాగృహమునఁ దా వసియించెన్. 186
ఆ. కొలఁదిదినము లిట్లు కోటలో దాసుండు
చక్రవర్తి యతనిఁ జాలఁ బ్రేమ
నరయుచుండె నంత నాకస్మికంబుగా
నొక్కనాఁడు కోఁతు లుక్కుమీఱ. 187
చ. పరువడి నేగుదెంచి యటఁ బాలకులెల్లను భీతిఁ బాఱఁగా
నురుతరహుంక్రియల్ చెలఁగ నొక్కటఁజేరి మహాబలంబునం
బరుగిడి కోటచుట్టు నిలువంబడి తాలనువైచుచుం దరూ
త్కరమునఁ గొట్టుచుం బలువిధంబులఁ బాడొనరించె నుద్ధతిన్.

కవిరాజవిరాజితము.—

కిలకిలకూయుచుఁ గేరడమాడుచుఁ గేలఁ దరుల్ గొని కీడ్పులుపం
దలఁగుచు దాలను దారుణరీతిని దత్పరతన్ బలదర్పములన్
జెలఁగుచు బొబ్బలిడుచుఁ జేరఁగనీయక సేనల మ్రందఁగఁజేయుచునున్
గలయఁజరించుచుఁ గావలివారలఁ గాఁటియ పెట్టుచు గర్వమునన్.

ఆ. తిరిగితిరిగి తమ్ముఁ దేఁటిచూడఁగ నేరి
కైన నలవిగానియట్లు కోఁతు
లయుతసంఖ్య లొప్ప నాకోటగోడల
నావరించి చెండి యవలనైచె. 190

చ. జనపతి విన్న నేమనునొ శత్రుభయంకరమూర్తి యాతఁడే
మని తము శిక్ష సేయునొ మహాపదగల్గు నటంచు సేన లో
య్యనఁ దమలోనఁ దాము గలయంగను బూనికఁ జెప్పుకొంచుఁ గీ
శనికరముం గలంచి యమసద్మముఁ జేరఁగఁ బంప నెంచుచున్. 191

చ. తలపడి రిట్లు లాప్లవగతల్లజరాజభటోత్తముల్ మహా
బలములుమీఱఁ దార్కొనుచుఁ బ్రాణహరంబగు ప్రస్తరాయుధం
బులు పరఁగించుచున్ దుదిని బొంగు జయేచ్ఛలసంగరంబు ని
మ్ముల భయదాట్టహాసముల మొక్కలమొప్పఁగఁ బోరుచుండఁగన్.

చ. నరపతిసేనలెల్లఁ గపినాథులపైఁబడి యీసుపొంగ భీ
కరనిశితాశుగప్రతతిఁ గాఁటియ పెట్టినఁ గోఁతు లేచి య
త్తరుణమునందుఁ గన్పడినధాత్రీరుహంబులఁ బెల్లగించి వై
చిరి యవితాఁక వారలును జేరిరి ధర్మనికేతనం బొగిన్. 193

సీ. ఇరువురు దర్పంబు మీసును బొంగంగఁ,
బోరాడుచుండఁగా భూరిశక్తిఁ
బ్లవగముల్ హెచ్చినపౌరుషంబున మ్లేచ్ఛ,
రాజేంద్రసైన్యవారమును జంపి
నిశ్శేషముగఁ జేయ నేర్పునఁ బోరాడ,
రాజేంద్రసేనలు రణము సేయఁ
జాలక పరుగెత్తి క్ష్మాపతి చెంతకు,
నరిగి మ్రొక్కి పరాకు నిరుపమాన

తే. బలముగల్గిన కోఁతులు పదిసహస్ర
ములు వెసం గోట ముట్టడి సలుప మేము
శక్తి దాఁపక యుద్ధంబు సలిపినార
మవ్వి మనసైన్యములనెల్ల నడరి చంపె. 194

చ. మనమునఁజూడఁ జిత్ర మిది మాయయొకో యనితోఁచుచున్నదో
జనవరమౌళి! యల్లదె వెసం జనుదెంచుచునున్న వింక నా
క్కనిమిసమేని జాగయినఁ గార్యముతప్పఁ బురంబుపాడగున్
గనుఁగొనుఁ డేమికారణము గల్గినదో విధికేమి కోపమో. 195

చ. అని బలముల్ తదీశులు మహాభయకంపితదేహముల్ తగన్
మనవి యొనర్ప నక్బరు నమానుషబుద్ధిబలుండుగాన మం
త్రినిబిలిపించి వార్తలను దెల్పి యిఁకేమి యొనర్పనౌనొ నా
కును దెలుపంగనౌఁ బురముఁ గూల్పకమున్నె సమంచితంబుగన్.

క. అనియడిగిన సచివోత్తముఁ, డను నిట్లని తులసిదాసు సత్యోత్తమబు
ద్ధిని విష్ణుభక్తుఁ జెఱలోఁ, నునిచిన దానికి ఫలంబు నో రాజేంద్రా.

తే. అనుభవింపక తీర దయ్యజునియంత
వానికైనను బుద్ధపూర్వముగఁ జేసి
కొన్నకృతికి ఫలంబు సంపన్ను నతని
వదలి ప్రార్థింపుమా మతి భక్తి తనర. 198

తే. మంత్రి యీరీతిఁ జెప్పినమాట మదికి
సరిపడన్ వేగపోయి దాశరథిభక్తుఁ
గాంచి మ్రొక్కుచుఁ గావుమా! కావరమునఁ
జేసినట్టి యవజ్ఞను జేర్పక మది. 199

చ. నరపతినంచు మీఁపయిని న్యాయమువీడి యహంకృతిన్ భయం
కరముగఁ బొందిచేసితిని గానిపనిం గరుణించి కావవే
పురమును బాడుసేయుటకుఁ బూన్వమె వేఁడెద నిన్ను నన్న యా
ధరణిపుఁగాంచి యిట్లనియె దాసు రఘూత్తములోఁ దలంచుచున్.

క. చనుదెంచె రాము సేనలు
మునుముందుగఁ గొన్ని దర్పమునఁ బోల్చెడువా
రనఘా! హరివీరవరుల్
చనుదెంతురు వరుసగా నిచటికి క్షణమునన్. 201

ఉ. వారలవెంట రాఘవుఁడు వచ్చును జూచెదుకౌతుకంబు భూ
మీరమణా యొసంగుఁగన మీకు నికేల భయమేల? కోఁతులఁ
వారలఁ గాదుకీశపతివారములఁ రఘురాములక్ష్మణుఁ
భూరమణీతనూజజననబుద్ధిభయంబున ముగ్గుచుండఁగన్. 202
క. తడఁబడుమాటల నిట్లనుఁ
బుడమివిభుం డింకఁ జాలుఁబో రాఘవునిం
గడిఁదిబలంబులఁ గనఁగాఁ
దడవేటికి మరలుపంగఁదగు నవ్వారిన్. 203
క. నీవే రఘురాముఁడవును, నీవే సౌమిత్రి వార్య నీవే జనక
క్ష్మావిభుపుత్రికవును నికఁ, గావుము నాతప్పు లెన్నఁగానేల మదిన్
క. హరిదాసుల కపకృతి నె
త్తరుణంబుననైన సల్పఁదగదని నాకుఁ
బరమముగఁ దోఁచెఁ గావునఁ
గరుణింపుము తప్పు మఱువఁగాఁదగుఁ జుమ్మీ. 205
చ. అనిపలుమాఱు వేఁడుటయు నట్లయగుం బ్లవగాలి వేగమే
చనునికఁ భీతిలేదనుచు స్వాంతమునఁ రఘురాముఁ గొల్చినం
తనె చనెఁ గోఁతులెల్లఁ దమదారినిబట్టి మహీశపుంగవుం
డనఘుని దాసునిం గొలిచె నాత్మమహాభయభక్తు లొప్పఁగన్. 206
తే. అక్బరును దాసు దీవించి యనిపి యందె
యొక్కసంవత్సరము మాత్రముండి యధిపు
నాకృతింగాంచి సెలవంది యరిగెఁ బుణ్య
తీర్థముల క్షేత్రముల సమ్మతిని గనంగ. 207
క. ఆదిఁ మధురను గోకుల
మాదట బృందావనంబు నవ్వల సతతా
మోదం బొసఁగెడు తక్కిన
శ్రీదయితుని క్షేత్రములకుఁ జెలఁగుచుఁ బోయెన్. 208
చ. చని ఘనపాపభంజనము సల్పెడు తీర్థములందుఁ గ్రుంకి పా
వనమతులైన సాధుజనవర్యులనుం గని మ్రొక్కి వారిసే
వనలనుగాంచి చిత్తమున వర్ధిలుజ్ఞానముతోడ శ్రీపతిఁ
వనజదళాక్షు నెన్నుచును భక్తులపొందికఁ గోరుచుఁ దమిన్. 209

ఆ. కొంతకాల మిట్లు కూర్మిమై విహరించి
తనకుఁ దెలిసియున్న తత్త్వములను
బరుల కెఱుకపఱచి వారి భక్తులఁ జేసి
యమునయొడ్డుఁ జేరె నాతఁ డొకట. 210

సీ. అచ్చటఁ బ్రియదాసుఁడను నొకవిప్రుండు,
శ్రీరామభక్తుండు చేరియుండె
నాతఁడు భక్తులైనట్టివారిచరిత్ర,
ముల దేవభాషను సులలితముగ
వ్రాసి యవ్వాసిని వరుసఁ బఠించుచుఁ,
గాలంబు గడుపుచుఁ జాలభక్తి
రఘువర్యుఁ దలఁచుచు రాజిలుచుండెను,
గాన నాతనిఁ బ్రీతిఁ గాంచి తులసి

తే. దాసు తత్పుస్తకము నాకు దయనొసంగు
మొక్కసారి పఠించి యిందుండి మరల
నిచ్చువాఁడ మహాత్మ నే నెంతొ వేడ్క
గనుదు నద్దాన నని వేఁడుకొనఁగ నతఁడు. 211

క. కొనుమా భక్తాగ్రేసర
కనుమా మోదంబు దానిఁ గాంచి యనుచుఁ బ్రీ
తిని దానినిచ్చె భక్తిని
గొని తులసీదాసు పొంగుకోరికతోడన్. 212

చ. మనమున నేటికేను రఘునందను గొల్చినసత్ఫలంబునుం
గనితిని ముక్తి నింకఁ గనఁగాఁ దగియుందు నటంచు నెంచుచున్
వినుతమహాచరిత్రములఁ బ్రీతిఁ బఠించుచు నుండ నంతటం
గనఁబడె స్వీయమౌచరిత కన్నులపండువుగా నెసంగుచున్. 213

చ. కనుఁగొని దానివిస్మయముఁ గాంచి యిదేమొకొ నాచరిత్ర మిం
దును గనవచ్చె నెవ్వఁ డిది తోరపువేడుక వ్రాసియుందురో
యనుకొనుచున్ రఘూత్తముఁడె యాకృతి వ్రాసె నటంచుఁ జూపె నా
తనికి నతండు వానిఁ గని తద్గుణు విస్మయమంది యిట్లనున్. 214

తే. నేను బలుమాఱు చదివితిఁ గాని మున్ను
దీనిఁ జూడంగ లేదు నీయాన యిద్ది

క్రొత్తగా వ్రాయఁబడినట్లు కొమరుమిగిలి
యున్న దిది యేమిపుణ్యమో యన్న చెపుమ. 215

క. అనిపలుకుచుండఁగా దా,నిని జదివినవారలెల్ల నేను గనఁగలే
దనుమానమేల యనిప,ల్కినఁ దులసీదాసు మదిని గేవలభక్తిన్.

క. పలికెను వినుఁడీ రాముఁడె
యలరుచు సేవకునిచరితమంతయు వ్రాసెన్
గలఁడే యింకొకఁడిట్టులు
సులలితగతి వ్రాయునరుఁడు క్షోణీస్థలిలోన్. 217

చ. అనవిని యందఱొక్కమొగి నాతనిపుణ్యము నెన్ని యాదృతిం
గని రఘురాముప్రీతిఁగనఁగాఁ బగినంతటిపుణ్యరాశి వీ
వని వినుతించి యీస్థలమునందె వసింపుము మమ్ముఁగూడి మా
జననము సార్థకంబగును సాధుసమాగమ మబ్బినందునన్. 218

క. మాకోరిక నెఱవేర్పుము
శ్రీకాంతుని బాడుచుంటఁ జేర్పుము మమ్మున్
బ్రాకటముక్తిగృహంబున
నీకారుణ్యంబె మాకు నిధి మహితాత్మా. 219

క. అని వారలు ప్రార్థించిన, విని తులసీదాసు భక్తివిధులన్నియుఁ జ
క్కనిరీతి వారికిం దెలు,పను నిల్చెను నాస్థలమున భద్రుఁడగుచున్.

సీ. కొంతకాలమునిల్చి యింతి మాతాదేవిఁ,
బిలిపించుకొని మహాలలితవాక్య
ముల నామెదీపించి చెలఁగి యామెయుఁ దాను,
శ్రీరామచంద్రునిఁ జిత్తసీమ
నిలిపి సేవించిరి; నెమ్మి నీలాగునఁ,
గాలంబుపుచ్చుచుఁ గమ్రభణితి
రామాంకితంబుగ రామాయణంబును,
రచియించి సద్భక్తరాజికొసఁగ

తే. బాతముంజెప్పుచును బహువత్సరములు
కాలముంబుచ్చి భార్యతోఁ గలిసి రామ
చంద్రునానతి శ్రీశునిస్థానమొందె
భక్తులందఱు నాతనిభవ్యమహిమ. 221

వ. కృతార్థులై రామాయణంబు తులసీదాసురామాయణం బన నిప్పటికి నుత్తరాపథంబున విఖ్యాతింబడసి పఠనపాఠనంబులం బ్రకాశించుచున్నయది. 222

చ. మనమున దాసునెన్ని మహిమంబులు జక్కఁగనమ్మి యాతనిం
గనినటు తత్కృతీంద్రమును గాదిలిప్రేమఁ బఠించి రామచం
ద్రుని మదినిల్పి భక్తి ఒటఁ దొందరలేమియులేక కాలముం
జనునటు సేసి ముక్తిపదసంగతిఁ గాంచిరి కోర్కిమీఱఁగన్. 223

క. ఈకథ వినినం జదివినఁ, బ్రాకటధనధాన్యములును బరమపదంబుల్
శ్రీకాంతునికరుణనుగని, యేకాలము పుచ్చుఁగల రహీనఖ్యాతిన్

క. నిరుపమమహిమా దాసో,త్కరవాంఛాదాననిరతకరుణాఢ్యా
హరిహయముఖదేవార్చిత, పరమపదబ్జా మహేశపత్నీ లలితా.225

గద్యము. ఇది శ్రీమత్త్రిపురసుందరీకరుణావాప్తకవితాశక్తియుక్తయు మౌద్గల్యగోత్రసంజనితయు నగు వక్కలంక వేంకటసూర్యరామ జోగమాంబచే విరచితమగు తులసీదాసుచరిత్రము సర్వమేకాశ్వాసము సంపూర్ణము.

హరిః ఓమ్ శ న్నో మిత్ర శ్శంవరుణః శన్నో భవత్వర్యమా॥ శన్న ఇంద్రో బృహస్పతిః। శన్నో విష్ణురురుక్రమః, నమో బ్రహ్మణే॥ నమస్తే వాయో, త్వమేవ ప్రత్యక్షం బ్రహ్మాసి త్వామేవప్రత్యక్షం బ్రహ్మవదిష్యామి, ఋతం వదిష్యామి, సత్యంవదిష్యామి, తన్మామవతు తద్వక్తారమవతు, అవతుమాం, అవతువక్తారం. ఓం శాంతి శ్శాంతి శ్శాంతిః.

శ్లో. వర్ణానా మర్థసంఘానాం రసానాం ఛందసా మపి,
మంగళానాం చ కర్తారౌ వందే వాణీవినాయకౌ. ౧

భవానీశంకరౌ వందే శ్రద్ధావిశ్వాసరూపిణౌ,
యాభ్యాం వినా న పశ్యంతి సిద్ధాః స్వాంతస్థ మీశ్వరం. ౨

వందే బోధమయం నిత్యం గురుం శంకరరూపిణం,
యమాశ్రితో హి వక్రోఽపి చంద్ర స్సర్వత్ర వంద్యతే 3

సీతారామగుణగ్రామపుణ్యారణ్యవిహారిణౌ,
వందే విశుద్ధవిజ్ఞానౌ కవీశ్వరకపీశ్వరౌ. ౪

ఉద్భవస్థితిసంహారకారిణీం క్లేశహారిణీం,
సర్వశ్రేయస్కరీం సీతాం నతోఽహం రామవల్లభాం. ౫

యన్మాయావశవర్తి విశ్వ మఖిలం బ్రహ్మాదిదేవాసురా
యత్సత్త్వా దమృషైవ భాతి సకలం రజ్జౌ యథాహేర్భ్రమః,
యత్పాదః ప్లవ మేక మేవ హి భవాంభోధే స్తితీర్షావతాం
వందేఽహం త మశేషకారణపరం రామాఖ్య మీశం హరిం. ౬

నానాపురాణనిగమాగమసమ్మతం య
ద్రామాయణే నిగదితం క్వచి దన్యతోఽపి,
స్వాంత స్సుఖాయ తులసీరఘునాథగాథా
భాషానిబంధ మతిమంజుల మాతనోతి. ౭

శ్రీ మ ద్గో స్వా మి

తులసీదాసకృతరామాయణము

బాలకాండము.

కథాప్రారంభము.

సో ర థా (1)

ఓగణనాథా! ఓకరివరవదనా! నీవు బుద్ధిరాశివి; నీవు సర్వశుభగుణసంపన్నుఁడవు; సర్వసిద్ధిప్రదాతవు; నన్నుఁ గటాక్షింపుము. నీకటాక్షమువలన, ఓగణాధ్యక్షా! వచనమూకులును, అజ్ఞానమూకులును, ధర్మమూకులును, జ్ఞానమూకులును వాచాటులగుదురు; నీకృపవలన సుమతిపంగువులును, పదపంగువులును, కర్మపంగువులును, మహాపర్వతముల నెక్కుటకు శక్తిఁగలవారగుదురు; కలికృతమహాపాపములను, అగ్నిహోత్రమువలె, దహింపఁజేయ సమర్థుఁడవు; నన్నుఁ గటాక్షింపుము. క్షీరసాగరములో నాదిశేషువుపై శయనించు ఓనల్లనయ్యా! నీలసరోరుహములఁ బోలినశరీరకాంతి కలవాఁడా! కరుణించి నన్నేలు కమలలోచనుఁడా! నాహృదయములో నివసింపుము. ఓఉమారమణా! ఓకరుణాలయా! ఓకందర్పదర్పహరణా! ఓభక్తపాలనతత్పరా! ఓకుందేందుసమదేహా! కరుణించి నన్నుఁ గాపాడుము.

ఏపురుషుఁడు నరరూపమును ధరించినవిష్ణుమూర్తియో, ఏమహాత్ముఁడు దయాసింధువో, ఎవనిమాటలు, సూర్యునికిరణములవలె, మాయతోఁగూడిన అజ్ఞానాంధకారముఁ బోఁగొట్టునో, అట్టినాగురువుయొక్క పాదపద్మములకు నమస్కారము.

చౌ పా య్ (1)

సుందరమైనదియు సువాసనగలదియు సరసమయినదియు అనురాగముఁ బుట్టించునదియు నాగురువుయొక్క పాదపద్మపరాగమునకు నమస్కారము; ఆసుందరమగు పాదపద్మములపరాగము అమృతప్రవాహముతో సమానము; ఆపరాగము జననమరణాది సంసారదుఃఖమును పోఁ

గూడిన విజ్ఞానముఁ దెలియఁ జేయుదురు. ఎండలో నెండి వర్షములోఁ దడిసి, శీతము నోర్చి, ప్రత్తిచెట్టు వనములోఁ బెరుగును; దానిఫలమునుండి చేయఁబడినవస్త్రము శీతోష్ణములఁ బోఁగొట్టును; అటులనే, పరులుచేసిన యపకారములను గణింపక మన్నించి వారిని సాధుజనులు తమజ్ఞానోపదేశముచే నుద్ధరింతురు. ఆయా దేశములలో నాయా కాలములలోఁబుట్టి కీర్తిప్రతిష్ఠలను స్థాపించిన మహాపురుషులకు నమస్కరించెదను. చలనముతోఁ గూడిన తీర్థరాజమగు ప్రయాగవలె సాధుసమాజము మంగళకరమై ముదము నాపాదించును. రామునియందు భక్తి గంగానదీప్రవాహమువంటిది. బ్రహ్మయందు ధ్యానము సరస్వతీప్రవాహము వంటిది. ఈపాపభూయిష్ఠమైన కలియుగమును బవిత్రము జేయుటకు నియమింపఁబడిన నిత్యకర్మలు సూర్యతనయ యగు యమున వంటివి. ఏవిధమున గంగాయమునాసరస్వతులు మూఁడును ప్రయాగవద్ద గలియునో, ఆవిధమున రామభక్తులును, బ్రహ్మధ్యానైకపరులును, నిత్యకర్మానుష్ఠానపరులును ప్రయాగలో నివసించియుందురు. శుభానందకరమై, త్రివేణివలె, హరిహరులకథలుశోభించును. వీనియందు నిశ్చలమయిన విశ్వాసము అక్షయవటవృక్షము; శ్రేష్ఠకర్మలనాచరించు మహాపురుషులసమాజము ప్రయాగ. ప్రయాగ ఒకస్థలములోనే యుండును. అచ్చటికిఁ బోవుటకుఁ బ్రతిమనుజునకుఁ బ్రతిదినము సాధ్యము కాదు. జన్మాంతరమున నది ఫలము నిచ్చును. సాధుసమాజమనునట్టి ప్రయాగ ప్రతిదినమున బ్రతిస్థలమునఁ గలదు. ప్రతిమనుజుఁడు దానిం జూచినవానికి ఫలము తక్షణము కలుగును.

దోహా (2)

సాధుసమాజ మనుప్రయాగకుఁ బోయి, ఎవరు సాధువులవచనముఁను విని, వానిని గ్రహించి, భక్తితో నాత్మస్నానముఁ జేయుదురో, వారు ధర్మార్థకామమోక్షములం బొందఁగలరు.

చౌపాయ్ (3)

ఒకనిమిషము చాలును. త్రివేణీస్నానము యొక్క ఫలముఁ జూడుము. కాకి చిలుక యగును. కొంగ హంసయగును. అటులనే సత్సాంగత్యమువలన మూర్ఖులు పండితులును, ధూర్తులు మహాత్ములును కా

గలరు. ఈమాటను విని యెవరు నాశ్చర్యపడకూడదు. సత్సాంగత్యము యొక్క మహిమ అందఱికిఁ దెలియునది కాని రహస్యమయినది కాదు వాల్మీకియు, నారదుఁడును, కుంభసంభవుఁ డైనయగస్త్యుఁడును, వారికి దానివలనఁ గలిగినలాభమును పలుమాఱు చెప్పియుండిరి. భూచరములును, జలచరములును, నభశ్చరములును, ప్రపంచములో నాయా కాలములో నాయాస్థలములలో సమస్తచేతనాచేతనములకు, సత్సాంగత్యమువలన జ్ఞానముగాని, కీర్తిగాని, మోక్షముగాని, శక్తిగాని, ధర్మముగాని కలిగెను; ఈమార్గముతప్ప వీనింబొందుటకు మఱియొకమార్గము వేదములోఁ జెప్పఁబడలేదు; లోకమునకుఁ దెలియదు. సత్సాంగత్యము వినాగా జ్ఞానము కలుగదు; రామకృప యుండినఁగాని సత్సాంగత్యము గలుగదు, ఆనందమునకును, శుభములకు నది మూలము; ఆనందవృక్షమున కది మూలము; శమము, దమము, సాధనము మొదలగునవి దాని పుష్పములు; మహాత్ములసిద్ధాంతమే దానిఫలము. చింతామణియొక్క స్పర్శచేత నేవిధమున క్షుద్రలోహములు బంగార మగునో, దుర్మార్గు లావిధమున సత్సాంగత్యమువలన సన్మార్గులు కాఁగలరు; ప్రారబ్ధవశమున సజ్జనుఁడు దుర్జనులసహవాసములోఁ బడినను, సర్పము తలమీఁదిమాణిక్యమువలె, స్వాభావికగుణములను వాఁడు కలిగి యుండును. బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులును, పండితులు, వాణియు, (సరస్వతియు) మహాత్ములమహిమను వర్ణింపలేకపోయిరి. కాయగూరలను విక్రయించువానికి మాణిక్యములమహిమ యేమితెలియును? అట్టులనె వారిమహిమ నా కేమి తెలియును?

దోహా 3-4

మహాత్ములచిత్త మందఱియందు సమానముగ నుండును; వారికి హితులని అహితులని భేదములేదు; పుష్పమునుకుడిచేతితోఁ గోసీ, ఎడమచేతితోఁ బట్టుకొనినను, రెండుచేతులును దానికి సమానము; ఏచేతితో దానిని బట్టుకొనినను, దానివాసన యొకటియే; అట్టులనే మహాత్ములు. ఓమహాత్ములారా! మీచిత్తము సరళమనియు, మీరు జగత్తునకు సదా మంగళముఁ గోరువా రనియు, మీరు స్వభావముచేత నందఱికిని స్నేహితులనియు నేనెఱుంగుదు; బాలునివలెనే ప్రార్థించెద; నామనవిఁ

జేకొనుఁడు; నాయందు దయ కలిగి, రామునిచరణారవిందములయందు నాకు భక్తి కలుగునట్లు చేయుఁడు.

చౌపాయ్ 4

తదుపరి, దుర్మార్గులకు సహితము వందనముఁజేయుదును; కారణము లేక సన్మార్గులను వారు బాధించెదరు: పరులకు వచ్చిననష్టమును తమలాభమని తలంచెదరు; పరులసంపదఁ జూచి దుఃఖింతురు; పరుల ఆపదలఁ జూచి సంతసింతురు; హరిహరులయశస్సు అనెడి రాకాచంద్రబింబమును కబళించు రాహువువంటివారు; సహస్రబాహువులు గల రాక్షసునివలె, వారు పరులకుఁ గీడుఁ జేయుదురు; వేయికన్నులుఁ గలవారివలె, వారు పరులతప్పుల నెంతురు; నేతిమీఁద వాలిన ఈఁగలవలె, సన్మార్గునిసద్గుణములను వారు చెఱతురు. అగ్నితో సమానమగు తేజస్సు ఖలులకుఁ గలదు; క్రోధమున మహిషాసురునితో వారుసమానులు; కుబేరుఁడు సిరి సంపదలు గలవాఁడు; పాపములును అవగుణములును వారిసిరిసంపదలు; తోఁకచుక్క పుట్టినందున త్రైవిధమునఁ బ్రజలకు భయములు కలుగునో, దుర్మార్గుల ఆగమనమువలన సజ్జనులకు భయములు కలుగును; సత్కథలఁజెప్పినపుడు వారు కుంభకర్ణునివలె నిద్రించెదరు; వడగండ్లు పంటలను నశింపఁజేసి, అనంతర మవి నశించును; అటులనే, దుర్మార్గులు పరులకార్యములను ధ్వంసముఁజేసి, అనంతరము వారు నశింతురు. ఖలులు రోషంబున నాది శేషునితో సమానులు; పరుల దోషములను సహస్రముఖములతో వారు చెప్పుచుందురు; అట్టిదుర్మార్గులకు నమస్కరించెదను. వేయిచెవులు గలపృథురాజువలె, వారు పరులదోషములనువిని ప్రకటింతురు. సురానీకము (సుర+అనీకము)నకధిపతి గనుక దేవేంద్రునకు గౌరవ్యమనము మెండు; సురానీకమును(సురానీకము=స్యము+గ్రహించు) సంగ్రహించినందున, దుర్మార్గులకు మదము మెండు. ఇంద్రునకు వజ్రాయుధము ప్రియము; కఠోరవాక్యములు వారికిఁ బ్రియము. వేయికన్నులతో దేవేంద్రుఁడు పరుల శుభముఁ జూచును; రెండుకన్నులతో వారు పరులదోషములఁ జూతురు.

దోహా 5

మిత్రులను శత్రువులను సమానముగఁ జూచునట్టి మహాత్ముల పేరుఁజెప్పిన, దుర్మార్గులశరీరము మండు నని నేనెఱుంగుదు; కనుక చేతులనుజోడించి వినయముతో వారిని నేను ప్రార్థించెదను.

చౌపాయ్ 5

చేయవలసినవిధిప్రకారము నేను వందనముల నాచరించితిని; వారు నన్ను జ్ఞప్తిలో నుంచుకొనవలయును; నాప్రార్థనను విని నన్ను మన్నింపవలయును. ఎంత అనురాగముతో నీవు కాకిని పెంచినను, కాకి కాకియే; మాంసమును చూచినతోడనే, అది దానిని దొంగిలించును కదా! సజ్జనుల దుర్జనులచరణములకు వందనముల నాచరించెదను; ఉభయులును దుఃఖమునకుఁగారకులు; అందులోఁ గొంచెము వ్యత్యాసము కలదు; మహాత్ములవియోగమువలన దుఃఖము కలుగును; దుర్మార్గులసంయోగమువలన శ్రమ కలుగును. పద్మమును జలగయు నీటిలోఁ బుట్టినను, వానివానిగుణములు వేఱుకదా! అందఱికిని తండ్రియొకఁడైనను, అమృతమువంటివారు సాధువులు; మద్యమువంటివారుఅసాధువులు; అమృతమును మద్యమును సముద్రములోనే పుట్టెను. ఉభయులును తమతమకార్యములవలనఁ బ్రసిద్ధి నొందెదరు; ఒకరు సత్కీర్తిని, మఱియొకరు దుష్కీర్తిని పొందగలరు. చంద్రునితోను, గంగతోను, అమృతముతోను సాధుజనులు సమానులు; గరళముతోను, అగ్నితోను, కర్మనాశమను నదితో దుర్మార్గులు సమానులు. ధర్మము, అధర్మము-ఈరెండునందఱికి విశదములు. అయినను, ఆయామనుజులస్వభావమునుబట్టి యొకరు ధర్మము నాచరింతురు; మఱియొకరు అధర్మమార్గమును బట్టి నడుతురు.

దోహా 6

సజ్జనులు సత్కార్యములఁ జేయఁ జూతురు; దుర్జనులు దుష్కార్యములఁ దలపెట్టుదురు; అమృతము అమరత్వము నిచ్చును; గరళము మరణము నిచ్చును.

చౌపాయ్ 6.

సజ్జనులసుగుణములను దుర్జనులదుర్గుణములను ఎంచ నేల? రెండునుసముద్రమువలె గంభీరములు; అపారములు; ఈకారణముచేత నొకసమయమున విచక్షణ లేకపోవుటచేత, మంచిగుణము చెడుగుణమగును. ఈరెండుగుణములును భగవంతుఁడు సృష్టించెను; ఆరెండింటిని వేదము విభజించును. ఇతిహాసములును, పురాణములును వేదములు సహితము ప్రపంచములోని గుణములను అవగుణములను భగవంతుఁడు సృష్టించినటులఁ జెప్పుచున్నవి. సుఖదుఃఖములను; పాపపుణ్యములను; దివారాత్రములను; సుజనదుర్జనులను; సుజాత కుజాతులను; దేవదానవులను; ఉచ్చనీచములను; అమృతమును, జీవమును; విషమును, మృత్యువును; మాయను, బ్రహ్మను; జీవమును,లోకపాలురను; లక్ష్మిని, దారిద్ర్యమును; రాజును, బంటును; కాశిని, మగధను; గంగానదిని, కర్మనాశమును; 'మార్వారు' ఎడారులను, 'మాల్వా' సుక్షేత్రములను; బ్రాహ్మణులను, కసాయివాండ్రను; స్వర్గమును, నరకమును; విరాగమును, అనురాగమును; వేదమును, తంత్రమును; సకలగుణదోషములను పరమేశ్వరుఁడు సృష్టించెను.

దోహా 7

ఈలోకములో భగవంతుఁడు చేతనాచేతనములను సృజించెను; గుణములును దోషములును కలవు; అన్నియు ద్వంద్వములు; క్షీరము నుండి నీరును విభజించి, క్షీరమును గ్రహించుహంసవలె, మహాత్ములు సుగుణములను గ్రహించి దుర్గుణములను త్యజింతురు.

చౌపాయ్ 7

భగవంతుఁడు మనుజులకు గుణదోషవిచక్షణశక్తి నిచ్చెను; అందుచేత దుర్గుణములను విడిచిపెట్టి సుగుణములను గ్రహింపవలయును. కాలవశమున నైనను, స్వభావముచేతనైనను, ప్రారబ్ధకర్మవశమున నైనను, సజ్జనులు, మనుజస్వభావము కనుక, తప్పుమార్గమును త్రొక్కినను, భక్తులరూపమును ధరించినశ్రీహరి వారితప్పులదిద్ది, వారి దుఃఖమును దోషములను పోగొట్టి, వారికి నిర్మలమగు కీర్తినిచ్చును. సత్సాంగత్యమువలన దుర్జనులు సత్కార్యములఁ జేసినను, వారిదుష్ట

స్వభావముమాత్రము వారిని విడువదు. లోకవంచకులు కొందఱు సాధువేషములను ధరించి, తాత్కాలికముగ గౌరవము నొందుచుండినను, తుదకు, కాలనేమియు, రావణుఁడును, రాహువువలె, వారికపట స్వభావము బయటఁబడును; ఏకార్యములోను వారు నెగ్గలేరు. జాంబవంతుఁడును హనుమంతుఁడువలె, మహాత్ములు, ఏవేషమునుధరించినను, గౌరవము నొందఁగలరు. దుష్టులసాంగత్యము నష్టము; శిష్టులతో మైత్రి లాభము. ఈసంగతి వేదములలోఁ జెప్పఁబడుటయే కాదు; సంసారులకు సహితము తెలియును. వాయువుతోఁగూడి పరాగము ఆకాశమునైపుఁ బోవును; ఏటితోఁగలిసి బురదయై నిలిచియుండును. సజ్జనుల గృహములోనుండిన చిలుక "రామ, రామ" అని పలుకును; దుర్జనులగృహములలో నుండినచిలుక చెడుమాటలను పలుకును; "ఏగూడుచిలుక ఆగూడుపలుకులు పలుకును." అజ్ఞానులకు ధూమము ధూమమే; దాని ప్రయోజనము వారికి దెలియదు; ఆధూమముతో మంచి "సిరా" చేయఁబడును; ఆ"సిరా"తో పురాణమును వ్రాయవచ్చును. వాయువును, అగ్నియు, నీరును- ఈమూఁడుకలిసి, ప్రపంచమునకు జీవనాధారమగు మేఘమగును.

దోహా 8—11

సూర్యాదినవగ్రహములును, ఓషధములును, జలమును, వాయువును, వస్త్రమును, వానివాని యోగమువలన నొకప్పుడు మంచియగును; మఱియొకప్పుడు చెడుపగును; సూర్యాదిగ్రహము లొకప్పుడు శుభమును మఱియొకప్పు డశుభము నిచ్చును; ఓషధములు గుణము నిచ్చును, వికటించును; ఏటిలోనినీరు శుభ్రము; కాలువలోనినీరుఅశుభ్రము; వాయువును గంధమును దుర్గంధమును తీసికొనివచ్చును; భగవంతునివిగ్రహమును వస్త్రముతో నలంకరింతురు; దానితో శవము నలంకరింతురు; ఈభేద మందఱికిఁ దెలియును. శుక్లపక్షమును, కృష్ణపక్షమును రెండును వెన్నెలకును చీఁకటికిని సమానము; అయినను, వానిలో నొకభేదముకలదు; చంద్రుఁడు వృద్ధినొందును గనుక శుక్లపక్ష మందఱికిని సహ్యము; చంద్రుఁడు క్షీణించును గనుక కృష్ణపక్ష మసహ్యము. చేతనాచేతనములతోఁ గూడిన యావత్ప్రపంచము శ్రీరాము

మయమని తెలిసికొనినవాఁడనై, ఎల్లప్పుడు వందతిచరణకమలములకుఁ బ్రణమిల్లి, చేతులజోడించి నమస్కరించెదను. భూతప్రేతపిశాచ యక్ష రాక్షసశాకినీ డాకినీ నాగకిన్నరదేవగరుడగంధర్వమానవులు—ఈ మొదలగువారికి వందనముఁ జేసెద; ప్రసన్నులయి, మీరు నన్ను కృపతోఁ జూడుఁడు.

చౌపాయ్ 8

భూమిమీఁదను, జలములోను, వాయువులోను నివసించు ఎనుబదినాలుగులక్షల జీవరాశులును నాలుగువిధములుగ—పిండజములు, అండజములు, స్వేదజములు, ఉద్భిజ్జములు పుట్టుచుండును; సర్వజగత్తును శ్రీసీతారామమయ మని తెలిసికొని, చేతులను జోడించి, ప్రీతిపూర్వకమగు సువచనములతో మిమ్ములఁ బ్రార్థించెద. నాయందు దయ కలిగి, నన్ను మీదాసునిగ భావింపుఁడు; కపటమును విడిచి, విలంబముఁ జేయక, మీకృపఁ బ్రసరింపుఁడు; నాకు బుద్ధిబలము గలదని నాకు నమ్మకము లేదు; అందుచేత మిమ్ములను వేఁడుచుంటిని. రఘుపతియొక్క పుణ్యచర్యలను కీర్తనఁ జేయఁదలఁచితిని; ఆచర్య లగాధము; నాది జడబుద్ధి; కవిత్వముఁ జెప్ప శక్తి లేదు; మందబుద్ధి గలవాఁడను; నాకోరికమాత్రము కొండ నెక్కుచున్నది. రామచరిత్రమును రచించుట కమృతమును కోరుచున్నాను; ఎటు చూచినను జగత్తులోఁ గొంచెము మజ్జిగయైనను కానరాదు. ఓసుజనులారా! దయగలిగి మీరు నాప్రగల్భములను క్షమింపుఁడు; పసికూనలజల్పనములను విని ఆనందించువిధమున, నాపలుకులను విని ఆనందింపుఁడు. బాలులసంజల్పములు తలిదండ్రులకు శ్రవణానందములుకావా? క్రూరులును,కుటిలస్వభావులును, విచారహీనులును పరిహసింతురు; ఎంతవఱకును వారు పరులదోషములను వెదకి తీసి, వానిని భూషణములుగ ధరింతురు. సరసమయినను విరసమయినను ఎవనికవిత్వము వానికి ఆనందము నిచ్చును; ఇతరులు చెప్పినకవనమును విని శ్లాఘించుసత్పురుషులు ప్రపంచములోఁ దగుమాత్రము కలరు. ఏపాటివర్షము పడినను, ప్రపంచములోనినదులు పొంగి పొర్లిపాఱును; దుర్మార్గ లానదులవంటివారు; రాకాచంద్రబిం

బముఁ జూచి సముద్రుఁడే పొంగును; సజ్జను లాసముద్రమువంటి వారు; అట్టివారు తగుమాత్రమే కలరు.

దోహా 12

విశేషము భాగ్యము నాకు లేదు; రామచంద్రుని చరిత్రమును వ్రాయుట కభిలాషమాత్రము మెండుగఁ గలదు; ఖలులు పరిహాసించి నను, మహాత్ములు నామాటలను విని సంతసింతురని నానమ్మకము.

చౌపాయ్ 9

దుష్టపురుషుల మందహాసము నాకు హితము; రామనామ మును వా రుచ్చరింపరు; కోకిలస్వరము కాకికి కర్ణకఠోరముగ నుం డును; హంసను చూచి కొంగయు, చాతకమును చూచి మండూ కమును పరిహాసించును; అటులనే, బుద్ధిరహితులగు దుర్జనులు నిర్మలమగు కవిత్వముఁ జూచి నిరసింతురు. అట్టివారు కావ్యరసమును గ్రహింపలేరు; శ్రీరామునిచరణారవిందములయం దనురాగమా వారికి లేదు; కనుక వారు పరిహాసముఁ జేసిన నాకు సంతోషము. ఈ నే వ్రాసినకావ్యములో సరసము లేదు; యుక్తి లేదు. దానిం జనివి పరిహాసించిన పరిహాసింపనిమ్ము; అది నాతప్పు కాదు. ఈజనులకు ఈశ్వరునిచరణములయం దనురాగము లేదు; అందుచేత వారి కీకథ రుచింపదు; నిష్కలుషమయిన బుద్ధిగల హరిహరులదాసులకు రామకథ మధురముగ నుండును. సర్వసామ్రాజ్యాధిపతియగు శ్రీరామునియందు కవీశ్వరునకుఁ గల సద్భక్తియే ఆకావ్యమునకుఁ దగినయలంకారము; అందుచేత సత్పురుషులు దానిని విని దానిమాధుర్యమును గ్రహింతురు; నేను కవిత్వముఁ జెప్పఁజాలను; చతురత నాకు లేదు; సకలకళాపూర్ణుఁ డను కాను; శబ్దాలంకారములును, అర్థాలంకారములును, ఛందశ్శా స్త్రమును, ప్రబంధరచనయు, స్థాయీసంచారాదిత్రివిధములగుభావ భేదములును, శృంగారాదినవరసములును, అనేకప్రకారములగు కావ్య గుణదోషములును- ఈమొదలగునవి నేనెఱుంగను; ఈనాకావ్యములో నవి కనఁబడవు; కవిచాతుర్య మేమియు లేదు; సత్యమగు రామకథను తెల్లనికాగితముపై వ్రాసిచెప్పెదను.

దోహా 13

ఈనాకవనమునం దేగుణము కనఁబడదు; కాని దానియం దొక్క గుణము కలదు; సంసారమును గుర్తెఱింగినమహాత్ములు దీనిని విని ఉజ్జ్వల మగుజ్ఞానమును పొందఁగలరు.

చౌపాయ్ 10

శ్రీరామనామము అతిపవిత్రమయినది; సర్వపురాణసమ్మతమయినది; ఆనామము వేదసారము; మంగళకరము; అమంగళములను హరించును; ఉమామహేశ్వరు లానామమును సదాజపింతురు; ఎంత సుందరమగు గ్రంథము నెంత దిట్టయగుకవి చెప్పినను, దానిలో రామనామము లేనియెడల, దానికి శోభయుండదు. సుందరమగు స్త్రీ భూషణములను ధరించి యుండినను, వస్త్రమును విసర్జించినయెడల నామెకు శోభ లేదు కదా! కావ్యగుణములు లేనికావ్యము నెంత విరసముగ నెంత నీరసకవి చెప్పినను అది రామనామాంకితమయి యుండినఁ బండితులు సాదరముగ దానిని విని, తుమ్మెదలు పుష్పరసమును గ్రహించినవిధమున, దానిలోని భక్తిరసమును వారు గ్రహింతురు; ఒకానొకప్పు డీగ్రంథములో నొక కావ్యగుణ మయిన లేకపోయినను, శ్రీరామనామప్రతాపము నది ప్రకటనఁ జేయును. ఇదియే నా మనస్సులోఁ గల నమ్మకము; సత్సాంగత్యమువలన నుద్ధరింప బడనిపదార్థ మొకటి కలదా? దానికి సహజమగు కటువువాసనను విడిచి పెట్టి, అగరు మొదలగు సుగంధద్రవ్యములతోఁ గలిసి, ధూపము సువాసన నిచ్చును కదా! నావచనము లెంతనీరసములయినను, కటువుగ నుండినను, వానివిషయము మాత్రము సర్వోత్కృష్టమగు రఘువీరునిచరిత్రము; దానివలన జగత్తునకు శుభములు కలుగును.

ఛాంద్ 1

శ్రీరామచంద్రునికథ సకలమంగళముల నిచ్చును; సకలపాపములఁ బోఁగొట్టును; రామకథయనునట్టినది గంగానదివలె వంకరటింకరగ బ్రవహించుచున్నది; గంగానదిజలములవలె, శ్రీరామునిచరిత్రము నిర్మలముగ నుండును; దానిజలములఁ ద్రాగినయెడల, మనస్సున కానం

దము కలుగును; రామునిచరిత్రను వినినయెడల, బ్రహ్మానందము కలుగును; శ్మశానవుబూడిదను శివుఁడు శరీరమున ధరించుటవలన నది పవిత్రమగుచున్నది; అటులనే నాకవిత్వము రామునిచరిత్రను వర్ణించుటవలన సర్వజనశ్లాఘనీయ మగుచున్నది.

దోహా 14-15

సుప్రసిద్ధ మగు శ్రీరామనామముతోఁ గూడినందున, నాకావ్యము సర్వజనసమ్మత మగును, మలయపర్వతమువద్దనుండిన చందనవనమునుండి తీసికొనిరాఁబడిన యేదారువున కయినను మూల్యము కలదు. అది యేదారువు అని యెవరు ప్రశ్నఁ జేయుదురు? గోవు నల్లనిది అయినను దానిపాలు శుభ్రమును నిరోగమయినవి కనుక, వానిని మనుజులు సేవింతురు. అటులనే నావాక్కులు విరసముగ నుండినను, శ్రీసీతారాములకీర్తిని చాటించును కనుక, సుజనులు వానిని విని సంతోషముతో నుచ్చరింతురు.

చౌపాయ్ 11

మణి సర్పము శిరస్సుమీఁద నుండినను, మాణిక్యము పర్వతము మీఁద నుండినను, ముత్యము ఏనుఁగుకుంభస్థలముమీఁద నుండినను, వానికి శోభ లేదు; అవి నృపాలునికిరీటములో నుండినను, ఒకలలితాంగి వానిని ధరించినను వానికి శోభ కలదు; అటులనే, నిరుపమానమగు కవితాధార, యొకశక్తివలనఁ బ్రవహించును; మఱియొకశక్తి దానిని అలంకరించును; అని పండితులు చెప్పుచున్నారు. భక్తులయొక్క భక్తికి మెచ్చువారు ఆవాహనముఁ జేసినంతనే, బ్రహ్మలోకమునువిడిచి, సరస్వతి వారికిఁ బ్రత్యక్ష మగును. శ్రీరామచరిత్ర మనునట్టిసరోవరమునందు స్నానముఁ జేసి శుచిమంతుఁడు కాని యెడల, బ్రహ్మలోకమునుండి సరస్వతిని తీసికొని వచ్చుటకుఁ గవిపడినశ్రమయంతయు వ్యర్థమగును; పండితుఁ డగుకవి యీసంగతిని తెలిసికొని, కలిమలహారుఁ డగు హరిగుణములను వర్ణించును. ప్రాకృతజనులగుణములను వర్ణింపఁ బూనిన, సరస్వతికి శిరోభారముగ నుండును; అందువలన, నామెకు దానియందు రోఁత పుట్టును. హృదయమనెడు సముద్రమునందు బుద్ధియనెడి ముత్యపుఁజిప్ప సరస్వతి యనుస్వాతివానల కెదురుచూచు

చుండును; ఆస్వాతిహాన వర్షించి, యొకబిందువు పడినను, ముక్తా మణిరూప మగుకవిత్వము పుట్టును.

దోహా 16

కవిత్వరూపమగు ముత్యములకు యుక్తిచేత రంధ్రములను పొడిచి, శ్రీరామచరిత్రరూపమయినత్రాడున వానిని గ్రుచ్చి, ఆరామ చరిత్రమాలను నిర్మలహృదయు లగుసజ్జనులు ధరించిన, శోభాకరముగ నుండును.

చౌపాయ్ 12

ఈమహాకలికాలములోఁ బుట్టినమనుజులు చూచుటకు హంసల వలెఁ గనఁబడినను, లోలోపల వారు కాకులఁ బోలియుందురు; వేదమార్గమును విడిచి, చెడుమార్గమున సంచరింతురు; వారు కపటము యొక్క అవతారపురుషులు; వారిశరీరములు పాపముతో నిండినభాండములు. రామునియందు భక్తి యుండినట్లు నటించువంచకులు; కామక్రోధ లోభమోహములకు వారు దాసులు; వారిలో వేషమునకు ధర్మధ్వజము ను ధరించినవంచకులలో నే నగ్రగణ్యుఁడను; నాఅవగుణములఁ జెప్పఁబూనినయెడల, వానికంతము లేదు; అవి యంత విశేషముగ నుండును. కాఁబట్టి వానిం గొంచెము చెప్పి చాలించితిని. ఒకమాటఁ జెప్పిన, బుద్ధిమంతులు దానిని శీఘ్రముగ గ్రహింతురు. అనేకప్రకారముల నేను చెప్పినవినయములను విని, నన్ను నిందింపవలదు; ఈవినయములను విని, యెవరికేని శంక కలిగినయెడల, వారు నాకంటె బుద్ధిహీనులు. కవనముఁ జెప్పుటకు తెలియదు; చాతుర్యమయినను లేదు; అయినను, నాబుద్ధికొలఁది రామకథను గానముఁ జేయుదును. సంసారసాగరములోఁ బడి మునుఁగుచుండినవాఁడను; రామునిచరిత్రఁ జూచిన అపారముగ నుండును. మేరుపర్వతశిఖరముఁ బడఁద్రోయు మహావాయువునకు, దూదివంటినే నెంతవాఁడను! నిరుపమాన మగు శ్రీరామచంద్రుని సర్వసామ్రాజ్యాధిపత్యముఁ దలంచి, గజగజ వణఁకుచు, వారిచరిత్రమును వ్రాయుచున్నాను.

దోహా 17

సరస్వతియు, శేషుఁడును, మహేశుఁడును, బ్రహ్మయు, వేదములును, శాస్త్రములును, పురాణములును—వీరందఱు పరమేశ్వరుని

అనంతకళ్యాణగుణములను ఘోషించి ఘోషించి, తుదకు, 'న,ఇతి' 'న,ఇతి', 'ఇది కాదు' 'ఇది కాదు' అని చెప్పలేక యూరకుండిరి.

చౌపాయ్ 13

సర్వోత్కృష్టుఁడైనపరమేశ్వరుఁడవాఙ్మానసగోచరుఁడని సర్వజనులకుఁ దెలియును; అయినను, ఆపరమేశ్వరుని వర్ణింప నెల్లవారును బ్రయత్నించియుండిరి; అందుచేత, భజనప్రకారమును బహువిధముల వేదము చెప్పియున్నది. భగవంతుఁ డేకుఁడు; ఇచ్ఛారహితుఁడు; నామరూపరహితుఁడు; ఒకఁడు; అద్వితీయుఁడు; మాయారహితుఁడు; సత్తు, చిత్తు, ఆనందస్వరూపుఁడు; మనోబుద్ధిచిత్తాహంకారములకుఁ బైఁగా నుండువాఁడు కనుక పరంధాముఁడు; జన్మము లేనివాఁడు; మనోవాక్కులచే నిట్టివాఁ డని చెప్పుట కష్టము కనుక మనోవాచామగోచరుఁడు; సర్వవ్యాపకుఁడు; విశ్వరూపుఁడు; షడ్గుణైశ్వర్యసంపన్నుఁడు కనుక భగవంతుఁడు; స్వేచ్ఛానుసార మనేకలీలావతారముల నెత్తి, అనేకనాటకముల నాడెను. ఆఈశ్వరుఁడు భక్తులకుఁ బరమదయాళువు; దీనులయందుఁ బరమకృపాళుఁడు; పరమకరుణానిధి కనుక భక్తులను ప్రేమించును; వారిమీఁదఁ గోపము లేదు; రఘురాజు త్రికాలజ్ఞానసంపన్నుఁడు; దీనరక్షకుఁడు; త్రిశక్తియుతుఁడు; సకలగుణసంపన్నుఁడు; ఈసంగతిని పండితులు గ్రహించి నారాయణునికథలను వర్ణింతురు; నావాక్కులు సహితము సఫల మయ్యెను. శ్రీరాముని చరణారవిందములకు సాష్టాంగదండప్రణామ మాచరించి, వారికీర్తనలను గానముఁ జేయుటకు నాకు సాహసము కలిగెను. పూర్వము వాల్మీకాదిమహర్షులు రామచరిత్రమును గానముఁ జేసిరి; వారు త్రొక్కినత్రోవ సులభము కనుక, నే నామార్గము ననుసరించి గమనించెదను.

దోహా 18

అపార మగునదిమీఁద నొకరాజు వంతెనఁ గట్టించెను; నలుసు వంటిచీమ దానిమీఁదఁ బోయి నదిని దాఁటును; ఆదికవులు పరిశ్రమఁ జేసి వ్రాసినకథ ననుసరించి, సునాయాసముగ నే నాకథను వ్రాయఁ దలఁచితిని.

చౌపాయ్ 14

ఈ ప్రకారము మనస్సును దృఢముఁ జేసికొని, సర్వశోభాకర మగు శ్రీరామచరిత్రమును చెప్పుచున్నాను. వ్యాసవాల్మీకాదిమహర్షులు భగవంతునిచరిత్రను వర్ణించిరి; మహాజనులచరణకమలములకు నమస్కరించి వారిని నామనోరథము నీడేర్పుఁడని ప్రార్థించెదను. కలియుగములో రామునిగుణములను వర్ణించినకవిపుంగవులకుసహితముప్రణమిల్లెద; ప్రాకృతభాషలోను, సాధారణభాషలోను పరమచతురతతో రామచరిత్రమును వ్రాసిన కవిశ్రేష్ఠులకు నమస్కరించెద. ప్రాచీనకవులకును, ఆధునికకవులకును, భవిష్యత్కవులకును నిశ్చలబుద్ధితో నమస్కరించెద. నాయందుఁ బ్రసన్నత కలిగి, నా కీవరమును దయచేయుఁడు; సజ్జనులసమాజములో నాకావ్యము గౌరవము నొందునట్లు చూడుఁడు. బాలకవి వ్రాసినగ్రంథ మని నాకావ్యమును నిరాదరణతో సజ్జనులు చూచినయెడల నాశ్రమ వ్యర్థమగును. కీర్తిగాని, కవిత్వముగాని, ఐశ్వర్యముగాని, గంగానదీజలమువలె, సర్వజనసమ్మతమయినపుడు, వానికి విలువ గలదు. రామునికీర్తి సర్వోత్కృష్టము; నావాక్కులు పెళుసు; ఈ రెండింటికిని వ్యత్యాసముకలదు; చెప్పవచ్చునా, చెప్పకూడదా అనుసంకోచము నన్ను బాధించుచున్నది. అయినను తమకృపవలన సర్వము సులభ మగును; వస్త్రమెంత ముదుగయినను, పట్టుతో దానిని తాకించిన, దానికి శోభ వచ్చును; నా భాష ముదుగు అయినను, రామునికీర్తిని వర్ణించినందున, దానికి శోభకలుగును. అనుగ్రహించి, యీసంగతిని జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొనుఁడు; అప్పుడు, రామచంద్రునిగుణములను గానముజేయుటకు నావచనములకు యోగ్యత పట్టును.

దోహా 19-20-21

సరళమగుకవితాశైలియు ఉజ్జ్వలమగుకీర్తియుఆదరణీయములు; ఈ రెండును కలిసినయెడల, స్వాభావికశత్రుత్వమును విడిచి, శత్రువుసహితము వాని నుచ్చరించును. జ్ఞానము లేనియెడల నా రెండింటికి సమ్మేళనము కలుగదు; నాకు జ్ఞానము శూన్యము; మాటిమాటికి మిమ్ములను ప్రార్థించెద; నాయందు దయ గలవారయి, నేను గానముఁ జేయఁబోవు నా రామాయణమునికథను వినుఁడు. రామచంద్రునిచరిత్రమనెడుమానస

సరోవరమునందు పండితులగు కవులు హంసలవంటివారు. నే నొకహం సపిల్లను; నాబాలవచనములను ప్రీతితో విని, కృపతో వానిని మన్నిం తురుగాక.

సోరఠా. 2

ఈరామాయణమును రచించినమునీశ్వరునిచరణారవిందముల కు నమస్కరించెద; ఖరదూషణాదులచరిత్రమును కోమలముగను, దో షరహితముగను చెప్పెను; కఠినమగు విషయములను మృదువుగను, దూష్యమగువిషయములను నిర్దోషముగను గానముఁ జేసెను. సంసా రసాగరమును తరించుటకు పడవ యైననాలుగువేదములకు నమస్కరిం చెద; రఘుపతి యొక్క సుప్రసిద్ధమగుకీర్తిని వర్ణించి, స్వప్నమునం దయినను ఖేదము నొందను. ఈసంసారసాగరమును సృష్టించినబ్రహ్మ యొక్క చరణకమలములధూళికి నమస్కరించెదను; ఈసంసారములో సుజనులును దుర్జనులును గలరు; పూర్వము క్షీరసాగరమును మథిం చినపుడు అమృతమును, చంద్రుఁడును, కామధేనువును బుట్టెరి; ఆవెం టనే హాలాహలమును, మద్యమును బయలువెడలెనుకదా!

దోహా 22

దేవబ్రాహ్మణపండితగురుచరణములకు భూమిపై శిరస్సునుంచి నమస్కరించెదను; వారు ప్రసన్ను లయి, నామనోరథమును పూర్తి చేయు మని ప్రార్థించెద.

చౌపాయ్ 15

మఱియు సరస్వతికిని గంగానదికిని నమస్కారము; ఈరెండును పవిత్రమయినవి; మనోహర మయిన ప్రవాహములు; గంగానదిలో నొకపర్యాయము స్నానముఁ జేసినను, నొకమాఱు దాని జలమును త్రాగినను మనుజులపాపములు నశించును. అటులనే, సరస్వతి యొక్క నామోచ్చారణవలన నజ్ఞానము తొలఁగును. గురువువలె దీనబంధువును, తల్లివలె నిత్యము పోషించువాఁడును, తండ్రియు నైన ఉమామహే

శ్వరులకుఁ బ్రణామముఁ జేసెదను; *ఈశ్వరుఁడు రామచంద్రునకు సేవకుఁడును, ప్రభువును, సఖుఁడును కనుక, తులసీదాసునకు సర్వవిధముల హితముఁ జేయును.

కలియుగములోని దురాచారప్రవర్తనలఁ జూచి, వానినివృత్తికొఱకు, శాబరమంత్రములను పార్వతీపరమేశ్వరులు చెప్పిరి; ఆమంత్రములోని యక్షరములకు పొందిక లేదు; వానికి అర్థము లేదు; ఆమంత్రమును జపించుటవలన, శివునిప్రభావము ప్రకటమగును. శివప్రసాదమువలన రామకథను నే నింపుగఁ జెప్పఁగలను; ఉమామహేశులను ధ్యానించి, వారిప్రసాదముఁ బొంది, చిత్తమున కానందము కలుగువిధమున రామచరితమును గానముఁ జేసెద. చంద్రునితోఁ గూడినరాత్రి యెంత శోభగలదై యుండునో, అట్లుశివునిప్రసాదముతోఁగూడిన నా కావ్యము సహితము ఆనందమును కలిగించును. ఈ రామకథ నెవరైనను ధ్యానించి, ప్రీతిపూర్వకముగ వినినను, చెప్పినను, స్మరించినను వారికి రామునిచరణములయందు ప్రేమ కలుగును; వారిపాపములు నశించును; సకలశుభమంగళములఁ బొంది వారానందింతురు.

---

* చరాచరప్రపంచమునకు శివుఁడు ప్రభువు; రఘువరుఁడు సర్వాంతర్యామి. అందుచేత, రామున కొకసమయమున శివుఁడు ప్రభువును, మఱియొకసమయమున సేవకుఁడు నగును; రాముఁడు పార్థివముఁ జేసి పూజించును కనుక, రామునకు శివుఁడు స్నేహితుఁడు. ఇందు కొకకథకలదు. సేతువుఁ గట్టినపుడు, శ్రీరామమూర్తి శివలింగము నచ్చట ప్రతిష్ఠించెను; ఆస్థానమునకు రామేశ్వరమని అచ్చటికి వచ్చినమునులు పేరుఁ బెట్టిరి.

"ఏమి దానియర్థము" అని రాముఁడు అడిగెను. "ఇచ్చట రాముఁడును, ఈశ్వరుఁడును నివసించి యుండిరి గనుక రామేశ్వరము" అని మునులు చెప్పిరి. "దానిభావమేమి" అని రాముఁడు తర్కించెను. "రామునియొక్క ఈశ్వరుఁడు కనుక రామేశ్వరుఁడు" అని అర్థముఁ జేయుఁడని చెప్పెను. "రాముఁడే ఈశ్వరుఁడు" అని ఆలింగములో నుండి శబ్దము వచ్చెను. అందుచేత, రామునకు శివుఁడు స్నేహితుఁడును, ప్రభువును, సేవకుఁడు నగుచున్నాఁడు.

దోహా 23

నాస్వప్నమంతయినను ఉమామహేశ్వరులకు నాయందుఁ గటాక్షము వచ్చినయెడల, నాకవిత్వము సరళము కాకపోయినను దాని ప్రభావము సత్యమగును.

చౌపాయ్ 16

అతిపవిత్రమగు అయోధ్యానగరమునకును, సర్వపాపవిమోచని యగుసరయూనదికిని నమస్కారము. ఆపురవాసు లగునరనారీమణులమీఁద రామునకతిప్రేమ కనుక, వారికి నమస్కారము.*వారు సీతను నిందించినను, దానిని పాటింపక, వారిపాపములను నశింపఁజేసి, ప్రభువు వారికి వైకుంఠము నిచ్చెను.

తూర్పుదిక్కుతో సమానమగుకౌసల్యకు నమస్కారము; అచ్చటను కీర్తి పుట్టి, అచ్చటినుండి నలువైపులకు వ్యాపించెను; ఆతూర్పుదిక్కున, శ్రీరామచంద్రుఁడు చంద్రునివలె నుదయించి, సమస్తలోకముల కానందముఁ గలుగఁజేసి, పాపాత్ములనునట్టి తామరపుష్పలను మంచువలె నాశనముఁ జేసెను. సకలమంగళస్వరూపులు,పుణ్యాత్ములు నగుదశరథమహారాజునకును, అతనిరాణులకును, మనోవాక్కాయకర్మములఁ బ్రణమిల్లి "ఓమహాత్ములారా! మీకుమారుని దాసునిగ భావించి, నన్నుఁ గటాక్షింపుఁడు; మిమ్ములను సృష్టించుటవలన, బ్రహ్మకు ఘనత వచ్చెను; సకలలోకారాధ్యుఁడు మీగర్భమునందుఁ బుట్టినందున, మీరు లోకపూజ్యులయితిరి" అని ప్రార్థించెదను.

---

* ఆనగరములో నొకచాకలివానిపెండ్లము వానిమాట లేక, పుట్టింటికిఁబోయెను; వానిభార్య తిరిగి ఇంటికి వచ్చినపుడు, భార్యను చూచి "ఓసీ! ఇంతకాలము నీవు పుట్టింట నివసించివచ్చితివి; పదునొకండుమాసములు లంకలోనుండినను, శంకింపక, సీతను తీసికొని వచ్చి, రాముఁడు వెఱ్ఱిబాగులవాఁడు కనుక, సీతను తననగరులో నుంచెను. నేను వెఱ్ఱిరాముఁడ ననుకొంటివా? పో పొమ్ము" అని వాఁడు కూఁకలువేసి భార్యను తఱిమి వేసెను. ఆచాకలిహీనినిసహితము క్షమించి, రాముఁడు వానికి మోక్షము నిచ్చెను.

సోరఠా 9

అయోధ్యాధిపతి యగుదశరథునకు నమస్కరించెద; ఎందుచేత నన, నతనికి రామచంద్రునిచరణములయందు సత్యమగుప్రేమ కలదు; రాముని వియోగదుఃఖము కలిగినతోడనె, శరీరమును గడ్డిపోఁచకంటె నీచ మని భావించి ప్రాణముల నతఁడు విడిచెను.

చౌపాయ్ 17

రాముని చరణముల నేకాంతభక్తితో జనకచక్రవర్తి కొలుచు చుండెను; సకుటుంబసపరివారముగ నామహారాజునకు నమస్కరించెద. యోగభోగముల క్రింద నతనిభక్తి చాటుపడి యుండి, రామునిఁ జూచి నతోడనే నది ప్రకట మయ్యెను. అన్నదమ్ములు మువ్వురలోను ప్రథమ మున భరతునిచరణములకు వందన మాచరించెద; అతని నియమమును వ్రతమును వర్ణించుటకు శక్తి లేదు; లోభముచేతఁ బూఁదేనెను విడువ లేనితుమ్మెదలవలె, నతనిమనస్సు రామునిచరణారవిందములవద్దఁ బీఁట వెట్టుకొని యుండును. లక్ష్మణునిచరణకమలములకు నమస్కరించెద; అతనిచరణములు శీతలములును మనోహరములును భక్తులకు సుఖప్ర దము లగును; రామచంద్రుని కీర్తిరూపమగుపతాకమునకు స్వచ్ఛమగు లక్ష్మణునియశస్సు దండమై నిలువఁబడినందున నది యెగురుచున్నది; అతఁడు సాహస్రఫణములు గలయాదిశేషువు; భూభారమును నివారించుట కవతరించెను; ఆసుమిత్రానందనుఁడు కృపాసముద్రుఁడు; సకలసుగుణములకు ఖని; సదా నాపై ప్రసన్నుఁ డగుఁగాక. రిపుసూదనుఁ డగుశత్రుఘ్నునిచరణకమలములకు నమస్కరించెద; అతఁ డుదారశూ రుఁడు; భరతునిసంగడీఁడు; అనంతరము, మహాబలవంతుఁ డగుహను మంతునకు నమస్కరించెద; అతనిప్రభావమును శ్రీరాముఁడు శ్రీముఖ మునఁ జెప్పియుండెను.

సోరఠా 10

మహావీరుఁ డగుపవనకుమారునకు నమస్కారము; అగ్ని వన మును వలె, నతఁడు దుష్టులను సంహరించును; విజ్ఞానఘనసంపన్నుఁడు; అతనిహృదయమందు రామచంద్రుఁడు ధనుర్బాణములను ధరించి సదా నివసించును.

చౌపాయ్ 18

సుగ్రీవుఁడు, జాంబవంతుఁడు, విభీషణుఁడు, అంగదుఁడు—మొదలగువానరులసమాజము గలదు; వారిదివ్యచరణములకు నమస్కారము; వారు నీచశరీరములను ధరించినను, రామచంద్రుని దర్శించిరి. కనుక, వందనీయులు; వారు పూజ్యులు. పక్షులు,మృగములు, దేవతలు, మనుష్యులు, అసురులు—రామచంద్రునిచరణకమలముల నుపాసించు సమస్తప్రాణులకును నమస్కారము; నిష్కామ్యముగ వారు రాముని సేవించిరి. శ్రీశుకులు, సనక సనందన సనత్కుమార సనత్సుజాతులు, వేదవ్యాసులు, నారదుఁడు—ఈమొదలగు విజ్ఞానులును విశారదులు నగుమునివరులకు భూమిపై శిరము నుంచి నమస్కరించి, "ఓమునివరులారా! మీదాసుఁడను, అనుగ్రహింపుఁడు" అని ప్రార్థించెద. సీత, జనకమహారాజకుమారిక; లోకమాత; కరుణానిధి యగు రామచంద్రుని రాజ్యలక్ష్మి; ఆమెచరణకమలములకు నమస్కరించెద; ఆమెకటాక్షమువలన నిర్మల మగుజ్ఞానోదయము గను; ఆమె రామచంద్రునిశక్తి; ఆమెకును రామునకును భేదము లేదు. మఱియు మనోవాక్కాయకర్మములచేత శ్రీరామునిచరణారవిందములకు నమస్కరించెద; సర్వము సిద్ధించును; ధనువు నుండి విడువఁబడినబాణమువలె, నతని కమలలోచనముల దృష్టి భక్తులదుఃఖమును నివారించి, వారికి సుఖము నిచ్చును.

దోహా 24

పదమును దానియర్థమును, జలమును దానిలోఁ బుట్టినకెరటమును, చూచుటకు రెండువస్తువులుగ కనఁబడినను అవి యొకటి; వానికి భేదములేదు. అటులనే, దీనరక్షకు లగుసీతారాము లొకటిగాని రెండు కాదు; వారికి నమస్కారము.

చౌపాయ్ 19

రామచంద్రునినామములో గల "రామ" అను రెండక్షరములకు వందన మాచరించెద. కృశాను (అగ్ని) 'ర' అక్షరము అగ్నిబీజాక్షరము. భాను (సూర్యుఁడు). 'ఆ' అక్షరము సూర్యబీజాక్షరము హిమకర (చంద్రుఁడు) "మ" అక్షరము చంద్రబీజాక్షరము. ఈమూఁడుబీజాక్షర

ములు కలిసి "రామ" శబ్ద మయ్యెను. అగ్ని గుణము దహించుట; అగ్ని బీజాక్షరమగు "ర" అక్షరము శుభాశుభకర్మలను దహించి మోక్షము నిచ్చును. సూర్యునివలన నంధకారము నశించును; అటులనే, సూర్యుని బీజాక్షరము "అ" మోహాంధకారముఁబోఁగొట్టును చంద్రుఁడు తాపమును హరించును; అటులనే, చంద్రునిబీజాక్షరము "మ" తాపత్రయమును హరించును. "రామ" అను నామము యొక్క ప్రభావ మిట్టిది. ఈబీజాక్షరములే రాముఁడు; ఈ "రామ" శక్తివలననే సూర్యునకును, అగ్నికిని, చంద్రునకును ప్రభావముకలిగెను; ఆశక్తి లేనియెడల, వీని ప్రభావము పోవును.

శ్లో. "రకారో నలబీజం స్యా ద్యే సర్వే బాడబాదయః,
కృత్వా మనోఽమలం సర్వం భస్మ కర్మ శుభాశుభం." ౧
శ్లో. "అకారో భానుబీజం స్యా ద్వేదశాస్త్రప్రకాశకః,
నాశయ త్యేవ సా దీప్త్యా యా విద్యా హృదయే తమః." ౨
శ్లో. "మకార శ్చంద్రబీజం స్యా ద్య దపాం పరిపూరణం,
త్రైతాపం హరతే నిత్యం శీతలత్వం కరోతి చేత్." 3

అగ్నివంశమునందుపరశురాముఁడు, సూర్యవంశమునందు శ్రీరాముఁడు, చంద్రవంశమునందు బలరాముఁడు పుట్టిరి. అగ్నికి మూఁడు కళలును, సూర్యునకు పండ్రెండు కళలును, చంద్రునకు ఒకకళయును కలవు; ఇవికలిపినయెడల పదియాఱగును. ఈషోడశకళలు కలశ్రీరామునకు నమస్కారము. ఉత్పత్తికర్త యగుబ్రహ్మవంటివాఁడు చంద్రుఁడు; పోషణకర్త యగువిష్ణువంటివాఁడు సూర్యుఁడు; సంహారకర్త యగుశివునివంటివాఁడు అగ్ని దేవుఁడు; ఈత్రిమూర్తిస్వరూపుఁడు శ్రీరాముఁడు; నిర్గుణుఁడు; నిరుపమానుఁడు; గుణములకు నిధి; ఈరామతారకమంత్రమును శివుఁడు సదా జపించును; జీవులు ముక్తినొందవలెనని తలంచి, కాశిలోనిజీవులకు మరణకాలమున ఈశ్వరుఁ డీతారకమంత్రము నుపదేశించును. శ్రీరామనామమహిమను తెలిసికొని, దానిప్రభావమువలన *గణపతి ప్రథమపూజ్యుఁ డయ్యెను.

---

* బ్రహ్మయొద్దకుఁబోయి, ప్రథమపూజ్యపదవి కెవరికి వారు అర్హులమని దేవతలు తమలోఁదాము వివాదపడిరి.అప్పుడు వారింజూచి "ఓదేవతలారా! మీలో నెవరు భూ

'రామ' అనుశబ్దమును 'మరా' అని జపించి, వాల్మీకిమహాముని నిర్మలుఁ డయ్యెను. * సహస్రనామములతో సమాన మని శివునివచనమును విని, పార్వతి రామనామమును పఠించి, శివునిసాంగత్యమును బొందెను.

తనవచనములయం దామెకుఁగలవిశ్వాసముఁ జూచి, సంతసించి, ప్రసన్నుఁడయి, పార్వతికి శివుఁడు తనశరీరములో నెడమభాగము నిచ్చెను. ఆమె పతివ్రతాశిరోమణి అయ్యెను; శివుఁడు గౌరీశంకరుఁ డయ్యెను; శ్రీరామనామప్రభావ మిట్టిది అని తెలిసికొనుఁడు. శ్రీరామనామము యొక్క ప్రభావమువలన, హాలాహలమును మ్రింగినను, అది శివున కమృతమయ్యెను.

దోహా 25

ఓతులసీ! వరిచేనుకు వర్ష మెటులనో, రామునియందు భక్తి నీకటులు; 'రామ' అను రెండుఅక్షరములు, శ్రావణభాద్రపదమాసములు వలె, లోకుల కానందము నిచ్చును.

ప్రదక్షిణముఁజేసి ముందు నావద్దకు వచ్చెదరో, వారికి ప్రథమపూజ్యపదవి నిచ్చెదను" అని బ్రహ్మ వారితోఁ జెప్పెను. అప్పుడు దేవతలందఱు తమతమవాహనముల నెక్కి గమనించిరి. మూషకవాహనము నెక్కి గణపతి వెనుకఁ బడి విచారించు చుండెను. అతనిం జూచి, "ఓగణేశా! నీవు విచారింపకుము. శ్రీరామనామమును భూమిమీఁదను వ్రాసి, దానికి ప్రదక్షిణములఁ జేసి బ్రహ్మయొద్దకుఁ బొమ్ము" అని నారదుఁడు బోధించెను. అతఁడు చెప్పినప్రకారము చేసి, గణపతి బ్రహ్మవద్ద కందఱికంటె ముందు వెళ్లెను అందుచేత గణపతికి బ్రహ్మ ప్రథమపూజ్యపదవి నిచ్చెను. 'ఆదౌపూజ్యో గణాధిపః' అని కలదు.

* ('ఓపార్వతీ! భోజనమునకు రమ్ము' అని శివుఁడుపిలిచెను. 'ఓస్వామీ! విష్ణుసహస్రనామమును పఠించు చున్నాను; అది ముగించి వచ్చెదను' అని పార్వతి ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. 'ఓ పార్వతీ! రామనామము సహస్రనామములతో తుల్యము-

శ్లో. శ్రీరామరామరామేతి రమే రామే మనోరమే,
సహస్రనామత స్తుల్యం రామనామవరాననే.'

అని పార్వతికి శివుఁ డీమంత్రరాజము నుపదేశించెను.

చౌపాయ్ 20

'రామ' అను రెండక్షరములును మనోహరమయినవి; మధురమయినవి; భక్తులకు నేత్రములు; వారికి జీవనము నిచ్చును; స్మరించుటకు సులభమయినవి; ఈలోకములో సుఖమును లాభము నిచ్చును; వానిని స్మరించువారు విష్ణుసాయుజ్యముఁ బొందఁగలరు. వానిని పలికినను, చెప్పినను, స్మరించినను ఆనందముకలుగును రామలక్ష్మణుల కొకరియం దొకరి కెంతప్రీతికలదో తులసీదాసున కాయక్షరములయం దంతప్రీతి కలదు. ఆరెండక్షరముల నుచ్చరించినపుడు, వానియందు నాకుఁ గల గలప్రీతి ప్రజ్వరిల్లును; జీవాత్మకును పరమాత్మకును, నరనారాయణుల కెట్టిసంబంధమో, ఆరెండక్షరముల కట్టిసంబంధము కలదు; ఆరెండుఅక్షరములు జగత్పాలకములు; భక్తులసంరక్షకములు; భక్తియనులతాంగి యొక్క కర్ణభూషణములు; సూర్యచంద్రులవలె, లోకములఁ బాలించును; అమృతముతో . నీరెండక్షరములును సమానము (అమృతము మధురముగ నుండును; సంతోషము నిచ్చును; ఈఅక్షరములు ముక్తి యనుఅమృతము నిచ్చును; 'ర' అక్షరము నుచ్చరించుటవలన, పాపములు పోయినందున, ముఖము మధురముగ నుండును; "మ" అక్షరము నుచ్చరించుటవలన, నోరు మూఁతపడును; అందువలన సంతోషము కలుగును); ఆదికూర్మముతోను ఆదిశేషువుతోను సమానము ('ర' అక్షరము నిరాధారుఁడును బ్రహ్మస్వరూపుఁడు నగు ఆదికూర్మముతో సమానము; 'మ' అక్షరము జీవస్వరూపుఁడగు ఆదిశేషువుతో సమానము); భక్తులమనస్సు అనుపద్మము నాశ్రయించిన తుమ్మెదతో సమానము; భక్తులమనస్సు అనుపద్మమునకు సూర్యకిరణమువంటివి; యశోదకు బలరామకృష్ణులయం దెంత యనురాగమో, జిహ్వ కారెండక్షరములయం దంతయనురాగము కలదు.

దోహా 26

రామనామములో 'ర' అక్షరము ఛత్రమువలెను, "మ" అక్షరము కిరీటమువలెను, సర్వవర్ణములకంటె నధికముగఁ బ్రకాశించును.

చౌపాయ్ 21

ప్రభువునకును సేవకునకు నెట్టిసంబంధము కలదో, నామమునకును ఆనామము గలవస్తువునకు నట్టిసంబంధము కలదు; నామమును

రూపమును, ఈశ్వరునిమాయ అని పండితులు చెప్పుచున్నారు; ఈశ్వరుఁడు అనాది; అనిర్వాచ్యుఁడు; అట్టిఈశ్వరునకు నామరూపములు రెండును ఉపాధి యని తెలిసికొనుము; నామరూపములు రెండింటిలో నొకటిగొప్పది, మఱియొకటి తక్కువది అని చెప్పఁగలరు; కాని, ఆభేదమును గుఱించి నేఁ జెప్పినసమాధానమును బుద్ధిమంతులు గ్రహింతురు. విచారించి చూడ, రూపము నామమున కధీనము; నామములేక, రూపముయొక్క జ్ఞానము కలుగదు. రూపముగలపదార్థము చేతిలో నుండినను, దానినామమును తెలిసికొననియెడల, నాపదార్థమును గుర్తెఱుంగము. రూపమును విడిచి, నామమునే ధ్యానింపుము; అప్పుడు రూపము స్వయముగ హృదయములో వ్యక్తమగును; మనస్సున కానందము కలుగును. నామరూపములయొక్క కథ అనిర్వాచ్యము; చెప్పుటకు శక్తి చాలదు; దానిప్రభావముఁ దెలిసినవారికి మాత్రము సుఖము కల్గును. సగుణబ్రహ్మమునకును నిర్గుణబ్రహ్మమునకును నామమే సాక్షి; ఆరెండింటిని తెలిసికొనుటకు నామము ప్రధానము; వానిం జేరుటకు నామము మార్గముఁ జూపును.

దోహా 27

ఓతులసీ! లోపలను వెలుపలను వెల్తురు ప్రకాశింపవలె నని నీకుఁ గోరిక యుండిన, రామనామ మనుమణిదీపమును, నీజిహ్వ యనుద్వారమువద్ద నిడికొనుము; మణిదీపమునకు వాయువుబాధ లేదు.

చౌపాయ్ 22

ఈరామనామమును జపించినయోగి సిద్ధినొందును; ప్రపంచమునందు వానికి వైరాగ్యముకలుగును; నామరూపములులేనివాఁడును, అనిర్వాచ్యుఁడును, కళంకము లేనివాఁడు నగుబ్రహ్మమును పొంది సుఖము ననుభవించును; నిగూఢమార్గములను తెలిసికొనఁగోరినవారు ఈ నామమును జపించి వానిం దెలిసికొనఁగలరు; ఈనామమును జపించి సాధకులు అణిమాదిసిద్ధులనుపొందఁగలరు. దుఃఖపడుచుండినమనుజులీ నామమును జపించిన, వారిదుఃఖములు నశించును; వారికి సుఖము కలుగును; ఆర్తులును, జిజ్ఞాసులును, అర్థార్థులును, జ్ఞానులును-ఈనలువురు నాలుగువిధములుగ లోకములో రాముని సేవింతురు; ఈనలువురును

పుణ్యాత్ములు; పాపరహితులు; వారికి నామమే ఆధారము; వారిలో జ్ఞానిమీఁద భగవంతునకు దయ మెండు. నాలుగు వేదములలోను నాలుగు యుగములలో నామము యొక్క ప్రభావము ప్రకాశించెను; ముఖ్యముగ కలియుగములో నామముకంటె మఱియొక యుపాయము కానరాదు.

దోహా 28

సకలకామములను విసర్జించి, రామభక్తిలో లీనమయి యుండినవుడు, రాముని యందుఁ గల ప్రేమ అనునట్టి సరస్సులో నామనస్సు చేప వలె విహరించుచున్నది.

చౌపాయి 23

బ్రహ్మము సగుణ మనియు నిర్గుణ మనియు చెప్పవచ్చును; ఏవిధమునఁ జూచిన, బ్రహ్మము అనాది, అనిర్వాచ్యము, అగాధము, నిరుపమానము; సగుణనిర్గుణములకంటె, నామము శ్రేష్ఠ మని నా అభిప్రాయము; ఎందు చేత ననఁ: నామము యొక్క ప్రభావమువలన సగుణనిర్గుణములు రెండును స్వాధీన మగును. నాకు నామముపై ప్రీతి కనుక, దాని ప్రభావమును నే నీవిధమునఁ జెప్పితిని అని, చతురతగలవారు కనుక మీరట్లు తలంచుట భావ్యము కాదు; నిశ్చలభక్తితోను, నమ్మకముతో నే నిట్లు చెప్పుచున్నాను. అగ్ని దారువులోఁ గలదు; ఆ అగ్నియె ప్రకటమై ప్రజ్వరిల్లును; మొదటిది అవ్యక్తము; రెండవది వ్యక్తము; అటులనే, బ్రహ్మజ్ఞానము; సగుణబ్రహ్మము వ్యక్తము; నిర్గుణబ్రహ్మము అవ్యక్తము; రెండును అగమ్యములు; నామముమాత్రము గమ్యము; అందు చేత, బ్రహ్మముకంటెను, రామునికంటెను, నామము శ్రేష్ఠమని చెప్పుచున్నాను. పరబ్రహ్మము సచ్చిదానందస్వరూపము ఒకటి; నాశనరహితము; సర్వవ్యాపకము; ఇట్టిగుణములుగల ఈశ్వరుఁడు జీవులహృదయములలోఁ బ్రకాశించుచుండినను, లోకములో సమస్తజీవులు దీనులయి, అగచాట్లు పడుచున్నారు. ఆ బ్రహ్మము రూపమును ధరించి, పేరుఁ బెట్టుకొని, లోకమునకు వ్యక్త మగునంతవఱకు, ఈ అగచాట్లు నిలిచి యుండును; రత్నమున కొక పేరు పెట్టినఁ గాని, దానికి విలువ లేదు.

దోహా 29

ఈప్రకారము, నిర్గుణబ్రహ్మముకంటె, నామముయొక్క ప్రభావము శ్రేష్ఠము; అది అపారము; రామునికంటె రామనామము శ్రేష్ఠ మని నాఅభిప్రాయము.

చౌపాయ్ 24

భక్తులయందుఁ గలప్రేమచేత, రాముఁడు నరరూపమును ధరించి, తాను సకలదుఃఖముల ననుభవించి, వారికి సుఖము నిచ్చెను; భక్తులానామమును సదా జపించి, ఆనందమంగళరూపము నొందుచున్నారు. రాముఁడు గౌతమునిభార్యయగు అహల్యయొక్క శాపముఁ బోఁగొట్టెను; అతనినామము కోట్లకొలఁది పాపాత్ములను పాపములనుండి విడుదలఁ జేయుచున్నది. విశ్వామిత్రునిప్రేరణవలన, తాటకి అనురాక్షసిని మారీచసుబాహువులను, వారిఅనుచరులను, రాముఁడు సంహరించెను; సూర్యుఁడు చీఁకటిని పోఁగొట్టువిధమున, దాసులదుఃఖమును దోషమును, దురాశను, రామనామము హరించుచున్నది. రాముఁడు స్వయముగ శివునివిల్లును విఱిచెను; అతనినామము సంసారబంధనమును విఱుచుచున్నది. రాముఁ డొకదండకారణ్యమును బవిత్రముఁ జేసెను.

అతనినామము వేలకొలఁది మనుజులహృదయములను పవిత్రముఁ జేయుచున్నది; రాముఁడు రాక్షసులను సంహరించెను; అతని నామము పాపములను హరించును.

దోహా 30

రాముఁడు శబరికిని జటాయువునకును, వారిఅనుచరులకు నక్షయలోకముల నిచ్చెను; అతనినామ మనేకపాపాత్ముల నుద్ధరించు చున్నది; ఈసంగతి వేదములోఁ జెప్పఁబడియున్నది

చౌపాయ్ 25

రాముఁడు సుగ్రీవవిభీషణుల కభయము నిచ్చెను; ఈసంగతి అందఱికిఁ దెలియును; అతనినామ మనేకదీనుల నుద్ధరించెనని వేదశాస్త్రములు ఘోషించుచున్నవి. రామచంద్రుఁడు ఎలుఁగులను వానరులను సంఘముఁజేసి, కష్టపడివారిచేత వార్థిఁ గట్టించెను; అతనినామోచ్చారణ

వలన సంసారసాగరము శోషించును; ఓమహాత్ములారా! రామనామ మును స్మరింపుడు సకుటుంబసపరివారముగ రావణునిఁజంపి, రాముఁడు సీతతో నయోధ్యకు వచ్చెను; రామరాజు యొక్క రాజధాని అయోధ్యానగరము; దేవతలును మునులు నతనికీర్తిని గానముఁ జేసిరి. అతని దాసులు ప్రేమతో నతనినామమును స్మరించినయెడల, శ్రమ లేకయే వారిమోహాంధకారమువిడిపోవును; భక్తిరసములో మునిఁగి, వారు సంపూర్ణసుఖము ననుభవింతురు; నామము యొక్క ప్రభావమువలన, వారికి స్వప్నములో నయిన దుఃఖము కలుగదు.

దోహా 31

రామబ్రహ్మముకంటె రామనామము శ్రేష్ఠము. గొప్పదాత దానముఁ జేయవలసిన గొప్పదాన మీనామమే; ఈనామము యొక్క సారమును గ్రహించి, రామాయణములోని నూఱుకోట్లశ్లోకములలోనుండి శివుఁ డీనామమును సంగ్రహించెను.

చౌపాయి 26

శివుఁడు అమంగళ మయినవస్తువులను ధరించినను, అమంగళస్థలములలో నివసించినను, ఈ రామనామప్రభావముచేత నతఁడు నాశరహితుఁ డయ్యెను; శ్రీశుకులును సనకాదిసిద్ధమునులును రామనామప్రభావమువలన బ్రహ్మానందము ననుభవించు చున్నారు. జగత్తునకు హరియందుఁ బరమప్రీతి కలదు; హరిహరులకు నారదునియందు వాత్సల్యము; అట్టినారదుఁడుసయితము రామనామము యొక్క ప్రభావము నొప్పుకొనెను; ఈనామమును సదా స్మరించి, భగవంతునికటాక్షము వలన, ప్రహ్లాదుఁడు భక్తాగ్రేసరుఁ డయ్యెను. సవతితల్లి వలన పరాభవము నొంది దుఃఖించు చుండినధ్రువుఁడు, ఈనామమును పఠించి, సర్వోత్కృష్టమగు నిశ్చలపదవిని బొందెను. ఈపవిత్ర మయిననామమును స్మరించి, మహావీరుఁ డగుహనుమంతుఁడు రామునిదయను సంపాదించి, దానిని నిలువఁబెట్టుకొనెను; హరినామము యొక్క ప్రభావమువలన గజేంద్రుఁడును, అజామిళుఁడును, గణికయు ముక్తిని బొందిరి. ఈ నామము యొక్క ప్రభావము ను విస్తరించి చెప్పుట యేల? అవతారము నెత్తిన రాముఁడే తననామము యొక్క ప్రభావమును సాంతముగఁ జెప్పుట కశక్తుఁ డయ్యెను.

దోహా 32

రామనామము కల్పవృక్షమువంటిది; కలియుగమునందు సమస్త శుభములకు నాటపట్టు; దానిని స్మరించుటవలన, 'తులసి' అనువాఁడు 'తులసీదాసు' అయ్యెను; 'భంగి' చెట్టువంటి 'తులసి' అనువాఁడు 'తులసి' చెట్టుతో సమానుఁడగు 'తులసీదాసు' అయ్యెను.

చౌపాయ్ 27

నాలుగుయుగములలోను, త్రికాలములలోను, త్రిలోకములలో నేజీవుఁడయిన రామనామమును జపించిన, శోకరహితుఁడగును; సకలపుణ్యములఫలమే రామనామమందు భక్తి యని, వేదములును పురాణములును మునీశ్వరులును చెప్పుచున్నారు. కృతయుగములో ధ్యానమువలనను, త్రేతాయుగములో యజ్ఞమువలనను, ద్వాపరయుగములో నారాధనవలనను భగవంతుఁడు ప్రసన్నుఁడయ్యెను. కలియుగము కేవలము పాపభూయిష్ఠ మయినది; పాపములకు మూలమయినది; పాపసముద్రములో మనుజుల మనము లనునట్టిమీనములు మునిఁగి తేలుచున్నవి. ఈతీక్ష్ణ మగుకలియుగములో, నామముకల్పవృక్షమయ్యెను; నామస్మరణమాత్రమున,పాపములన్నియు శాంతించును; ఈ పాపయుగములో రామనామమువలన,మనోవాంఛలుసిద్ధించును;పరలోకమున హితకారియగును;ఈలోకములో, మాతాపితరులవలె,హితముఁ జేయును. శుభకర్మలవలనఁ గాని, భక్తివలనఁగాని, జ్ఞానమువలనఁగాని ఈయుగమునందు ప్రయోజనము లేదు; కేవలము రామనామమువలననే ప్రయోజనములు సిద్ధించును; కపటవేషమును ధరించిన కాలనేమి యనురాక్షసుని హనుమంతుఁడు సంహరించినవిధమున, నీకలియుగపాపములను రామనామము హరించును.

దోహా 33

రామనామము నృసింహమూర్తి; కలియుగము హిరణ్యకశిపుఁడు; నామమును జపించువారు ప్రహ్లాదునివంటివారు; నృసింహమూర్తి హిరణ్యకశిపునివధించి ప్రహ్లాదుని రక్షించినవిధమున, రామనామము కలియుగపాపములను హరించి, నామపారాయణులను రక్షించును.

చౌపాయ్ 28

ప్రీతి నయినను వైరమున నయినను, నిలిచినపుడును నడుచునపుడును—ఏసమయమున నయిన రామనామమును స్మరించుటవలన, దశదిశలయందు శుభములు వ్యాపించును; ఆనామమును స్మరించి, శిరస్సును వంచి నమస్కరించి, రాముని గుణములను వర్ణించెదను. అతనిదయ అపారము; అతనికృపవలన, నాతప్పుల నతఁడే సవరించును; రాముఁడు గొప్పప్రభువు; అతనికి నేనొకబీదదాసుఁడను; ఈసంగతి జ్ఞాపకముంచుకొని, నాయందు దయ నుంచి, నన్ను రక్షించును. భృత్యులప్రార్థనలను వినుటయు, వారియం దనురాగము కలిగి యుండుటయు సత్ప్రభువుల లక్షణములని వేదశాస్త్రములు ఘోషించుచున్నవి; అటులనే, లోకములో వాడుక కలదు; ధనికులును బీదలును, నాగరికులును పామరులును, పండితులును శుంఠలును, సుకవులును కుకవులును, పరిశుద్ధులును అపరిశుద్ధులును—వీరందఱు తమతమబుద్ధ్యనుసారముగ తమ ప్రభువును స్తుతింతురు; తమరాజు మహాత్ముఁ డనియు, చతురుఁడనియు, సుశీలుఁడనియు వారతనిని నుతింతురు; వారిస్తోత్రములను విని, వారు చేసినసన్మానముల నతఁడు గైకొనును; వారిమాటలలోనే,వారివారిబలాబలములను, శ్రద్ధాభక్తుల నతఁడు గ్రహించును. ఇవియన్నియు సాధారణరాజుల స్వభావగుణములని గ్రహింపుము; కోసలపతి యగు రాముఁడు సకలభూపాలశిరోమణి యని తెలిసికొనుము; నావంటి మందబుద్ధి గలవాఁడైనను,రామునియందు వానికి ప్రేమ యుండినయెడల, కపటము లేనివానిప్రేమఁ జూచి రాముఁడు సంతసించును.

దోహా 34-35

రాముఁడు పరమకృపాళుఁడు కనుక, దాసుఁడ నయిన నావంటి మూర్ఖుని భక్తిశ్రద్ధల నతఁడు గ్రహించును; అందుచేత నతఁడు నీళ్లలో రాళ్లను తేలించెను; బుద్ధిమంతు లగువానరభల్లూకములను మంత్రులుగఁ జేసెను. 'తులసీకవిత్వమా' అని నన్ను వెక్కిరించుచున్నారు; 'రాము నంత గొప్పప్రభువునకు, తులసి దాసుఁడా?' అని రాముని పరిహసించెదరు.

చౌపాయ్ 29

నామూర్ఖత్వమును దోషములఁ జూచి, నరకముసహిత మసహ్యా పడును. ఈసంగతి నే నెఱుంగుదు; ఇది నాతలంపునకు వచ్చినప్పుడు, నాశరీరము వడఁకును; స్వప్నమందయిన రాముఁ డీసంగతిని లక్ష్యముఁ జేయఁడు. ప్రభువు నాప్రార్థనను విని, కన్నులార నాభక్తిఁజూచి, ఏకదీక్షతో నుండిననాకోరికను శ్లాఘించెను. నేను చెప్పినకథ బాగుగ లేక పోయినను, నేను నిర్మలమయినభక్తుఁడ నని గ్రహించి నాకథకు రాముఁడు తృప్తి నొందెను. అతఁడు దానిని శ్లాఘించెను. ప్రమాదమువలనఁ గలిగినతప్పుల నతఁడు మన్నించును; మనుజునిహృదయము కలుషమో, నిష్కలుషమో అని ప్రతిసమయమున నతఁడు పరిశీలించును. ఒకతప్పు వాలి చేసెను; అందుకు, వేఁటకానివలె రాముఁడు వాలిఁ జంపెను.

ఆతప్పు సుగ్రీవుఁడును, విభీషణుఁడును చేసిరి; అయినను, స్వప్నములో నయితము రాముఁడు వారిని శిక్షింపవలెనని తలంపలేదు; భరతునితోఁ గలిసినపుడు రాముఁడు వారిని గౌరవించెను; సభలో నతఁడు వారిని సన్మానించెను.

దోహా 36-37-38

రాముఁడు చెట్టుక్రిందఁ గూర్చుండినను, నిర్భయముగ వానరులా చెట్టు నెక్కి దానిమీఁదఁ గూర్చుండిరి; అయినను, వారియందుఁ గోపము లేక, వారిని తనప్రాణములతో సమానముగ నతఁడు చూచెను. ఓతులసీ! రామునివంటి సుశీలుఁ డగు ప్రభువు మఱియొకఁడు లేఁడు సుమీ! అందఱకు రాముఁడు మంచివాఁడు; బ్రహ్మ, శివుఁడు, శ్రీశుకులు- మొదలగు గొప్పవారికిని, జటాయువు, శబరి మొదలగు నీచులకు నతఁడు మంచివాఁడు; సకలజనులకు నతఁడు సమరసికుఁడు; ఇది సత్యమయినయెడల, నన్ను రక్షించునని నానమ్మకము. నాకవిత్వమునకు గొప్పవచ్చును. ఈప్రకారము నాగుణదోషములను చెప్పి, సర్వప్రాణులకు నమస్కరించి, ఉమామహేశులను స్మరించి, శోభావంతమగు రామకథను వర్ణింప నారంభించెద.

చౌపాయ్ 30

ఈశోభావంత మగు రామకథను యాజ్ఞవల్క్యుఁడు మునిశ్రేష్ఠుఁ డగుభరద్వాజునకుఁ జెప్పెను; నేను వినినప్రకార మాకథను నేను

చెప్పుచున్నాను; ఓసజ్జనులారా! స్వస్థచిత్తముతో మీరు దానిని వినుడు. ప్రథమమున శివుఁడీమనోహరమగుకథను రచించి, ప్రసాదించి, పార్వతికిఁ జెప్పెను; కాకభుశుండి రామభక్తుఁడని తెలిసికొని, శివుఁడతనికి రామకథఁ జెప్పెను; కాకభుశుండి యాజ్ఞవల్క్యునకును, అతఁడు భరద్వాజునకును సాంతముగ వచించెను; వీరందఱును సమానగుణసంపన్నులు; భగవంతునిలీలావతారములను వారు సమముగ దర్శించి తెలిసికొనిరి. త్రికాలజ్ఞానము వారికి కరతలామలకము; నారాయణుని తదితరభక్తులు భగవంతునికడ ననేకప్రకారముల విని, గ్రహించి చెప్పిరి.

దోహా 39-40

సూకరగ్రామములో (Sukara-gram=Suargawn=Soron, modern town, a place of pilgrimage), రామకథను నాగురువువలన విని యుంటిని; కేవలము బాలుఁడనుకనుక, నేను దానిని గ్రహింపలేదు. రామకథ మహాగంభీరమయినది; ఆకథను వినినవారును చెప్పినవారును గొప్పజ్ఞానులు; నేనుదూడ మూర్ఖుఁడను; సంసారములో మునిఁగి తేలుచుంటిని; దానిని నే నెటుల గ్రహింపఁగలను ?

చౌపాయ్ 31

అనంతరము నాగురువు మఱిమఱి నాకాకథను చెప్పెను; నాబుద్ధికొలఁది దానిని నేను గ్రహించితిని; నాజ్ఞానముకొలఁది దానిని నేను వర్ణింపఁబూనితిని; భగవంతునిప్రేరణవలన, నాకుఁగలబుద్ధిని జ్ఞానము నుపయోగించి, ఆకథను చెప్పుచున్నాను. నాసందేహములనే కాక, తదితరమోహములను భ్రమలను సయితమాకథహరించును; సంసారరూపక మగునదిని దాఁటుటకు రామకథ పడవవంటిది; పండితులు విరమించుస్థలము; సర్వజనుల కానందము నిచ్చును; కలియుగపాపములను హరించును; కలియుగమను మహాసర్పమును కట్టుటకు మహామంత్రము; జ్ఞానరూపమగుఅగ్నిని రగిలించుటకు అరణివంటిది. కలియుగమున కామధేనువు; మహాత్ములకు సంజీవిని; భూమిమీఁదఁ బ్రవహించు అమృతనది; సంసారభయమును పాఱఁదోలును; మాయ యనుకప్పను మ్రింగుసర్పము; రాక్షసులను శిక్షించి, దేవతలను పార్వతి యెటుల రక్షించెనో, అటులనె రామకథ నరకదుఃఖములను హరించి, సాధువు

లను రక్షించును; పాలసముద్రములో లక్ష్మి పుట్టినట్లు, మహాత్ముల సమాజములో రామకథ పుట్టును; జగత్సృష్టిని భూమి భరించునట్లు, సంసారభారము నాకథ భరించును; యమదూతలముఖమున మసి బూయుటకు యమునానదివంటిది; జీవులకు ముక్తి నిచ్చుటకు కాశీనగరముం బోలును; తులసియందువలె రామునకు దానియందుఁ బ్రీతి; ఆచరిత్రము పవిత్రమయినది; హానికోరికయం దెంత ప్రీతి కలదో, దానియందు తులసీదాసున కంత ప్రీతి కలదు; నర్మదానదియం దెంత ప్రీతియో, దీనియందు శివున కంత ప్రీతి; సకలసంపత్తులకు రాశి; సకలసిద్ధుల నిచ్చును; సర్వదేవతలకు అదితియెట్టులతల్లియో, సకలసద్గుణములకు రామకథ తల్లివంటిది; రామునియందుఁ గలభక్తికిని అనురాగమునకు నాకథ ఆటపట్టు.

దోహా 41

రామకథ మందాకినీనది; నిర్మల మగుచిత్తము చిత్రకూటపర్వతము; నిశ్చలభక్తి ఉద్యానవనము; ఈవనములో సీతారాములు విహరింతురు.

చౌపాయ్ 32

సుందరమగు రామచంద్రునికథ చింతామణిఁబోలును; విజ్ఞానమను స్త్రీ ధరించునట్టి భూషణము; శ్రీరామునిగుణములు జగత్తులకు మంగళకరములు; ముక్తిని, ధనమును, ధర్మము నిచ్చును; జ్ఞానమును, వైరాగ్యమును, యోగమును బోధించును; భయంకరమగు సంసారమను రోగమున కశ్వినీ-కుమారులను పోలును; శ్రీసీతారాములయం దనురాగముపుట్టుటకుఁ దలిదండ్రులఁబోలును; ధర్మమునకును నియమములకును బీజము; దుఃఖమును శోకమును హరించును; ఇహపరలోకములను బాలించుకర్త; విచారమను రాజునకు బుద్ధిమంతుఁడగు మంత్రినిఁబోలును; లోభమను నపారసముద్రమును పానముఁజేయుటలో నగస్త్యునిఁబోలును; భక్తులమనస్సను వనమునందు, సంచరించు కామక్రోధములనునట్టి ఏనుఁగులను సంహరించుటకు, సింహముపిల్లను బోలును; పూజ్యుఁడగు అతిథియందువలె, శివునకు దానియందుఁ బ్రీతికలదు; దారిద్ర్యమను అగ్నిని శాంతింపఁజేయు మేఘము; విషయము లనునట్టి

సర్పమునకు మహామంత్రము; నొసటను బ్రహ్మవ్రాసినవ్రాతను తుడిచి వేయును; మోహాంధకారముం బోఁగొట్టుటలో సూర్యకిరణములం బోలును; భక్తులనునట్టి వరిపాలములను రక్షించుటకుఁ గాలమేఘ మును బోలును; కల్పవృక్షమువలెఁ గోరినకోరికల నిచ్చును; హరిహరుల వలె దాసులకు సుఖమునిచ్చును; కవులయొక్క మనస్సునునట్టి నిర్మల మయిన ఆకాశమునందుఁ బ్రకాశించు నక్షత్రసమూహము; రామభక్తు లనుభవించు జీవనధనము; యజ్ఞాదిక్రతువులవలన లభించిన సంపూర్ణ పుణ్యమువంటిది; జగత్తునకు శుభకరులును హితకరులును అయినసాధు జనుల సమూహము వంటిది; భక్తులమానససరోవరమునందు విహరించు హంస; పరమపావనియగు గంగానదీజలప్రవాహతరంగముల మాలిక వంటిది.

దోహా 42-43

దుష్ప్రవర్తనము, కుతర్కము, కపటము, దంభము, పాషండ మతము—మొదలగు కలియుగపాపములను, కట్టెలను అగ్నివలె, రాముని గుణములు దహించును. చంద్రునికిరణములువలె, రామునిచరిత్ర సర్వ జనులకు సమానముగ సుఖమునిచ్చును; చంద్రకిరణములు ముఖ్యముగ చకోరములకును కుముదములకు నానందము నిచ్చును; అటులనే, రామచరిత్రము సాధుజనులచిత్తమునకు విశేషముగ లాభము నిచ్చును.

చౌపాయ్ 33

భవానివేసినప్రశ్నలును, శివునిప్రత్యుత్తరములును, చిత్రచిత్ర ముగవర్ణించి నేను చెప్పఁదలఁచితిని; ఇదివరలో విననట్టి విచిత్రవిషయ ములను వినినను, మీరు ఆశ్చర్యపడకూడదు; జ్ఞానముకలవాఁడు వైదికకథలను ప్రథమమున వినినను, వానికి వింతయుండదు; ఎందుచేత? 'ప్రపంచములో రామునిలీలలకు పరిమితిలేదు; అతని అవతారములు అనంతము; కోట్లుకొలది రామాయణములో శ్లోక ములు కలవు; ఆయాకల్పములలో రామునిచరిత్ర వివిధప్రకారములఁ జెప్పఁబడెను. ఆచరిత్రమును ఋషు లనేకవిధములఁ జెప్పిరి.' అనిజ్ఞానము కలవాఁడు విచారించి ఆశ్చర్యపడఁడు. అందుచేత, విచారించి మీరు

సందేహములను విడిచి భక్తిశ్రద్ధలతో సీరామకథను వినిన యోగ్యమగును.

దోహా 44

రాముఁడు అనంతుఁడు; అతనిగుణము లపారము; అతనిచర్య లమితము; అందుచేత, నిర్మలమయిన జ్ఞానముకలవారు రామునియేలీలలను వినినను, ఆశ్చర్యముపడరు.

చౌపాయ్ 34

ఈప్రకారము నాసందేహములను విడిచి, నాగురుచరణారవిందములపరాగమును శిరస్సునధరించి, ఏవిధమగు దోషములును రాకుండ, మహాజనులకు నమస్కరించెద. శిరస్సువంచి శివునకు భక్తితో నమస్కరించి, ఉజ్జ్వలమయిన రామచరిత్రను వర్ణించెదను; హరిచరణారవిందములకు శిరస్సువంచి నమస్కరించి, (సంవత్) 1631 సంవత్సరము చైత్ర శుద్ధ నవమి మంగళవారము, అయోధ్యానగరములో సీరామకథను వ్రాయుట కారంభించితిని; వేదముచెప్పినప్రకార మాదినమున శ్రీరాముఁడు భూలోకములో జన్మించెను; సర్వతీర్థములును మూర్తిభవించి, ఆదినమున ఆనగరములో సమావేశమగును; అసురులును, నాగులును, పక్షులును, మనుజులును, మునులును, దేవతలును, ఆదినమున సమావేశమయి రాముని సేవింతురు; ఆరోజున జ్ఞానులు రామజన్మమహోత్సవముఁ జేసి, రామచరితమును గానముఁజేయుదురు.

దోహా 45

మహాత్ములును సజ్జనులును పవిత్రమయిన సరయూనది జలములలో స్నానముఁజేసి, పవిత్రులయి, రామునిదివ్యమంగళవిగ్రహమును ధ్యానించి, తారకమంత్రమును జపింతురు.

చౌపాయ్ 35

ఈపరమపావనియగు సరయూనదిని దర్శించినను, దానిజలమును స్పర్శించినను, దానిలో స్నానముఁజేసినను, దానిజలమును పానముఁజేసినను సకలపాపములు పోవునని వేదములును పురాణములును ఘోషించుచున్నవి; ఈనదియొక్క ప్రభావమును ఉజ్జ్వలమతిగల సరస్వతి

సహితము చెప్పలేదు. అండజములు, పిండజములు, స్వేదజములు, ఉద్భిజ్జములను నాలుగుతరగతులజంతువులు అయోధ్యలో దేహమునువిడిచి, పునరావృత్తిలేని లోకములకుఁ బోవును. అన్ని విధములను అయోధ్యానగరము మనోహరమయినది; సర్వసిద్ధులనిచ్చును; సమస్త మంగళముల కాలవాలము; అచ్చటనే యీసుప్రసిద్ధమగు రామకథను వ్రాయుట కారంభించితిని; దానిని వినుటవలన, కామక్రోధాదులు నశించును:—ఆనగరములో రామచరిత్రమను మానససరోవముకలదు; దానిపేరువినిన మనస్సు హాయిగనుండును; మండుచుండిన విషయములను నట్టివనమునుండి మనస్సుఅను ఏనుఁగు పరుగెత్తివచ్చి, యీసరోవరములో మునిఁగి సుఖించును; దానింజూచి మునీశ్వరులు సంతసింతురు; దానిని సదాశివుఁడు రచించెను; మనోవాక్కర్మలవలనఁ గలిగిన దోషములను, దైహిక, దైవిక భౌతికకర్మలను హరించును; దరిద్రమును తొలఁగించును; కలియుగపాపములను భస్మముఁజేయును; మహాదేవుఁడు దానిని రచించి తనమనస్సులో దాఁచియుంచెను; మంచిసమయముఁ జూచి, అప్పుడు పార్వతికి దానినివర్ణించి శివుఁడు చెప్పెను; శివుఁడు తనహృదయములో విచారించి ప్రసన్నుఁడై, దానికి 'రామచరితమానసము' అని పేరుఁ బెట్టెను. ఈరామకథ సర్వశోభావహము; సర్వసుఖదాయకము; నేను దానింజెప్పెద; ఓమహాత్ములారా! నిశ్చలమనముతో దానిని వినుఁడు.

దోహా 46

ఉమామహేశులను ధ్యానించి, జగత్తులో సీమానససరోవరమేవిధమున నయినదో, ఏప్రకారము దానికిఁ బ్రచారముకలిగెనో, ఈవిషయములం జెప్పెద.

చౌపాయ్ 36

మహాదేవుని ప్రసాదమువలన, నామనస్సులో సీరామచరితమానసమునుగుఱించి యొకమంచి ఆలోచనపుట్టెను; నాబుద్ధ్యాను సారము సొగసుగ దానిని వర్ణించెదను. దానిని మహాత్ములు విని దానిలోని లోపాలోపములను సవరింతురుగాక. మంచిబుద్ధి యొక భూమి

వంటిది; హృదయము ఒక అగాధస్థలము; వేదములు పురాణములు సముద్రమువంటివి; సాధుజనులు మేఘములవంటివారు; ఆమేఘములు రామచరిత్రమనునట్టి జలమును వర్షించును; ఆజలము మధురముగను మనోహరముగ నుండును; దానివలన మంగళములు కలుగును. చరిత్రలోఁ జెప్పఁబడిన రాముని సగుణలీలలు ఆవర్షజలముయొక్క నిర్మలమును స్వచ్ఛమును బోలును; చెప్పుటకు శక్యముకాని ప్రేమయు భక్తియు ఆజలముయొక్క మాధుర్యమును శీతలమును బోలును. పుణ్యాత్ములయిన భక్తులనునట్టి వరిచేలమీఁద నావర్షముపడి హితముఁ జేసి, వారికి నూతనజీవనము నిచ్చును; ఆజలము బుద్ధియనునట్టి భూమిమీఁదఁ బడి, ఒకసరస్సులోఁ జేరి, అందులోనుండి ఆయాకాలువల మార్గమునఁ బ్రవహించుచుండును; రామలీలలను జలముతో మానస-సరోవరము పూర్తిగనిండెను; ఆజల మందులో స్థిరముగనుండెను; దానియందు రుచియనునట్టి శరత్కాలము వచ్చునప్పటికి, ఆనీరు పాదు నిలిచినందున సుఖమునిచ్చును.

దోహా 47

(ఉమామహేశులకును, కాకభుశుండి—గరుడులకును, యాజ్ఞవల్క్య—భరద్వాజులకును, తులసీదాసు—భక్తులకును) బుద్ధిపూర్వకముగ జరిగిన నీనాలుగు సంవాదములును, ఆసరోవరమునకు నాలుగు తీరస్థలములు (ఘాట్లు).

చౌపాయ్ 37

ఏడుకాండలు ఆసరోవరమునకు ఏడుసోపానములు; జ్ఞానదృష్టిచే దానిం జూచిన, మనస్సున కాహ్లాదముకలుగును; రామచంద్రుని గుణములును మహిమయు అగాధజలముఁ బోలును; సీతారాముల కీర్తి అమృతోపమానమగు జలము; ఈచరిత్రములోని యుపమానములు మనోహరమగుతరంగములు; ఆచరిత్రలోని 'చౌపాయ్'లు పద్మవాటికలు; కవీశ్వరునియుక్తివచనములు ముత్యపుచిప్పలు; 'ఛాంద్' 'సోరఠా'-అనునవి అనేకరంగులుగల కమలములు; సుందరమయిన ఉపమానములును, భావములును, భాషయును, ఆకమలముల పరాగమును, మకరందమును, సుగంధమును బోలును; మహాత్ములసమూ

హాము తుమ్మెదలు; జ్ఞానమును వైరాగ్యమును హంసలు; నాలుగువిధములగు కవిత్వము నాలుగువిధములయినచేపలు; ధర్మార్థకామమోక్షములును, జ్ఞానవిజ్ఞానములును, నవరసములును, యోగవైరాగ్యములును, జపతపములును- ఇవియన్నియు జలచరములు; పుణ్యాత్ములును సుకృతులునగు సాధువులును, వారినామగుణములను జ్ఞానమును కథనఁ జేయువారును, రంగురంగుల జలపక్షులతో సమానము; సాధుసమాజము మామిడితోఁట; శ్రద్ధ వసంతఋతువు; నవవిధభక్తిమార్గములును, విచారము, నిశ్చయము, క్షమ, దయ - ఇవి వృక్షములపై నల్లుకొనిన లతలు; సంయమ, నియమములు పుష్పములు; స్వస్వరూపజ్ఞానము ఫలము; రామునిచరణములయందుఁ బ్రీతి ఫలరసము;కథలును ఉపకథలును శుకపికాదివిహంగములు.

దోహా 48

భక్తిపరవశమై శరీరము పులకరించుటయే యొకపుష్పవాటిక; భక్తిశ్రవణము తోఁట; శ్రవణమునం దాసక్తి యొకవనము; భక్తిశ్రవణమువలనఁ గలిగిన ఆనందము వానిలో విహరించు పక్షి; నిర్మలమగుమనస్సు తోఁటమాలి; నేత్రములను కుండలలోని స్నేహము అనునీటితో నాతోఁటమాలి తోఁటను తడుపును.

చౌపాయ్ 38

ఈచరిత్రమును సంబరముతో గానముఁజేయువారు ఆసరోవరమును నలువైపులఁ గాపాడు తలవరులు; ఏదేవతాశ్రేష్ఠులగు నరనారీమణు లీరామచరితము విని సంతసింతురో, వారాసరోవరమున కధికారులు. నానావిషయాపేక్షులు కాకులు కొంగలతో సమానులు; అట్టివారు సరోవరమువద్దకు రాఁజాలరు; వారికి దానితోఁ బ్రసక్తిలేదు; ఎండ్రికలు, కప్పలు, నురుగు వీనితోసమానమగు నానారసములతోఁ గూడినవిషయకథ లీచరితములోఁ గానరావు; అందుచేతఁ గామాతురులగుకాకులును కొంగలు నీసరోవరమువద్దకు వచ్చినను, వానికిఁ దృష్టి కలుగదు; ఈసరోవరమువద్దకు వచ్చుట కష్టము. రామునికృపవలన నీసరోవరము భక్తులకు గమ్యము. దుస్సహావాసమనునట్టి ముండ్లచేత నామార్గము కఠినమగును; దుర్భాష లామార్గములో నివసించు వ్యాఘ్రసింహ సర్పములవంటివి; సంసారవ్యాపకము దుర్గమపర్వతములు; బో

లును; మదము మోహము అభిమానము మొదలగువిషయము లీమార్గములోనుండిన బ్రహ్మారణ్యములు; కాష్టవాదము భయంకరమగున దితో సమానము.

దోహా 40

భక్తి అను దారిబత్తెమును, సత్పురుషులనునట్టి మార్గస్థుల సహవాసమును, రఘునాథునియందుఁ బ్రేమయు లేనివారికి, ఆమానససరోవరము అగమ్యము.

చౌపాయ్ 39

ఒకవేళ నెవఁడైన శ్రమపడి, సరోవరముఁ జేరినను, వానిని నిద్రయు, కంపము నావహించును; జడత్వము మాంద్యమును వాని హృదయముఁ బట్టును; ఆమందభాగ్యుఁడు సరోవరములో స్నానముఁ జేయఁడు. ఆసరస్సులో స్నానపానములఁ జేయక, అభిమానముఁ గలవాఁడై, వాఁ డచ్చటనుండి తిరిగివచ్చును; అటుల వచ్చినవానిని యెవ రయిన సరోవరమునుగుఱించి ముచ్చటింపుమని కోరినయెడల, వాఁడు దానిని దూషించును; అచ్చట విశేషము లెవ్వియు లేవని చెప్పును. మార్గములో నేవిధమగు కష్టములను రామునికృపగలవారు అనుభవింపరు; అభిలాషతో వారాసరోవరములో స్నానముఁజేసి, దైహిక, దైవిక, భౌతిక (జ్వరము - వజ్రపాతము - సర్పము) బాధలనుండి విముక్తులగుదురు; రామునిచరణములయందు వారికి నిరంతరభక్తికలదు; కనుక వారాసరోవరమును విడిచిపెట్టరు; ఓస్నేహితుఁడా! నీవాసరోవరములో స్నానముఁజేయఁ గోరినయెడల, మనమును దృఢము చేసికొని, సత్సాంగత్యముఁ జేయుము. నేనుమాత్రము నాజ్ఞానదృష్టిని ప్రసరించి ఆసరోవరమును దివ్యదృష్టిచేఁ జూచితిని; అందులో నాకవితాబుద్ధి స్నానముఁ జేసి నిర్మలమయ్యెను; పరమానందముతో నాహృదయము పొంగి, ప్రేమాతిశయముతో పొర్లుచున్నది. ఈసరోవరమునుండి నాకవిత్వమనునట్టినది ప్రవహించుచున్నది; రామునికీర్తి ఆనదిలోనినీరు; దాని పేరు సరయూనది; శాస్త్రమును, వేదమతమును ఆనదికి రెండుగట్లు; ఈమానసనది పవిత్రమయినది; రెండుగట్లపైనుండిన పాపములనునట్టి వృక్షముల నానది వ్రేళ్లతోఁ బడఁద్రోయును.

దోహా 50

ఈ రామకథను వినువారు మూఁడురకములు; ముక్తిఁ గోరువారు, ముముక్షువులు, విషయాసక్తులు; నది కిరుతటముల పురములును, గ్రామములును, నగరములు నుండును; విషయాసక్తులు నగరములవంటివారు; ముముక్షువులు పురములవంటివారు; ముక్తింగోరువారు గ్రామములవంటివారు; కవితారూపమగునది కిరుతటముల నీనగరములును, పురములును, గ్రామములును గలవు; నిరుపమానమగు మహాత్ములసభ సకలశుభమంగళముల కాటపట్టగు రఘునాథునిజన్మభూమి (అయోధ్య) తో సమానము.

చౌపాయీ 40

రామభక్తి గంగానదితో సమానము; రామునికీర్తి సరయూనదివంటిది; సరయూనది గంగానదితోఁ గలియుచున్నది; రాముఁడు లక్ష్మణునితోఁగూడి చేసిన యుద్ధమును వర్ణింపఁబోవుచున్నాను. ఆవర్ణన శోణభద్రనదిఁ బోలును; ఆనదికూడ వీనిలోఁగలియుచున్నది. ప్రీతిరూపమగు సరయూనదికిని, విచారరూపమగు శోణభద్రనదికిని మధ్యను భక్తిరూపమగుగంగానది శోభించుచున్నది; ఈమూఁడునదులసమిష్టిప్రవాహము మనుజులతాపత్రయమును హరించి, రామునిస్వస్వరూపమను సాగరములో సంగమించును. మానససరస్సులోఁ బుట్టిన సరయూనదియొక్కయు గంగానదియొక్కయు సమిష్టిప్రవాహము రామకథను వినువారినిఁ బవిత్రముఁ జేయును; రామచరిత్రలోని విచిత్రకథలు, ఆనదుల యిరుతటములనుండిన వనములతోను తోటలతో సమానము. ఉమామహేశుల వివాహమును వారు ఊరేగుటయును ఆనదిలోని మితములేని జలచరములఁ బోలును; రామజననమువలనఁగలిగిన ఆనందమును సంబరమును, నీటితరంగములతోను సుడిగుండముతోను సమానము.

దోహా 51

అన్నదమ్ములు నలువురుచేసిన బాలచర్యలు బహురంగులు గల కమలములవంటివి; దశరథమహారాజును, అతనిరాణులును, రాజబంధువులును- ఈపుణ్యాత్ములందఱు తుమ్మెదలు జలపక్షులువలెనుండువారు

చౌపాయ్ 41

సీతాదేవిస్వయంవరచరిత్ర ఆనదీజలముల తళుకువంటిది; ఆచరిత్ర లోని చమత్కారముగు ప్రశ్నలు, ఆనదీజలములపైని తేలుచుండిన పడవలవంటివి; ఆప్రశ్నలకు వివేకముతోఁ గూడినప్రత్యుత్తరములు, పడవవాండ్రను బోలును; కథకు సంబంధములేని వెటుకుమాటలు ఆనదీతీరమున గుంపుగూడిన ప్రయాణికులతో సమానము; పరశురాముని క్రోధము ప్రవాహవేగమువంటిది; శ్రీరాముని శాంతవచనము లానదికి తీరములవంటివి; అన్నదమ్ములవివాహమహోత్సవములు ఆనదిలోని సుందరముగు తరంగములఁ బోలును; రామకథనువిని ఆనందించి పులకరించిన శరీరములుగలవారు ఆనదిలో స్నానముఁజేసిన పుణ్యాత్ములవంటివారు; రామచంద్రుని తిలకధారణసమయమునఁ జేయఁబడిన శుభకార్యములు, ప్రతిపర్వమున సమావేశముగు జనులఁ బోలును; కైకచెప్పినదురాలోచన ఆనదిలోనిబురదతో సమానము; అనేకవిపత్తులకదియేకారణము.

దోహా 52

భరతునిచర్యలు, సకలఉత్పాతముల శాంతినిమిత్తము చేయఁబడు జపములు యజ్ఞములతో సమానము; కలియుగపాపములును, దుర్మార్గులును, దుర్భాషలను వచించువారును-ఆనదిలోని నురుగుతోను, అచ్చటికొంగలతోను కాకులతోను సమానులు.

చౌపాయ్ 42

రామకీర్తి యనునది షడృతువులలోను నిండి ప్రవహించుచుండును; ఎల్లప్పుడు మనోహరమయినది; అన్నికాలములలోను పవిత్రమయినది; ఉమామహేశులవివాహము హిమంతఋతువునుబోలును; రామజననము శిశిరఋతువు; సమస్తప్రాణులకు ఆనందమును కలుగఁజేయు శ్రీసీతారాముల వివాహమంగళములు వసంతఋతువువంటివి; రామచంద్రుఁడు వనమునకుఁబోవుట గ్రీష్మఋతువువంటిది; రామునివనవాసకథ మండుచుండినసూర్యునితోను వేఁడివాయువులతోను సమానము. రాక్షసులతోఁ జేసినగొప్పయుద్ధములు వర్షఋతువుఁ బోలును; దేవతలను నట్టి వరిచేలను జీవనమునిచ్చును; రాముని రాజ్యమును, రాజ్యవైభవమును, రాజనీతియు-అత్యంతసుఖమునిచ్చు శరదృతువుతో సమానము,

సకలసతీమణులకు శిరోభూషణి జానకి యొక్క నిరుపమానమయిన సద్గుణ ములవర్ణన, ఆనది యొక్క నిర్మలజలములఁ బోలును; భరతునిస్వభావ గుణములు ఆనదీజలముల శీతలమును బోలును-దానినివర్ణింప శక్యము కాదు.

దోహా 53

ఊా వినపుడును, ప్రసంగించినపుడును, కలియునపుడును, అన్న దమ్ముల పరస్పరవాత్సల్యము - ఆనదీజలముల మాధుర్యముతోను సుగంధముతోను సమానము.

చౌపాయ్ 43

నా వినయమును, దీనత్వమును ఆనదీజలముల లఘుత్వముతో సమానము; నీరు ఎంత తేలిక అయిన, అంతమంచిది; ఆగుణము దోషముకాదు. ఈజలము అద్భుతమయినది; ఎందుచేత? దాని పేరును వినినమాత్రమున గుణమునిచ్చును; ఆశయనునట్టి దాహ మును పోఁగొట్టును; మనస్సునకుఁబట్టిన మలినమును హరించును. ఆజలము రాముని యందుఁ గలభక్తిని పుష్టిచేయును; కలియుగపాప ములు దానివలన నశించును; సంసారవాసనతగిలి, సంకటములఁబడి, జననమరణములతో బాధపడుచుండిన మనుజుని బాధను శ్రమను ఆ జలము హరించును; వానిబడలికను బోఁగొట్టును; దుఃఖమును, దోష ములను, దరిద్రమునుసహిత మాజలము హరించును; భవరోగికి సంసార వ్యాపారమునందు సంతోషము నిచ్చును; అందఱిని తగినవిధమున నూరడించును; కామక్రోధలోభ మోహమదమాత్సర్యములను నశింపఁ జేయును; ఉజ్జ్వలమగు జ్ఞానవైరాగ్యములను వృద్ధిఁజేయును; ఎవరు ఆదరణతోను ప్రేమతోను స్నానపానములంజేసిన, దుఃఖములు వారి హృదయమును విడిచిపెట్టును. ఈనదిలో స్నానముఁజేసి హృదయ ములను నిర్మలముఁజేసికొనని మనుజులు నష్టజీవులు; వారు జీవన్మృ తులు; ఎండమావులఁ జూచి నీరు అని భ్రమించినమృగమువలె, వారు దిగ్భ్రాంతిఁజెంది దుఃఖింతురు.

దోహా 54-55-56

నాబుద్ధ్యానుసారము పరమపావనియగు ఆనదీజలముల గుణ ములను వర్ణించి, అందులో నామనస్సుస్నానముఁ జేసినతరువాత, భవా

నీశంకరులను స్మరించి, రామకథను బ్రారంభించెద. రామచంద్రుని చరణ కమలములను హృదయములో నిడికొని, మునిశ్రేష్ఠులగు యాజ్ఞవల్క్య భరద్వాజులసమావేశమును, వారికి జరిగిన సరససంభాషణమును వివరించెదను. ఏప్రకారము యాజ్ఞవల్క్యుని భరద్వాజుఁడు ప్రశ్నించెనో, ఏప్రకార మతఁడు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెనో - కారణసహితముగ వారిసంవాదమును చెప్పుచున్నాను.

ఇతి శ్రీగోస్వామితులసీకృత శ్రీరామచరిత్రమానసే,
సకలకలికలుషవిధ్వంసనే, బాలాకాండాంతర్గత
పండితజ్వాలాప్రసాదకృతవ్యాఖ్యానానుసారే
శ్రీశ్రీనివాసశర్మకృత ఆంధ్రభాషాయాం
ప్రథమో విశ్రామః.

బాలకాండ ద్వితీయవిశ్రామః.

చౌపాయ్ 44

ప్రయాగలో భరద్వాజుఁడు నివసించియుండెను; అతనికి రామచరణములయం దధికభక్తికలదు; అతఁడు తపస్వి, శాంతస్వభావుఁడు; జితేంద్రియుఁడు; దయానిధి; పారలౌకికమార్గములలోఁ బరమచతురుఁడు. మాఘమాసములో మకరసంక్రమణమునకుఁద్రివేణిలో స్నానముఁ జేయుటకుఁ బ్రయాగరాజము (ప్రయాగ) లో ననేకులు సమావేశమయిరి; దేవతలు, పూర్వదేవతలు, కిన్నరులు, మనుష్యులు - భక్తితోఁ ద్రివేణిలో స్నానముఁ జేయుదురు; త్రివేణీమాధవస్వామిచరణకమలములను బూజించి, అక్షయవటమును స్పర్శించి, వారు స్వస్థచిత్తులగుదురు; అచ్చటఁ బరమపవిత్రమగుభరద్వాజుని ఆశ్రమముకలదు; ఆయాశ్రమము మునులమనస్సులను సయితము రమింపఁజేయునంత మనోహరముగ నుండును; ప్రయాగలో స్నానముఁజేయుటకు ఆయాశ్రమమువద్ద ఋషులును మునులును సమావేశమగుదురు, ప్రాతఃకాలమున స్నానముఁజేసి, నిర్మలహృదయములుగలవారై, వారు పరస్పరము భగవంతుని గుణములను గానముఁజేయుచుందురు.

దోహా 57

వేదాంతము, కర్మకాండ, మీమాంస, భక్తి, ఉపాసన, జ్ఞానము, వైరాగ్యము—ఈమొదలగువానిని గుఱించి వారు ప్రశంసించుదురు.

చౌపాయ్ 45

ఈప్రకారము మకరమాసదినములలోఁ బ్రాతఃకాలమున స్నానముఁజేసి, భగవన్నామసంకీర్తనముఁ జేయుచు ఆమాసముగడిపి, అనంతరము వారు తమతమ ఆశ్రమములకుఁ బోవుదురు; ఈమహోత్సవము ప్రతిసంవత్సరము కలదు; ప్రతిసంవత్సరము మునులు సమావేశమై, స్నానముఁజేసి, తిరిగి తమతమనివాసములకుఁ బోవుదురు. ఒకసమయమున మకరస్నానముఁజేసి మునులందఱు తమతమ ఆశ్రమములకుఁ

బోయిరి; యాజ్ఞవల్క్యుఁడను నొకమునీశ్వరుఁడు కలఁడు; అతఁడు జ్ఞాన విజ్ఞానసంపన్నుఁడు; రెండు చేతులతో నతనిపాదములను బట్టుకొని, అతనిని భరద్వాజుఁడు పోనీయక నిలిపివేసెను; భక్తితో నతనిచరణకమలములను గడిగి, ఉన్నతాసనముపై నతనిని భరద్వాజుఁడు కూర్చుండఁ బెట్టెను; అతనినిపూజించి, అతనిజ్ఞానసంపదను గొనియాడి, మృదుమధురవాక్యములతో భరద్వాజుఁ డతనితో నిప్రకారము సంభాషించెను:—

"ఓస్వామీ! నాకొక గొప్పసందేహము కలదు; వేదములకును తత్త్వజ్ఞానమునకును తమరు నిధులు; నాసందేహముఁ జెప్పుటకు నాకు భయమును, లజ్జయుఁ గలుగుచున్నవి; నే నీసందేహమును జెప్పక యూరకుంటినా, ఈమంచిసమయముపోవును.

దోహా 58

"ఓప్రభువా! శిష్యుఁడు తనకుఁగలసందేహములను గురువుతోఁ జెప్పక దాఁచియుంచినయెడల, వానికి జ్ఞానము కలుగదని వేదములును, పురాణములును ఘోషించుచున్నవి; మహాత్ములుసయితము మాప్రకారము చెప్పుచున్నారు.

చౌపాయ్ 46

"ఇట్లు విచారించి, నాయజ్ఞానమును మీతోఁ జెప్పుచున్నాను; నేను మీదాసుఁడను; నాయందు దయకలిగి, నాయజ్ఞానమును బోఁగొట్టుఁడు; రామనామప్రభావము అపరిమితము అని మునులును వేదములును ఉపనిషత్తులును జాటుచున్నవి. శాశ్వతుఁడును, షడ్గుణైశ్వర్యసంపన్నుఁడును, జ్ఞానియు నయిన సదాశివుఁడు తారకమంత్రము నెల్లప్పుడు జపించుచుండును; కాశీలో మృతినొందిన నాలుగువిధముల జంతువులు, ఈనామప్రభావమువలనఁ బుణ్యలోకములకుఁ బోవును. ఓమునిరాజా! అదియంతయు రామనామము యొక్కమహిమ; దయచేత శివుఁ డాతారకమంత్రము నుపదేశించును; ఓస్వామీ! ఎవఁడీరాముఁడు? ఓదయానిధీ! నాసందేహమును నివర్తింపుము; అయోధ్యానగరములో నొకరాజునకు రాముఁ డనుపేరుగల యొకపుత్త్రుఁడు కలఁడు; ఆపుత్త్రునిచరిత్ర లోకవిదితము; భార్యావియోగమువలన నతఁ

డపారదుఃఖముఁ బొందెను; ఆదుఃఖముచేత నతఁడు క్రోధించి, రావణుని సంహరించెను.

దోహా 59

"ఓప్రభువా! ఈరాముఁడే పరమాత్ముఁడా, లేక మఱియొక రాముఁడు కలఁడా? వీరిలో నెవరినామమును సాంబశివుఁడు జపించుచుండును? తమరు సర్వజ్ఞులు; సత్యసంధులు; బాగుగ విచారించి నాసందేహమును నివారింపుఁడు.

చౌపాయ్ 47

"నాసందేహము, నాయజ్ఞానము విడునట్లు రామకథను విస్తరించి చెప్పుఁడు." అని భరద్వాజుఁడడిగెను. ఈమాటలనువిని, యాజ్ఞవల్క్యుఁడు మందహాసముఁ జేసి ప్రసంగించుట కారంభించెను.

"ఓభరద్వాజా! రామచంద్రునిమహత్తు నీకు విశదమేకదా! మనోవాక్కర్మములచే నీవు రామభక్తుఁడవు; నీచమత్కారము నాకు బోధపడెను; రామునిగంభీరగుణములను వినఁదలఁచి, జ్ఞానములేని మూర్ఖునివలె నీవు నన్నుఁ బ్రశ్నించితివి. ఓమిత్రుఁడా! రామునిచక్కనికథను వర్ణించిచెప్పుచున్నాను; కనుక, మనస్సును నిశ్చలముఁ జేసికొని వినుము; అజ్ఞానాంధకారము భయంకరుఁడగు మహిషాసురునివంటిది; వానిఁ జంపుటకు రామకథ దుర్గాదేవివంటిది. రామకథ యనునట్టి చంద్రకిరణములను భక్తులనునట్టి చకోరములు పానముఁ జేయును; ఇట్టిసందేహమే పార్వతికిఁ గలిగి, ఆమె ప్రశ్నింప, శివుఁ డీప్రకార మామెసందేహమును తొలఁగించెను.

దోహా 60

"నాబుద్ధ్యనుసారము భవానీశంకరులసంవాదమును వర్ణించి చెప్పుచున్నాను; ఏకారణముచేత నేసమయమున వారి కీసంవాదము జరిగెనో చెప్పుచున్నాను. ఓమిత్రుఁడా! నీవు దానిని వినుము; దానివలన దుఃఖములుపోవును.

చౌపాయ్ 48

"త్రేతాయుగములో నొకసమయమున అగస్త్యమహాముునిం జూచుటకు శివుఁడు వెళ్లెను; జగన్మాతయగు దక్షప్రజాపతికూఁతురు భవాని, అతనితోఁ జేరియుండెను; అఖిలలోకముల కీశ్వరుఁడని గ్రహిం

చి, అతనిని ఋషి పూజించెను. రామకథ నాఋషి గానముఁ జేసెను; దానినివిని శివుఁడు సంతసించెను; రామభక్తినిగుఱించి ప్రసంగింపుమని శివుని అగస్త్యుఁడు ప్రార్థించెను; ఆసంగతిఁ దెలిసికొనుటకు ఋషి తగిన వాఁడనిగ్రహించి, శివుఁడు దానినివర్ణించి చెప్పెను. రామకథాప్రశంస జరిగినంతకాలము గిరినాథుఁ డచ్చట నివసించియుండెను; అనంతరము, ఋషివద్ద సెలవుగైకొని, త్రిపురాంతకుఁడు దక్షకుమారితోఁ గూడ కైలాసమునకు వెడలెను. ఆసమయమున, భూభారమును నివారించుటకు భగవంతుఁడు, హరి, రఘువంశములో నవతరించెను; పితృవచనమును మన్నించి, రాజ్యమును విడిచిపెట్టి, నాశరహితుఁడగు భగవంతుఁడు విచారగ్రస్తుఁడై దండకారణ్యములో సంచరించెను.

దోహా 61

"శివుఁడు విచారించుచు వెళ్లి, 'ఎటుల భగవంతునిదర్శింతును? ఎవరికిఁ దెలియకుండ భగవంతుఁడవతరించెను; నేనతనిఁ జూడఁబోయిన, నతఁడు పరబ్రహ్మమని అందఱకుఁ దెలియఁగలదు.' అని తనలోఁ దర్కించెను.

సోరథా 11

"శివునిమనస్సు అతిక్షోభపడెను; భగవంతుని దర్శించుట కతని యంతఃకరణ మతనిని లాగుచుండెను; రాముఁడు పరబ్రహ్మ మను సంగతి అందఱకు విశదమగునేమో యనుభయ మతనిని వెనుకకు లాగుచుండెను; అతనినేత్రములు రామునిదర్శించుటకుఁ గుతూహలముతో నిండి యుండెను; అతనిమనస్సులోనికలఁత భవానికిఁ దెలియదు.

చౌపాయ్ 49

"మనుజునివలన రావణుఁడు మృతినొందునని బ్రహ్మ విధించెను; ఆకారణముచేత, బ్రహ్మవ్రాసినవ్రాఁతను సత్యముఁ జేయుటకు, భగవంతుఁడు మనుజుఁడై పుట్టెను; 'నేనతనిని దర్శింపకయుంటినా, తరువాత నేను పశ్చాత్తాప మొందవలెను;' అని విచారించెనుగాని, అందుకుఁ దగినమార్గము శివునకు స్ఫురింపలేదు. ఈప్రకారము శివుఁడు విచారించుచుండినసమయమున, రావణుఁడు నీచుఁడైనమారీచునిచే మాయలేఁడివేషమును ధరింపఁజేసి, సీతను దొంగతనముగ నపహరించెను; రావణుఁడు మూర్ఖుఁడు; వానికి రామునిప్రభావము తెలియదు; మారీ

చుని వధించి, రాములక్ష్మణులిరువురు ఆశ్రమమునకువచ్చి, సీతంగానక, దుఃఖించి, కన్నీరుఁగార్చిరి. రామునకు సీతతో సంయోగములేదు, వియోగములేదు; ప్రకటనకొఱకు విరహదుఃఖమును రాముఁడు చూపెను; అది లీలామాత్రము, నిజముకాదు.

దోహా 62

శ్రీరామునిచరిత్ర మతివిచిత్రమయినది; ఈసంగతిని పరమచాతుర్యముకలవారు గ్రహింపఁగలరు; (అతివిచిత్రమనఁగా అనేకరంగులు కలది-ఎట్లనిన, రామునితపోవేషము శాంతరసముఁ దెలియఁజేయును, కనుక తెలుపు; రాముఁడు ధనుర్బాణములను ధరించినపుడు వీరరసము—ఎఱుపురంగు; ప్రియురాలిసాంగత్యము శృంగారరసము—శ్యామలవర్ణము; మారీచునివధించినపుడు రౌద్రరసము—నలుపురంగు; జానకివియోగము కరుణారసము—పేలరంగు; విరహముచే మనోవికలము భీభత్సరసము—'ఖాకీ'రంగు. రామునిచిత్రకథను పరమచతురుఁడగు శివుఁడు గ్రహించెను; బుద్ధిహీనులు అజ్ఞానముచే నీసంగతి గ్రహింపఁజాలరు.

చౌపాయ్ 50

ఈసమయమున రామునిఁజూచి, శివుఁడు విశేషవిచారమునొందెను; అతనినేత్రముల యెదుట దేదీప్యమానమగు తేజస్సు వెలుగుచుండెను; రామునిఁ జూచుటకు మంచిసమయముకాదని యాతఁడు తలఁచెను (ఎందుచేతననిన, ఖరదూషణాదిరాక్షసులంజంపుటకు రాముఁడవతరించెను; అతనికి శివుఁడు నమస్కరించినయెడల, నారాక్షసులు రాముఁడు పరబ్రహ్మమని తెలిసికొని, అతనితో విరోధించి యుద్ధముఁ జేయరు; రామునిఅవతారమునకు భంగమువచ్చును). ఆమార్గమునఁబోయి,

తాళము-రూపకము. రాగము-శంకరాభరణము.

పల్లవి. "జయ-జయ-స్వామిన్-జయ-జయ"॥
జయ-జయ జగదీశ, సచ్చిదానందా,
జయ-జయ సనకాదిమునిబృందవంద్యా॥ జయ॥ ౧

జయ-జయ బ్రహ్మాదీ, దేవనిధానా
జయ-జయ త్రిపురారి-హృదయనివాసా॥ జయ॥ ౨
అని గానముఁ జేయుచు శివుఁడు ధ్యానించెను.
ఉమామహేశు లిరువురును గలిసి వెళ్లిరి;
"జయజయ, అఖిలాండ-బ్రహ్మాండభర్తా
జయజయ, మాయాది-భవరోగహర్తా॥ జయ॥ 3
"జయజయ, నరలీల - నటనాట్యశక్తా,
జయజయ, పితృవాక్య - పరిపాలనసక్తా॥ జయ॥ ౪
"జయజయ, రఘువంశ-కీర్తిప్రచండా,
జయజయ, దృఢభక్తి-పరవశ్యదేహా॥ జయ॥ ౫
"జయజయ, భక్తాది-జన దీనరక్షా,
జయజయ, మదనాంతక-కర నిత్యస్తుత్యా॥ జయ"॥౬

అని యనేకపర్యాయములు శివుఁడు ఆనందపరవశుఁడై గానముఁ జేసెను. శివునిమనోవ్యాపారమును గ్రహించి, సతి(=ఉమ) తనహృదయములో నిట్లువితర్కించెను: "శంకరుఁడు జగద్వంద్యుఁడు, జగదీశుఁడు; దేవ, దానవ, గరుడ, గంధర్వ, యక్ష, నర, కిన్నరులు నమస్కరింతురు; అట్టిశివుఁడు, ఈరాజకుమారుని సచ్చిదానందమయుఁడనియు, పరంధాముఁడని వచించి, వానికి నమస్కరించెను; ఆకుమారుని దివ్యసుందరవిగ్రహముఁ జూచి, అతఁడు పరవశుఁ డయ్యెను;అతనిశరీరము ముందు నడచివచ్చినను, అతనిప్రేమ అతనిహృదయమును వెనుకకు ఆకుమారుని వద్దకు లాగుచున్నది.

దోహా 63

"పరబ్రహ్మము సర్వవ్యాపకుఁడు; జననమరణములు లేనివాఁడు; కామములు లేనివాఁడు; భేదములు లేనివాఁడు; కాలాతీతుఁడు;ఆబ్రహ్మస్వరూప మిట్టిది అని వేదములు సయితము చెప్పలేకపోయెనుకదా! అట్టివాఁడు దేహమునుధరించి మనుజుఁడై పుట్టునా?

చౌపాయ్ 51

భగవంతుఁడు విష్ణువు దేవకార్యమును సాధించుటకు మనుజుఁడయిపుట్టినను సర్వజ్ఞుఁడుగనుండునని త్రిపురారి చెప్పెను; అయిననిప్పుడు,

ఈదానవాంతకుఁడు, ఈలక్ష్మీపతి, ఈజ్ఞానస్వరూపుఁడు, అజ్ఞానివలె,నతఁడు తనభార్యను వెదకుచున్నాఁడు. శివునివచనములు అసత్యములుకానేరవు; శివుఁడు సర్వజ్ఞుఁడని అందఱికి విశదముకదా; ఈగొప్పసందేహము నామనమును వ్యాకులపెట్టుచున్నది; ఆసందేహమును నివర్తింపుటకు మార్గములు కానరావు." అని సతి తనమనస్సులోఁ జింతించెను. ఆమె తనసందేహముఁ జెప్పకపోయినను, సర్వాంతర్యామి గనుక శివుఁడు గ్రహించి, ఆమెతో నిట్లుపలికెను: "ఓసతీ! నీది స్త్రీస్వభావము; ఆప్రకారము నీమనస్సులో సందేహింపకుము; అతనిచరిత్రమును అగస్త్యుఁడు గానముఁ జేసెను; అతనిని భక్తితో సేవింపుమని మునితోఁ జెప్పియుంటిని; అతనిని నిత్యము యోగధారణఁ జేసి మహామునులు కొలుతురు; అతఁడు నాఇష్టదేవుఁడు; నాకుఁబూజ్యుఁడగు రామచంద్రమహారాజు.

ఛాండ్ 2

ముని ధీర యోగీ సిద్ధ సంతత విమలమన జేహి ధ్యావహీ॥
కహి నేతి నిగమ పురాణ ఆగమ జాసు కీరతి గావహీ॥
సోఇ రామ వ్యాపక బ్రహ్మ భువన నికాయపతి మాయాధనీ॥
అవతరేఉ అపనే భక్తహిత నిజతంత్రనిత రఘుకులమణీ॥

ద్విపద:—"సకలమునిధీర సిద్ధయోగీశా,
సంతతధ్యాన నిర్మలానందా,
నేతి నేతీతినిగమాదిస్తుత్యా,
శ్రీరామరఘురామ సత్యసంధామా,
సకలగుణసంపన్న నిర్గుణాతీతా,
క్షీరసాగరశయన సర్వాంతరాత్మా,
నిజభక్తహితతంత్ర రాజాధిరాజా,
నరలీలకృతకార్య శాశ్వతానంతా,
జయమస్తు దిగ్విజయ తుభ్యంనమోస్తు."

అని, శివుఁ డనేకప్రకారముల భగవంతునినుతించి, పార్వతికి బోధించెను.

సోరఠా 12

ఈప్రకారము శివుఁడు మాటిమాటికిఁ జెప్పినను, ఆమెహృదయ

మున నతనిమాటలు నాటలేదు; ఇదియంతయు భగవంతుని మాయ యని గ్రహించి, శివుఁడు నవ్వి, యీప్రకారము సతితోఁ జెప్పెను:—

చౌపాయ్ 52

"ఓసతీ! ఈసందేహము నిన్ను విశేషము బాధించుచున్నది; పరీక్షించి దానిసత్యముఁ జూచినగాని అది నిన్ను విడువదు; నీవుపొమ్ము; నీవువచ్చువఱకు, నేనీవటవృక్షముక్రిందఁ గూర్చుండి యుందును; నీయజ్ఞానమును భ్రమయు విడిపోవుటకుఁ దగినమార్గము నాలోచించి,ఆప్రకారముసంచరింపుము" అని శివుఁడు పలికెను; అతనిఆజ్ఞప్రకారము సతి వెడలి, "ఏయుపాయమును బన్నుదును" అనిచింతించెను. ఆమె వెళ్లిన తరువాత, శివుఁడు విచారించి "ఇందుమూలమున సతికి మంగళముకలుగదు; నేనుబోధించి చెప్పినను, ఆమెసందేహము విడలేదు; ఇది విధి విపరీతము; శ్రేయస్సుకలుగదు" అని శివుఁడుతలఁచి, "రాముఁడు విధించియుండిన ప్రకారము సంభవించును; అందులకు నెక్కువగఁ దర్కించుటయేల?" అని నిశ్చయించి, రామనామస్మరణఁ జేయుచుండెను. అంతట సతి సుఖాశ్రయుఁడగు రామునిసమీపించెను.

దోహా 64

మనస్సులో సతి కొంత చింతించి, తుదకు జానకీరూపమును ధరించి, రాముఁడువచ్చుచుండిన మార్గములో నొకచెట్టుక్రింద నిలువఁబడియుండెను.

చౌపాయ్ 53

సతిధరించినవేషముఁ జూచి, లక్ష్మణుఁడు ఆశ్చర్యపడి భ్రమించెను. (ఒకయవతారములో రావణవధానంతరము సీతవచ్చెనుకదా! రావణవధ కాకుండ ఇప్పుడేల సీతవచ్చెను- అని భ్రమించెను.) లక్ష్మణుఁ డతిగంభీరుఁడు; బుద్ధిమంతుఁడు; రామునిప్రతాపమును గుత్తైతెంగినవాఁడు; భగవంతుఁడు చూచి దీనియథార్థమును దెలిసికొని తనతోఁజెప్పునని లక్ష్మణుఁడు తలఁచి యూరకుండెను. దేవాదిదేవుఁడు, సర్వాంతర్యామి, సమదర్శి—అట్టిరాముఁడు పార్వతియొక్క కపటవేషమును గ్రహించెను; అట్టిరాముని స్మరించినమాత్రమున అజ్ఞానము విడిపోవును. అట్టి రామునిని సయితము పార్వతి మోసముఁజేయవలెనని తలంచెను; ఆహా! స్త్రీస్వభావమహిమ నేమని చెప్పవచ్చును! స్వకీయమాయాబలమును

గ్రహించి, రాముఁడు చిఱునవ్వునవ్వి, చేతుల జోడించి నమస్కరించి, "ఓసతీ! ఓఉమా! ఓతల్లీ! నీతండ్రి దక్షుఁడు క్షేమమా? ఎచ్చట శివుఁడు నిలిచెను? ఏడీ వృషభధ్వజుఁడు? ఏకాకిగ నీవేల వనములో సంచరించుచుంటివి?" అని రాముఁడు మృదువచనములతో నడిగెను.

దోహా 65

కోమలమయినను, గూఢమగునట్టి రామునివాక్యములనువిని, సతి తగినంతసిగ్గుపడెను; శరీరములో నామెకుఁ గంపముపుట్టెను; విచారించుచు, ఆమె శివునిసన్నిధానమునకుఁ బోయెను.

చౌపాయ్ 54

"శివునివచనములను నేను మన్నింపలేదు; తదుపరి, నామూర్ఖత్వముకొలఁది, రామునివిషయమై గొప్పఅపచారముఁ జేసితిని; శివుఁడడిగినయెడల, నేనేమిప్రత్యుత్తరమిచ్చెద?"అనిసతీదేవివ్యాకులపడి చింతించెను ఆమెపొందుచుండినవ్యాకులమును రాముఁడుదివ్యదృష్టింజూచి, తనప్రభావము నామెకుఁ బ్రత్యక్షముగఁ జూపెను; సతీదేవి బయలువెడలి భర్తసన్నిధానమునకుఁ బోవుచుండ, నామెకు మార్గములో నొకవింత యగుపడెను; సీతారామలక్ష్మణు లామెకుముందుఁ బోవుచుండినట్లు కనఁబడిరి; ఆమె వెనుకకుఁ దిరిగిచూచినపుడు, సీతారాముల సుందరవిగ్రహములు కనఁబడెను; ఏప్రక్కకుఁ దిరిగి చూచినను, సకలమునీంద్రాదిసేవితుఁ డగురాముని దివ్యమంగళవిగ్రహ మామెకుఁ బ్రత్యక్షమయ్యెను. బ్రహ్మవిష్ణుమహేశు లనేకు లామెకుఁ గనఁబడిరి; వారమితతేజోరూపములను ధరించి భగవంతుని చరణారవిందములను సేవించుచుండిరి; త్రింశత్కోటిదేవతలు సయితము పరమేశ్వరుని నారాధించుచుండిరి.

దోహా 66

లక్ష్మియు, సరస్వతియు, సతీదేవియు, వారివారిభర్తల కనుగుణ్యమగు విచిత్రరూపము లనేకములను వారు ధరించి సేవించుచుండినట్లు సతీదేవికిఁ గోచరమయ్యెను.

చౌపాయ్ 55

సమస్తదేవతలును వారివారిస్త్రీలతోఁ గూడి రామునిసేవించుచుండిరి; సకలచరాచరజంతువులు సహితము రామునిపాదములకు

మ్రొక్కుచుండిరి; సతీదేవికి దేవత లనేకరూపములను ధరించి కనఁబడి నను, ఏసంబంధములోఁ జూచినను, రామునిరూపములో భేదము కనఁ బడదు; అదియొకటియే; అనేకరాములను అనేకసీతల నామెచూచి నను, రామునివేషములో మాత్రము భేదము లేదు; ఒకరాముఁడును, ఒకసీతయు, ఒకలక్ష్మణుఁడును - ఒకరూపముతో నొకవేషముతో నా మెకుఁ బ్రత్యక్షమయిరి. వారింజూచి, సతీదేవి భయపడెను; రాముని, సీతారాముని, సీతాలక్ష్మణులతోఁగూడినరాముని సతిచూచెను; (ఈప్ర కారము తులసీదాసు చెప్పుటకుఁ గారణమేమి? అద్వైత, ద్వైత, విశి ష్టాద్వైతులకుఁ దనరామాయణ మనుకూలముగనుండుటకుఁ జెప్పెను; రాముఁడు (పరబ్రహ్మము) నిత్యము; సీతా (మాయ) రాములు నిత్య ము; సీతా (మాయ) లక్ష్మణ (జీవుఁడు) రాములు (పరబ్రహ్మము) నిత్యము; ఆయామతములవారికి అనుకూలముగ నుండుటకు.) సతీదేవి హృదయము కంపించెను; ఆమెకు శరీరముపై స్మారకము తప్పెను; నేత్ర ములను మూసికొని ఆమె నేలకు వ్రాలెను. ఆమె మరల నేత్రములను విప్పిచూచినప్పటికి, అదియంతయు అంతర్ధానమయ్యెను; ఆమె రామ లక్ష్మణుల నిరువురనుమాత్రము చూచెను; మాటిమాటికి రామునిచరణ ములకు నమస్కరించుచు, ఆమె శివునిసన్నిధానముఁ జేరెను.

దోహా 67

తనవద్దకు వచ్చినసతిం జూచి, శివుఁడు మందహాసముఁ జేసి, "ఓసతీ! కుశలమా! ఏప్రకారము శ్రీరాముని నీవు పరీక్షించితివో, సత్యముఁ జెప్పుము?" అని ఆమె నడిగెను.

చౌపాయ్ 56

ఆమె రామచంద్రునిప్రభావమును తెలిసికొని, భయపడి, శివు నితో నాసంగతిఁ జెప్పక, "ఓస్వామీ! రాముని నేను పరీక్షింపలేదు; మీరేప్రకారము నమస్కరించితిరో, అటులనే నేను నమస్కరించితిని; మీవచనము లసత్యములు కావని నానమ్మకము" అనియామె అసత్యముఁ బలికెను. అంతట శివుఁడు సర్వము జ్ఞానదృష్టింజూచి, సతీదేవి చేసినచ ర్యను గ్రహించెను. రామునిమాయవలన సతీదేవి అసత్యముఁ బలికె నని గ్రహించి, రామునిమాయకు శివుఁడు నమస్కరించెను. "భగవం

తుని ఇచ్ఛయు, పురాకృతమును బలవంతములు.'' అని సర్వాంతర్యామి యగు శివుఁడు తనహృదయములోఁ జింతించి, సతీదేవి సీతవేషమును వేసికొనినది; ఆహా! ఎంతవిచారమగుపని! ప్రథమమున నా యుపదేశము నకు భంగమువచ్చును కదా! ఇప్పుడు నే నామెను నాప్రియురాలివలె భావించినయెడల, రామునియందు నాకుఁగల భక్తియంతయు నశించును; నేను నీతిమార్గమును తప్పితినని లోకప్రఖ్యాతియగును.

దోహా 68

''ఆమెయందుఁ గలప్రేమావిశేషము; నే నాప్రేమను విడువఁజాలను; అయినను, ప్రేమించుట మహాపాతకము.'' అని లోలోన శివుఁడు విచారించెను; కాని, యొకమాటనైనను చెప్పలేదు.

చౌపాయ్ 57

అనంతరము, రామునిచరణారవిందములకు శివుఁడునమస్కరించి, రామునిధ్యానించి, తనమనస్సులో నీప్రకారము ప్రతిజ్ఞఁ జేసికొనెను:- ''ఈశరీరముతో సతీదేవి జీవించియుండినంతకాల మామెసాంగత్యమును విడిచిపెట్టుచున్నాను'' అని శివుఁడు సంకల్పించుకొని, విచారించి, ధైర్యమునవలంబించి స్వగృహమునకు బయలువెడలెను. అటు లతఁడు పోవుచుండ, ''ఓమహాదేవా! నీదృఢభక్తి శ్లాఘనీయము; నీకు రామునియందు నిశ్చలమగు భక్తికలదు; నీవుతప్ప మఱియొకరు నీప్రకారము శపథముఁ జేయఁగలరా?'' అని ఆకాశవాణి పలికెను. ''జయ, జయ'' అని శబ్దములు వినఁబడెను. ఈపలుకులను విని, సతీదేవిమనస్సు వ్యాకుల మొందెను; ఆమె లజ్జనొంది, ''ఓదయాసాగరా! ఓసత్యసంధుఁడా! ఓ దీనదయాళుఁడా! మీరేమి ప్రతిజ్ఞఁ జేసితిరి? తెలియఁ జేయుఁడు'' అని సతి యడిగెను. ఆమెయడిగినను, త్రిపురారి ప్రత్యుత్తరముఁజెప్పక యూరకుండెను.

దోహా 69-70

''శివుఁడు సర్వజ్ఞుఁడు; నేను స్త్రీని; స్వభావము చే మూర్ఖురాలను; నే నసత్యముఁ బలికినను, శివుఁడు తెలిసికొనెను.'' అని సతి తలఁచెను. పాలును నీరును సరిసమానముగఁ గలిపినను, అవి పాలుక్రింద విక్రయింపఁ బడును; చూచితివా! స్త్రీపురుషుల అనురాగ మీావిధము న

నుండును; ఏపాటి కపటమునునట్టి 'కళాయి' ని దానిలోఁగలిపినను, వారికి నిరోగము కలుగును.

చౌపాయ్ 58

తాను చేసిన చేష్టను స్మరించి, చెప్పుటకు శక్యముకానిదుఃఖముచే, సతీదేవి చింతించెను: "శివుఁడు పరమదయాళువు; మహాగంభీరుఁడు; నేనుచేసిన అపరాధమును ప్రకటింపఁడు; నన్ను స్వామి పరిత్యజించెను;" అని సతీదేవి చింతించెను. శంకరునిస్వభావముగు పట్టుదలయును, తాను చేసిన అపచారమును, తన్నుతఁడు విసర్జించుటయు నామెతలఁచి తలఁచి, అలజడిపడి, సతీదేవి ఆవములోవలె పశ్చాత్తాపముచే గుప్పుగుప్పు మనుచుండెను. ఆమెవ్యాకులచిత్తమును శివుఁడు గ్రహించి, ఆమె నుత్సహించుటకుఁ జక్కనికథలఁ జెప్పనారంభించెను; మార్గమునం దనేకకథలం జెప్పుచు సతితోఁ గూడి పరమేశ్వరుఁడు కైలాసముఁ జేరెను. తన శపథమును జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొని, వటవృక్షముక్రింద పద్మాసనము వేసికొని కూర్చుండి, స్వస్వరూపానందము ననుభవించుచు, అఖండసమాధిలోఁ బ్రవేశించెను.

దోహా 71

అపారమగు దుఃఖమును పొందుచు సతీదేవి కైలాసములో నివసించియుండెను; ఒకదిన మొకయుగమువలె నామెగడపెను.

చౌపాయ్ 59

నిత్యము నపారమగు దుఃఖముచేఁ గృశించి, "ఈదుఃఖసాగరముయొక్క పారము నెప్పుడుచూడఁగలను? రాముని నే నవమానించితిని; శివునివచనము లసత్యమని తలఁచితిని; నాకర్మఫలమును నే ననుభవింపవలయును; భగవంతుఁడు తగినవిధమున నన్ను శిక్షించెను; ఓస్వామీ! శంకరునిపొత్తు విడిచి నేనుజీవింపఁగలనని మాత్రము నీవు తలంపకుము. నామనోవ్యాకులమును వాక్కులచేఁ జెప్పుటకు శక్యముకాదు; ఆపదోద్ధారకుఁడును దీనదయాళుఁడు నగు రామచంద్రుని స్మరింతును; అంతట నామనస్సు దిట్టమగును. వినయముతో నా చేతులను జోడించి, 'ఓ స్వామీ! ఈనాపాపశరీరము శీఘ్రము పంచత్వముఁ బొందుగాక' అని ప్రార్థించెదను. మనోవాక్కర్మముల, శివునిచరణములయం దధికప్రేమ కలదానను; శివుఁడు సత్యప్రతిజ్ఞఁ జేసెను." అని సతీదేవి తలఁచి,

దోహా 72

"ఓపరమేశ్వరా! ఓసమదర్శీ! నాప్రార్థనవినుము; శ్రమముతప్ప నాకు మరణము సంభవించు నుపాయమును శీఘ్రమే నిరూపింపుము; ఇంతకఠినదుఃఖమును భరింపఁజాలను." అని సతీదేవి ప్రార్థించెను.

చౌపాయ్ 60

ఇటుల దుఃఖముచే దక్షునికూఁతురు క్రుంగెను; ఆదుఃఖ మతి కఠినమయినది; వర్ణించుటకు శక్యముకాదు. ఈప్రకారము ఇరువదియేడు వేల సంవత్సరములు సతీదేవి గడపెను; అంతట శివుఁడు సమాధినుండి లేచి, రామనామమును స్మరించుచుండెను. ఆసంగతిఁ దెలిసికొని, సతి శివునిసన్నిధానమునకుఁ బోయి, అతనిచరణములకు నమస్కరించి, చేతులనుజోడించి నిలువఁబడెను; ప్రసన్నవదనుఁడై, ఆసనముపై నామెను గూర్చుండ శివుఁడు నియోగించెను; ఆమెకు నారాయణుని అనంతగుణ కథలను శివుఁడు చెప్పుచుండెను. అప్పుడు దక్షుఁడు, (సతీదేవితండ్రి) ప్రజాపతియయ్యెను;అతనిగుణసంపత్తిని విచారించి,అతనికి బ్రహ్మ ప్రజా పతిపదవి నిచ్చెను. ఆపదవిఁ బొంది, దక్షుఁడు దురభిమానుఁ డయ్యెను; మహోన్నతపదవి లభించినతరువాత, నభిమానము లేనివాఁ డీజగత్తులో లేడు.

దోహా 73

దక్షుఁడు మునులం బిలిచి, ఒకగొప్పయజ్ఞముఁజేయ నారంభించెను; యజ్ఞములో హవిర్భాగములుగలసర్వదేవతల నాహ్వాయముఁ జేసెను.

చౌపాయ్ 61

కిన్నరులు, సిద్ధులు, నాగులు, గంధర్వులు - సమస్తదేవతలును ప్రయాణము సాగించిరి; బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరులు తప్ప, మిగిలినవా రందఱును విమానారూఢులయి వెడలిరి. సుందర సుందరములగు విమానము లాకాశమార్గమునఁ బోవుచుండ, సతీదేవి వానింజూచెను. దేవకన్యలు 'హాయి'గ గానముఁ జేయుచుండిరి; ఆగానమునువినిన మునులు తమధ్యానమును చాలింతురు. ఆయుత్సవమునకుఁ గారణము శివుని వలనఁ దెలిసికొని, తనతండ్రి దక్షుఁడు, యజ్ఞముఁజేయుననిసతీదేవి సంతసించి, "నానాథుఁడు నాకు సెలవిచ్చిన యెడల, గొన్నిదినములు

నాతండ్రి గృహములో నివసింతును'' అని ఆమెతలంచెను. పతిని విడిచి పెట్టుటవలన దుఃఖముకలుగును; పూర్వము చేసిన అపచారమామెకు జ్ఞప్తికివచ్చెను; అందుచేత నామె తనకోరికను భర్తతోఁజెప్పుటకు శంకించి యూరకుండెను; అయినను సగముసిగ్గుతోను సగము అనురాగముతోను కలఁతఁజెంది, తుదకు భర్తను సమీపించి మృదుమధురవాక్యములతోఁ నీప్రకారము సతీదేవి యడిగెను.

దోహా 74

''ఓదయాసాగరా! ఓస్వామీ! నాతండ్రిగృహములో గొప్ప యుత్సవము జరుగుచున్నది; తమరాదరించి సెలవిచ్చినయెడల, నేనువెళ్లి చూచెదను'' అని సతి ప్రార్థించెను.

చౌపాయీ 62

ఆమెప్రార్థననువిని, శివుఁడు ''ఓసతీ! చక్కఁగ నీవుచెప్పితివి; నాకుఁ గూడ సంతోషము; అయిన, నీవిషయములో నొకసంగతి విచారింపుము;నీవు యజ్ఞమునకురమ్ము అని వర్తమానము నీకుఁబంపలేదు; పిలువనిపేరంటమునకుఁ బోవుట యుచితముకాదు; నిన్నుతప్ప, మిగిలిన కుమార్తెలందఱనుమీతండ్రివర్తమానముఁబంపి పిలిపించెను; నామీఁది వైరముచేతనీతండ్రి నిన్ను నిరాదరించి యుపేక్షించెను. బ్రహ్మసభలో నతనినవమానించినందుల కతఁ డిప్పుడు మనలను నిర్లక్ష్యముఁ జేసెను; కనుక, ఆహ్వానములేక నీవచ్చుటకిఁ బోయినయెడల, నీ సుశీలమునకును, నీఅనురాగమునకును, నీమర్యాదకును లోపమువచ్చును. మిత్రుఁడు, ప్రభువు, తండ్రి, గురువు - వీరిగృహములకు, ఆహ్వానములేక పోయినను, పోవచ్చును; అందువలన నష్టములేదు; కాని, మనతో వైరముఁగట్టినవానిగృహమునకుఁ బోయినందున, శుభములు కలుగవు'' అనిచెప్పెను. ఈప్రకారమామెకు శివుఁడు అనేకపర్యాయములుబోధించెను; విధిని తప్పించుటదుష్కరము; కనుక నామెహృదయమున శివుని మాటలు నాటలేదు. ''పిలువనిపేరంటమునకుఁ బోరాదు; ఇది నాయభిప్రాయము'' అని శివుఁడు నొక్కిచెప్పెను.

దోహా 75

ఎప్పుడు తానుచెప్పినమాటలవలనఁ బ్రయోజనములేదని శివుఁ

డనుగ్రహించెనో, అప్పు డతఁడు తనముఖ్యగణములను సహాయమిచ్చి, సతీదేవిని పితృగృహమునకుఁ బంపెను.

చౌపాయ్ 63

సతి పితృగృహమునకు వచ్చెను; దక్షునిభయముచేత నెవరును ఆమెను ఆదరింపలేదు; తల్లియు చెల్లెండ్రుమాత్ర మామెనాదరించిరి. ఆమెను జూచి దక్షుఁడు మండిపడెను కాని కుశలప్రశ్న చేయలేదు; సతి యజ్ఞముఁ జూడఁబోయెను; అచ్చట, శివునిహావిర్భాగ మామెకుఁ గానరాలేదు; అప్పుడు, శివుఁడు తనతోఁ జెప్పినమాటల నామెగ్రహించెను; తననాథునకుఁ దనతండ్రి చేసిన అవమానమువలన, నామెకు విశేష దుఃఖము కలిగెను; ప్రాతదుఃఖమును మ్రింగి, యీక్రొత్తదుఃఖమున కామెమనస్సు పొక్కెను. ప్రపంచములో ననేకదుఃఖములు కలుగును; జాతివారి నిరాదరణవలనఁ గలిగినదుఃఖముతో సమానమగు దుఃఖము మఱియొకటిలేదు; అన్నిటికంటె నది గొప్పది; తల్లి యెంతబోధించినను, సతికి శాంతము కలుగలేదు; తననాథునకుఁ గలిగిన అవమానము నామె చింతించినకొలఁది, ఆమెమనస్సు దుఃఖముచే నుబుకుచుండెను.

దోహా 76

శివునికిఁగలిగిన అవమానము సహింపశక్యముకాదు; ఆమెకు శాంతము కలుగలేదు; సభలో నిలువఁబడి, సభికులను ధిక్కరించి, క్రోధముతో వారింజూచి, సతి యీప్రకారము చెప్పుట కారంభించెను.

చౌపాయ్ 64

"ఓమునీశ్వరులారా! వినుఁడు; శివునకు నాతండ్రి చేసిన యవమానమును మీరు సహించి యూరకుంటిరి; త్వరలో దానిఫలమును మీ రనుభవింతురుగాక; అందుకు మాతండ్రి సహితము పరితపించును గాక. మహాత్ములనుగాని శివునిగాని భగవంతునిగాని ఎవరునిందించిన, వారినాలుకను కోయవలెను; లేక, వారిమాటలను వినక, చెవులను మూసికొని అచ్చటనుండి పోవలెను. సాంబశివుఁడు జగత్తునకుఁ జైతన్యమునిచ్చును; మహేశ్వరుఁడు; త్రిపురాంతకుఁడు; జగత్తునకుఁ దండ్రి; లోకములకు హితకారి; అట్టిపరమేశ్వరుని మాతండ్రి మందమతి గనుక నిందించెను; ఈనాశరీర మట్టితండ్రివీర్యమునకుఁ బుట్టెను కనుక నేనీశరీరమును విడిచిపెట్టుచున్నాను. ఆచంద్రమౌళీశ్వరుఁడు, ఆవృషభ

ధ్వజుఁడు, ఆలోకశంకరుఁడు, నామనస్సున నిలుచుగాక" అని ఆమె తన కోపమును వెడలఁగ్రక్కెను. ఆవెంటనే, యోగాగ్ని పుట్టి, ఆమెశరీరమును దహించెను; ఆమెపంచత్వముఁ బొందెను; యజ్ఞశాలలో హాహాకారములు పుట్టెను.

దోహా 77

సతివెంటవచ్చిన శివగణములు సతిమరణమునువిని, దుఃఖించి, యజ్ఞమును ధ్వంసముఁ జేయుచుండిరి; భృగుమహర్షి యంతయుఁ జూచి, తనమంత్రప్రభావముచే నొకరాక్షసునిఁ బుట్టించెను; వాఁడు శివగణముల నోడించెను; ఆఋషి యీవిధమున యజ్ఞమును రక్షించెను.

చౌపాయ్ 65

ఈసమాచారమును నారదునివలన శివుఁడు విని, కోపించి, వీరభద్రునిఁ బంపెను; అతఁడు వెళ్లి యజ్ఞమును ధ్వంసముఁజేసి, దేవతలను దగినవిధమున శిక్షించెను. శివునకుఁ బ్రతికూలముగ దక్షుఁడు ప్రవర్తించినందున, నతనికి సంభవించిన దుర్గతి లోకవిదితము; అందుచేత, నే నా కథను సంక్షేపముగఁజెప్పితిని. "జన్మజన్మాంతరములలోను శివునిపాదారవిందములయందు నిశ్చలభక్తి నాకు గలుగునట్లు ప్రసాదింపుము" అని సతి మరణకాలమున హరినిఁ బ్రార్థించెను. అందుచేత నామె యిప్పుడు హిమవంతునికూఁతురు అయిపుట్టెను; ఆమెపేరు పార్వతి; (పూర్వజన్మమున యోగాగ్నిచే మృతినొందెను కనుక, నామెయీజన్మములో హిమవంతుని - చల్లనివాని - గర్భమున పుట్టెను.) పార్వతి హిమవంతునిగృహములోఁ బుట్టినదిమొదలు, అతనిసంపద లధికమయ్యెను; నలువైపుల మునీశ్వరుల ఆశ్రమములు అధికముగ లేచెను; హిమవంతుఁడు మహాత్ముల కుత్తమస్థానముల నిచ్చెను.

దోహా 78

పుష్పములతోను ఫలములతోఁ గూడిన క్రొత్తక్రొత్త వృక్షములు పెరిగెను; మణిఖను లనేకములు వానియంతట నవి ప్రకాశించెను.

చౌపాయ్ 66

నదులన్నియు నిర్మలజలములతో నిండియుండెను; మృగములును, పక్షులును, తుమ్మెదలును సుఖముగ జీవించెను; అన్ని జంతువులును తమ

తమస్వాభావికవిరోధమును విడిచి, పరమానందముతోను స్నేహముతో నివసించెను; రామునియందు భక్తిగలిగిన మనుజుఁ డెటుల శోభించునో, అటులనే పార్వతిపుట్టినందున హిమవంతుఁడు శోభించెను. పచ్చనితోరణములతోను నిత్యకల్యాణములతో నతనిగృహము ప్రకాశించెను; బ్రహ్మాదిదేవత లతనికీర్తిని గానముఁ జేసిరి. ఈసమాచారమును విని, నారదుఁ డొకనాఁడు కుతూహలముచే హిమవంతునిఁ జూడవచ్చెను; నారదుని హిమవంతుఁడు అర్ఘ్యపాద్యాదులతోఁ బూజించి, ఆసనముపై నతనిఁ గూర్చుండ నియోగించెను. హిమవంతుఁడును, అతనిభార్య మేనకయు నారదునిచరణములకు సాష్టాంగనమస్కారములు జేసిరి; అతనిపాదతీర్థమును గృహమంతటఁ జల్లి, సంప్రోక్షణఁ జేసిరి; అనంతరము హిమవంతుఁడు తనభోగభాగ్యములను నారదునికి వినుపించెను; అతఁడు తనకూఁతురును నారదునిసన్నిధానమునకుఁ బిలిపించెను; ఆమె వచ్చి మునిచరణములకుఁ బ్రణమిల్లెను.

దోహా 79

"ఓబ్రహ్మమానసపుత్రా! ఓనారదా! మీరు సర్వజ్ఞులు; త్రికాలజ్ఞానసంపన్నులు; మీరు త్రిలోకములను సంచరించితిరి; కావున, మీ రాలోచించి, ఈనాకూఁతురుయొక్క శుభాశుభగుణములను చెప్పుదురుగాక" అని హిమవంతుఁడు ప్రార్థించెను.

చౌపాయీ 67

ఆమాటలనువిని నారదుఁడు మందహాసముఁ జేసి, మృదువచనములతో నిట్లు ప్రసంగించెను. "ఓహిమవంతుఁడా! నీకూఁతురు సర్వశుభగుణములరాశి; ఆమె సత్త్వరజస్తమోగుణముల సమిష్టిరూపము; త్రిలోకసుందరి; ఆమె జ్ఞానస్వరూపి; సుశీలవతి; ఉమా, అంబికా, భవాని-వీనిలో నేనామమయిన నొకటియే. భర్తకు ఆమెయం దనురాగముఁ బుట్టించుటకుఁ దగినసుగుణములు కలవు; ఈచిన్నది సర్వలక్షణసంపన్నురాలు; ఆచంద్రార్కము సౌభాగ్యము ననుభవించును; ఆమె మూలమున నామె తలిదండ్రులకుఁ గీర్తిప్రతిష్ఠలు వచ్చును. ఆమెను లోకులు పూజించినందున, వారికి సర్వకామ్యార్థములును సిద్ధించును; ఆమెను సేవించినవారికి దుర్లభ మనునది యొకటి యుండదు; ఆమె

నామమును స్మరించి, అసిధారావ్రతముఁబోలిన పతివ్రతాధర్మమును స్త్రీలునడిపింతురు· ఓశైలరాజా! ఇవి నీకూఁతురి సులక్షణములు; ఇంక రెండుమూఁడు అవగుణములు కలవు; వానిం జెప్పెద, వినుము. ఏగుణములును లేనివాఁడును, తలిదండ్రులు లేనివాఁడును, ఉదాసీనుఁడును. ఇతరులప్రసక్తిలేనివాఁడును,

దోహా 80

బ్రహ్మచారియు, కామములేనివాఁడును, జోగియు, జటలను ధరించినవాఁడును, దిగంబరుఁడును, అమంగళవేషముగలవాఁడును-ఇట్టివాఁడు నీకూఁతురునకు భర్తయగునని ఆమె యఱచేతిరేఖలవలనఁ దెలియుచున్నది.'' అని నారదుఁడు చెప్పెను.

చౌపాయ్ 68

నారదునివచనములు సత్యవ నినమ్మి, మేనకహిమవంతులు విచారగ్రస్తులైరి; ఆమాటలనువిని పార్వతి సంతసించెను; ఆముప్పురిలో భేదము నారదునకుఁ దెలియలేదు; వారిముప్పురి అవస్థ యొకటియై యుండెను; దుఃఖముచేఁ దలిదండ్రులనేత్రములు జలముతో నిండెను; సంతోషముచేఁ బార్వతినేత్రములు నీరుఁ గార్చెను.

పార్వతియొక్క సఖీజనులును, పార్వతియు, మేనకయు, హిమవంతుఁడును-అందఱును బులకించిన శరీరములు గలవారై, దుఃఖముచేఁ గన్నీరుఁగార్చిరి; పార్వతి ఆనందముచేఁ గన్నీరువిడిచెను. "నారదుని వచనము లసత్యములు కానేరవు'' అని పార్వతి మనస్సులోఁ దలంచెను. ఆమెకు శివునియం దధికప్రేమ బలసెను; శివుఁడు లభించుట దుర్లభమని యామె సందేహించెను. అది మంచిసమయముకాదనితలఁచి, తనయను రాగమును మఱుఁగుఁజేసి, చెలికత్తెతొడమీఁదఁగూర్చుండి, పార్వతి యాడుచుండెను. నారదునివచనము లబద్ధములు కానేరవనితలఁచి తలిదండ్రులును జెలికత్తెలును వ్యాకులపడిరి; తుదకు ధైర్యమునవలంబించి, హిమవంతుఁడు, "ఓస్వామీ! ఓనారదా! ఇందు కేయుపాయము కలదు? తమరు సెలవియ్యవలెను'' అని ప్రార్థించెను.

దోహా 81

"ఓహిమవంతుఁడా! చెప్పుచున్నాను వినుము; దేవదానవులు గాని, నాగులు నరులుగాని, మునులుగాని-ఎవరయినను బ్రహ్మవ్రాసిన వ్రాఁత ననుభవింపవలెను; అందుకు విరుద్ధముకలుగదు." అని ముని చెప్పెను.

చౌపాయ్ 69

"అయిన నొకయుపాయముఁ జెప్పుచున్నాను; ఈశ్వరానుగ్రహ ముండినయెడల, నది నెఱవేఱును; నేనేగుణములను వర్ణించితినో, ఆగు ణములుగలవరుఁడు పార్వతికి లభించును; అందుకు సందేహము లేదు. నేను మీతోఁ జెప్పినదోషములన్నియు శివునకు వర్తించునని నాయను మానము; ఆమె శివుని వివాహమాడినయెడల, నాదోషములన్నియు సుగుణములని భావింతురు. భగవంతుఁడు శేషునిపై శయనించినను, పం డితు లది యొకదోషమని తలంపరు; సూర్యుఁడును, అగ్నియు సమస్త పదార్థములను దహించినను, అది యొకతప్పుక్రింద భావింపరు. శుభ్ర మగునీరును, అశుభ్రమగునీరును గంగలోఁగలవు; అయినను, గంగానది అపవిత్రమయ్యెనా ? సూర్యుఁడు, అగ్ని, గంగ - వీరిఁబోలినసమర్థులకు దోషములు లేవు.

దోహా 82

కర్మబంధములుకలిగి పంచతత్త్వములతోఁగూడినజీవుఁడు ఈశ్వ రునితో సమానుఁడ నని తలఁచి, ఆప్రకారము ప్రవర్తించినయెడల, నరకకూపములలోఁబడి, అనేకకల్పాంతములు దుఃఖము ననుభవిం చును.

చౌపాయ్ 70

మద్యములో గంగాజలమునుఁగలిపి మద్యమును జేసినను, దాని నెవరును గ్రహింపరు; అటులనే, జీవుఁడు ఈశ్వరునియంశమయినను, దేహముతోఁగూడినందున నాజీవునకుఁ గలుషమువచ్చెను; ఆమద్య మును కొంచెము గంగానదీప్రవాహములోఁ గలిపినను, ఆగంగ శుద్ధ గంగగాని, మఱియొకటికాదు; అటులనే, ఈజీవుఁడు ఈశ్వరునిలోఁ గలిసి ఐక్యమగును· అంతవఱకును జీవేశ్వరుల కంతరముకలదు. ఈశ్వ

రుఁడు స్వయంప్రభువు; సర్వసమర్థుఁడు; షడ్గుణైశ్వర్యసంపన్నుఁడు; అతనితో సంబంధముఁ జేయుటవలన శుభములుకలుగును; అయిన, నతఁడు దురారాధ్యుఁడు; కాని, తపముఁజేసి, దేహముఁ గృశింపఁజేసినయెడల, నతఁడు ప్రసన్నుఁడగును. అందుచేత, నీకూఁతురు శివునిదలఁచి తపముఁ జేసినయెడల, నామెకర్మము క్షీణించును; శివుఁ డామె ననుగ్రహించి, లలాటరేఖను తప్పించును; లోకములో ననేకవరులుకలరు కాని, ఆమెకు శివుఁడుతప్ప మఱియొకరులేరు.

జయజయ వరదాయక ప్రణతార్తిహరా,
జయజయ సేవకమనరంజనశంభుకృపాసింధో,

యజ్ఞాదిజపములఁ జేసినను, శివారాధనఁజేయనియెడల, మనుజులమనోరథములు సిద్ధింపవు."

దోహా 83

అని నారదుఁడు చెప్పి, భగవంతునిస్మరించి, పార్వతిని ఆశీర్వదించి, "ఓగిరిరాజా! నీవు సందేహింపకుము; సన్మంగళానిభవంతు." అని హిమవంతుని హెచ్చరించెను.

చౌపాయ్ 71

ఈమాటలఁ జెప్పి, నారదుఁడు బ్రహ్మలోకమునకుఁ బోయెను; ఓమునీశ్వరా! అనంతరకథఁ జెప్పుచున్నాను; వినుము; ఏకాంతమున భర్తంజూచి, "ఓనాథా! మునివచనములు నాకు బోధపడలేదు" అని మేనక హిమవంతునిఁజూచి పలికి, "ఓరాజా! వరునికులగోత్రములు శ్రేష్ఠమయినపుడును, వరుఁడు మనకూఁతురున కనుకూలుఁడయినపుడు, తప్పక వివాహముఁజేయుము; లేనియెడల, నాకూఁతురు వివాహము లేకయుండును; అనుకూలముగానివివాహముఁ జేయవలదు; ఓనాథా! నాకూఁతురు నాప్రాణములతో సమానముసుమీ! ఆమెకుఁ దగినభర్త లభింపనియెడల, లోకులు నిన్ను జడుఁడవని నిందింతురు. కనుక, ఓస్వామీ! లెస్సగపరిశీలించి, వివాహముఁజేయుము; లేనియెడల, ననంతరము మనము పరితపింపవలసివచ్చును." అని మేనక భర్తకు బోధించి, యతనిపాదములకు శిరస్సునుంచి నమస్కరించెను; హిమవంతుఁడు

సంతసించి, "ఓప్రియురాలా! చంద్రునిలోనుండి అగ్నిపుట్టవచ్చును, నారదునివచనములకు భంగముకలుగదు.

దోహా 84

"ఓమేనకా! భగవంతుని స్మరించి, సందేహములను విడువుము; పుట్టించిన పరమేశ్వరుఁడు, పార్వతిని తప్పకరక్షించును." అనిపలికి,

చౌపాయ్ 72

"నీకూఁతురునందు నీకు దయయుండినయెడల, నీవీప్రకార మా మెకు బోధింపుము:—'తపమువలన శివుఁడు లభించును; మఱియొక విధమున దుఃఖమువిడువదు. సహేతుకముగ నారదుఁడుచెప్పినవచనములు గంభీరమయినవి; శివుఁడు సకలసద్గుణసంపన్నుఁడు;' ఈసంగతిని గ్రహించి, సందేహమును విడువుము; అన్నివిధముల శివుఁడు కళంకరహితుఁడు." అని మేనకకు బోధించెను. పతివచనములనువిని మేనక సంతసించి, పార్వతివద్దకుఁబోయెను. పార్వతిఁ జూచినవెంటనే, మేనకకు కండ్లువెంబడినీళ్లువచ్చెను; మేనక కూఁతురునిజేరఁదీసి, తొడపైనిడికొని, ముద్దుఁబెట్టుకొని కౌఁగలించుకొనెను. అతిప్రేమచేత నామె కంఠము డగ్గుత్తికపట్టెను; అందుచే మేనక మాటలాడలేకపోయెను. అప్పుడు జగన్మాత, త్రికాలజ్ఞానసంపన్నురాలు, భవాని, పార్వతి, తల్లికి ఆనందముకలుగఁజేయుటకు మృదువుగ నిట్లుచెప్పెను:—

దోహా 85

"ఓఅమ్మా! నాకొకస్వప్నమువచ్చెను; దానింజెప్పుచున్నాను వినుము; మంచిచక్కనివాఁడు; గౌరవర్ణముగలశరీరముకలవాఁడు నగు బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠుఁడొకఁడు నాస్వప్నములోఁ గనఁబడి, యీప్రకారము నాకు బోధించెను:—

చౌపాయ్ 73

'ఓపార్వతీ! ఓశైలకుమారీ! లేలెమ్ము; తపముఁజేయుము; నారదునివచనములు సత్యములని తెలిసికొనుము; నీవు తపముఁజేయుటయే

సీతలిదండ్రులమతము; తపము సుఖమునిచ్చును; దుఃఖమును హరిం చును; దోషములను దొలఁగించును. తపోబలముచేత బ్రహ్మ సృష్టి కర్తయయ్యెను; తపోబలముచే, విష్ణువు లోకములను రక్షించును; అం దుచేత, శివుఁడు లోకములను సంహరించును; శేషుఁడు తనభుజము లపై భూభారమును వహించును; ఓపార్వతీ! వేయేల, సృష్టియంతయుఁ దపోబలముచే నిలిచియుండును; ఈసంగతిని విచారించి, తపము నాచ రింపుము;' అని బ్రాహ్మణుఁడు నాకు బోధించెను." అని తల్లితో నామె చెప్పెను. కూఁతురుచెప్పినవచనములనువిని, మేనక పరమాశ్చర్యము నొంది, హిమవంతునిఁ బిలిపించి, స్వప్నవృత్తాంతమంతయు నతనితోఁ జెప్పెను. జననీజనకుల నెట్టకేలకొప్పించి, పార్వతి తపముఁజేయుటకు ప్రారంభించెను. ఆమెతలిదండ్రులును చెలికత్తెలును అలజడిపడిరి; వారికి ముఖమునుండి మాటయయినను రాలేదు.

దోహా 86

అప్పుడు వేదశిరుఁ డనుముని వచ్చి, వారిని బోధించెను; పార్వతి జగన్మాతయనియు నామె మహాత్మురాలనియు విని, వారందఱు సంత సించిరి.

చౌపాయ్ 74

అప్పుడు, పార్వతివనమునకుఁబోయి, శివునిచరణములను హృద యమున నిలిపి తపముఁజేయ నారంభించెను. ఆమె సుకుమారి; ఆమెశరీ రము కోమలము; అట్టిశరీరము తపమున కెట్లోర్చును? ఐనను శివుని చరణారవిందములను ధ్యానించి, సమస్తభోగముల నామె విసర్జించెను. ఆమె కంతకంతకు శివునియం దనురాగము దట్టమగుచుండెను; శరీర సౌఖ్యము నామె విడిచెను; ఆమెమనస్సు శివునియందు లగ్నమయ్యెను; ఒకవేయిసంవత్సరములు కందమూలఫలములను భుజించెను; ఒకనూరు వత్సరములు శాకములనుమాత్రము భుజించెను; మఱికొంతకాలము కేవలము జలమును వాయువును భక్షించెను; కొన్నిదినములు శుష్కో పవాసములఁ జేయుచుండెను; నేలఁబడి యెండిన (మారేడు) ఆకులను భక్షించి మూడువేలసంవత్సరములు తపముఁజేసెను; చిట్టచివఱకు

ఆయెండినపత్రములను సయితమామె విడిచిపెట్టెను; అందుచేత నామెకు 'అపర్ణ' అని పేరువచ్చెను. ఘోరమగుతపముచేత నామె శరీరము శుష్కించెను; అంతట నామెను బ్రహ్మచూచి, యంతరిక్షము నుండి యీవిధమునఁ బలికెను.

దోహా 87

"ఓగిరిరాజకుమారీ! నామాటనువినుము; నీకోరిక సిద్ధించును; ఘోరతపమునుండి విరమింపుము; శీఘ్రములో శివుఁడు నీవాఁడగును" అని అశరీరవాణి చెప్పి,

చౌపాయ్ 75

"ఓయుమా! శిష్టులును జ్ఞానులు నగుమును లనేకులు తపముఁజేసిరి; నీవలెఁ దపముఁజేసినవారు లేరు; నామాటలను విశ్వసింపుము; వానిని మన్నింపుము; నామాటలు సత్యము; వానివలన నీకు శుభముకలుగును. నీతండ్రి నిన్ను పిలువవచ్చును; అప్పుడు నీవు తపముఁ జాలించి, గృహమునకుఁ బొమ్ము; ఎప్పుడు నీవద్దకు సప్తఋషులు వచ్చెదరో, అప్పుడు నామాటలు సత్యమగును; వారిసందర్శనమే నామాటలకు ప్రమాణము" అని బోధించెను. ఆమాటలను వినినందునఁ బార్వతిశరీరము పులకరించెను; ఆమెహృదయము ప్రసన్నమయ్యెను. ఇంతవఱకు పార్వతికథను వినిపించితిని; యాజ్ఞవల్క్యుఁ డంతటశివునివృత్తాంతముఁ జెప్పనారంభించెను. ఏదినమున సతీదేవి మృతినొందెనో, ఆదినముమొదలు శివుఁడు విరక్తిఁబొందెను; ఎల్లప్పుడు రామనామమును జపించుచు, రామసంకీర్తనములను వినుచుండెను.

దోహా 88

సచ్చిదానందస్వరూపుఁడు, సుఖధాముఁడు, కామమోహమదములు లేనివాఁడు నగుశివుఁడు హరిని హృదయమున నిలిపికొని, సతీదేవివియోగమువలన భూసంచారముఁ జేయుచుండెను. (శివునిసంచారమునకుఁ గారణమేమి? కైలాసముపై సతి నివసించియుండెను; అచ్చట తానునివసించినసతి శివునికిజ్ఞాపకమువచ్చుచుండును. అందుచేత నతఁడు కైలాసమును విడిచి సంచరించెను-)

చౌపాయ్ 76

ఒకచోట నతఁడు మునులకు జ్ఞానోపదేశముఁ జేయుచుండెను; మఱియొకచోట రాముని గుణములను వివరించి చెప్పుచుండెను; కామములేనివాఁ డయినను, భక్తుల విరహదుఃఖముఁ జూచి, శివుఁడు దుఃఖించును; సతీదేవి యొకభక్తురాలు; ఆమె విరహదుఃఖముచేత నతఁడు దుఃఖించెను. ఈప్రకార మనేకయుగములుగతించెను; అతనికి రాముని యందు భక్తి దినదినము వృద్ధినొందెను. శివుని స్థిరత్వమును ప్రేమను చూచి, రాముఁడు సంతసించెను; అతని నిశ్చలభక్తికిని రాముఁడు మెచ్చెను; రాముఁడు కృతజ్ఞుఁడు, కృపాళుఁడు గనుక, శివునకుఁ బ్రత్యక్షమయ్యెను; రాముఁడు రూపశీలలావణ్యములకు నిధి; తేజోవంతుఁడు; అనేకప్రకారముల నతఁడు శివునిఁ గొనియాడెను; "ఓసాంబశివా! అఖండవ్రతమును నీవు చేసినప్రకారము చేసినవా రెవరుకలరు?" అని శివుని రాముఁడు స్తుతించి, కృపానిధికనుక, పార్వతి యొక్క జన్మవృత్తాంతమును, ఆమె యొక్క పవిత్రచరిత్రమును సవిస్తరముగ శివునితోఁ జెప్పి, అతనికి రాముఁడు బోధించెను.

దోహః 89

"ఓసాంబశివా! నీకు నాయందుఁ బ్రేమముండినయెడల, నామనవి మన్నింపుము; ఆగిరిరాజకన్యను శీఘ్రముగ నీవు వివాహమాడుము; నేఁజెప్పినప్రకారము నీవు చేయుము." అని బోధించెను.

చౌపాయ్ 77

రామునివచనములను విని, "ఓస్వామీ! మీవచనములు సహ్యములు కాకపోయినను, మీరు ప్రభువులు, నేను దాసుఁడను కనుక, మీ మాటలను మన్నింపవలయును; ఓనాథా! తమయాజ్ఞను శిరసావహించి, దానిప్రకారము ప్రవర్తించుటయే నాకుఁ బరమధర్మము. జననీజనకులును, గురువును, ప్రభువును—వీరు చెప్పినమాటను మన్నించి, వెనుకముం దాలోచింపక, దానిప్రకారము సంచరింపవలెను; ఓప్రభువా! అన్నివిధముల మీరు నాశ్రేయస్సుఁ గోరినవారు; కనుక

మీయాజ్ఞను శిరసావహించుటయే నాకు యోగ్యము.” జ్ఞానము,ధర్మము, భక్తి-వీనితోఁగూడిన శివునివచనములను విని, రాముఁడు సంతోషించెను. “ఓహరా! నీప్రతిజ్ఞను నిలుపుకొంటివి; ఇఁక నామాట మన్నింపుము” అని రాముఁడుచెప్పి అంతర్ధానమయ్యెను; కాని, రాముని రూపముమాత్రము శివునిమనోదృష్టిలో నిలిచియుండెను. అనంతరము, సప్తమహర్షులు శివుని దర్శించుటకువచ్చిరి; వారింజూచి,

దోహా 90

“ఓఋషులారా! మీరు పార్వతివద్దకుఁ బోయి ఆమెకు నాయందు గలప్రేమను పరీక్షింపుఁడు; అనంతరము మీరు హిమవంతుని సన్నిధానమునకువెళ్లి, అతనిసందేహములను నివారించి, అతఁడు వచ్చిపార్వతిని గృహమునకుఁ దోడ్కొనిపోవునట్లుఁజేయుఁడు” అని శివుఁడు వారితోఁ జెప్పెను.

చౌపాయ్ 78

పార్వతి తపోవనమునకు ఋషులువచ్చి, ఆమెంజూచిరి; శుద్ధతపస్సు మూర్తిభవించినవిధమున, నామె వారికిఁ గనఁబడెను. ఆమెంజూచి, “ఓశైలరాజకుమారీ! మామాటను వినుము; నీవింతయుగ్రమయినతపము నాచరించుటకుఁ గారణమేమి? ఎవరి నుద్దేశించి తపముఁ జేయుచుంటివి? ఏమి నీకోరిక? ఏసంగతి మఱుఁగుఁజేయక, మాతో సత్యముఁ జెప్పుము” అని యామెను ఋషులడిగిరి. ఆమె వారిపలుకులను విని, మృదుమధురగంభీరవాక్యములతో నిట్లుచెప్పఁదొడంగె. “ఓఘనులార! మునులార! కరుణాత్ములారా! నామర్మముఁ జెప్పుటకు నాకు సిగ్గు; ఒకవేళ నేను చెప్పినను, మీరు దానిని విని పరిహసింతురు; నామూర్ఖత్వము బయటపడును; నేపట్టినపట్టును నామనస్సు విడువఁజాలదు; ఇతరులవచనములను నామనస్సు గ్రహింపదు; నీటిపై నిల్లుఁగట్టువానివలెనో, లేక రెక్కలులేకుండ నెగురుటకుఁ బ్రయత్నించినవానివలెనో నేను కనఁబడినను, నారదుఁడు చెప్పినమాటలయొక్కబలముచేత, నేనీపనిఁ జేయుచుంటిని; ఓతపోవర్యులారా! నాయజ్ఞాన మెంతవఱకుఁ బరి

ణమించెనో చూడుఁడు; అవికారుఁడగుశివుని వివాహమాడుటకుఁ బ్రయత్నించుదానను."

దోహా 91

ఆమెపలుకులను విని, ఋషులు హర్షించి, "ఓగిరిజా! నీవు గిరిరాజు గర్భమునఁ బుట్టితివి, నీవు నీతండ్రివంటిదానవు. నారదునివచనములను విని, యెవరు తండ్రిగృహములో నివసించియుండిరి?" అని వారుపలికిరి.

చౌపాయ్ 79

"ఓఅపర్ణా! నారదునియుపదేశములను విని, దక్షప్రజాపతి కుమారులు గృహమునువిడిచి వనమునకుఁ బోయిరికదా! చిత్రకేతుని వంశము నారదునివచనములవలన నశించెను కదా! హిరణ్యకశివుని కుమారుఁడు నారదునివచనములను విని, రక్కసికులమునకు ముప్పుఁ దెచ్చెను కాదా! స్త్రీపురుషు లెవ్వరు నారదునివచనములనువిని, గృహములను విడిచి, భిక్షులు కాలేదు? చూచుటకు సజ్జనునివేషముగాని, నిజముగ నారదుఁడు కపటి; అందఱిని తనవలె భిక్షులంజేయఁజూచును. అతనిమాటలను విశ్వసించి, సిగ్గులజ్జలులేనివానిని వివాహ మాడఁదలఁచితివి? ఎంతవెఱ్ఱిదానవు; ఆశివునకుఁ గులగోత్రములులేవు; గుణరహితుఁడు; దిగంబరుఁడు; అతనికి గృహములేదు; అతనియాభరణములు పాములు; అతఁడు పునుకలను ధరించును. ఓచిన్నదానా! అట్టివానిని వివాహమాడి యేమిసుఖము ననుభవింతువు? చెప్పుము. ఆనారదుఁడు మోసముఁజేసి నీకుఁజెప్పినమాటలను విశ్వసింపకుము. ఇతరులు చెప్పిన మాటలను విని, శివుఁడు సతినివివాహమాడి, ఆమెను విడనాడెను; ఆ వియోగదుఃఖమును భరింపలేక, సతి మృతినొందెను.

దోహా 92

"ఆమెచనిపోయిన దనువిచార మతనికి లేదు; ఒకసమయమున నయిన నామెను తలంపఁడు; సంసారులగృహములకుఁబోయి భిక్షమెత్తి జీవించును; ఆయొంటరికానిపొత్తు నేకులస్త్రీ యభిలషించును?

చౌపాయ్ 80

"ఓవత్సా! మామాటలను నీవు మన్నించిన,నీవువివాహమాడుటకు నీకొక చక్కనిపెండ్లికుమారునిఁ జూపింతుము; ఆకుమారుఁడు

సుఖమునిచ్చువాఁడు; సకలగుణసంపన్నుఁడు; పరమపావనుఁడు; అతని చర్యలను వేదములు గానముఁజేయును; అతఁడు దోషరహితుఁడు; సర్వ గుణములకు రాశి; శ్రీపతి; ఆభగవంతుఁడు, వైకుంఠములో నివసించి యుండునని వినుచున్నాము; అతఁడు నీకుఁ దగినవరుఁడు" అని ఋషులు చెప్పిరి. వారిమాటలను పార్వతి విని, చిఱునవ్వునవ్వి, "ఓమునులారా! మీవాక్యములు సత్యము; ఈనాశరీరము పర్వతరాజునకుఁ బుట్టెను; నాదేహమును విడిచిపెట్టెదనుగాని నాపట్టుమాత్రము విడువను; నిప్పులోఁ బెట్టి కాల్చినను, రాతిలోఁబుట్టిన బంగారముసయితము స్వాభా వికగుణమును విడిచిపెట్టునా? నారదునివచనములయందు గలనమ్మక మును నేను విడిచిపెట్టను; నాగృహము నిండుటిల్లుగాని, శ్మశానము గాని నాకులక్ష్యములేదు; గురువువచనములను విశ్వసింపనివారికి స్వప్న మందయినను సుఖములేదు; వారు సిద్ధిఁబొందరు.

దోహా 93

"శివుఁడు అవగుణముల పుట్టయగుఁ గాక; విష్ణువు సకలగుణ ధాముఁడగుఁ గాక; వీనితో నాకేమిప్రసక్తి? ఏపురుషునియందు నామ నస్సు రమించునో, వానితో నాకుఁ బ్రసక్తికలదు గాని, యితరులతో నేమిపని?

చౌపాయీ 81

"ఓమునులారా! ఇంతకుపూర్వము, మీరీవిషయమునుగుఱించి నాతోఁ జెప్పియుండినయెడల, నేను మీమాటలను మన్నించియుం దును; ఇప్పుడు నాప్రాణములనన్నియు శివునకు ధారవోసితిని; అతని గుణదోషముల నెంచుట పాడిగాదు. మీరు నిశ్చయముగ వివా హముఁ జేయఁదలఁచినయెడల, మీరు కాలయాపనఁ జేయుట మంచిది కాదు; లోకములో ననేకకన్యలునువరులును కలరు; ఆయావారికి సంఘ టనఁజేసి, మీరు వివాహముఁజేయుఁడు; నేనుమాత్రము జన్మజన్మముల కయినను శివునిఁదప్ప మఱియొకరినివివాహముఁ జేసికొనను; లేనియెడల, వివాహములేక కన్యకఁగానుందును; శివుఁడు వచ్చి నాతోఁ జెప్పినను, నారదునియుపదేశమునుమాత్రము నేను విడువను. నేను జగన్మాతనయి నను, మీచరణములకు నమస్కరించెద; కాలాతీతమయ్యెను.కనుక మీ

మీగృహములకు దయచేయుఁడు" అని పార్వతి వారితోఁ జెప్పెను. ఆమె నిశ్చలభక్తికిమెచ్చి, ఋషు లీప్రకారము నుతించిరి:—

"జయజయ జగదంబా సర్వభక్తప్రదాంబా,

దోహ 94

"సకలగుణనితంబా, శంభురాట్ప్రావృతాంబా,

నిగమనిగదితాంబా, నిశ్చలానందమూర్తి,

జయజయ శివగౌరి, నిత్యకల్యాణమూర్తి"

"ఓతల్లీ! నీవు శివునిమాయవు; మీరుభయులు జగత్తులకు జననీజనకులు" అని స్తుతించి, ఆమెచరణములకు వారు నమస్కరించిరి; వారి శరీరములు పులకరించెను.

చౌపాయ్ 82

ఋషులు హిమవంతునివద్దకు వచ్చి, అతనిని పార్వతినిఁ దీసికొని వచ్చుటకుఁ బంపిరి; అచ్చటనుండి ఋషులు శివునిసన్నిధానమునకుఁ బోయి, పార్వతియొక్కనిశ్చలప్రేమ నతనితోఁజెప్పిరి; ఆమెయొక్క పూర్వోత్తరములన్నియు వారు శివునకు వినిపించిరి. పార్వతికిఁ గల యనురాగమును విని, శివుఁడు సంతుష్టాంతరంగుఁడయ్యెను; ఋషులు వారిగృహములకువెళ్లిరి. అనంతరము, రామునియందు మనము లగ్నముఁజేసి, శివుఁడు ధ్యాననిష్ఠలోనుండెను. ఆసమయమున తారకుఁ డను రాక్షసుఁ డొకఁడు కలఁడు; వాఁడు మహాతేజశ్శాలి; బలపరాక్రమములు కలవు; వాఁడు త్రిలోకములను దేవతలను జయించెను; వాఁడు దేవతలసంపదల నపహరించెను; వానికి వార్ధక్యములేదు; మరణము లేదు; అపజయములేదు; వాఁ డనేకయుద్ధములఁజేసి, దేవతల నోడించెను. వారందఱుబ్రహ్మనుసమీపించి మొఱఁబెట్టుకొనిరి; వారిదీనాలాపములనువిని,

దోహ 95

"ఓదేవతలారా! శివునికుమారుఁడువానితోయుద్ధముఁజేసివానిని జంపును" అని బ్రహ్మ వారికి బోధించి, ధైర్యముఁజెప్పెను.

చౌపాయ్ 83

"ఓదేవతలారా! నామాటవిని, మీకుసహాయముఁజేయుకొఱకు శివునకుఁ గుమారుఁడు కలుగుటకుఁదగినయుపాయము నాలోచింపుడు;

దక్షునియజ్ఞములో సతీదేవి దేహమునువిడిచి, ప్రస్తుతము హిమవంతుని గర్భమునఁ బుట్టెను. ఆపార్వతి శివుని వరించుటకు ఘోరమగుతపము నాచరించుచున్నది; సర్వమును విడిచి, శివుఁడు సమాధిలోఁ గూర్చుండెను; నేనొకయుపాయముఁ జెప్పెద; అది యసమంజసమయినను, దాని ప్రకారము నడువవలయును. అతనిసమాధిఁ జెఱిపి, శివునకు మోహము నుద్రేకింపఁజేయవలయును; అందునిమిత్తము, కామదేవుని శివునివద్దకుఁ బంపవలయును; శివునిమనస్సు కామముచేఁ గలఁతనొందినతరువాత, నేనతనిని సమీపించి నమస్కరించి, బలవంతముఁజేసి అతనిని వివాహమున కొప్పింతును.” అని బ్రహ్మ వారితోఁ జెప్పెను. బ్రహ్మవచనములను విని, దేవతలు సంతోషించిరి; అతఁడు చెప్పినయుపాయమును వారామోదించిరి. అంతఁ బంచబాణుఁడు, తనచెఱకువిల్లును మీటించుకొని, దేవతలవద్దకువచ్చెను.

దోహా 96

కాముపడుచుండిన బాధలను దేవత లతనితోఁ జెప్పిరి. వారి మాటలనువిని, కామదేవుఁడు విచారించి, చిఱునవ్వునవ్వి, “ఓదేవతలారా! శివునితో విరోధించుటవలన నాకు శ్రేయస్సుకలుగదు.

చౌపాయ్ 84

“అయినను, నేను మీకార్యముఁ బూని చేయువాఁడను. ‘పరోపకారార్థమిదంశరీరం’ అని శ్రుతులు చెప్పుచున్నవి. పరులక్షేమమునిమిత్తము స్వశరీరమును విడిచినవానిని మహాత్ములు ప్రశంసింతురు” అని చెప్పెను. అనంతరము, చెఱకువిలుకాఁడు వారికి నమస్కరించి, పుష్పబాణములను ధరించి వెడలెను. “శివునితో విరోధించినందున, నాకు మరణమువచ్చును” అని మదనుఁడు మార్గములోఁ జింతించుచు నడచెను. అతఁడు తనప్రభావమును ప్రకటించినవెంటనే, సంసారు లతనికి వశ్యులయిరి; ఎప్పుడు మన్మథుఁడు విజృంభించెనో, అప్పుడు వేదశాస్త్రములమర్యాద లంతరించెను. బ్రహ్మచర్యము, వ్రతములు, నియమములు, ధర్మము, జ్ఞానము, విజ్ఞానము, సదాచారములు, యోగము, వైరాగ్యము, వివేకము—ఇవియన్నియు, మన్మథుని ప్రయోజకత్వముచేత మొదలంట నాశనమయ్యెను.

ఛాంద్ 3

కాముని తోఁ బోరాడలేక జ్ఞానము దానియనుచరులతోఁగూడఁ బాఱిపోయెను; సద్గ్రంథము లనునట్టి పర్వతగుహాలలో వారు దాగి యుండిరి; ముందికేమిసంభవించునో యెవరికి దెలియును; రక్షించువాఁ డీశ్వరుఁడు; లోకములన్నియు కలవరపడెను; ఒకతలకలవారందఱును కామునకు వశ్యులైయిరి; ఒకటికంటె నధికముగ తలలుకలవారిపైని వాఁడుకోపించి, ధనుస్సు నెక్కుపెట్టెను.

దోహా 97

లోకములోని సకలజీవరాసులును, చరములుగాని అచరములు గాని, స్త్రీపురుషులును-వారివారి స్వాభావికమర్యాదలను విడిచి, మన్మథునికి వశ్యులయిరి.

చౌపాయ్ 85

కామునిసమ్మోహనాస్త్రమునకు లోకులు వశ్యులయిరి; లతలను ముద్దుబెట్టుకొనుటకు వృక్షములశాఖలు క్రిందికివంగెను; నదులుపొంగి సముద్రములోఁ గలియుచున్నవి; సరస్సులును తటాకములును యేక మగుచున్నవి; అచరములే యీవిధమునఁ బ్రవర్తించినపుడు, మనుజుల వ్యాపారముఁ జెప్పశక్యముకాదు. ఆకాశముమీఁదఁగాని, జలములోఁ గాని, భూమిమీఁదఁగాని సంచరించెడుపక్షులును జీవరాసులును సమ యాసమయములను గుర్తెఱుఁగక, మన్మథునికి వశ్యులయిరి. అతనిమహి మవలన, నందఱకు మోహాంధకారమువచ్చెను; చక్రవాకమిథునము నకు దివారాత్రములు వ్యక్తముకాలేదు; దేవదానవులు, మనుజులు, కిన్నరులు, నాగులు, భూతములు, ప్రేతములు, పిశాచములును మదను నికి సేవకులయిరి; సిద్ధపురుషులు, బైరాగులు (వైరాగులు)-వీరు సహి తము మన్మథునకు లోఁబడిరి;

ఛాంద్ 4

యోగీశ్వరులును, తపశ్శాలులే మన్మథావస్థఁబొందినపుడు, నీచు లమాట చెప్పనేల? 'సర్వంఖల్విదం బ్రహ్మేతి' అను శ్రుతిప్రమాణము ప్రకారము సర్వము బ్రహ్మమయమని చెప్పుచుండెడి బ్రహ్మవేత్తలు సయి తము జగత్తు సర్వము స్త్రీమయమని చెప్పుచుండిరి; స్త్రీలు పురుషులం

జూచియు, పురుషులు స్త్రీలంజూచియు - ఒకరితోనొకరికి ననుబంధము కలిగెను. ఈప్రకారము రెండుఘడియలకాలము మన్మథుఁడు విజృంభించునప్పటికి లోక మల్లకల్లోలమయ్యెను.

సోరఠా 14

మన్మథుని ధాటికి యెదురునడచి ధైర్యముతో నిలువఁబడినమనుజుఁ డేడీ! జ్ఞానులు, కర్మిష్ఠులుసయితము వానిదాడికి భయపడి వానికి శరణాగతులయిరి. కేవలము భగవద్భక్తులు, రామదాసులు, రామోపాసకులు మాత్రము రామునికృపవలన వానికి జోహారువనలేదు.

చౌపాయ్ 86

రెండుఘడియలకాలము కాముఁడు విజృంభించిశివుని నివాసస్థానమును సమీపించెను; మహాదేవునిఁజూచి కాముఁడు వణఁకెను; అప్పుడు, లోకమంతయు స్వాస్థ్యమునొందెను. మత్తువిడచినతరువాత నేప్రకారము మనుజునకుఁ దెలివివచ్చునో, అటులనే మత్తణఁగినవెంటనే లోకము చల్లబడెను. షడ్గుణైశ్వర్యసంపన్నుఁడు, దురాధర్షుఁడు, దుర్గముఁడు, బ్రహ్మాదులకెల్ల మొదటివాఁడయినవాఁడు- అట్టిశివునిఁ జూచి మారుఁడు భయపడెను; అతఁడు చెప్పుటకు శక్యముకాని సిగ్గుపడెను; చాపును సిద్ధపడి, శివునిపై దుముకుటకు వాఁడు నిశ్చయించెను; అంతలో వసంతుఁడువచ్చి ప్రత్యక్షమయ్యెను; చెట్లుచేమలును చిగిరించి పూవుగట్టెను; అంతయు శోభస్కరముగనుండెను; వనములు, తోఁటలు, వాపీకూపతటాకములు—ఇవియన్నియు కందర్పునిదర్పమును చాటెను. మన్మథునిప్రభావమువలనఁ జేవ చల్లారిన వృద్ధులమనస్సులు చుఱుక్కుమనెను.

ఛాంద్ 5

ఆవనముయొక్కశోభను వర్ణింపఁజాలను; వృద్ధులమనస్సులు సయితము చలించెను; మందసుగంధశీతలవాయువులు వీచుటవలన మదనాగ్ని ప్రజ్వరిల్లెను; తటాకములలో ననేకకమలములు వికసించెను; చక్కనితుమ్మెదలు ఝుంకారముఁజేయుచుండెను; శుకపికపారావతముల మంజులధ్వనులు వినఁబడెను; అప్సరసలు హాయిగ పాటలనుపాడి, అతివినోదముగ నృత్యముఁజేసిరి; కందర్పునిదర్పము వనవర్ణనమునందుఁ గనఁబడెను.

దోహా 98

అతనిపన్నాగములు పాటులేదు; అతనిదండు దాపులేనియుద్ధముఁ జేసినను, ముక్కలుముక్కలుగ విఱిగిపడెను; వారివిఱుగఁబాటు అణఁగెను; సాంబశివుఁడు చలింపక దీర్ఘసమాధిలోనుండెను; అప్పుడు మన్మథునకు తాపమధికమయ్యెను.

చౌపాయ్ 87

శివునిదాపున నొక తియ్యమామిడిచెట్టుఁ జూచి, దానికొమ్మ మీఁదికిఁ దామసముచేత నతఁడొక గంతువేసెను. ఆలీఢపాదము వేసి, పుష్పధనుస్సు నారికి బాణమునుతగిలించి, ఆకర్ణాంతము నారినిలాగి, మదనుఁడు దానిని విడిపెట్టెను; వెంటవెంటనే యయిదుబాణములను శివునిపైఁ బ్రయోగించెను. ఆబాణములు శివునిహృదయమునకుఁ దగిలెను; అతనిమనస్సు చలించెను; అతఁడు సమాధిఁ జాలించి మేల్కొనెను. అతఁడు నేత్రములనువిప్పి, నలువైపులఁజూడ, నామామిడిచెట్టు మీఁద నుండినకాముఁ డతనికంటఁబడెను. శివునకు రౌద్రావేశము వచ్చెను; లోకములు కంపించెను. అతఁడు మూఁడవనేత్రమును విప్పి, కాముని జూచెను; పిపీలికాదిబ్రహ్మపర్యంతము జగత్తులో హాహాకారముపుట్టెను; దేవతలు భయపడిరి; రాక్షసులు సంతసించిరి; కాముని లీలలనుస్మరించి, వానిమరణమునకు భోగులు దుఃఖించిరి; యోగులును తపస్సంపన్నులును, తమతమతపములు సిద్ధిఁబొందునని సంతసించిరి.

ఛాంద్ 6

యోగీశ్వరులందఱు నిర్భయులయిరి; భర్తయొక్కమరణమును విని, రతీదేవి మూర్ఛిల్లెను; అనేకప్రకారముల భర్తయొక్కప్రతాపమును స్మరించి, యామె విలపించెను; చిట్టచివఱ కామె శివునిసద్దకు వచ్చి, యతనికి దండప్రణామముఁజేసి, చేతులజోడించి, నిలువఁబడి యతనిని బ్రార్థించెను. ఆమెనుజూచి శివునకు మనస్సుకరఁగెను; అతఁడు జాలిఁబడి, యామెతో నిట్లు ప్రసంగించెను:—

దోహా 99

"ఓరతీ! ఇంతటనుండి నీభర్త కనంగుఁడని పేరువచ్చును; శరీరములేకయే, వాఁడు సర్వమువ్యాపించును. ఇకమీఁద నాతనిపొత్తు నీ కెటులకలుగునో వినుము;

చౌపాయ్ 88

"భూభారమును హరించుటకు యదువంశములో భగవంతుఁడు కృష్ణుఁడై పుట్టును; అతనికుమారుఁడు ప్రద్యుమ్నుఁడు; అతఁడు నీకు భర్తయగును' నామాటసత్యము. దీనికి విరుద్ధము జరుగదు నమ్ముము." అని శివుఁడు రతీదేవితోఁ జెప్పెను. ఆమాటలనువిని, రతి నిష్క్రమిం చెను; ముందుకథ జెప్పుచున్నాను వినుము. ఈసమాచారమును దేవతలు మొదలగువారు విని, బ్రహ్మవద్దకువెళ్లిరి; వారిని వెంటఁదీసికొని, బ్రహ్మ వైకుంఠమునకుఁ బోయెను; త్రింశత్కోటిదేవతలను వెంటఁబెట్టుకొని, బ్రహ్మయు, విష్ణువును శివునిసన్నిధానమునకు వచ్చిరి; ప్రత్యేకము ప్రత్యేకము వారు శివుని స్తుతించిరి; వారిస్తోత్రములను విని చంద్రమౌళీశ్వరుఁడు ప్రసన్నవదనుఁడై, "ఓదేవతలారా! ఏమిప్రయోజనము నకై నావద్దకువచ్చితిరి! చెప్పుఁడు" అని కరుణాసముద్రుఁ డగుశివుఁడు వారినిఁ బ్రశ్నించెను. "ఓస్వామీ! సర్వాంతర్యామివి; మీకుఁదెలియనివిషయములు లేవు; అయినను మనవిఁజేసికొనుచున్నాను" అని బ్రహ్మ నమ్రుఁడై చెప్పనారంభించెను.

దోహా 100

"ఓస్వామీ! ఓసాంబశివా! దేవతలమనస్సులో నొకఆశయము కలదు; మీవివాహమును వారు కన్నులారఁ జూచుట కభిలషించుచున్నారు.

చౌపాయ్ 89

"ఓమదనాంతకా! ఓకందర్పదర్పహరా! ఈమీవివాహమహోత్సవమును కన్నులారఁ జూచి మే మానందింపఁగోరుచున్నాము; ఓదయాసాగరా! కామునిఁ జూచి, రతీదేవికి వరమునొసంగితివి; మీరు చేసినపని శ్లాఘనీయము; దయాదాక్షిణ్యముతో సేవకులనుశాసించుటయే మహాప్రభువుల స్వాభావికము; పార్వతి ఘోరమగుతపము నాచరించెను; అంగీకరించి, మీ రామెహస్తమును స్వీకరింపుఁడు." అని బ్రహ్మదేవుఁడు శివునిఁబ్రార్థించెను. బ్రహ్మవాక్యములనువిని, శ్రీరామునివచనములను స్మరించి, "తథాస్తు" అని శివుఁడు వారితోఁ జెప్పెను. దేవతలు సంతసించి, దుందుభులను ఢణఢణమనిమ్రోగించిరి; పుష్పములను వర్షించిరి. "ఓదేవాదిదేవ! జయ, జయ" అని వారు ఘోషిం

చిరి. ఇది మంచిసమయమని తలఁచి సప్తఋషు లచ్చటికివచ్చిరి; అతిశీఘ్రముగ బ్రహ్మ వారిని హిమవంతునివద్దకుఁ బంపెను; ప్రథమమున వారు పార్వతిని సందర్శించి, ఆమెతో నిట్లు మధురముగ సంభాషించిరి:—

దోహా 101

"ఓపార్వతీ! నీవు మామాటలను వినవు; వానిని గ్రహింపవు; నారదునియుపదేశమును మన్నింతువు; దానియందు నీకులక్ష్యము; నీప్రతిజ్ఞ వ్యర్థమయ్యెను; కామునిశివుఁడు దహించెను" అని ఋషులుపలికిరి.

చౌపాయ్ 90

వారివాక్కులనువిని, పార్వతి చిఱునవ్వునవ్వి, "ఓమునులారా! ఓవిజ్ఞానులారా! మీరు బాగుగపలికితిరి; 'శివుఁడు కామునిదహించెను' అని మీరుచెప్పిన మాటలవలన, నింతకుముందు శివుఁడు వికారముఁ బొందెనని తెలియుచున్నది. శివుఁడు సదాయోగియనియు, జన్మములేనివాఁడు, భోగరహితుఁడు, మాయారహితుఁడు, దూషణరహితుఁడు అని నేనెఱుంగుదును. శివుఁ డట్టివాఁడని తెలిసికొని, అతిభక్తిశ్రద్ధలతో నతనిని నేను మనోవాక్కర్మములచేత సేవించియుండినయెడల నోఋషులారా! ఆకృపాసముద్రుఁ డగు శివుఁడు, నాప్రతిజ్ఞను సంపూర్ణముఁ జేయునని గ్రహింపుఁడు; మీమాట మీయజ్ఞానమును వెల్లడి జేయుచున్నది; అగ్నియొక్కస్వభావ మెట్టిది? దానియెదుట మంచు నిలువ లేదుకదా! ఒకవేళ అగ్నిని మంచు సమీపించినను, మంచు నశించును. అటులనే, మన్మథుఁడు శివునిసమీపించి నశించెను."

దోహా 102

అని పార్వతిచెప్పిన మాటలను విని, ఋషులు సంప్రీతమానసులైరి; ఆమెవిశ్వాసమును ప్రేమను వారు కొనియాడి, యామెకు నమస్కరించి, హిమవంతుని సన్నిధానమునకుఁ బోయిరి.

చౌపాయ్ 91

ఈ వృత్తాంతమునంతయు వారు హిమవంతునితోఁ జెప్పిరి. మన్మథునివినాశమును విని, హిమవంతుఁడు విశేషము దుఃఖించెను; అనంతరము రతీదేవి పొందినవరమును విని, అతఁడు సంతసించెను. శివునిమాహాత్మ్యమును స్మరించి, హిమవంతుఁడు పండితులఁ బిలిపించి, వేదోక్తప్రకారము, (శుభనక్షత్ర, శుభదిన, శుభలగ్నమున) వివాహసుము

హూర్తమును నిశ్చయించెను. వారిపాదములకు మ్రొక్కి, హిమవంతుఁడు వారిచేతికి లగ్నపత్రిక నిచ్చెను వారాపత్రికనందుకొని, బ్రహ్మ వద్దకువెళ్లిరి; ఆపత్రికను బ్రహ్మ చూచి, పరమానందముఁబొంది, దానిఁ జదివి సభికులకు వినిపించెను. ఋషులును, మునులును, దేవతలును హర్షించిరి; పుష్పవర్షము కురిసెను; దేవదుందుభులు అంతరిక్షమున మ్రోఁగెను; అంతటఁ బెండ్లిప్రయత్నము చేయఁబడెను.

దోహా 103

దేవతలంత అలంకరించుకొని, వారివారివాహనముల నెక్కిరి; శుభశకునములు ప్రవర్తించెను; అప్సరసలు పూర్ణకుంభముల నెత్తి, గానముఁజేసిరి.

చౌపాయ్ 92

శివగణములు శివుని జటాజూటమును సర్పకిరీటమును వారు సవరించియు; నాగకుండలములను, నాగాభరణముల దగిలించియు, శరీరమునకు భస్మముఁబూసియు, నడుమునకుఁ బులితోలు ధరింపఁజేసిరి. అతనిశిరమునఁ జంద్రుఁడును, జటలలో గంగయు, కన్నులు మూఁడును, నాగయజ్ఞోపవీతమును, నీలకంఠమును, మెడనుండి వ్రేలుచుండినపుఱ్ఱ కలహారమును ప్రకాశింపఁగ నీవిధమున సింగారించుకొని,ఆకృపాలుఁడు, శుభదాయకుఁడు, శివుఁడు భయమును పుట్టించుచుండెను. ఒకచేతిలోఁ త్రిశూలమును, మఱియొకచేతిలో డమరుకు ధరించి, వృషభవాహనారూఢుఁడై, శివుఁడు పెండ్లికిఁ దర్లి వెళ్లెను; మంగళధ్వనులు మ్రోఁగెను; దేవకన్యలు శివునిఁజూచి ముసిముసినవ్వులునవ్విరి; 'ఈవరునకుఁ దగినవధువు లోకములో లేదు' అని వారిలోవారు గుసగుసలువోయిరి. బ్రహ్మయు, విష్ణువును, సమస్తదేవతలును, వారివారివాహనముల నెక్కి వెళ్లిరి; పెండ్లివారి యుత్సవము సాగినపుడు, అందులో దేవతల సమూహము మాత్రము చూచుట కింపుగనుండెను; కాని, ఆపెండ్లిసంబరము పెండ్లికుమారునకు సాటికాదు

దోహా 104

దేవతలను విష్ణువుచూచి, చిఱునవ్వునవ్వి, "ఓదేవతలారా! మీ మీవర్గముతో మీరు వేర్వేఱ నడవుఁడు.

చౌపాయ్ 93

"అటుల మీరు వెడలనియెడల, మిమ్ములను పరస్థలనివాసులు చూచి, వరునకుఁ దగినసంబరము కాదని పరిహాసింతురు" అని విష్ణువు వారితోఁ జెప్పెను. విష్ణుభగవానుని వచనములను దేవతలు విని నవ్వి, అతఁడు చెప్పినప్రకారము వారివారి యనుచరులతోఁ గలసి సాఁగి నడచిరి. శివుఁడు సయిత మామాటలను విని చిఱునవ్వునవ్వెను; కాని, నారాయణుని హాస్యవచనముల నతఁడు గ్రహింపలేదు. భగవంతుని వచనములు ప్రియములని తెలిసికొని, శివుఁడు భృంగిని పిలిచి, స్వగణములను సమావేశముఁ జేయుమని యాజ్ఞాపించెను. శివుని ఆజ్ఞప్రకారమాగణములు సమావేశమయ్యెను. వారు శివుని చరణకమలములకు నమస్కరించిరి; నానావిధములగు వారివాహనములను వారివేషములను శివుఁడు చూచి ప్రసన్నుఁడయ్యెను. వారిలోఁ గొందఱకు ముఖములులేవు; కొందఱికి అనేకముఖములు కలవు; ఆముఖములు చూచుటకు భయంకరములు; కొందఱికి హస్తములును, పాదములును లేవు; మఱికొందఱికి అనేకహస్తములును పాదములును కలవు; ఒకనేత్రమయినను కొందఱికి లేదు; అనేకనేత్రములు మఱికొందఱికిఁ గలవు; కొందఱి శరీరములు సన్నముగను, కొందఱి శరీరములు స్థూలముగనుండెను.

ఛాంద్ 7

కొందఱు బలవంతులు; కొందఱు బలహీనులు; కొందఱు పవిత్రులు; కొంద అపవిత్రులు:—ఇట్టి శరీరములను వారుధరించి, చూచుటకు భయంకరముగ నుండిరి; వికారమగు భూషణములను వారు సింగారించుకొనిరి; సద్యోరుధిరముతో నిండినపుఱ్ఱెలను చేతులతోఁ బట్టుకొని, వారు దానిని త్రావుచుండిరి; పంది, కుక్క, గాడిద, గృధ్రముఖములుగలగణము లగణితముగఁ గలరు; భూత, ప్రేత, పిశాచ, శాకినీ, ఢాకినీ, యోగినీగణము లపరిమితముగ కలరు; వారిఁ జెప్పుటకు శక్యముకాదు.

సోరఠా 15

ఈశివగణములన్నియు చిత్రముగ నభినయించి నాట్యముఁజేయు చుండిరి; అపూర్వమగు పాటలను పాడుచుండిరి; వారిచేష్ట లసాధారణములు.

చౌపాయ్ 94

పెండ్లికుమారునకుఁ దగిన పెండ్లివారిసంచు—దారిలో వారిసంబరముఁజూచి, ప్రతివారును వినోదించిరి; హిమవంతుఁడు పెండ్లినిమిత్తము వేయించినపందిలిని వర్ణించుటకు శక్యముకాదు; అంతచక్కని పందిలినిఁ జూడవలయుఁగాని మాటలవలనఁ గార్యములేదు; చిన్నదియని పెద్దదియని విచక్షణలేక, జగత్తులోఁ గల పర్వతములను, నదులను, వనములను, సరస్సులను, వివాహమహోత్సవమున కాహ్వానముఁజేసి పిలిపించెను; సకుటుంబసపరివారముగ వారందఱు ముద్దులు మూటఁగట్టినట్లు సింగారించుకొని హిమవంతునిగృహమునకు వచ్చిరి; వారు పెండ్లిపాటల నతిమనోజ్ఞముగఁబాడిరి. అనేక విడిది గృహములను హిమవంతుఁడు కట్టించెను; ఎవరికిఁదగిన వసతులను వారికి హిమవంతుఁడు నిర్మించెను; వానిలో నొకదానిఁబోలి యొకటిలేదు; వాని సింగారముఁ జెప్పుటకు మాటలురావు; వేయేల, వానిచక్కఁదనము బ్రహ్మసృష్టిని మించియుండెను.

ఛాండ్ 8

ఆకోటలేమి? ఆపేటలేమి? ఆవాటికలేమి? ఆయిండ్లేమి? ఏమివాని వైభవము? వానియందముఁజూచి ఈబ్రహ్మసృష్టి సిగ్గుపడును. వనములు, ఉపవనములు,తోఁటలు, లతాగృహములు,నదులు, సరస్సులు, తటాకములు, కాలువలు—వానిచక్కఁదనముఁజెప్పనేల? వానికి జోడులేదు; ఎటువైపుఁజూచినను పచ్చనితోరణములును, బతాకములును గనఁబడును. పురుషులకేటు, వారిమురిపములను వర్ణింప శక్యముకాదు. స్త్రీలు ముద్దులు మూటఁగట్టుచుండిరి; వారింజూచి మునీశ్వరులమనస్సులు సయితము భ్రమించును.

దోహా 105

ఆహిమవంతునినగరములో జగదంబపుట్టెను; ఆపురముయొక్కశోభను వర్ణించుట కెవరికిసాధ్యమగును? దినదినప్రవర్ధమానముగ సిరి

సంపదలతోఁ దులఁదూగుచుండెను; ప్రతిదినమును నిత్యకల్యాణములతోను బచ్చుతోరణములతోను బ్రకాశించుచుండెను.

చౌపాయ్ 95

పెండ్లివారిమేళకము నగరమును సమీపించెను. ఆసంగతి తెలిసికొని, నగరములో సందడి మెండయ్యెను; అంతటను గలకలధ్వనులు వినఁబడెను; వారియొయ్యారము మఱింతబలసెను; ఉచితమగు వాహనములనెక్కి, పడుచువారిమేళనము ఎదుర్కోలుసన్నాహమునకు వెడలెను. పడుచుపెండ్లివారు దేవతలసంఘముఁజూచి సంతసించిరి; శ్రీమన్నారాయణమూర్తిఁ జూచి, పరమానందముచే వారు కొండనెక్కిరి; శివునిపరివారమును వారు చూచి దిగులుపడిరి; వారు స్వారిచేయుచుండినజంతువులు భయపడెను; వారిలోఁ బెద్దవారు భయమును విడిచి ధైర్యమునవలంబించి నిలువఁబడిరి; చిన్నపిల్లలుమాత్రము ప్రాణములను రక్షించుకొనుటకు వారివారిగృహములకుఁ బరుగెత్తివెళ్లిరి; వారితలిదండ్రు లడిగినప్పుడు, ఆపిల్లలు గజగజవడఁకుచు, "ఏమిచెప్పగలుగుదుము! మేముచెప్పలేము; అది పెండ్లిసంబరముకాదు; అది యమునివాలకమువలెఁ గనఁబడును; వారు యమభటులు; ఆపెండ్లికొడుకొక వెఱ్ఱిబాగులవాఁడు; గుఱ్ఱమా, ఏనుఁగా? అతఁ డొకయెద్దునెక్కి వచ్చుచున్నాఁడు; శరీరమునిండ బూడిదఁబూసికొనెను; పాములను బునుకలను ధరించెను.

ఛాంద్ 9

గేయము. పాములును బునుకలే యతనిసొమ్ములు,
ఆయొడలునిండంగ నాతెల్లబూది,
ఆబొల్లిమేనేమి యాయందమేమి,
భూతప్రేతపిశాచయోగినీసిద్ధ
డాకినీశాకినీగణములాశంభుదేవరకుఁ,
దగిననేస్తమువారలా పెండ్లివారు,
ఆజోడుకీజోడిఁ కేనాఁడులేదు,
వాఁడాడనుజూచి భయములేకుండ,
నిలువంగశక్యమె ప్రాణంబుతోడ,

పుణ్యాత్ములకుఁజెల్లు పెద్దలకుఁజెల్లు,
మావంటికూనలకు దీనులకుఁ దగదు,
అబ్బబ్బ! యిచ్చోట నిలువగాలేము"
అనుచు చేఁజాచి యాబాలురంగలును,
పటుగిడఁజొచ్చి రానగరమంతటను,
వారిరాకడఁజూచి యింటింటివారు,
గుజగుజలనాడిరా రాత్రియంతయును.

దోహా 106

శివునిగణములను దెలిసికొని, ఆబాలకులతల్లిదండ్రులు నవ్వి, యనేకప్రకారముల వారిని బోధించి, "మీకేమియు భయములేదు; భయముపడుటకుఁ గారణములేదు" అని వారిని బుజ్జగించిరి.

చౌపాయ్ 96

ఎదురుకోలుసన్నాహముతోఁ గలిసి పెండ్లివారు నగరములోఁ బ్రవేశించిరి; ఎవరికిఁదగిన విడిదిగృహములలో వారు దిగిరి; మేనక మంగళహారతి పెండ్లికొడుకున కిచ్చెను; బంగారుకలశములలో వసంతముఁబోసి, పెండ్లికొడుకున కామె దిగఁదుడిచెను; పేరంటాండ్రు పెండ్లిపాటలను చక్కఁగఁ బాడిరి.

రాగము ఆనందభైరవి - తాళము చాపు.

పల్లవి:—జయమంగళం నిత్యశుభమంగళం:—

మంగళము శంభునకు,
మంగళము శర్వునకు,
మంగళం త్రిలోకసుందరాంగునకు॥ జయ॥ ౧
మంగళము మదనారి,
మంగళము త్రిపురారి,
మంగళము మాసర్వమంగళునకు॥ జయ॥ ౨
మంగళము పుంగవతురంగునకును,
మంగళము గంగోత్తమాంగునకును,
మంగళము శర్వునకు,
మంగళము భర్గునకు,
మంగళము మాచిన్నియీశ్వరునకు॥ జయ॥ 3

శివుని వాలకముఁజూచి ముత్తైదువులు భయపడి గృహములో నికిఁ బాఱిపోయి, విచారించుచుండిరి. శివుఁడు విడిదిలోనికి వెళ్లెను; మేనక మనస్సులో దుఃఖించి, కూఁతురినిఁ బిలిచి యామెను ముద్దిడి, తొడలపైఁ గూర్చుండఁబెట్టుకొని, దుఃఖము భరింపలేక యేడ్వసాగెను. "నాయమ్మా! నాచిన్నితల్లీ! అయ్యో! ఆబ్రహ్మ నిన్నెందులకుఁ బుట్టించెను? పుట్టించినవాఁడు నీకెందు కింతచక్కఁదనమునిచ్చెను? ఇచ్చిన వాఁడు నీకుఁ దగినపెనిమిటినిచ్చిన వానికి నష్టమేమి? ఈవెఱ్ఱిబాగుల వాఁడు నీకు మగఁడా?

ఛాంద్ 10

పదములు. నీచక్కదనమేమి నీయంద మేమి,
నీరూపమేమందు నేలోకమందు,
నిన్నుఁబోలినవార లెచ్చటను లేరు,
నీముద్దులేమందు నీమాట లేమి,
కన్నులపండువౌ యపరంజిబొమ్మా,
చిలుకలకొల్కిరో, శ్రీశుభరూప,
చెఱుకువిల్తునికొమ్మ కందర్పుబంతి,
ఎంతచక్కనివాని నిచ్చెనాబమ్మ.

"ఓతల్లీ! ఈవెఱ్ఱిబాగులవానినిమిత్తమా,నిన్నుబ్రహ్మపుట్టించెను? ఇంతచక్కఁదన మెందుకిచ్చెను? కల్పవృక్షము ఫలించుసమయమునకు, దానికిబ్రహ్మ బబూలమును ... ... తగిలించెను. ఓకన్నతల్లీ! నీతోఁగూడి, కొండమీఁదినుండి పడినను బడుదును; సముద్రములో దిగఁబడుదును; అగ్నిలోఁబడి కాలిపోవుదును. ఇల్లునిల్చినను, పోయి నను సరే; లోకములో నపకీర్తివచ్చినను సరే; నాప్రాణము లుండినంత వఱకు, నీవివాహమును జరగనియ్యను" అని మేనక పలువిధముల దుఃఖించెను.

దోహా 107

కూఁతురియందుగల ప్రేమచేత మేనక దుఃఖించెను; ఆమెను జూచి, స్త్రీలందఱును విలపించిరి.

చౌపాయ్ 97

"నారదునకు నేనేమియపరాధమును చేసియుంటిని? హిమవంతుని కాపురము నతఁడు తెగఁద్రెంపుట చేసెను? ఈవిధమున నెందుకు పార్వతికి నుపదేశించెను? ఈవెఱ్ఱిబాగులవానికొఱకా మాపార్వతి తపస్సుఁజేసెను? అతనికి మాయామర్మములులేవు; సన్యాసి; ఇల్లుగాని వాకిలిగాని లేదు; అతనికి సిగ్గులేదు; ధనముతో నతనికిఁ బ్రసక్తిలేదు; ఇతరులకొంపలను పాడుజేయును; అందువలననతనికి లాభములేదు;విచారము కలుగదు; ప్రసవవేదన గొడ్రాలికేమి తెలియును?" అని మేనక వ్యాకులపడి విచారించెను. ఆమెవిలాపమును జూచి, పార్వతి మృదుమధురవాక్యములతో నిట్లుతల్లికి జ్ఞానముఁజెప్పెను. "ఓఅమ్మా! ఓతల్లీ! ఈ ప్రకారము విచారించి శోకింపకుము; బ్రహ్మవ్రాసినవ్రాఁత తప్పదు. ఈజడుఁడు నాకు మగఁడనినానొసట వ్రాసియుండినప్పుడు, పరులను నిందించుటవలనఁ బ్రయోజనమేమి? ఓఅమ్మా! బ్రహ్మవ్రాసినవ్రాఁతను నీవు తుడిచివేయఁగలవా? అందుచేత, నీవ్యథాజల్పములేల?

ఛాండ్ 11

"ఓతల్లీ! నీ విలాపములు వ్యర్థములు; వానివలనఁ బ్రయోజనము లేదు; వానిం జాలింపుము; ఇది సమయము కాదు; ఇంతకుపూర్వమే నాసుఖదుఃఖములు వ్రాయఁబడెను; వానిని నేనెచ్చట ననుభవింపవలెనో, నే నచ్చటకుఁ బోవలయును" అని పార్వతి తల్లికి బోధించెను. ఆమె చక్కనిమాటలవిని, స్త్రీలందఱును దుఃఖమునువిడిచిరి; అనేకవిధముల వారు ధాతను దూషించి, కన్నీరుఁగార్చిరి.

దోహా 108

పెండ్లివారియగచాట్లనువిని, నారదుఁడును సప్తమహర్షులును హిమవంతుని గృహమునకువచ్చిరి.

చౌపాయ్ 98

అప్పుడు నారదుఁడు వారిని బోధించి, పార్వతియొక్క పూర్వవృత్తాంతమును వారితోఁ బ్రసంగించెను "ఓమేనకా! నామాటలు సత్యమని తెలిసికొనుము; నీకూతురు భవాని, జగదంబ; ఆమె శివుని రాజ్యలక్ష్మి; అతనియర్ధాంగరాణి; అనాదిశక్తి; ఆమెకు జననమరణములులేవు; ఆమె జగత్తుయొక్క సృష్టిస్థితిసంహారములఁ జేయును; ఇచ్ఛా

నుసారము ఆమె విలాసార్థము శరీరమును ధరించును. ఆమె ప్రథమ మున దక్షునిగృహములోఁ బుట్టెను; అప్పుడామెకు సతి యని నామ ముండెను; సతి మంచిచక్కనిది; శంకరుని సతి పెండ్లియాడెను; ఆమె చరిత్రము లోకములో వెల్లడియయ్యెను. ఒకసమయమునఁనామె శివుని తోఁగూడివచ్చి, శ్రీరామచంద్రునిఁ జూచి, భ్రమచే శివునిమాటలను బాటింపక, సీతవేషమును ధరించెను.

ఛాంద్ 12

"ఆమె జానకిరూపముఁదాల్చెను; ఈయపరాధమున కామెపొ త్తును శివుఁడు విడిచెను. పతివియోగమునకు దుఃఖించి, ఆమె తండ్రి యజ్ఞముఁ జూడఁబోయెను; అచ్చట నామె యోగాగ్నిలో దహింపఁ బడెను; ఇప్పు డామె నీగృహములోఁబుట్టి, శివుని వరింపఁగోరి, కఠినత పము నాచరించెను; ఈసంగతిఁ దెలిసికొని, ఓమేనకా! సందేహము విడువుము; పార్వతి సదాశివునకుఁ బ్రియురాలు" అని నారదుఁడు పా ర్వతివృత్తాంతమును వారికిఁ జెప్పెను.

దోహా 109

నారదునివచనములనువిని వారు దుఃఖమును విడిచిరి; ఒకనిమిష ములో నతనిమాట లింటింటను వ్యాపించెను.

చౌపాయ్ 99

భార్యాభర్తలు, (మేనకయు, హిమవంతుఁడును) పరమానందభ రితులయిరి; వారనేకపర్యాయములు పార్వతిపాదములకు నమస్కరించి రి; నగరములోని యాబాలవృద్ధులు, స్త్రీపురుషులు సంతోషించిరి. నగ రమంతటను మంగళధ్వనులు వ్యాపించెను; బంగారుపాత్ర లెచ్చటఁజూ చినను గనఁబడెను; షడ్రసోపేతముగఁ బంచభక్ష్య(పక్వ) పరమాన్నము లను బెండ్లివారికి వడ్డించిరి; జగన్మాత, భవాని నివసించునంతఃపురములో వడ్డనఁజేయఁబడిన భోజనపదార్థములను వర్ణించిన నోరూరును. బ్రహ్మాది దేవతలను, శ్రీమన్నారాయణమూర్తిని, హిమవంతుఁ డాదరించి, వారికి నుచితాసనముల నిచ్చెను; పఙ్క్తులఁదీర్చి, భోజనమునకు వారు సిద్ధ ముగనుండిరి; బంగారుచేటలలో భోజనపదార్థములఁబెట్టి తీసికొని వచ్చి, సేవకులు బంగారుపళ్లెరములలో వానిని వడ్డించిరి; దేవతలు భుజింపుచుండ, సమయముఁజూచి, స్త్రీలు హాస్యముఁజేయ నారంభించిరి.

ఛాంద్ 13

ఒకరితోనొకరు హాస్యములాడిరి; అతిసంతోషముతో వారు వినోదములాడుచుండిరి; వినోదములాడుచు వారు భోజనమువద్ద విశేషకాలముగడపిరి; అంతకంతకు హాస్యములు ముదిరెను; అవి ముదిరిన కొలది, వారికి సంతోషము మెండయ్యెను; ఆసంతోషముచేత వారు కొంతసేపు భోజనములవద్దఁ గూర్చుండిరి; అనంతరము వారు లేచి హస్తములను పాదములను ప్రక్షాళనఁజేసికొని, తాంబూలాదులను గైకొనిరి; చందనముల్డి, పన్నీటఁ దేలి, వారు తమతమబసలకు నిష్క్రమించిరి.

దోహా 110

తదుపరి సప్తమహర్షులు వచ్చి లగ్నసమయము సమీపించెనని హిమవంతునితోఁ జెప్పిరి; సుముహూర్తమునకు దయచేయుమని దేవతల కతఁడు వర్తమానముఁ బంపెను.

చౌపాయ్ 100

లగ్నముఁ జూచుటకు వచ్చిన దేవతల నతఁడాదరించి, వారికి నుచితాసనములనిచ్చెను; వివాహమండపముపై విధ్యుక్తప్రకారము హోమకుండముఁ ద్రవ్విరి; సువాసినులు పాటలఁ బాడుచుండిరి; ఒక మనోహరమగు సింహాసనమును బ్రహ్మ స్వయముగరచించెను; దానిశోభను వర్ణించుటకు శక్యముకాదు; బ్రాహ్మణులకు నమస్కరించి, శివుఁడాసింహాసనము నధిష్ఠించి, శ్రీరాముని ధ్యానించెను. అనంతరము ఋషులు పార్వతికి వర్తమానముఁ బంపిరి; ఆమెను సర్వాభరణములతో సింగారించి, స్త్రీలు తీసికొనివచ్చిరి; ఆమెచక్కదనముఁజూచి, దేవతలు సయితము భ్రమించిరి; ముద్దులుమూటఁగట్టుచుండిన యామె నేకవి వర్ణింపఁజాలును? ఆమె జగన్మాతయనియు శివునిరాజ్యలక్ష్మియనియు దేవతలు తెలిసికొని, తమతమమనస్సులలో నామెకు వారు నమస్కరించిరి; ఆమె సౌందర్యరాశి; ఆమె ప్రభావమును వర్ణించుటకు కోటిముఖము లుండినను, నాకు సామర్థ్యములేదు.

ఛాంద్ 14

ఆమెయొక్క నిరుపమానమగుసౌందర్యాతిశయములను వర్ణించుటకు వేలకొలదిముఖములు సరిపడవు; సహస్రఫణములుగలశేషుఁడు,

వేదములును, సరస్వతియు, ఆజగన్మాతయొక్కలావణ్యమును సొంత ముగఁ జెప్పలేవు; నేను (తులసీదాసు) మందమంతిని; ఆమెనుగుఱించి నేనేమి చెప్పఁగలను? ఆచక్కదనాలకుప్ప, భవాని, వివాహమండపము నెక్కివచ్చి, కన్నుఁదెఱచి సభికులఁ జూడక, శిరస్సునువంచుకొని, శివుని సమీపించెను; తుమ్మెద పద్మముమీఁద వ్రాలువిధమున, నామె శివుని చరణకమలములమీఁదఁ బడి సాష్టాంగనమస్కారముఁ జేసెను.

దోహా 111

మునీశ్వరులు చెప్పినప్రకారము పార్వతీ పరమేశ్వరులు గణపతిఁ బూజించిరి; అటుల వారిరువురు గణపతిఁ బూజించిరని విని, మీరు శంకింపవలదు; (1. గణపతి శివునికుమారుఁడు; దేవత లాదిరహితులు; రాముఁ డనాది; అందుచేత, గణపతియు ననాది కనుక, వా రతనిని బూజించిరి; 2. లేదా గణములకు పతియైనవాఁడు గణపతి; ఆగణపతి శివుఁడు; అతఁడు తన నే పూజించెను)

చౌపాయ్ 101

వేదోక్తప్రకారము మునులు వివాహమంత్రములఁ జదివిరి; కుశయును పార్వతిని హిమవంతుఁడు శివుని చేతిలోఁ బెట్టి కన్యాధారవో సెను: భవాని శివునియొక్క సనాతనశక్తి యని గ్రహించి, ఆమెను హిమవంతుఁడు శివునకు సమర్పించెను. శివుఁ డామెను ప్రతిగ్రహించి నపుడు దేవతలు పరమానందము నొందిరి; మునిగణములు వేదమంత్రముల నుచ్చరించిరి; దేవతలు జయ, జయజయశబ్దములను ఘోషించిరి. దేవదుందుభులు మ్రోఁగెను; అంతరిక్షమునుండి పుష్పవర్షము గురిసెను; పార్వతిమెడకు మంగళసూత్రమును శివుఁడు కట్టెను; పార్వతీపరమేశ్వరుల వివాహముఁజూచి మూఁడులోకములవారు నుత్సహించిరి దాస దాసీలను, గుఱ్ఱములను, రథములను, ఏనుఁగులను, ధేనువులను, వస్త్రములను, చీనిచీనాంబరములను, వెండిబంగారములను, మరకతమాణిక్య వజ్రవైడూర్యములను, బండ్లకొలది భోజనపదార్థములను, వెండిబంగారు పాత్రలను అనేకవస్తువులను హిమవంతుఁడు పెండ్లిసారెఁబెట్టెను; వానిం జెప్పుటకు శక్యము కాదు.

ఛాంద్ 15

అపరిమితముగ నానాప్రకారము లనేకవస్తువులను సారెనిచ్చి, హిమవంతుఁడు చేతులజోడించి, నమస్కరించి, "ఓమహాప్రభూ! ఓసకల సంపూర్ణుఁడా! ఈపదార్థములన్నియు మీకుఁ దృణప్రాయము; నాతప్పులను క్షమింపుము" అని పలికి శివునిచరణకమలములఁ బట్టుకొనెను. కృపాసముద్రుఁడు, శివుఁడు మామను నుత్సహింపించి ఆదరించెను. అనంతరము, మేనకవచ్చి, ప్రీతిపూర్వకముగ నతని చరణకమలములం బట్టుకొని నమస్కరించి,

దోహా 112

"ఓనాథా! ఈపార్వతి నాకు ప్రాణములతో సమానము; ఆమెను మీగృహములలో నొకదాసి యని భావింపుము; ఆమె యపరాధములను క్షమింపుము; ఈవరమును నాకుఁ బ్రసాదింపుము" అని ప్రార్థించెను.

చౌపాయ్ 102

అనేకప్రకారముల శివుఁ డత్త నూరడించి బోధించెను; ఆమె శివునకు నమస్కరించి గృహములోనికి వెళ్లెను. మేనక పార్వతింబిలిచి, ఆమెను తనతొడపైఁ గూర్చుండఁబెట్టుకొని, "నాచిట్టితల్లీ! నాయమ్మా! శివుని చరణకమలములను సదా పూజింపుము; 'స్త్రీలకు భర్తయేదైవ'మని ధర్మశాస్త్రములు చాటుచుండును; దానికంటె స్త్రీలకుమఱియొకధర్మము లేదు" అని బుద్ధిచెప్పి, మేనక కన్నీరుఁ గార్చెను; మాటిమాటికిఁ గూఁతురి నామె కౌఁగిలించుకొని, "అయ్యో! బ్రహ్మ జగత్తులో స్త్రీల నెందుకుఁ బుట్టించెను? వారిబ్రతుకు పరాధీనము; స్వప్నములో నయినను వారికి సుఖముకలదా!" అని విలపించెను. కూఁతురిమీఁదఁగల దయచేత నామెకు దుఃఖము పొంగి వచ్చుచుండినను, అది మంచిసమయముకాదని మేనక తలఁచి, దుఃఖమును మ్రింగెను. ప్రేమచేత మాటిమాటికి పార్వతి తల్లివద్దకు పరుగిడుచు, ఆమెపాదములకు నమస్కరించుచుండెను; కూఁతురు జగన్మాత యని తెలిసికొని, ఆమెపాదములకు మేనక నమస్కరించెను; కలుపుఁగోలుతనముచే నామె చెలికత్తెలతో

మాటలాడి, వారివద్ద సెలవుఁబుచ్చుకొనెను; అనంతర మామె తల్లివద్దకుఁబోయి, ఆమెను కౌఁగిలించుకొనెను.

ఛాంద్ 16

పలుమాఱు భవాని తల్లినిఁ గౌఁగిలించుకొనుచుండెను; ఉచిత ప్రకారముఁ నామె వారినందఱిని యూరడించెను; అచ్చటిపెద్దలు, స్త్రీపురుషులు, పార్వతిని ఆశీర్వదించిరి; మాటిమాటికి పార్వతి వెనుకకుఁదిరిగి తల్లిం జూచుచుండెను; చెలికత్తెలతోఁ గూడి ఆమె శివునివద్దకు వచ్చెను; అచ్చటిజనులందఱుమంగళాశీర్వాదములం బలుకుచుండ, పార్వతీపరమేశ్వరులు గృహప్రవేశమునకు బయలువెడలిరి; దేవతలు సంతసించిరి; దేవదుందుభులుమ్రోఁగెను; పుష్పవర్షము గురిసెను; వధూవరులు ప్రయాణమును సాగించిరి.

దోహా 113

వారిని సాగనంపుటకు హిమవంతుఁడు వారివెంట వెళ్లెను; శివుఁడతనినిబోధించి, గృహమునకుమరలుమని చెప్పినపిదప, నతఁడు పార్వతీపరమేశ్వరులవద్ద సెలవుగైకొని గృహమునకు వచ్చెను.

చౌపాయ్ 103

హిమవంతుఁడు శీఘ్రముగ నింటికివచ్చెను; పర్వతములు, శైలములు, నదులు - మొదలగు పెండ్లికివచ్చిన బంధువుల నాదరించి, వారివారికిఁ దగినకట్నములను కానుకల నిచ్చి, వారిని సత్కరించెను; వారతని సెలవుగైకొని, స్వగృహములకు వెడలిరి; ఉమామహేశులిరువురు కైలాసపట్టణముఁ జేరిరి; దేవతలు వారివారి నివాసములకుఁ బోయిరి; భవానీశంకరులు జగత్తునకు జననీజనకులు కదా ! వారిశృంగారచేష్టల నెటులవర్ణింపఁగలను? సకలగణములతోఁగూడి, వారు కైలాసములో సుఖముగ నివసించియుండిరి; అనేకప్రకారముల వారు శృంగారాదిభోగముల ననుభవించిరి; ప్రతిదినము వారు నూతనవిలాసములలోఁ దేలిరి; ఈప్రకార మనేకయుగములు గడచెను. అంతట, నాఱుముఖముల కార్తవీర్యుఁడు పుట్టెను; అతఁడు తారకాసురుని వధించెను; కుమారస్వామి చరిత్రమును వేదశాస్త్రపురాణములు చాటుచుండును; అతనిచర్యలు జగత్ప్రసిద్ధము.

ఛాంద్ 17

కుమారస్వామి జననమును, అతని పౌరుషచర్యలను లోకములో నందఱకుఁ దెలియును; అతని బలపరాక్రమము లందఱికి విశదము; అందుచేత, నతని చరిత్రమును సంక్షేపముగ నేను చెప్పి చాలించితిని; స్త్రీపురుషు లెవరు పార్వతీపరమేశ్వరుల వివాహకథను చదివినను, వినినను, గానముఁజేసినను, వారు చిరజీవులయి సకలసంపదల ననుభవింతురు; వారికార్యములన్నియు విజయమగును.

దోహా 114

శివుని చరిత్రము మహాసముద్రము; దానికి పారములేదు; దాని లోఁతును వేదములు సయితము కనిపెట్టలేదు; నేను (తులసీదాసు) మందమతిని; జడుఁడను; నేనేమిదానిని వర్ణింపఁగలను?

ఇతి శ్రీగోస్వామితులసీకృత శ్రీరామచరిత్రమానసే,
సకలకలికలుషవిధ్వంసినే, బాలాకాండాంతర్గత
పండితజ్వాలాప్రసాదకృత వ్యాఖ్యానానుసారే
శ్రీశ్రీనివాసశర్మకృత ఆంధ్రభాషాయాం
ద్వితీయో విశ్రామః.

బాలకాండ తృతీయ విశ్రామః.

ఈతృతీయవిశ్రామములో రామచంద్రుని జననమునకుఁ గారణముఁ జెప్పుచున్నాను; భక్తిపూర్వకముగ దానిని వర్ణించెదను; దాని మూలమున సంసారసాగరమును మనుజులు దాఁటఁగలరు.

చౌపాయ్ 104

సరసమగు శివునిచరిత్రము శోభస్కరము; దానిని భరద్వాజుఁడు విని, పరమానందభరితుఁడయ్యెను; అతనికి దానిని వినుటయం దభిలాష మెండయ్యెను; దానివలన నతనిశరీరము పులకరించి, నేత్రములానందబాష్పపూరితము లయ్యెను భక్తిచే నతఁడు పరవశుఁడయినందున, నతనిముఖమునుండి వాక్కులు వెలువడలేదు; భరద్వాజునియవస్థఁ జూచి, యాజ్ఞవల్క్యుఁడు సంతసించి, "ఓమునీశా! ఓభరద్వాజా! నీజన్మము సఫలమయ్యెను; నీకు గౌరీపతి ప్రాణముతో సమానుఁడు. శివుని చరణకమలములయందు భక్తిలేనిమనుజుఁడు స్వప్నమందయినను రాముని సంతోషింపఁజేయలేఁడు; శివునిచరణకమలములయందు నిష్కలుషమగుభక్తిఁ గలిగియుండుటయే రామభక్తికి లక్షణము. రాముని యందు నిశ్చలభక్తిఁ గలవారు శివునికంటె నితరు లెవరుకలరు? అపరాధములేకయే, సతీదేవివంటి భార్యను, శివునివలె నెవరు విడిచిపెట్టఁగలరు? రామునియందుఁగల ప్రేమచేత శివుఁడు ప్రతిజ్ఞఁజేసి, ఆప్రతిజ్ఞను శివుఁడుతప్ప, మఱియొకరు నిలువఁబెట్టుకొనఁగలరా? శివునికంటెఁ బ్రియమగువారు రామునకు మఱియొకరు లేరుకదా!

దోహా 115

"ఓభరద్వాజా! నీవు శివుని నిత్యము సేవించువాఁడవనియు, రామునకును శివునకును భేదములేదని తెలిసికొనినవాఁడవనియు, నీమర్మమును గ్రహించి, శివునిచర్యలను బ్రథమమునఁ జెప్పనారంభించితిని.

చౌపాయ్ 105

"నీగుణశీలములు నాకు బోధపడెను; రామునిలీలామానుష చర్యలఁ జెప్పుచున్నాను; వినుము. ఓమునీశా! ఈరోజున నీతోఁగలిసి

సంభాషించుటవలన నాకు గలిగినసంతోషము చెప్పలేను. శ్రీరామ చంద్రునిచరిత్ర మపారము; సహస్రఫణములుగల నూరుకోట్ల శేషులు సయితము దానిని సాంతముగఁ జెప్పలేరు; వాణీపతియు, ధనుర్ధరుఁడు నగు రామవిభుని స్మరించి, నేనాకథను వినినప్రకారము నీకు వినిపించె దను; వినుము సరస్వతి యొకకఱ్ఱబొమ్మతోసమానము; రామచంద్రుఁడు సూత్రధారుఁడు. సూత్రధారుఁ డేప్రకారము సూత్రములనులాగిన, నాప్రకారము బొమ్మనటించును కదా! రామచంద్రుఁడు సర్వాంతర్యామి; అతఁడు ప్రసాదించిన కవీశ్వరుని యొక్క హృదయాంగణమునందు సర స్వతి నృత్యముఁజేయును. రఘునాథునిలీలావతారచరిత్రమును వర్ణిం చుటకుఁ బూర్వము, నే నాదయామూళుఁడగు రామభద్రునకు సాష్టాంగనమ స్కారముఁ జేయుచున్నాను పరమశోభాయమానమగు కైలాసపర్వత ముమీఁదఁ బార్వతీపరమేశ్వరులు నివసించియుండిరి.

దోహా 116

సిద్ధులును, తపశ్శాలులును, యోగులును, దేవతలును, కిన్నరు లును, మునులు మొదలగుమహాత్ములు పురాణదంపతులను నిత్యము సే వించి, వారినిపరివేష్టించియుండిరి; వారినిత్యసేవకులకు వారుశాశ్వతసుఖ ము నిచ్చెదరు.

చౌపాయ్ 106

శివునియందు భక్తిలేనివారును, ధర్మమునందాసక్తిలేనివారును, హరిని సేవింపనివారును, స్వప్నమందయినను వారిని దర్శింపలేరు; ఆప ర్వతముమీఁద నొక వటవృక్షముకలదు; అన్నికాలములయందావృ క్షము పచ్చగనుండును; మిటమిటమండు వేసవిలో నాచెట్టునీడలోఁ గూర్చుండినపుడు, చల్లనివాసనగల పిల్లగాలులు వీచును; ఆచెట్టుక్రింద నెల్లప్పుడు శివుఁడు విరమించునని వేదములు చెప్పుచుండును. ఒకస మయమున నాచెట్టుక్రిందఁ బరమేశ్వరుఁడు విశ్రమించి, ఆవృక్షముఁ జూచి, పరమానందమునొందెను. ఆనీడలో వ్యాఘ్రాసనముఁ బఱచి కొని, పరమదయాళుఁడు దానిమీఁదఁగూర్చుండెను. గౌరవర్ణముగల యతని శరీరకాంతి చంద్రునితోను, శంఖముతోను మల్లెపువ్వ ముతోను సమానముగనుండెను; అతని వక్షస్థలము విశాలమయినది;

అతఁడు నారచీరలను ధరించెను; అతనిపాదములు అరుణోదయమున వికసించినపద్మములఁ బోలును; ఆపాదముల నఖములకాంతి భక్తుల యజ్ఞానాంధకారముఁ బోఁగొట్టును; అతనిముఖము శరత్కాలపూర్ణచంద్రుని తిరస్కరించును; అతఁడు శరీరమునిండ విభూతిఁ బూసికొనెను; నాగాభరణముల నతఁడు ధరించెను.

దోహా 117

ఆజటాజూటము, అందులో నొకప్రక్క గంగయు, మఱియొక ప్రక్క నర్ధచంద్రుఁడును, పద్మములవంటి నేత్రములు, నీలకంఠము-వీనితో నతఁడు శోభించెను.

చౌపాయ్ 107

శాంతరసము మూర్తిభవించినట్లు ఆకామునిశత్రువు, ఆదయాళుఁడు, సాంబశివుఁడు భక్తులకుఁ గన్నులపండువు నిచ్చుచుండెను. అది మంచిసమయమని తెలిసికొని, జగన్మాత, పార్వతి, పరమేశ్వరుని సమీపమునకువచ్చెను. తనప్రియురాలుగనుక నతఁడామెను దనవామపార్శ్వమునఁ గూర్చుండ నియోగించెను. ఆమె సంతోషించి, అతనిప్రక్కను గూర్చుండి, పూర్వజన్మవృత్తాంతమును స్మరణకుఁదెచ్చుకొనెను. శివునకుఁ దనయందు సంపూర్ణదయ కలదని తెలిసికొని, చిఱునవ్వునవ్వి, లోకోపకారార్థము, శివునితో నామెమృదుమధురవాక్యములతో నిట్లు ప్రసంగించెను. "ఓనాప్రాణవల్లభా! ఓవిశ్వనాథా! నీమహిమ త్రిలోకవిదితము; చరాచరజంతుజాలములు, దేవ గరుడ గంధర్వ యక్ష కిన్నర నాగ మనుజులు, త్రిలోకవాసులు-నిత్యము నీచరణకమలములను సేవింతురు.

దోహా 118

"ఓమహాప్రభూ! నీవు సర్వసమర్థుఁడవు; సర్వజ్ఞుఁడవు; సర్వమంగళుఁడవు; సకలగుణసంపన్నుఁడవు; చతుష్షష్టికళామయుఁడవు; యోగీశ్వరుఁడవు; జ్ఞానవైరాగ్యములకు నిధివి; నీనామస్మరణఁ జేయువారికిని, నీశరణుఁ జొచ్చినవారికిని, నీవు కల్పవృక్షమువంటివాఁడవు.

చౌపాయ్ 108

"ఓసుఖరాశీ! నీకు నాయందు దయయుండినయెడల, నేను నీ సేవకురాలనని తెలిసికొనుము; శ్రీరఘురాముని మాయామానుషచర్య

లను నాకు వినిపించి, నాయజ్ఞానముఁ బోఁగొట్టుము; కల్పవృక్షము నాశ్రయించినవారికి దారిద్ర్యబాధ లెట్లుకలుగును? ఓస్వామీ! ఓచంద్రమౌళీశా! ఈసంగతిని విచారించి నాభ్రమను నివారింపుము. ఓమహాప్రభూ! తత్త్వజ్ఞానమును బోధించుమహాత్ములు శ్రీరామచంద్రుఁడు పరబ్రహ్మస్వరూపమని వక్కాణింతురు. శేషుఁడు, సరస్వతి, వేదము, పురాణము- వీరందఱును శ్రీరామునిగుణములను గానముఁజేయుచున్నారు. ఓకందర్పదర్పహరా! అహోరాత్రములు నీవు సయితము రామనామమును జపించుచున్నావు. వేదపురాణములలో స్తోత్రముఁజేయఁబడిన రాముఁడు అయోధ్యాధిపతియొక్క కుమారుఁడా, లేక నిర్గుణుఁడును, నిర్వికారుఁడును, నిరంజనుఁడునగు మఱియొకఁడా?

దోహా 119

"ఆశ్రీరాముఁడు రాజకుమారుఁడయి, భార్యావియోగమునకు దుఃఖించినయెడల, నతఁ డెటుల పరబ్రహ్మమగును? కన్నులార నతని చర్యలఁ జూచియుంటిని; చెవులార నతనిమహిమను వినియుంటిని; అతని చర్యలకును మహిమకును గలవ్యత్యాసమును నేను గ్రహింపలేదు; అది నామనస్సును కలఁతఁబెట్టుచున్నది.

చౌపాయీ 109

"ఓస్వామీ! సర్వాంతర్యామియు, సర్వశక్తుఁడును, సర్వజ్ఞానియు, నిరంజనుఁడు నగు బ్రహ్మమునుగుఱించి నాకు బోధింపుము; అజ్ఞానముచేత నే నడిగినందులకుఁ గోపింపక, నాయజ్ఞానము విడిపోవునట్లు తత్త్వజ్ఞానమును బోధింపుము. వనములో రామునిమహిమను కన్నులార నే చూచియుంటిని; నామనోవ్యాకులముచే భయపడి, నేనప్పుడు నీతోఁ జెప్పుటకు శంకించితిని; నామనస్సు మలినముగనుక, నేను రామునిమహిమను గ్రహింపలేదు; దానిఫలము ననుభవించితిని. నేఁటివఱకు సందేహము నన్ను విడువలేదు; చేతులనుజోడించి ప్రార్థించెదను; నన్నుఁ గటాక్షింపుము; నామీఁద నాగ్రహింపకుము; పూర్వము నాకీసంగతి బోధించితి నని తలంపక, మఱల నాకుబోధింపుము; గతించినవిషయమును గుఱించి వగచుటయేల? ఇప్పుడు నాకు మోహము లేదు; రాముని చరిత్రనువినుటయం దాసక్తికలదు; అతనిలీలామానుషచర్యలను వినిపిం

వుము; ఓభుజగరాజభూషణా! ఓసురనాయకా! నీవాక్సుధారసమును ద్రాగి సంతసించెద.

దోహా 120

"నీపాదపద్మములకు శిరస్సును వంచి, చేతులను జోడించి నమస్కరించి ప్రార్థించెదను; ఓకల్యాణాత్మకా! శ్రుతిస్మృతులసారమగు శ్రీరామునితత్త్వజ్ఞానమును బోధింపుము.

చౌపాయ్ 110

"నేనుస్త్రీని; ఉపదేశమునొందుట కర్హత లేదు; అయినను, మనోవాక్కాయకర్మముల నేను నీసేవకుండను; జ్ఞానాపేక్షచే దురవస్థలో నుండినస్త్రీలు జ్ఞానోపదేశముఁబొందుట కర్హులని మహాత్ములు చెప్పుచున్నారు; ఓయోగీశా! నామనోవ్యాకులముఁ జెప్పశక్యముకాదు; నన్నుఁగటాక్షించి, నాకు రామకథఁ జెప్పుము! లెస్సగ విచారించి బోధింపుము; నిర్గుణబ్రహ్మ మెందునిమిత్తము సగుణుఁడై యవతరించెను? ప్రథమమున నీవిషయముఁ దెలియపఱచుము; అనంతరము, రామావతారమును, రాముని బాలక్రీడలును వివరింపుము; సీతారాములవివాహమును, వారివనవాసమునకుఁ గారణముఁ జెప్పుము. అరణ్యములో వారుచేసినమహాకార్యములను, రావణవధయు, ఓసుశీలుఁడా! వారి పట్టాభిషేకమహోత్సవము మొదలగుకథలను వర్ణింపుము.

దోహా 121

"ఓకృపాసాగరా! రాముని రాజకీయవ్యాపారములను గుఱించియు, పురజనులతోఁగూడి రాముఁడు వైకుంఠమున కేఁగెంచినవిధమును, సాంతముగఁ జెప్పుము.

చౌపాయ్ 111

"ఓదేవదేవా! అనంతరము, రామచరిత్రయొక్క తత్త్వమును బోధింపుము; మునులును జ్ఞానులు ననుభవించెడి స్వస్వరూపజ్ఞానమును; భక్తిజ్ఞానవైరాగ్యములను, విజ్ఞానమును-నీనినిగుఱించి విస్తరించి చెప్పుము. ఓస్వామీ! రామునికిసంబంధించిన తదితర గుప్తచరిత్రాంశములను, ఓనిర్మలజ్ఞానస్వరూపా! ఓమహాప్రభూ! అజ్ఞానముచే నే విడిచిపెట్టిన విషయములను వివరింపుము. నీవు త్రిలోకగురుఁడవని వేదము చెప్పును;

పామరులు నీమహిమ నెటులుగ్రహింతురు?" అని పార్వతి ప్రశంసించెను. నిష్కలుషముగ లోకోపకారార్థము పార్వతి యడిగినప్రశ్నను విని శివుఁడు సంతసించెను. శ్రీరామునిచరిత్ర మాద్యంతము నతనిమనోదృష్టికి గోచరమయ్యెను; అతనిశరీరము పులకరించెను; అతనినేత్రములానందబాష్పములతో నిండెను; శ్రీరాముని దివ్యమంగళవిగ్రహ మతనిమనోదృష్టిలోఁ గనఁబడెను; అపరిమితానందములో నతఁడు మునిఁగెను.

దోహా 122

రెండుఘడియ లతఁడు రాముని ధ్యానించెను; అనంతర మతఁడు నేత్రములను విప్పి, సంతోషముతో రామునిచరిత్రమును వర్ణింపనారంభించెను.

చౌపాయ్ 112

"త్రాడనుసంగతి తెలిసినతరువాత, నది పామనుభయము పోవును; జాగ్రదవస్థలోనికి వచ్చినతరువాత స్వప్నావస్థలో ననుభవించినవిషయము లబద్ధములని తోఁచును; అటులనే ఆత్మజ్ఞానము కలిగినతరువాత, నీజగత్తు మిథ్యయనితోఁచును. బాలరామునకు నమస్కరించెదను; అతని నామస్మరణవలన సర్వకార్యములు నెరవేఱును; సమస్తజనులకును బాలరాముఁడు సాధ్యుఁడు; ఓమంగళధామా! ఓఅమంగళహారా! దశరథుని యంగణములోఁ దప్పటడుగులువేయుచుండిన యోబాలరామా! నన్ను కృపతోఁజూడుము." అని శివుఁడు శ్రీబాలరాముని ధ్యానించి, తేనె లుట్టిపడుచుండినవాక్యములతో నిట్లు ప్రసంగించెను. "ఓపార్వతీ! నీవు ధన్యురాలవు; నీవంటిలోకోపకారులు మఱియొకరు లేరు; నీ వెంతధన్యురాలవు- గంగానదివలెఁ ద్రిలోకములను పావనముఁజేయు శ్రీరామచరితమును వినఁదలఁచియుంటివి; నీకు రామునిచరణకమలములయం దనురాగము కలదు; అయినను, పరోపకారార్థము నీవు నన్నడిగితివి.

దోహా 123

"ఓపార్వతీ! శ్రీరామునికృపవలన స్వప్నమందయినను, నీకు మోహమును, శోకమును, సందేహమును, భ్రమయుఁ గలుగవు; ఇది నానిశ్చితాభిప్రాయము.

చౌపాయ్ 113

"ఓయుమా! తెలిసికొనవలసిన విషయములను చక్కగ నీ వడిగితివి; వానికి సమాధానములను వినినను చెప్పినను శుభములు కలుగును. శ్రీరామునిచరిత్రమును వినని చెవులు పాముపుట్టలతో సమానము; శ్రీరాముని దర్శింపని నేత్రములు నెమలికన్నులంబోలును; భగవంతుని చరణారవిందములకు నమస్కరింపని శిరస్సు చేదుసొరకాయవంటిది; శ్రీరామునియందుఁ గలభక్తిచేతఁ బరవశముకాని మనుజులు జీవచ్ఛవములు; రాముని గుణములను సంకీర్తనముఁ జేయని మనుజులు చెకచెకలాడు కప్పలవంటివారు; భగవంతునిచర్యలను విని, సంతసింపని మనుజులహృదయములు వజ్రమువలె నభేద్యములనియు కఠినములనియు గ్రహింపుము. ఓగిరిరాజకన్యా! శ్రీరామునిచర్యలఁ జెప్పుచున్నాను; వినుము; ఆచర్యలు దేవతలకు సుఖమును, దైత్యులకు దుఃఖము నిచ్చును.

దోహా 124

"శ్రీరామకథ కామధేనువుతో సమానము; అతనిని సేవించుటవలన సర్వసుఖములు కలుగును; మహాత్ములసభ వైకుంఠముతో సమానము; ఈసంగతిఁ దెలిసికొని, ఎవఁడు రామకథను వినకయుండును

చౌపాయ్ 114

"రామనామమనే సుందరకరతాళములు మ్రోఁగించినయెడల సంశయములనే పక్షు లెగిరిపోవును; పార్వతీ! కలియుగపాపము లను నట్టివృక్షమును వ్రేళ్లతోఁ బడఁద్రోయుటకు రామకథ గొడ్డలివంటిది; కనుక, దానిని శ్రద్ధతో వినుము. శ్రీరామునిగుణములును, చరిత్రయును, ఆజన్మాంతచర్యలును, అనంతములని వేదములు ఘోషించుచున్నవి; ఎటుల రాముఁ డనంతుఁడో, అతని చరిత్రయుఁ, గీర్తియు, గుణములు ననంతములు. నీకు రామకథవినుటయందభిలాష కలదు, కనుక నాబుద్ధికిఁ దోఁచినప్రకారము వేదములోఁ జెప్పినవిధమున నేనాకథఁ జెప్పుచున్నాను; వినుము. ఓప్రియురాలా! నీప్రశ్న శ్రేయోదాయకము; శ్లాఘనీయము; సర్వసుజనసమ్మతము; దానిని నేను సహితము మోదించెదను. అయినను, ఓఅపర్ణా! అజ్ఞానముచే నీవొకమాటఁ జెప్పియుంటివి; ఆమాటమాత్రము నాకు విన నింపుగలేదు; 'వేదములోఁ

జెప్పఁబడిన రాముఁడును, మునులు ధ్యానించునట్టి రాముఁడును-ఇతఁడా-లేక మఱియొకఁడా?' అని నీవు శంకించి నన్నడిగితివి.

దోహా 125

"అజ్ఞాన మను నట్టిపిశాచము పట్టిన నీచు లావిధమునఁ జెప్పుచుందురు; సత్యాసత్యముల విచక్షణలేని నీచులు పాషండులు- హరిపరాఙ్ముఖులు ఆటుల వక్కాణింతురు.

చౌపాయ్ 115

"అజ్ఞానులు, మందభాగ్యులు, శాస్త్రజ్ఞానములేని యంధులు—వీరిమన స్సనునట్టి దర్పణమును విషయములనునట్టి మలినము కప్పియుండును; సంసారలంపటముగలవారును, కపటస్వభావులును, కుటిలవర్తనులును, మూర్ఖులును, స్వప్నమందయినను మహాత్ములను సందర్శింపనివారును, వేదమునకు విరుద్ధముగఁ బ్రసంగించుపాషండులును, లాభాలాభముల గుర్తెఱుంగనివారును, మలినహృదయములతోఁగూడి శాస్త్రజ్ఞానములేనివారును—వీరు రాముని నిజరూపము నెట్లుగ్రహింపఁగలరు? వారికి సగుణనిర్గుణజ్ఞానము లేదు; వా రనేకపిచ్చిమాటలఁ జెప్పుచుందురు; వారు భగవంతునిమాయకు లోఁబడి సంసారములో మునిఁగియుందురు; వారిమాయాప్రపంచము ననుసరింతురు; ఏవిధమున నట్టివారిని బోధింపఁగలము? వాతరోగముచే బాధపడువాఁడును, పిశాచముపట్టినవాఁడును, మద్యపానముఁ జేసినవాఁడును—వీరు బుద్ధిహీనులు; వీరిమాట లనుచితములు; మహామోహముచే మదించియుండినవారు కనుక, వారిప్రసంగములఁ జెవిపెట్టరాదు; వారిమాటలలో రసములేదు.

సోరఠా 16

"ఈసంగతులను లెస్సగ విచారించి, ఓపార్వతీ! నీసందేహమును విడిచి, రామునిచరణారవిందములయందు నిశ్చలభక్తిని నిలుపుము; ఓగిరిరాజకుమారీ! వినుము; నామాట లనునట్టి సూర్యకిరణములు నీయజ్ఞానాంధకారమును విడఁగొట్టును.

చౌపాయ్ 116

"సగుణమునకును నిర్గుణమునకును భేదములేదని మునులును పండితులును, వేదపురాణములును చాటుచున్నవి. సంసారగుణరహి

తుఁడును, రూపరహితుఁడును, జన్మరహితుఁడు నగుపరబ్రహ్మము భక్తుల యందుఁగల ప్రేమచేత సగుణుఁడై జన్మించును. నామరూపములులేని వానికి నామరూపము లెట్లుఁగలుగును? నీరు చలిచేత ఘనీభవించి మంచు గడ్డయయినవిధమున, నీశ్వరుఁడు సగుణరూపమును ధరించును. ఆబ్రహ్మము శుద్ధజ్ఞానస్వరూపుఁడు కనుక నతనిని మోహాంధకారము స్పృశింపదు. శ్రీరాముఁడు సచ్చిదానందమూర్తి, జ్ఞానస్వరూపుఁడు; అందుచేత నతనికి అజ్ఞానమను రాత్రిలేదు; కనుక, నతనికి జ్ఞానోదయములేదు; సూర్యునకు దివారాత్రము లనునట్టిభేదము లేదుకదా! మోహములోఁబడినవారికి దివారాత్రములుకలవు; అటులనే, భగవంతునకు- సచ్చిదానందమూర్తికి- మోహములేదు. అతనికి ద్వంద్వములులేవు; హర్షవిషాదములును, జ్ఞానము అజ్ఞానమును, అహంకారమును, అభిమానమును- ఈగుణములు శరీరధారులగు జీవులకుఁ గలవు; పరమాత్మకు లేవు; శ్రీరామబ్రహ్మము సర్వవ్యాపకుఁడు, సచ్చిదానందమూర్తి, పురాణపురుషుఁడు, మాయాతీతుఁడు,

దోహా 126

"జ్యోతిస్వరూపుఁడు, మాయకు లోఁబడనివాఁడు, జీవనాథుఁడు, రఘుకులమణి-నాకు నాథుఁడు, గురుఁడు, దైవము" అని శివుఁడు స్తుతించి, శిరస్సువంచి నమస్కరించెను.

చౌపాయి 117

"జ్ఞానహీనులు మోహముచేత నతనిని గ్రహింపలేరు; పరమాత్మను దెలిసికొనలేక, వారు తమయజ్ఞానము నతనియందు నిరూపింతురు; మేఘము లావరించియుండినపుడు, జీవులకు సూర్యుఁడు కనఁబడఁడు; కాని వానివలన సూర్యునకు నష్టములేదుకదా! వ్రేళ్లమధ్యనుండి చంద్రమండలముఁ జూచినపుడు, రెండుమూడుచంద్రబింబములు కనఁబడును; నిజముగ చంద్రబింబ మొకటియేకదా! ఓయుమా! మేఘముగాని, ధూమముగాని, ధూళిగాని, ఆకాశముయొక్క నిర్మలత్వముఁ బోఁగొట్టఁజాలవు; అటులనే, జీవులమోహము- అజ్ఞానము- రామబ్రహ్మముయొక్క నిర్మలత్వముఁ జెడగొట్టఁజాలవు; పరబ్రహ్మము వాస్తవముగ స్వచ్ఛము; నిష్కళంకము. కర్మేంద్రియములును, జ్ఞానేంద్రియము

లును, వాని యధిదేవతలును, జీవాత్మయు- వీనికి స్వప్రకాశము లేదు; ఆపరమాత్మయొక్క ప్రభావముచే వీనికిఁ జైతన్యమును, ప్రకాశమును కలుగుచున్నవి. అతనిప్రభావము-కళ- లేనిచో, నివియన్నియు జడములగును; సమస్తపదార్థములు, చేతనాచేతనములకు బ్రహ్మము జీవనాధారము; అతనిప్రభావమువలన నాపదార్థములకు జీవకళవచ్చును; ఆజీవకళయే బ్రహ్మము అని తెలిసికొనుము. ఆబ్రహ్మము, ఆపరంధాముఁడు, ఆపరాత్పరుఁడు, ఆపరమజ్యోతియే శ్రీరామమూర్తియని గ్రహింపుము. జీవకళతోఁ బ్రకాశించుపదార్థములన్నియు శ్రీరామస్వరూపము; ఈమాయయంతయు నతనికి వశమైయుండును; అతఁడు సకలగుణధాముఁడు; జ్ఞానమూర్తి; అతనిసత్ప్రభావముచే, నీ జడమగు లోకము, మాయయొక్క మహిమచేత, సత్యమని తోఁచుచున్నది.

దోహా 127

"అసత్యమగులోకముఁ జూచి జీవులు దానిని సత్యముగ భావింతురు ; భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలములలో భగవంతునిమాయకు లోఁబడనిజీవులు లేరు; చంద్రకిరణములు ముత్యపుచిప్పలోఁ బ్రకాశించునపుడు, జనులు దానింజూచి వెండియనియు, సూర్యకిరణముల కాంతిం జూచి జలమనియు భ్రమింతురు; అటులనే జీవు లీజగత్తుఁ జూచి మోహింతురు.

చౌపాయ్ 118

"భగవంతునకును జగత్తునకును గలసంబంధమిట్టిది యని గ్రహింపుము; జగత్తసత్యమయినను, దుఃఖముఁ గలిగించును; శిరస్సు ఛేదింపఁబడినట్లు కలగనినమనుజుఁడు జాగ్రదవస్థలోనికివచ్చువఱకు దుఃఖపడును; మేల్కొనినతరువాత వానికి దుఃఖముపోవును; ఈమాయ సంసారములో నుండినమనుజుఁడు- జీవుఁడు- సుఖదుఃఖములఁ దాను స్వయముగా ననుభవించుచుంటినని తలఁచి భ్రమించును; ఎప్పుడాజీవున కాత్మజ్ఞానము కలుగునో, అప్పుడు వానికి సుఖదుఃఖము లుండవు; ఆజీవుఁడు వానిని యనుభవింపఁడు; కేవలము చిదానందములోనుండును; ఆత్మజ్ఞానము కలుగుటయే సంసారములోనుండి మేల్కొనుట. ఆపరమాత్ముని కృపవలన మాయ వీడిపోవును; ఓపార్వతీ! శ్రీరామమూర్తి

దయాసముద్రుఁడు; ఆద్యంతములు లేనివాఁడు; పొగఁజూచి, నిప్పుకల దవి చెప్పఁగలవుకదా! చేయఁబడినకార్యముఁ జూచి, దానికారణము నూహింపఁగలవు; ఈజగత్తు సృష్టింపఁబడెను; కారణములేక కార్యము జరగనేరదుకదా! అందుచేత, ఈజగత్తునకుఁ గారణమేది? ఆకారణమే మూలకారణము; అదియే పరబ్రహ్మము- సత్తామాత్రమనియు, చైతన్య మనియు, ఆనందమనియు, వేదములు ఘోషించుచున్నవి. ఆసత్పదా ర్థము పాదములులేకనడచును; చెవులులేకవినును; చేతులులేకయే సర్వ కార్యములం జేయును; ముఖములేకయే సమస్తరుచుల ననుభవించును; వాక్కులులేకయే ధారాళముగఁ బలుకును; శరీరములేకపదార్థములను స్పృశించును; నేత్రములులేకయే సర్వముఁ జూచును; నాసికలేకయే గంధముల నాఘ్రాణించును ('అపాణిపాదో జవనోగ్రహీతా పశ్యత్య చక్షుః సశృణోత్యకర్ణః । సవేత్తివేద్యం నతస్యాస్తివేత్తా తమాహు రగ్ర్యం పురుషం పురాణం' అని శ్రుతిప్రమాణము). ఆసత్తుయొక్క వ్యాపారము లలౌకికములు; దానిమహిమఁ జెప్పుటకు శక్తిలేదు.

దోహా 128

"ఆపరమాత్మనుగుఱించియే వేదములు చెప్పుచున్నవి; ఆపర మాత్మనే జ్ఞానులు ధ్యానింతురు; ఆసత్పదార్థమునే పండితులు గానముఁ జేయుదురు; ఆపరమాత్మయే దశరథరాజకుమారుఁడై జన్మించెను; అ తఁడే కోసలదేశాధిపతి; అతఁడే లోకోపకారియగు శ్రీరామచంద్రపర బ్రహ్మము అని తెలిసికొనుము.

చౌపాయ్. 119

"ఆరామనామమహిమచేతఁ గాశీనగరములో మృతినొందినజీవు లకు ముక్తి నిచ్చుచుంటిని; ఆరామప్రభువు సర్వాంతర్యామి; సకలచరా చరములకు నాథుఁడు; అతఁడే నాస్వామి; రామనామమును స్మరించిన మనుజునియొక్క జన్మార్జితపాపసంచయములన్నియు క్షణములో నశిం చును; భక్తిశ్రద్ధలతో నతనినామమును జపించినమనుజుఁడు, గోష్పాద మునువలె, సంసారసాగరమును దాఁటును. ఓపార్వతీ! శ్రీరాముఁడు పరమాత్మయని తెలిసికొనుము; అతనివిషయమై భ్రమపడి నీవుపలికిన పలుకులయోగ్యములు; అట్టిసందేహమునొందినయెడల నీజ్ఞానమును, వై

రాగ్యమును, సుగుణములును నశించును.'' అని శివుఁ డామెకు బోధించెను. అతనిబోధనవలన, నామె భ్రమయు, మోహమును విడిపోయెను. ఆమెకు రామునిచరణకమలములం దత్యంతభక్తివిశ్వాసములు కలిగెను; దారుణమగు నామె యొక్కయపనమ్మకము పోయెను.

దోహా 129

మఱలమఱల శివుని చరణకమలములఁ బట్టుకొని, చేతులజోడించి, పార్వతి మృదుమధురవచనములతో నిట్లు ప్రసంగించెను:—

చౌపాయీ 120

''ఓస్వామీ! శరత్కాలసూర్యునివేఁడిమితో సమానమగు నామోహము, చంద్రకిరణములవంటి నీవాక్సుధారసమువలన, శాంతించెను; ఓదీనదయాపరా! నీకటాక్షమువలన, నాసందేహములు నశించెను; రామునిస్వరూపజ్ఞానము నాకు బోధపడెను; మీ కటాక్షమువలన నాదుఃఖము పోయెను. మీప్రసాదమువలన నాకు స్వాస్థ్యముకలిగెను; నేను మీ సేవకురాలను; నేను స్త్రీని; స్వభావముచే మూర్ఖురాలను; మీకు నాయందు దయయుండినయెడల, నామొదటిప్రశ్నలకు జవాబుదయచేయుఁడు; రాముఁడు పరబ్రహ్మమనియు, సచ్చిదానందస్వరూపుఁ డనియు, అవినాశియనియు, నిరంజనుఁ డనియు, సర్వహృదయాంతరాళములలో నివసించువాఁ డనియు చెప్పియుంటిరి; ఓస్వామీ! రాముఁ డట్టివాఁ డయినపుడు, మనుజునివలె నెందుకు జన్మించెను? ఈసంగతి నాకు బోధించిచెప్పుఁడు'' అని పార్వతి యడిగెను. పార్వతియొక్క పరమపవిత్రమగు వచనములను విని, ఆమెకు రామకథనువినుటయం దాసక్తికలదని తెలిసికొని,

దోహా 130

కాముని:జంపిన సాంబశివుఁడు, సర్వజ్ఞుఁడు, ప్రసన్నుఁడై అనేకప్రకారముల పార్వతిఁ గొనియాడి, రామకథఁ జెప్పనారంభించెను:-

సోరఠా 17-18-19

''ఓపార్వతీ! ఉజ్జ్వలమగు రామచరిత్రము మానససరోవరమువంటిది; ప్రథమమునఁ గాకభుశుండి, యీవిషయమును పక్షిరాజగు గరుత్మంతునితోఁ జెప్పెను; వారిసంవాదముఁ జెప్పి, తదనంతరము పరమ

పవిత్రమగు రామచరిత్రము వర్ణించెదను; వినుము; పరమేశ్వరునిగుణము లును నామము నపారములు; అతనిచర్యలును యవతారములు ననంత ములు; నాబుద్ధికిఁ దోఁచినవిధముననానిని వివరించెదను; భక్తిశ్రద్ధలతో నాకర్ణింపుము.

చౌపాయ్ 121

"ఓగిరిజా! వేదశాస్త్రములలోఁ జెప్పినప్రకారము, భగవంతుని లీలావతారములను వివరించెదను; వినుము; సర్వేశ్వరునియవతారము నకుఁ గారణ మిదియని నిరూపించిచెప్పుటకు శక్యముకాదు. ఓపార్వతీ! మనోవాక్కులచేతనుగాని బుద్ధిచేతనుగాని, రాముఁ డిట్టివాఁడని పలు కుటకు వీలుపడదు; నాబుద్ధిచేత నే నతనిని గ్రహింపలేదు; వేదపురాణ శాస్త్రములును, మునులును, యోగులును- వారివారిబుద్ధికొలది పరమే శ్వరునిగురించి కొంచెముకొంచెము చెప్పియుండిరి; కాని, పూర్తిగఁ జెప్పలేదు; ఓపద్మముఖీ! నేను గ్రహించినవిధముననే నాకారణమును నీకు వివరించెదను. దుర్మార్గులుప్రభవించి, బ్రాహ్మణులకును, దేవతలకును, గోవులకును, భూమికిని, అలజడిఁదెచ్చి, ధర్మమునకు హానిఁదెచ్చినపుడు, భగవంతుఁ డవతరించును; దుష్టులను శిక్షించి, సాధువులను రక్షించి, ధర్మమును స్థాపించును; ఏయుగములలో నధర్మము ప్రబలమగునో, ఆ యుగములలో భగవంతుఁ డవతరించును.

దోహా 131

"పరమేశ్వరుఁ డవతరించి, రాక్షసులను సంహరించి, దేవతలను స్థాపించి, వేదమర్యాదలను నిలువఁబెట్టును; జగత్తులో నతనిప్రభా వము వ్యాపించును; రామావతారములకుఁ గారణ మిదియని తెలిసి కొనుము.

చౌపాయ్ 122

"భగవంతుని లీలావతారములను గానముఁజేసి, మహాత్ములు సం సారసాగరమును దాఁటుదురు; భక్తులనుద్ధరించుటకతఁ డవతరించును; పరమదయాళుఁడగు శ్రీరాముని జననమున కనేకకారణములు కలవు; ఒకదానికంటె నొకటి విచిత్రముగనుండును. ఒకటి రెండుజన్మముల గు రించి చెప్పుచున్నాను; ఓబుద్ధిమంతురాలా, పార్వతీ! భక్తిశ్రద్ధలతో

వినుము. జయవిజయు లనుపేర్లుగల యిరువురుద్వారపాలకులు వైకుంఠ ములోఁ గలరు; ఆసేవకులమీఁద భగవంతునకుఁ బ్రీతికలదు. ఒకసమ యమున నారాయణమూర్తిని దర్శించుటకు సనకసనందనసనత్కుమార సనత్సుజాతులు వైకుంఠమునకుఁబోయిరి;అభిమానముచేత నాయిరువురు ద్వారపాలకులు, భగవంతునిసెలవులేక లోనికిఁ బోఁగూడదని చెప్పి, ఋషులను ద్వారమువద్ద నిలువఁబెట్టిరి; అందుచేత వారికిఁగోపమువచ్చి, 'మూఁడుజన్మములు మీరిరువురురాక్షసులైపుట్టి, తదుపరి ముక్తిఁబొందు దురుగాక' అని ఋషులు శాపముఁబెట్టిరి; ఆవిప్రులశాపముచేత, నొక జన్మములో వా రిరువురును హిరణ్యాక్ష హిరణ్యకశిపులై పుట్టి, త్రిలో కములను బాధించిరి; దేవేంద్రునిగర్వమును వారు పడఁగొట్టిరి; అప్పుడు భగవంతుఁడు వరాహావతారము నెత్తి హిరణ్యాక్షుని యుద్ధములో వధించెను; నరసింహరూపమును ధరించి హిరణ్యకశిపుని సంహారించెను; భక్తాగ్రేసరుఁడగు ప్రహ్లాదునిచరిత్రము సుప్రసిద్ధము.

దోహా 132

"రెండవజన్మలో వారిరువురును రావణకుంభకర్ణులై జన్మించి, లోకములఁ బీడించి, దేవతలను సయితము స్వాధీనముఁజేసికొనిరి; వారి చర్యలు లోకములో వెల్లడియయ్యెను.

చౌపాయి 123

"మూఁడుజన్మములవఱకును ముక్తిలేదని వారికి మునులు శాప మిడిరి; అందుచేత, భగవంతునిచేతిలో వారు చనిపోయినను, వారికి ముక్తిలేకపోయెను. భక్తుల ననుగ్రహించుటకు భగవంతుఁ డవతరిం చెను; అదితియే కౌసల్యాదేవియై పుట్టెను; కశ్యపుఁడు దశరథుఁ డను పేరుతో జన్మించెను. ఒకసమయమున వారిగర్భమున భగవంతుఁ డవత రించెను. మూఁడవజన్మములో వారిరువురు శిశుపాలదంతవక్త్రులై పుట్టిరి; ఆకల్పములో భగవంతుఁడు కృష్ణావతారుఁడై, వారినిసంహరించి, లోక ములో ధర్మమును స్థాపించెను. ఒకకల్పములో జలంధరుఁ డనురాక్ష సుఁడు దేవతలరాజ్యము నపహరించెను; వారిదుఃఖముఁ జూచి, శివుఁడు వానితోననేకపర్యాయములుయుద్ధముఁజేసినను,వానింజంపలేకపోయెను. ఆరాక్షసునిభార్య మహాపతివ్రత; కనుక వానిని శివుఁడు సంహరింపలేక పోయెను.

దోహా 133

"అప్పుడు దేవకార్యమును సాధించుటకు భగవంతుఁ డొక యుపాయము బన్ని, యామె వ్రతమును భంగపఱచెను; భగవంతుఁడు చేసినమర్మము నామె తెలిసికొని, అతనిని శపించెను.

(జలంధరునిభార్య మహాపతివ్రత; ఆమెప్రభావముచే వానికి మరణములేదని తెలిసికొని, ఒకసమయమున విష్ణువు సాధువురూపమును ధరించి, వానిద్వారమువద్దఁ గూర్చుండెను; అప్పుడు జలంధరుఁడు శివునితో యుద్ధముఁ జేయుచుండెను; సింహద్వారమువద్దకు సాధువువచ్చిన సంగతిని విని, భర్తయొక్క క్షేమసమాచారముఁ దెలిసికొనుట కామె బయటకువచ్చెను; అంతట, జలంధరుని శిరస్సును, మొండెమును, పాదములును, చేతులును, విష్ణుమాయవలన నామెయెదుటఁ గన్పడెను; వానిఁ జూచి యామె దుఃఖించుచుండెను; ఆమెవిలాపముఁ జూచి, "ఓతల్లీ! ఎందుకుదుఃఖించెదవు; ఆముక్కలను నీవు సంధిఁ జేయుము; నీవ్రతమాహాత్మ్యముచేత, నీభర్త సజీవుఁడగును" అని విష్ణువు చెప్పెను. ఆసాధువువచనములను విని, ఆప్రకారముఁ జేయఁదలఁచి, ఆముక్కల నామె స్పృశించెను; అంతట నవి మాయమయ్యెను; సాధు వంతర్ధానము య్యెను. ఆమెపాతివ్రత్యమునకు భంగముకలిగినందున, శివుఁడు జలంధరుని సంహరించెను. విష్ణుమూర్తి చేసినమాయఁ గనుఁగొని, "ఓ స్వామీ! పతివియోగమునకు నేను దుఃఖించువిధమున, నీవునీభార్యావియోగమునకు శోకింపుము; నాభర్తయే నీభార్య నపహరించునుగాక" అని యామె శపించెను.)

చౌపాయ్ 124

"పరమకృపాసిధియగు సర్వేశ్వరుఁడు మాయామానుషరూపమును ధరించి, ఆశాపము ననుభవించెను; ఆజలంధరుఁడు రావణుఁడై పుట్టెను; వానిని శ్రీరాముఁడు సంహరించెను; అప్పుడు వాఁడు ముక్తి నొందెను. ఒకయవతారమునకుఁ గారణ మిది; అందుచేత, భగవంతుఁడు మనుజుఁడై పుట్టెను; ఒక్కొక్కయవతారమున కొక్కొక్కకథకలదు; ప్రతికథను మునులును కవీశ్వరులును వర్ణించిరి. ఒకసమయమున నారదుఁడు శపించినందున, నొకకల్పములో భగవంతుఁడవతరించెను." అని

శివుఁడు చెప్పిన యీమాటలను విని, పార్వతి యాశ్చర్యపడి, "ఓస్వామీ! నారదుఁడు విష్ణుభక్తుఁడు; మహాజ్ఞాని; భగవంతుఁడు, లక్ష్మీపతి, యేమియపరాధముఁజేసెను; ఎందుచేత నారదునకుఁ గోపమువచ్చెను? అతఁడు మునీశ్వరుఁడుకదా! ఎందు కతనిమనస్సు భ్రమించెను? దానికిఁ గారణము నాకు బోధపడలేదు" అని శివుని నామెప్రార్థించెను.

దోహా 134

అప్పుడు శివుఁ డామెపలుకులనువిని, నవ్వి, "ఓపార్వతీ! జ్ఞానియయినవేమి, మూర్ఖుఁడయినవేమి? భగవంతుఁడు,- రామచంద్రుని యిచ్ఛానుసారము ప్రతిమనుజుఁడును సమయమువచ్చినపుడు మార్పునొందును.

సోరఠా 20

"ఓభరద్వాజా! శ్రీరామునిగుణములను వర్ణించుచున్నాను; వినుము" అని యాజ్ఞవల్క్యుఁడు పలికెను; ఓతులసీ, మానావమానములను విడిచి, భగవంతుని భజింపుము; సంసారభయము నతఁ డపహరించును.

చౌపాయ్ 125

"హిమవత్పర్వతమువద్ద నొకపవిత్రమగు గుహాకలదు; దానికి సమీపమున గంగానది ప్రవహించును; ఈపవిత్రమయిన ఋష్యాశ్రమ మత్యంతరమణీయముగ నుండినందున, నారదుఁడు దానింజూచి సంతసించెను. పర్వతములను, నదులను, వనములను, నారదుఁడు చూచి, వాని శోభకు సంతసించెను; అంతట నతనికి భగవంతునియందు ప్రేమ యతిశయించెను; అతఁడు హరినిధ్యానించుట కారంభించెను; దక్షప్రజాపతి యొక్క శాపము నిష్ఫలమయ్యెను; నారదుఁడు సమాధిలోఁ బ్రవేశించెను; యోగముచే వాయువులను బిగించి, వానిని క్రమముగ సహస్రారమునందు నిలుపఁబెట్టి, అతఁడు భగవంతుని ధ్యానించుచుండెను. నారదునివైఖరిఁ జూచి, ఇంద్రుఁడు భయపడి, మన్మథునిఁబిలిచి, ఆదరించి, "ఓయిమదనా; నీయనుచరులతోఁగూడి నీవు నారదునివద్దకుఁ బోయి, యతనితపస్సును విఘ్నముఁజేయుము" అని బోధించి, వానినిఁ బంపెను. ఆక్షణము కాముఁడు బయలువెడలెను; "ఈనారదుఁడు నా

త్రిలోకాధిపత్యము నపహరించు న"నితలంచి, దేవేంద్రుఁడు భయపడెను. దొంగతనముఁజేసిన కాకివలె, లోభివాండ్రును గామార్థులును లోకములో నందఱకును భయపడుచుందురు.

దోహా 135

ఎండిన ఎముకను నోటఁగఱచికొని, కుక్క సింహముంజూచి, "ఈమృగరాజు నానోటనుండు యెముక నపహరించును" అని తలంచి పరుగెత్తును; అటులనే, సిగ్గునువిడిచి, దేవేంద్రుఁడు నారదునిఁజూచి భయపడెను. "ఇంద్రునిపిచ్చితనమును నేనేమిచెప్పఁగలను?

చౌపాయ్ 126

నారదునియాశ్రమమునకుఁ గందర్పుఁడు వచ్చి, దర్పించి, వసంతఋతువును బ్రకటించెను; అన్నివృక్షములును నానాప్రకారములఁ జిగిరించి పుష్పించెను; కోకిలారావములు వినఁబడెను; తుమ్మెదలు ఝంకారముఁ జేయుచుండెను. శీతల మందసుగంధవాయువులచే మదనాగ్ని ప్రజ్వరిల్లెను; కామశాస్త్రప్రవీణులగు రంభాద్యప్సరస్త్రీలు వినోదముగ గానముఁజేసిరి; తమసర్వాంగములు దృగ్గోచరమగున ట్లభినయించి, వారు నృత్యముఁజేసిరి; వారు చేసినసహాయమునకు సంతసించి, మదనుఁడు మఱింత విజృంభించెను. వానిమాయలకు నారదుఁడు లోఁబడలేదు; పాపాత్ముఁడగు మనోభవుఁడు భయపడెను; రమాపతియొక్క సంరక్షణలోనుండిన మనుజుల నెవరు పడఁద్రోయఁగలరు?

దోహా 136

అప్పుడు కామదేవుఁడును నతని యనుచరులును తమపరాభవము నొప్పుకొనిరి; వారు నారదునివద్దకువెళ్లి, యతనిచరణములఁ బట్టుకొని, వ్యాకులచిత్తముతో వారు తమయపరాధమును క్షమింపుఁడని యతనిం బ్రార్థించిరి.

చౌపాయ్ 127

వారియెడల నారదునకు మనస్సులోఁ గ్రోధములేదు; అతఁడు తియ్యనిమాటలఁ జెప్పి, వారికి సంతోషమునిచ్చెను; అతనిచరణములకు నమస్కరించి, యతనివద్ద సెలవుగైకొని, యనుచరులతోఁగూడ మన్మథుఁడు స్వర్గమునకుఁబోయెను. తాను చేసినపనులను నారదుని సుశీల

మును మన్మథుఁడు దేవసభలో ముచ్చటించెను; కాముని ముచ్చటను విని, సభవారు సంతసించి, నారదునిఁ గొనియాడి, శ్రీమన్నారాయణునిఁ బలువిధముల నుతించిరి. అనంతరము నారదుఁడు శివునిఁజూచుటకు వెళ్లెను; కాముని జయించినందున, నతనికి నభిమానము బలిసెను; అతఁడు కామునిచర్యలను శివునకు వ్యక్తపఱచెను; అతనియందుఁగల ప్రేమచేత నతనికి శివుఁడు హితము నుపదేశించెను: "ఓనారదా! నీవు నాతోఁజెప్పిన ప్రసంగమునుమాత్రము హరితోఁ జెప్పకుము; నిన్ను వేఁడుకొనియెదను; ఒకసమయమున నీప్రసంగమువచ్చినను, సాధ్యమగునంతవఱకు దానిని గోప్యముఁజేయుము" అని శివుఁడు నారదునకు బోధించెను.

దోహా 137

శివుని హితోపదేశము నారదునిమనస్సున నాఁటలేదు; అతఁడు దానిని మన్నింపలేదు; ఓభరద్వాజా! తదనంతరము జరిగినముచ్చటను వినుము; భగవదేచ్ఛ బలీయముకదా !

చౌపాయ్ 128

భగవంతుని యిచ్ఛానుసారము కార్యములు నెరవేఱును; అందుకు వ్యతిరేకము జరగదు; శివుఁడు చెప్పినమాటలను నారదుఁడు పాటింపలేదు; అంతట నారదుఁడు బ్రహ్మలోకమునకు వెళ్లెను. అచ్చట నతఁడు వీణెను మీటించి, భగవంతుని గుణానుకీర్తనములఁ బాడెను. అనంతర మతఁడు శ్రీనివాసుని దర్శించుటకు క్షీరసముద్రమునకు వెళ్లెను; అప్పుడు లక్ష్మీపతి యాసనముపైనుండి లేచి నారదున కెదురుగవెళ్లి, యాతనిం దీసికొనివచ్చెను: వారిరువురు నొకయాసనముపై సుఖోపవిష్టులైయుండిరి; "ఓమునిరాజా! అనేకదినములకు మిమ్ములను దర్శించు భాగ్యము నాకుఁ గలిగెను" అని జగదీశుఁడు నారదునితోఁ బలికెను. శివుఁడు నిషేధించియుండినను, మన్మథునివృత్తాంతమంతయు భగవంతునితో నతఁడు పూసగ్రుచ్చినట్లుఁ జెప్పెను; పరమేశ్వరునిమాయ ప్రబలమయినది; లోకములోఁ బుట్టినమనుజు లెవరు దానికి లోఁబడరు ?

దోహా 138

ముసిముసినవ్వులునవ్వి, "నీనామమును స్మరించినమాత్రమున,

మోహమును, అభిమానమును, అజ్ఞానమును బోవునుగదా!" అని భగవంతుఁడతనిని స్తుతించెను.

చౌపాయ్ 12.

"ఓమునిరాజా! జ్ఞానవైరాగ్యములులేనివారు మోహమునకు వశ్యులగుదురు; నీవు అఖండబ్రహ్మచారివి; బుద్ధిమంతుఁడవు; జితేంద్రియుఁడవు; నీవంటివానిని మోహము బాధింపగలదా!" అని విష్ణుమూర్తి యతనిని హెచ్చరించెను. "ఓనాథా! ఇది యంతయు నీకృపవలనఁ గలిగెను" అని దురభిమానముతో నారదుఁడు పలికెను. "ఓ హరా! ఇతనిమనస్సులో గర్వము దృఢముగ నంకురించెను; నా సేవకులను రక్షించుటయే నావ్రతము కనుక, నే నతనికి గర్వప్రాయశ్చిత్తము శీఘ్రముగా చేయవలెను; నేనొకయుపాయముఁ దలఁచితిని; దానిఁ బ్రయోగించి, కౌతుకముఁ జూచెదను. ఇతనికి శుభములగుఁగాక" అని కరుణానిధియగుసూత్రధారుఁడు సూత్రముల నల్లెను. స్వామిచరణకమలములకు నమస్కరించి, సెలవుఁగైకొని, దురభిమానముతో నారదుఁడు వెడలెను. ఆవెంటనే సూత్రధారుని కోరికప్రకారము నటివచ్చి సూత్రములఁ బన్నెను; ఆపన్నాగమును వినుము.

దోహా 139

సూత్రకారుఁడు నారదునిమార్గములో నూరుయోజనముల విస్తీర్ణముగల నొకపట్టణమును గల్పించెను; దానిరచన వర్ణింపఁజాలను; దానిసొగసు వైకుంఠమును మించియుండెను.

చౌపాయ్ 130

ఆనగరములోని స్త్రీపురుషులు ముద్దులుమూటఁగట్టుచుండిరి; స్త్రీలు చక్కనిచుక్కలు; అవతరించినరతీదేవివలెనుండిరి; పురుషులు మన్మథునిఁ దిరస్కరించుచుండిరి; ఆనగరపురాజు శీలనిధి; అతనికి లెక్కలేనిచతురంగబలములుకలవు; వైభవములో నింద్రునితో నతఁడు సమముగనుండెను; అతనిరూపమును, బలమును, తేజస్సును, నీతియుఁ జూచి, లోకము సిగ్గుపడును; ఆరాజుకూఁతురు, విశ్వమోహిని, యొక్క చక్కఁదనముఁజూచిలక్ష్మీసహితము లజ్జపడును. కలాపకర్తయొక్క మాయచేతఁ బుట్టినచిన్నదానికి లోపము లేనియుండును? అప్పుడాచి

న్నదాని స్వయంవరమహోత్సవము జరగుచుండెను; అనేకరాజకుమారులాసంబరమునకు వచ్చియుండిరి; ఆకౌతుకముఁ జూడఁ గోరి, నారదుఁ డానగరమునకువచ్చి, పురజనులవలన సంగతులఁ దెలిసికొనెను. అంతలో నతఁడు రాజభవనమునకువెళ్లెను; అర్ఘ్యపాద్యాదులచే నారదుని రాజు పూజించి, సుఖాసీనుం జేసెను.

దోహా 140

అప్పుడు రాజు విశ్వమోహినిఁ బిలిపించి, నారదునకుఁ జూపించి, "ఓస్వామీ! లెస్సగవిచారించి, యీచిన్నదానిగుణదోషములం జెప్పుము" అని ప్రార్థించెను.

చౌపాయ్ 131

ఆరాజకన్యయొక్క రూపురేఖావిలాసములం జూచినంతలో నతనివైరాగ్యము నీటఁగలిసెను; అతఁ డాచిన్నదాని నెగడిగఁ జూడనారంభించెను; ఆమె సులక్షణము లతనిమనస్సు నపహరించెను; ఆమెయందతనికి మోహము కలిగెను; కాని దానినిఁ బ్రకటించుట కతఁడు వెఱచి సిగ్గుపడెను; అతనిమనస్సు చలించెను. "జననమరణములు లేనివాఁడు, యుద్ధములోనజేయుఁడు, చరాచరజంతుజాలముచే సేవింపఁబడువాఁడు, సంసారులచేఁ బూజింపఁబడువాఁడు- ఈగుణములుగల వరుఁడు శీలనిధి కూఁతురిని వివాహమాడును" అని నారదుఁడు విచారించి తెలిసికొనెను నిజముఁ జెప్పక దాచిపెట్టి, "ఓరాజా! నీకూఁతురు సర్వైశ్వర్య సంపన్నురాలగును" అని చెప్పి, విచారించుచు నారదుఁడు లేచి వెళ్లెను. "ఏవిధముగఁ బ్రయత్నించిన నన్నాచిన్నది వివాహమాడును? జపతపములకు సమయముకాదు; కాలవిలంబముఁ జేయరాదు; ఓజగన్నాథా! ఆచిన్నది నాకెట్లు లభించును?" అని నారదుఁ డాచిన్నదానిని ధ్యానములో నుంచెను; జపతపములు నతఁడు మఱచెను.

దోహా 141

"ఈసమయమున నేను మన్మథునివలె నుండవలెను; ఆచిన్నది నన్నుఁజూచి మోహించి, పుష్పహారము నాకంఠమునఁ దగిలింపవలెను.

చౌపాయ్ 132

"నాకుఁ జక్కదనమువచ్చుటకు భగవంతునిఁ బ్రార్థించెదను; అతనివద్దకు వెళ్లి వచ్చునంతలోఁ గాల మతిక్రమించును; భగవంతుని

కంటె మఱియొకస్నేహితుఁడు నాకు లేఁడు; ఇది మంచిసమయము కనుక నా కతఁడు సహాయముఁజేయును'' అని నారదుఁడు చింతించి, భగవంతుని ధ్యానించెను; కౌతుకమునిమిత్తము కృపానిధి యతనికిఁ గనఁబడెను; స్వామినిజూచి, నారదునినేత్రములు వికసించెను; ''తప్పక నా కార్యము సిద్ధించును'' అని తలఁచి నారదుఁడు సంతసించెను. అతివ్యాకులచిత్తముతో నతఁడు తనవృత్తాంతమును భగవంతునకు విన్నపముఁజేసి, ''ఓమహాప్రభో! నన్ను కృపతోఁ జూచి, నామనోరథము సఫలముఁజేయుము; ఓనాథా! నీచక్కఁదనము నాకిమ్ము; మఱియొకపథమున నే నాచిన్నదానిం బొందలేను'' అని దీనత్వముతో నతఁడు వేఁడుకొనెను. ''అధికము చెప్పనేల? నాకుజయముకలుగునట్లు గరుణింపుము; నేను నీదాసుఁడనుకదా!'' అని నారదుఁ డతనిచరణములఁ బట్టుకొనెను. మాయకు నారదుఁడు లోఁబడెనని తలఁచి, భగవంతుఁడు లోలోపున నవ్వుకొని యతనితో నిట్లు చెప్పెను:—

దోహా 142

''ఓనారదా! నీకు హితముకలుగునట్లు సర్వమునిర్వహించెదను; (అతనిగర్వమును బరిహరించుటయు, నతనిమోహమును విడఁగొట్టుటయు); అందుకువ్యతిరేకము సంభవింపదు; నామాటలు సత్యము; నమ్ముము.

చౌపాయ్ 133

''ఓమునివర్యా! జబ్బుతో బాధపడుచుండినమనుజుఁ డపథ్యపు వస్తువులఁ దినఁదలఁచినను, వైద్యుఁడు వానిఁ దిననిచ్చునా? అప్రకారము నీకు హితముఁజేయుచున్నాను'' అనిచెప్పి భగవంతుఁ డంతర్ధానమయ్యెను. నారదునిబుద్ధి మాయచే మలినమయ్యెను; కనుక, నతఁడు పరమేశ్వరుని గంభీరవాక్యములను గ్రహింపలేదు; అంతట నతఁడు త్వరపడి స్వయంవరమునకు వచ్చెను; దేశదేశములనుండి వచ్చిన రాజకుమారులు వారివారి యాసనములపైఁ గూర్చుండియుండిరి; నారదుఁడు తన మనస్సులో నుప్పొంగుచు, ''భగవంతునికటాక్షమువలన, నాచిన్నది నన్ను దప్ప మఱియొకరిని వరింపదు,'' అనితలఁచి యువ్విళ్లూరుచుండెను. భగవంతుఁ డతనికి హితముఁజేయఁదలఁచి, అతనికిఁ దెలియకుండ నతనిని

కోతిగమార్చెను; ఈసంగతి పరులకుఁ దెలియదు; రాజకుమారులు మొదలగువారు నారదునకు నమస్కరించిరి; అతనికంటి కతఁడు విష్ణువు వలెఁ జక్కనివానిగఁ గనఁబడెను; రాజులదృష్టిమాత్ర మతఁడు నారదునివలెఁ దోఁచెను; రాజకన్యక, విశ్వమోహిని నేత్రములకుమాత్ర మతఁడు పందుకోతివలెఁ బొడచూపెను.

దోహా 143

ఆసభలో శివునిపరిచారకు లిరువురు బ్రాహ్మణవేషములను వేసికొని కూర్చుండిరి; నారదునిగుట్టు వారికిమాత్రము తెలియును; నారదునకు సంభవింపబోవుకౌతుకముఁ జూచుచుండిరి.

చౌపాయ్ 134

తనవంటిచక్కనివాఁడు లేఁడని నారదుఁడు దురభిమానముఁ బడుచుండెను; పలువురతోఁ గలసి, వా రిరువురును సభలో నొక మూలఁ గూర్చుండిరి; వారింజూచి బ్రాహ్మణులని తలఁచిరి గాని, వారు శివునిగణములోనివారని యెవరికిఁ దెలియదు; నారదునకు వినివినఁబడ నట్లు వారతనిని హేళనఁ జేయ నారంభించిరి; "నారదునకు హరివంటి చక్కదనము వచ్చెను; అతని హరిరూపముఁ జూచి, రాజకన్య యతని వరించును" అని పలికి వారిలో వారు గుసగుసలాడిరి. మోహావేశముచే నతఁడు వారిమాటలను గ్రహింపలేదు; అతని వికారముఁ జూచి వారిరువురు నవ్వుచుండిరి; అతనిబుద్ధికి మాంద్యమువచ్చెను. రాజకన్యకుఁ దప్ప, తదితరుల కతనివికారరూపము తెలియదు; అతనిపందుకోఁతిముఖమును ముడతలువడినశరీరముఁ జూచి, రాజకన్య విసిఁగికొనెను.

దోహా 144

పూలదండబట్టుకొని, రాజహంసవలెనామెచెలికత్తెలతోఁగూడి, మెఱుపువలె సభలోనికివచ్చి, తళుక్కుమనెను.

చౌపాయ్ 135

నారదునకు గర్వముబలిసి, తుణతుణము గుటకలు మ్రింగుచుండెను; కాని, రాజకన్య యతనివైపుఁ జూడలేదు; అతని స్థలమువద్దకు నయిన రాలేదు; మాటిమాటికి నారదుఁడుమాత్రము చిన్నదానిని నిక్కినిక్కి చూచుచుండెను; అతనిమనస్సు వ్యాకులపడెను; అతనిదురవస్థ

జూచి శివుని సేవకులు నవ్వుచుండిరి. అంతట విష్ణుమూర్తి రాజకుమారుని వేషము వేసికొని సభలోనికి వచ్చెను; ఆ రాజకన్య పూలదండ నతని మెడకుఁ దగిలించెను; వైకుంఠుఁడామెను దీసికొని వెళ్లెను; రాజకుమారు లందఱు నిరాశులయిరి. నారదుని దుఃఖమున కంతము లేదు; మోహావేశముచే నతని బుద్ధి చెడిపోయెను; సంచిలోని మాణిక్యము కన్నములో నుండి జారిన ట్లయ్యెను; "ఓ నారదా! నీ ముఖము నద్దములోఁ జూచుకొనుము" అని వారిరువు రతనితో నవ్వుచు పలికి, భయముచేఁ బరుగెత్తిపోయిరి; అంతట నారదుఁడు తన నిజరూపమును నీళ్లలోఁ జూచుకొనెను; తన వికారరూపముఁ జూచి, యతఁడు కోపించి, వారిరువురను భగవంతుని శపించెను.

దోహా 145

"ఓ పాపాత్ములారా! మీరు నన్నుఁ జూచి నవ్వినందుకుఁ దగిన ఫలము ననుభవింపుడు; మీరు రాక్షసయోనియందుఁ బుట్టుదురుగాక! ఇంక మీరు మునులఁ జూచి నవ్వఁగలిగిన నవ్వుఁడు." అని నారదుఁడు వారిని శపించెను.

చౌపాయ్ 136

మఱల నారదుఁడు జలములోఁ దనరూపముఁ జూచుకొనెను; అయిన నతనికి సంతోషము లేకపోయెను; పటపట పండ్లు కొఱుకుచుఁ, గాలాగ్ని రుద్రుని వలె నతఁడు విష్ణుమూర్తి వద్దకు వెళ్లెను. "అతని మూలమున, నల్వురిలో నాకు నగుబాట్లయ్యెను. కనుక, నతనిని శపింతునా, లేక నేను చచ్చిపోవుదునా?" అని యతఁడు విచారించెను. మార్గములో నతఁడు దనుజవైరిని, రాజకన్యయగు లక్ష్మిని గలసికొనెను; అతనిఁ జూచి, "ఓ మునిరాజా! వ్యాకులపడుచు నెచ్చటికిఁ బోయెదవు? కారణమేమి?" అని దేవదేవుఁ డడిగెను. నారదుఁడు మాయకు వశుఁడై యుండెను; అతనికి బుద్ధి పోయెను. అందుచేత నతఁడా మాటలను విని, కోపించి, "నీవు పరుల సిరిసంపదలఁ జూచి యోర్వలేవు; ఈర్ష్య నీకు మెండు; నీవు కపటివి; పాలసముద్రమును దఱచినపుడు, దేవతలు నీ ప్రేరణవలన, హాలాహలమును శివునిచేఁ ద్రావించిరి.

దోహా 146

సముద్రములోఁ బుట్టిన్న మద్యమును రాక్షసులు త్రాగిరి; విషమును శివుఁడు భక్షించెను; నీవు లక్ష్మీదేవిని కౌస్తుభమణిని గ్రహించితివి; ఎంతవఱకు నీవు స్వార్థపరుఁడవు; నీవ్యాపారమంతయు కపటము; తప్పుత్రోవలను నీవు త్రొక్కెదవు.

చౌపాయ్ 137

"నీవు స్వేచ్ఛానుసారివి; నీకు నీవే పెద్దవు; నీబుద్ధికిఁ దోఁచినట్లు నడచెదవు; మంచిని చెడ్డగను చెడ్డను మంచిగను జేయుచుందువు; నీకు దయాదాక్షిణ్యములు లేవు; నీగుండెలు ఱాతితోఁ సమానము; మంచి చెడ్డల నాలోచింపక, ప్రతిమనుజుని నీమాయలోఁ బడఁద్రోయుదువు; ఆపని నీకిష్టము. మంచిపనియైనను జెడుగుపనియైనను నిన్ను ముట్టవు; ఇంతవఱకు నిన్ను సాధించినవాఁడు కానరాఁడు. నామర్యాదఁ బోఁగొట్టినందుకుఁ దగినఫలము ననుభవింపుము; నిన్ను శపించెద, వినుము; నీవు నన్ను మోసబుచ్చినరూపముతో, భూలోకములో నీవు జన్మింపుము; నాకుఁ గోతిరూపము నిచ్చితివి; కనుక, నీకుఁ గోఁతులు సహాయముఁ జేయుదురు; నేనా చిన్నదానిఁ గోల్పోయి విచారించినవిధమున, నీవు నీభార్యఁ గోల్పోయి దుఃఖింతువుగాక" అని నారదుఁడు భగవంతుని శపించెను.

దోహా 147

ఈవిధమున భగవంతుఁడు శాపముఁబొంది, దేవకార్యమును సాధించెను; పరమకృపాళుఁడు కనుకనతఁడు తనమాయ నుపసంహారముఁ జేసెను.

చౌపాయ్ 138

ఆమాయ వీడినంతనే, రాజకుమారుఁడును రాజకన్యయు మాయమయిరి; ఆక్షణము నారదుఁడు తెలివిఁదెచ్చుకొని, భగవంతుని పాదములమీఁదబడి, "ఓసర్వేశ్వరా! ఓప్రణతార్తిహరా! నన్ను రక్షింపుము; ఓదయాళుఁడా! నాశాప మసత్యముగుఁగాక" అని మొఱవెట్టెను; "ఓనారదా! మాయిచ్ఛానుసారము జరిగెను" అని భగవంతుఁడు ప్రసన్నుఁడయి పలికెను. "ఓరాజాధిరాజా! నే ననేకకఠినవాక్యములఁ బలికియుంటిని; వానికిఁ బ్రాయశ్చిత్తమేది?" అని నారదుఁడు దీనాలాపములాడెను. "శంకరుని నూటయెనిమిదినామములను జపింపుము;

అందువలన నీమనస్సు నిర్మలమగును; శివునికంటెఁ బ్రియుఁడుమఱియొ
కఁడు నాకు లేఁడు; నామాట సత్యము; దానిని విశ్వసింపుము; శివుని
దయను సంపాదింపనివానికి నాయందు భక్తి లభింపదు. ఓమునిరాజా!
ఈసంగతి నీమనస్సులోఁ బెట్టుకొని, లోకసంచారముఁ జేయుము; నా
మాయ నిన్ను స్పృశింపదు" అని భగవంతుఁడు,

దోహా 148

అనేకప్రకారముల నారదుని బుజ్జగించి, యంతర్ధానమయ్యెను;
భగవంతునిగుణములను గానముఁజేయుచు నారదుఁడు సత్యలోకము
నకు వెళ్లెను.

చౌపాయి 139

అంతటితో నారదునిదురభిమానము శాంతించెను; అతనిమనస్సు
నిర్మలమయ్యెను; ఇంతకుపూర్వమతనిచే శపింపఁబడిన శివునిసేవకు లిరు
వు రతనిం జూచిరి; కాని, వారతనిని సమీపించుటకు భయపడిరి.
మెల్లమెల్లగ నతనివద్దకువచ్చి, వా రతనిచరణములఁ బట్టుకొని, "ఓము
నిరాజా! మేము శివునిసేవకులము; బ్రాహ్మణులము కాము; మేము
చేసిన యపరాధమునకుఁ దగినప్రాయశ్చిత్తముఁ జేసితిరి; ఓకృపానిధీ!
మమ్ముల ననుగ్రహింపుము" అని దీనాలాపములాడి వేఁడుకొనిరి;
ఆమాటలనువిని, నారదునకు వారియందు దయవచ్చి, "మీరి
రువురు రాక్షసులై పుట్టి, సంపదలననుభవింతురు; బలపరాక్రమములలోను,
తేజస్సులోను మిమ్ములను మించినవారు మఱియొక రుండరు; మీభుజ
బలముచే మీరు త్రిలోకములను జయింతురు; అంతట విష్ణుమూర్తి
మనుజుఁడై పుట్టును; అతఁడు మిమ్ముఁ జంపును; అప్పుడు మీరు ముక్తు
లగుదురు; అటుపైని, మీకుపునర్జన్మములేదు." అని నారదుఁడు వారి
తోఁ బలికి గమనించెను; వా రతనిపాదములకు నమస్కరించి నిష్క్ర
మించిరి; కాలాంతరమున వారిరువురు రాక్షసులై పుట్టిరి.

దోహా 149

ఒకకల్పములో భగవంతుఁ డిందునిమిత్తము జన్మించి, వారిం
జంపి, దేవతలను రక్షించి, మునులను సంతోషముఁగలిగించెను; ఇటుల
నతఁడు భూభారముఁ దగ్గించెను.

చౌపాయీ 140

ఈవిధమున భగవంతుఁడు- హరి- యనేకజన్మముల నెత్తి యనేక చిత్రవిచిత్రకార్యములఁ జేసెను; ఆకార్యము లబ్బురములు; శాశ్వతములు; సుఖదాయకములు; ఆయద్భుతకార్యములను మును లనేకవిధముల గ్రంథములలో వర్ణించిచెప్పిరి; మహాత్ములు వానిని విని, యాశ్చర్యపడరు; వానిని వినుటవలన వారికి సంతోషముకల్గును. భగవంతుఁడనంతుఁడు; అతనిచర్యలను వర్ణించుశ్లోకము లనంతములు; వానినే వేదములు ఘోషించును; వానినే మహాత్ములు ధ్యానింతురు; రాముని చర్యలను గుణములను వర్ణించి సంపూర్ణముగఁ జెప్పుటకెవ్వరికిని సాధ్యముకాదు. ఓభవానీ! ఇప్పుడు నేనుచెప్పిన కథవలన నేమిబోధపడును? మునులును ఋషులుసయితము భగవంతునిమాయకు వశ్యులగుదురని తెలియుచున్నది. భగవంతునకు లీలయం దభిలాషయు, దీనులయందు దయయు కలదు; దాసులకతఁడుసుగముఁడు; సర్వదుఃఖముల నతఁ డపహరించును.

సోరఠా 21

"దేవతలలోను, మునులలోను, మనుజులలోను, భగవంతుని మాయకు లోఁబడనివారు లేరు; ఈసంగతి విచారించి, మహామాయాపతిని, ఓభవానీ! భజింపుము.

చౌపాయీ 141

"ఓశైలరాజకుమారీ! జన్మరహితుఁడును, గుణరహితుఁడును, ఉపమారహితుఁడు నగుబ్రహ్మము దశరథరాజకుమారుఁడై పుట్టినందుకు కారణము మఱియొకటి కలదు; దానిని విస్తరించి చెప్పెదను; వినుము. అన్నదమ్మునితోఁగూడి వనములో సంచరించుచుండిన యేమహానుభావుని నీవు దర్శించితివో, ఏమహాత్మునిచర్యలవలన నీపూర్వజన్మములో నీకు మతిభ్రమించెనో, ఏమహాత్మునివ్యాపారములు నేటివఱకు నీకు బోధపడలేదో, అట్టిమహాపురుషునిచరిత్రమును వినుము; నీయజ్ఞానము విడిపోవును. ఈయవతారములో నతఁడు చేసినలీలలను నాబుద్ధికిఁ దోఁచినవిధమున వర్ణించెదను; వినుము." అనిశివుఁడు చెప్పెను. ఓభరద్వాజా! సాంబునివచనములను విని, ఉమాముఖము వికసించెను;

ఆమెమనస్సు సంతోషించెను; "ఈయవతారమునకుఁ గారణ మిది" యని శివుఁడు కథఁజెప్ప నారంభించెను.

దోహా 150

"ఓభరద్వాజా! కలియుగపాపములను హరించునట్టియు, ఇహపర సాధనమగునట్టి రామకథను వర్ణించెదను; సావధానముతో దానిని వినుము." అని యాజ్ఞవల్క్యుఁడు పలికెను.

చౌపాయ్ 142

స్వాయంభువమనువును అతనిభార్య శతరూపయు మానవకుల మునకు మూలపురుషులు; వారిసంతతి వారే మానవులు; వారిరువురు పరమపుణ్యాత్ములు; పరమధార్మికులు; వారిగుణములను వేదము చెప్పుచున్నది. వారియనుకూలదాంపత్యము నేఁటివఱకును లోకవిశ్రుతము. వారికుమారుఁడు, ఉత్తానపాదుఁడు; ఇతనికి ధ్రువుఁడు పుట్టెను; ఈధ్రువుఁడు విష్ణుభక్తుఁడు. స్వాయంభువమనువు యొక్క రెండవకుమారుఁడు ప్రియవ్రతుఁడు; అతని సుగుణసంపత్తి వేదములో వర్ణింపబడియున్నది. ఆమనువు కొకకూఁతురుకలదు; ఆమెపేరు దేవహూతి; ఆమె కర్దము మునిని వివాహమాడెను; ఆమెగర్భమున భగవంతుఁడు జన్మించెను; అతఁడే కపిలుఁడు; ఆకపిలుఁడే సాంఖ్యశాస్త్రమును రచించెను; ఆశాస్త్రమును చదివినయెడల, దానిమహాత్మ్యము బోధపడును. భగవంతుని యాజ్ఞలను శిరసావహించి, దానికి ననుగుణ్యముగ స్వాయంభువరాజ్యముఁ బరిపాలించెను. అతఁడు విశేషకాలము జీవించెను.

సోరఠా 22

"సంసారములోనుండి విషయములనుండి విరక్తిఁబొందుట దుర్లభము; వృద్ధాప్యమువచ్చెను; ఒకనిమిషమయినను భగవంతుని ధ్యానింపకయే, నాకాలమంతయు వ్యర్థమయ్యెను" అని స్వాయంభువు విచారించెను.

చౌపాయ్ 143

కుమారునకుఁ బట్టముఁగట్టి, మనువు భార్యతోఁగూడి నైమిశారణ్యమునకుఁ బోయెను. అచ్చట నొకపవిత్రమగుసిద్ధాశ్రమముఁ జేరెను; అచ్చట మునులును సిద్ధులును సమావేశమైయుండిరి; వారిం జూచి

రాజు సంతోషించెను. భార్యాభర్తలు మార్గమునఁ బోవుచుండినపుడు, భక్తిజ్ఞానములు మూర్తిభవించినట్లు కనఁబడిరి. గోమతీనదీతీరముఁ జేరి, దాని నిర్మలజలములలో వారు స్నానముఁజేసి పవిత్రులైరి; మనువు ధర్మాత్ముఁడని తెలిసికొని, మునులును, సిద్ధులును, ఋషులును, జ్ఞానులు నతనిం జూడవచ్చిరి. ఏయేపుణ్యతీర్థములుగలవో, ఆయావానికి వారు వారిరువురఁ దోడ్కొనివెళ్లిరి; భార్యాభర్తలశరీరము కృశించెను; వారు నారచీరలను ధరించిరి; మహాత్ములసభలకుఁ బోయి, వారు పుణ్యకథలను వినుచుఁ గాలముఁ గడిపిరి.

దోహా 151

భగవంతుఁడు వాసుదేవుని చరణకమలములయందు మనస్సును నిలిపి, వారిరువురు ద్వాదశాక్షరీమంత్రమును జపించిరి.

చౌపాయీ 144

కందమూలములను, ఫలములను, పత్రములను భుజించుచు, వారు తదేకదీక్షతో సచ్చిదానందబ్రహ్మమును ధ్యానించిరి; తదుపరి, వానినివిడిచి, నీరు త్రాగి, వారు భగవంతునినామము జపముఁజేసిరి. "సంపూర్ణుఁడును, నిర్గుణుఁడును, అనంతుఁడును, అనాదియు, మూలబీజమును, మోక్షసాధకులచే ధ్యానింపఁబడువాఁడును, వేదములచే నిరూపింపఁబడనివాఁడును, ఆనందస్వరూపుఁడును, ఉపాధిరహితుఁడును, ఉపమానరహితుఁడును, బ్రహ్మవిష్ణుమహేశులను తనయంశచేఁ బుట్టించినవాఁడును - అట్టిభగవంతునిఁ గన్నులారఁ జూచునట్టిభాగ్య మెన్నఁడు మాకుఁ గలుగునోకదా! అట్టిభగవంతుఁడు భక్తపరాధీనుఁడు కనుక, వారినిమిత్త మతఁడు శరీరముధరించును; అది యొకభగవంతునిలీల; భగవంతుఁడు భక్తపరాధీనుఁ డని వేదములుచెప్పినమాట సత్యమయినయెడల, మాకోరిక సఫలమగును" అని వారు విచారించిరి.

దోహా 152

ఈవిధమున నాఱువేలసంవత్సరములు నీరుఁ ద్రాగియు, యేడువేల సంవత్సరములు వాయువును భక్షించియు వారు తపముఁజేసిరి.

చౌపాయీ 145

వాయువును భుజించుట సయితము విడిచిపెట్టి, యేకపాదము మీఁద నిలువఁబడి, పదివేలసంవత్సరము లహోరాత్రములు వారు

ఘోరమగుతపము నాచరించిరి. బ్రహ్మవిష్ణుమహేశులు వారితపముం జూచి, వారివద్దకు వచ్చి, "మీకేమివరముకావలయునో, చెప్పుఁడు" అని వారు వారిని భ్రమింపఁజేసిరి; కాని, వారిమాటలకు వారుచలింపక, తదేకధ్యానముతోఁ దపము నాచరించిరి. వారిశరీరములు శల్యావశిష్టములయ్యెను; అయినను, వారికి విచారముగాని, శ్రమగాని లేదు వారు నిశ్చలభక్తులనియు, అన్యవిషయాసక్తులు గారనియు సర్వజ్ఞుఁడగు భగవంతుఁడు గ్రహించెను. "వరముఁ గోరుము; వరముఁ గోరుము" అని దయారసముతోఁగూడిన గంభీరవాక్యము లంతరిక్షమునుండి వారికి వినఁబడెను ఆజీవనాధారమగువాక్యములు వారి కర్ణరంధ్రములను సోఁకి, మనోగతమయ్యెను; వారిశరీరములు పదియాఱువన్నెబంగారమువలెఁ బ్రకాశించెను; అప్పుడే గృహమునువిడిచి వచ్చినవారి శరీరములవలె, వారిదేహములు పూరించియుండెను.

దోహా 153

అంతరిక్షమునుండి వచ్చిన యమృతోపమానవాక్యములను వినినందున, వారిశరీరములు పులకరించెను; మనువు దండప్రణామముఁ జేసి, ప్రేమ యతిశయింప, గద్గదస్వరముతో నిట్లుస్తుతించెను:—

చౌపాయి 146

"ఓభక్తులపాలిటికల్పవృక్షమా! ఓదాసులపాలిటికామధేనువా! నాప్రార్థనను వినుము; ఓజగద్రక్షకా! బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరులు నీచరణకమలములపరాగమును శిరస్సున ధరింతురు; నిన్ను నమ్మినవారికి సుగమఁడవు; నీదాసులకు సుఖమునిచ్చెదవు; ఓదీనరక్షకా! ఓయఖిలాండకోటిబ్రహ్మాండనాయకా! నామొఱనాలింపుము. ఓయనాథనాథా! నీకు నాయందు దయయుండినయెడల, నామనవిగైకొనుము; ఏనీదివ్యమంగళవిగ్రహమును సదా హృదయములో నిలిపికొని, శివుఁడు ధ్యానించునో, ఏనీ కోటిమన్మథసుందరాకారమును మునులు చూచుటకుఁ గోరుచుందురో అట్టినీరూపమును నాకుఁ జూపుము; కాకభుశుండియొక్క మానససరోవరమునందు విహరించు రాజహంసవు; నీసగుణములను నిర్గుణములను విశేషించి వేదములు చాటుచుండును. ఓప్రణతార్తిహరా! ఓకృపాసాగరా! ఈనాకోరిక నీడేర్పుము" అని మనువు ప్రార్థించెను. ఆభార్యాభ

_ర్తల మృదుమధురవాక్యములను భగవంతుఁడు విని ప్రసన్నుఁడయ్యెను! ఆదీనదయాళునికటాక్షముకంటెఁ గావలసినది మఱియొకటి లేదుకదా! ఆభక్తవత్సలుఁడు, ఆకృపానిధి, ఆసర్వాంతర్యామి, వారికిఁ బ్రత్యక్షమయ్యెను.

దోహా 154

నీలమాణిక్యములును, నీలకమలములును, నీలమేఘములతో సమానమగు శరీరచ్ఛాయ కలదు; అతనిచక్కదనము ముందట కోటి మన్మథులు లజ్జించెదరు.

చౌపాయ్ 147

అతనిముఖము శరత్కాలపూర్ణచంద్రునిఁ దిరస్కరించును; అతని కపోలమును చుబుకమును ముద్దులు మూటఁగట్టుచుండెను; అతని కంఠము శంఖమును ధిక్కరించును; దొండపండువంటి పెదవులును, మల్లె మొగ్గలఁబోలినపండ్లును, సంపంగమొగ్గలవంటిముక్కును, చంద్రకిరణమును పరిహసించు మందహాసమును, తామరరేకులవంటి నేత్రములును, మనస్సుల నపహరించుకటాక్షదృష్టియు, మెఱుఁగువిలుకాని విల్లువంటి కనుబొమలును, ఊర్ధ్వపుండ్రములతోఁ బ్రకాశించు లలాటమును, చెవులకు మకరకుండలములును శిరమున కిరీటమును మధుపములఁబోలి ఉంగరములవంటిముంగురులును, వక్షస్థలమున శ్రీవత్స మనుపుట్టుమచ్చయు, కంఠమునుండి వ్రేలుచుండిన వనమాలయు, ముత్యాలహారములును, సింహమునడుమువంటి నడుమును, స్వర్ణయజ్ఞోపవీతములును, ఏనుఁగుతొండమువంటి భుజములును, వానిమీఁద భుజకీర్తులును, వీపుమీఁద నంబులపొదియు, ఒకచేతిలో ధనస్సును, రెండవచేతిలో బాణమును-

దోహా 155

ఈరూపురేఖావిలాసములుగల పరమేశ్వరుఁడు మెఱుపును ధిక్కరించు పట్టుపీతాంబరమును ధరించెను; అతని తేజస్సు కోటిసూర్యులను మించియుండెను; లోతుగల యాతనిబొడ్డు, యమునానదిలోని సుడివలె నుండెను.

చౌపాయ్ 148

భగవంతుని చరణకమలముల యొక్క శోభ వర్ణింపఁజాలను; మహాత్ముల మనస్సు లనునట్టి తుమ్మెద లాచరణకమలముల నాశ్రయించియుం

డును; జగన్మాత, చక్కదనముముద్ద, మహాలక్ష్మి, యతని వామభాగము నలంకరించియుండెను; ఆమెయొక్కయంశచే, లక్ష్మియు, పార్వతియు, సరస్వతియు జన్మించిరి; ఒకరెప్పపాటుకాలములో నామె, మహాశక్తి, బ్రహ్మాండములను సృజించి, పాలించి, సంహరించును; ఆమహాశక్తిస్వరూపమే సీతాదేవి; ఆమె రాముని వామపార్శ్వము నలంకరించి యుండును; భగవంతుని దివ్యమంగళవిగ్రహమును వారిరువురు నిలువు గుడ్లుకొట్టుకొని చూచిచూచి, తనివితీరక, ఆనందములో మునిఁగి, కన్నీరుఁగార్చిరి; భగవంతుని సుందరవిగ్రహము నెంతచూచినను, వారికిఁ దృప్తిలేకపోయెను; సంతోషముచే నుప్పొంగుచు, సాష్టాంగదండప్రణామముఁజేసి, వారు భగవంతుని చరణకమలములను గట్టిగఁ బట్టుకొనిరి. పరమేశ్వరుఁడు స్వహస్తములతో వారిరువురను లేవఁదీసి, వారి శిరములపై స్వహస్తముల నిడి,

దోహా 156

"ఓతపోధనులారా! మీతపోనిష్ఠలకు మెచ్చితిని; మీమనస్సులోఁగల గొప్పకోరికఁ జెప్పుడు; దానిని నెరవేర్చెద" నని భక్తపరాధీనుఁడగు సర్వేశ్వరుఁడు వారితోఁ బలికెను.

చౌపాయ్ 149

కృపాసముద్రుని మధురవాక్యములను వినినతరువాత, వారికి ధైర్యముకలిగెను; స్వాయంభువమనువు చేతులను జోడించి, "ఓజగద్రక్షకా! ఓయనంతకల్యాణగుణస్వరూపా! బ్రహ్మాదిదేవతలకు లభింపనట్టి మీదివ్యచరణారవిందములను కన్నులార దర్శించినందున, నాతపస్సు ఫలించెను; నాజన్మము సఫలమయ్యెను; నాకోరికెలు సిద్ధించెను; అయిన నాకోరికయొకటికలదు; మహానుభావులు మీకది యొకలక్ష్యము కాదు; కాని, నాకుమాత్రము మాకోరిక కోటితుల్యము; నాకోరికఫలించుట నాకుఁ గష్టము; దానిం జెప్పుటకు నేను పొందదగినది కాదుగనుక, నాకు నాలుక రాదు; కల్పవృక్షము దరిద్రునకుఁ బ్రాప్తించినను, వాఁడు దానిని సకలసంపత్తుల నడుగుటకు భయపడును; వానికి దానిప్రభావమేమి తెలియును? అటులనే, నామనస్సు భ్రమించుచున్నది. ఓసర్వాంతర్యామీ! సకలజీవుల మనోభావములను నీవు తెలిసికొనఁగలవు; కనుక,

నాకోరిక నీడేర్పుము." అని ప్రార్థించెను. "ఓరాజా! నీమనోభిప్రాయ ముం దెలియఁజేయుము; నీవు సంశయింపవలదు; నీవు పొందఁదగనివస్తువు లేదు; నీ వేవరమునడిగినను, తప్పక దానినిచ్చెద" నని కృపాసముద్రుఁడగు భగవంతుఁడు పలికెను.

దోహా 157

పరమాత్ముని వచనములను విని, "ఓదయానిధీ! ఓభక్తులపాలిటి కల్పవృక్షమా! నాకోరికఁజెప్పెదను; అదిసత్యము; వినుము; దానిని మీతోఁజెప్పకయుండఁగలనా! దానికి సంకోచ మేల? మీవంటికుమారుఁడు నాకుఁగలుగవలెను" అని మనువు చెప్పెను.

చౌపాయ్ 150

మనువు యొక్క నిర్మలహృదయమును గ్రహించి, "తథాస్తు" అని భగవంతుఁడు పలికెను. "ఓమహాప్రభూ! నీవంటివాఁడెవఁడు!" అని రాజు లేచెను. "ఓరాజా! నేనే నీకుమారుఁడనై పుట్టెదను" అని పరమేశ్వరుఁడు ప్రత్యుత్తరమిచ్చి, అతనిభార్యవంకఁ జూచి, "ఓతల్లీ! నీ మనోభీష్టముం దెలియఁజేయుము" అని యడిగెను. "ఓనాథా! నాభర్త కోరినవరమునే నేనుకోరుచున్నాను. మేము నీకుఁ దగినవారము కాదు; అయినను, ఓదీనరక్షకా! నీవు మాకొఱకు నాసంగితివి; నీకటాక్షము నెట్లుచెప్పఁగలను! చరాచరములతోఁ గూడినబ్రహ్మాండములకు నీవు తండ్రివి; సర్వాంతర్యామివి; సాక్షాత్పరబ్రహ్మవు; జగన్నాథుఁడవు; అందుచేత నాకు బోధపడదు; ఎటుల నీవు నాగర్భమునఁ బుట్టఁగలవని నా మనస్సు శంకించుచున్నది; అయినను, నీవు చెప్పినతరువాత, నీమాటకు వ్యతిరిక్తము జరుగదు; నీమాటయే ప్రమాణము; ఓనాథా! పునరావృత్తిలేనినీలోకములో నివసించుభాగ్యము నీకృపవలన నాకు లభించుగాక.

దోహా 158

"ఆనిరంతరసుఖమును, నీచరణకమలములయందు నిరంతరభక్తియు, అఖండజ్ఞానమును, అఖండస్థితియు, నీదయవలన, ఓజగద్రక్షా! నాకుఁ గలుగుగాక" అని.

చౌపాయ్ 151

శతరూప మృదుమధురవాక్యములఁ బలికెను; ఆమె వచనములను పరమేశ్వరుఁడు విని, "ఓ తల్లీ! నీ మనోరథములన్నియు సఫలమగును; అందుకు సందేహము లేదు. ఓ అమ్మా! నా యనుగ్రహమువలన, నఖండజ్ఞానము నీవు కలిగియుండును." అని ముకుందుఁడు వరము నిచ్చెను. మరల స్వాయంభువు ముకుందుని చరణకమలములకు నమస్కరించి, "ఓ రాజాధిరాజా! నా మనవి యొకటి కలదు; క్షమించి యాలకింపుము; లోకసంబంధమయిన పుత్రునిఁ గోరి నీ చరణారవిందములను సేవించితిని; అందుచేత, నేనొక మూర్ఖుఁడనని నన్ను నగు నిందింపకుము? మణి లేక సర్పమును, నీరు లేక చేపయు జీవించుట కష్టము; అట్లనే, నీవు లేనిచో నా ప్రాణములు నిలుచుట కష్టము; నేను నీ యధీనము." అని పలికి యతని చరణములను విడువలేదు. అతనిఁ జూచి, యతని వచనములకు దీనదయాపరమూర్తి సంతసించి, "ఓ రాజా! నీ కోరిక ప్రకారము జరుగును; ప్రస్తుతము మీరుభయులు నా యాజ్ఞప్రకారము దేవేంద్రలోకములో నివసింపుఁడు.

సోరఠా 18

"ఓ తాతా! కొంతకాలము మీరు స్వర్గలోకములో సుఖము ననుభవింపుము; కాలాంతరమున నీవు అయోధ్యాధిపతివై పుట్టఁగలెను; అప్పుడు నీ గర్భమున నే జన్మించెద.

చౌపాయ్ 152

"నా యిచ్ఛానుసారము నేను నరరూపమును ధరించి, నీ వంశములో జన్మించెదను; నా పూర్ణాంశతో నీకు కుమారుఁడనై పుట్టి, భక్తులచే నుపాసింపఁదగినవిధమున నటించెదను; భూభారమును హరించెద; రాక్షసులను సంహరించెదను; భక్తులగు సంసారులను రక్షించెద; ఈ నా చరిత్రను వినువారు ధన్యులు; వారికి మోహాంధకారము విడిపోవును; వారు సంసారసాగరమును దాఁటఁగలరు. ఈ నా భార్య, నా మాయ, ఆదిశక్తి యొక్క ప్రభావమువలన లోకములు పుట్టును; ఆమె కూడ నవతరించును. మీ కోరిక సఫలమగును; ఈ నా ప్రతిజ్ఞ సత్యమగునని తెలిసికొనుము;" అని చెప్పి, పరమేశ్వరుఁ డంతర్ధానమయ్యెను. ఆ యాశ్రమ

ములోఁ గొంతకాలము దంపతులు వసించి, భగవంతుని ధ్యానించు చుండిరి; కాలాంతరమున వా రనాయాసముగ దేహములఁ జాలించి, స్వర్గమునకుఁ బోయిరి.

దోహా 160

ఓ భరద్వాజా! ఈ ప్రకారము శివుఁడు పార్వతితో రాముని వృత్తాంతముఁ జెప్పెను; శ్రీరాముని యవతారమునకు మఱియొక కారణముఁ జెప్పెద; స్వస్థచిత్తముతో దానిని వినుము.

దోహా 153

ఓ భరద్వాజా! పుణ్యాత్మకమయినదియు పవిత్రమగు కథను గౌరికి శంభుఁడు వినిపించెను; దానిఁ జెప్పుచున్నాను; వినుము. పూర్వకాలములో సత్యకేతుఁ డనురాజు కలఁడు; అతఁడు కేకయదేశమున కధిపతి; ఆరాజు ధర్మాత్ముఁడు; సత్యసంధుఁడు; తపశ్శాలి; తేజోనంతుఁడు; ఆసత్యకేతున కిరువురుకుమారులు కలరు; వారిరువురు బుద్ధిమంతులు; బలపరాక్రమశాలులు; యుద్ధమునం దజేయులు; వారిలో జ్యేష్ఠుఁడును, యువరాజు నయిన ప్రతాపభానుఁడు, రాజధానిలో నివసించును; రెండవకుమారుఁడు, అరిమర్దనుఁడు; ఇతఁడుకూడ మహాబలవంతుఁడు, యుద్ధములో నితనికి యెదురులేదు. వారిరువుర కత్యంతాను రాగము కలదు; నిష్కపటముగ వా రొకరినొకరు ప్రేమించియుండిరి; పెద్దకుమారుఁడగు ప్రతాపభానునకుఁ బట్టముఁగట్టి, రాజు తపముఁ జేయుటకు వనముల కేగెను.

దోహా 161

ప్రతాపభానుఁడు రాజ్యమునకు వచ్చెను. అతని పేరు దేశమందంతటను చాటింపఁబడెను; అతనివంటి ధర్మాత్ముఁడు రాజ్యముఁ బరిపాలించు చుండ, దేశములకును మహాజనులకు నెట్టియరిష్టములు లేకపోయెను; సమస్తజీవరాసులును సుఖముగ జీవించియుండెను.

చౌపాయ్ 154

ఆరాజుమంత్రి పేరు ధర్మరుచి; అతఁడు రాజుయొక్క శ్రేయస్సుఁ గోరుచుండును; అతఁడు రెండవశుక్రునివంటివాఁడు; అతనిబుద్ధి యతిసూక్ష్మము; మంత్రి సకలగుణగరిష్ఠుఁడు; తమ్ముఁడు మహావీరుఁడు; ప్రతాపభానుఁడు స్వయముబలవంతుఁడు; రణధీరుఁడు; సత్యసంధుఁడు; ధర్మా

త్ముఁడు; ఆరాజున కేమిలోపముగలదు? ఆతని సిరి సంపదలకు లోటులేదు; చతురంగబలములును, యోధులును, విశేషముగగలరు; రాజునకును ప్రజలకన్యోన్యానురాగముకలదు; ఈవైభవముఁజూచి, రాజు మిక్కిలిసంతసించి పొంగుచుండెను; దేశమందంతట నిత్యకల్యాణము, పచ్చతోరణములును కనఁబడును; ఎల్లప్పుడు మహావీరులసింహనాదములును, ధనుష్టంకారములును వినబడుచుండును. సుముహూర్తమున రణభేరిని మ్రోగించి చతురంగబలములతో రాజు దిగ్విజయమునకు వెడలెను; అనేకయుద్ధములలో ననేకరాజుల నతఁడోడించి, వారివలనఁ గప్పములఁగైకొనెను. సప్తద్వీపములతోఁ గూడిన జగత్తంతయు నతఁడు స్వపరాక్రమముచే స్వాధీనముఁజేసికొని, ఆయారాజులవలనఁ గట్నములఁ బుచ్చుకొనెను.

దోహా 162

ఈప్రకారము సప్తద్వీపములను జయించి, ప్రతాపభానుఁడు స్వరాజధానికివచ్చెను; అనంతర మతఁడు చతుర్విధపురుషార్థముల కనుగుణ్యముగ రాజ్యముఁ బరిపాలించుచుండెను.

చౌపాయ్ 155

ప్రతాపభానుని పరిపాలనకాలములో, భూమి కామధేనువువలెఁ గోరినకోరికల నిచ్చెను; నెలకు మూడువర్షములు కురియుచుండెను; భూమి సర్వసస్యములతోఁ గూడియుండెను; తాపత్రయములులేక జనులు, స్త్రీపురుషులు బాలవృద్ధులు, సుఖముగ జీవించియుండిరి; నరనారీమణులు సకలగుణసంపన్నులయి, ధర్మమార్గమునఁ బోవుచుండిరి; వారిసుశీలముఁ జెప్పలేను. ధర్మరుచి హరిభక్తుఁడు; అతఁడు ప్రభువుయొక్కహితవుఁగోరి, రాజునకుఁ జక్కనిమంత్రాలోచనఁజేయును. గురువులను, దేవతలను, సాధువులను, బ్రాహ్మణులను రాజు సదా సేవించును. వేదశాస్త్రములలో విధింపఁబడినరాజధర్మముల నతఁడు ప్రీతిపూర్వకముగ నవలంబించి, వానిప్రకారము నడచుచుండెను; నిత్యమతఁడు షోడశమహాదానములఁజేయును; వేదశాస్త్రపురాణేతిహాసముల నతఁడు సదా వినుచుండును. సర్వజనోపయోగమగునట్లు వాపీకూపతటాకముల నతఁడు త్రవ్వించెను; అనేకతోటలు, ఫలవృక్షములతోను పుష్పవృక్ష

ములతోఁగూడి, యతనికీర్తిని జాటుచుండెను; అనేకమార్గములను వేయించెను; బ్రాహ్మణులకనేకగ్రామముల దానముఁజేసెను; అనేకదేవాలయములఁ బ్రతిష్ఠింపించెను; సకలపుణ్యతీర్థములవద్ద సత్రములఁ గట్టించెను.

దోహా 163

వేదశాస్త్రములలో నొక్కొక్కయజ్ఞమును రాజు చేయవలయునని విధింపఁబడియున్నది; ఒక్కొక్కదానిని వేయిపర్యాయములు ప్రతాపభానుఁడు చేసెను.

చౌపాయ్ 156

అతఁడు మహాజ్ఞాని కనుక సకలకార్యములను నిష్కామ్యముగ నొనరించెను; మనోవాక్కాయకర్మములచే భగవత్ప్రీత్యర్థము సర్వము నర్పించెను. ఒకరోజున నతఁడశ్వారూఢుఁడై, చతురంగబలములతోఁ గూడి, వేఁటనిమిత్తము, వింధ్యపర్వతసమీపముననుండిన వనములకేగి, యనేకమృగముల వేఁటాడెను; అంతట నతఁ డొకవరాహముఁజూచెను; రాహువుముఖములోనుండిన చంద్రునివలె, దానినోటిలోనిదంతములు ప్రకాశించుచుండెను; చంద్రమండలముకంటె రాహువుయొక్కముఖము చిన్నది; అయినను, క్రోధముచే వాఁడు దానిని విడువక పట్టియుండును; అటులనే, దానికోఱలు దానిముఖముకంటె పెద్దవి; అయినను, వరాహము వానిం బోఁగొట్టుకొనలేక, గుఱగుఱలాడుచుండెను. దాని కోఱలు తళతళమనుచుండెను; దానిశరీరము మిక్కిలి బలిసియుండెను; గుఱ్ఱపుడెక్కలధ్వనిని విని, అది ఘుర్ఘురలాడెను; అది గుఱ్ఱముఁజూచి బెదరిపడి చెవులనిక్కఁబెట్టెను.

దోహా 164

మహాపర్వతశిఖరమువలె నుండినవరాహముఁ జూచి, గుఱ్ఱము తటపటలాడి వెనుకకులాగుచుండెను; కళ్లెముబిగించి, కష్టముపై రాజు దానిని ముందుకు నడిపించెను.

చౌపాయ్ 157

గుఱ్ఱముయొక్కదౌడుఁ జూచి, భయపడి వరాహము వాయువేగమునఁ బరుగెత్తెను; రాజు విల్లు నెక్కుబెట్టి బాణమునువిడుచుటకు సిద్ధపడుటఁ జూచి, వరాహము నాలుగుకాళ్లనుసాచి దౌడుపె

ట్టెను; కాని, దానిని వరాహముతప్పించుకొనెను; ఇదిగో యదిగో యను నట్లు గడియకుఁ గనఁబడియు, మఱియొకగడియకుఁ గనఁబడకయు, నొక నిమిషము సమీపించియు, మఱియొకసమయమున దూరస్థముగుచు, వరాహమువంకరటొంకరగఁ బరుగిడుచుండెను; దానిమాయలలోఁబడి రాజు తామసముచే దానివెన్నునంటి పోవుచుండెను. తుద కావరాహము చీమలుదూరని చిట్టడవి, కాకులుదూరని కాఱడవిలోనికి దూఱి యదృశ్యమయ్యెను; గుఱ్ఱముగాని యేనుఁగుగాని యందులోఁ బ్రవేశింపలేదు. రాజు యేకాకియయ్యెను; బడలికచే దిగబడినను, వేఁటను మాత్ర మతఁడు విడిచిపెట్టలేదు. వేఁటయందు రాజునకుఁగల యభిలాషనుగ్రహించి, వరాహ మొకగంభీరముగు పర్వతగుహలోఁ బ్రవేశించెను. అందులోఁ బ్రవేశించుట దుర్లభమని తెలిసికొని, రాజు వేఁటఁ జాలించి, పశ్చాత్తాపముఁబడెను; అరణ్యములో నతఁడు మార్గముతప్పి పోయెను.

దోహా 165

గుఱ్ఱముతోఁగూడా రాజు వేఁటబడలికచే డస్సి, యాఁకలిఁగొని, ముచ్చెమటలఁ గార్చెను; ఎటువైపుఁజూచినను, గోఁకుడునీరైనను కానరాదు; అతనిదాహమునకు మితములేదు.

చౌపాయ్ 158

రాజు వనములో గ్రుమ్మరుచుండ, నతనికి ఋష్యాశ్రమ మొకటి కనఁబడెను; అందులో నొకరాజు కపటమునివేషముధరించి, నివసించియుండెను; ఆవేషమును వేసికొనియుండిన రాజుయొక్క రాజ్యమును ప్రతాపభానుఁడు స్వాధీనముఁజేసికొనెను. ప్రతాపభానునిగ్రహ ముచ్చారోహిణైయుండుటయుఁ, దనగ్రహము నీచాభిముఖమైయుండుటయుఁ గనిపెట్టి, యారాజు రణరంగములోఁ బోరుచుండినసైన్యములను విడిచి, పలాయనమయ్యెను; ఓడిపోయి స్వరాజధానికిఁబోవుటకతఁడు సిగ్గుపడెను; దురభిమానముచే నతఁడు ప్రతాపభానునకు జోహారువనలేదు; అతఁడు క్షత్రియుఁడైనను బికారివానివలె మునివేషమును ధరించి, కార్పణ్యముచే ఘూర్ణిల్లుచు, వనమునకువచ్చి, నివసించియుండెను. అతనియాశ్రమమునకు ప్రతాపభానుఁడు వచ్చెను; అతఁడు

ప్రతాపభానుని గుర్తించెను; రాజు బడలియుండుటచేత, నతనిని మునియనితలఁచెనుగాని కపటవేషముధరించినశత్రురాజని పోల్పలేకపోయెను; రాజు గుఱ్ఱమును దిగివచ్చి, లోనికిఁబోయి, తపస్వికిఁ బ్రణమిల్లెను; రాజు తనపేరుమాత్ర మతనికిఁ బ్రకటింపలేదు.

దోహా 166

రాజు శ్రమపడియుండుట గ్రహించి, అతనికి ముని సరోవరముఁ జూపించెను; అతఁడాజలాశయమునకుఁబోయి, స్నానముఁజేసి, నీరుఁ ద్రాగెను; అతఁడు గుఱ్ఱమునుదోమి, దానికి నీరువెట్టెను; అంతట వారిరువురిప్రాణములు తెప్పిఱిల్లెను.

చౌపాయి 159

అతనిబడలిక తగ్గెను; అతనిప్రాణములు కుదుటఁబడెను; ఉత్సాహముచే నతనిమనస్సుప్పొంగెను; ఆశ్రమములోనికి రాజును ముని తీసికొనివెళ్లెను; అంతట సూర్యుఁడస్తమించెను; మునిచూపించినయాసనముపై రాజు కూర్చుండెను; "ఎవరుమీరు? మీరుయౌవనపురుషులు; చక్కనివారుకదా! ప్రాణభయములేక యొంటరిగ వనములో నెందుకుఁ గుమ్మరుచుంటిరి? చక్రవర్తిలక్షణములు మీరూపురేఖావిలాసములలోఁ గనఁబడును; మిమ్ములఁజూచి నామనస్సు కరఁగుచున్నది" అని మృదుమధురవాక్యములతో నాకపటముని ప్రసంశించెను. "ప్రతాపభానుఁడను రాజు కలఁడు; అతనిమంత్రిని నేను; ఓమునీశ్వరా! వేఁటాడుచు వచ్చివచ్చి, తుదకు మార్గముఁ దప్పిపోతిని; నాయదృష్టమువలన మిమ్ములను సందర్శించితిని; మీదర్శనము దుర్లభము; మీవంటిమహాత్ములను దర్శించుటవలన, నాకు ముందుకు శుభముకలుగునని తోఁచును" అని రాజు వినయముతోఁ బలికెను. రాజుపలుకులనువిని, "ఓ తండ్రీ! ఇప్పుడు రాత్రియయ్యెను; ఇచటకు నీనగరము డెబ్బదియోజనములదూరములోనున్నది.

దోహా 167, 168

"ఓమంత్రివర్యా! చీఁకటి దట్టమయ్యెను; ఈగాఢారణ్యములో మార్గము కానరాదు; కనుక, నేటిరాత్రికి నాయాశ్రమములోశయనించి, వేఁకువఝామునలేచి నీనగరమునకుఁ బొమ్ము" అని ముని బోధించెను. "ప్రారబ్ధకర్మను దానియంతట నది నడచివచ్చును; లేక, మార్గములో

దానిని నీవుకలియఁగలవు; ఎటులయినను, ప్రారబ్ధము ననుభవింపక తప్పదు" అని తులసీదాసు చెప్పెను.

చౌపాయ్ 160

"ఓమునివర్యా! మీయాజ్ఞను శిరసావహించెదను" అని రాజు చెప్పి, గుఱ్ఱము నొకచెట్టుకుఁగట్టి, లోనికివచ్చి, యాసనముపైఁ గూర్చుండెను. మునిపాదములకు రాజు నమస్కరించి, "ఓమునీశ్వరా! మిమ్ము లను జూచుటవలన నాకుఁ గలిగినభాగ్య మేమని చెప్పఁగలను! మీమూలమున నాపూర్వపుణ్యము ఫలించెను;" అని రాజు ముని ననేకవిధములఁ బ్రస్తుతించి, "ఓమహాప్రభువా! మిమ్ములను తండ్రిగ భావించుచున్నాను; నాసాహసమును క్షమించి, నామనవిఁ గైకొనుఁడు; ఓమునిరాజా! మీ నామముఁ దెలియఁజేయుఁడు" అని రాజు వినయముతో నడిగెను. ఆ మునిని రాజు గుర్తుపట్టలేదు; కాని, రాజునుమాత్ర మతఁడు గురుతు పట్టెను; రాజుచిత్తము సరళము; మునిచిత్తము కపటము; రాజు స్నేహపాత్రుఁడు; అతనిమనస్సు కంపుగుండము; అందులో నతఁడు సహజశత్రువు; క్షత్రియుఁడు; మూర్ధాభిషిక్తుఁడు; అతనికి రాజసము మెండు; మునివేషమునుధరించినను, తాపస మతనినివిడువలేదు; మంత్రముచేనైనను, తంత్రముచేనైనను, స్వకార్యము నతఁడు సాధించుట కుఁ బూనుకొనెను. వైరముఁగలవాఁడు కనుక, నతఁడు రాజుయొక్క సంపదలఁ జూచి, దుఃఖించుచుండెను; ఆవములోనినిప్పువలె నతనిమనస్సు మండుచుండెను; రాజుయొక్క సరళవచనములనువిని, యతఁడు వైరమును మట్టిపెట్టి, లోలోపలసంతసించి,

దోహా 169

"నాపేరు బికారి; ఇల్లువాకిలిలేనిదరిద్రుఁడను" అని మెత్తని దొంగమాటల నతఁడు పలికెను.

చౌపాయ్ 161

"మీవంటిజ్ఞానసంపన్నుల కభిమానము లేదు; అన్నివిధముల మీరు సరసులయినను, ప్రచ్ఛన్నవేషములనుధరించి నివసింతురు; మీరుధన్యులు; మీవంటివారిని భగవంతుఁడు, హరి, ప్రేమించునని వేదశాస్త్రములును, మహాత్ములును ఘోషించుచున్నారు. ఇల్లువాకిలి

లేనట్టి మీవంటిదరిద్రులఁ బోషించుభారమును బ్రహ్మమహేశ్వరులు వహింతురు; అన్నివిధముల మీరు ధన్యులు; కనుక మీచరణములకు నమస్కరింతును; ఓస్వామీ! మీరు నన్ను కటాక్షింపుడు" అని రాజు మునిని సరళముగఁ బ్రస్తుతించెను. రాజుయొక్కనిర్మలమగుప్రేమఁ జూచి, ఆకపటముని యతనివిశ్వాసముగ్రహించి, ధైర్యమునవలంబించి, తియ్యనిమాటలతో రాజును వశముఁజేసికొని, స్నేహితునివలె నటించి, "ఓరాజా! యథార్థముఁ జెప్పుచున్నాను; వినుము; అనేకసంవత్సరములనుండి నేనిచ్చట నివసించియుంటిని.

దోహా 170

ఇంతవఱకుఁ బరులు నావద్దకు రాలేదు; నేను పరులవద్దకుఁ బోలేదు; నేనితరులతోఁ బ్రసంగింపలేదు; లోకవ్యాపారములు తపస్సునకు భంగముఁగలుగఁజేయును; అందుచే నేనీవనములోఁ దపముఁజేయుచు నివసించియుంటిని" అని యాకపటముని దొంగమాటలఁజెప్పి రాజునకు నమ్మకముఁ బుట్టించెను

సోరఠా 23

"మనుజుల చక్కనిరూపముఁజూచి, మూర్ఖులు మోసపోయెదరు; కాని, జ్ఞానులు వారికపటరూపమును గ్రహింతురు; నెమలి కన్నుల కింపుగఁ గనఁబడును; దానికేకీ క్రౌర్యముగనుండును; అయిన, నది పాములను మ్రింగునుకదా!" అని తులసిదాసు బోధించెను.

చౌపాయ్ 162

"ఓరాజా! అందుచేత, నేనీవనములో రహస్యముగ జీవించుచుంటిని; భగవంతునిధ్యానించుటతప్ప నాకు మఱియొకప్రయోజనము లేదు; నేనీసంగతి వివరించిచెప్పఁబనిలేదు; సర్వము సర్వేశ్వరునకుఁ దెలియును; అతఁడే నాకుసాక్షి; సంసారవ్యాపకమువలన నేమిప్రయోజనము కలదు? దానివలన నేమిసిద్ధించును? ఓరాజా!నీవుధన్యుఁడవు; బుద్ధిమంతుఁడవు; నీకు నాయందుభక్తి విశ్వాసములు కుదిరెను; అందుచేత, నిన్నుఁజూచిన, నాకు దయపుట్టుచున్నది; ఓపుత్రుఁడా! నీవంటిసత్యకాలపువానిని నేనాదరింపనియెడల, నాకుఁ బాతిత్యముకదా!" అని యాకపటముని మెత్తనివాక్యములఁ బలికెను.ఎంతవఱకును మునీశ్వరుఁడు తన

సర్వసంగపరిత్యాగమును గుఱించి చెప్పుకొనుచుండెను; అంతకంతకు రాజున కతనియందు నమ్మకముపుట్టెను; త్రికరణశుద్ధిగ నతనిని రాజువిశ్వ సించెను; ఆసంగతిని మునిగ్రహించి, బకధ్యానముఁ జేయుచు, "ఓ తమ్ముఁడా! నాపేరు ఏకతనువు (ద్విజిహ్వ)" అని చెప్పెను. ఆమాటను విని, "ఓస్వామీ! నేను మీదాసుఁడను; దానియర్థమును నాకు వ్యక్త ముఁజేయుఁడు" అని రాజు నమస్కరించి యడిగెను.

దోహా 171

"సృష్ట్యాదినుండి జీవించియుంటిని; కనుక, నాపేరు ఏకతనువు; పుట్టినదిమొదలు నేనీశరీరముతో నుంటినిగాని మఱియొకశరీరమును పొందలేదు.

చౌపాయ్ 163

"ఓరాజా! ఈనామాటనువిని, యాశ్చర్యపడవలదు; తపస్సు నకు దుష్కరమగునది యొకటిలేదుకదా! తపోబలముచే లోకము లను బ్రహ్మ సృజించును; తపోబలముచే వానిని విష్ణువు పాలించును; దానిమహిమచే లోకములను శివుఁడు సంహరించును; తపస్సువలన సం సారులచేఁ బొందఁదగనివిషయ మొకటిలేదు" అనిముని చెప్పిన చక్కని మాటలను విని, రాజు సంతసించెను; అతనికి మునియందు విశ్వాసము కలిగెను. అంతకంతకు మునీశ్వరుఁడు పురాణకథలఁ జెప్పుచుండెను. చతుర్విధపురుషార్థముల గుఱించియు, జ్ఞానవైరాగ్యములను గుఱించి యామునీశ్వరుఁడు ప్రసంగించెను; లోకముల యొక్క సృష్టిస్థితిసంహార ములగుఱించి ముచ్చటించెను; ఇతరచిత్రవిచిత్రకథలఁ జెప్పదొడఁ గెను. ఈప్రసంగములను విని, రాజు ముని యొక్క వలలోఁ బడెను; ఆ మునికి వశ్యుఁడై, రాజు తననిజగనామధేయము నతనితోఁ జెప్పెను. "ఓరాజా! నీవెవరో నేనుగ్రహించితిని; నీవు నాతో నబద్ధముఁబలికినం దుకు, నాకుఁ గోపములేదు.

దోహా 172

"ఓరాజా! ఈనీతివాక్యమును వినుము; కొన్నిసమయములలో రాజు తనపేరును వెల్లడిఁజేయకూడదు; నీచతురతఁజూచి నేను సంత సించితిని.

చౌపాయ్ 164

"నీపేరు ప్రతాపభానుఁడు; నీతండ్రి సత్యకేతువు; ఓరాజా! నా గురుపుకటాక్షమువలన నాకు సర్వము దెలియును; ఒకరివలన నేను తెలిసికొనుటకుఁ బనిలేదు. ఓనాయనా! నీస్వాభావికసాత్త్వికమును, నీకు నాయందుఁగల భక్తివిశ్వాసములను, నీచాతుర్యముఁ జూచి, నీమీఁద నాకు దయపుట్టుచున్నది; కనుక, నీవునన్నడిగినంతమాత్రమున, నాకథను నీకు వినిపించితిని. నీమీఁద నాకుఁ బరిపూర్ణకటాక్షముకలిగెను; ఇది నిశ్చయము; నీవు శంకింపకుము; నీమనోభిప్రాయముఁ దెలియఁజేయుము;" అని యాకపటి నమ్మకముకలుగునట్లు మాటలాడెను. అతని చిలుకపలుకు లనువిని రాజు సంతసించి, యతని పాదములకు నమస్కరించి, "ఓదయా సాగరా! మిమ్ములనుదర్శించుటవలన, నాకు చతుర్విధపురుషార్థములు లభించెను; మీవంటిప్రభువులకు నామీఁద దయకలిగెను; మిమ్ముల నేనొక దుస్సాధ్యమగువరమును వేఁడుకొని, శోకరహితుఁడనయ్యెద.

దోహా 173

"ఓమునీశ్వరా! వృద్ధాప్యమువచ్చువఱకు నేను జీవించుటకును, అనాయాసమరణములభించుటకును, యుద్ధములో నజేయుఁడుగ నుండుటకును, శత్రువులులేకుండ యావత్పృథివియు నాయేకచ్ఛత్రాధిపత్యము క్రింద నుండుటకును, నారాజ్యము నూరుకల్పములవఱకు నిలిచియుండుటకును వరమొసంగుము" అని రాజుప్రార్థించెను.

చౌపాయ్ 165

"ఓరాజా! నీకోరికప్రకారము తప్పక జరుగును; అయిన, నీవిషయములో నొకకష్టముకలదు; దానిఁజెప్పెదను; వినుము. ఓరాజా! బ్రాహ్మణులుతప్ప మిగిలినవారందఱును, గాలుఁడుసహితము, నీకు వశ్యులగుదురు; తపోధనము గలవారు కనుక బ్రాహ్మణులు బలిష్ఠులు; వారికోపమున కెదురులేదు; ఓరాజా! ఆబ్రాహ్మణులను నీవు వశ్యముఁజేసికొనినయెడల, బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరులు నీకు స్వాధీనులుకాఁగలరు; వారితోఁ గలహించి, బలవంతముగ వారిని నీవు సాధించుట కష్టము; నాభుజములను మీఁదికియెత్తి, నుమ్మాటికి సత్యముఁజెప్పుచున్నాను; ఓరాజా! లెస్సగ నామాటను వినుము; బ్రాహ్మణులశాపమును నీవు

తప్పించుకొనినయెడల, నీకు మరణములేదు." అని మునీశ్వరుఁడు పలికెను. అతనిమాటలను రాజు విని సంతసించి, "ఓనాథా! మీమాట నిశ్చయముకదా! నాకు వినాశములేదు; మీకటాక్షమువలన, నెడతెగని సంపదలు నాకుఁ గలిగియుండును" అని మునితోననెను.

దోహా 174

"తథాస్తు" అని యాకపటముని దీవించి, "ఓరాజా! వనములో నీవు దారిఁదప్పుటయు, నాతోఁ బ్రసంగించుటయు మొదలగువిషయములను నీవు పరులకుఁజెప్పినయెడల నాదోషముకాదు.

చౌపాయ్ 166

"ఓరాజా! నీమనస్సులో నుంచుకొనుము; నేను విశేషించి నొక్కి చెప్పుటకుఁ బనిలేదు; ఈసంగతిని నీవువెల్లడిచేసినయెడల, నీకార్యము చెడును; ఇదిమూఁడవవానికిఁ దెలిసినపక్షమున, నీకు వినాశకాలము మూఁడును; ఈనామాట సత్యము. ఓరాజా! ఈరహస్యమునుగాని, బ్రాహ్మణశాపమునుగాని నీవు వెల్లడిచేసినయెడల, నీముప్పుగడచుట కష్టము; హరిహరులకుఁ గోపమువచ్చినయెడల, నాదౌర్భాగ్యుని యెవరు రక్షింపగలరు?" అని కపటముని పలుకఁజొచ్చెను. "ఓస్వామీ! మీమాటసత్యము; సత్యము;" అని రాజు పలికి యతనిచరణములకు నమస్కరించి, "ఓనాథా! గురువును బ్రాహ్మణుఁడును శపించినమనుజుని రక్షించువారెవరు? బ్రహ్మశపించినను, గురువు వానిని రక్షింపఁగలఁడు; గురువేకోపించినయెడల, వానిని రక్షించువారులేరు. మీమాటప్రకారము నేను ప్రవర్తింపనియెడల, నిస్సందేహముగ నేను నశింతును. ఓస్వామీ! నాకొకభయముకలదు; అందుచే నామనస్సు వ్యాకులమగుచున్నది. బ్రాహ్మణశాపముఁ దలఁచినయెడల, నాగుండె లదరును;

దోహా 175

"ఓస్వామీ! మీరు నన్నుఁగటాక్షింపుడు; ఏవిధమున బ్రాహ్మణులు నాకు స్వాధీనులుకాఁగలరు? నాహితవునుకోరినవారు మీరుతప్ప మఱియొకరులేరు." అని రాజు పలికి దీనత్వముఁ జూపెను.

చౌపాయ్ 167

"ఓరాజా! నామాటవినుము; ప్రపంచములో, ననేకయత్నములు కలవు; అవియన్నియు కష్టసాధ్యములు; అయిన, నవి నీయెడలఁ గీడెం

చునో మేలెంచునో, తెలియదు; ఒకయుపాయముకలదు; అది సుల భమయినను, కొంచెముకష్టముకలదు; ఆయుపాయము నాకుఁదప్ప మఱి యొకరికిఁ దెలియదు; నేను నీనగరమునకువచ్చుటకు వీలుపడదు. పుట్టి నదిమొదలు నేటివఱకు, నేను గృహములోనికిఁగాని, గ్రామములోనికిఁ గాని వెళ్లియుండలేదు. నీనిమిత్తమిప్పుడు నీనగరమునకు నేను రాకపో యినయెడల నీకుఁ గష్టమువచ్చును; నావ్రతభంగముకాఁగూడదు; నీకుఁ గష్టముకాఁగూడదు; ఇదియే నాకు సందిగ్ధముగఁ గనఁబడును," అని యామునిరాజు పలికెను. అతనిమాటలను రాజు విని, "ఓస్వామీ! ఇందులకు శాస్త్రప్రమాణ మొకటికలదు; మహాత్ము లెప్పుడును క్షుద్రు లను వాత్సల్యముతోఁ జూచుచుందురు; పర్వతములు తమశిరముపైఁ దృణములను ధరించియుండవా? అగాధమగుసముద్రము తనపై నురుగు ను వహింపలేదా! పృథివితనపై ధూళినివహింపలేదా!" అని రాజుపలికి,

దోహా 176

మునీశ్వరునిపాదములఁ బట్టుకొని, "ఓనాథా! నీవు దీనరక్షకుఁ డవు; నాదైన్యముఁబోఁగొట్టుము, ఈయాపత్సముద్రములోనుండి నన్నుఁ దరిజేర్పుము" అని రాజు ప్రాధేయఁబడెను.

చౌపాయి 168

ఆకపటతపస్వి రాజును వశ్యముఁజేసికొని, "ఓరాజా! నామా టను వినుము; లోకములో నాకు దుర్లభమగునదిలేదు; నామాట సత్యము; మనోవాక్కర్మములచే నీవు నాదాసుఁడవని నేను తెలిసికొం టిని; కనుక, నీకోరిక సఫలమగునట్లు నీకార్యమును నిర్వర్తించెదను. యుక్తియు, తపమును, మంత్రముల నెంతరహస్యముగనుంచిన, నంత వానిప్రభావము వెలుఁగును. నేను నీగృహములో భోజనపదార్థము లను స్వయము వండిపెట్టుదును; ఆసంగతి రెండవకంటివానికిఁ దెలియఁ గూడదు. నేవండినపదార్థములను భుజించువారు నీయధీనులుకాఁగలరు; వారివారిగృహములలో భుజించినవారుసయితము నీకు స్వాధీనులుకాఁ గలరు; ఈసంగతిఁ దెలిసికొని, తదనుగుణ్యముగఁ బ్రవర్తింపుము; ఈవ్రతమును సంకల్పించుకొని, యొకసంవత్సరము దానిని నీవు నడిపిం పవలెను,

దోహా 177

"ఒకసంవత్సరము ప్రతిదినము క్రొత్తక్రొత్తబ్రాహ్మణులను కుటుంబములతోఁగూడ, నూఱువేలమందికి, నీవు సమారాధనఁజేయవలయును; నీవ్రతము సాంతమగువఱకు నేను నీగృహములో నివసించెదను.

చౌపాయ్ 169

"ఓరాజా! ఈప్రకారము నీవు చేసినయెడల, బ్రాహ్మణులందఱు నీయధీనులు కాఁగలరు; ఈవ్రతముఁజేయుటలోఁ గష్టములేదు; బ్రాహ్మణులు యజ్ఞాదిక్రతువులఁ జేయుటచే, దేవతలు సంతసింతురు; కనుక, వారుకూడ నీమాట కడుగుఁదీయరు. నేను నీకొకగుఱుతుఁజెప్పెద; నేనీవేషముతో నీగృహమునకు రాఁజాలను; మాయఁబన్ని, నీపురోహితుని దొంగిలించెదను; నాతపోబలముచే నతనికి నావేషమునిచ్చి, యతని నిచ్చట నిలిపి యుంచెదను; ఇఁక నే నతనివేషమును ధరించి, నీగృహములో నొకసంవత్సరము పనిపాటులఁజేయువాఁడను; రాత్రికాలము విశేషముగతించెను; కనుక, నీవు శయనింపుము; నేటికి మూఁడవదినమున, నిన్నుఁ గలియువాఁడను; నీవు నిద్రింపుచుండ, నాతపోబలముచే, గుఱ్ఱముతోఁగూడ నీవు నీనగరములోఁ బ్రవేశింపఁగలవు.

దోహా 178

"నీపురోహితునివేషమునువేసికొని, నేను నీనగరమునకువచ్చి, యేకాంతముగ నీతో నీవృత్తాంతమంతయుఁ జెప్పినతరువాత, నీవు నన్నుఁ బోల్చఁగలవు" అని యాకపటముని చెప్పెను.

చౌపాయ్ 170

ఆమాటలనువిని రాజు శయనించెను; ఆకపటమునిసుఖాసీనుఁడై యుండెను; రాజు బడలియుండుటచేత, శీఘ్రముగా నిద్రించెను; కాని, దురాలోచనలఁ జేయుచు నాందోళనఁబడుచుండిన మునీశ్వరున కెట్లు నిదురపట్టును? అంతట 'కాలకేతువు' అనురాక్షసుఁడు మునివద్దకు వచ్చెను; ఈరాక్షసుఁడే వరాహవేషమునుధరించి, రాజును మోసపుచ్చి, యదృశ్యమయ్యెను; వాఁడు కపటమునిరాజుయొక్క స్నేహితుఁడు; కపటోపాయము లనేకములు వానికిఁ దెలియును. వానికి నూర్వురు కుమారులును, పదిమందితమ్ములునుండిరి. వారందఱును పరమదుర్మా

ర్గులు; వారు యుద్ధములో నజేయులు; కనుక, దేవతలను వారు పీడించుచుండిరి; దేవతలకును, మునులకును, బ్రాహ్మణులకును వారు చేసిన ద్రోహముఁజూచి, ప్రతాపభానుఁడు వారిని యుద్ధములో సంహరించెను. వాఁడు పూర్వవైరమునుస్మరించి, కపటమునిరాజుతోఁ గలిసి, ప్రతాపభానునివినాశమునకుఁ బన్నాగముఁ బన్నెను; ప్రతాపభానున కీకుట్రయేమియుఁ దెలియదు; విధికృతము ప్రబలముకదా!

దోహా 179

బలవంతుఁడగు శత్రువు మైమఱచియుండినను నిర్లక్ష్యముఁ జేయరాదు; రాహువునకు శిరస్సొకటిమాత్రముకలదు; అయినను, పర్వదినములలో వాఁడు సూర్యచంద్రులను బాధించునుకదా.

చౌపాయ్ 171

కపటముని స్నేహితునిఁజూచి, ప్రత్యుత్థానమొనరించి, వానికి సుఖాసనమునిచ్చి, సంతోషించి, జరగినవృత్తాంతము నంతయు వానితోఁ జెప్పెను. ఆవృత్తాంతమును విని కాలకేతువు సంతసించెను. "ఓరాజా! నీవు నామాటవినుము; నీశత్రువును దుంపనాశనముఁ జేయఁగలను; దుఃఖమును విడిచిపెట్టుము; సుఖముగ నిద్రింపుము; ఔషధమును సేవింపకయే, భగవంతుఁడు నీరోగమును బాగుజేయును. నీశత్రువును మూలముతో నాశనముఁజేసి, నాలుగుదినములనాఁటికి నీవద్దకు వచ్చుచున్నాను." అని కాలకేతువు మునిరాజును హెచ్చరించి, కోపోద్రేకముతో నాసనమునుండిలేచెను. నిద్రించుచుండిన ప్రతాపభానుని, నతనిగుఱ్ఱమును రాత్రికిరాత్రియే వాఁడు రాజధానికిఁ దీసికొనిపోయెను; అంతఃపురములో రాణిప్రక్కలో రాజును వాఁడు పరుండఁబెట్టెను; అశ్వశాలలో గుఱ్ఱముఁగట్టెను.

దోహా 180

అచ్చటనుండి వాఁడు రాజపురోహితునిఁ దీసికొనిపోయి, వాని మతిఁ బోఁగొట్టి, యొకకొండగుహలో వానిని దాచిపెట్టెను.

చౌపాయ్ 172

వాఁడు పురోహితునివేషమునుధరించి, యారాజపురోహితుని శయ్యమీఁద నిద్రించెను. ఉదయమున రాజు మేల్కాంచి, తనయంతః

పుర "మహాలు"లోఁ దానుండుటఁజూచి, యాశ్చర్యపడెను. ఆకపట
మునియొక్క ప్రభావము నతఁడు మెచ్చుకొని, భార్యకుఁ దెలియకుండ
నంతఃపురములోనుండి బయటకువచ్చెను; అతఁడు గుఱ్ఱమునెక్కి నగర
ములో నెవరికిఁదెలియకుండ, నరణ్యమునకుఁబోయెను; మధ్యాహ్న
మున కతఁడు తిరిగివచ్చి నగరములోఁ బ్రవేశించెను; అతనిరాకఁ జూచి,
జనులు మంగళధ్వనులఁజేసిరి; "డంకా, నౌపత్" మొదలగువాద్యము
లను మ్రోఁగించిరి; అతఁడు పురోహితునిఁజూచి సంతసించెను; అతనికి
వ్రతముసంగతి జ్ఞప్తికివచ్చెను. మూఁడుదినములు గడచినగాని, యాక
పటముని నగరములోనికి రాఁజాలఁడు; ఆమూఁడురోజులు నతనికి మూఁ
డుయుగములవలెఁ దోచెను; సమయముఁజూచి, పురోహితుఁడు రాజు
నుసమీపించి, యావద్వృత్తాంతము నతనితోఁ జెప్పెను.

దోహా 181

ఆపురోహితుని రాజు పోల్చి సంతోషించెను; రాజు మోహ
ములోఁ బడియుండెను; కనుక, నతనిబుద్ధికి మాంద్యమువచ్చెను; ఒక
లక్ష బ్రాహ్మణులను కుటుంబములతోఁగూడ భోజనమునకుఁ బిలిపిం
చెను.

చౌపాయి 173

పురోహితునియాజ్ఞాప్రకారము షడ్రసోపేతముగ భక్ష్య, భో
జ్య, లేహ్య, చోష్యములు వండింపఁబడెను. అన్నిపదార్థములను శాస్త్రో
క్తప్రకారము వంటవాండ్రు సిద్ధపఱచిరి; వానింజూచిన నోరూరును;
వానిసువాసన దిగంతములు వ్యాపించెను; లేఁడి, దుప్పి, మేక, గొఱ్ఱె
మొదలగుజంతువులమాంసము ననేకవిధముల వారువండిరి; బ్రాహ్మణ
మాంసమును వానిలోఁజేర్చిరి. వంటలు సిద్ధమయ్యెను; బ్రాహ్మణు లం
దఱు వచ్చిరి; రాజు వారిచరణములఁ గడిగెను; వారు సుఖాసీనులై,
పఙ్క్తులఁదీర్చిభోజనమునకుఁ గూర్చుండిరి. పదార్థమును వారు ప్రోక్షిం
చి, ప్రాణాహుతులఁ బుచ్చుకొనుటకు సిద్ధపడునప్పటికి, "ఓబ్రాహ్మణు
లారా! లేచిపోవుఁడు; లేచిపోవుఁడు గృహములకుఁబొండు; ఈపదార్థ
ములను భుజింపకుఁడు; దీనివలన, నుపద్రవము సంభవించును; వీనిలో
బ్రాహ్మణమాంసముకలసియున్నది" అని యాకాశవాణి పలికెను. బ్రాహ్మ

టలను విశ్వసించి, భోజనమువద్దనుండి ఘూల్లుమని బ్రాహ్మణులు దిగులు పడి దిగ్గునలేచిరి; రాజు మనస్సు వ్యాకులమయ్యెను; మోహముచే నతనిబుద్ధిచెడిపోయెను; అతనియెడల విధి విపరీతమయ్యెను; ఒకమాట యయిన నతనినోటనుండి జారలేదు.

దోహా 182

పూర్వోత్తరముల నాలోచింపక, బ్రాహ్మణులు కోపముందెచ్చుకొని, "ఓరాజా! నీకుటుంబముతోఁగూడ నీవు రాక్షసకులములోజన్మింతువుగాక.

చౌపాయ్ 174

"ఓక్షత్రియాధమా! ఈమా బ్రాహ్మణులనందఱను భోజనము పేరుపెట్టి పిలిచి, మమ్ములఁ జంపఁదలఁచితివి; మాధర్మములను భగవంతుఁడు కాచెను; ఇందుమూలమున, నీవును నీవంశస్థులును ఒకసంవత్సరములోపల నశించిపోగలరు; నీవంశము నిర్వంశమగుగాక" అని వారు తొందరపడి రాజును ఘోరముగ శపించిరి. ఆదారుణమగుశాపమును రాజు విని దుఃఖముచే నిశ్చేష్టుఁడై, కాళ్లుచేతు లాడక నిలువఁబడెను. "ఓబ్రాహ్మణులారా! మీరు తొందరపడి రాజును శపించితిరి; అతఁడేపాపము నెఱుఁగఁడు." అని యశరీరవాణి మరలఁబలికెను. బ్రాహ్మణు లావాక్కులనువిని, యాశ్చర్యపడిరి; వంటశాలకు రాజు పరుగెత్తివెళ్లెను; అచ్చట వంటవాఁడు లేఁడు; పదార్థములు కానరావు; అంతయు నదృశ్యమయ్యెను. రాజు విచారించి వంటశాలను విడిచివచ్చి, యావద్వృత్తాంతమును బ్రాహ్మణులతోఁ జెప్పి, దుఃఖించి, వారిపాదములమీఁదఁ బడెను.

దోహా 183

"ఓరాజా! నీవు నిర్దోషివి; ప్రారబ్ధము ప్రబలము; దాని ననుభవింపకతప్పదు; గతించినదానికి విలపించుటవలనఁ బ్రయోజనము లేదు; మాపల్కులు వ్యర్థముకానేరవు; బ్రాహ్మణశాపము కఠినమయినది" అని బ్రాహ్మణులు రాజు నోదార్చిరి.

చౌపాయ్ 175

లోకములో నేమనుజుఁడు దుర్మార్గులతోఁగూడి సంచరించునో, భగవంతుఁడు వాని నధోగతికిఁ దీసికొనిపచ్చును. బ్రాహ్మణులవచనము

లను రాజు విని, దుఃఖపడి లేచి, యనేకవిధముల వారిం బ్రార్థించెను; మఱలమఱల వారిపాదములఁబట్టుకొని, "ఓదయాళువులారా! నన్నుఁ గటాక్షింపుఁడు; ఈశాపమును ద్రిప్పి నన్నురక్షింపుఁడు" అని రాజు దీనుఁడై వారిం బ్రతిమాలుకొనెను. "ఓరాజా! తామసము ప్రధానముగాగల రాక్షసుఁడవై నీవు పుట్టినను, నీవు బ్రహ్మావంశమునందు జన్మించెదవు; నిరుపమానుఁడుగను, జగత్ప్రభువుగను నీవు సంచరింపఁగలవు; జగత్ప్రఖ్యాతిఁగాంచిన యిరువురుసోదరులు నీకుఁ గల్గియుందురు; నీకు నాల్గుస్థలములలోమాత్రము పరాభవముకల్గును; నీవు శివపూజాధురంధరుఁడవు కాఁగలవు; శివునివరముఁ బ్రభావమువలన, నీవు మూఁడులోకములను జయింపఁగలవు; నీప్రతాపము దిగంతములకువ్యాపించును; నీవు సనత్కుమారునితోఁ గలసినపుడు, మాశాపము నీకు జ్ఞప్తికి వచ్చును.

దోహా 184

"నీవిమోచనముగుఱించి నీవతని నడిగినపుడు, అతఁడు నీకుపదేశించును; ఆయుపదేశమువలన, నీవును నీపరివారము నుద్ధరింపఁబడఁగలరు."

చౌపాయ్ 176

ఈమాటలను బ్రాహ్మణులు రాజుతోఁ జెప్పి, వారు స్వగృహములకువెళ్లిరి; ఈసమాచారమంతయు పురజనులకు విశదమయ్యెను; వారు దుఃఖించి విధాతను దూషించిరి; బ్రహ్మ హంసఁజేయఁదలఁచి కాకిఁ జేసెను. రాక్షసుఁడు రాజపురోహితునిఁ దీసికొనివచ్చి యతనిగృహములో విడిచిపెట్టెను; అనంతరము వాఁడు వెళ్లి సర్వవృత్తాంతమును కపటమునిరాజునకు శ్రుతపఱచెను. ఆశత్రురాజు మునివేషముఁజాలించి, ప్రతాపభానునకు సంభవించినవిపత్తును వ్రాసి, నలువైపుల శత్రురాజులకుఁ బంపెను. వారందఱు సైన్యములతోఁగూడి ప్రతాపభానునిమీఁదికి దండెత్తివచ్చిరి; రణభేరినిమ్రోఁగించి, వారు నగరమును ముట్టడించిరి; ప్రతిదినము వారు హోరాహోరిగ యుద్ధముఁజేసిరి; ప్రతాపభానునియోధు లందఱును రణములో మడిసిరి; తుదకు ప్రతాపభానుఁడును, నతనితమ్ముఁడు, అరిమర్దనుఁడును, వీరస్వర్గముఁబొందిరి; వానివం

శమము నిర్వంశమయ్యెను; బ్రాహ్మణశాపమునకుఁ దిరుగులేదు; శత్రు రాజు లతనిని జయించి, పట్టణమును మరలఁ బ్రతిష్ఠఁజేసి, స్వరాజ్యము లకు వెళ్లిరి.

దోహా 185

"ఓభరద్వాజా! ఏమనుజుని యెడల భగవంతుఁడు ప్రతికూలము గనుండునో, వానికి సర్వము వ్యతిరేకముగనుండును; ధూళి మహామ్మే రువగును; తలిదండ్రులు వానియెడల యమునివలె సంచరింతురు; త్రాడు సర్పమగును" అని యాజ్ఞవల్క్యుఁడు చెప్పెను.

చౌపాయ్ 177

ఓభరద్వాజా; వినుము; కాలాంతరమున, నీప్రతాపభానుఁడును, వతనిసంతతివారును రాక్షసవంశములోఁ బుట్టిరి; ప్రతాపభానుఁడు రావ ణుఁడై జన్మించెను; వానికిఁ బదిశిరములును, యిరువదిచేతులును గలవు; వాఁడు త్రిలోకవీరుఁడు; వానిప్రతాపము మూఁడులోకములకు వ్యాపిం చెను; అతనిసోదరుఁడు, అరిమర్దనుఁడు, కుంభకర్ణుఁడై జనించెను; అతని మంత్రి ధర్మరుచి, వానికి సవతితమ్ముఁడు విభీషణుఁడై పుట్టెను; ఈవిభీ షణుఁడు ధర్మాత్ముఁడనియు, విష్ణుభక్తుఁడనియు, మహాజ్ఞానియనియు ప్రసిద్ధికెక్కెను; ఇకను ప్రతాపభానునికుమారులును సేవకులును ఘో రరాక్షసులై పుట్టిరి; ఈ రాక్షసులు కామరూపులు; దుర్మార్గులు; కపట స్వభావులు; మూర్ఖులు; జ్ఞానహీనులు; వారికి దయాదాక్షిణ్యములు లేవు; వారు పరహింసాపరాయణులు; పాపాత్ములు; వారింజూచి చరా చరలోకమంతయు గడగడవడఁకెను; వారిదుర్మార్గప్రవర్తనల వర్ణించి చెప్పుటకు శక్యముకాదు.

దోహా 186

పవిత్రమగు పౌలస్త్యబ్రహ్మవంశములో వారుజన్మించినను, బ్రా హ్మణశాపమువలన వారు రాక్షసులై, రాక్షసకృత్యములఁ జేయు చుండిరి.

చౌపాయ్ 178

వారుముగ్గు రన్నదమ్ములును వనములకేఁగి, చెప్పుటకు శక్యము కాని ఘోరమగుతపము నాచరించిరి. బ్రహ్మ వారితపములకు మెచ్చి, ప్రత్యక్షమై, వారినివరములఁ గోరమనెను. అతనింజూచి, "ఓజగదీశా!

నరవానరులచేఁదప్ప, తదితరజంతువులచే నాకు మరణములేకపోవుగాక నీవరము లేకయే నేనువారినిఁజంపగలను" అని రావణుఁడు ప్రార్థించెను. "తథాస్తు" అని బ్రహ్మ పలికి, కుంభకర్ణునివద్దకువచ్చి, "ఓపుత్రా! వరమునడుగుము," అని వానితోఁ బలికెను. వానితపముఁ జూచి, యతఁడు నిశ్చేష్టుఁడయ్యెను; "ఈదుష్టుఁడు నిత్యము భుజించినయెడల లోకములు నిర్మూలమగును" అని బ్రహ్మతలఁచి, సరస్వతినిఁ బ్రేరేపించెను; ఆమెప్రేరణవలన వాఁడు, "నిర్దయ, నిర్దయ," అని వరమునడుగుటకు బదులు, "నిదుఱ, నిదుఱ" యని వరమునడిగెను. "తథాస్తు" అని బ్రహ్మ పలికి, విభీషణునివద్దకు వచ్చెను.

దోహా 187

బ్రహ్మ విభీషణునిఁజూచి, "ఓపుత్రా! వరమునడుగుము" అని చెప్పెను. "ఓజగదీశా! భగవంతునిచరణకమలములయందు నాకు సదా భక్తియుండునట్లు ప్రసాదింపుము" అని విభీషణుఁడు ప్రార్థించెను. "తథాస్తు" అని బ్రహ్మపలికెను.

చౌపాయ్ 179

ఈవరములనిచ్చి, బ్రహ్మ యంతర్ధానమయ్యెను; ఆముగ్గురును సంతోషించి స్వగృహములకువచ్చిరి; మయుఁడనురాక్షసుఁడు కలఁడు; వానికూఁతురు మందోదరి; ఆమె త్రిలోకసుందరి; ఆమెసకలగుణసంపన్నురాలు; ఆమెను మయుఁడు తీసికొనివచ్చి రావణునకిచ్చెను; ఆమెను వాఁడు వివాహమాడి, పట్టపుదేవిఁజేసెను; ఆమెవంటిచక్కనిభార్య దొఱకినందులకు రావణుఁడు సంతసించెను. అనంతరము వాఁడు సోదరులకు వివాహముఁజేసెను.

అధికపాఠము=దోహా (1, 2)

(వైరోచనునికూఁతురు వజ్రజ్వాల యనుదానిని కుంభకర్ణుఁడు వివాహమాడెను; శైలూషుఁడను గంధర్వునికూఁతురు సరమ యనుదానిని విభీషణుఁడు వివాహమాడెను)

చౌపాయ్ 179

బ్రహ్మచే నిర్మింపఁబడి, సముద్రమధ్యమున త్రికూట మనుపర్వతమొకటి కలదు; అది మనుజులకు దుర్గమము. ఈపర్వతముమీఁద రత్నస్థగితమగు సువర్ణనగరము నొకదానిని మయుఁడు నిర్మించెను; నాగుల

నగరముగు భోగవతికంటెను, ఇంద్రునిపట్టణమగు, నమరావతికంటె మయుఁడు నిర్మించిన నగరము మనోహరముగనుండెను; అదియే లంకా నగరమని మూఁడులోకములలోఁ బ్రసిద్ధికెక్కెను.

దోహా 188, 189

ఆనగరమున కగాధమగుసముద్రమే కందకము; ఆనగరము నలువైపులను సముద్రము తట్టుచుండు; దానిప్రాకారము బంగారము; దానిమీఁద నవరత్నములు చెక్కింపఁబడెను; దానిసొగసు వర్ణించుటకు శక్యముకాదు; విధికృతమువలన నాయాకల్పములలో బలవంతులగు రాక్షసాధిపతు లందఱును సైన్యములతోఁగూడి, లంకానగరములో నివసించుచుండిరి;

చౌపాయ్ 180

ఆనగరములో ననేక రాక్షసయోధులు నివసించియుండిరి; కాని, వారినందఱను దేవతలు సంహరించిరి; ఇంద్రునియాజ్ఞవలన, ధనదుని భటులు, నూరులక్షలయక్షు లానగరము నాక్రమించి, విడిదియుండిరి. ఈసమాచారమును రావణుఁడు విని, సైన్యములను నడిపించి, లంకాపట్టణమును ముట్టడించెను; రాక్షసయోధులను రాక్షససైన్యములఁ జూచి, యక్షులు తమప్రాణములఁ గాపాడుకొని, నగరమునువిడిచి పారిపోయిరి. శత్రుశూన్యమయిన నగరమును రావణుఁడు కలయఁజూచి, యానందించెను; పూర్వదుఃఖమునంతయు వాఁడు మఱచెను; ఆనగరము స్వాభావికముగఁ జూచుట కింపుగనుండెను; అది శత్రువులకు దుర్గమము; కనుక, రావణుఁడు దానిని రాజధానిగఁ జేసికొనెను. వారివారియోగ్యతానుసారముగ రాక్షసుల కందఱికిని రావణుఁడు స్థలములనిచ్చెను; ఆయాస్థలములలో వారు నివేశనములఁ గల్పించుకొని, పట్టణములో సుఖముగ నివసించియుండిరి. ఒకసమయమున రావణుఁడు కుబేరునిపై దండువెడలి వాని 'అలకానగరము'ను ముట్టడించి, యుద్ధములో వానినోడించి, వానిపుష్పకవిమానము నపహరించెను.

దోహా 190

ఒకసమయమున రావణుఁడు వినోదార్థము కైలాసపర్వతమును భుజములతోఁ గదల్చెను; (అంతట పార్వతి వ్యాకులపడి శివునివద్దను

వచ్చి నిలిచెను; ఆమెవ్యాకులమును జూచి శివుఁడు పర్వతమును బొటన వ్రేలితో నొక్కిపెట్టెను; రావణునిచేతులు పర్వతముక్రిందఁబడి నొక్కుడుపడినందున వాఁడు బొబ్బలిడెను; వానిరోదనమునకు మూఁడులోకములు వడఁకెను; కనుక, వాఁడు రావణుఁడయ్యెను. వానిరోదనమును విని, శివుఁడు కటాక్షించి, వానినివిడిచిపెట్టెను.) కైలాసపర్వతమును గదలించుటకుఁదగిన భుజబలముగలవాఁడ నని వాఁడు తలఁచి సంతోషించి, లంకకుఁబోయెను; వానికి పదిశిరస్సులు గలవు; కనుక, వానికి దశకంధరుఁడని పేరుకలదు.

చౌపాయ్ 181

రావణునిసుఖమును, సంపదలును, పుత్రమిత్రకళత్రములును, సైన్యములును, దిగ్విజయములును, బలపరాక్రమములును, బుద్ధియు, వైభవమును, లాభము కలిగినకొలఁది, దురాశ మెండగువిధమున నివి యన్నియు దినదినప్రవర్ధమానముగ వృద్ధిఁబొందెను. వాని సోదరుఁడు, కుంభకర్ణుఁడు, మహాబలవంతుఁడు; వానితో జోడగు వీరుఁడు కాన రాఁడు; ఒకపర్యాయము వాఁడెక్కువగభుజించి, యాఱునెలలు నిద్రించును; వాఁడు నిదుఱలేచినంతట, మూఁడులోకములు కంపించును. వాఁడే ప్రతిదినము బహుళముగ భుజించుచుండినయెడల, లోకమంతయు శీఘ్రములో శూన్యమయియుండును; యుద్ధముఁజేయుటలో వానిధైర్యస్థైర్యములను వర్ణింప శక్యముకాదు; వానితో సమానుఁడగు బలవంతుఁడులేఁడు. ఆరావణుని పెద్దకుమారుఁడు మేఘనాథుఁడు; లోకములోని మహావీరులలో వాఁడుపాళీరేఖ; వానిని యుద్ధములో నెదిరించువారులేరు? వాడు సదా దేవలోకమును ముట్టడించుచుండును.

దోహా 191

కుముఖుఁడు, అకంపనుఁడు, కులిశుఁడు రదుఁడు, ధూమ్రకేతువు, అతికాయుఁడు, ఇత్యాదిరాక్షసయోధు లొక్కొక్కరె మూఁడు లోకములను సాధించుటకు సమర్థులు;

చౌపాయ్ 182

ఈరాక్షసులందఱును కామరూపులు; అనేకమాయాసంపన్నులు స్వప్నమందయినను వారికి దయాదాక్షిణ్యములు లేవు; ఒకరోజున రావ

ఖుండు హజారములో సింహాసనము నధిష్ఠించి, పుత్రమిత్రబంధువర్గంబులం జూచి, సంతుష్టాంతరంగుండయ్యెను. కోటానఁగోట్లు రాక్షసులఁ జూచి, వాఁడు దురభిమానము చేనుప్పొంగి, క్రోధముచే దంతములఁ బటపటఁగొఱుకుచు, దురహంకారము నణఁచుకొనలేక, "ఓవీరులారా! వినుఁడు; దేవతలు నాశత్రువులు; వారు నాయెదుటనిలిచి యుద్ధముఁ జేయరు; వారు మిమ్ముఁజూచి భయపడి పాఱిపోవుచున్నారు; ఒకవిధమున వారిని సంహరింపవచ్చును; దానిం జెప్పుచున్నాను; వినుఁడు; బ్రాహ్మణులు చేయునట్టి యజ్ఞాదిక్రతువులును శ్రాద్ధకర్మలను మీరువెళ్లి నిలిపివేయుఁడు.

దోహా 192

"అంతట దేవతలు క్షుద్బాధచే డస్సి, కృశించి, నీరసించి,నాతోఁ బోరాడుటకు రాఁగలరు; అప్పుడు వారిని స్వాధీనముఁజేసికొనుటకుఁ గాని సంహరించుటకు గాని సాధ్యమగును" అని యనెను.

చౌపాయ్ 183

మఱల వాఁడు మేఘనాదునిఁజూచి, వానికి రోషమును, పౌరుషమునుగల్గునట్లు పురికొల్పి, "ఓపుత్రా! దేవతలు మహాబలపరాక్రమవంతులు; దురభిమానులు; వారిని యుద్ధములో నోడించి, వారికి సంకెళ్లనుదగిలించి, తీసికొనిరమ్ము," అని చెప్పి వానిని హెచ్చరించెను. పితృవాక్యములను మేఘనాథుఁడు విని, యాసనమునుండి దిగ్గున లేచి, యుద్ధమునకు సిద్ధపడెను. వాఁడు గదఁబట్టుకొని ముందునడచెను; వానివెనునంటి రాక్షసయోధులు పుంఖానుపుంఖములుగ పోరాటమునకు నడచిరి; ఇటుల రాక్షససైన్యములు వెడలినపుడు, భూమి కంపించెను; అంతరిక్షమునుండి పిడుగులుపడెను; దేవతాస్త్రీలు గర్భములు దిగఁబడెను; రావణి కోపముతో దాఁడివచ్చుటఁ జూచి, దేవత లొక్కుమ్మడిని స్వర్గమునువిడిచి, మేరుపర్వతగుహలఁ జొచ్చిరి. ఈవిధమున నష్టదిక్పాలురలోకములకు వాఁడు దాఁడినడచెను; కాని, వానిరాకఁ జూచి, యాయాలోకపాలురు తమతమలోకములనువిడిచి పాఱిపోయిరి; మఱలమఱల భళీయనుచు భుజములు నప్పళించుకొని,వాఁడు దేవ.

తలను యుద్ధమున దీకొనెనుగాని, వానిదాడికి వారు నిలువలేక పరాజితులయిరి.

దోహా 193

సప్తద్వీపములును, నవఖండములును, సప్తపాతాళలోకములును, పృథివ్యాపస్తేజోవాయురాకాశములును, వానిపేరు చెప్పిన గడగడ వడంకెను; వానిపేరు విని, వరుణదేవుడుసయితము త్రుళ్లిపడెను.

చౌపాయ్ 183 (అధికపాఠము)

రావణుని యెదిరించు ప్రతివీరుడు లేకపోవుటచేత, వానికి యుద్ధమునం దభిలాష హెచ్చెను; ఈపొగఱుబోతుతనముచే, వాడు మూడులోకములను జాడించి శోధించెను; కాని, వానికి దగినప్రతివీరుడు లేకపోయెను. అంతట నొకనాడు మార్గములో నకస్మాత్తుగ వాడు నారదునిఁజూచి, "ఓమునిరాజా! దేవతలెచ్చటికిఁబోయిరి? వారినివాసమునాకుఁ జూపుము" అని యతనిని ప్రార్థించెను. వానిమాటలు నారదునకు మనస్కరింపలేదు; అందుచే నతఁడు వానిని శ్వేతద్వీపమునకుఁ బొమ్మని చెప్పెను. తదనంతరమువాడుసముద్రమును దాటి శ్వేతద్వీపమునకువచ్చెను; అచ్చటిస్త్రీలు వాని కండ్లఁబడిరి; వారిం జూచి, "ఓ స్త్రీరత్నములారా! మీరు మీభర్తలవద్దకుఁబోయి, రాక్షసరాజు వచ్చెనని చెప్పి, నాతోయుద్ధముఁజేయుటకు వారినిఁ బంపుడు; వారినిరణములోనోడించి, మిమ్ములను నాదేశమునకుఁగొనిపోయెదను" అని వాడు చెప్పెను. ఒకముసలమ్మ వానిప్రగల్భములను విని, కోపించి, వానిసమీపించి, వానికాళ్లఁ బట్టుకొని, మీదికియెత్తి, గిఱగిఱఁద్రిప్పి, వానిని మీదకునెగురవేసెను; నూఱుయోజనము లంతరిక్షముమీదకు వాడెగిసిపోయి, యాముసలియమ్మ వానిని బాగుగజాడించి, యచ్చటనుండి వానిని సముద్రములోనికి దిగఁద్రోసెను.

దోహా 194

బ్రాహ్మణుల దీవనలవలన వానికిఁ జావుతప్పెను; కాని, మతిఁబోయి, వాడు పాతాళమునంబడెను; వాడు కొంత సేదదీర్చుకొని లేచి, లజ్జలేక, పెద్దబొబ్బపెట్టెను.

చౌపాయ్ 184

అంతట రావణుండు నాగులపట్టణమును జయించి, బలిచక్రవర్తి లోకమునకు గమనించెను; వానిని బలిచక్రవర్తి యాదరించి కుశలప్రశ్న జేసెను; "ఓ రాజా! లేలెమ్ము; శత్రువులను జయించి, భూచక్రముం బరిపాలింపుము" అని రావణుండనితోఁ బలికెను. వానిపలుకులను విని, "ఓ రావణా! వెనుకనుండి శత్రువులను జయింపవచ్చును; ఈపని మాత్రము ముందుగఁ జేయుము; ఇవిగో నా ప్రపితామహుని యలంకారములు; వీనిని నీవు ధరించినయెడల, నీకు సకలసుఖములుకల్గును." అని బలిచక్రవర్తి పలికి, వానికి భూషణములఁ జూపించెను. అతనిమాటలను విని, వాఁడాభూషణములనుధరించుటకుఁ బ్రయత్నించెను; గాని, వానిని వాఁడు కదలింపలేకపోయెను "ఓరిమూర్ఖుఁడా! ఈనగలను నీవు కదలింపలేకపోతివికదా! ఏమినీబలము? ఆనగలనుధరించిన వారిని సంహరించినమహానుభావునితో నెట్లు నీవు యుద్ధముఁ జేయఁగలవు? నీకుసిగ్గులేదా? ఎందుకు నీకింతపొగరుఁబోతుతనము? ఈదినమున నీవు లేచినవేళ మంచిది; నీప్రాణములుదక్కెను; (నీగృహమునకుఁ బోపొమ్ము" అని బలిచక్రవర్తి చీవాట్లుపెట్టెను; రావణుండు సిగ్గుపడి, యచ్చటనుండి లేచి వెళ్లెను. వీనిరాకఁజూచి, వామనమూర్తికోపించి, ఓరీ? వీఁడు నారదునివచనములను దృణీకరించి వచ్చెను; వీనికి దురభిమానము బలిసెను; కనుక, వీనికి గర్వప్రాయశ్చిత్తముజేయవలె" నని తలఁచి, నగరములో నాడుకొనుచుండిన బాలకులలోఁ దనదివ్యబలమును ప్రవేశపెట్టెను. ఆబాలకులు పరుగెత్తివెళ్లి, వానినిబట్టుకొని నగరములోనికిఁ దీసికొనివచ్చిరి; ఈచిత్రముఁజూచుటకు స్త్రీపురుషులు గుమిఁగూడిరి; "ఆహా! ఏమిబ్రహ్మసృష్టి! ఇరువది చేతులును, పదితలలును, రెండుకాళ్లును గల యొంపులుగును బుట్టించెను" అని వారిలోవారు గుసగుసలాడి యాశ్చర్యపడిరి. అచ్చటిరాజభటులు వాని నెంతబాధించి పేరుఁజెప్పుమనినను, వాఁడు బాధలనుసహించెనుగాని పేరుమాత్రము చెప్పలేదు; వాఁడువామనమూర్తినిఁ జూచి సిగ్గుపడెను; భగవంతుఁడు వానిఁగటాక్షించి విడిచిపెట్టెను, వాఁడులజ్జను విడిచిపెట్టెను; శీఘ్రముగ నచ్చటనుండి వాఁడు పరుగెత్తిపోయెను.

దోహా 195, 196

రావణునకు దయాదాక్షిణ్యములు లేవు; వాఁడు లజ్జను విడిచెను; వానికి జీవులను హింసించుటయం దభిలాష మెండు; వాఁడు మూర్ఖుఁడు కనుక రాముని సంగతిఁ దెలియక, భగవంతునితోఁ బోరాడుటకు సమకట్టెను. ఓభరద్వాజా! ఎవని యెడల జగన్నాథుఁడు విపరీతముగ నుండునో, వానికి మణులు సయితము గాజుపెంకుల గును; చిల్లిగవ్వపాటి విలువయైనను వానికి నుండదు.

చౌపాయ్ 185

దేవతలుగాని బ్రాహ్మణులుగాని యొంటరిగ నొక్కొక్కరు వాని కంటఁబడిన యెడల, నతఁడు వారిని దండించెను; లేక వారిని దుఃఖపెట్టెను; ఈప్రకార మాపాపాత్ముఁడు దివారాత్రములు లోకులఁ బీడించెను. అంతట నొకనాడు వాఁడు త్వరితముగ పంపాసరోవరతీరమునకు వచ్చెను; అచ్చట వానరరాజగు వాలి నివసించియుండెను; ఆసరోవర తీరమున నుండినందున, నాపట్టణమునకు 'పంపాపురము' అని పేరువచ్చెను; ఈసరోవరము యొక్క శోభయుఁ బ్రకృతిసంపదయుఁ గన్నుల పండువుగ, మునీశ్వరుల మనస్సులను సయితమపహరించును; ఆతీరమున వాలి ధ్యాననిష్ఠలో నుండెను; అతఁడు వానిఁ జూచి మునిసిన్నవ్వనవ్వెను; ఆనవ్వునకు వాఁడు కినిసి మిగులావేశుఁడై భుజములనప్పళించి, సింహానాదముఁజేసి, "ఓరే మూర్ఖుఁడా! నామాట వినుము; నీబకధ్యానముఁ జాలింపుము; నీపేరు విని వచ్చినాను; ఓరిపందా; భయపడక, నాతో యుద్ధమునకు రమ్ము.

దోహా 197

"ఓరివాలీ! నన్ను యుద్ధములో జయింపలేకపోయిన యెడల, నీ ధ్యానమువలనఁ బ్రయోజనము లేదు" అని 320 పండ్లను పటపటఁగొఱికి వాఁడు గర్జించెను.

చౌపాయ్ 186

వాని మాటలను వాలి విని నవ్వి, "నీవు గొప్పబలవంతుఁడవని వినియుంటిని; నేను సూర్యునకు భక్తితో నర్ఘ్యప్రధానము నిచ్చుచున్నాను. నేను నిన్ను జయింపగలనుఁ కొంచెము సేపు నిలువుము" అని వాలి రావణునితోఁ బలికి, "వీనికి శివుఁడు వరముల నిచ్చియుండెను; కనుక, నేను

వానిం జపఁదలఁచినను వానికిఁ **జావులేదు"** అని లోలోపలఁ దలంచెను. మఱల వాలి రావణునిఁ జూచి, "రావణా! నీవు గృహామునకుఁబోమ్ము నాల్గు స్థలములలో నీవుపడిన పరాభవమునుగుఱించి వినియుంటిని," అని యనేకప్రకారముల వానిని బోధించెను; కాని, యతనిమాటలు వానికి బోధపడలేదు; ఇంకనువాఁడు కాలుద్రవ్వుచు బిలుచుచుండెను. అంతట వాలి క్రోధించి, వానిమీఁదకు నెగిరి, బలవంతముగ వానినిఁ దనచంకలో నొక్కిపట్టుకొనెను. ఇటులవానిబట్టుకొనివాలి సూర్యున కర్ఘ్యప్రదానమునిచ్చి, వానితోఁగూడ సప్తసముద్రములలో స్నానసంధ్యాద్యనుష్ఠానములఁ జేసి, యయిదుఘడియలలోఁ దిరిగివచ్చెను. ఆప్రకారము వానిని దనచంకలో నిడికొని, వాలి మనోవాక్కర్మముల చే శివపంచాక్షరీమంత్రమును జపించి, సంధ్యావందనముఁ జేసెను.

దోహా 198

అనంతరము వాలి పంపాపురమునకు వచ్చెను; రావణుఁ డతని చంకలో నలిగియుండెను; ఆరుమాసములు వాఁ డట్లు చంకలోనుండి, విశేషము శ్రమపడెను; ఒకరోజున నతఁడు వానినిఁ దిగఁద్రోబ్బి యొకపాషాణమునకు వానిని బంధించెను.

చౌపాయ్ 187

అనేకప్రకారముల వాఁడీచెఱనుండి తప్పించుకొనుటకుఁ బ్రయత్నించెను; కాని వానిప్రయత్నములు నిష్ఫలములయ్యెను. వాఁ డతని చంకలో నలిగిపోయి, యాదుర్గంధమును సహింపలేకపోయెను. ఒకరోజున వాలి పండ్లుగొఱుకుచు, బాలురబొమ్మలాటకు వాఁడు తగియుండు ననితలఁచెను; అతఁడు సూర్యనమస్కారములఁ జేయుచుండెను; చెరసాలలో రావణుఁడు మొఱలిడుచుండెను; వాలి వానిబంధములనువిడదీసి, అంగదునివద్దకు వానినిఁ దీసికొనివచ్చెను; ఇరువది చేతులును, పది తలలును గల రావణునిఁజూచి, యంగదుఁడు వానినిఁ గాలితోఁదన్నెను; అనంతరము వాలి వానిని గుండ్రముగఁగట్టి శయనగృహామునకుఁ బోయి, తల్పముపైఁ బవ్వళించెను, అంగదుఁడు వినోదార్థము కాలుతో వానినెత్తిమీఁదఁ గొట్టుచుండెను; వానింజూచి నవ్వుచుండెను.

దోహా 199

వాలిశయనించి యుండిన సమయముఁజూచి, తార రావణునివద్ద కువచ్చి, వానిబంధనములను విడఁదీసి, "ఓయి రావణా! శీఘ్రముగా గృహమునకుఁ బొమ్ము; లేనిచో, వాలి నిన్నుఁ గట్టిపెట్టును" అని చెప్పెను.

చౌపాయ్ 188

తదనంతరము, రావణుఁడు బయలువెడలి; కార్తవీర్యార్జునుఁడు స్త్రీలతోఁ గూడి క్రీడించుచుండినస్థలమునకు వచ్చెను; అప్పుడు కార్తవీర్యుఁడు స్త్రీలతో జలక్రీడలలోఁ దేలుచుండెను; రేవానదీజలములలో రాసమండలి గల్పించి, కార్తవీర్యుఁడు క్రీడించుచుండెను; దేవతలును మనుజులును నాగులును నతనిని సేవించుచుండిరి; రావణుఁడు వానిసంపదఁ జూచి, దుఃఖించెను. ఆనదీతీరమున నొకశివాలయము కలదు; దానింజూచుట కన్నులపండువు; దానింజూచి మునులుసయితము భ్రమించెదరు; తులసీదళములును, కమలములును, బిల్వదళములు మొదలగుపుష్పము లనేకము లామందిరములోఁ గలవు; ఆనదిలో రావణుఁడు స్నానముఁజేసి, శివునిఁబూజించెను. అనంతరము, వాఁడు లజ్జనువిడిచి, కార్తవీర్యుఁడు క్రీడించుచుండినస్థలమునకు వచ్చెను.

దోహా 200

రావణుఁడు నదిలోనికిదిగి,యిరువదిచేతులతోనదీప్రవాహము నరికట్టెను; అందుచేత, నదీజలములు పూరించి, యెగఁదట్టెను; రాసమండలివారందఱునునీటిలో మునుగుచుండిరి; కార్తవీర్యుఁడు వారి యల్లకల్లోలముఁ జూచి కోపించి, "నాతోసమానుఁ డెవఁడు? ఎవరింతపనిఁజేయఁ గలరు?" అని చింతించెను.

చౌపాయ్ 189

తదుపరి, కార్తవీర్యుఁడు జలములలోనుండి లేచి నలువైపులఁ జూచెను; రావణుఁడు చేయుచుండినదౌర్జన్యమును కార్తవీర్యుఁడు కనిపెట్టెను. అతఁడు మహాబలవంతుఁడు; కనుక, నొక పలుఁగిడి, వానినవాయాసముగఁ బట్టుకొనెను. స్త్రీలు వానింజూచి యాశ్చర్యపడిరి; కొంతకాలము వానిని గుఱ్ఱపుశాలలోఁ గట్టిపెట్టెను. ఆదుష్టుఁడు లజ్జపడి, కోపముచే లోలోపల దుఃఖించుచుండెను; కాని, వాఁడేపనిఁజేయు

లేకపోయెను; స్త్రీపురుషులు వానిం జూచుటకు వచ్చి, కాళ్లతో వానిం గొట్టుచు, పకపకనవ్వుచుండిరి; కార్తవీర్యుఁడు వాని నెన్ని విధముల నడిగినను, వాఁడు సిగ్గుపడి, తనపేరుఁ జెప్పలేదు. సేవకులు వానిని సభామండపమునకుఁ దీసికొనివచ్చి వానిపదితలలమీఁదఁ బదిదీపములఁ బెట్టి, వానిని నిలువఁబెట్టిరి; రంభాద్యప్సరసలు నృత్యముఁ జేయుచుండిరి; అప్పుడు పులస్త్యబ్రహ్మ కార్తవీర్యునివద్దకువచ్చి, రావణుని విడిపించెను; తర్వాత నలకూబరుఁడు వానిని శపించెను.

దోహా 201

గంధపుష్పాక్షతలఁ బట్టుకొని, యొకస్త్రీరత్న మొకదినమున శివాలయమునకుఁ బోవుచుండెను; ఆస్త్రీ రావణుని కంటఁబడెను.

చౌపాయీ 190

ఆస్త్రీరత్నము 'ఊర్వశి'; ఆమె రావణునిఁజూచి సిగ్గుపడెను; రావణుఁ డామెఁజూచి, "ఓ స్త్రీరత్నమా! ఎవరునీవు? ఎవరిచిన్నదానవు? ఎచ్చటికిఁబోవుచుంటివి?" అని మృదువాక్యములతోనడిగెను. వానికిఁ బ్రత్యుత్తరమిచ్చుట కామె సిగ్గుపడి యూరకుండెను; వాఁడు మదించి యుండినందున వానికి మతిపోయెను. మోహావేశముచే నామెహస్తమును వాఁడు పట్టుకొనెను; ఆమె అప్సరసయయినను నాదినమున నలకూబరునిసాంగత్యమున కొప్పుకొనియుండెను; వాఁ డామెఁ జూచి భోల్చి, శంకించి పశ్చాత్తాపమొందెను; వాఁ డామెను విడిచి, దుఃఖించుచు లంకలోఁ బ్రవేశించెను; ఊర్వశి, తదుపరి, అలకానగరమునకు వచ్చి, యావద్వృత్తాంతమును నలకూబరునకు విన్నవించెను; అతఁడు కోపించి, రావణు నుద్దేశించి, "ఓరీ! నీవంశక్షయమగు గాక!" అని శపించెను. ఆశాపము మూర్తీభవించి, లంకానగరమునకు వచ్చి, రావణునియెదుట నిలిచెను; దానింజూచి, వాఁడు భయముచేఁ గంపించెను.

దోహా 202

వాఁ డాశాపము నందుకొని, పిమ్మట "అయ్యో! ఇంతవఱకు మనము ఋషులవద్దనుండి పన్నుఁగైకొనలేదు" అని విచారించెను.

చౌపాయీ 191

ఒకఋష్యాశ్రమమునకు వాఁడు నల్వురుదూతలఁ బంపెను; ఆఋషి వారింజూచి, భయపడి, భగవద్ధ్యానమునువిడిచి, "ఓయీ! మీరాజు

రావణుఁడు కుశలముగ జీవించి, మాయందు దయఁగలిగియుండునా?" అని యడిగెను. "ఓమునీశ్వరా! రాజుగారు క్షేమముగనున్నారు; మీ వద్దనుండి పన్నుఁబుచ్చుకొనుటకు మమ్ములఁబంపిరి" అని వారుచెప్పిరి; ఆఋషి వారిమాటలనువిని భయపడి, ధ్యానమునువిడిచి, "అయ్యో! రాజు నీతిఁదప్పియుండెను; రాజువద్ద దుర్మార్గులు చేరియుండిరి; ఉత్తరము లతో వీరినిఁ బంపివేయుట యుచితముకాదు" అని చింతించి, తనశరీర మునుండి రక్తముఁదీసి, దానితో నొకకుండనింపి, దానిని వారిచేతికిచ్చి, "ఓయీ! దూతలారా! మీరీకుండను రావణునకిచ్చి, యీమాట నత నితోఁ జెప్పుఁడు:—

దోహా 203

"నీవీకుండయొక్క మూతఁ దీసినయెడల, నీవుపుత్రమిత్రబంధు వర్గముతో నశించెదవని చెప్పుఁడు" అని వానితోఁ బలికెను. వారాఘ టముఁ దీసికొనిశీఘ్రముగ రావణునిసభామంటపమునకు వచ్చిరి.

చౌపాయి 192

రావణుఁడు దాఘంజూచి సంతోషించెను; కాని, దూతలాఋషి వచనములను వానితోఁ జెప్పిరి; ఆమునిశాపమును వాఁడు విని దుఃఖించి "ఓయీదూతలారా! మీరీఘటము నుత్తరదిశకుఁ దీసికొనిపోయి, జనక మహారాజు రాజ్యములో, నెవరికిఁదెలియకుండ, పదిలముగ భూమిలోఁ బాతిపెట్టిరండు" అని వారి కాజ్ఞాపించెను. శివునిసభలో జనకునివలన రావణుఁడు పరాభవముఁబొందెను; అందుచేత నతనిమీదఁ గోపించి, యతఁడు నశించుటకు వాఁ డీపనిఁజేయించెను. ఆదూతలు రావణుని యాజ్ఞాప్రకారము ఘటముఁ దీసికొని, జనకునినగరమువద్ద నొకస్థల ములో దానిని పాతిపెట్టిరి. అంతట భగవంతునికృపవలన నొకసమయ మున నీటికియెద్దడియయ్యెను; అప్పుడు సకలజంతువులకు క్షోభకలిగెను; సువృష్టికలుగుటకు జనకుఁడు యజ్ఞముఁజేయదలంచి, బంగారునాగలితో భూమిని దున్నుచుండెను.

దోహా 204, 205

అంతట భూమి బ్రద్దలై, బ్రద్దలుకాకమునుపే; దేదీప్యమాన ముగ వెలుఁగుచుండిన నొకసుందరమగు దివ్యసింహాసనమతనికిఁ గనబ

డెను; దానికి నలువైపులనల్వురుచెలికత్తెలు చామరములనుధరించి నిలువఁబడియుండిరి. మధ్యమునఁ ద్రిలోకసుందరి యగు భూపుత్రి సింహాసనము నధిష్ఠించియుండెను.

చౌపాయ్ 193

ఆమెకు జనకచక్రవర్తి నమస్కరించెను; ఆమెవెంటనే స్త్రీశిశువయ్యెను; చెలికత్తెలతోఁ గూడ నాసింహాసన మంతర్ధానమయ్యెను; జనులందఱు ఆశ్చర్యపడిరి! ఆచిన్నదానిని జనకుఁడు రాణివద్దకుఁ దీసికొనివెళ్లెను; ఆపిల్ల రోదనము మానిని, రాణి సంతోషించి యామెనెత్తి చంకఁబెట్టుకొనెను ఆమె జనకునికూఁతురుగనుక నామెకు జానకియని పేరువచ్చెను; అంతట నారదుఁడు రాజువద్దకువచ్చి, "ఓరాజా! ఈచిన్నది నాగేటిచాలులోఁ బుట్టెను కనుక నీమెపేరు సీత; ఈమె యదృష్టవంతురాలు; సకలలోకారాధ్యుఁడును, సకలైశ్వర్యసంపన్నుఁడును, సకలగుణసంపన్నుఁడు నగువరుఁడు నీకుమార్తెను వివాహమాడును" అని చెప్పి బ్రహ్మలోకమునకు వెళ్లిపోయెను. ఆచిన్నది శుక్లపక్షచంద్రునివలె, దినదినప్రవర్ధమానముగ నభివృద్ధినొందెను. ఆబాలవృద్ధులుగ స్త్రీపురుషులకాచిన్నది ప్రియురాలయ్యెను; కలుపుఁగోలుతనముగ నందఱితో నామె మెలఁగుచుండెను. ఆమెకు రాజు చదువులఁ జెప్పించెను; అతిశీఘ్రములో నామె చదువులఁ జదివెను; అన్నిచదువులసారము మూర్తీభవించినజానకి చదువులగ్రహించెను.

దోహా 206, 207, 208.

ఒకసమయమున జనకుఁడు శివుని నుద్దేశించి తపముఁజేసెను; అతనికి శివుఁడు ప్రత్యక్షమై వరముఁ గోరుమనెను; అప్పుడు రాజు చేతుల జోడించి, శివునకు నమస్కరించి, యనేకప్రకారముల నతనిని స్తుతించెను. "ఓస్వామీ! వేదములు 'న. ఇతి' అని చెప్పుచుండినపరబ్రహ్మమును నీవు నిత్యము దివారాత్రములు ధ్యానించెదవు; అట్టిబ్రహ్మము నాకుఁబ్రత్యక్షమగునట్లు వరమునొసంగుము; ఇంతకుఁ దప్పనాకు మఱియొకకోఱికలేదు" అని రాజు శివునిఁబ్రార్థించెను. అతనిప్రార్థనవిని సంతసించి, "ఓరాజా! ఈధనుస్సుఁ బుచ్చుకొనుము; భక్తిశ్రద్ధలతో దీని

నీచే బూజింపుము; నీకోరికనెఱవేఱును" అని ధనస్సునిచ్చి, శివుఁడంతర్ధాన మయ్యెను.

చౌపాయ్ 194

ఆధనస్సును జనకుఁడు పుచ్చుకొని, గృహమునకువచ్చి, దానిని బూజించుచుండెను; ఒకరోజున సేవకులు చూచుచుండ, సీతాదేవి వినోదార్థ మాధనస్సుఁ జేతితోఁ దీసి పట్టుకొనెను; ఆచిత్రము జనకుఁడు చూచి యాశ్చర్యపడెను; ఆవెంటనే రాజామెకుఁ బ్రణమిల్లెను; "ఎవ రీధనుస్సును యెక్కుబెట్టఁగలరో, వారికి నాచిన్నదానినిచ్చి వివాహ ముఁజేయువాఁడను" అని యతఁడు ప్రతిజ్ఞఁజేసెను.

అనంతరము రావణునిదూతలు లంకానగరమునకుఁబోయి, జరిగి నవృత్తాంతమంతయు వానికివిన్నవించిరి, ఓభరద్వాజా! నాల్గుస్థలము లలో రావణుఁడు పరాభవముఁబొందినను, సిగ్గునువిడిచి, దేవతలను బాధించుచుండెను.

అధికపాఠము సమాప్తము.

అష్టసిద్ధులురును రావణునియాజ్ఞను శిరసావహించియుండిరి; గరుడ, గంధర్వ, కిన్నర, యక్ష నర నాగులు వారిస్వధర్మములను విడిచి, వానికి జోహారుచనుచుండిరి. బ్రహ్మసృష్టించిన సకలజీవరాసు లును వానికి వశులైయుండిరి; వానియాజ్ఞలను వారు శిరసావహించి, వానిప్రకారము మెలగుచుండిరి. నిత్యమువానిపాదములకు వారు నమ స్కరించుచుండిరి.

దోహా 209, 210

రావణుఁడు స్వభుజబలముచే మూఁడులోకములను సాధించెను; ఒకపులుగునకైనను స్వతంత్రములేదు; సకలదిక్పతులను స్వాధీనముఁ జేసికొని, వాఁడుస్వతంత్రముగ రాజ్యముఁబరిపాలించుచుండెను. దేవ యక్ష, నర, గంధర్వ, కిన్నర రాజాదులను జయించి, వారివారికన్యలను వాఁడు వివాహమాడెను.

చౌపాయ్ 195

తండ్రిచెప్పినపనులు నవలీలఁగా నింద్రజిత్తు చేయుచుండెను; రావణునిదౌర్జన్యములకు మితములేదు; వానిదుర్మార్గములను గుజె

రుఁడు చూచి విచారించి "ఓతమ్ముఁడా! దుర్మార్గములను విడిచిపెట్టుము; ఇట్టిపనులు నీకుఁ దగదు" అనిచెప్పి దూతచే వర్తమానముఁ బంపెను. ఆవర్తమానమును రావణుఁడు విని కినిసి కుబేరునిపై దండువెడలి, యత నినిజయించెను; అనంతరము వాఁడు యమునిపైకి దాఁడివెడలెను; వానికి మరణకాలము సమీపింపలేదనిగ్రహించి, యముఁ డంతర్ధానమయ్యెను; తదుపరి, వాఁడు దేవేంద్రునిపైకి దండువెడలెను; ఇంద్రుఁడు వానితోఁ బోరాడి వానినిఁ బట్టుకొని చెఱలోనుంచెను. తండ్రికి జరగినదురవస్థను మేఘనాదుఁడు విని కోపించి, స్వర్గమునకు దండువెడలి, దేవేంద్రునితో ఘోరయుద్ధముఁజేసి, యింద్రునిఁబట్టుకొని, తండ్రిని చెఱసాలనుండి విడిపించి, లంకకు వచ్చెను; కుమారునిప్రజ్ఞకు రావణుఁడు సంతసించి, యింద్రునిఁ జెఱసాలలోఁ బెట్టెను; అప్పుడు బ్రహ్మ మేఘనాదునివద్దకు వచ్చి, వాఁడు కోరినవరములను నమోఘమగుశక్తి నొకదానిని వానికిచ్చి, ఇంద్రునిఁదీసికొని, స్వర్గమునకుఁబోయెను. ఓభరద్వాజా! ఇతరరాక్షసయోధులు వానియాజ్ఞల నెటులశిరసావహించిరో, చెప్పుచున్నాను; వినుము. ఆరాక్షసులరూపములు భయంకరములు; వారు మహాపాపాత్ములు; వారినివర్ణించుటకు సామర్థ్యము లేదు; వా రనేకఘోరకృత్యములఁ జేయుచుండిరి; వారు వివిధమాయావేషములను ధరించి మనుజులను బెదరించిరి; వారివలన ధర్మము నిర్మూలమయ్యెను; అన్నివిధముల వారు వేదములకుఁ బ్రతికూలముగ సంచరించుచుండిరి; ఎచ్చటచ్చట గోబ్రాహ్మణులు వారికంటఁబడిరో యెదరో, నాస్థలములను వారు తగులఁబెట్టుచుండిరి; సదాచారములు మాఁటుమణఁగెను; వేదాధ్యయనములు మాఁటుఁబడెను; గురుబ్రాహ్మణులు దిక్కులుపట్టిరి; భగవంతునియందు భక్తిపోయెను; తపములన్నియు నశించెను; స్వప్నమందైనను వేదపురాణముల ప్రశంస లేకపోయెను.

ఛాంద్ 18

జపములు, తపములును, యోగమును, వైరాగ్యమును, యజ్ఞములును, భాగములు నెచ్చటకనఁబడిన, నచ్చటికి వాఁడు దాడివెడలి వానిని ధ్వంసము జేయుచుండెను; వానిశబ్దము వినఁబడకుండఁ జేసెను;

మూఁడులోకము లధర్మములో మునిఁగియుండెను; ధర్మము వెళ్లిపోయి యడవులలోనుండెను; ధర్మమనెడిమాట వినఁబడదు; వేదపురాణములఁ జదివినవారిని దేశమునుండి వెడలఁగొట్టి వాఁడు వారిని బాధపెట్టు చుండెను.

సోరఠా 26

రాక్షసులు చేయుచుండిన ఘోరకృత్యములను వర్ణించుటకు శక్యము కాదు; వారు పరహింసాపరాయణులై, విచ్చలవిడిగ సంచరించిరి.

చౌపాయ్ 196

ఎచ్చటఁజూచిన దుర్మార్గులును, చోరులును, జూదగాండ్రును, పరధనాపేక్షులును, జారులును, జననీజనకులను దిరస్కరించువారును, సాధువులను సేవింపక వారిని దూషించువారును, విజృంభించిరి; సాధువులచే సేవఁజేయించుకొని వారిని తూలనాడు వారునతిశయిల్లిరి; ఓపార్వతీ! ఈప్రకారముసంచరించువారు రాక్షసులని తెలిసికొనుము. ధర్మమునశించుటఁజూచి, భూదేవి భయపడి వ్యాకులపడెను; "సప్తకులపర్వతములును, సప్తసముద్రములును, నదులును, సరస్సులును, వనములును, జీవులును, ఈమొదలగువానికంటె నీలోకకంటకునిభార మధికమయ్యెను" అని యామె చింతించెను. ఆమెధర్మహానింజూచి, చింతించెను; కాని, రావణునిభయమువలన, నామె యేమియుఁ జెప్పలేకపోయెను. ఆమెమనస్సులోఁ గొంతవిచారించి, గోరూపమునుధరించి, దేవతలును మునులును జేరియుండినసభలోనికి వెళ్లెను; వారియెదుట నామె నిలువఁబడి, వెక్కివెక్కియేడ్చుచు, తనదుఃఖమును వెళ్లఁగ్రక్కెను; కాని, వారిలో నొకరైన నామెదుఃఖమును నివారించుటకు సమర్థులు కారైరి.

ఛాంద్ 19

ఒక్కమ్మడిని త్రింశత్కోటిదేవతలందఱు బ్రహ్మలోకమునకు వెళ్లిరి; వారితోఁగూడి భూదేవి గోరూపమునుధరించి వెడలెను; శోకముచేతను భయముచేత నామెమనస్సు విహ్వలమగుచుండెను; బ్రహ్మ సర్వమును గ్రహించి, కొంతవఱకుఁ జింతించి, "ఓదేవతలారా! నే నేమి చేయగలను? నావశముకాదు; ఆజగన్నాథుఁడు, అలోకారాధ్యుఁడే

విఘ్నములను నన్నును సహా రక్షింపగలఁడు; కాని మఱియొకఁడు లేడు." అని వారికి బోధించెను.

సోరఠా 27

"ఓభూదేవీ! ధైర్యము నవలంబింపుము; భగవంతుని ధ్యానింపుము; ఆర్తశరణ్యుఁడగు పరమేశ్వరుఁడు భక్తుల దీనాలాపములను విని, వారిదుఃఖములఁ బోఁగొట్టును" అని బ్రహ్మ భూదేవి నూఱడించి, యామెకు ధైర్యముఁజెప్పెను.

చౌపాయీ 197

దేవతలందఱు సభజేసి, "ఎచ్చట భగవంతుని మనము చూడగలము? ఎచ్చట మొఱపెట్టుకొందుము?" అని వారిలోవారు పాలుపోవక దిగులుపడిరి; "వైకుంఠములోఁగలఁడు" అని యొకఁడు చెప్పెను. "క్షీరసముద్రములో శేషునిపైఁ బవ్వళించియుండును" అని మఱియొకఁడు పలికెను; "ఎవఁడు భగవంతుని భక్తితోఁ గొల్చునో, యాతనికిఁ బ్రత్యక్షమగును; వానిహృదయములో నతఁడు నివసించును" అని మూఁడవవాఁడు తెలియపరచెను. ఓపార్వతీ! ఆసభలో నేనును వారితోఁ గూడి యుంటిని మంచిసమయముఁజూచి వారికి నేనిట్లుబోధించితిని; "ఓదేవతలారా! హరి సర్వవ్యాపకుఁడు; సర్వసముఁడు; భక్తిగలవారికి హరి ప్రత్యక్షమగునని నే నెఱుంగుదు; సమస్తపదార్థములలోను, దిశలువిదిశలు కాలము దేశము అంతటను హరి కలఁడు; అతఁడు లేనట్టిపదార్థము లేదు. "ఇందుఁగలడందు లేఁడని సందేహమువలదు; చక్రి సర్వోపగతుం డెందెందు వెదకిచూచిన నందందేకలఁడు"- రెండుకఱ్ఱలను రాపిడిచేయుటవలన నగ్ని పుట్టును, అటులనే, యతఁడు భక్తివలనఁ బ్రత్యక్షమగును" అని నేను బల్కితిని; నావచనములను బ్రహ్మ విని "సత్యము, సత్యము" అని ప్రశంసించెను.

దోహా 211

హరి సర్వవ్యాపకుఁడని శివుఁడు చెప్పినవచనములను బ్రహ్మ విని, పరమానందభరితుఁడై, ఆనందబాష్పములఁ గార్చెను; అతనిశరీరము పులకరించెను; కొంతకాల మతఁడు నిమీలితనేత్రుఁడై, పరమేశ్వరుని ధ్యానించెను; అమీఁదట, బ్రహ్మ మనస్సును సావధానముఁజేసికొని,

ధైర్యమునవలంబించి, రెండుచేతులను, జోడించి, భగవంతు నీప్రకారము మనోవాక్కర్మములచే స్తోత్రముఁజేయ నారంభించెను.

ఛాంద్ 20, 21 22, 23.

జయ జయ సురనాయక జన సుఖదాయక ప్రణతపాల భగవంతా,
గో ద్విజ హితకారీ జయ అసురారీ సింధుసుతా ప్రియకాంతా,
పాలన సుర ధరణీ అద్భుత కరణీ మర్మ న జానే కోఈ,
జో సహజ కృపాలా దీనదయాలా కరహు అనుగ్రహ సోఈ.

"హేసురనాయక! జయజయ! దేవతలకురక్షకుఁడవు; మనుజులకు సుఖదాయకుఁడవు; దీనపాలకుఁడవు; గోబ్రాహ్మణులకు హితుఁడవు; రాక్షసాంతకుఁడవు; లక్ష్మీకాంతుఁడవు; నీవు భగవంతుఁడవు; మాకు సహాయముఁజేయుము; జయజయ! దేవతలను భూమిని రక్షించుటలో, నీ చర్య లద్భుతములు; నీమర్మ మెవరికిఁదెలియదు; నీవు సహజకృపాళుఁడవు; మమ్ముల ననుగ్రహింపుము.

"జయ జయ అవినాశీ సబ ఘట వాసీవ్యాపక పరమానందా,
అవిగతి గోతీతా చరితపునీతా మాయారహిత ముకుందా,
జేహిలాగి విరాగీ అతిఅనురాగీ విగతమోహ ముని బృందా,
నిశి వాసర ధ్యావహి హరిగుణ గావహి జయతి సచ్చిదానందా"

"హేఅవినాశీ! జయజయ! రాక్షసులవలన నాశముకలుగునని మాకు భయము కలదు; కాని; నీకాభయములేదు; సకలజీవుల ఘటములలోఁ బ్రకాశించుచుందువు; సర్వవ్యాపకుఁడవు; పరమానందమూర్తివి కనుక, భూదేవికి ఆనందమును కలుగఁజేయుము; నీగతి అద్వైతము; నీవు మనోవాచామగోచరుఁడవు; నీయందు లేశమైన విషయములు కానరావు; భూలోకములో నీవుచేయఁబోవు పుణ్యచరిత్రలవలన రాక్షససంహారము జరగినతరువాత భూదేవి పవిత్రురాలగును. నీవుమాయారహితుఁడవు; (మాయ నీకు లోఁబడియుండును); నీవు ముకుందుఁడవు (మోక్షదాయకుఁడవు); విపత్తి సముద్రములోనుండి మమ్ముల నుద్ధరింపుము; ఆవిపత్తిసముద్రమును దాటునిమిత్తము, వైరాగ్యసంపన్నులగు మహామునులు మోహమును విడిచి పరమ భక్తితో నిన్ను

దివారాత్రములు ధ్యానించుచుందురు, వారు నీగుణములను గానముఁజేయుచుందురు; ఓనాథా! నీవు సచ్చిదానందస్వరూపుఁడవు; జయజయ.

"జేహి సృష్టి ఉపాఈ త్రివిధ బనాఈ సంగసహాయ న దూజా
సో కరహు అఘారీ చింత హమారీ జానియ భక్తి న పూజా
జో భవ భయ భంజన జన మన రంజనభంజన విపతి వరూథా
మన క్రమ వచ వానీ ఛాడి సయానీ శరణ సకల సురయూథా."

"ఓనాథా! సత్త్వగుణముచే బ్రహ్మ లోకములను సృజించును; రజోగుణముచే విష్ణువు దానిని పరిపాలించును, తమోగుణముచే శివుఁడు దానిని సంహరించును; ఈప్రపంచము త్రిగుణాత్మకము; నీకొకసహాయుఁడులేఁడు; హేపాపనాశనా హేరాక్షసాంతకా మమ్ములను స్మరింపుము; నేను భక్తినెఱుంగను. పూజావిధానముల నెఱుంగను. నీవు సృజించిన లోకములకు భయము కలిగినపుడు దానిని నీవే పోఁగొట్టఁగలవు; మనుజులకు నీవే సుఖము నిచ్చువాఁడవు; విపత్తిసమూహమును నీవే హరింపఁగలవు. అందుచేత సకలదేవతలు త్రికరణశుద్ధిగ వారి వారి చాతుర్యమును విడిచి నీవేశరణని నిన్నుఁ బొందవచ్చిరి. ఓనాథా! నీవే శరణు.

"శారద శ్రుతి శేషా ఋషయ అశేషా జాకహు కోఉ న జానా
జేహి దీనపియారే వేదపుకారే ద్రవౌ శ్రీభగవానా
భవవారిధి మందర సబవిధి సుందరగుణమందిర సుఖపుంజా
మునిసిద్ధ సకల సుర పరమభయాతుర నమత నాథ పద కంజా"

"ఓనాథా! సరస్వతికిని వేదమునకును శేషునకును, సకలమహర్షులకును నీసంగతి తెలియదు; నీవు దీనబంధుఁడవు. ఆర్తత్రాణపరాయణుఁడవు; అని వేదము చెప్పుచున్నది. ఓస్వామీ! మమ్ములను గటాక్షించి, కృపతోఁ జూడుము. సంసారసముద్రమునకు నీవు మందరపర్వతమువంటివాఁడవు; సకలగుణధాముఁడవు; సకలసుఖరాశివి; దేవతలును, మునులును, సిద్ధులును వ్యాకులులై, నీచరణకమలములకు నమస్కరించుచున్నారు.

దోహా 212

దేవతలు బ్రాహ్మణులు, మునులు, భూమియు - వీరిదుఃఖముఁ జూచి, దీనాలాపములను విని, భగవంతుఁడు వారికి నగోచరుఁడై, వారి భయ, శోకములఁ బోఁగొట్టుట కంతరిక్షమునుండి, మృదుమధుర గంభీరవాక్యములఁ బలికెను.

చౌపాయ్ 198

"ఓబ్రహ్మ మహేశులారా! ఓదేవమునిసిద్ధులారా! భయమును విడిచిపెట్టుఁడు; మీనిమిత్తము నేనుమనుజుఁడనై భూలోకములో నవతరించెదను; నాదివ్యాంశతో నేను సూర్యవంశములోఁ బుట్టుచున్నాను. పూర్వము కశ్యపుఁడును, అతనిభార్యఅదితియుఁ దపముఁ జేసిరి, వారికి నేను వరమునిచ్చియుంటిని; వారిరువురు నేఁడు భూలోకములోఁ బుట్టి, అయోధ్యాధిపతులై యుండిరి; కశ్యపుఁడే దశరథుఁడు, అదితియే కౌసల్య; నాల్గురూపములనుధరించి నేను వారిగర్భమున బుట్టుచున్నాను; రఘువంశమునకుఁ గీర్తిప్రతిష్ఠలు నామూలమున వచ్చును. నారదుని వచనములు సత్యము లగును; నాపరమశక్తితోఁగూడ నవతరించి, భూభారమును హరించెదను; కనుక ఓదేవతలారా! నిర్భయముగ మీరు మీమీగృహములకుఁ బొండు" అని యాకాశవాణి పలికెను. ఆపలుకులను విని దేవతలు సంతసించి, స్వగృహములకు వెడలిరి. బ్రహ్మ భూదేవి నూఱడించెను; ఆమె నిర్భయురాలై, సంతోషించి పయనమయ్యెను.

దోహా 213

"ఓదేవతలారా! మీరందఱును మీమీయంశములతో వానరులై పుట్టి భగవంతుని సేవింపుఁడు" అని బ్రహ్మ వారికి యాజ్ఞఁజేసి, సత్యలోకమునకుఁ బోయెను.

చౌపాయ్ 199

దేవతలు వారివారిగృహములకుఁ బోయి విశ్రమించిరి; భూమియు స్వాస్థ్యముఁ బొందెను; భగవంతుని వచనములవలన వారియలఁజడి కొంతవఱకుఁ దగ్గెను; బ్రహ్మదేవుని యాజ్ఞాప్రకారము దేవతలు విలంబనము చేయక పనిఁజేయుటకు సమకట్టిరి; వారందఱును వానరులై భూ

లోకములోఁ బుట్టిరి; ఆవానరులు మహాబలవంతులు; తేజోవంతులు; పరాక్రమశాలులు; మహావీరులు; శూరులు; పర్వతములును, వృక్షములును, నఖములును, వారికి నాయుధములు, వారు భగవంతునిరాకకు నిరీక్షించుచుండిరి; వారు రణధీరులు, వనములలోను, పర్వతములమీఁద నంతటను వారు వ్యాపించి, విహరించుచుండిరి; వారందఱు రణశిక్షఁబొందినవారివలె జాగరూకతతో మెలఁగుచుండిరి. ఎచ్చటజూచినను వానరబృందములే కన్పడును; ఈసమాచారమును రావణుఁడు విని విచారించి, పుట్టినశిశువుల నందఱిని సంహరింపుమని దూతల కాజ్ఞాపించెను. "సూర్యవంశపురాజులందఱును నాస్వాధీనులు, వారు నన్నేమిచేయఁగలరు? జగత్తులో నెవరివలనను నాకు భయములేదు, రాక్షససైన్యముల నచ్చటచ్చట నిల్పియుంచెదను.

దోహా 214

సృష్టిస్థితిలయములు నాయాజ్ఞ ననుసరించి జరగుచుండును కదా! అని వానిలో వాఁడుతలంచెను.

చౌపాయీ 200

సూర్యవంశపురాజు, దిలీపుఁ డనునొకఁడు కలఁడు; అతఁడు రాక్షసుల నందఱను తఱిమివేసెను. ఆతనిబలముఁ జూచుటకు వాఁడు బ్రాహ్మణవేషమును ధరించి, రాజనగరునకు వచ్చెను; ఆసమయమున రాజు నగరులోలేఁడు; బ్రాహ్మణులకు శిరోటంకముగనుక వాఁడు వారితోఁ గూడి రాణివాసములోనికిఁ బోయెను. బ్రాహ్మణులను దిలీపుని భార్య పూజించుచుండెను; అప్పుడు రావణుఁడు వారికిఁదన నిజరూపము జూపించెను; వానివికృతరూపము నామె చూచి భయపడి లోపలికిఁ బాఱిపోయెను; మిగిలినవారు నలుప్రక్కలఁ జెదఱిపోయిరి; అనంతరము, వాఁడు సరయూనదీతీరమునకు వచ్చెను. అచ్చట దిలీపుఁడు బ్రాహ్మణుల నారాధించి, తండులములను వారి కిచ్చుచుండెను. అటుల నతఁడు తండులములను దానముఁజేయుచు, కొన్ని తండులములఁదీసిచల్లెను. అటులఁ జల్లుటకుఁ గారణమేమని బ్రాహ్మణు లతనిని యడిగిరి; "వనములోనొక గోవునొకసింహము పట్టుకొనెను, ఈతండులములను మం

త్రించి, ఆసింహమును సంహరించుట కుద్దేశించి, దానిపైఁ బ్రయోగించితివి" అని రాజు వారికి సమాధానముఁ జెప్పెను. అచ్చట నిలువఁబడియుండిన రావణుఁ డతని మాటలను విని యాశ్చర్యపడి, వనమునకు బోయి, చచ్చిపడియుండిన సింహకళేబరముఁ జూచెను; దిలీపునిప్రతాపమును వాఁడు గ్రహించి, లంకకుఁ బోయెను, ఆమీఁదట రాజు దిలీపుఁడు నగరులోఁ బ్రవేశించెను; జరగినవృత్తాంత మంతయు నతనితో రాణి విన్నవించెను.

దోహా 215,—216

ఆమెవచనములను దిలీపుఁడు విని, కోపించి, దోసిలినిండ నీరుఁ బోసి, పవనమంత్రమును జపించి, ఆజలమును దక్షిణదిశవైపు విడిచిపెట్టెను; ఆమంత్రజలము దశలక్షబాణములయ్యెను; "ఓబాణములారా! మీరు త్రికూటపర్వతమునకుఁ బోయి దానినాథునితోఁగూడ దానిని సముద్రములోనికిఁ బడఁద్రోయుఁడు" అనివానికి నాజ్ఞాపించెను.

చౌపాయీ 201

ఆబాణములు వాయువేగమునఁ బోయి లంకపైఁ బడి దానినిఁ గదలించెను; అంతట మందోదరి చేతుల జోడించి, "ఓబాణములారా! మేము దిలీపునిభృత్యులము; మాకతఁడే రాజు గాని మఱియొకఁడు లేఁడు," అనిచెప్పి ప్రార్థించెను. ఆబాణములు తిరిగిదిలీపునివద్దకువచ్చెను, వానినియతఁ డుపసంహారముఁ జేసెను. తదనంతరము మఱికొంతకాలము గడచెను; అయోధ్యానగరమును రఘుమహారాజు పరిపాలించుచుండెను; రావణుఁ డతనిని యెదిరించెను; అంతట నయోధ్యనుండి రఘుమహారాజు బాణములఁ బ్రయోగించి లంకానగరద్వారములను బంధించెను; మఱలమందోదరి ప్రార్థించినందున నాబాణములు రాజువద్దకు వచ్చెను; కొంతకాలమునకు 'అజమహారాజు' అయోధ్యానగరము నేలుచుండెను; అతనికిని రావణునకు ననేకఘోరయుద్ధములుజరగెను; అతఁడు వాయవ్యాస్త్రముఁ బ్రయోగించినందున, వాఁడు సేనలతోఁగూడ నెగిరి లంకలోఁబడెను. అతనిబలమునకు వాఁడు మెచ్చుకొనెను. మఱికొంతకాలమునకు దశరథుఁ డానగరమునకు రాజయ్యెను.

దోహా 217 218.

సూర్యుని కిరణము లెటుల నలువైపుల వ్యాపించునో, దశరథునిరథము దశదిశల నటుల గమనించును. దానికి నెదురులేదు. దశరథికులబలము కలవాఁడుకనుక నతఁడు దశరథుఁడు; ఎవనికుమారుఁడు దశకంధరునకు శత్రువు కాఁగలఁడో, వాఁడు దశరథుఁడు. రావణుఁ డతని సమాచారమును విని, యతనివద్దనుండి శుల్కముఁగైకొనుమని చెప్పి, దూతలఁ బంపెను. శుల్కముఁ బుచ్చుకొనుటకు వారు దశరథుని వద్దకు వచ్చిరి; అతఁ డయోధ్యనుండి బాణములఁ బ్రయోగించి, లంకానగర ద్వారములను బంధించెను.

చౌపాయ్ 202

"ఓయీ! దూతలారా! నేను మీనగరద్వారములను బంధించితిని! ఆబంధములను మీరావణుఁడు విడఁదీసిన యెడల; నేను యుద్ధముఁ జేయకయే, మీ రాజునకు శుల్కమునిచ్చెదను" అని దశరథుఁడు చెప్పి, వారినిఁబంపించెను. నగరగృహకవాటములన్నియు మూతలు పడెను; రావణుఁడు వానిని విడఁదీయలేకపోయెను; రావణుఁడు పరాభవమునొందెనని గ్రహించి, బాణములు తిరిగి దశరథునివద్దకువచ్చెను. ఆకాశవాణిపలుకులను బ్రహ్మవరములను వాఁడుజ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొని, వనమునకుఁ బోయి ఘోరమగుతపముఁ జేసెను. బ్రహ్మ వానికిఁ బ్రత్యక్షమై, వానిని వరము వేడుకొను మని చెప్పెను; వాఁడు సంతసించి "ఓదేవా! దశరథునివీర్యమునకుఁ గుమారులుకలుగకుండునట్లు వరముఁ బ్రసాదింపుము" అనిప్రార్థించెను. బ్రహ్మ దుఃఖపడి వరమునిచ్చి సత్యలోకమునకుఁ బోయెను; అనంతరము వాఁడు కోసలపురమునకు వచ్చి, యాదేశపురాజుకూఁతురుని దొంగిలించి తీసికొనిపోయెను; పెట్టెతోఁ గూడ నా రాజకన్యను తీసికొనివచ్చి, సముద్రములో రాఘవమత్స్యము వద్ద దాచిపెట్టెను.

దోహా 219

బ్రహ్మ రావణరూపమునుధరించి, యామత్స్యమువద్దకువచ్చి, ఆపెట్టెను తీసికొని పోయి,

చౌపాయ్ 203

యొకవనములో దానిని విడిచిపెట్టి, తనలోకమునకుఁ బోయెను. తదుపరి, సుమంత్రుఁడు వనములో సంచరించుచు, ఆపెట్టె నకస్మాత్తుగఁ జూచి, దానిమూతను విడగొట్టెను; దానిలోపలనుండిన రాజకన్యం జూచి, "ఓచిట్టితల్లీ! నీవెవరికూఁతుర వమ్మా!" అని చల్లనిమాటలతోఁ నడిగెను. "అయ్యా! నేను కోసలరాజుకూఁతురను; నాపేరు కౌసల్య; ఎవరు నన్నీ వనములోనికిఁ దీసికొనివచ్చి విడిచిపెట్టిరో నేనెఱుంగను" అని యాచిన్నది పలికెను, ఆమెంజూచి సుమంత్రుఁడు సంతసించి, ఆమెను వెంటఁదీసికొని కోసలపురమునకు వచ్చెను; కోసలరాజు కుమార్తెనుఁ గానక, పలువిధముల విచారించుచుండెను; అంతట సుమంత్రుఁడు కౌసల్యందీసికొని రాజునెదుటకు వచ్చి, జరిగినవృత్తాంతమంతయు నతనితో విన్నవించెను. అతనిని రాజుచూచి, "అయ్యా! మీరెవరు?" అని యడిగెను. "ఓరాజా! అయోధ్యానగర మొకటికలదు; దానిని దశరథమహారాజు పరిపాలించును; అతఁడు ధర్మాత్ముఁడు; సకలగుణసంపన్నుఁడు;

దోహా 220

"నే నతనిమంత్రిని; నాపేరు సుమంత్రుఁడు" అని మంత్రివర్యుఁడు చెప్పెను. "ఓసుమంత్రుఁడా! నాకుమార్తెను మీరాజునకిచ్చి వివాహముఁ జేయనుద్దేశించితిని" అని రాజు పలికెను.

చౌపాయ్ 204

ఆవెంటనే, కోసలరాజు పసుపుకుంకుమములను బ్రాహ్మణులకిచ్చి, వారిని దశరథునివద్దకుఁ బంపెను. ఆబ్రాహ్మణులను దశరథుఁడు గారవించి, వారుతీసికొనివచ్చిన పదార్థములను కట్నములఁ గైకొని వివాహమున కంగీకరించెను. చతురంగబలములతోఁగూడ నతఁడు సకలపరివారముతో వివాహమునకు బయలుదేఱెను, శుభదినము శుభముహూర్తము, శుభలగ్నమున దశరథుఁడు కౌసల్యను వివాహమాడెను. గర్గకులసంభూతుఁడగు వీరదాసునికూఁతురిని సుమంత్రుఁడు పెండ్లిఁ జేసికొనెను; వారు వివాహములఁ జేసికొని, సుఖముగ నయోధ్యానగరములోఁ బ్రవేశించిరి; స్త్రీపురుషులందఱు నృత్యగాన వినోదములలోఁ

దేలి సంతసించిరి. తదుపరి, దశరథుఁడు కాశ్మీరదేశపురాజుకూఁతురు కైకను, సుమిత్రను క్రమముగ వివాహమాడెను (అధికపాఠముసమాప్తము) ఇంతచక్కనికథ నింతవఱకుఁ జెప్పినాను; ఇకనుముందుకథఁ జెప్పుచున్నాను, వినుము. అయోధ్యాధిపతియగు దశరథమహారాజు సకలధర్మశాస్త్రములఁ జదివెను, సకలసుగుణసంపన్నుఁడు, జ్ఞాని, శార్ఙ్గ కోదండ) పాణియందు నిత్యము భక్తిఁగలిగి యుండెను.

దోహా 221

కౌసల్యయు సుమిత్రయు, కైకయు- ఈముగ్గురుభార్యల నతఁడు సమానమగు దయతోఁ జూచుకొనెను; ఆముగ్గురును మహాపతివ్రతలు; భర్తయం దనురాగముఁగలవారు; భయభక్తులతో వారు పతిని దైవముగ భావించి సేవించిరి; వారు సదా హరిచరణకమలములను ధ్యానించుచుండిరి.

ఇతి శ్రీగోస్వామితులసీకృత శ్రీరామచరిత్రమానసే,
సకలకలికలుషవిధ్వంసినే, బాలకాండాంతర్గత
పండితజ్వాలాప్రసాదకృత వ్యాఖ్యానుసారే
శ్రీశ్రీనివాసశర్మకృత ఆంధ్రభాషాయాం
తృతీయో విశ్రామః.

బాలకాండ చతుర్థవిశ్రామః.

ఛాప్టర్ 265

ఈప్రకారము దశరథమహారాజు రాజ్యముఁ జేయుచుండ, ననేక వేలసంవత్సరములు గతించెను. సకలసంపదలఁ గలిగియుండినను, కుమారులు లేనందుల కతఁడు కడుదుఃఖించెను. అంతట నతఁడు కులాచార్యుఁడగు వసిష్ఠునిగృహమునకు వెళ్లి, వారిపాదములకు మ్రొక్కి, యనేక విధముల బ్రార్థించెను. అతఁడు తనసుఖదుఃఖములను వారితో మనవిజేసికొనెను; అతనిని గురువు వోదార్చి, యనేక ప్రకారముల బోధించి, "ఓరాజా! నీవు విచారింపకుము; ధైర్యమునవలంబింపుము; నీకు నల్వురు కుమారులు పుట్టఁగలరు, వారు మూఁడులోకములలోఁ బ్రసిద్ధికెక్కఁగలరు; వారు భక్తులభయములఁ బోఁగొట్టఁగలరు," అని చెప్పి రాజును గృహమునకు బంపెను. తదనంతరము, వసిష్ఠుఁడు ఋష్యశృంగునకు వర్తమానముఁ బంపెను; వారిసహాయమువలన, రాజు పుత్రకామేష్టియజ్ఞము నొనరించెను; అగ్నిహోత్రములో నాహుతుల ఋష్యశృంగుఁడు వ్రేల్చెను; పాయసముఁ బట్టుకొని, అగ్నిదేవుఁడు ప్రత్యక్షమయ్యెను.

(దశరథునకు 'శాంత' యను నొకకూఁతురుకలదు; అంగదేశపు రాజు, రోమపాదుఁడును దశరథుఁడును స్నేహితులు; రోమపాదుఁడు శాంతను బెంచుకొని, కూఁతురువలె నామెను బోషించెను. అంగదేశములో నొకసమయమున క్షామము గలిగెను; అప్పుడు మహాత్ములందఱు రోమపాదుని వద్దకువచ్చి "ఓరాజా! విభాండఋషికి నొకకుమారుఁడు కలఁడు; అతనిపేరు ఋష్యశృంగుఁడు, అతనిని మనదేశమునకుఁ దీసికొనివచ్చిన యెడల, మనకు వర్షముకలుగును; అతనితండ్రి చూచుచుండ, నతనిని తీసికొనివచ్చుటకష్టము;" అని వారు చెప్పిరి. అప్పుడు రోమపాదుఁడు ఋష్యశృంగునిఁ దీసికొనివచ్చుటకు వేశ్యాంగనలఁ

బంపెను; విభాండఋషి గృహమువద్ద లేనిసమయముఁ జూచి, వారు ఋష్యశృంగుని సమీపించిరి; అతఁడు వారింజూచి, తపశ్శాలులని తలఁచి వారివిడిదిలోనికి వచ్చెను; అప్పుడు వా రతనిని నావలోఁ బ్రవేశపెట్టి, యంగదేశమునకుఁ దీసికొనివచ్చిరి; అతఁడు దేశమునకు వచ్చినందున, వర్షమువర్షించెను; రోమపాదుఁడతనికి శాంతనిచ్చి వివాహముఁ జేసెను; ఇదియంతయు విభాండఋషి జ్ఞానదృష్టిచేఁ దెలిసికొనెను. అంగదేశములోనుండిన ఋష్యశృంగుని దశరథమహారాజు యజ్ఞము నిమిత్తము పిలిపించెను.)

"ఓరాజా! వసిష్ఠుఁడు లెస్సగ మనస్సులో నాలోచించి, నీతోఁ జెప్పిన సంగతులన్నియు సమకూడును; నీమనోరథము లీడేరును; నీవీ పాయసము నందుకొని; యథోచితముగ దానిని విభజింపుము", అని అగ్నిదేవుఁడు రాజుతోఁబలికి,

దోహా 222

చేయవలసిన విధానమంతయు సభికులతోఁ జెప్పి, యంతర్ధానమయ్యెను; దశరథుఁడు పరమానందభరితుఁడయ్యెను; సంతోషము నతఁడు పట్టలేకపోయెను.

చౌపాయ్ 206

కౌసల్య, సుమిత్ర కైకేయి ఈముగ్గురుప్రియభార్యల కతఁడు వర్తమానమంపెను; ఆపాయసములో సగము కౌసల్యకిచ్చెను; మిగిలిన సగము రెండుభాగములు చేసి, వానిలోనొకభాగమును కైకకిచ్చెను; మిగిలిన భాగము రెండువంతులు చేసి, యొకవంతునుకౌసల్యకును, మఱియొకవంతు కైకకునిచ్చెను; వారా భాగములను సుమిత్ర కిచ్చిరి; ఆముగ్గురును పాయసముఁ బుచ్చుకొని గర్భముధరించిరి; అందఱు స్వస్థచిత్తులయిరి; ఏరోజున కౌసల్య పాయసముఁ బుచ్చుకొనెనో, భగవంతుఁడావిధమున నామెగర్భములోఁ బ్రవేశించెను; ఆదినముమొదలు లోకములన్నియు తెలివిఁగాంచెను; వానియశుజడులు తగ్గెను; వాని సంపద లధికమయ్యెను; రాక్షసుల పొగరుఁబోతుతనము మట్టుపడెను;

ఆనాఁటి కానాఁడు, రాణులగర్భములు పెరిగెను; వారు నీరుపట్టి యం తఃపురములలోఁ దిరుగుచుండిరి; ఆముగ్గురును సకలగుణసంపన్నులు; సుశీలులు; తేజోవంతులు; ముద్దులు మూటఁగట్టుచుండిరి; ఇట్లు సుఖ ముగ వారు పదిమాసములు గడపిరి; అంతటఁ బ్రసవదినములు సమీపిం చెను; భగవంతుఁడు పుట్టుటకు సమయమువచ్చెను; లోకమంతయు కలకలమనుచుండెను.

దోహా 223

యోగము, లగ్నము, వారము, నక్షత్రము, నవగ్రహములు- వీనిసంపుటి శుభముగనుండెను; చరాచరజంతుజాల మంతయు సంతో షించుచుండెను;

చౌపాయ్ 207

చైత్రశుద్ధనవమి, పునర్వసునక్షత్రము, సింహాలగ్నము, అభిజి త్కాలము; లోకమంతయు విశ్రమించువేళ; ఆసమయము సమశీతోష్ణ ముగనుండెను; మందసుగంధశీతలవాయువులు వీఁచెను; దేవదేవుఁడు తల్లిగర్భములోనుండి బయటకువచ్చెను; దేవతలు హర్షించిరి; మును లును మహాత్ములును సంతసించిరి; వనములు పుష్పించెను; పర్వతములపై నవరత్నఖనులు ప్రకటమయ్యెను; అమృతోపమానమగు నిర్మలజలము లతో నిండి నదులుప్రవహించెను; భగవంతునిజన్మసమయముఁ దెలిసి కొని, బ్రహ్మేశానాది దేవతలందఱు విమానములనెక్కి, యంతరిక్ష మున నిలిచియుండిరి; అంతరిక్షమంతయు దేవతలతో నిండియుండెను; దేవదేవుఁడు పుట్టినపుడు, గంధర్వులు గానముఁజేసిరి; అప్సరసలు నృత్య ముఁజేసిరి; నారదతుంబురులు కీర్తనలఁ బాడిరి; దేవతలు పుష్పవర్షముఁ గురిపించిరి. దేవదుందుభులు మ్రోఁగెను; దేవ, గరుడ, గంధర్వ, కిన్నర యక్ష, ముని, నాగులు-వీరందఱు వేర్వేఱ దేవదేవుని నుతించి, వారి వారినివాసములకుఁ బోయిరి.

దోహా 224

ఆలోకారాధ్యుఁడు, ఆజగన్నాథుఁడు, ఆసచ్చిదానందమూర్తి, తల్లికిఁ బ్రత్యక్షమయ్యెను.

అధికపాఠము:—

శ్రీరామచంద్రుని జాతకచక్రము.

బు-రా	ర	శు
గు-చ		కు
ల	శ	కే

స్వస్తి - శ్రీమహాగణాధిపతయే నమః - శుభమస్తు.

అస్మిన్వర్తమాన వ్యావహారిక బార్హస్పత్యమానేన సంవత్సరే ఉత్తరాయణే వసంతఋతౌ చైత్రమాసే శుక్లపక్షే నవమ్యాం ఇందువాసరే పునర్వసునక్షత్రే శూలనామయోగే కౌలవాకరణే, మేషసంక్రమణే సింహలగ్నే శ్రీదేవదేవః.

శ్రీలక్ష్మణమూర్తి జాతకచక్రము.

బు-రా	ర	శు
గు-చ		కు
	శ	కే

శ్రీశత్రుఘ్నుని జాతకచక్రము.

బు-రా	ర	శు
గు-చ		కు
	శ	కే

వీరిరువురును చైత్రశుద్ధఏకాదశీ బుధవారము ఆశ్లేషానక్షత్రము, వృద్ధియోగము, గరకరణమున, పుట్టిరి:—

శ్రీభరతుని జాతకచక్రము.

	ర	శు
బు-రా గు-చ		కు
	శ	కే

చైత్రశుద్ధదశమి మంగళవారము పుష్యమినక్షత్రము, గండ యోగము, తైతులాకరణము.

ఛాంద్ 24, 25, 26, 27

"భయే ప్రకట కృపాలా దీనదయాలా కౌసల్యా హితకారీ
హర్షిత మహతారీ ముని మనహారీ అద్భుతరూప నిహారీ
లోచన అభిరామా తను ఘనశ్యామా నిజ ఆయుధ భుజచారీ
భూషణ వనమాలా నయన విశాలా శోభాసింధు ఖరారీ. 24

కహ దుహు కరజోరీ స్తుతితోరీ కేహివిధి కరౌ అనంతా
మాయా గుణ జ్ఞానాతీత అమానా వేదపురాణ భనంతా
కరుణా గుణసాగర సబ గుణఆగర జేహిగావహి శ్రుతి సంతా
సో మమ హిత లాగీ జన అనురాగీ ప్రకటభయే శ్రీకాంతా. 25

బ్రహ్మాండ నికాయా నిర్మితమాయా రోమరోమ ప్రతి వేద కహై
మమ ఉర సో వాసీ యహ ఉపహాసీ సునతధీర మతి థిర న రహై
ఉపజా జబ జ్ఞానా ప్రభు ముసకానా చరిత బహుత విధికీన్హ చహై
కహికథాసునాఈ మాతబుఝాఈ జేహిప్రకార సుత ప్రేమలహై

మాతా పుని బోలీ సో మతిడోలీ తజహు తాత యహ రూపా
కీజై శిశులీలా అతిప్రియశీలా యహ సుఖ పరమ అనూపా

సుని వచన సుజానా రోదన ఠానా హెూఇయ బాలక సురభూపా
యహ చరిత జో గావహిం హరిపదపావహిం తే నపరహిం భవకూపా.

ఛాంద్ 24, 25, 26, 27

ఆదీనదయాపరమూర్తి, ఆకృపాలుఁడు, ఆభక్తవత్సలుఁడు కౌసల్యకు హితముఁజేయఁదలచి, యామెకుఁ బ్రత్యక్షమయ్యెను; భూభారమును హరించుట కతఁడుపుట్టెను; అతనిదివ్యసుందరవిగ్రహముఁజూచి, మునులు సయితము భ్రమజెందిరి; అతనిశరీరము శ్యామలవర్ణము; కమలములవంటిలోచనములు; నాల్గుభుజములు; వానిలోశంఖచక్రగదాపద్మములు; ధనుర్బాణములు; మూపురమున నంబులపొది; విశాలనేత్రములు; పాదములవఱకుఁ గంఠమునుండి వ్రేలుచుండినవనమాల; అనేకభూషణములు; ఇట్టిపరమేశ్వరుఁడు, రాక్షసాంతకుఁడు, సకలశుభరాశి, యామెకుఁ బ్రత్యక్షమయ్యెను; ఆమహాపురుషునిఁగౌసల్య చూచి, తిలకించి, పులకించి, చోద్యమంది, ఆనందబాష్పములఁ జాఱవిడిచెను.

ఆమె రెండుచేతులను జోడించి నమస్కరించి, భగవంతు నిట్లు స్తుతించెను:—

"ఓఅనంతా! ఓఆద్యంతములులేనివాఁడా!ఓఅనంతరూపా! నేను నిన్నెటుల స్తుతింపఁగలను? మాయాగుణ జ్ఞానాతీతుఁడవు; నీకు మానములేదు; అని వేదపురాణములు ఘోషించుచున్నవి; ఓసకలగుణసంపన్నుఁడా! ఓకరుణానిధీ! వేదములు నీగుణములను వర్ణించును; ఓలక్ష్మీపతీ! భక్తుల నుద్ధరించుటకును నన్నుఁ దరింపఁజేయుటకును నీవు నాగర్భమునఁ బుట్టితివి.

"ఓజగన్నాథా! మాయచే సృజింపఁబడిన బ్రహ్మాండభాండములన్నియు నీప్రతిరోమకూపమునందుఁ దగిలియుండును; అని వేదములు చాటుచున్నవి; బ్రహ్మాండనాయకుఁడైన నీవు నాగర్భమునఁబుట్టుట లోకవిడంబనార్థము కాని మఱియొకటి కాదు; సామాన్యమనుజునివలె నీవు నాగర్భమునఁ బుట్టుట విని,జ్ఞానులుసయితము మాయకులోఁబడి, నిన్ను విశ్వసింపరు; వారిబుద్ధిచలించిపోవును" అని యనేకప్రకారముల నామె జ్ఞానయుక్తమగువచనములతో నుతించెను. ఆమెజ్ఞానమును మందము, యఁదలఁచి, భగవంతుఁడు ముసిముసినవ్వునవ్వెను; అంతలో నతఁడు

మాయఁగప్పి, జననీజనకుల పూర్వవృత్తాంతమును, తనపూర్వచరిత్రము నామెకుఁ దెలిపెను; ఆమాటలమూలమున నతనియం దామెకు ప్రేమ విశేషమయ్యెను. "ఓస్వామీ! నీజ్ఞానోపదేశములవలన, నామతి తల్లడిల్లుచున్నది; ఓతండ్రీ! ఈనీరూపమును విడిచిపెట్టుము; ఇది అలౌకికము; నీవు బాలభావముఁ బొందుము; ఆరూపము నాకిష్టము; దాని సుఖము గొప్పది; అమ్మాయని నన్ను నీవు పిలుచుటవలన, నాకానందము కల్గును" అని యామె ప్రార్థించెను. ఆమెవచనములను పరమేశ్వరుఁడు విని, వెంటనే బాలుఁడై రోదనముఁజేయ నారంభించెను.

ఈరామజననకథను గానముఁజేయువారు వైకుంఠమునకుఁబోఁగలరు; వారికిఁ బునర్జన్మముకలుగదు; సత్యము, సత్యము, సత్యము.

దోహా 225

అవాఙ్మానసగోచరుఁడగు పరమేశ్వరుఁడు, స్వేచ్ఛానుసారము మాయామానుషశరీరమునుధరించి, గోబ్రాహ్మణ, దేవసాధుజనహితవు నిమిత్త మవతరించెను.

చౌపాయ్ 208

ఆబాలుని రోదనమును విని, రాణులందఱు సంతసించి, పురిటిగృహమునకుఁ బఱుఁగెత్తివచ్చిరి; సంతోషముచే దాసీజనంబులు నలువైపులఁ బఱుఁగిడిరి; పురజను లానందమగ్నులయిరి. దశరథుఁడు కుమారుఁడు పుట్టెనని విని, బ్రహ్మానందముఁబొందెను; సంతోషముచే నతని మనస్సు నిండెను; అతనిశరీరము పులకరించెను; లేచుటకతఁడు ప్రయత్నించినను లేవలేకపోయెను; కొన్నిగడియలకతఁడు బుద్ధిని స్థిరముఁజేసికొని, "ఏప్రభువునామముచ్చరించుటవలన శుభములుకల్గునో, అట్టి ప్రభువు నాగృహములోఁ బుట్టును" అని పలికెను. ఈప్రకార మతఁడు బ్రహ్మానందమగ్నుఁడై, వసిష్ఠునకువర్తమానముఁబంపి, సేవకులను బిలిచి మంగళధ్వనులఁ జేయుమని యాజ్ఞాపించెను. వసిష్ఠుఁడు రాజవర్తమానము నందుకొని, బ్రాహ్మణులతోఁగూడి రాజమందిరమునకు వచ్చెను. ఆబాలుని నిరుపమానమగు దివ్యసుందరవిగ్రహముఁ జూచి, వసిష్ఠుడు సంతసించెను; ఆబాలుని రూపరేఖావిలాసముల వర్ణింపఁజాలను; విద్యుద్దీపమువలె, నాబాలుఁడు పురిటిగృహములో దేదీప్యమానముగ నుండెను.

దో॥ 226

పుత్రోత్పత్తిసమయమునఁ జేయవలసిన నాందీముఖము, పితృదేవతారాధనయుఁ జేయఁబడెను; జాతకర్మములు జరిగెను; రాజు బ్రాహ్మణులకు షోడశమహాదానముల నిచ్చెను.

చౌపాయ్ 209

పతాకములతోను, తోరణములతోను, పట్టణమంతయు నలంకరింపఁబడెను; ఆపట్టణమంతయు కలకలమనుచుండెను; దానిశోభను వర్ణింపఁజాలను; అంతరిక్షమునుండి పుష్పవర్షము గురిసెను; పిపీలికాదిబ్రహ్మపర్యంతముగల జీవరాసులన్నియు బ్రహ్మానందముఁబొందిరి. సహజసుందరులగు స్త్రీలు బాగుగా శృంగారించుకొని, గుంపులుగుంపులుకూడి పురుటిగృహమునకు పసుపు, కుంకుమ, పాలు, పెరుగు-ఈమొదలగు మంగళద్రవ్యములఁ బట్టుకొని, వచ్చి అనేకపాటలను పాడిరి; వారు బాలునకు మంగళహారతులనిచ్చి, పాటలనుబాడిరి; మఱలమఱల వారతనిపాదములకు మ్రొక్కిరి; వందిమాగధపౌరాణికజనంబు లతనికీర్తిని గానముఁజేసిరి; ఒకరుగ్రహించినదానములను మఱియొకరుగ్రహించి, వారు వానిని తదితరుల కిచ్చివేయుచుండిరి; కాని, వారు వానిని దాఁచిపెట్టుకొనలేదు; కస్తూరి, కుంకుమ, పన్నీరు, పసుపు-వీనితో రాజవీథులన్నియు బురదయయియుండెను.

దో॥ 227

ప్రతిగృహములో సంతోషముచే మంగళధ్వనులు చేయఁబడెను; ఎందుచేత? "సచ్చిదానందబ్రహ్మము భూలోకములో నవతరించెను; నగరమంతటను స్త్రీపురుషు లాబాలవృద్ధులు పరమానందభరితులయిరి; సంతోషముచే వారు నలువైపులఁ దిరుగుచుండిరి.

చౌపాయ్ 210

కైకకును సుమిత్రకును చక్కనికుమారులు కలిగిరి; ఆపుత్రుల జననమువలనఁ గలిగిన సుఖసంపదలను శారదయు శేషుఁడును వర్ణింపఁజాలరు; స్త్రీపురుషులసమాజము నయినను వారు చెప్పఁజాలరు. ప్రభువును సందర్శించుటకు రాత్రికూడ వచ్చినదేమో యనునట్లు, అగరుధూపము మొదలగువాని ధూమముతో నగరమంతయు వ్యాపించి, శోభించెను; 'బుక్క—భర్గుండ' మొదలగువాని యెఱ్ఱనిరేణువు లంత

రిక్షమున వ్యాపించి, సంధ్యారాగమువలెఁ గనఁబడెను. మందిరముల లోని మణులసమూహములే, తారాగణములు; రాజమందిరములపై నుండిన సువర్ణకలశములు, చంద్రునివలెఁ బ్రకాశించెను; రాజనగరులో వినఁబడుచుండిన వేదధ్వనులు, సంధ్యాసమయమున వినఁబడుపక్షులధ్వనులవలె నుండెను. "నాయెదుట రాత్రి యెటుల నిలువఁబడియుండఁ గలదు?" అని సూర్యుఁడు చింతించి, యాశ్చర్యపడి, మైమఱచి, యాకౌతుకముఁజూచుచు, నొకమాసమువఱ కంతరిక్షమున నిలిచియుండినట్లు కనఁబడెను. (శ్రీరామజనన మహోత్సవములో వారు సూర్యోదయ సూర్యాస్తమయముల నెఱుంగక, యొకమాసమును గడిపిరి.)

దోహా 228

శ్రీరామచంద్రుఁడు పుట్టినదిన మొకమాసముపొడవయ్యెను; కాని, ఆసంగతి యెవరికిఁ దెలియదు; సూర్యునిరథము నిలిచిపోయెను; ఎట్లుచీకటిపడును? (శంక:—ఎవరికిఁ దెలియనిసంగతి, తులసీదాసున కెట్లు విదితమయ్యెను? ప్రత్యుత్తరము:—గురువుకృపవలన రహస్యమగుసంగతులుసయితము విదితమయ్యెను.)

చౌపాయ్ 211

ఈరహస్య మెవరికిఁ దెలియదు; తనవంశములో శ్రీపతి జన్మించినందులకు సూర్యుఁడు సంతసించి, వారిగుణములను గానముఁజేయుచుఁ బ్రయాణమును సాఁగించెను. తమపూర్వపుణ్యమువలన శ్రీవారి జనన మహోత్సవముఁ జూడఁగలిగినందులకు దేవ, గరుడ, గంధర్వ, కిన్నర, యక్ష నాగ, ముని, సిద్ధులు పరమానందభరితులై, స్వస్థానములకు వెడలిరి; ఓపార్వతీ! నేనొకరహస్యముఁ జెప్పుచున్నాను; వినుము; అది యెవరికిఁ దెలియదు; నీభక్తి దృఢమయినది; కనుక నీకు వినిపించెదను; నీవు పర్వతరాజుకూఁతురివి. కనుక, నీమనస్సు పర్వతమువలె నిశ్చలమయినది; నేనారహస్యము నింతవఱకు నెవరికిఁ జెప్పియుండలేదు; రెండవకంటివానికిఁ దెలియకుండ, నేనును కాకభుశుండియు, మనుజరూపమునుధరించి, అమానుషపుత్త్రోత్సవముఁ జూడఁబోయియుంటిమి. ఆనందమును, ప్రేమయు, భక్తియు మేము పట్టలేక, పిచ్చివారివలె, బ్రహ్మానందభరితులమై, నగరమంతయుఁ దిరిగితిరిగి వచ్చితిమి; నగరములో

నెచ్చటఁజూచినను మంగళధ్వనులు వినఁబడెను; ఎవరియందు రాము నకుఁ బరిపూర్ణకటాక్షము కలదో, వారే మాచర్యలను గ్రహింపఁగ లరు; ఆసమయమున నెవరువచ్చి, యేమేమియడిగినను వారివారికోరికల ప్రకార మాపదార్థములను దశరథమహారాజు వారి కిచ్చెను; ఏనుఁగు లను, గుఱ్ఱములను, రథములను, బంగారు వెండినాణెములను, గోవు లను, రత్నహారములను, చీనిచీనాంబరములను, రాజు దోసిలికొలఁది పంచిపెట్టెను.

దోహ 229

సర్వజనులమనస్సులు పరమానందభరితము లయ్యెను; ఈనల్వు రుబాలురు తులసీదాసుప్రభువులు; "శతమానంభవతి, శతమనంతం భవతి, శతమైశ్వర్యంభవతి, శతమితి శతం దీర్ఘమాయుః" అని మహా రాజునకును అందఱుబాలురకును మహదాశీర్వచనముఁ జేసిరి.

చాపాయ్ 212

ఈప్రకారము కొన్నిదినములుగడచెను; రాత్రి, పగలు, తెలియ కుండ, వారు దినములను గడపిరి; అంతట నామకరణములఁ జేయవలసి యుండునని రాజు గ్రహించి, వసిష్ఠునకు వర్తమానముఁ బంపెను. వారు వెంటనే రాజమందిరమునకువచ్చిరి; అర్ఘ్యపాద్యములనిచ్చి, గురువును పూజించి, "ఓమునిరాజా ! మీరు లెస్సగవిచారించి, ఈనల్వురుబా లురకుఁ దగిన నామకరణముఁ జేయుఁడు" అని చెప్పి నమస్కరించెను. "ఓరాజా! నీబాలురు నిరుపమానులు; పెక్కునామములు వారికిఁ గలవు. నాబుద్ధికిఁ దోఁచినవిధమున వారికి నామములఁ బెట్టుచున్నాను. ఆనందసముద్రుఁడు; సకలసుఖములకురాశి; ఏయానందసముద్రము లోని నీటితుంపరలు మీఁదకునెగిరినందున, మూఁడులోకములు సంత సించునో, అట్టియానందమూర్తి; ఏఁడేఁడు పదునాలుగులోకములకును విశ్రాంతినిచ్చువాఁడును, సుఖధాముఁడును కనుక, నీపెద్దకుమారుఁడు శ్రీరామమూర్తి; సంసారులను పాలించి, పోషించువాఁడు కనుక, కైక కుమారుఁడు భరతుఁడు; ఎవనినామమును స్మరించినంతమాత్రమున, శత్రువులు నశించెదరో, వాఁడు శత్రుఘ్నుఁడు.

దోహా 230

సర్వలక్షణసంపన్నుఁడును, సకలజగదాధారుఁడును, ఉదారుఁడును, రామునకుఁ బ్రియుఁడును, కనుక, సుమిత్రకొమారునకు లక్ష్మణుఁడని, గురువులు వసిష్ఠులవారు పేరుఁబెట్టిరి. (శ్రీరాముఁడు విశ్వమునకు విశ్రామము నిచ్చును; దానిని భరతుఁడు పోషించును; దానిని శత్రుఘ్నుఁడు రక్షించును; ఈమూఁడుగుణములను కలిగియుండుటయే గాక, జగత్తున కాధారభూతుఁడు కనుక, నతనియందు నాల్గులక్షణములు పుట్టెను; అందుచేత నతఁడు లక్ష్మణుఁడు).

చౌపాయి 213

ఈప్రకార మాబాలురు నల్వురకు వసిష్ఠుఁడు నామకరణముఁ జేసి, కొంతవిచారించి, "ఓ రాజా! నీనల్వురుపుత్త్రులు నాల్గువేదములవంటివారు; వారు నాల్గువేదములకుఁ బ్రాణములు; వారు మునీశ్వరుల ధనము; వారే శివునకు సర్వస్వము; వారిబాలక్రీడలఁ జూచి, యెల్లప్పుడు శివుఁడు పరమానందభరితుఁ డగుచుండును; కాకభుశుండియొక్క ప్రాణములు వారే" అని తెలియఁబఱచెను; వారిమాటలను రాజు విని సంతుష్టాంతరంగుఁ డయ్యెను; చిన్నతనమునుండి లక్ష్మణుఁడు, రాముఁడు తనప్రభువని, తెలిసికొని, యతనిచరణములను సేవించెను; భరతశత్రుఘ్నులు పరస్పరానురాగముకలవారై, ప్రభుసేవకులవలె, సంచరించిరి; వారివారియంశలఁ బురస్కరించుకొని, వారొకరినొకరను సరించియుండిరి; ఆఁకవలలో నొకరిశరీరము శ్యామలము, మఱియొకరిదేహము గౌరవర్ణము; ముప్వురుతల్లులు వారిచక్కదనముఁజూచి, దృష్టిదోషము తగులకుండ, నొకగడ్డిపూచఁద్రెంచి, పారవేయుచుండిరి; నల్వురుసోదరులును రూపశీలలావణ్యములలో నొకరినొకరు పోలియుండిరి; కాని, వారిలో రాముఁడు మణిపూస; జనులకుముద్దువచ్చువాఁడు; చంద్రుఁ డుదయించినపుడు కిరణములువలె, నతనిమనస్సులో ననుగ్రహముపుట్టినపు డతనిముఖమున మందహాస మంకురించును. ఒకసమయమున నుయ్యేలలో నతనినిఁ బరుండఁబెట్టి, తల్లి లాలిపాటలఁ బాడును; మఱియొకప్పుడు, బాలుని తల్లి చంకనిడుకొని ముద్దులాడును; మఱియొకసమయమున, నతని "నాకన్నతండ్రీ! నాచిట్టిబాబూ! నాకులదీపమా" అనిపిలిచి, తల్లి సంతోషించును.

దోహా 231

అపరబ్రహ్మము, అనిరంజనుఁడు, అనిర్వికారుఁడు, ఆద్యంతములు లేనివాఁడు, సకలగుణమాయాతీతుఁడు, ఆనందస్వరూపుఁడు, అఖిలాండకోటిబ్రహ్మాండనాయకుఁడు, భక్తివశుఁడై, భక్తులయందు గలదయచేత నతఁడు కౌసల్యచేతిలో నొక చిన్నిపాపఁడై, యాటలులేనివాఁడైనను, నాడుచుండెను. భగవంతునివాత్సల్యమున కంతముకలదా!

చౌపాయ్ 214

కోటిమన్మథులవంటి శరీరసౌష్ఠవము; కాలమేఘమునుగాని నల్లకలువలనుగాని పోలినశరీరము; కమలపత్రములమీఁద నుండిన ముత్యములువలె, నతనిచరణకమలములమీఁదఁ బ్రకాశించుగోళ్లును; వజ్రకులిశాంకుశధ్వజరేఖలతో నొప్పుచుండిన పాదములును; మునిమనస్సుల నపహరించు నూపురధ్వనులును; ఒడ్డాణముతోఁగూడిన కటిప్రదేశమును; మూఁడుమడతలు పడుచుండిన బొజ్జయు; గంభీరమగునాభియు; (దానిలోతు నెవరు కను గొనలేదు, నాభికమలమందుఁ బుట్టిన బ్రహ్మ సయితము దానిపారముఁ జూడలేదు; అనేకవేల దివ్యసంవత్సరములతఁడు దానిలోతుఁ జూచుటకుఁ బ్రయత్నించెను గాని, యతనిప్రయాసయు వ్యర్థమయ్యెను.) అనేకభూషణములతో నలంకరింపఁబడిన భుజదండములును; (విశ్వవిజయముఁ దెలియఁజేయు భుజదండములును); హృదయమునంటి వ్రేలుచుండిన సింహనఖపతకమును; కంఠమునుండి వ్రేలాడుచుండిన ముత్యాలహారమును, రత్నరేకులును; ఉపాసకుల మనస్సుల నపహరించు దివ్యమంగళవిగ్రహమును; శంఖమువంటి త్రిరేఖాయుతకంఠమును; చక్కనిగడ్డము; కోటిమన్మథులఁ బోలినముఖారవిందమును; రెండురెండుపండ్లును; ఎఱ్ఱనిపెదవులును; తీఱగుముక్కును; వర్ణింపశక్యముగాని నుదుటనుండిన చేటుచుక్కయు; శ్రీకారములవంటి చెవులును; నీలమాణిక్యములవంటి కపోలయుగమును; మధురమగు బాలసంజల్పములును; నీలకమలములఁబోలి, కాటుకతోఁ గూడిన నేత్రములును; వంచినధనస్సువంటి కనుబొమలును; నుదుటిపైఁ బడుచుండిన ముంగురులును; ఉదరమువఱకుఁ బడుచుండిన నుంగరములవంటి చిక్కనిజుట్టును; జక్కగఁ దల్లి సవరించినకొప్పును; 'లుంగీ' తోఁ

గప్పఁబడినదేహమును; ముడుకులతోను చేతులతోను భూమిమీఁదఁ బ్రాకుచుండినబాలుని రూపరేఖావిలాసములను శేషుఁడును సరస్వతియు వర్ణింపఁజాలరు; అట్టివానిని నేనెటులవర్ణింపగలను? ఎవ రతనిని స్వప్నములోఁజూచియుందురో, వారే యతనిని దెలిసికొనఁగలరు.

దోహా 232

ఆసకలసుఖధాముఁడు, ఆమాయాతీతుఁడు, ఆమనోవాచామగోచరుఁడు, జననీజనకులభక్తికి వశుఁడై, వారికిఁ గుమారుఁడై పుట్టి, బాల క్రీడలను వారివినోదార్థము చేయుచుండెను.

చౌపాయ్ 215

ఈప్రకారము, జగత్తులకుఁ దండ్రియగువాఁడు బాలుఁడై పుట్టి, కోసలపురజనులకానందమునిచ్చెను;ఓపార్వతీ!ఎవరు రామచంద్రునిచరణములయందు భక్తిఁగలిగియుందురో, వారికీయానందము లభించును. రామునియందు విముఖతగలవారు కోటిప్రయత్నములఁ జేయుచుండినను, సంసారబంధనములను విడఁగొట్టుకొనఁజాలరు; ఏమాయకుఁ జరాచరములు లోఁబడి తిరుగుచుండునో, అట్టిమాయ పరమేశ్వరుని యెదుట భయముచే గడగడవడఁకుచు నిలిచి, మాటలాడును; భగవంతుని భ్రూవిలాసముచే, నది నాట్యముఁజేయును; అట్టిప్రభువును విడిచిపెట్టి, ఓభవానీ! మఱియెవరిని మనము సేవింపగలము? త్రికరణశుద్ధిగ నెవరు నిష్కలుషముగ భగవంతుని భజించెదరో, వారిని భగవంతుఁడు తప్పక రక్షించును. ఈప్రకారము రాముఁడు బాలక్రీడలఁ జేయుచు, పురజనులను సంతోషపెట్టెను. అట్టిపరమేశ్వరుఁడు తల్లిచంకలోనుండి యామెచేఁ బోషింపబడుచుండెను.

దోహా 233

కౌసల్యకుఁ గుమారునియం దధికమగుప్రేమయుండుటచేత, నామెకు దివారాత్రముల గమనము తెలియలేదు; బాలునియందుఁగల దయచేత,నామెవాని నెత్తుకొని,యొకసమయమున ముద్దుపెట్టుకొనును. మఱియొకసమయమున పాటలఁబాడును.

చౌపాయ్ 216

ఒకదినము నామె బాలునకు నీళ్లుబోసి, వానిని శృంగారించి, నొకయుయ్యాలలోఁ బరుండపెట్టి, నిద్రపుచ్చెను; అనంతర మామె

లోనికిఁబోయి, పాయసమును వండి కులదేవత నారాధించెను; పరమా న్నము నామె దేవతకు నివేదించి, వంటశాలకుఁబోయెను; ఆవంట శాలలో నామె పరమాన్నమునుభుజించుచుండిన బాలరామునిఁ జూచెను; ఆమె యాశ్చర్యపడి, ఉయ్యేలలో బాలునిఁ జూచుటకుఁ బరుగెత్తి వెళ్లెను. ఉయ్యేలలోరాముఁ డుయ్యేలలో నిదురించు చుండెను; అచ్చటనుండి యామె వంటశాలకుఁ దిరిగివచ్చెను; ఆశాలలో నామె యథాప్రకారముభుజించుచుండినబాలునిఁ జూచెను; ఆమె ధైర్యమునువిడనాడి కంపమునొందెను; "ఈశాలలోబాలరాముఁ డు పరమాన్నము దినుచుండెను; ఉయ్యేలలో నొకరాముఁడు నిద్రించు చుండెను; ఏమీయాశ్చర్యము. నామతి స్థిమితముఁదప్పెనా? లేక, ఇది యంతయు మాయయొక్కప్రభావమా? ఏదినిశ్చయమో, నాకుఁ దెలియదుకదా!" అని కౌసల్య తనలోఁ దాను జింతించెను. అంతట, రాముఁడు తల్లియొక్కవ్యాకులముఁ జూచి, చక్కనినవ్వు నవ్వెను;

దోహా 234

శ్రీరాముఁడు తల్లికి విశ్వరూపముఁ జూపించెను. అతనిప్రతిరోమ మునకుఁ గోటానఁగోట్లు బ్రహ్మాండములుకలవు.

చౌపాయ్ 217

అనేకకోట్లసూర్యులును, చంద్రులును శివులును, బ్రహ్మలును, బర్వతములును, సముద్రములును, నదులును, వనములును, భూము లును, కాలమును, గర్మమును, గుణదోషములును, బ్రకృతిభావము లును, ఇదివఱకు వినియుండనివియుఁ, జూచియుండనివియు, నామెకు విశదమయ్యెను; ఈప్రబలమగు మాయాప్రభావము నామె చూచి, చేతులజోడించి భయపడి కదలమెదలలేక నిలువఁబడియుండెను; జీవు లను వశముఁజేసికొనుచుండినమాయను, ఆమాయయొక్కపాశము లను విడగొట్టుచుండినభక్తియు—ఈరెండుమూర్తులుకూడ నామెకు విశ్వరూపములోఁ గనఁబడెను; 1 నిద్రించుచుండిన రాముఁడు శాంత రూపుఁడు, మాయారహితుఁడు, త్రిగుణాతీతుఁడు, జ్ఞానాతీతుఁడు; 2 పరమాన్నముఁదినుచుండినరాముఁడు కరుణాసముద్రుఁడు, సర్వసుఖ రాశి, సకలగుణసంపన్నుఁడు; 3 జన్మకాలమున నతఁడు విరాట్స్వరూప

మును తల్లికిఁ జూపించెను; ఈప్రకారమతఁడు తన మూఁడురూపముల నామెకుఁ గనపర్చెను, ఆమెశరీరము పులకరించెను; ఆమె ముఖమునుండి మాటరాలేదు; ఆమె నేత్రములను మూసికొని, మనస్సులో భగవంతుని చరణకమలములకు నమస్కరించెను; ఆమెమనస్సు చంచలమగుచుండుట భగవంతుఁడు చూచి, యథాప్రకారము బాలునివలె నామెకుఁ గన్పడెను-ఆమెకు భయముమాత్రము పోలేదు; అందుచేత నామె స్తోత్రముఁజేయలేకపోయెను; "జగత్తులకుఁ దండ్రియగువాఁడా నాకు మారుఁడు" అని యామె తెలిసికొని భయపడెను. "ఓఅమ్మా! ఈవిషయము నెవరితోఁజెప్పకుము" అని యతఁడు తల్లికి బోధించెను.

దోహా 235

అనేకపర్యాయములు కౌసల్య చేతుల జోడించి నమస్కరించి, "ఓస్వామీ! కటాక్షించి, నీమాయను మాత్రము నామీఁదకుఁ బంపకుము', అనిప్రార్థించెను.

చౌపాయీ 218

అనేకబాలచర్యల నతఁడు చూపించెను; ఆచర్యలఁజూచి, వారిదాసులు పరమానందభరితు లగుచుండిరి; అంతకంతకు వారికి బాల్యదశ పోవచ్చెను; వారికుటుంబమువారు వారిఁజూచి సంతసించిరి; బాలురకు చూడాకరణముఁ జేయుటకు, రాజు గురువునకు వర్తమానముఁ బంపెను; (సామాన్య చక్రవర్తికుమారులకుఁ బోలె. వారికి చూడాకరణముఁ జేయ లేదు; వారు పాయసాంశసంభూతులు); గురువువచ్చిన తరువాత, వారికి చూడాకరణమహోత్సవముజరిగెను; బ్రాహ్మణులధికముగ దానములఁ బుచ్చుకొనిరి; అనంతర మానలువ్వురుసోదరులు నలువైపులఁ బఱుఁగిడుచు, ననేకబాలచర్యలఁ జేయుచుండిరి; ఆహా! ఏమిచిత్రము! మనోవాచామగోచరుఁడగు పరమేశ్వరుఁడు దశరథుని యంగణములో బాలుఁడై విహరించెను; అతనిని భోజనమునకుఁ దండ్రి పిలిచినను, క్రీడాసక్తిచే నతఁడు జతగాండ్రనువిడిచి భోజనమునకు వెళ్లకుండును; కౌసల్యవచ్చి పిలిచినపు డతఁడు గంతులువైచుచుఁ బాఱిపోవును; ఏమహాత్ముని గుట్టును వేదములు తెలిసికొనలేకపోయెనో, ఎవ్వనిసత్తున తుదముట్ట శివుఁడునయితము కనుఁగొనలేకపోయెనో, అట్టి

లోకారాధ్యుఁడు తల్లిచేతికి దొరకెను. అతని ధూళిధూసరశరీరమును రాజు చూచి నవ్వి, యతని నెత్తుకొని తనమెడకుఁ దగిలించుకొనెను.

దోహా 236

చలచిత్తముతో నతఁడు కూర్చుండి యొకముద్దను, వంగియుండి యొకముద్దను, నిలువఁబడియుండి యొకముద్దను, పరుగిడుచు నొక ముద్దను, దిక్కులఁ జూచుచు నొకముద్దను, సగముసగముతిని, పాఱి పోయెను; అతనిపెదవులనిండ దధ్యోదనమంటుకొనియుండెను.

చౌపాయ్ 219

బాలరామునిచరిత్రము సరళముగను శోభస్కరముగ నుండును; దానిని వేదములును, సరస్వతియు, శేషుఁడును గానముఁ జేయును. (అధికపాఠము.)—ఒకరోజున నొకఁ డొకకోతిం దీసికొనివచ్చి; దానిని రాజద్వారమువద్ద నాడించెను. రాముఁడు దానిఁజూచి, పట్టుపట్టి దాని వంటికోతిఁ గావలయుననికోరెను; ఆకోతిఁ దీసికొనివచ్చి తండ్రి యతని కిచ్చినను, రాముఁడు దానినిఁగైకొనక, వెక్కివెక్కియేడ్వసాగెను; అప్పుడు వసిష్ఠుఁ డారాజుం జూచి "ఓరాజా! నామాట సావధానము తో వినుము; కిష్కింధలో సుగ్రీవునివద్ద నొకకోతికలదు; అతనివద్దకు నీవు దూతనుబంపి, నీవాకోతినిమర్యాదగ రప్పించుము" అని బోధించెను; అప్పుడు రాజు సంభ్రమముతో దూతలఁబిలిచి, సుగ్రీవునివద్దకు వారిని బంపెను; వారు కిష్కింధకువచ్చి, సుగ్రీవునిసమీపించి, దశరథునివర్తమానము నతనితోఁ జెప్పిరి; అతఁడు సంతోషించి, వారివెంటను మహావీరునిఁ బంపెను; ఆమహావీరుఁడు సంతోషించుచు రాజమందిరములోఁ బ్రవేశించెను; ఆకోతిని రాముఁడు తనగుండెలమీఁదఁ బెట్టుకొని ముద్దులాడి, దానినిఁ గౌగిలించుకొనెను. హనుమంతుఁడు చిన్న పిల్లకోతి రూపముఁదాల్చి రాముని వెంటనంటియుండెను; రాముఁ డాడుకొనుచుండిన స్థలములలోఁగూడ నతఁడు రామునివద్దనుండెను; ఒకరోజున రాముఁడు గాలిపడగ నెగిరించెను; అది యెగిరి యెగిరి మీఁదికిఁబోయి, తుదకు స్వర్గలోకమునంటెను. ఇంద్రునికోడలు, జయంతునిభార్య, దానిం జూచి యాశ్చర్యపడెను.

దోహా 237

"ఇంతచక్కనిపడగ నెవరెగిరించిరోకదా?" అని యామె విచారించి, యాగాలిపడగను బట్టుకొని దాఁచియుంచెను

చౌపాయ్ 220

"ఓహనుమంతుఁడా! చూచితివా! మనగాలిపడగ నెవరో దాఁచి యుంచిరి?" అని రాముఁడు పలికెను. అప్పుడు వేగముగా హనుమంతుఁడు పరుగెత్తివెళ్లి, జయంతునిభార్యంజూచి, "ఓతల్లీ! ఈగాలిపడగను విడిచిపెట్టుము" అని యడిగెను. "ఓయీ! ఈగాలిపడగ నెగుర వేసినవారిం జూడవలెననియున్నది; కనుక, దానిం గట్టిపెట్టియుంచితిని" అని యామె చెప్పెను. అతఁడు రామునితో నామెకోరినకోరికఁ జెప్పెను. "ఆమెవచ్చి, నన్ను చిత్రకూటపర్వతముమీఁదఁ జూడవచ్చును" అని రాముఁడు పలికెను. హనుమంతుఁ డామాటను జయంతునిభార్యతోఁ జెప్పెను; ఆమె రాముని సందర్శించుభాగ్యము కలుగునని సంతసించి, గాలిపడగను విడిచిపెట్టెను. అనంతరము రాముఁడును సోదరులును హనుమంతునితోఁగూడి సాయంసమయమున గృహమునకు వచ్చి, నాఁటిరాత్రికి విరమించిరి.

దోహా 238

రామచంద్రునిచరిత్ర మపారము; దానినిఁ దుదముట్ట నెవరు చూడఁగలరు? సిద్ధులును మునీశ్వరులును వారిబుద్ధికిఁ దోఁచినవిధమున దానిని వర్ణించిరి.

చౌపాయ్ 221

ఒకరోజున నొకరత్నవర్తకుఁడు రాజువద్దకువచ్చి, రాజున కొక నగఁ జూపించెను; రాముఁడు దానిందీసికొనిపోయి నూతిలోఁ జాఱ విడిచెను. రాజు రామునిఁజూచి, "ఓయీ బాబూ! నగఁదీసికొనిరమ్ము?" అని యడిగెను. ఆవెంటనే నూతిలోనుండి యొకవృక్షముపుట్టెను; దానినుండి ముత్యములు జలజలమని కుప్పతిప్పలుగ రాలుచుండెను; వానిని స్త్రీపురుషులు తీసికొనిపోవుచుండిరి; ఏడుదినము లావృక్షము నిలిచియుండి, తదుపరి యంతర్ధానమయ్యెను; ఒకరోజున నొకవేఁటకాఁడు రాజువద్దకువచ్చి, రాజున కొకచిత్రమగుపక్షినిఁ జూపించెను; రాముఁడు దానిం జూచుటకుఁ దీసికొని, దానిని విడిచిపెట్టెను; "నాపక్షిని నాకుఁ

దీసికొనిరమ్ము" అని వేటకాఁడు మూర్ఖముతో నడిగెను; అప్పుడు, రాముఁడు భూమిలో నొకపక్షిరెక్కను బాతిపెట్టెను; ఆవెంటనే నొక వృక్షముపుట్టెను.

దోహా

ఆవృక్షమునుండి ఫలములు నేలకుఁ బడుచుండెను; ఆఫలముల నుండి చిత్రచిత్రమగుపక్షులు వెడలి యెగురుచుండెను; వానిలోఁ గొన్ని రాజమందిరముపైఁ గూర్చుండెను; మఱికొన్నిపక్షులను బాలురు పట్టుకొని పరుగెత్తిపోయిరి; కొన్నిపక్షుల నయోధ్యాపురవాసులు పెంచిరి; ఈయద్భుతమును దేశదేశముల రాజులువిని, వానిం గొనిపోయి పెంచిరి.

చౌపాయ్ 222

ఒకదినమున నొకపంది ఘురఘురమనుచు రామునివద్దకుఁ బరుగిడి వచ్చెను; రాముఁడు వెంటనే దానికాళ్లఁబట్టుకొని, గిరగిరఁద్రిప్పి, దానిని నేలఁగొట్టెను; అది వెంటనే దివ్యశరీరమును ధరించి, యనేకప్రకారముల రామునిస్తుతించి, "ఓస్వామీ! నేనొకరాజును; హరిదాసులకు నమస్కరింపకపోవుటవలన, నాకీపందిజన్మమువచ్చెను. ఓరక్షకా! నీదర్శనమువలన, నాశాపవిమోచనమయ్యెను" అని చెప్పి యాసూకరరాజు దివ్యలోకములకుఁ బోయెను. ఒకదినమున నొకసింహము బ్రాహ్మణునిగోవును బట్టుకొనెను; రాముఁడు పంచబాణములఁ బ్రయోగించి, దానిని సంహరించెను; దానిశరీరములోనుండి యొకగంధర్వుఁడు వెడలి వచ్చి, రామునకు నమస్కరించి, యనేకవిధముల రాముని నుతించి, "ఓస్వామీ! నేనొకగంధర్వుఁడను; ఒకరోజున నేను నారదునిఁజూచి పరిహాసించితిని; అతఁడు నన్నుశపించెను; మీదర్శనమువలన, నాశాపవిమోచనమయ్యెను;" అనిచెప్పి, యతఁడు స్వలోకమునకు నిష్క్రమించెను. ఒకరోజున సోదరులతోను సఖులతోఁగూడి, రాముఁడు సరయూనదిలో స్నానముఁజేయుచుండెను; రావణుని ప్రేరణవలన, నొకరాక్షసుఁడాసమయమున మొసలివలె నదిలోనికివచ్చి, రామునిఁబట్టుకొని మ్రింగెను. అప్పుడు పురజనులందఱు విచారించి, దుఃఖించుచుండిరి; ఆవెంటనే, రాముఁడు వానిని సంహరించి, బయటకువెడలివచ్చెను; స్వామిం

జూచి, పురజనులు సంతసించిరి. ఒకదినమున సఖులతోను సోదరుల తోఁగూడి, రాముఁడు సరయూనదీతీరమునఁ గ్రీడించుచుండెను; ఆసమయముఁజూచి, రావణుఁడు పక్షిరూపముతో రామునివద్దకు వచ్చి, రాముని దీసికొనిపోవుటకుఁ దలఁచెను; ఆసంగతి రాముఁడు గ్రహించి, బాణమును వానిమీఁదఁ బ్రయోగించెను; ఆబాణముతగిలినందున, వాఁడు గిరగిరఁదిరిగి వచ్చి లంకలోఁబడెను; ఏడురోజులవఱకును, వాఁడు మూర్ఛిల్లిపడియుండెను; అనంతరము వాఁడు లేచి, రామునిప్రతాపమును దలఁచి, సిగ్గుపడెను. ఈబాల రామునిచరిత్రములను విని, వానిని మనస్సునకుఁ బట్టించుకొనవలయును; అటులఁ జేయనివారిని వంచించుటకు బ్రహ్మపుట్టించెనని తెలిసికొనుము. అంతటఁ గొన్నిదినములకు సోదరులునల్వురకు ద్వాదశవర్షములువచ్చెను; ఉపనయనసంస్కారమును వారికి రాజు చేయించెను; గురువుగృహమునకుఁబోయి, రాముఁడు విద్య నభ్యసించెను; అతిశీఘ్రములో నతఁడన్నివిద్యలను నేర్చెను; నాలుగువేదములే నాల్గుశ్వాసలుగఁ గలమహాత్ముఁడు, లోకారాధ్యుఁడు, సకలవిద్యల నభ్యసించెనట! ఇదియంతయు లోకవిడంబనముగాని మఱి యొకటికాదు; సోదరులు నల్వురును చతురగుణశీలసంపన్నులును, సకలవిద్యావినయనిపుణు లయిరి; రాజులకుఁ దగిన సాముివిద్యలను నేర్చిరి; చేతులలో వారు ధనుర్బాణములను ధరించియుండిరి; వారిరూపరేఖావిలాసములఁ జూచి చరాచరలోకము లన్నియు మోహించెను; వారు రాజవీథులలోను సందులలోను సంచరించినపుడాయావీథులలోనివారు నిలువుగ్రుడ్లుఁబెట్టుకొని, వారిం జూచి, తనివితీరక, భ్రమించుచుండిరి;

దోహా 239

అయోధ్యాపురవాసులు, స్త్రీపురుషు లాబాలవృద్ధులు, రామునిఁ దమప్రాణములకంటె నధికముగ భావించి ప్రేమించిరి.

చౌపాయ్ 223

సఖులను సోదరులను రాముఁడు వెంటఁదీసికొని, యరణ్యమునకుఁ బోయి, వేఁటాడును; ఘనమగుజంతువుల నతఁడు వేఁటాడి, నిత్యము వానిని రాజువద్దకుఁ దీసికొనివచ్చి, రాజునకుఁ జూపించును; శ్రీరా

మునిబాణములచేఁ జచ్చినమృగములన్నియు స్వర్గమునకుఁబోయెను; అవియన్నియు పుణ్యజీవులు. అవియన్నియు శరీరములనువిడిచి వైకుంఠమునకేతెంచెను. అతఁడు తల్లిదండ్రులయాజ్ఞలను మన్నించుచుండెను; సోదరులతోను సఖులతోఁగూడి, యతఁడు భోజనముఁజేయుచుండును. ఏప్రకారముప్రవర్తించినయెడల నగరజనులు సంతసించెదరో, రాముఁడాప్రకారము సంచరించెను. దిక్కులఁజూడక తదేకధ్యానముతో నతఁడు వేదపురాణములను వినుచుండెను; తదుపరి, వానిసారాంశమును తమ్ములకు బోధించును; అరుణోదయమునకుఁ బూర్వమతఁడు నిదుర లేచి, తల్లిదండ్రులకును గురువునకును, శిరస్సువంచి నమస్కరించును. వారియాజ్ఞఁగైకొని, యతఁడు దినచర్యలఁ జేయుచుండును. దశరథుఁడు కుమారుని ప్రవర్తనఁజూచి, లోలోపల సంతసించెను.

దోహా 240

సర్వవ్యాపకుఁడు, కళారహితుఁడు, ఇచ్ఛారహితుఁడు, ఆద్యంతములులేనివాఁడు, నిర్గుణుఁడు, నామరూపభేదములులేనివాఁడు-అట్టి భగవంతుఁడు భక్తులకు హితవుఁజేయుటకు నరరూపమును ధరించి, యనేక చిత్రవిచిత్రచర్యలను నడిపించెను.

("బాలచరిత పుని కహహు ఉదారా" అనిపార్వతియడిగిన మూఁడవప్రశ్నకుఁ బ్రత్యుత్తర మింతటితో సమాప్తమయ్యెను.)

ఇతి శ్రీగోస్వామితులసీకృత శ్రీరామచరిత్రమానసే
సకలకలికలుషవిధ్వంసనే, బాలకాండాంతర్గత
పండితజ్వాలాప్రసాదకృత వ్యాఖ్యానుసారే
శ్రీ శ్రీనివాసశర్మకృత ఆంధ్రభాషాయాం
చతుర్థో విశ్రామః.

బాలకాండ పంచమవిశ్రామః

చౌపాయ్ 224

ఓభరద్వాజా! ఇఁక ముందుకథఁ జెప్పుచున్నాను; సావధాన ముగ వినుము; మహాజ్ఞానియగు విశ్వామిత్రఋషి వనములో నొక సిద్ధాశ్రమములో నివసించియుండెను; అతఁడు జపమును, తపమును, యోగమును, యజ్ఞమును జేయునపుడు, మారీచసుబాహువు లనెడి రాక్షసులు వచ్చి, యతనిని భయపెట్టుచుండిరి; అతఁడు యజ్ఞముఁజే యుటఁ జూచి, వారు పరుగిడివచ్చి, యనేకవిఘ్నములఁ జేయుచుండిరి; అందువలన, విశ్వామిత్రునకు విచారముకలిగెను. శ్రీమన్నారాయణ మూర్తివలనఁగాని, యీరాక్షసులకు మరణములేదని యతఁడు విచారిం చెను; ఈరాక్షసులను సంహరించి, భూభారమును హరించుటకు భగ వంతుఁడు భూలోకములో నవతరించెనని యతఁడు తెలిసికొనెను; "ఈవిధమున భగవంతుని దర్శించి, యతనిచరణములకు నమస్కరించె దను; అనేకవిధముల నతనిని బ్రార్థించి, తమ్మునితోఁగూడ నతనిని నాయ జ్ఞసంరక్షణార్థముఁ దీసికొనివచ్చెదను; ఆసకలగుణధాముని, ఆజ్ఞానమూ ర్తిని, ఆసచ్చిదానందస్వరూపుని, నేను నాయజ్ఞముమూలమునఁ గన్ను లారఁ జూచునట్టిభాగ్యము కలుగును" అని యతఁడు చింతించి నిశ్చ యించెను. (విశ్వామిత్రుఁడు తనతపోబలముచే నారాక్షసులను సంహ రించుటకుసమర్థుఁడు; అయిన, నప్పు డతఁడు ద్వాదశవర్షయజ్ఞదీక్షలో నుండెను; కనుక నతఁడు దీక్షకు భంగముకలుగునని యెంచి, వారిని సంహరింపక, విడిచిపెట్టెను)

దోహా 241

అతఁడు విలంబముఁజేయక, శీఘ్రముగా బయలువెడలి, నగర మునకువచ్చి, సరయూనదిలో స్నానముఁజేసి, రాజసభామండపమునకు వచ్చెను.

చౌపాయ్ 225

ఆసమయమున రాజు రాణివాసములో నుండెను; విశ్వామిత్రుని యాగమనము విని, రాజు బ్రాహ్మణులతో నెదురుగవచ్చి, మునీశ్వరు నకు ప్రణామముఁజేసి నమస్కరించెను; అతనిని రాజు సత్కరించి, భక్తి శ్రద్ధలతో నర్ఘ్యపాద్యములనిచ్చి పూజించి,సుఖాసనముపైఁ గూర్చుండఁ బెట్టెను. "ఓమునిరాజా! ఈదినమున మీదర్శనమువలన ధన్యుఁడనయి తిని; నావంటియదృష్టవంతుఁడు లేడు." అని రాజు విన్నపముఁజేసికొని, యనేకపదార్థముల నతనియెదుట నుంచెను; అతఁడు వానిని భుజించి, ప్రసన్నుఁడయ్యెను అనంతరము, తండ్రిగారియాజ్ఞఁ బురస్కరించుకొని, నల్వురుసోదరులువచ్చి, మునిచరణములకు నమస్కరించిరి; రామునిఁ జూచినంతనే, విశ్వామిత్రునివైరాగ్యము వికలమయ్యెను; చకోరములు చంద్రునిఁజూచి భ్రమించువిధమున, విశ్వామిత్రుఁడు రాముని పూర్ణ చంద్రముఖముఁ జూచి, పరవశుఁడయ్యెను; "ఓమునిరాజా! ఎన్నఁడును రానట్టితమరు నేఁడువచ్చితిరి; తమరాకకుఁ గారణముఁజెప్పుఁడు; విలం బముఁజేయక మీకోరిక నీడేర్చెదను." అని రాజు చేతులజోడించి పలి కెను. "ఓరాజా!నీవలన నొకసహాయముఁగావలెను; రామలక్ష్మణుల నిరు వురను నావెంటఁబంపుము; వారు రాక్షసులను సంహరించెదరు; అందు వలన నాకోరిక సిద్ధించును.

దోహా 242

"ఓరాజా! ఏమియు నీవు విచారింపకుము; సంతోషముతో నీకుమారులఁ బంపుము; మోహమును నజ్ఞానమును విడిచిపెట్టుము; నీకుమారులు తప్పక రాక్షసులను సంహరింపఁగలరు; అందువలన నీకుఁ గీర్తివచ్చును; నీధర్మము నిలువఁబడును; నీకుమారులకుఁ గల్యాణమగు ను." అని మునిపలికెను.

చౌపాయ్ 226

మునిచెప్పినమాటలు రాజునకు హితవుగ లేవు; ఆమాటలవలన నతనిగుండెలు విడిపోయెను; ఆరాజుముఖము వాడిపోయెను. "ఓముని రాజా! నాకు వృద్ధాప్యములో నల్వురుకుమారులుకలిగిరి; ఈసంగతి విచారింపక, మీరు నన్నడిగితిరి. భూములు, గోవులు, ధనము, కోశ

భాండాగారములు, చతురంగబలములను మీరు కోరినయెడల నిచ్చెదను; దేహమును ప్రాణములకంటె నధికము లేదు; వానినిసయితము క్షణములో నిచ్చెదను. ఓస్వామీ! నాకుమారులు నాప్రాణమువంటివారు; అందులో, రాముని లేశమైనను విడిచిపెట్టియుండలేను; గనుక యిచ్చుటకు వల్లకాదు. ఆఘోరరాక్షసు లెక్కడ? ఈ నాగారాబుపసిబిడ్డ లెక్కడ! వారికిని నాబిడ్డలకు నెంతవ్యత్యాసముకలదు!" అని రాజు దీనుఁడై పలికెను. ఆమాటలధోరణిఁబట్టి, కుమారులయం దతని కంతదయకలదని విశ్వామిత్రుఁడు గ్రహించి, సంతోషించెను. అనేకప్రకారముల వసిష్ఠుఁడు రాజునకు బోధించెను. "ఓరాజా! నీకుమారుఁడు మనుజమాత్రుఁ డని భ్రమపడకుము; భూభారమును హరించుటకు సాక్షాద్భగవంతుఁడు నీగర్భమునఁ బుట్టెను; విశ్వామిత్రుఁడు మహాతపస్సంపన్నుఁడు; కోరినవరము నిచ్చెదనని ప్రతిజ్ఞఁ జేసియుంటివి; నీవంశములో నీతాతముత్తాత లోకరయిన, నాడినమాటను తప్పలేదు; కనుక, నీకుమారుల నతనివెంటఁ బంపుము; ఏమియు భయములేదు" అని వసిష్ఠుఁడు రాజునకుయథార్థముఁ జెప్పెను; అన్నిసంగతులనురాజువిని, కులధర్మమును తెలిసికొని, స్వాస్థ్యముఁబొందెను. అప్పుడు రాజు రామలక్ష్మణులనురప్పించి, వారినిఁ దనహృదయమున కప్పలించుకొనెను. "ఓ మునిరాజా! ఈరామలక్ష్మణు లిరువురు నాప్రాణములఁబోలినవారు; వారికి మీరే తల్లిదండ్రులు; మీరుతప్ప, వారికి మఱియొకరు దిక్కులేదు." అని రాజు పలికి,

దోహా 243

కుమారుల నిరువురను విశ్వామిత్రున కప్పగించెను; అంతట వారిని రాజు ఆశీర్వదించెను. అంతఃపురములోనికి వారు వెళ్లి, తల్లులకు నమస్కరించి వెడలిరి.

సోరఠా 28

ఆకృపాసాగరులు, ఆమతిధీరులు, ఆజగన్నాటకసూత్రధారులు, ఆపురుషసింహములు లిరువురు, యజ్ఞసంరక్షణార్థము, మునివెంట నడచిరి.

చౌపాయీ 227

(అధికపాఠము:-అప్పుడు రాముఁడు హనుమంతునిఁజూచి "వనము నకుఁ బోము! నేనరణ్యమునకు వచ్చినపుడు, నిన్నుఁ గలియువాఁడను.)

రాముని నేత్రములు జలజారుణములు; వక్షస్థలము విశాలము; బాహుదండములు దీర్ఘములు; నీలకమలములును తమాలమును పోలిన శరీరము; ఇంతచక్కనివాఁడు పీతాంబరముఁగట్టుకొని, ధనుర్బాణములనుధరించి, మునివెంట నడచెను; అంబులపొదిని వీపున కతఁడు కట్టుకొనెను. రామునిశరీరము శ్యామలము; లక్ష్మణునిశరీరము గౌరవర్ణము; ఈమహానిధులు విశ్వామిత్రునకు లభించెను. "ఇతఁడు సాక్షాత్పరమేశ్వరుఁడు; ఇదినిశ్చయము; నానిమిత్త మితఁడు తండ్రిని విడిచి నాతోడ వచ్చెను" అని ముని తనలోఁ జింతించెను. మార్గములో నతఁడు తాటక యనురాక్షసిని రామునకుఁ జూపించెను; మునిమాటలను వినినవెంటనే, తాటక పరుగిడివచ్చెను. ఒక్కబాణముతో రాముఁడు దానిని సంహరించెను; దానిదీనత్వమును రాముఁడు చూచి, దానిని కటాక్షించి, దానికి స్వర్గమునిచ్చెను. "రాముఁడు నిశ్చయముగ నానాథుఁడు; నా ప్రభువు" అని విశ్వామిత్రుఁడు నిశ్చయించుకొని, రామునకు విద్యనుపదేశించెను; 'బల, అతిబల' అను రెండువిద్యల నతఁడు రామునకిచ్చెను; ఆవిద్యలవలన క్షుత్పిపాసలుండవు; శరీరము బలముగనుండును; శరీరకాంతి యధికమగును.

దోహా 244

సాంగోపాంగముగ నస్త్రశస్త్రములను రామున కతఁ డుపదేశించెను; ఆశ్రమమున కతఁడు వారినిఁదీసికొనిపోయి, కందమూలఫలములను భుజించుటకు వారికిచ్చెను.

చౌపాయ్ 228

ప్రాతఃకాలమున రాముఁడు లేచి, మునీశ్వరునకు నమస్కరించి, "ఓమునిరాజా! నిర్భయముగ మీరు యజ్ఞముఁజేయ నారంభింపుఁడు" అనిచెప్పెను. మునులతోఁగూడి విశ్వామిత్రుఁడు యజ్ఞదీక్షలోఁ బ్రవేశించెను; రాముఁడు ధనుర్బాణములను ధరించి, యజ్ఞవేదికను సంరక్షించుచుండెను. ఆసంగతి సతనిశత్రువులగు మారీచుఁడు మొదలగు రాక్షసులు విని, యజ్ఞముఁ బాడుచేయుటకుఁ బరుగిడివచ్చిరి; రాముఁడొకబాణమును మారీచునిపైఁ గుఱిజూడక ప్రయోగించెను; ఆబాణముతోఁగూడ వాఁడు (400) నాలుగువందలయోజనములు దాఁటిసముద్ర

మవతలఁ బడెను; అగ్నిబాణముఁ బ్రయోగించి, సుబాహువుని సంహరించెను. లక్ష్మణుఁడు రాక్షససైన్యములను సంహరించెను. రాక్షససైన్యములు పికాపికలై నలువైపులఁ జెదరిపోయెను. ఆసోదరుల నిరువురను, దేవతలు, మునులు నుతించిరి. కొన్నిదినములు వారు ఋషులతోఁ గూడి యుండిరి; వారిమీఁద నతనికి దయవచ్చెను; అతనియందు వారికి భక్తి కలిగెను; అతఁడు సర్వజ్ఞుఁడైనను, వారు చదువుచుండిన పురాణములను సావధానముగ వినుచుండెను. రాముని విశ్వామిత్రుఁ డాదరించి, "ఓరామా! నీవు స్వయముగా చూడఁదగినచిత్ర మొకటికలదు; జనకచక్రవర్తిచేయుచుండిన ధనుర్యజ్ఞముఁ జూచుటకుఁబోయెదము" అని చెప్పెను. ఆప్రకారము రామలక్ష్మణులు విశ్వామిత్రునితోఁ గలసి, జనకునిపట్టణమునకు బయలువెడలిరి మార్గములో వారొక ఋష్యాశ్రమముఁ జూచిరి; జీవజంతువు లెవ్వియు నచ్చటఁ గన బడవు; అచ్చటఁ బడియుండిన నొకశిలను రాముఁడుచూచి, దానిసంగతిఁ జెప్పుమని విశ్వామిత్రుని నడిగెను; ఆశిలయొక్క పూర్వవృత్తాంత మంతయు నతఁడు రామునకు విశదపఱచెను; (అహల్యయను నొకత్రిలోకసుందరిని బ్రహ్మ సృజించి, యామెను గౌతమమహర్షికిచ్చి వివాహముఁ జేసెను; ఆమె యందనురాగముకలవాఁడై, గౌతముఁడు గృహములో లేనిసమయముఁజూచి, దేవేంద్రుఁ డామెతో రమించెను. గౌతముఁ డంతసంగతియు జ్ఞానదృష్టిచేఁ జూచి, వారిరువురను శపించెను; అందుచేత నామె శిలయై యాశ్రమములోఁ బడియుండెను.)

దోహా 245

"ఓరఘువీరుఁడా! అహల్య శాపవశముచే శిలయై పడియున్నది; ఆమె నీచరణకమలపరాగము నభిలషించుచున్నది; ఆమెను కటాక్షింపుము; ఆమెమీఁద నీపాదధూళిఁ బ్రసరింపఁజేయుము" అని విశ్వామిత్రుఁడు చెప్పెను.

ఛాంద్ 28, 29, 30, 31

పరమపవిత్రములగు రాముని చరణారవిందములు సకలదుఃఖములఁ బోఁగొట్టును; అపావనము లాశిలను సోకినమాత్రమున నామె, నిదురలోనుండివలె, లేచి నిలువఁబడెను; భక్తసుఖదాయకుఁడగు రాము

చంద్రునిఁ జూచి, యామె చేతులనుజోడించికొని నిశ్చేష్టురాల య్యెను; ఆమెశరీరము మైమఱచెను; ఆమెశరీరము పులకరించెను; ఆమె ముఖమునుండి మాటలు వెడలలేదు; అహల్య యదృష్టవంతురాలు; ఆమెనేత్రములవెంబడి యానందబాష్పములు వరదలై కారుచుండెను. ఆమె మఱలమఱల రామునిపాదములపైఁబడిఁ నమస్కరించెను. కొన్ని గడియల కామె గుండెలను దిట్టముఁజేసికొని, రామునియెదుట నిలువఁ బడి, భక్తిశ్రద్ధ లుప్పతిల్ల, మృదుమధురవచనములతో నిట్లు స్తుతిం చెను:—

"ఓరామా! నిన్ను జ్ఞానముచేఁ దెలిసికొనఁగలరు; జయజయ! ఓరఘురామా! నేను స్త్రీని; పాపాత్మురాలను; నీవు జగత్పావనుఁడవు; నీవు రావణుని సంహరించుట కవతరించితివి; ఓభక్తసుఖదాతా! ఓక మలనేత్రుఁడా! ఓభవభయమోచనుఁడా! ఓస్వామీ! రక్షింపుము; రక్షింపుము; నేను నీశరణుఁజొచ్చెద. నేచేసినపాపమునకుఁ దగినట్లు గౌతముఁడు నన్ను శపించెను; ఆశాపము నామేలునకేవచ్చెను; నాభర్తకు నిందుగ నాయం దనుగ్రహముకలదు. భవసాగరమును దాఁటించుటకు సమర్థుఁడవగునిన్ను కన్నులారఁ జూచునట్టిభాగ్యము కలిగెను. నీసంద ర్శనమువలనఁ గలుగుభాగ్యము శివుఁడు పూర్ణముగఁబొందెను;ఓనాథా! నాది యొకవిన్నపముకలదు; నేను మూర్ఖురాలను; నేనేమివరములఁ గోరను; తుమ్మెదవలె, నామనస్సు సదా నీచరణకమలపరాగము నంటు కొనియుండునట్లు ప్రసాదింపుము; నీపాదారవిందములనుండి వెడలిన గంగను శివుఁడు శిరస్సుపై ధరించెను; ఆనీపాదములకు సదా బ్రహ్మ నమస్కరించును; ఓదయాసాగరుఁడా! నీపాదములను నాశిరముపై నుంచితివి." అని యీప్రకారము గౌతమధర్మపత్ని రామునిస్తుతించి, అనేకపర్యాయము లతనిచరణములమీఁదఁబడి నమస్కరించెను. ఆమె మనోభీష్టమును రాముఁడు నెఱవేర్చెను; ఆమె సంతసించి భర్తవద్దకుఁ బోయెను.

దోహా 246

హరి దీనబంధువు; అతని నిర్హేతుకజాయమానకటాక్షము భక్తుల యందుఁ బ్రసరించును; "ఓమనస్సా! కపటకుచోద్యములను విడిచి, భగ

వన్నామస్మరణఁజేయుము; పరమేశ్వరుని ధ్యానింపుము; పరంధాముని భజింపుము" అని తులసిచెప్పెను.

చౌపాయ్ 229

విశ్వామిత్రునితోఁగూడి, రామలక్ష్మణులు బయలువెడలిరి; త్రిలోకపావనియగుగంగను వారు మార్గములోఁ జూచిరి; ఇరువురు సోదరులు గంగకు నమస్కరించిరి; ఆత్రిపథగామినిఁ జూచినందున, వారిమనస్సులు సంతోషముచే నుప్పొంగెను; అధికపాఠము:—(విశ్వామిత్రునకు నమస్కరించి, రాముఁడు గంగోత్పత్తినిగుఱించి చెప్పుమని ప్రార్థించెను, ఏవిధమున భూలోకమునకు గంగ తీసికొనిరాఁబడెనో, విశ్వామిత్రుఁ డాకథనుఁ జెప్పనారంభించెను:—"ఓరామా! మీవంశములో సగరుఁడని యొకరాజుండెను; అతఁడు త్రిలోకప్రఖ్యాతిఁగాంచెను. చక్రవర్తి భార్య లిరువు రతనికిఁ గలరు; కేశిని పెద్దభార్య; సుమతి రెండవభార్య; సంపదలు వారికి లోపములేదు; కాని, కుమారులులేని లోపమువలన, రాజు విచారించుచుండెను; ఓరామా! ఆవిచారముచే నతఁడు భార్యలతోఁ గూడి వనమునకుఁబోయెను; ఆవనములో ననేక ఫలవృక్షములుకలవు; అచ్చట భృగుమహర్షి నివసించియుండెను; అతని యాశ్రమము చక్కగనుండెను; అతఁడు తేజశ్శాలి; తపోధనుఁడు.

దోహా 247

"ఆవనములో సగరుఁడు నూఱుసంవత్సరములు ఘోరమగు తపము నాచరించెను; అతఁడు భృగుమహర్షి ననేకవిధముల నుతించెను; ఆముని సంతసించి, రాజుం జూచి "ఓరాజా! వరము నడుగుము" అని చెప్పెను.

చౌపాయ్ 230

"సగరుఁ డతనికి నమస్కరించి, తనకుఁ గుమారులు లేనిలోపము నతనితోఁ జెప్పెను; మునీశ్వరుఁడు రాజును దీవించి, యతనికి వరము నిచ్చెను; భృగుఋషి రాణులఁజూచి, "ఓతల్లులారా! మీమీకోరికలఁ జెప్పుఁడు" అనిపలికెను. అతనిపలుకులను వారు విని, "ఓమహారాజా! మీ కేదిశ్రేష్ఠమనితోఁచునో, దానినే ప్రసాదింపుము;" అని వారు పలికిరి; కేశిని యొక్కకుమారునే యడిగెను; సుమతి, 60,000 లమంది కుమారులఁగోరెను. "తథాస్తు" అని ముని ఆశీర్వదించెను.

ఈవరములఁబడసి, సగరుఁడు రాణులతోఁగూడి, భృగువునకు నమస్కారముఁజేసి, యనేకప్రకారముల నతనినిస్తుతించెను; తదనంతరము యతఁడు భార్యలతో అయోధ్యానగరమునకువచ్చెను; వారు సుఖముగ జీవించియుండిరి; ఇట్లు కొన్నిదినములుగడచెను; శుభలగ్నమున, శుభ దినమున, కేశినికి యొకకుమారుఁడు కలిగెను; వాఁడే అసమంజసుఁడు; సుమతికి యొక తుంబి పుట్టెను; అందులో, 60,000 లమంది చిన్నబాలురు మిలమిలలాడుచుండిరి; పుత్రోత్పత్తికి రాజు సంతోషించి, పుణ్యాహావచనముఁ జేయించెను; రాజు ప్రసన్నుఁడై, బ్రాహ్మణులకు షోడశమహాదానములనిచ్చెను; గురువులను, గణపతిని, పార్వతీపరమేశ్వరుల నతఁడు పూజించెను; ఆయరువదివేలమందిపిల్లలను వేర్వేఱ నేతికుండలలోఁ బెట్టించెను.

దోహా 248

"ఓఘునశ్యామరామా! ఈప్రకార మతనికిఁ గుమారులుకలిగిరి; అతనిమనోరథము సిద్ధించెను; దివారాత్రము లానందములో నతఁడు మునిఁగియుండెను.

చౌపాయ్ 231

"పురజనులందఱును సుఖముగ నుండిరి; సగరునకు దుఃఖముపోయెను; అంతకంతకు వారికి బాల్యదశవచ్చెను; వారు బాలక్రీడలలో విహరించుచుండిరి; ఈశుభకార్యములచే, వారిమనోభిలాషములు సిద్ధిఁబొందెను; ఆనందమున వారనేకదినములు గడపిరి; అయోధ్యానగరమున కుత్తరమున సరయూనది నిర్మలజలములతోఁ బ్రవహించుచుండును; సగరునికుమారు లానదిలో నిత్యము స్నానముఁజేయుచుండిరి. పురజనులకుమారుల నసమంజసుఁడు నావలోఁ గూర్చుండ బెట్టుకొని, వారిని సరయూనదిలోఁ ద్రోసివేసెను; ఓరామచంద్రా! కుమారులమరణమునకు నగరజనులు దుఃఖించిరి; రాజు సింహాసనము నధిష్ఠించియుండ, నతనివద్దకుఁ బురజనులు వచ్చి, నమస్కరించి, "ఓరాజా! నీవు జనరంజకముగ రాజ్యముఁ బరిపాలించుచుంటివి; కాని, నీకుమారుఁడు, అసమంజసుఁడు, మాకిందఱకును గాలునివలెఁ గన్పడును; ఓప్రభువా! మేము నీదేశమును విడిచిపెట్టినగాని, మాకీక్లేశము పోదు.

దోహా 249

"నీకుమారుఁడు ఘోరమగు పాపకార్యములఁ జేయుచుండును; మాకుమారుల నతఁడు సరయూనదిలోఁ ద్రోసి చంపెను; నీకు వాఁడు నీప్రాణములవంటివాఁడు; కాని, మాకుమాత్రము శత్రువు" అని మొఱఁ బెట్టుకొనిరి.

చౌపాయి 232

జనులదీనాలాపములను రాజు విని, స్థైర్యమునవలంబించి, అసమంజసుని దేశోచ్చాటనముఁ జేయించెను; అసమంజసుఁడు గొప్పయోగి; అతఁడు నగరమునువిడిచి, దానిపొలిమేరలకు వచ్చి, యోగబలముచే నామూబాలకులను వారివారితండ్రులవద్దకుఁ బంపెను. అసమంజసుని కుమారుఁడు అంశుమంతుఁడు; అంశుమంతుఁడుకూడ సకలగుణశాలి; అతనికీర్తి మూఁడులోకములలో వ్యాపించెను; ఎటుల మత్స్యము జలములకొఱకు ధ్యానించునో, సగరుఁ డటుల అసమంజసునికొఱ కభిలషించెను; పురజనులు సంతోషించుచు వారివారిస్వగృహములకు విశ్రమించిరి; రాజుయొక్కయుదారగుణమును వారు ప్రసంగించుచు, నడచి వెళ్ళిరి; వారిమనస్సులు స్థిరపడెను. తదుపరి, "అయ్యో! నాకు వేగముగా వృద్ధాప్యమువచ్చెను," అని రాజు చింతించి, మంత్రులను గురువులను పుత్రులను రప్పించి, "అయ్యా! మీరందఱును హిమాచలవింధ్యాచలమధ్యస్థప్రదేశమునకు వచ్చి, నన్ను కలయుఁడు" అని వారికిఁ జెప్పి, యచ్చటికి రాజు వెళ్లెను. అచ్చట నొకచక్కనివేదిక నతఁడు కట్టించెను; దానిగొప్పఁదనమును వర్ణింప శక్యముకాదు. అతఁడు యజ్ఞముఁ జేయ నారంభించి, యొకగుఱ్ఱమును విడిచిపెట్టెను; ఆయశ్వము సర్పము వలె నతివేగమున నడచెను.

దోహా 250

"దేవేంద్రుఁ డాసంగతి విని, భయపడి, యాయశ్వమును దొంగిలించెను; అతఁడుచేసినతంత్ర మెవరికిఁ దెలియదు.

చౌపాయి 233

"ఇంద్రుఁ డాగుఱ్ఱముఁ దీసికొనిపోయి, కపిలమహామునిసమీపమున విడిచిపెట్టెను; ఆసంగతి యెవరికిఁ దెలియదు; అతఁడు దానిం దీసికొనిపోవుచుండ నెవరును చూడలేదు. ఆగుఱ్ఱము వెంబడి మహాయో

ధులు నడచుచుండినను, వారికిసయితము తెలియలేదు; వారికి గుఱ్ఱము కనఁబడలేదు. వారందఱు రాజువద్దకువచ్చి, 'ఓరాజా! మీతోఁజెప్పు టకు మాకు భయముకలుగుచున్నది; గుఱ్ఱము నెవరుతీసికొనిపోయిరో, మాలో నొకరికయినఁ దెలియదు; మీయాజ్ఞప్రకారము నడచుకొను వారము' అనిచెప్పిరి. వారివచనములను విని, రాజు విస్మితుఁడయ్యెను; అతఁడు వెంటనే కుమారులకు వర్తమానముఁబంపెను; 'ఓయీ! మీరు నలువైపులకు బోయి, గుఱ్ఱమును వెదకి, శీఘ్రముగాతీసికొనిరండు' అని రాజు వారి కాజ్ఞాపించెను. వారు తండ్రికి నమస్కరించి, బయలు వెడలిరి. ఆయఱువదివేలమందికుమారులును దేవేంద్రునితోసమానముగు బలవంతులు; గొప్పధనుర్ధరులు; రణధీరులు; రణశూరులు; వారిదండ యాత్రఁ జూచి, భూదేవి గడగడవడఁకెను; జీవజంతువులన్నియు జీవములపై నిరాశఁజేసికొనెను. వాపీకూపతటాకములను, పర్వతములను, వనములను, నదులను, నగరములను, గుహలను, మునియాశ్రమములను సర్వమును వారు వెదకిరి.

దోహా 251

"ఈప్రకారము వారన్నిప్రదేశములలోను గుఱ్ఱమును వెదకి, దానిం గానక, విచారగ్రస్థులై, రాజువద్దకు వచ్చి, 'ఓమహారాజా! అన్నిప్రదేశములను మేము కలయఁజూచితిమి; కాని మాకు గుఱ్ఱము నొరకలేదు' అని విన్నవించిరి.

చౌపాయ్ 234

"అప్పుడు రాజు వారిమాటలను విని, 'ఓయీ! మీరు భూమిని త్రవ్విచూడుడు' అనిచెప్పెను; ఆమాటప్రకారము వారు తూర్పుదిక్కునకు వచ్చిరి; వారిచేతులు వజ్రముతోసమానములు; ఒకయోజనముపొడుగున వారు భూమినిఁద్రవ్వి పెకలించిరి, వారిబలపరాక్రమములఁ జూచి దేవతలు భయపడిరి; 'ఓయీ దేవతలారా! మీరు భయపడవలదు; ఈసగరునికుమారు లందఱు నశించిపోఁగలరు' అని బ్రహ్మ వారికి బోధించెను. సగరునిపుత్రులు భూమిని శోధించి, పాతాళమునకు వచ్చి, వారొకదిగ్గజముఁ జూచి, దానికి నమస్కరించి వృత్తాంతమంతయు విన్నవించిరి; అచ్చటనుండి, దక్షిణదిశకువచ్చిరి; అచ్చట నొకదిగ్గజమును చూచిరి; మొదటిదానికంటె నిది మిక్కిలి యుజ్జ్వల

ముగనుండెను; దానికినమస్కరించి, పశ్చిమదిశకువచ్చిరి; అచ్చట మూఁడవదిగ్గజమునకు ప్రదక్షిణము చేసి నమస్కరించి, యుత్తరదిశకువచ్చిరి; అచ్చట నొకశ్వేతదిగ్గజముఁజూచి, సంతోషించిరి; తదుపరి, వారు కపిల మహామునిం జూచిరి; గాని తుదముట్ట వారు భూమిం జూడలేదు; అంతలో నాల్గువైపులనుండి సముద్రపునీరు వచ్చి క్రమ్మివేసెను.

దోహా 252

“కపిలమహామునిసమీపమునఁ గట్టఁబడియుండిన గుఱ్ఱమును వారు చూచి, కోపించిరి; వారికి వినాశకాలము సంప్రాప్తమయ్యెను.

చౌపాయ్ 235

“‘ఓరీ! దుష్టుఁడా! నీకొఱకుఁ బృథివి యంతయు నాల్గుదిక్కులలోఁ జూచితిమి; ఇచ్చటకువచ్చి నీవు దాఁగియుంటివా’ అని యొకఁడు పలికెను; ‘మే మనేకదొంగలఁ జూచియుంటిమి; కాని, వీనివంటిగడుసు దొంగ లేడు’ అని యొకఁడు చెప్పెను. ‘పరులధనము నపహరించి, పాతాళమునకువచ్చి వీఁడు మునివేషమునుధరించెను’ అని మూఁడవ వాఁడు పరిహాసమునుజేయుచుండెను; ‘ఓరీ! వీనిముఖలక్షణములఁ బట్టి చూచిన, వీఁడు మునివలెఁ గనఁబడఁడు; అదిమాత్రము తెలిసికొనుఁడు’ ‘ఓరీ! వీఁడు గుఱ్ఱము నపహరించి, బకధ్యానముఁ జేయుచుండెను’— అని మఱియొకఁడు పోటుకుమాట నాడెను; ఆమాటను కపిలుఁడు విని, నేత్రములవిప్పి, వారిం దేఱిచూచెను ఆక్షణము, (60,000) అఱువదివేలమందియు భస్మమయిరి. ఓపార్వతీ! ఆలోచింపక మాటఁజెప్పిన వానికి, యమృతము విషమగును; చేదు కారమగును; తెలిసితెలిసి పోగరుఁబోతుతనముచే నిప్పును చేతిలోఁ బెట్టుకొనినవాఁడు తగులఁబడక యుండునా? ఓరామా! తెలిసితెలిసి విషముఁ ద్రాగినవాఁడు చనిపోవక యుండునా? ముందువెనుకల నాలోచింపక, మునిపైఁ గోపించిరి; అందుచేత, వారుకాలిపోయి భస్మమయిరి. అప్పుడుసగరుఁడు అంశుమంతునకు వర్తమానముఁబంపి, యతనినిరప్పించి, ‘ఓకుమారా! నీతమ్ము లెవరును రాలేదు; నీవు వారిని వెదకి, వారిం దీసికొనిరమ్ము” అని యతనితో జెప్పెను.

దోహా 253

“మాటిమాటికి రాజు అంశుమంతునిదీవించి, ‘ఓనాయనా! నీవే

నాప్రాణముల కాధారము సుమా! వారిని వెదకి తీసికొనిరమ్ము. గుఱ్ఱ మునుకూడఁ దీసికొనిరమ్ము' అని చెప్పి, రాజతనిం బంపెను.

చౌపాయ్ 236

''కుమారుఁడు తండ్రిచరణములకు నమస్కరించి బయలువెడలెను; అంశుమంతుఁడు విష్ణుభక్తుఁడు; కులదీపకుఁడు సుమా! ఓరామా! అచ్చటచ్చట మునులయాశ్రమములఁ జూచి, అతఁడు వారికి నమస్కరించి, సోదరులసమాచారము నడుగుచుండెను. అతఁడు పన్నగనాథుని దీవనలఁ బొందెను; దిగ్గజముల కతఁడు నమస్కరించెను; ఈప్రకార మతఁడు వెదకుచు బయలువెడలెను; ఈసమయమున సుమతియొక్క సోదరుఁడు గరుడుఁడు, అంశుమంతునిఁ గలిసెను; అతనికి గరుడుఁడు మేనమామ. మేనమామచరణముల కతఁడు నమస్కరించెను; మేనల్లుని యతఁడు దీవించి, సోదరుల మరణవృత్తాంతమునంతయుఁ జెప్పెను; వారిమరణమున కంశుమంతుఁడు శోకించి, విచారించెను; ఒకజలాశయమును మేనమామ చూపించెను; అందులో నంశుమంతుఁడు స్నానముఁ జేసి, క్రమముగ సోదరులకు జలతర్పణములనిచ్చెను; అప్పు డతనిని మేనమామ చూచి, 'ఓనాయనా! నేనొకసంగతిఁ జెప్పెద; దానిప్రకారము చేయుము'అని పలికెను.

సోరఠా 29

''ఓతండ్రీ! ఏవిధమునన్నైన గంగను భూలోకమునకుఁ దీసికొని వచ్చుటకుఁ బ్రయత్నముఁ జేయుము; దానిని దర్శించుటవలన, సకల పాపములు పోవును; దానిలో స్నానముఁజేయుటవలన సకలసుఖములఁ బొందవచ్చును.

చౌపాయ్ 237

'' 'ఆప్రకారము గంగను తీసికొనివచ్చినయెడల, నీసోదరు లఱువదివేలమందియు తరించెదరు.' అని మేనమామ చెప్పెను. మేనమామమాటల నతఁడు విని సంతోషించెను; వారిరువురుకలసి, కపిల మహామునివద్దకు వచ్చిరి. అప్పుడు గరుడుఁడు మునిచరణములకు నమస్కరించెను; పూర్వవృత్తాంతమంతయు నతఁడు వారిరువురతోఁ జెప్పెను; అతఁడు వారికి గుఱ్ఱము నప్పగించెను; అంశుమంతుఁడు దానిని గుఱుతు పట్టి పోల్చెను. ఓరామా! అతనితోఁ గూడి మేనమామ కొంత

దూరమువచ్చి, స్వగృహమునకు వెళ్లెను. గుఱ్ఱమును దీసికొని, అంశు మంతుఁడు రాజువద్దకువచ్చి, తండ్రికి నమస్కరించి, సోదరుల మరణవృత్తాంత మంతయు వారికి విన్నవించెను; తదుపరి, కపిల మహాముని యేవిధమున గుఱ్ఱమునిచ్చెనో, నాసంగతికూడ చెప్పెను. అశ్వము దొరికినందుకు సగరుఁడు సంతోషించి, కుమారులమరణము నకు దుఃఖించెను; అతఁడు యాగమును సమాప్తముఁజేసి, బ్రాహ్మణుల కనేకదానముల నిచ్చెను. అతఁడు న్యాయముగ రాజ్యముఁబరిపాలించి నందున, నతనిప్రజలు సకలసుఖములఁ బొందిరి.

దోహా 254

"అనంతరము అంశుమంతునకుఁ బట్టముఁగట్టి, సగరుఁడు, భగ వంతుని చరణకమలములను సేవించుట కుద్దేశించి, తపముఁజేయుటకు వనమున కేఁగెను; అతనిమనస్సు ప్రేమపూరితమయ్యెను.

చౌపాయ్ 238

"కుమారుఁడగు దిలీపునకుఁ బట్టముఁగట్టి, అంశుమంతుఁడు, త పోవనములకేఁగెను; అంశుమంతుఁడు కొంతకాలము ఘోరమగు తపము నాచరించి, స్వర్గస్థుఁడయ్యెను. దిలీపునిప్రభావ మెటుల వర్ణింపఁగలను? దేశదేశములరాజులువచ్చి, యతనిని సేవించుచుండిరి; అతనిప్రభావ మును దేవేంద్రుఁడు చూచి యాశ్చర్యపడెను; అతనిమహిమ నేకవీశ్వ రుఁడు వర్ణింపఁగలఁడు? దిలీపునికుమారుఁడు భగీరథుఁడు; భగీరథుఁడు తండ్రికి ననుకూలముగఁ బ్రవర్తించెను; అతనికిఁ బట్టముఁగట్టి, దిలీపుఁడు తపోవనములకేఁగెను; 'అయ్యో! గంగను భూలోకమునకుఁ దీసికొని రాలేకపోతినికదా!' యని దిలీపుఁడు విచారించుచు, వనములకేగి, శరీర మును విడిచెను. 'అయ్యో! నాతండ్రి, అంశుమంతుఁడు, మనమును తనువును గంగనిమిత్తము సమర్పించెను; అటుల నేనుకూడ, గంగఁ దీసి కొనివచ్చుటకుఁ దపముఁజేయువాఁడ; గంగఁ దీసికొనిరాలేకపోయిన యెడల, నేనీపట్టణమునకుఁ దిరిగివచ్చువాఁడనుగాను; అంతవఱకు నేనీ నగరమునే స్మరింపను' అని దిలీపుఁడు చింతించుచు వనమున కేఁగెను.

సోరఠా 30

"ఈప్రకారము దిలీపుఁడు చింతించి, వనములకేఁగి తపముఁ జేయుచుండెను; అతఁడు తపముఁజేయుచుండ, విశేషకాలము గతిం

చెను; అతఁడు దేహమునువిడిచి స్వర్గస్థుఁడయ్యెను; కాని, గంగమాత్ర ము భూలోకమునకు రాలేదు.

చౌపాయ్ 239

"ఈప్రకారము గంగనిమిత్తము మూర్ధాభిషిక్తులుసయితము శరీరములను విడిచిపెట్టిరికదా! అట్టిగంగను విడిచి, మూర్ఖులు కూపములలోనిజలములను త్రాగుచుందురు. 'అయ్యో! అనేకదినములు గడచెను; నాతండ్రి తపోవనమునుండి రాలేదు' అని భగీరథుఁడు పలువిధముల విలపించెను; అతనికుమారుఁడు కకుత్స్థుఁడు; కుమారునకు రాజనీతులనుబోధించి, గంగనిమిత్తము తాముపూర్వముపడినశ్రమవృత్తాంతమంతయు నతనికిఁజెప్పి, పట్టముఁగట్టి, దీవించి, భగీరథుఁడు వనములకు బయలువెడలెను; నగరమునకువెలుపల నతఁడు శుభశకునములఁ జూచెను; అతఁడు మహారణ్యమునకు వచ్చెను; అతఁడు వనముఁజూచి, సంతోషించి, గంగనిమిత్తము తపముఁజేయనారంభించెను; ఏకపాదము మీఁద నిలువఁబడి, ఊర్ధ్వబాహుఁడై, రాత్రింబవళ్లు తెలియకుండ, నతఁడు తదేకధ్యానముతో సూర్యునియందు దృష్టినిలిపి, జపముఁజేయుచుండ, నొకసహస్రవర్షములు గతించెను; అతని యుగ్రతపమునకు బ్రహ్మమెచ్చుకొని, యతని మనోభావమును గ్రహించి, యతనికిఁ బ్రత్యక్షమయ్యెను; 'ఓరాజా! నీమనోభీష్టముఁ దెలియఁజేయుము; ప్రసాదించెదను' అని బ్రహ్మ పలికెను; భగీరథుఁడు బ్రహ్మకు నమస్కరించి, 'ఓస్వామీ! అనేకనమస్కారములు; నీవు సర్వజ్ఞుఁడవు; నామనోభీష్టము నీకుఁ దెలియునుకదా! నే నేలచెప్పవలయును?' అని భగీరథుఁడు పలికి,

దోహా 255

" 'ఓస్వామీ! మీరు ప్రభువులు; మీరు నన్ను వరముఁగోరుమని సెలవిచ్చితిరి; మీకృపవలన మావంశము వృద్ధియగుఁగాక;' యని చేతులజోడించి రెండవవరముఁ గోరెద; 'ఓదేవా! భూలోకమునకు గంగ దిగునట్లు ప్రసాదింపుము.' అని రాజు ప్రార్థించెను.

చౌపాయ్ 240

" 'అట్లగుఁగాక; స్వర్గమునుండి గంగ భూలోకమునకు దిగునపుడు, దానిని ధరించువా రెవరు? అది పడినంతలోనే, పాతాళమును

ముట్టునుకదా! ఓరాజా! పాతాళమును ముట్టినతరువాత, నది తిరిగి భూలోకమునకు రాదు. ఇంతియకాదు; మఱియొకవిశేషముకలదు; దాని వేగమును భూమి భరింపలేదు; కనుక, నేనొకమాటఁ జెప్పుచున్నాను; వినుము; సాంబశివుఁడు పరమదయాళువు; అతఁడు గంగనుధరించుటకు సమర్థుఁడు; అతని నుద్దేశించి నీవు తపమునాచరించిన యెడల, నీకోరిక సఫలమగును' అని బ్రహ్మ రాజునకుబోధించి, యంతర్ధానమయ్యెను; తదుపరి, భగీరథుఁడు. శివుని నుపాసించెను; అంగుష్ఠముమీఁద నతఁడు నిలువఁబడి, శివనామమును జపించుచు, దేవమానముచొప్పున నొకసంవత్సరము, తపము నాచరించెను; అంతట నతనికి శివుఁడు ప్రత్యక్షమయ్యెను; అనేకవిధముల నతఁడు సాష్టాంగదండప్రణామముఁజేసి, చేతుల జోడించి, శివునిస్తుతించెను 'ఓరాజా! నేను గంగను ధరించెదను' అని శివుఁడు చెప్పి, భగవంతుని ధ్యానించెను.

దోహా 256

"బ్రహ్మలోకములో నుండిన గంగ, తనను శివుఁడు ధరించునని విని, 'అయ్యో! శివునితోఁ గూడి నేను పాతాళమునకుఁ బోయెదను; అచ్చటనుండి తిరిగి నేనెటులరాఁగలను' అని తనలో విచారించెను.

చౌపాయ్ 241

"సర్వాంతర్యామి యగుశివుఁ డొకయుపాయముఁబన్నెను; అతఁడు శిరముపై ననేకజటలను పెంచెను. భగీరథునిప్రార్థనను విని, బ్రహ్మ గంగను విడిచిపెట్టెను; బ్రహ్మలోకమునుండి గంగ వెడలినపుడు, లోకమంతట హాహారుమనుశబ్దము పుట్టెను; దేవతలు, దిగ్గజములు, శేషుఁడు మొదలగువారందఱు నిశ్చేష్టులయిరి; ఇంతటిగంగను శివుఁడు తనజటలలో నొకసంవత్సరము దాచియుంచెను; అందుచేతనే, గంగకు భవాని యనిపేరు వచ్చెను; భవాని యనిన భవునిభార్య; ఈచిత్రముఁ జూచి దేవతలు పరమానందభరితులయిరి; అంతట జయజయశబ్దములు వినఁబడెను; అంతరిక్షమునుండి పుష్పవర్షము గురిసెను; మఱల భగీరథుఁడు శివునిఁ బ్రార్థింప, నతఁడు తనజటలలోనుండి యొకబిందువును విడిచిపెట్టెను. ఆబిందువే, మూఁడుప్రవాహములుగ బ్రవహించును; అంతరిక్షమున నొకటియు, పాతాళమున నొకటియు, భూలోకమున నొకటియు - ఇట్లు మూఁడువిధములుగఁ బాఱుచుండును; సకలపాపనాశిని

యగు నొకప్రవాహము స్వర్గమునకుఁబోయెను; అదియే మందాకిని; అదియే దేవతలనది; మందాకినియని దేవతలు దానికిఁ బేరు పెట్టిరి.

దోహా 257, 258

"పాతాళమునఁ బ్రవహించునది ప్రభావతి; అది సకలదుఃఖములఁ బోఁగొట్టును; మూఁడవది, భూలోకములోఁ బ్రవహించును; అదియే యీగంగ; ఇది మహాత్ములకు సంతోషము నిచ్చును. ఆగంగాప్రవాహముఁ జూచి, చంద్రునిఁజూచినచకోరములువలె, భగీరథుఁడు సంతోషముచే నుప్పొంగెను; పూర్ణచంద్రునిఁ జూచి, సముద్రుఁడుప్పొంగినవిధమున, నతనిమన స్సుప్పొంగెను

చౌపాయ్ 242

"భగీరథుఁడు గంగకు నమస్కరించెను; అప్పుడు గంగ రాజుం జూచి, 'ఓరాజా! సూర్యునిగుఱ్ఱములవలె నతిత్వరితముగఁ బోవునట్టిగుఱ్ఱములఁ గట్టినరథముం దీసికొనిరమ్ము; ఓరాజా! ఆరథమును నడపించుకొని, ముందు నీవు కదలుము; నీరథము వెంబడి, వెనుకను నేను వచ్చెదను' అని గంగ పలికెను. ఆమెచెప్పినప్రకార మతఁడు మంచిరథము నెక్కి, భగవంతునిధ్యానించి, ముందునడచెను. అతని ననుసరించి, గంగాదేవి వెనుకనుండి నడచెను; దేవతలు సంతోషించి, పుష్పవర్షమును గురిపించిరి; ఆప్రవాహముయొక్క తేజస్సును వర్ణించుటకు శక్యము కాదు; పర్వతములు, వృక్షములు, చిన్న చిన్న తాళ్లు-సర్వము ప్రవాహవేగమునకు ముక్కలయ్యెను; అనేకప్రకారముల కోలాహలముపుట్టెను; ఆప్రవాహములో మత్స్యములు, తాఁబేళ్లు, సర్పములు మొదలగునవి కలవు; దేవతలుసతతముదానిలోస్నానముఁజేయుదురు; దానిమాహాత్మ్యమును గుర్తెఱిఁగి, సత్పురుషులు దానితటములపై నాశ్రమములఁ గల్పించుకొని, వానిలో నివసించియుండెదరు.

సోరఠా 31, 32

" 'మనస్సును స్తిమితముఁజేసికొని, దానిజలములతోఁ దర్పణముఁజేసినయెడల, మనస్సుకు విశేషానందముకలుగును; దానిం జూచినమాత్రమున పాపములునశించును;' అని మునీశ్వరులు చెప్పుచున్నారు. దేవతలును, సనకాదులును, బ్రహ్మయు మొదలగువారు పరమానంద

ముతో దానిలో స్నానముఁజేయుదురు; దానిజలములను త్రాగినయెడల, సకలపాపములు నశించును; ఇది సర్వజనమతము.

చౌపాయ్ 243

"ఎవరు నిష్ఠతో దానిలో స్నానముఁజేసి, తపమునాచరించెదరో, వారిమహిమను వర్ణింప శక్యముకాదు; రథముపైఁ గూర్చుండి ముందు నడచుచుండినరాజు, పట్టపగలింటి సూర్యునివలె, వెలుఁగుచుండెను. పర్వతములను, సుందరసీమలను దాఁటి గంగ గంతులిడుచు వచ్చుచుండెను; ముందు రాజును, అతనివెనుక గంగయు- ఈప్రకారము వారు వచ్చిరి; హరిద్వారము గొప్పతీర్థము; అచ్చటకువచ్చినతోడనే, గంగ సంతోషముచే నుప్పొంగెను; ఆపుణ్యక్షేత్రముఁ జూచి, గంగ ప్రసన్నురాలయ్యెను. అచ్చటనుండి గంగ ప్రయాగకువచ్చెను; ఆసకలపాపనాశిని యొక్క వేగ మెటులఁ జెప్పఁగలము? ఆప్రయాగవద్ద దానిలో స్నానముఁజేసినయెడల, సకలదుఃఖములు పోవును; తదనంతరము గంగ కాశివద్దకు వచ్చెను.

ప్రమాణము:—శ్రుతి:—

"సితాసితేసరితే యత్రసంగథే తత్రాప్లుతాసో దివ ముత్పతంతి,
యేవైతన్వాం ్విసృజంతిధీరా స్తేజనాసోఽ అమృతత్వంభజంతే."

"ఆకాశీనగరము సర్వశోభస్కరములతో నిండియుండును; సుఖములకు ధామము; శివుని యునికిపట్టు; దానిచక్కదనము మనస్సును హరించును; దానిని వర్ణింపశక్యముకాదు. ఏయేతీర్థములు గలవో, వానివానిగుండ గంగ ప్రవహించెను; వానిని వర్ణింప వశముకాదు. ఓరఘునాథా! ఓరామచంద్రా! మార్గములో నుండిన మనుజులను పుణ్యాత్ములుగఁజేసి, గంగ ప్రవహించెను.

దోహా 259

"ఓరామా! ఈప్రకారము గంగవచ్చి సముద్రములోఁ గలిసెను; అందుకు సముద్రుఁడు పరమానందభరితుఁడయ్యెను. అనేకవిధముల నతఁడు రాజును నుతించెను. 'ఓరాజా! నీవంటివాఁ డెవఁడులేడు.

చౌపాయ్ 244

" 'ఇంతవఱకు నెవరు చేయనట్టిపనిని నీవు సాధించితివి; తపోమహిమతో సమానమగు బలముకలది మఱియొకటి లేదు.' అని సము

త్రుఁడు పలికెను. ఆసమయమున సగరునికుమారు లఱువదివేలమందియు తరించిరి; భగీరథునిమనస్సు స్వాస్థ్యముఁ బొందెను; రఘుకులమునందు శేషములేకుండ నందఱు తరించిరి; మూఁడుతరములవారును తరించిరి; 'ఓరాజా! నీవంటివారు భూలోకములో లేరు; శాశ్వతముగ నీకీర్తి భూలోకములోనుండును; ఆచంద్రార్కము నీపేరు నిలిచియుండును' అని జనులు పొగడిరి. అప్పుడు దేవతలతోఁగూడి బ్రహ్మ భగీరథునిఁ జూడవచ్చెను; 'ఓరాజా! ముమ్మాటికిని నీవు ధన్యుఁడవు; నీపేరు లోక విదితమయ్యెను; నీవంటిరాజు పుట్టనేలేదు; నీప్రతిజ్ఞను సాధించితివి; నీమూలమున వేదమును సన్మానించుసజ్జనులు సుఖముఁబొందిరి; గంగా సాగరసంగమమునుగుఱించి యేమనిచెప్పుచున్నారు ? ఆసంగమ మను నట్టిసూర్యునిఁ జూచి, పాపము లనునట్టి గుడ్లగూబ కండ్లు మూసికొ నును; గంగకు నీమూలమున భాగీరథియని మఱియొకపేరు వచ్చెను; దానిపేరు వినినంతమాత్రమున, దేవతలకును సిద్ధులకును కీర్తివచ్చును.' అని బ్రహ్మ పలికి దేవతలతోఁగూడి స్వలోకమునకుఁ బోయెను. భగీర థుఁడు కృతకృత్యుఁడయ్యెను. గంగవచ్చినపుడు మార్గములో నుండిన జహ్నుమహర్షి యొక్క యజ్ఞసామగ్రినిఁ బడఁద్రోసెను. అతఁడు కో పించి గంగను పానముఁజేసెను; అప్పుడు రాజు వచ్చి మహర్షిని స్తుతిం చెను; అంతట జహ్నువు తనతొడలోనుండి గంగను విడిచిపెట్టెను. అప్పటినుండి యామెకు జాహ్నవి యని పేరువచ్చెను.

ఛాంద్ 32

"భగీరథుని మనోభీష్టము సిద్ధించెను; అతఁడు మనస్ఫూర్తిగా గంగను బూజించెను; గంగ ప్రసన్నురాలై, యతనిని దీవించెను; అంత ట రాజు సంతోషించుచు స్వగృహమునకువచ్చెను" అని విశ్వామి త్రుఁడు గంగావతరణమునుగుఱించి రామునితోఁ జెప్పెను. అంతట రాముఁడు మునీశ్వరునకు నమస్కరించెను; లక్ష్మణుఁ డతనికి సాష్టాంగ దండప్రణామ మొనరించెను; సోదరుల నతఁడు దీవించెను.

దోహా 260, 261

అమృతోపమానమగు విశ్వామిత్రునియాశీర్వాదముఁ గైకొని, రాముఁడు కృతార్థుఁడయ్యెను; డేఁగంజూచి చిన్నపిట్ట లెగిరిపోయిన విధమున, నతనిసంశయములన్నియు విడిపోయెను. అమృతోపమాన

మగు దీవనలఁబొంది రాముఁడు సంతసించి, "ఓమునినాథా! శీఘ్రముగా జనకపట్టణమునకుఁబోవుదము" అని రాముఁడు పలికెను.

చౌపాయ్ 245

రామనామమువలన సకలసంశయములు విడిపోవును; ఇదియే దేహధారులకుఁ గలిగెడిఫలము.) ఈప్రకారము విశ్వామిత్రుఁడు గంగావతరణమునుగుఱించిన యావత్కథను రామునకు వినిపించెను. ఆనదిలో రామలక్ష్మణులును విశ్వామిత్రుఁడును స్నానముఁజేసి, బ్రాహ్మణులకు దానములనిచ్చిరి; అందఱు సంతోషించి, యచ్చటనుండి వెడలి జనకచక్రవర్తిపట్టణమునకు వచ్చిరి; ఆపట్టణముయొక్కశోభను రామలక్ష్మణులు చూచి పరమానందభరితులయిరి; అనేక వాపీకూపతటాకములు నదులునుఁ గలవు; ఆనదులు అమృతోపమానమగు జలములతో నిండియుండెను; వానికి రత్నసోపానములతోఁ గట్టఁబడిన రేవులుకలవు; మకరందము నాస్వాదించి తుమ్మెదలు ఝంకారముఁజేయుచుండెను; అనేకవిధముల చక్కనినానారంగుల పక్షులు శ్రావ్యముగ ధ్వనులఁజేయుచుండెను; వానిలో రంగురంగులకమలము లుండెను; మందసుగంధ శీతలవాయువులు వీచెను.

దోహా 262

పురమునకు నలువైపుల నాల్గు పుష్పవాటికలుకలవు; అవి పుష్పములతో నిండియుండెను; వానివెనుకను ఫలవృక్షముల తోటలుకలవు; అవి ఫలములతోనిండి భారముచే, నేలకువ్రాలుచుండెను; వీనికి వెనుకను వనములుకలవు; అవి సుపల్లవములతో శోభించెను.

చౌపాయ్ 246

ఆపట్టణముయొక్కశోభను వర్ణింప శక్యముకాదు; దేనినైనను వర్ణించుటకు మనస్సుప్రధానము; ఏస్థలముల నది చూచుటకువెళ్లినను, వానిచక్కదనముఁజూచి, లోభించి, మన స్సచ్చట నిలిచిపోవును కాని మరలివచ్చుటలేదు; ఆనగరములో సమస్తమును విశేషించి మంచివిగఁ గనఁబడును. సొగసైన బజారులును, రంగురంగులమేడలును, రత్నఖచితమగు గృహములును, బ్రహ్మ స్వయముగా నిర్మించినట్లు కనఁబడును. ధనికులును వణిజులును కుబేరునితోసమానులు; ఎఱివస్తువులు వారివద్దనే నిలిచియుండెను; ధనికులకు వస్తువులులేవు; వణిజులకు ధనమ్ము

లేదు; తమతమవస్తువులను ముందటనిడుకొని, వారు కూర్చుండియుం డిరి. వీథులును నలుచదరపు మట్టములును, సదా శోభాయమానముగ నుండును; పరిమళద్రవ్యము లంతటఁ జల్లఁబడును; మణిమయమంది రము లన్నియు మూర్తీభవించిన మంగళమువలెఁ గనఁబడును; కామ దేవుఁడు వానిని నిర్మించినట్లు కనఁబడును. ఆపురజనులు, స్త్రీపురుషులు, సర్వైశ్వర్యసంపన్నులు; పుణ్యచారిత్రులు; సకలగుణసంపన్నులు; శాం తులు; దాంతులు; ధర్మాత్ములు; జ్ఞానులు; ఆనగరములో నన్నిగృహము లకంటె, జనకచక్రవర్తినగరు మిక్కిలిచక్కగనుండును; దానితోసమా నమగునది లేదు; జనకుని సంపదలఁ జూచి దేవతలుసయితము నిశ్చేష్టు లయిరి. ఆనగరులోని కోటలను బురుజులను చూచి, చిత్తము భ్రమింప చును; సకలగృహముల చక్కదనముఁ దీసికొనివచ్చి, దానితో వానిఁ గట్టినట్లు కనఁబడును.

దోహా 263

ఉజ్జ్వలమగు గృహములును, వానిచుట్టు రత్నస్థగితమగు సువ ర్ణప్రాకారము, మణిమయ సువర్ణకవాటములతోను సీతాదేవిమంది రము ప్రకాశించెను; ఆమందిరము యొక్క శోభను వర్ణించుట కెవరి వశము ?

చౌపాయ్ 247

వజ్రమయమయిన సింహద్వారములు మహావిశాలముగనుండెను; కవాటములు విపులములు; రాజమందిరద్వారమువద్దను నటులు, మా గధులు, బట్టులు మొదలగువారు గుంపులుగుంపులుగ నిలిచియుండిరి; గజాశ్వశాలలు కలవు; రథగజతురంగము లన్నికాలములలోను సిద్ధ ముగనుండును; మంత్రులు, ప్రధానులు, యోధులు, సేనాపతులు మొదలగు రాజసన్మానులగృహములు రాజమందిరముతో సమానముగ నుండెను పట్టణమునకు వెలుపల, 'తాల' నదీతీరమున, నచ్చటచ్చట, విడుదులలో ననేకరాజులు దిగియుండిరి; విశ్రామదాయకమును శోభా యమానము నగు నొకసుందరమయినతోటను విశ్వామిత్రుఁడు చూచి, "శ్రీరామా ! ఈస్థలము నామనస్సున కింపుగనున్నది; కనుక, నిచ్చట మనము విడిదిఁజేసియుండెదము" అని పలికెను. రాముఁడును మును

లందఱును సమ్మతించిరి; వారందఱు నచ్చట స్థిరముగ నుండిరి; విశ్వామిత్రుని యాగమనమును జనకచక్రవర్తి వినెను.

దోహా 264

ప్రధానమంత్రులను, మహాయోధులను, బ్రాహ్మణప్రముఖులను, జనకుఁడు వెంటఁదీసికొని, విశ్వామిత్రుని సందర్శించుటకు వెడలెను.

చౌపాయ్ 248

జనకుఁడు విశ్వామిత్రుని పాదములపైఁబడి, సాష్టాంగముగ నమస్కరించెను; విశ్వామిత్రుఁడు సంతోషించి, రాజును మనస్ఫూర్తిగ దీవించెను. తదితరమునులకును బ్రాహ్మణులకును రాజు నమస్కరించెను; రాజు తనభాగ్యమును గొనియాడుకొని, ధన్యుఁడనైతి నని సంతసించెను; విశ్వామిత్రుఁడు రాజుయొక్క క్షేమసమాచారముఁ దెలిసికొని, యతనిసిఁ గూర్చుండనియోగించెను అంతకుఁబూర్వము రామలక్ష్మణులు పువ్వులతోటలఁ జూడఁబోయియుండిరి; ఇంతలో వారిరువురును వచ్చిరి; రాముఁడు ఘనశ్యాముఁడు; లక్ష్మణుఁడు గౌరవర్ణముకలవాఁడు; కేవలము వారికి పిన్నవయసు; మిక్కిలి గారాబుబిడ్డలు; వారిదేహములు కోమలములు; వారినేత్రములం జూచిన, సుఖముకలుగును; వారిరూపములు సంసారుల మనస్సులను భ్రమింపఁజేయును; రామలక్ష్మణులు వచ్చినతోడనే, వారందఱు దిగ్గునలేచిరి; రాముని చేరఁదీసి, విశ్వామిత్రుఁడు తనప్రక్కనఁ గూర్చుండఁబెట్టుకొనెను. ఆ అన్నదమ్ములను వారు చూచి పరమానందభరితులయిరి; వారినేత్రములనుండి ఆనందబాష్పములు వరదలైకాఱెను; వారిశరీరములు పులకరించెను; శ్రీరాముని దివ్యమంగళవిగ్రహముఁజూచి జనకుఁడు పరవశుఁడయ్యెను; అతనికి విదేహుఁ డని పేరుకలదు; ఆతఁడుసార్థకనాముఁడయ్యెను; అతఁ డెంతవైరాగ్యముగలవాఁడైనను, రామునిఁజూచి, ప్రేమలో మునిఁగిపోయెను.

దోహా 265

జనకునిమనస్సు ప్రేమలో మునిఁగిపోయెను; అంతట నతఁడు తెలివిఁదెచ్చుకొని స్థైర్యము నవలంబించి, మునీశ్వరునిపాదములకు మ్రొక్కి, మృదుమధురవచనములతో నిట్లు ప్రసంగించెను.

చౌపాయ్ 249

"ఓమునినాథా! ఈబాలకు లెవరు? మునికులతిలకములా? లేక, రాజవంశస్థులా వేదములో 'నా-ఇతి, నా-ఇతి' అని బ్రహ్మ చెప్పియుండెను; ఆ 'నా-ఇతి =నేతి' యనునట్టిపురుషుఁడే యీరెండురూపములను ధరించివచ్చెనా? స్వాభావికముగ నామనస్సు చలింపదు; అట్టినామనస్సు వీరింజూచి చలించెను! చంద్రునిఁజూచిన చకోరములువలె, నామనస్సు భ్రమించెను; ఓస్వామీ! నన్నుఁ గటాక్షించి, రహస్యముఁజేయక, వారిరువు రెవరో నాతోఁ జెప్పుఁడు- వారిం జూచినమాత్రమున, వారియందు నా కనురాగము పుట్టుచున్నది; బ్రహ్మాధ్యానమునువిడిచి, నామనస్సు వారిపైఁ దిరుగుచున్నది" అని జనకుఁడు ప్రశంసించెను; జనకునివచనములను విశ్వామిత్రుఁడు విని మందహాసముఁజేసి, "ఓరాజా! నీవు చెప్పినమాట సత్యము; జనసమ్మతమగు పలుకులను పలికియుంటివి; నీమాటకు విరుద్ధములేదు; సమస్తప్రాణులకును రాముఁడు ప్రియుఁడు" అని పలికినపలుకులను రామమూర్తి విని, మందహాసముఁ జేసెను; (ఎందుకు రాముఁడు నవ్వెను? జనకునిప్రశ్నకును, విశ్వామిత్రుని ప్రత్యుత్తరమునకు నతఁడు నవ్వెను). "ఓరాజా! వీరు రఘుకులమణులు; దశరథునికుమారులు; నానిమిత్తము వారిని నా వెంటను రాజు పంపించెను.

దోహా 266

"వీరు రామలక్ష్మణులు; అన్నదమ్ములు. వారిరువురును రూపబలశీలలావణ్యములకుఁ బెన్నిధానములు; వారనేకరాక్షసులను సంహరించి, నాయజ్ఞమును సంరక్షించిరి; ఈవృత్తాంతమంతయు నందఱకుఁ దెలియును;" అని ముని చెప్పెను.

చౌపాయ్ 250

"ఓమునిరాజా! నాపూర్వపుణ్యముఁ జెప్పలేను. దానిమూలమున మిమ్ములను దర్శించితిని; ఈరాజకుమారులు, ఈపీతకౌశేయవాసులు, ఈఘనశ్యాములు, ఈయన్నదమ్ములు, ఆనందమున కానందము నిచ్చుచుండిరి; వారి యన్యోన్యానురాగము నిర్మలము; దానిని మాటలతోఁ జెప్పుటకు శక్యముకాదు; వారు మనోరంజకులు ఓమునిరాజా; నా

మాటవినుఁడు;" అని జనకుఁడు పరమానందభరితుఁడై, "ఓస్వామీ! జీవాత్మ పరమాత్మలువలెఁ బ్రకాశించుచుండిరి" అని జనకుఁడు చెప్పెను; మాటికిమాటికి నతఁడు రామునిఁ జూచుచుండెను; అతనిశరీరము పులకరించెను; అతని మనస్సు పరమోత్సాహముతో నిండెను; అనేక విధముల నతఁడు మునీశ్వరుని సత్కరించి, యతనికి నమస్కరించెను; రామలక్ష్మణులను, మునీశ్వరులను, విశ్వామిత్రుని వెంటఁదీసికొని, రాజు నగరములోఁ బ్రవేశించెను అన్ని కాలములలోను,అన్ని సమయములలోను, చల్లగనుండునట్టి మందిరముల నతఁడు వారి కిచ్చి వారిని వానిలోఁ బ్రవేశపెట్టెను; రాజు వారిని సత్కరించి, కొంతవఱకు సేవించి, తదుపరి వారిసెలవుఁ గైకొని, రాజమందిరమునకు వచ్చెను.

దో॥ 267

రాముఁడును మునులును భోజనముఁజేసి కొంత విశ్రమించిరి; తదుపరి, రాముఁడు లక్ష్మణునివద్దకు వచ్చి కూర్చుండెను; అప్పటికి సూర్యాస్తమానమున కొకయామము వ్యవధియుండెను.

ఇతి శ్రీగోస్వామితులసీకృత శ్రీరామచరిత్రమానసే,
సకలకలికలుష విధ్వంసనే, బాలకాండాంతర్గత
పండితజ్వాలాప్రసాదకృత వ్యాఖ్యానుసారే
శ్రీశ్రీనివాసశర్మకృత ఆంధ్రభాషాయాం
పంచమో విశ్రామః.

బాలకాండ షష్ఠమ విశ్రామః

చౌపాయ్ 251

జనకపట్టణముఁ గలయఁజూచి వచ్చుటకు లక్ష్మణునకుఁ గోరిక పుట్టెను. (రఘునాథునకు సయితము కోరికపుట్టెను; కాని, లక్ష్మణునకు విశేషముగనుండెను. జనకపట్టణముఁ జూడవలెనని రామునకు సాధారణముగను, లక్ష్మణునకు విశేషముగను జూడవలెననియుండెను; లేదా, లక్ష్మణున కవశ్యము చూడవలెననియుండెను). కాని, రామునకు భయపడియు, మునీశ్వరునియందుఁ గల గౌరవముచేత, నతఁడు మాటలాడక, తనలోఁ దాను నవ్వుచుండెను. శ్రీరాముఁడు లక్ష్మణుని మనోభీష్టమును తెలిసికొనెను; భక్తులఁ గటాక్షించి, వారికోరికలను సఫలముఁ జేయుటకు శ్రీరాముఁడు సిద్ధపడెను. భక్తులవెంబడించి, వెళ్లుట కతఁడు మనస్సులో నుబ్బుచుండెను—లేక, మిథిలాపురజను లనునట్టి లేఁగదూడలు త్రాళ్లచేఁ గట్టఁబడియుండిరి; రఘునాథుని దర్శనామృతమును వారు కోరుచుండిరి; కనుక, వారికిఁ దృప్తిఁ గలుగఁజేయుటకు రాముఁడు కోరుచుండెను). శ్రీరామమూర్తి చిఱునవ్వునవ్వి, వినయవిధేయతలతో నిట్లు గురువుతోఁ బలికెను. "ఓస్వామీ! జనకునిపట్టణముం జూడవలెనని లక్ష్మణున కభిలాషకలదు. మీరు పెద్దలుగనుక, నతఁడు శంకించి, మిమ్ములను ముఖస్థముగ నడుగుటకు భయపడుచుండెను. మీ రాజ్ఞదయచేసినయెడల, నగరముఁజూచి, శీఘ్రముగామఱలివచ్చెదము" అని రాముఁడు ప్రార్థించెను. "ఓరామా! నీవు నీతిమార్గమునఁ దప్ప, మఱియొకమార్గమున నేల సంచరించెదవు? నీవు ధర్మమార్గములఁ బరిపాలించువాఁడవు; భక్తులప్రేమకు వశ్యుఁడవై, వారికి సుఖములనిచ్చెదవు; నీవు ధర్మమునకు సేతువువంటివాఁడవు.

దోహా 268

"ఓ సకలసుఖధాములారా! ఓసోదరులారా! నగరమంతయుఁ గలయఁజూచి రండు; మీ దివ్యమంగళవిగ్రహముల నందఱకుఁజూపి, వారినేత్రములను సఫలముఁజేయుఁడు." అని యతఁడు చెప్పెను.

(జాయ-దేఖి-ఆవహు-నగర, సుఖనిధాన దోఉ-భాఇ,
కరహు-సఫల-సబకే-నయన, సుందర, వదన దిఖాఇ.

'జాయ' శబ్దమువలన వియోగము ప్రాప్తించును; 'నగర' శబ్దము వలన వియోగదుఃఖము పోవును; 'ఆవహు' శబ్దమువలన సంయోగము కలుగును; 'నగర' శబ్దమువలన సంతోషము కలుగును; 'సుఖనిధాన' అని చెప్పుటవలన నాశయమేమి?

"మీరు నన్ను విడిచి వెళ్లినయెడల నాకు దుఃఖము కలుగును కనుక శీఘ్రముగరండు; రెండవయర్థమేమనిన, మీసుఖములకు సిధానములగు జానకియు, ఊర్మిళయు నగరములోఁ గలరు; మూఁడవయర్థ మేమనిన, శివునివిల్లును ముందుకు విఱిచి, మీరుభయు లానగరమునకు సుఖనిధానములు కాగలరు; 'దోఉ' అని చెప్పుటకుఁ గారణమేమి? 'నేను నగరముఁ జూచియుంటిని కనుక, మీ రుభయులే వెళ్లి, చూచి రండు. మీమీసుందరముఖములను నగరవాసులకుఁ జూపి, వారినేత్రములను సఫలముఁజేయుఁడు; అనేకరాజులముఖములను వారు చూచిరి; కాని, వారినేత్రములు సఫలము కాలేదు; కనుక, మీరు శివునివిల్లును విఱిచి, మీముఖములను వారికిఁజూపి, వారినేత్రములను సఫలముఁజేయుఁడు).

చౌపాయ్ 252

మునీశ్వరుని చరణకమలములకు నమస్కరించి, జనకపురజనుల నేత్రములకు సుఖము నిచ్చుటకు రామలక్ష్మణులు బయలువెడలిరి; కలకల లాడుచుండిన శ్రీరాముని ముఖారవిందమును జనకపురబాలకులు చూచి, గుంపులుగుంపులు కూడి, యతనిని వెంబడించిరి; ఆరాముని నేత్రముల చక్కదనముఁ జూచి, వారు లోభించిరి; అతని ముద్దు పలుకులను విని, వారిమనస్సు భ్రమించెను. పీతాంబరములను వారు ధరించిరి; వారి కటిప్రదేశము బిగువుగఁ గట్టఁబడియుండెను; వారిచేతిలో ధనుర్బాణములు శోభించెను. (శృంగారరసమునువర్ణించినపుడు శిరస్సునుండియు, శాంతకరుణారసములను పాదములనుండియు, యారంభించెదరు; ఇచ్చట, వీరరసము ప్రధానము; కనుక, నారెండు విడిచిపెట్టి, కటిప్రదేశము మొదలుకొని శిరముపఱకును వర్ణింపఁబడెను.) ఒకరికొకరు జో

డుగనుండిరి; రాముని శరీరము శ్యామలము; లక్ష్మణుని శరీరము గౌరవర్ణము; వారిలలాటమున చందనతిలకము శోభించెను; వారిశరీరములఁ జక్కదన మెంతచూచినను, తనివితీరదు; వారినడుములు, సింహము నడుమువలె, నతిసూక్ష్మములు; వారి బాహువులు దీర్ఘములు; నాగమణిమాలలు వారికంఠములనుండి వ్రేలుచుండెను; వారిచెవులు శ్రీకారములు; వారినేత్రములు వికసించినకమలములు! వారిముఖము రాకాచంద్రబింబము; వారిరూపములు తాపత్రయములఁ బోఁగొట్టును; వారిచెవులకు సువర్ణపుష్పకుండలములు కలవు; వారు చూపఱులచిత్తముల నపహరించిరి; వారిలలాటమునం దుండినతిలకరేఖ, శోభరాశికిఁ బుట్టినిల్లువలె నుండెను. వారిరూపములు మనోహరములు; వారికనుబొమలు వంపఁబడినవిల్లువలె నుండెను. వారిలలాటమున నుండినతిలకమే శృంగారము యొక్కముద్ర.

దోహా 269

వారు చక్కని 'టోపీ'ని శిరస్సున ధరించిరి. వారిచక్కని నల్లని శిరోజములు, యుంగరములవలె నుండెను నఖశిఖపర్యంతము వారు ముద్దులు మూటగట్టుచుండిరి! లోకములోని సౌందర్యమంతయు మూర్తీభవించినట్లు కనఁబడును; వారియంగముల సౌష్టవము దిద్దినట్లుండెను; సకలావయవసౌష్టవముండినపుడు, శోభ పూర్ణముగనుండునుకదా?

చౌపాయ్ 253

రాజకుమారు లిరువురు నగరముఁజూచుటకు వచ్చుచుండిరని పురజనులు తెలిసికొని, గృహములను, చేతిలోనిపనులను విడిచిపెట్టి, బయటకువచ్చి నిలిచియుండిరి; నవనిధులఁ జూచి దరిద్రుఁడు పఱుఁగెత్తి వచ్చినవిధమున, వారు రామలక్ష్మణులవెనుక పఱుగెత్తిరి; (జనకరాజు యోగి; అతనిజనులు దరిద్రులు; రఘువంశపురాజు భోగి; అతనిజనులు ధనికులు, ఒకఁడు యోగి; మఱియొకఁడు భక్తుఁడు; యోగివద్ద మాయ కలదు; భక్తునివద్ద భగవంతుఁడు కలఁడు). స్వతస్సిద్ధముగ రామలక్ష్మణులు చక్కనివారు; వారిని నగరజనులు నేత్రోత్సవముగఁ జూచి పరమానందభరితులయిరి; రఘునాథునిచక్కదనమును యువతులు విని, యతనిఁ జూడఁగోరుచుండిరి; వారికి రామునియం దనురాగముపుట్టెను; అత

డు సమీపమునకు వచ్చెనని వినినందున, వారియనురాగ మధికమయ్యెను; వారు మేడలనెక్కి, గవాక్షములగుండ రాముని జూచినను, వారికిఁ దనివితీరలేదు ఆయువతులు గుంపులుగుంపులుకూడి, నిలువుగ్రుడ్లు పెట్టుకొని రాముని వీక్షించిరి. వారియనురాగ మధికమగుకొలంది వారిలోవారు గుసగుసలాడుచుండిరి; "ఓసఖీ; రాముఁ డెంత చక్కనివాఁడమ్మా! కోటిమన్మథులయిన నతనితో సమానము కారుః (వారిలోవారు అని చెప్పుటకుఁ గారణ మేమనిన:—పలుకుచుండినవారును, వినుచుండినవారు నందఱు భ్రమించిరి; వారికి రామునియం దనురాగము సమానముగఁ గలిగెను; వారిలో నెవరికిని జ్ఞానములేదు; అతని రూపురేఖా విలాసములఁ జూచి, వారందఱు భ్రమించిరి; వారిలో నెవరికిని జ్ఞానములేదు. ... ...

ఓసఖీ! దేవతలుగాని, మనుజులుగాని, రాక్షసులుగాని, నాగులుగాని, మునులుగాని; అతని చక్కదనమువంటి చక్కదనమును చూచియుండరు; వినియుండరు; ఓసఖీ! విష్ణువునకు నాలుగుభుజములు, బ్రహ్మకు నాలుగుముఖములు, జోగివేషముగల శివునకుఁ బంచముఖములు, ఇట్టిదోషములు వీరికిఁ గలవు; ఇఁకను దేవతలలో మాత్ర మెవరు చక్కదనములో నితనితో సమానులు?

దోహా 270

"చిన్నవయస్సు; సౌందర్యమునకు రాసులు: ఒకరు శ్యామలము; మఱియొకరు గౌరవర్ణము, వారింజూచిన, సుఖముకలుగును; వారి ప్రతియవయవమునందు నూరుకోట్ల మన్మథులను తిరస్కారముఁ జేయవలెను.

చౌపాయ్ 254

"ఓసఖీ! చెప్పుము; ఈదివ్యమంగళవిగ్రహముఁజూచి, రెండు కన్నులుగల శరీరధారి యెవఁడు మోహింపఁడు? (దీనిమూలమునఁ బలుకుచుండిన స్త్రీ మోహించెనని తెలియును)" "ఓసఖీ! నేను వినిన మాటలను జెప్పుచున్నాను; వినుము; వారిరువురు దశరథమహారాజుని కుమారులు; వీరు జోడుకలహంసలు! వీరు విశ్వామిత్రునియజ్ఞమును సంరక్షించిరి; అజేయులగు రాక్షసులను సంహరించిరి. ఆశ్యామలశ

రమువాఁడు, ఆచక్కని కమలనేత్రుఁడే,మారీచ సుబాహువులను మర్దించెను? ఆసుఖధాముఁడే, కౌసల్యాపుత్రుఁడు; అతనిపేరు శ్రీరాముఁడు; అతఁడే ధనుర్బాణములను ధరించియుండెను: ఇకను ఆగౌరవర్ణము వాఁడు, ఆపిన్నవయస్సువాఁడు, ఆచక్కనిరూపమువాఁడు, ధనుర్బాణములను ధరించి రామునివెనుక నడచుచుండినవాఁడే, లక్ష్మణుఁడు; వాఁడు రాముని చిన్నతమ్ముఁడు; సుమిత్రకుమారుఁడు.

దోహా 271

"విశ్వామిత్రునియజ్ఞమును, రక్షించి, మార్గములో మునిపత్ని, అహల్య నుద్ధరించి, వారు ధనుర్యజ్ఞముఁజూచుట కిచ్చుటకు వచ్చిరి." అని మఱియొకయువతి పలికినపలుకులను తదితరయువతులు విని, పరమానందభరితులయిరి! (స్త్రీలు సంతోషించుటవలనఁ బ్రయోజనమేమి? స్త్రీలకు శ్రీరాముఁ డుపకారముఁజేయును; విశ్వామిత్రుని బ్రహ్మేష్టి యనుయజ్ఞమును రక్షించి, మునిపత్నిని రాముఁ డుద్ధరించెను; ఇఁకను, ముందు ధనుర్యజ్ఞముయొక్క ప్రతిజ్ఞను పరిపాలించి, ఆప్రతిజ్ఞకు నిమిత్తమగు జానకిని సంగ్రహించుట కతఁడు వచ్చెను. జనకుని నగరములోఁ బుట్టి, అయోధ్యానగరములోఁ గాపురముఁజేయుచుండిన స్త్రీ, యీమాటలఁ జెప్పెను.)

చౌపాయి 255

ఒకయువతి రామునిచక్కదనముఁ జూచి, "ఓసఖీ! ఇతఁడు మన జానకికిఁ దగినవరుఁడుసుమీ! ఇతనిని మనరాజు చూచినయెడలఁ దన ప్రతిజ్ఞనైన విడిచి, జానకిని రామున కిచ్చి వివాహముఁజేయును" (ధర్మహానికి సమ్మత మొప్పుకొని, రాజు వివాహముఁజేయును.) అని చెప్పెను. అమాటలను మఱియొకపడుచు విని, "ఓనేస్తమా! వారెవరో రాజునకుఁ దెలియును; మునీశ్వరునితోఁగూడ వారిని రాజు గారవించి యాదరించెను; కాని, రాజుమాత్రము తనప్రతిజ్ఞను విడిచిపెట్టలేదు; అతఁడు విధికి వశ్యుఁడై, యజ్ఞానములోఁ గొట్టుకొనుచుండెను." అని చెప్పి విచారించెను. మూఁడవయువతి, యామాటలను విని, "ఓసఖీ! విధాతయేమంచివాఁడై, యెవరికిఁ దగినఫలమును వారి కిచ్చినయెడల, నితఁడే మనజానకికిఁ దగినవరుఁడు; ఓనేస్తమా! ఇందుకు సందేహము

లేదు. విధివశమున జానకీరాములకే వివాహమయిన యెడల, మనమంద అము ధన్యులము; మనము కృతకృత్యులము; ఓనేస్తమా! జానకీరాములకు వివాహ మయిన యెడల, మననగరమున కతఁడు వచ్చుచుఁ బోవుచుండును; అందుమూలమున నతనిని మనము చూడవచ్చును; ఈయాశ చేత,జానకీరాములకు వివాహము కావలెనని, యెక్కువ కోరికయున్నది.

దోహా 272

"ఓసఖి! అట్లు వారిరువురకు వివాహము కానియెడల, సత్యముఁ జెప్పుచున్నాను, నతనిదర్శనము నాకు లభింపదు; ఎంతో పూర్వపుణ్య ముండినగాని, వా రిరువురసంఘటనము సంభవింపదు; మనకు వారిదర్శ నము కలుగదు." అని విచారించి పలికెను.

చౌపాయ్ 256

మఱియొకయువతి లేచి నిలువఁబడి, "ఓనేస్తమా! ఈవివాహము సర్వజనసమ్మతము; అందఱుఁ హర్షించెదరు; ఇది నిజము" అని చెప్పెను. "ఓసఖి! శివునివిల్లుఁ జూచిన కఠినము? వీరిం జూచిన, గారాబు బిడ్డలు! ఇది కొంచెమయినను యుక్తముగ లేదు" ఇది యేలాగుజరుగును అని యొకయువతి సందేహించెను. "ఓసఖి! ఇచ్చట ద్వైతము వచ్చెను; శ్రీరాముని మెడలో, జయమాలను వేయుటకు సీత కోరినను, జనకుని ప్రతిజ్ఞవలన, నామె యట్లుచేయుటకు శంకించెను; రామునకు సీతనిచ్చి, వివాహముఁ జేయుటకు జనకుఁడు కోరినను, యతని ప్రతిజ్ఞ కతఁడు లోఁబడుచుండెను. రాముఁడు కోమలుఁడు; కనుక, ధనుస్సును విఱువ లేడని చెప్పుట భావ్యము కాదు; అతఁడు దానిని విఱిచినను సరే; లేకపోయినను సరే గాని, యొకమాట సత్యము.

"ఓసఖి! చూచుటకు వీరు బాలులయినను, వీరు మహాబల పరాక్రమసంపన్నులని, పరు లనేక పర్యాయములు చెప్పుకొనుచుండ, వినియుంటిని. ఈరాముని పాదధూళి సోకినమాత్రమున; నెంతోపాపాత్మురాలగు మునిపత్ని తరించెను; ఈ రాముఁడు శివునివిల్లు విరిచినగాని విరమించఁడు; మీ రెన్ని సమాధానములఁ జెప్పినను, నాకుమాత్ర మీనమ్మకము పోదు. జానకిని బ్రహ్మ పుట్టించినపుడు, లెస్సగ విచారించి యామెకుఁ దగినవరునిఁ బుట్టించెను; ఈశ్యామలవర్ణముగల

రాముఁడే మనజానకికిఁ దగినవరునిగ నియమించెను” అని యొకయువతి సమాధానముఁ జెప్పెను. ఆమెమాటలను వారందఱు విని సంతోషించి, మృదుమధురవాక్యములతో “నీమాటప్రకారమే జరుగును గాక” అని వారు పలికిరి.

దోహా 273

ఆయువతులు సంతోషముచే నుప్పొంగుచు, రామలక్ష్మణులపైఁ బుష్పములను వర్షించిరి; (కారణమేమి? కోమలమగు రాముని చరణకమలములు కఠికనేలను సహింపవు; లేక పుష్పవర్షము శుభమునుకలిగించును; సఫలమగును; లేక, పుష్పములను వర్షించినయెడల, నతఁడు తలయెత్తి మీఁదికిఁజూచును; ఈమూలమున, నతఁడు వారిం గటాక్షించి చూచునని యువతులయభిప్రాయము; లేక, 'నామనస్సు రఘునాథునిమీఁదఁ బ్రసరించెను; కనుక, నేను పుష్పములను వర్షించెదను; అతని కోమలముఖమునకు నాపుష్పములు కఠినముగనుండునేమో? పుష్పములను వర్షించుట నాయిష్టము; అతని కీపుష్పములు కఠినముగ నుండిన, నుండనిమ్ము పుష్పములను వర్షించి, మార్గమును మెత్తగజేయుదానను; ఆమెత్తనిమార్గమున, నతఁడు సంచరింపవచ్చును' అని సుముఖయనునట్టియువిద తనలోఁ దాను చింతించెను. తదుపరి, సులోచనయనుపడుచుఁ దనలో నిట్లు విచారించెను! ఆస్త్రీలు శ్రీరాముని నఖశిఖపర్యంతముఁ దేఱి పాఱఁజూచిరి.) ఎచ్చటెచ్చటకు రామలక్ష్మణులు నడచివచ్చిరో, మనుజు లచ్చటచ్చటివారు పరమానందభరితులయిరి; (ఆరామలక్ష్మణులే పరమానందస్వరూపులని వారు తెలిసికొనిరి; జానకీదేవి ప్రభావమువలన, వా రిరువురు సంచరించినమార్గములలో నుండినవారు పరమానందభరితులయిరి; లేక, పరమహంసయగు పరమానందయోగి యొకఁడు జనకుని పట్టణములోఁ గలఁడు; అతఁడు రామునిచే జయింపఁబడెను. జనులు రామలక్ష్మణులఁ జూచి, భ్రమించి, వా రిరువురవెనుకఁ బోవుచుండిరి; వేయేల; స్త్రీలయవస్థ యిట్లుండెను.

దోహా

అనవ్యాహీ సంశయ కరై వ్యాహీ లేత ఉసాంస,
గౌనేలే మానే రహీం దేఖరామ మృదుహాస.

చౌపాయి 257

నగరముయొక్క తూర్పుదిశకు రామలక్ష్మణులు వచ్చిరి; ధనుర్యజ్ఞరంగస్థల మచ్చటఁ గట్టఁబడియుండెను; అది విశాలముగ నిర్మింపఁబడెను; ఆస్థలము రత్నస్థగితమయి శోభించెను; రజతమయమగు వేదికామండపము విశాలముగనుండెను. ఆవేదికకు నలువైపుల నున్న తాసనములు నిర్మింపఁబడెను; వానిపై రాజులు కూర్చుండి వినోదములఁ జూచెదరు; వానికివెనుకను, సమీపమున మండలాకారమున, మఱికొన్ని యున్న తాసనములు నిర్మింపఁబడెను; వీనిని రంగురంగులుగఁ గట్టిరి; మొదటివానికంట నివి కొంచె మున్నతముగనుండును; ఈయాసనములు పురజనులనిమిత్తము రచింపబడెను. ఈరెండవవాని వెనుక, రంగురంగులతోఁ గొన్నియాసనములు నిర్మింపఁబడెను; పురస్త్రీలు, వారివారి కులాచారముల ననుసరించి, వానిపైఁ గూర్చుండి, చిత్రములఁ జూచెదరు; నగరములోని బాలులు రామలక్ష్మణులతోఁ గూడి నడచి, వారికి రంగస్థలముయొక్క చిత్రములఁ జూపించుచుండిరి; అత్యాదరణతో వారు వారిరువురను వివిధప్రదేశములకుఁ దీసికొనివెళ్లిరి.

దోహా 274

రామలక్ష్మణులు శరీరములఁదట్టుచు, వారికి నగరములోన చోద్యములను వారు చూపించిరి; వారిశరీరములను దట్టినందున, బాలుర శరీరములు పులకరించెను. వా రిరువురంజూచి, వారు పరమానందభరితులయిరి.

చౌపాయి 258

బాలురయాదరణఁ జూచి, రాముఁడు సంతోషించి, వారి ననేకసంగతుల నడిగెను; ఆబాలురు వారివారిగృహములఁ జూపించి, వారిగృహములకు వారిరువురను తీసికొనివెళ్లిరి; ఆవిచిత్రమగు నిర్మాణమును శ్రీరాముఁడు లక్ష్మణునకుఁ జూపించి, మృదుమధురవచనములతో ననేకవిధములఁ బ్రసంగించెను. ఓపార్వతీ! ఒకనిమిషములో నర్ధభాగము పూర్తికాకమునుపే, ఆపరమేశ్వరుని యాజ్ఞాప్రకారము మాయ బ్రహ్మాండములను చిత్రవిచిత్రముగ సృజించునుకదా! భక్తులయందుఁ గలదయచేత, నాపరమేశ్వరుఁడగు రాముఁడు, మనుజునివలె, రంగస్థలము

యొక్క చిత్రముల నబ్బురముతోఁ జూచెను. ఈచిత్రములఁ జూచుటలోఁ గాల మతిక్రమించెనని రాముఁడు తెలిసికొని, భయపడి, గురువు వద్దకు వెళ్లెను; ఎవనిభయమునకు భయముసయితము భయపడునో, అతఁడు భక్తులం జూచిభయపడును. (భక్తుల భక్తిప్రభావ మిట్టిదికదా!) తియ్యనిమాటలను మృదువుగ బాలురకుఁ జెప్పి, రామలక్ష్మణులు వారి సెలవుఁ గైకొనిరి; కాని, బాలురకుమాత్రము వారిని విడిచిపెట్టివెళ్లుట కిష్టములేదు: వారు మూల్గుచు వారివారిగృహములకు వెళ్లిరి.

దోహా 275

నగరములో విలంబముఁ జేసినందులకు భయము; బాలురకనుక ప్రేమ; పిన్నవయస్సువారుగనుక, గురువుయెడల నమ్రత; గురువును విడిచి నగరముఁ జూచుటకు వెళ్లినందున, సంకోచము; ఇవియన్నియు ముప్పిరిఁగొన, వారిరువురు వచ్చి, గురువుచరణములకు నమస్కరించి, యతనియాజ్ఞాప్రకార మతనివద్దఁ గూర్చుండిరి.

చౌపాయ్ 259

అంతట సాయంసమయ మయ్యెను; చీకటిపడుచుండెను; మునియాజ్ఞాప్రకారము వారు సాయంసంధ్యను వార్చిరి; పురాణశ్రవణములో రెండుయామములరాత్రి గడచెను. (మునీశ్వరుఁడు చెప్పిన పురాణకథలలో శాంతరసము ప్రధానము; జనకునిపట్టణముయొక్క శృంగారరసముతో రామునిమనస్సు నిండియుండెను; అందుచేత, మునీశ్వరుఁడు చెప్పినకథలు ప్రాచీనములని రామునకుఁ దోఁచెను శేషించిన రాత్రి నెట్లు రాముఁడుగడపెను? మిథిలాపురమును తలంచుచు, రాముఁడు శేషించినరాత్రి కాలమును గడపెను; ప్రాతఃకాలమున గౌరీపూజనిమిత్తము రాజకుమారి, జానకి, వచ్చునని, బాలురవలన రాముఁడు నగరములో వినియుండెను; శేషించిన రెండుయామములరాత్రి రామునకుఁ గష్టమనితోఁచెను; కనుకనే, మొదటి రెండుయామముల నతఁడు పురాణకథలను వినుచు, సుఖముగ గడపెను.) అంతట, విశ్వామిత్రుఁడు శయనించెను. రామలక్ష్మణు లతనిపాదములఁ బట్టుచుండిరి. (అతనిపాదములం బట్టుటకుఁ గారణమేమి? 1గురువుసన్నిధానమును విడిచి, నగరములో విలంబముఁజేసినందుకు క్షమాపణ; (2) పురాణ

కథల నతఁడు చెప్పినపుడు, సావధానముగ వినియుండనందుకు క్షమా పణ) ఏపరమేశ్వరుని చరణకమలములను సేవించుటకు యోగులును వైరాగులును జపములును తపముల నాచరించెదరో, అట్టిపరమేశ్వ రుఁడే, గురుచరణములఁ బట్టుచుండెను. భక్తిశ్రద్ధలతో వారు గురు వును సేవించుచుండిరి; మాటిమాటికిని మునీశ్వరుఁడు సేవను జాలిం పుమని చెప్పెను. అప్పుడు శ్రీరామమూర్తి వెళ్లి శయనించెను. (మూఁ డువిషయములలో నొకపర్యాయము చెప్పినమాత్రమున, గురువా జ్ఞను మన్నింపరాదు (1) సేవ (2) దాన(3)భోజనము.) తదుపరి, లక్ష్మ ణస్వామి రామచంద్రునిపాదములఁ బట్టుచుండెను; లక్ష్మణస్వామి పాద ములఁ బట్టుచుండ, రామునకు భయమును ప్రేమయుఁ గలిగెను; లక్ష్మ ణునిచేతులు కఠినములు; రామునిపాదములు కోమలములు; అకఠిన మగుచేతులతో నతఁడు కోమలమగుపాదముల బట్టుచుండ, నిదురకు భంగము కలుగునని రాముఁడు భయపడెను; పాదములఁ బట్టువాఁడు లక్ష్మణుఁడు కదా యని తెలిసికొని, రామునకు దయకలిగెను; "ఓతమ్ముఁ డా! ఓనాయనా! ఇఁక నీవు శయనింపుము" అని మఱలమఱల రాముఁ డు చెప్పెను. శ్రీరాముని చరణకమలములను హృదయములో నిడు కొని, లక్ష్మణుఁడు విశ్రమించెను.

దోహా 276

(ప్రభువును సేవకుఁడును శయనించువిధముఁ జెప్పఁబడెను) చిట్ట చివఱకు లక్ష్మణుఁడు శయ్యమీఁద విశ్రమించెను; కాని, నిద్రించలేదు; ఏపాటిశబ్దమయినను, లక్ష్మణుఁడు తెలిసికొనుచుండెను; తొలికుక్కుట ధ్వని వినఁబడినవెంటనే, లక్ష్మణుఁడు లేచెను; గురువునకుముందు, రా ముఁడు మేల్కాంచెను.

చౌపాయ్ 260

శ్రీరామలక్ష్మణులు స్నానసంధ్యాద్యనుష్ఠానముల నిర్వర్తించి, గురుచరణములకు నమస్కరించిరి; గురువాజ్ఞఁబొంది, వారిపూజనిమి త్తము పువ్వులఁ దీసికొనివచ్చుటకు, వారిరువురు బయలువెడలిరి.

భూప బాగ వర దేఖేఉ జాఈ జహఁ వసంత ఋతు రహీ లుభాఈ,
లాగే విటప మనోహర నానా వరణ వరణ వర వేలి వితానా.

జనకచక్రవర్తియొక్క శ్రేష్ఠమగుపుష్పవాటికకు వారిరువురు వెళ్లి, దానిం జూచిరి; (లేక, దేవతలపుష్పవాటికల కిది రాజువంటిది; లేక, భూపతులలో శ్రేష్ఠుఁడగు జనకుని పుష్పవాటిక; ఎందుచేతజన కుఁడు భూపతులలో శ్రేష్ఠుఁడు ! నిజముగ నతఁడు భూదేవికిఁ బతి కనుక, నామెగర్భమునఁ బుట్టిన జానకిని, యామె జనకున కిచ్చెను) వసంతఋతువు మానముఁ గప్పికొనక, నావాటికలోఁ బడియుండెను. ఆవాటికలోని యొక్కొక్కవృక్షమే మనోహరముగ నుండెను; అందు లో నానావిధవృక్షము లనేక రంగురంగులతోఁ బ్రకాశించుచుండెను; ఆయారంగులకుఁ దగినరంగులుగల తీఁగె లావృక్షముల కల్లుకొని యుండెను; అందుచేత, నెందులకు వసంతఋతువు మానమునువిడిచి యుండెనని చెప్పఁగూడదు? ఒక్కొక్కరంగున కొక్కొక్కజోడు కల దు; అటులనే శృంగారాదిరసములకును—శ్వేతమునకు శ్యామము; పీత మునకు హారిద్రము జోడు. విడిజోడునకు సరసము తక్కువ—లత లనే నాయికలకును వృక్షములను నాయకులకును లంపటము కలిగెను; శృం గారరసమునకు శాంతరసము జోడు.

నవ పల్లవ ఫల సుమన సుహాయే నిజ సంపతి సుర రూఖ లజాయే,
చాతక కోకిల కీర చకోరా కూజిత విహంగ నచత కల మోరా.

నూతనమగు పత్రములును, పుష్పములతోను, ఫలములతోను వృక్షములు శోభించుచున్నవి; నూతనపత్రములును, పుష్పఫలముల భారముచేత, వృక్షములు నేలకువంగి శోభించుచున్నవి; స్వకీయమగు పుష్పఫలములసంపదచేత, దేవతరువును (సురరూఖ) సిగ్గుపఱచుచుం డెను; సకలజీవములకును ముఖ్యమగు సంపద నిచ్చునట్టి జానకీరాము లీవనములో విహరించెదరు; కనుక, నది శోభాయమానముగనుండెను; అందుచేత, సురతరువులు సిగ్గుపడి, నేలఁబడెను. తదనంతర మావన ములో ననేకవిధములగుపక్షులు కలవు; వానిలో నయిదువిధముల పక్షులే శృంగారమున కనుకూలముగనుండెను; చాతకములు, చకోర ములు; చిలుకలు, కోకిలలు, మాయూరములు; ఈ యయిదువిధముల పక్షులు మూఁడుఋతువులలోఁ గొన్నికొన్ని యాయాఋతువులలోఁ గనఁబడును; వసంత, వర్ష, శరదృతువు లీవనములోఁ బ్రకటమైయుం

డెను; ఆయాఋతువుల కనుకూలముగ నీపక్షు లావనములో నివసించి యుండెను; దీనికి ఆశయమేమి? ప్రథమమున, వనములో వసంతఋతువు మానమును విడిచియుండెను; అందుచేత, నాఋతువునకుఁ దగినట్లు, కోకిలలును, చిలుకలు నివసించియుండెను. తదుపరి, యావనములో వర్షఋతువు ప్రకటమయ్యెను, ఏప్రకారము? వృక్షములకుఁ దగిలియుండిన పురాతనపత్రములే కాలిఘటములతో సమానము; శ్వేత పుష్పములపంక్తియే బకములసమూహము; పీలపుష్పములపంక్తియే తరంగములు; శ్వేత, పుష్పముల సమ్మేళనమే ఇంద్రధనస్సు; లతాగృహములలోఁ బ్రవేశించునపుడు వాయువుచేయుచుండిన శబ్దమే, మేఘగర్జనము, చెట్లనుండి 'టుప్,టుప్' మని క్రిందఁబడుచుండిన పుష్పముల రసమే వానచినుకులు; అందుచేత, సదా మయూరము లావనములో నాట్యము జేయుచుండెను. తదుపరి శరదృతు వావనములో నీప్రకారము ప్రకటనమయ్యెను; చాతకములును, చకోరము లావనములో నివసించియుండెను; దట్టముగనుండిన శ్యామలదళములే, నిర్మలమగు ఆకాశము; అనేక రంగులపుష్పముల కాంతియే, సీతాదేవి ముఖమనునట్టు శరత్కాల రాకాబింబముయొక్క కాంతితో సమానముగ నుండెను.

ఆపుష్పవాటికకు శోభఁగలిగించునట్టి సర స్సొకటి దానిమధ్యను ప్రకాశించుచుండెను; అనేక రంగురంగులతోఁ జెక్కఁబడిన మణిసోపానము లాచెఱువునకుఁ గలవు; ఆసరస్సులో ననేకరంగురంగుల కమలము లుండెను; అనేకజలపక్షులు ధ్వనులఁజేయుచుండెను; భృంగములు ఝంకారముఁ జేయుచుండెను; ఏరంగుగల కమలములమీఁద నాభృంగములు వ్రాలుచుండెనో, వానిరంగు వానికిఁ దగులుకొనినందున, నాభృంగములుకూడ ననేకరంగులుగఁ గనఁబడెను.

దోహా 277

ఆవనమును, ఆసరస్సును రామలక్ష్మణులు చూచినందున, వారికి సంతోషముకలిగెను; ఆ యారామము రామునకు సుఖమునిచ్చెను; లేదా? లోకములను రమింపఁజేయురాముఁ డావనములో విహరించుటచేత, నది ఆరామమై పరమరమ్యముగనుండెను.

చౌపాయ్ 261

రాముఁడు పుష్పవాటికను నలువైపులఁ గలయఁజూచి, తోట మాలి నడిగి, పుష్పములఁ గోయుచుండెను; తోటమాలి వచనముల వలన, నతనిమనస్సు ముదమందెను; ఎందుచేత? వానిని యడుగుటకుఁ బూర్వము, రాముఁడు నలువైపులఁ జూచి, వనములో సీతం గానక పోవుటచేత, నతనిమనస్సు కొంచెము వ్యాకులముఁజెందెను; సీతాదేవి వనములోనికి వచ్చుటకు సమయ మయ్యెనని వాఁడు చెప్పినందున, నతనిమనస్సు ముదమందెను. అంతలో, సీతాదేవి మాతృవచనముల ప్రకారము గౌరీపూజనిమిత్తము సఖులతోఁ గూడి వనములోఁ బ్రవే శించెను.

ఆమెతోఁ గలసివచ్చిన సుందరయువతులు; చతురులునగు సఖు లు అతిశ్రావ్యముగ కంఠములనెత్తి గీతములఁ బాడుచుండిరి; ఎందుచేత? వారు సుందరులు? రూపముచేతను, అలంకారములచేతను, మందగమ నముచేతను, తదుపరి శ్రావ్యమగుకంఠములఁ గలిగియుండుటచేతను వారు మనోహరులు; సుందరులు—వారి మంజువాణి వాణియొక్కమ నస్సును హరించుచున్నది; అథవా, సాక్షాత్ వాణివారి ముఖమునుండి వెడలినందున, మంజువాణి యయ్యెను:—ఆవనములో రెండవసరస్సు మఱియొకటి కలదు; ఈసరస్సు స్త్రీలనిమిత్తము; దీనిని రాముఁడు చూ చియుండలేదు; ఈరెండవసరోవరతీరమున, దుర్గాదేవి యాలయ మొ కటి కలదు, ఈగౌరీదేవిమందిర మతిశోభస్కరముగ నుండెను; దాని శోభను వర్ణించుటకు శక్యముకాదు గౌరీదేవి మందిరమని చెప్పుటకుఁ గారణమేమి? ప్రథమమున, గౌరీదేవి యెట్లు భర్తనిమిత్తము తపము నాచరించెనో, సీతాదేవి యటుల నిప్పుడు తపముఁ జేయును; ఇరువు రును కన్యలుకనుక, గౌరీమందిరముని చెప్పఁబడెను. (వివాహములలో వధువు నేడుకూడ, గౌరీతపముఁ జేయును; 'గౌరీతపస్సు' అని ప్రఖ్యా తికలదు; కాని, పార్వతితపస్సు' అని చెప్పుట లోకవిరుద్ధము).

సఖులతోఁగూడి, శీతాదేవి సరోవరములో స్నానముఁజేసి, దుర్గాదేవిమందిరములోనికి వెళ్లెను; ఆమె దేవినిఁ బూజించి, తన కను కూలమగు వరమును దయచేయుమని దేవినిఁ బ్రార్థించెను. (భర్తను

దయచేయుమని వరము నడుగుట మర్యాదకు లోపము. గౌరీదేవినిఁ బూజించుటకుఁ గారణమేమి? ధనుర్యజ్ఞమున కొకసంవత్సరము దీక్షఁ జేయఁబడెను; ఒకరోజుతక్కువగ, సంవత్సర మంతయు గడచెను; కాని, సీతాదేవికిఁ దగినవరుఁడు సంఘటనము కాలేదు. కనుక, సీతాదేవిమనస్సు వ్యాకుల పడెను.)

సీతాదేవి యాజ్ఞాప్రకారము ప్రధానసఖి, పరపురుషులు వనములోఁ గలరో లేరో చూచుటకు బయలువెడలెను. ఆచెలికత్తె రాజకుమారు లిరువురఁ జూచి, ప్రేమవివశురాలై సీతవద్దకు వచ్చెను; ఆమె నోరు మూతఁబడెను; ఎందుచేత? వా రిరువురశృంగారము నామె చూచినందున, నామెనోరు మూతఁబడెను.

దోహా 278

ఆమెశరీరము పులకరించెను; ఆమెనేత్రములు జలముతో నిండియుండెను; తదితరసఖు లామెయవస్థఁ జూచి, "ఓసఖి! నీయానందమునకుఁ గారణమేమి?" అని, మెల్లగ, నామె నడిగిరి. మందిరములో సీతాదేవి, ధ్యానములో నుండినందున, వారు బిగ్గఱగ మాటలాడిన యెడల, నామె ధ్యానమునకు భంగముకలుగు నని యెంచి, వారు మెల్లగఁ బ్రసంగించిరి.

చౌపాయ్ 262

"ఓసఖులారా! ఆయిరువురు రాజకుమారులు వనములోనికి వచ్చిరిసుమీ! ఓఅక్కలారా! ఎంతచక్కనివారే? కేవలము నూతనవయస్సుసుమా! వారిం జూచుట, కన్నులకు విందు; వారు పువ్వులఁ గోయుచుండిరి" అని చెప్పెను; (వారిమర్యాదకు లోపమువచ్చునని తలఁచి, వారు పువ్వులఁ గోయుచుండినసంగతినిమాత్ర మామె సీతాదేవితోఁ జెప్పలేదు); తదుపరి, సాముద్రికశాస్త్రప్రకారము, వారికిఁగల మహారాజలక్షణముల నామె వర్ణించి, వారికిఁ జెప్పెను; వారిలో నొకరు శ్యామలమనియు, రెండవవారు గౌరవర్ణమనియుఁ జెప్పెను. "ఓసఖులారా! వారిం జూచిన నేత్రములకు వాక్కులులేవు; వారిని వర్ణింపఁ గలిగిన నోరునకు దృష్టిలేదు; చూచినవి చెప్పలేవు; చెప్పుటకు శక్తిఁ గలది చూడలేదు. వేయేల! ఓఅక్కలారా! వారిం జూచితీరవలెను"

అని వారిం జూచివచ్చిన చెలికత్తె పలికెను. ఆపలుకులను తదితరచెలి కత్తెలు విని, ఆశ్చర్యభరితులై, సంతోషించిరి; వారిం జూచుటకు సీతాదేవికి యభిలాషకలదని తెలిసికొని, వారిం జూచివచ్చినసఖి చెలికత్తెలం జూచి, "ఓసఖులారా! వారు, బహుశః, మునీశ్వరునితోం గలసి, వచ్చియుండఁగలరు. వారిరూపములలో మోహినీయంత్రము కలదు; వారిమోహినీ- గారిడీవిద్యం జూచి, నగరములోని స్త్రీపురుషులు బాలవృద్ధులు, చతురులుసయితము భ్రమించిరి; వారిమనస్సులను వారిరువురు నపహరించిరికదా! ఎడముగనుండినపుడే వా రింతప్రభావులుకదా! ఇంకను వారియంగములను స్పర్శించినందున, నేమిసంభవించునో తెలియదు" అని ప్రశంసించెను. ఇది యుచితము, ఇది యనుచితమని శంకింపక, స్త్రీలందఱు వారివారిమర్యాదలను విడిచి, వారిరువురను వర్ణించి, చెప్పుకొనుచుండిరి. వేయేల? వారిం గన్నులారం జూచుటయే, కన్నులపండుగ. ఈసఖి చెప్పినమాటలు సీతాదేవిమనస్సునకింపుగనుండెను; రాజమర్యాదప్రకారము ప్రథమసఖి, సీతాదేవికి మార్గముం జూపించెను; రామదర్శనకౌతూహలముచే, నామెనేత్రములు నలువైపులం బరుగెత్తెను; ఆచెలికత్తె ముందు నడచెను; (సీతాదేవి మనస్సులో నొకసంకోచము కలదు; ఆమెమనస్సులోని యనురాగము తదితరులకుం దెలియకూడ దనియు, అట్లు తెలిసినయెడల, నామెమర్యాదకు లోపము కలుగునని తలంచి, యామె ఆప్రథమసఖినే వెంటఁదీసికొని వెళ్లెను; సఖులలో, నాప్రథమసఖినే, సీతాదేవి తన యంతరంగస్నేహితురాలుగ భావించెను. వారిరువురిలో నరమరలు లభ్యంతరములు లేవు.)

దోహా 279

సీతాదేవి నారదునివచనములను స్మరించుకొనెను; పవిత్రమగు ననురాగమే, ఆమెమనస్సులో నంకురించెను; ("ఓజానకీ! ప్రథమమున, నొకపుష్పవాటికలో నీవు రామునిం జూడఁగలవు; తదుపరి, మీరిరువురకు వివాహమగును" అని నారదుఁడు చెప్పినవచనములే, యామె యనురాగమునకు బీజము.) అందుచేత, రాముఁడు పతియగునని తలంచి, యామె సంతోషించెను. ఆసంతోషము చెలికత్తెకుం దెలియకుండు

టకు, నామె, భయపడిన లేడిపిల్లవలె, నలువైపులఁ జూచెను; లేక, రాజకుమారులు వనములోనికి వచ్చిరని చెలికత్తె చెప్పుటచేత, నామె వారిం జూడవలెనని యాతురముతో, నలువైపులఁ జూచెను;

చౌపాయ్ 263

ఆమె శింజాన మంజుమంజీరనినదంబులు హృదయానందముగ రాముఁడు విని, లక్ష్మణునితో నిట్లు పలికెను. "ఓతమ్ముఁడా! వినుము; విశ్వ విజయముఁ దెలుపుచుండిన కామదేవుని జయభేరీశబ్దములను వినుము"; అనిచెప్పి, యేవైపుననుండి శబ్దమువచ్చెనో, ఆవైపు రాముఁడు దృష్టి నిగుడించెను; చకోరములు చంద్రునిఁజూచి, యానందించువిధమున నతఁడు సీతాదేవి ముఖచంద్రబింబముఁ జూచి, యానందించెను సీతం జూచునంతవఱకు రాముని నేత్రములు చంచలముగ నుండెను; తరువాత, నతని నేత్రములకు రెప్పపాటు లేకపోయెను; ఆరెప్పలమీఁద నివసించు, 'నిమి' మహారాజు, ఆందోళనచే, తనస్థానమును విడిచెను. సీతచక్కదనముఁ జూచి, రాముఁడు సంతుష్టాంతరంగుఁడై, యనేకవిధముల నామెను తనలోఁ దాను పొగడెను; అతనిముఖమునుండి మాటవెడల లేదు. రాముని నేత్రములు సీతంజూచెను; అందువలనఁ గలిగినసుఖమును మన స్సనుభవించెను; చూచినవియును, అనుభవించినదియును, పలుకలేవు; వానికి నోరులేదుకదా! అందుచేత, నతనినోరు మూతఁబడెను. ఇంతవఱకు సీతవంటి చిన్నదానిని బ్రహ్మ సృష్టించియుండలేదు; ఆమె విశ్వమోహిని; బ్రహ్మ సృష్టిచమత్కారము నామె ప్రకటించుచున్నది; అథవా, ఆమె స్వయంవ్యక్తురాలు; ఆమెనిపుణతయే బ్రహ్మలను సృష్టించెను; ఆమెస్వయముగ విశ్వమునకుఁ బ్రకటనమయ్యెను; బ్రహ్మ సృజించిన శృంగారమున కామె సింగారము నిచ్చెను. ఇల్లుచక్కదనము దీపముమూలమున విశేషముగ రాణించును; బ్రహ్మసృజించిన సౌందర్యమునకుఁ జీకటిపట్టెను; సీతాదేవిచక్కదనము, దీపమువలె, నాచీకటిఁ బోఁగొట్టెను. కవీశ్వరులు చెప్పిన యుపమానములు 'దేహీ' యని యడుగుచుండును; ఆమె 'విదేహీ' కనుక, నిరుపమానము; కవీశ్వరుల యుపమానము లామెపద్దకు వచ్చి, 'దేహీ' యని యాచించును.

దోహా 280

సీతాదేవిచక్కదనమును రాముఁడు లెస్సగ బరీక్షించి, తనయ దృష్టమునకు సంతసించి, నిర్మలమగు హృదయముతో సమయోచితముగ లక్ష్మణునితో నిట్లు ప్రసంగించెను. (నిర్మలహృదయ మని చెప్పుటకుఁ గారణ మేమి? ఈవిషయమునుగుఱించి లక్ష్మణునితోఁ బ్రసంగించుట కూడదు; అయిన, నుచితముగ రాముఁ డతనితోఁ బలికెను.)

చౌపాయ్ 264

"ఓతమ్ముఁడా! అదిగో చూడుము; ఆమెయే జానకి; జనకచక్రవర్తిప్రతిజ్ఞ కామెయే కారణము; ఆమెనిమిత్తమే, ధనుర్యజ్ఞము; గౌరీపూజనిమిత్త మామెను సఖులు తీసికొనివచ్చిరి; చూచితివా, ఆమెశరీరకాంతి, యీపుష్పవాటికకు శోభను కలిగించుచున్నది. ఆమె యలౌకికసౌందర్యముఁ జూచినందున, స్వాభావికముగ నిర్మలమగు నామనస్సు చలించుచున్నది. అందులకుఁ గారణము బ్రహ్మదేవునికేఁ దెలియును; నాదక్షిణాంగములు అదురుచుండుటవలన, నేదో శుభము కలుగునని తోఁచును; మనరఘువంశస్థులకిది సహజస్వభావము; వారిమనస్సు లేశమయినను దప్పుమార్గమునఁ బాదముఁ బెట్టదు; స్వప్నమందయినను పరస్త్రీముఖముఁ జూచియుండలేదని నానమ్మకము. నామనోవ్యాకులము వలనను, నాయంగముల స్ఫురమువలనను, నామనోరథము సిద్ధించునని తోఁచును. రఘువంశస్థులు యుద్ధములో శత్రువులకు వీపుఁజూపరు; స్వప్నమందైనను పరస్త్రీలపై వారుదృష్టి నిగుడింపరు; 'దేహి' యని వారి వద్దకు వచ్చిన యాచకులకు లేదని వారు చెప్పరు. ఈమూఁడుగుణములు గల మనుజులు లోకములోఁ దగుమాత్రమే కలరు. (ఈమూఁడుగుణములును లక్ష్మణునియందుఁ గలవు; (1) జానకితోఁ గలసివచ్చిన చెలికత్తెల నతఁడు చూచియైన యుండలేదు. (2) విశ్వామిత్రుని యజ్ఞసంరక్షణార్థము వెళ్లినపుడు, శత్రువులఁ జూచి భయంపడలేదు. (3) విశ్వామిత్ర రామచంద్రుల సేవించినపుడు, తనవలనఁ గాదనక, వారికి సంతుష్టికలుగునట్లు మనఃస్ఫూర్తిగ వారిని సేవించెను.

దోహా 281

జానకిముఖపంకజమును శ్రీరాముఁడు చూచెను; అందుచేత నతని మనస్సు భ్రమించెను; ఒకపర్యాయము లక్ష్మణునితో నతఁడు ప్రసంగిం

చును; మఱియొకపర్యాయ మతఁడు సీతముఖముఁ జూచును. ఇందు లకు దృష్టాంత మొకటి కలదు. సీతముఖమే యొక కమలము; ఆము ఖకాంతియే ఆకమలములోని మకరందము; (1) తుమ్మెద కమలముపై వ్రాలి, నిశ్శబ్దముగ దానిమకరందముఁ బానముఁజేయును; అంతలో నది దానిపైనుండి యెగిరి, ఝంకారముఁజేయుచు దానిచుట్టు దిరుగు ను; (2) మఱలఁ దుమ్మెద దానిపై వ్రాలి కొంచెము మకరందముఁ బాన ముఁజేయును. మఱల నెగిరిపోవును; (3) స్థిరముగ నుండినయెడల, దానిభారమును పుష్పము సహింపలేదు; క్షణక్షణము తుమ్మెద దాని పై వ్రాలి, కొంచెముకొంచెము మకరందముఁ బానముఁజేసి, యెగురు చుండును. (1) శ్రీరామునిమనస్సే యొకతుమ్మెద; తుమ్మెదవలె, నతఁ డొకపర్యాయము సీతముఖముఁ జూచి, లక్ష్మణునితోఁ బ్రసంగించును; (2) పిదప నతఁడు సీతముఖారవిందమకరందముఁ బానముఁజేసి, తమ్ము నితో మాటలాడును; (3) తదేకదృష్టితో నామెముఖము నతఁడు చూ చినయెడల, నామెముఖ మతనిదృష్టిని సహింపలేదు.

చౌపాయ్ 265

చితవతి చకిత చహూఁదిశి సీతా,
కహఁ గయే నృప కిశోర మనచీతా॥
జహఁ విలోకి మృగ శావక నయనీ,
తహఁ జను వరష కమల సిత శ్రేనీ॥

I. సీత చకితురాలై నలుదిశలఁ జూడ నారంభించెను; రాజపుత్రు లెటువైపువెళ్లిరో యని ఆమెమనస్సు చింతించెను. 'నృపకిశోర' అని చెప్పుటచేత వారిరువురు నొకరిస్వాధీనములో నుండిరని తెలియుచున్నది. లేకున్న, వారిలో నొకరు స్వతంత్రనృపుఁడనియు, రెండవవాఁడు కిశోరా వస్థలో నుండెననియుఁ జెప్పవచ్చును. 'చీతా' శబ్దము 'చింతా' శబ్ద మున కనుప్రాసము. ఆమెచింత మూఁడువిధములు:— (1) వారు వెళ్లి పోయిరేమో? (2) తనమనోచింతను సఖులు తెలిసికొనిరేమో? (3) తండ్రిగారిప్రతిజ్ఞ-II. ఆమె చకితురాలై నలువైపులఁ జూచెను; అందు చేత నామెకు లేడిపిల్లయొక్క నేత్రములవంటి నేత్రములు కలవు. ఎందుచేత? దానినేత్రములు నూతనములును జలభరితములు; దాని

దృష్టి చంచలము; అటులనే, రాముని జూడవలెనని సీత కాతురత విశేషముగ నుండెను; అందుచేత, నామెదృష్టి చంచలముగ, నలువైపులఁ బ్రసరించెను. ఆమె యెటువైపుఁ జూచిన నటువైపు నేత్రముల నుండి శ్వేతకమలములను వర్షించెను; శ్వేతకమలములని చెప్పుటవలన, మిత్రదృష్టియే ప్రసరించెనని భావము. శ్వేతలోచనములు మిత్రభావమును, శ్యామలోచనములు శత్రుభావమును, శోణలోచనములు మధ్యభావమును సూచించును.

లతాగృహమునకు బయటనుండిన రామలక్ష్మణులను చెలికత్తెలు సీతకుఁ జూపించిరి; వారిం జూచినతరువాత, నామెనేత్రములు శోణత్వముఁ బొందెను; వారిచక్కఁదన మెంతఁజూచిన, నామెకుఁ జూడవలెననియే యుండెను. కోలుపోయినపదార్థము లభించిన తరువాత నెంత సంతోషముకలుగునో? ఆమె కంతసంతోషము కలిగెను. శ్రీరాముని శరీరలావణ్యముఁ జూచిచూచి, ఆమె నేత్రములు బడలి, రెప్పపాట్లను వేయుట మఱచెను; శ్రీరాముని దివ్యమంగళవిగ్రహముఁ జూచినందున, నామెశరీరము సంతోషముచే సంపూర్ణముగ నిండెను. శరత్కాలపూర్ణచంద్రునిఁ జూచినతరువాత నెట్లు చకోరములతాపము శాంతించునో, సీతాదేవిశరీరతాప మట్లే రామునిఁ జూచినతరువాత శాంతించెను. నేత్రములద్వారమున శ్రీరాముని రూపమును సీతగ్రహించి, ఆరూపమును దన హృదయములో నిడుకొని, నేత్రము లనునట్టిద్వారములను బంధించెను. ఆమె ప్రేమాపరవశురా లయ్యెనని చెలికత్తెలు దెలిసికొని, పరమానందమునొంది, యొకమాటనయిన పలుకలేదు.

దోహా 282

మేఘమండలముఁ జీల్చుకొని, బయటకువచ్చు రెండు చంద్రబింబములువలె, నారామలక్ష్మణు లిరువురును లతాగృహముఁ జీల్చుకొని బయటకువచ్చిరి. లతాగృహములోనికి వెళ్లుటకును వచ్చుటకును మార్గముండినను, వారిరువు రామార్గమును విడిచిపెట్టి, సీతం జూచుటకుగల యాతురముచేత, నట్లు లతాగృహముఁ జీల్చుకొని ప్రత్యక్షమయిరి. (శ్యామశరీరమును చంద్రునితో నుపమానముఁ దెచ్చుట యుచితమా? లక్ష్మణుఁడు చంద్రుఁడు; శ్యామలశరీరము గల రాముఁడు మేఘము).

చౌపాయ్ 266

ఆవీరు లిరువురు చక్కదనాలకుప్పలు; రామునిశరీరము నీలకమలములవలె నుండెను; లక్ష్మణునిశరీరము ఎఱ్ఱనికమలములవలెఁ బ్రకాశించుచుండెను. వారు కాకపక్షములను ధరించి యుండిరి; శిరస్సులపై వారు పుష్పాల గుత్తులను ముడుచుకొనిరి. వారిముఖములు చెమటబిందువులతో నిండెను; వారిలలాటమునఁ దిలకము శోభించెను; వారి చెవులకు భూషణములుండెను; వంచినవిల్లువంటి కనుబొమలును, ఉంగరములవలెఁ దిరిగియుండిన శిరోజములును, నూతనముగ వికసించిన కమలములవంటి నేత్రములును, చక్కనిచుబుకమును, దీరుగనుండినముక్కును, ముద్దుఁబెట్టుకొనఁదగిన బుగ్గలును, లాపణుల చిత్తమును హరించుచుండిన మందహాసమును- ఈ ముద్దుల మూటఁగట్టుచుండిన బాలురముఖసౌందర్యమును నేను చెప్పఁజాలను; వారింజూచి, వేలకొలఁది మన్మథులు సిగ్గుపడవలెను; వారగలకంఠములు శంఖములవలెనుండెను; నాభివఱకును వారిమెడనుండి ముత్యాలహారము వ్రేలుచుండెను. అవతరించిన కామదేవునివంటి కలభము యొక్క తొండమువలె, వారిబాహుదండములు సొగసుగనుండెను. పుష్పములను పత్రములను వామహస్తములోఁ బట్టుకొనియుండిన, శ్యామలశరీరముఁగలవాఁడే, ఓసఖీ! చక్కనివాఁడు.

దోహా 283

సింహమునడుమువలె, వారినడుములు సూక్ష్మములు; వారు పీతాంబరములను ధరించిరి; వారు సకలసుఖధాములు; సర్వగుణసంపన్నులు; వారు సూర్యకులమునకు భూషణములు; చెలికత్తెలు వారింజూచి, పరవశులై, చేష్టలఁ దప్పిరి.

చౌపాయ్ 267

పరమచతురయగు చెలికత్తె యొకర్తు తెలివిఁదెచ్చుకొని, సీతహస్తముఁ బట్టుకొని, "ఓసీతా! నేత్రములను మూసికొని, గౌరీదేవిని ధ్యానించుచుంటివా' నేత్రములనువిప్పి, రాజపుత్రుల నేల జూడవు?" అని పలికెను. (రామలక్ష్మణులు సమీపమున నుండినందున, నామె సీతతో బిగ్గరగ మాటలాడుట యుక్తముకాదు; నేత్రములతో సంజ్ఞఁజేయుదమనిన, సీత నేత్రములను మూసికొనియుండెను; అందు చేత,

నా మెహ_స్తముకు చెలికత్తె పట్టుకొనెను.) ప్రసంగించిన చెలికత్తె సయిత ము పరవశురాలయ్యెను; ఆమె ధైర్యము నవలంబించి, తెలివి దెచ్చుకొని సీతతోఁ బలికెను. రాజపుత్రులం జూచుటవలనఁ గలిగిన మనోవికలత్వమును చెలికత్తెలకుం దెలియకుండునట్లు సీత నేత్రములను మూసికొనెను; ఆమె గౌరీధ్యానముఁ జేయుచుండెనని వారు తలంచిరి. "ఓ సీతా! నీవు గౌరిని ధ్యానించుచుండిన యెడల గౌరీదేవిమందిరములోనికిఁ బొమ్ము; లేదా, నీవు గౌరిని ధ్యానించినందువలన, నీకు ఫలము కలిగెను; నీ నేత్రముల కాఫలము ప్రత్యక్షమయ్యెను; కనుక, నేత్రములనువిప్పి, ఆఫలముఁ జూడుము" అని సఖిపలికెను.) సఖి పలికిన వ్యంగ్యవచనములను సీత విని, తన మనోవికారమును జెలికత్తెలు గ్రహించిరని సంకోచించి, నేత్రములను సగముసగమువిప్పెను; ఆపురుషసింహములను, ఆరఘువంశతిలకముల నామె క్రీఁగంటితోఁ జూచెను. ప్రేమాతిశయముచే సీత పరవశురాలయ్యెనని చెలికత్తెలు తెలిసికొని, "ఓయమ్మా! కాలవిలంబమయ్యెను గనుక మనము శీఘ్రముగ గృహమునకు వెడలుటమంచిది" అని వారు భయపడి చెప్పిరి. అంతలో నామె తెలివిఁదెచ్చుకొని, తల్లిమాటఁదలఁచి భయపడి, "సత్యము; ఓచెలులారా!" అని మందముగఁ బలికెను. "ఓసఖులారా! ఈవేళకే రేపు మన మిచ్చటికి రావలసియుండును సుమీ!" అని యొక చెలికత్తె ముసిముసినవ్వు నవ్వుచుఁ బలికెను. సఖులుపలికిన వ్యంగ్య వచనములను సీత విని, కొంచెము సిగ్గుపడెను; ఆమె, తల్లిమాటను జ్ఞప్తికిఁదెచ్చుకొని, తల్లికి భయపడి, నిష్క్రమించుటకు సిద్ధమయ్యెను. ఆమె ధైర్యము నవలంబించి, శ్రీరాముని దివ్యరూపమును హృదయములో ధరించెను; మాటిమాటికి జనకునిప్రతిజ్ఞఁ దలంచి యామె విచారించెను; ఆమెమనస్సు పలువిధములఁ బ్రసరించెను. "ఆహా! నాశరీరము నాజనకునియధీనముకదా! నన్ను వా రెవరికిచ్చి వివాహముఁ జేయఁదలఁచిరోకదా!" అని సీత విచారింపఁదొడఁగెను.

దోహా 284

మృగములను బక్షులను వృక్షములఁ జూచుమిషచే యామె మాటిమాటికి వెనుకకుఁదిరిగి, శ్రీరాముని రూపలావణ్యములఁ జూచి

చూచి, లోలోపల ముఱియుచుండెను; ఆమెకు రామునియం దనురాగము బలిసెను; విశ్వామిత్రుని యజ్ఞరక్షణమప్పుడు, వీరరామునిప్రతాపము నామె వినియుండెను; నేఁడు సుకుమారుఁడగు శ్రీరామునిఁ గన్నులారఁ జూచెను. తొంగితొంగి, వీరరామునిశరీరమునే సీత చూచుచుండెను. ఈసమయమున వీరరామునిప్రయోజనము కలదు; కాని, శృంగారరామునివలన లాభము లేదు; వీరరాముఁ డయినయెడల, ధనస్సును విఱుచుటకు సమర్థుఁడని యామె యభిప్రాయము; అందుచేత, నామె వీరరామునిఁ జూచిచూచి ముఱియుచుండెను.

చౌపాయి 268

శివునివిల్లు కఠినమని తెలిసికొని, సీత వ్యాకులపడెను; ఆమెమనస్సునకు స్వాస్థ్యము లేకపోయెను; ఆమనసును, శ్రీరాముని శ్యామలరూపము నామె హృదయములో ధరించెను. (శంక:—శివునివిల్లు కఠినమని తెలిసికొని, శ్రీరామునిరూపమును ధరించుట ధర్మమునకు విరుద్ధముకాదా; అతనిని బొందఁగూడుట నిశ్చయము లేనిసమయమున, నతనిరూపమును హృదయములో ధరించుట యుచితము కాదు:—ఉత్తరము:—శివునిధనస్సు కఠినము; బాణాసురుఁడు, రావణుఁడు మొదలగువారు దానిని విఱువలేక భంగపడిరి; వారు భంగపడినను, రాముఁడు వారికంటె వీరుఁడుగనుక, నాశివునిధనస్సును విఱువఁగలఁడని ఆమెకు నమ్మకము కలిగెను; అందుచేత, నతనిరూపమును సీత తనహృదయములో ధరించి, నిష్కర్షించెను.) పూర్వము సీతనుగుఱించి రాముఁడు వినియుండెను; ఇప్పు డామె నతఁడు ప్రత్యక్షముగ జూచెను; వినినదానికంటె నధికముగ నతఁ డామెం జూచి, కొన్నివిశేషగుణములఁ గనిపట్టెను; ఆమె చక్కదనాలకుప్ప యనియు, సకలగుణసంపన్నురాలనియు, తనయం దనురాగముఁ గలదనియు నతఁడు తెలిసికొని, ప్రేమయనుమసితో నామెరూపమున కొకచిత్రపటమును రాముఁడు తన యంతఃకరణములో వ్రాసికొనెను. (రామునకు ధనుస్సును విఱువఁగలనని నిశ్చయము కలదు అందుచేత నామెరూపము నతఁడు హృదయములో ధరించెను) సీత భవాన్యాలయములోనికివెళ్లి, దేవిచరణములకు నమస్కరించి, యిట్లు దేవిని బ్రార్థించెను. "ఓశక్తీ! ఓజగజ్జననీ! జయ,జయ జయ; నీవు గిరిరాజకన్యవు; శివునిముఖచంద్రకిరణములఁ బానముఁజేయు

టలో నీవు చకోరమునంటిదానవు; నీవంటిపరోపకారులు లేరు; (సంత విటపసరితాగిరిధరనీ। పరహితహేతుసబవకీకరనీ॥ మహాత్ములును, విటపములును, నదులును, పర్వతములును, భూదేవియు—వీరు పరోపకారులు); నీలో సత్వరజస్తమోగుణములు కనఁబడును; నీవు మహేశ్వరుని పత్నివి; సర్వకార్యములను నిస్సందేహముగ నిర్వర్తింపఁగలవు; గణపతికిని, కుమారస్వామికిని నీవు తల్లివి; నీవలన సకలకార్యములు తప్పక సిద్ధించును; (తారకాసురుని సంహరించి, కుమారస్వామి దేవతల కెటుల స్వస్థానము నిచ్చెనో, అటులనే నీయుగ్రమున ధనస్సు విఱిగినయెడల, నాకు స్వాస్థ్యముకలుగును) నీవు జగత్తులకు మాతవు; కోటిమెఱుపు తీగలవలె నీశరీరము ప్రకాశించుచుండును; ఆదిమధ్యాంతములు నీకు లేవు; నీప్రభావ మమితము; నీమహాత్మ్యము వేదములు సయితము గుర్తెఱుఁగవు; నీవలననే సృష్టి స్థితి సంహారములు జరుగును; నీమట్టుకు నీవు స్వతంత్రురాలవు; లోకాలోకములను నీవే భ్రమింపఁ జేయుచుంటివి.

దోహా 285

"ఓతల్లీ! నీవేపతివ్రతలలో నగ్రగణ్యురాలవు; నీయపారమహిమను సహస్రశేషులుగాని శారదలుగాని తుదముట్టఁ జెప్ప లేరు ఏ మార్గమున నీవు సంచరించి సిద్ధిఁబొందితివో, నే నామార్గమునఁ బోయి సిద్ధిఁబొందునట్లుఁ బ్రసాదింపుము.

చౌపాయ్ 269

"ఓశ్రేష్ఠవరదాయినీ! నీవు త్రిపురాంతకుని ధర్మపత్నివి; నీదాసులఁ గటాక్షించి, వారికోరికల నీడేర్చెదవు; చతుర్విధపురుషార్థములు నిన్ను సేవించువారికి సులభముగ లభించును; రామునివియోగము, జనకునిప్రతిజ్ఞ, ధనస్సుయొక్క కాఠిన్యము. ఈమూఁడుదుఃఖములు నన్ను బాధించుచుండును; వానిని దొలఁగింప నీవే సమర్థురాలవు; ఓదేవీ! దేవతలును, నరులును, మునులును నీచరణకమలములను సేవించి, ముక్తిఁబొందుచున్నారు. నామనోభీష్టము నీకు లెస్సగదెలియును; నీవు సర్వాంతర్యామినివి; నిన్నుఁ ద్రికరణశుద్ధిగ సేవించితిని; నామనోవాంఛితమును నీడేర్పుము." అని పార్వతి బ్రార్థించెను. ఓభరద్వాజా! సీతయొక్కవిన్నపములను భవాని విని ప్రేమవశురాలై, చిఱునవ్వునవ్వి, చేతిలో నుండిన పుష్పమాలికను జాఱవిడిచెను. పరమానందముతో నాదేవి

ప్రసాదమును సీత తీసికొని, హృదయమున ధరించెను; ఆమె మఱల భవాని చరణములకు నమస్కరించెను. అంతలో నిట్లు భవాని సీతతోఁ బ్రసంగించెను. "ఓసీతా! నాయాశీర్వాదము సత్యము; వినుము; నీమనోభీష్టము నెఱవేఱును; నారదుఁడు నీతోఁజెప్పిన ధర్మవాక్యములు సత్యము; ఏవరునియందు నీమనస్సు లీనమైనదో, వానిరూపమును నీవు ధరించితివో, వాఁడే నీవాఁడగును.

ఛాంద్ 33

"ఆచక్కని శ్యామలశరీరముగల పురుషునియందు నీమనస్సు లగ్నమయ్యెను; వాఁడే నిన్ను వివాహమాడును; ఆకరుణాసముద్రుఁడును, పరమచతురుఁడును నగు రాముఁడు నీరూప శీలలావణ్యములను గ్రహించెను; నీవు విచారింపకుము" అని పార్వతి చెప్పిన వచనములను సీత విని, సఖులతోఁగూడ నత్యానందముఁ బొందెను; అట్లు సీతను దీవించి, భవాని యూరకుండెను. మఱల సీత భవానిం బూజించెను; ఆమెమనస్సు ప్రసన్నమయ్యెను; అని తులసీదాసు చెప్పెను.

సోరఠా 33

అనుకూలముగ పార్వతి చెప్పినవచనములను సీత విని, పరమ సంతోషముఁ బొందెను; ఆమెసంతోషముఁ జెప్పుటకు శక్యముగాదు; శుభముఁ దెలియఁజేయుచు నామె వామాంగము లదరెను.

చౌపాయి 270

సీతయొక్క చక్కనిరూపమును శ్రీరాముఁడు మనస్సులో స్మరించుచు, లక్ష్మణునితోఁ గూడి, గురువునొద్దకు వెళ్లెను. (సీతకును పార్వతికిని జరిగిన సంభాషణను విశ్వామిత్రుఁడు జ్ఞానదృష్టిచే గ్రహించెను.) స్వభావసిద్ధముగ శ్రీరామునిమనస్సు నిర్మలము; అతనికి కపటములేదు; అతనిబుద్ధి సరళమైనది; కనుక, వనములో జరిగినవృత్తాంతమంతయు రాముఁడు పూసఁగ్రుచ్చినట్లు గురువునకు విన్నవించెను; ఆప్రకారము గురువుతోఁ జెప్పుట యుచితమో అనుచితమో రామునకుఁ దెలియదు. విశ్వామిత్రుఁడు వారు తీసికొని వచ్చినపుష్పములఁ గైకొని వానితో భగవంతునిఁ బూజించెను; అనంతర మతఁడు వారిని దీవించెను. "మీ మనోరథములు నెఱవేఱును" అని యతఁడు పలికెను. ఆమాటను రామలక్ష్మణులు విని ప్రసన్నులయిరి; వారిమనస్సు స్వాస్థ్యముఁ బొందెను.

భోజనానంతరమున నాత్రికాలజ్ఞానసంపన్నుఁ డగువిశ్వామిత్రుఁడు పురాణకథలఁ జెప్ప నారంభించెను; ఈవిధమున నాదినమంతయుఁ గడచెను; అంత సాయంసమయమున, గురుని యాజ్ఞప్రకారము వారిరువురు సాయంసంధ్యాద్యనుష్ఠానములను నెఱవేర్చిరి. అప్పుడు పూర్వదిక్కునందు పూర్ణచంద్రుఁ డుదయించెను; ఆచంద్రబింబము లె, జానకీముఖము కళకళలాడుచుండునని రాముఁడు గ్రహించి సంతోషించెను "ఈ చంద్రబింబము సీతముఖముతో సమానము కాదు" అని రాముఁడు మఱల మనస్సులో విచారించెను. (చంద్రుఁడు లోకమునకుఁ బ్రకటమయ్యెను; సీత యంతఃపురములో నుండెను కాని లోకమునకుఁ బ్రకటము కాలేదు; (2) సీత సఖులతోఁ గూడియుండెను; చంద్రునకు సఖులు లేరు; (3) సీత, శరీరమునకుఁ జల్లఁదనమునిచ్చును; చంద్రుఁడు తాపము నిచ్చును.)

దోహా 286

ఔన్నత్యము మూఁడువిధములఁ గలుగును:—(1)జన్మస్థానము, (2) సాంగత్యము, (3) అంగసౌష్ఠవము. "అహా! ఈచంద్రుఁడు నాసీతతో సమానుఁడు కాఁడు; చంద్రుఁడు సముద్రములోఁ బుట్టెను; చంద్రుఁడు విషముతోఁ గూడియుండును; అతనివెంట హాలాహలముపుట్టెను; పగలంతయు నతనికిఁ గాంతియుండదు; మసకలాడుచుండును.

చౌపాయ్ 271

"చంద్రునకు వృద్ధిక్షయములు కలవు; అతఁడు విరహులను బాధించును; పర్వసంధులలో నతనిని రాహువు కబళించును- సీతముఖచంద్రమునకు వృద్ధిక్షయములు లేవు; ఆముఖ మెల్లప్పుడును నొకరీతిగ నుండును; ఆమెముఖము పరులను బాధింపదు; ఆమెకు శత్రువులు లేరు- స్త్రీపురుషచక్రవాకముల కతఁడు వియోగదుఃఖముఁ గలిగించును; పద్మములకు శత్రువు; అవగుణము లనేకము లతనియందుఁ గలవు. ఓ చంద్రమా! నీవంటివానిని సీతతో సరిపోల్చుట దోషము; అనుచితము. ఓచంద్రమా! ప్రతిదినము నిన్నుఁ జూచుచుంటిని; ఇంతవఱకు నీదోషములు నాకుఁ గానరాలేదు; ఇప్పుడు నిన్ను సీతతో సరిపోల్చుటవలన, నీయవగుణములు స్పష్టమయ్యెను" అని యీప్రకారము రాముఁడు చంద్రుని యుపాలంభించెను. చంద్రునిమిష పెట్టుకొని, రాముఁడు

నాయికాముఖసౌష్ఠవమును వర్ణించుచుండెను; ఇంతలోఁ, గొంతరాత్రి గతించెను; అప్పుడతఁడు తెలివిఁదెచ్చుకొని, తమ్మునితోఁగూడి, గురువుపద్దకు వచ్చెను వారు మునీశ్వరుని చరణకమలములకు నమస్కరించి, వారియాజ్ఞఁ గైకొని, శయనించిరి అంత నారాత్రి గడచెను; శ్రీరాముఁడు మేల్కాంచెను; అంతకుపూర్వమే లక్ష్మణుడు లేచియుండెను. అప్పుడు రాముఁడు తమ్మునిఁ జూచి, "ఓతమ్ముఁడా! చూచితివా, అరుణోదయమయ్యెను; ఆపద్మబాంధవుఁడు, ఆస్త్రీపురుషచక్రవాకములకు సంయోగము నిచ్చువాఁడు, ఆత్రిమూర్తిస్వరూపుఁడు, ఆలోకములకు సుఖమునిచ్చువాఁడు ప్రత్యక్షమయ్యెను." అని పలికెను. లక్ష్మణుఁడు చేతుల జోడించుకొని, శ్రీరాముని ప్రతాపమును వర్ణించుచు నిట్లు పలికెను.

దోహా 287

"ఓనాథా! అరుణోదయమయ్యెను; కుముదములు ముకుళించుకొనిపోయెను; తారాగణములకాంతి వెలవెలఁబోయెను. మీరాగమనమును విని, రాజులు, తారాగణమువలె, వెలవెలఁ బోవుచుండిరి.

చౌపాయి 272

"ఓస్వామీ! కోట్లకొలఁది నక్షత్రములు ప్రకాశించుచుండినను, చీకటులఁ బోఁగొట్టఁజాలవు; అటులనే, రాజులందఱుండినను, శివుని విల్లును విఱుచుటకు సమర్థులు కారు. కమలములును, స్త్రీపురుషచక్రవాకములును, పక్షులును, తుమ్మెదలును, చీకట్లు విడినందుకు సంతోషించును. ఓనాథా! అటులనే, మీరు ధనస్సును విఱిచినతరువాత, మీభక్తులందఱు సంతసించెదరు ఏశ్రమలేకయే, సూర్యుఁ డుదయించిన ("ఆర్తో, జిజ్ఞాసు, రర్థార్థీ, జ్ఞానీ, చ భరతర్షభ!" అని నాలుగువిధముల భక్తులు కలరు.) తరువాత, నంధకారము నశించును. ఆసూర్యుని కాంతియెదుట, నక్షత్రములకాంతి మలుగుపడును. అటుల, నేశ్రమ లేకయే, మీరు ధనస్సును విఱువఁగలరు. ఓరామచంద్రా! ఉదయించిన సూర్యుని ప్రకాశము, లోకములో నెట్లు విజృంభించునో, మీప్రతాపము రాజమండలిలో నట్లు, పరిణమించెను. ఉదయపర్వత సానువులపై సూర్యుఁడు ప్రకాశించినవెంటనే, చీకట్లు విడిపోవును; అటులనే, మీ

భుజబలపరాక్రమము విజృంభించినవెంటనె, శివునిధనస్సు అనుపట్టిచీకట్లు విడిపోవును.” అని లక్ష్మణుఁడు రాముని నుతించెను. తమ్మునిమాటలను రాముఁడు విని చిఱునవ్వునవ్వెను; పిమ్మట వారు స్నానముఁజేసి, శుచిర్భూతులై, ప్రాతస్సంధ్యాద్యనుష్ఠానములను నిర్వర్తించి, గురువు వద్దకువచ్చి, వారిచరణములకు నమస్కరించిరి. అంతట, జనకుఁడు పురోహితుఁడగు శతానందునిఁ బిలిచి, విశ్వామిత్రునిఁ దీసికొనిరమ్మని, యతనివద్దకుఁ బంపెను. ఆదినముతో ధనుర్యజ్ఞదీక్షాసమాప్త మగును; కనుక, విశ్వామిత్రుని శీఘ్రముగఁ దీసికొనిరండని శతానందునిఁ బంపెను. జనకునివర్తమానమును శతానందునివలన విశ్వామిత్రుఁడు విని, సంతోషించి, రామలక్ష్మణులఁ బిలిచెను.

దోహా 288

ఆయన్నదమ్ము లిరువురు శతానందుని చరణములకు నమస్కరించి, విశ్వామిత్రునిప్రక్కను గూర్చుండిరి. “ఓకుమారులారా! జనకుఁడు వర్తమానముఁ బంపెను; యజ్ఞవాటికకు బోయెదము; లేలెండు” అని విశ్వామిత్రుఁడు వారితోఁ జెప్పెను.

ఇతి శ్రీగోస్వామితులసీకృత శ్రీరామచరిత్రమానసే,
సకలకలికలుష విధ్వంసనే, బాలకాండాంతర్గత
పండితజ్వాలాప్రసాదకృత వ్యాఖ్యానుసారే
శ్రీశ్రీనివాసశర్మకృత ఆంధ్ర భాషాయాం
షష్ఠ విశ్రామః.

బాలకాండ సప్తమ విశ్రామః.

చౌపాయ్ 273

శ్రీరామలక్ష్మణులును విశ్వామిత్రుఁడును తదితరఋషులును సీతాస్వయంవరముఁ జూచుటకు రంగస్థలమునకు వెళ్ళిరి; ఈశ్వరుఁడు కటాక్షించినవానికిఁ గదా జయము కలుగును; "ఓమహారాజా! ఎవనియందు మీకటాక్షము ప్రసరించునో, వానికి జయములభించును." అని లక్ష్మణుఁడు విశ్వామిత్రునితోఁ బలికెను. ఉచితముగ లక్ష్మణుఁడు పలికినపలుకులను మునులు విని, సంతోషించి, మనఃస్ఫూర్తిగ, రామలక్ష్మణులను దీవించిరి మునీశ్వరులతోఁ గూడి, అన్నదమ్ములిరువురు ధనుర్యజ్ఞశాలకు వచ్చిరి; వారిరువురు రంగభూమికి వచ్చినందున, నాగరికు లందఱు పరమానందభరితులైరి; వారివారి గృహకృత్యములను విడిచి, స్త్రీపురుషబాలయోవృద్ధులు, గుంపులుగుంపులుగ రంగభూమికి వచ్చిరి; ఇట్లు రంగభూమికివచ్చిన వేలకొలది జనులను జనకచక్రవర్తి చూచి, తన యంతరంగికుఁడగు నొకవృద్ధసేవకునిఁ బిలిచి, "ఓయీ! ఆజనులవద్దకు వెళ్ళి, యథాయోగ్యముగ వారికి నాసనములఁ జూపుము" అని నియోగించెను.

దోహా 289

"ఓఅయ్యలారా! యథోచితముగ మీరీయాసనములపైఁ గూర్చుండుఁడు" అని సేవకుఁడు మృదుమధురవచనములతో వారికిఁ జెప్పెను ఉత్తములు, మధ్యములు, నీచులు, లఘువులు—ఈమొదలగు పురుషులు, యథాయోగ్యముగ నాసనముల నధిష్ఠించిరి.

చౌపాయ్ 274

అంతలో రామలక్ష్మణులు రంగస్థలమునకు వచ్చిరి; వారి రూపరేఖావిలాసముల కాంతి దశదిశల వ్యాపించెను; ఆమేఘశ్యాములు, ఆపీతకౌశేయవాసులు, ఆనవమన్మథాకారులు, ఆసకలగుణధాములు, ఆత్రిలోకపీకులు, ఆచతురులు, ఆరామలక్ష్మణులు రాజసభలోనికివచ్చిరి; నక్షత్రములమధ్యను చంద్రబింబములు రెండు ప్రకాశించునట్లు, వారిరువురు దేదీప్యమానముగ వెలుంగుచుండిరి. ఏభావముతో నెవరు రా-

మునిఁ జూచిన నెరుడల, నాభావముతో నతఁడు వారికిఁ గనంబడుచుం డెను. మహారణధీరులును, అతిరథశ్రేష్ఠులు నగు రాజవీరు లతనిం జూచి, వీరరసము మూర్తీభవించి వచ్చినట్లు రాముని దలంచిరి; కుటిలస్వభావులగు రాజు లతనిం జూచి, భయపడిరి; వారి నేత్రముల కతఁడు భయోత్పాతముం గలిగించుచున్నట్లు కనఁబడెను; (భయానకరసము.) రాజవేషమును ధరించి, సభలోనికి వచ్చిన రాక్షసుల కతఁడు రౌద్రావతారుఁడుగఁ జూపట్టెను; (రౌద్రరసము) ఆ సకలజనశిరోమణులును, ఆనేత్రోత్సవదాయకులు నగు రామలక్ష్మణులను పురజనులు చూచి, శృంగారరసము యొక్క మొగ్గలని తలంచిరి.

దోహా 290

నారీగణములు వారిం జూచి, వారివారి భావానుసారముగ శృంగారరసము వారిరూపములను ధరించి, సభలోనికి వచ్చెనని తలంచిరి. (శృంగారరసము.)

చౌపాయ్ 257

"సహస్రశీర్షా పురుషః, సహస్రాక్షః సహస్రపాత్" అని విరాట్పురుషుని వర్ణించెదరు; పండితజను లావిరాట్స్వరూపమును రాముని యందుఁ గనిపెట్టిరి; (భీభత్సరసము.) జనకుని బంధుమిత్రవర్గంబున కతఁడు మిత్రుఁడును బంధువుగలెఁ గనఁబడెను. తల్లిదండ్రులు పుత్త్రుని యెత్తుకొని యానందించెదరు; అంతకంటె నధికముగ జనకచక్రవర్తియు అతని భార్యయు రాముని జూచి యానందించిరి; (కరుణారసము) పరమసచ్చిదానందస్వరూపుఁ డనియు, శాంతమూర్తియనియు, తత్త్వదార్థమనియు, యోగీశ్వరులు రాముని జూచి, భావించిరి. హరిభక్తులు శ్రీరాముని జూచి, యుపాసనకుఁ దగిన రూపముకలవాఁ డని తలంచిరి; (అద్భుతరసము.) అతనిం జూచి, జానకి యిట్లు తలంచెను; ఆమెకుఁ గలిగిన ప్రేమయు ననురాగమును చెప్పుటకు శక్యము కాదు; (హాస్యరసము) ఆమెమనోభావము నామెయే నిరూపింపలేకపోయెను కదా! మనుజమాత్రుఁ డగు కవీశ్వరుఁ డెట్లు వానిని వర్ణింపఁగలఁడు? ఈప్రకారము స్త్రీపురుషులు వారివారి భావముల ననుసరించి, రాముని జూచి సంతోషించిరి.

దోహా 291

అయోధ్యాధిపతికుమారులు రాజసభలో దేదీప్యమానముగ వెలుఁగుచుండిరి; వారు కేవలము బాలురు; వారిలో నొకరిశరీరము శ్యామలము; మఱియొకరిశరీరము పసుపువర్ణము; వారిరువురు సంసారుల నేత్రముల నపహరించుచుండిరి. చోరులు సంసారులనేత్రములకు గాటుకఁ దగిలించి, వారికి మత్తుగలిగించి, వారివస్తువుల దొంగిలించెదరు; ఈ రామలక్ష్మణు లనువట్టిదొంగలు, సంసారులనేత్రములకు ప్రేమ యనునట్టి కాటుకఁ దగిలించి వారిమనస్సుల నపహరించిరి; ఇంత చిన్నతనములో వీరింత దొంగతనములోఁ బ్రవీణులయి యుండినపుడు, వారు పెద్దవారయిన తరువాత నెంతఁబ్రవీణులుగ నుండెదరో కదా! సాధారణముగ దొంగలు రాత్రివేళ, రాజభటులకు భయపడుచు, మైమఱచి యుండిన మూర్ఖులసొమ్ముల నపహరించెదరు; ఈయన్నదమ్ములిరువురు దొంగతనములో నేర్పరులు; పట్టపగలు, రాజసభలో, జనులు చూచుచుండ, వారిమనస్సులను నిశ్చయముగ దొంగిలించిరి; కష్టతోఁ జూచి దొంగలను బెదరింపవచ్చును; వారిని పట్టుకొనవచ్చును; ఈదొంగల నెవరుఁ జూచువారెవరు? పట్టుకొనఁగలవారెవరు? సరిసమానముగ జనులు వారివారిమనస్సులఁ గొల్పోయిరి.

చౌపాయ్ 276

సహజసిద్ధముగ వారి రూపములు చక్కనివి; అందుచేత, నవి జనులమనస్సులను హరించెను; కోటిమన్మథులతో వారి శరీరములను సరిపోల్చినను, యుపమానము సరిపడదు. కలకలమనుచుండిన వారి చక్కనిముఖములు కార్తికమాసములోని చంద్రబింబమువలెఁ బ్రకాశించెను; వారినేత్రములు వికసించిన కమలములవలె నుండెను; వారిచక్కఁదనము నూహింపవలయును గాని వర్ణింప శక్యముకాదు. వారిసౌందర్యము మన్మథునిగర్వమును బోఁగొట్టెను; నోటికి నేత్రములు లేవు; నేత్రములకు నోరులేదు; వారిని మనస్సులో నూహించి సంతోషింపుము; నిగనిగలాడుచుండిన బుగ్గలు; చెవులకుఁ దగిలియుండిన కుండలములు; చక్కనిగడ్డము; దొండపండువంటి పెదవులు; చంద్రునికిరణముల నపహసించు మందహాసము; వంగియుండిన విల్లంబువంటి కనుబొమలు; సం

పెంగమొగ్గవంటి ముక్కు; విశాలమగు లలాటముపైఁ దిలకము; వారి తియ్యనిపలుకులు; తుమ్మెదలు సహితము సిగ్గుపడుచుండినంత నల్లని తల వెంట్రుకలు; శిరముపైని, చతుష్కోణముగనుండిన పచ్చని 'టోపీ' యును; దానిలో నచ్చటచ్చట దూర్చఁబడియుండిన పువ్వుల మొగ్గలును; మూఁడు రేఖలుగల కంఠమును; ఆకంఠము శంఖమువంటిది-ఇంత చక్కని రామ లక్ష్మణులు మూఁడులోకములలోని చక్కఁదనమును మూట గట్టుచుండిరి

దోహా 292

వారికంఠమునుండి నాగమణిహారములు వ్రేలుచుండెను; తులసి కాష్ఠమాలను సయితము వారు ధరించియుండిరి; (మణిహారముఁ బట్టి వారు రాజపుత్రులనియు, తులసిమాలఁబట్టి వారు మునివెంట వచ్చిరని యు తెలియును) వృషభముతో సమానమగు మహోన్నతమగు భుజ ములును, సింహమువంటి నడుమును, లెస్సగ బలిసియుండిన ఆజాను బాహువులును వారికిఁ గలవు.

చౌపాయి 277

కటిప్రదేశమునకు వారు అంబులపొదిఁ గట్టుకొనిరి; వారు పీతాం బరములను ధరించిరి; ధనుర్బాణములను హస్తములతోఁ బట్టుకొని యుండిరి; పచ్చని యజ్ఞోపవీతములు వారి శరీరములపై, మెఱుపువలె జిగజిగలాడుచుండెను; నేయేల, నఖశిఖపర్యంతము, శృంగారము మూ ర్తీభవించినట్లు వారు కనఁబడిరి. వారిం జూచినవా రందఱు సంతుష్టాంత రంగులయిరి; ఒకనిమిష మయినను, వారు రెప్పపాట్లువేయక, తదేక దృష్టితో వారిరువురఁ జూచుచుండిరి. ఆయన్నదమ్ముల నిరువురను జనక చక్రవర్తి చూచి, యానందభరితుఁ డయ్యెను. జనకుఁడు విశ్వామిత్రుని పాదములఁ బట్టుకొని, యాతనికి నమస్కరించెను; వినయవిధేయతలతో నతఁడు మునీశ్వరునకు యజ్ఞవాటికఁ జూపి, స్వగృహాచరిత్రముఁ జెప్పె ను; రంగస్థలములో నాయాస్థలములఁ జూచుటకు రామలక్ష్మణులు వెళ్లినపుడు, ఆయాస్థలములలో నుండినజనులు, స్త్రీపురుషులు వారిం జూచి, నిశ్చేష్టులయిరి ఎవరికివా రతియాదరణతో రామునిఁ జూచిరి; కాని, యెట్టుల నెందు కతనిని జూచిరో, వారు దానిమర్మముఁ గనుఁ గొనలేకపోయిరి విశ్వామిత్రుఁడు యజ్ఞవాటికఁ జూచి, సంతోషించి,

దానిరచన మనోహరముగనుండెనని రాజుతోఁ జెప్పెను; అందుకు రాజు సంతోషించెను.

(జనకుఁడు చెప్పిన స్వగృహచరిత్రము:— (1) ఒకసమయమున జనకచక్రవర్తి శివునివిల్లుఁ బూజించుటకు సీతతోఁగూడి, గృహములో నుండి బయటకు వచ్చెను. ఇందుమూలమున, నతనికి శ్రమకలుగు చుండెనని సీత తలఁచి, ఆధనస్సును చేతితోఁ బట్టుకొని, తీసికొనివెళ్లి గృహములోఁ బెట్టెను. (2) ఆధనస్సుఁ బూజించుటకుముందు, జనకుని భార్య వచ్చి దానిచుట్టు నలుకుచుండెను; ఆధనస్సు గృహములో నొక మూల నుండుటచేత, నామె మూఁడుప్రక్కలనుమాత్ర మలుకుచుం డెను. ఒకరోజున నాపనిఁ జేయుట కామె సీతను బంపెను; ఆధనస్సును సీత బయటకుఁ దీసి, నలువైపుల నలికి, ముగ్గులఁబెట్టి, యథాప్రకారము దానిని నిలుపఁబెట్టెను; ఆసంగతి జనకుఁడు భార్యవలన విని, యాశ్చర్య పడెను. (3) మఱియొకసమయమున, సీత చెలికత్తెలతోఁ 'చెమ్మచెక్క' ఆట నాడుచుండెను; అంతట, నాటలో నామెచెయ్యి ధనస్సునకుఁ దగి లెను; అందుచేత నాధనస్సులో నొకముక్క యూడిపోయెను. ఈ కారణములచేత, నామె జనకుఁడు ప్రతిజ్ఞఁబూనెను.)

దోహా 293

అచ్చటనుండిన సింహాసనములలో నొక విశాలమగు చక్కని యున్న యాసనముపై విశ్వామిత్రుని, రాజకుమారుల నిరువురను, జనకుఁడు స్వయముగఁ గూర్చుండఁబెట్టెను.

చౌపాయ్ 278

చంద్రునిఁజూచి, నక్షత్రములు వెలవెలఁబోవుచందమున, రామ లక్ష్మణులఁ జూచి, పృథ్వీపతులందఱు తెల్లబోయిరి; రాముఁడు తప్పక ధనుస్సును విఱువఁగలఁడు; అందులకు సందేహము లేదని రాజులు వారి లోవారు నిశ్చయించుకొనిరి; ఒకవేళ, రాముఁడు ధనుస్సును విఱువ లేకపోయినను, నిశ్చయముగ జయమాలను రాముని మెడలో సీత వేయును. ఓసోదరులారా! ఈప్రకారము రాజులు తలంచి, జయముఁ బోఁగొట్టుకొని, శౌర్యమును విడనాడి, బలహీనులై స్వగృహములకు నిష్క్రమింపుఁడు. ఈమాటల నొకదురభిమానియగు రాజు విని,

"రాముఁడు ధనస్సును విఱచినను, సీతను వివాహమాడుట కష్టముకదా! అట్టిస్థితిలో, నతఁడు శివుని విల్లును విఱువక, సీత నెట్లు వివాహమాడఁ గలఁడు! ఒకవేళ కాలుఁడు మనమీఁదికి యుద్ధమునకు వచ్చినను, సీత కొఱకు మన మతనితోఁ బోరాడఁగలము" అని యజ్ఞానముచేఁ బలికి, నవ్వెను. ఈరాజు ప్రగల్భములను దదితరరాజులు విని, పక్కున నవ్విరి; వారు చతురులు; హరిదాసులు; ధర్మాత్ములు! అతనిచ్చిమాటలను వారు లక్ష్యముఁ జేయలేదు.

సోరఠా 34

"ఓక్షత్రియులారా! మీ రెంత నిర్ఘాతము పడినను, రాముఁడు తప్పక సీతను వివాహమాడును; ఈదశరథమహారాజు పుత్రులు రణధీరులు; మహాశూరులు; వీరితో నెవరు యుద్ధముఁజేసి నిలువఁగలరు?

చౌపాయి 279

"విశేషము మాటలనుపయోగించుటవలనఁ బ్రయోజనము లేదు; లడ్డువములను భుజించితిమని యూహించినయెడల, నాకలితీరునా? నా యుపదేశమును లెస్సగ గ్రహింపుఁడు; శ్రీసీతారాములు జగత్తునకు జననీజనకులని తెలిసికొనుఁడు. కన్నులార వారిచక్కదనముఁ జూచి సంతసింపుఁడు; ఈసకలగుణసంపన్నులు, ఈసకలసుఖధాములు, ఈదివ్యమంగళవిగ్రహులు, ఈరామలక్ష్మణులు సదా శ్రీసాంబశివుని హృదయములో నివసించియుందురు; చేతిలోనుండిన యమృతమును విడిచిపెట్టి, మృగతృష్ణలోని జలమున కాసపడి, యెవ్వరైనను జనిపోవుటకుఁ బ్రయత్నించెదరా? మీబుద్ధికిఁ దోఁచినవిధమున సంచరింపుఁడు; ఈరోజున మనజన్మములు సఫలమయ్యెనని నాతాత్పర్యము" అని వారిలో నొక ధర్మాత్ముఁడగు రాజు పలికెను. తదుపరి, పుణ్యాత్ములగు రాజులు శ్రీరాముని దివ్యమంగళవిగ్రహముఁ జూచి యానందించిరి. దేవతలు విమానారూఢులై, యంతరిక్షమున నిలిచియుండిరి; పుష్పములను వర్షించిరి; పాటలఁ బాడిరి; నృత్యములఁ జేసిరి.

దోహా 294

అనవయముఁ జూచి జనకచక్రవర్తి జానకికి వర్తమానముఁ బంపెను; చక్కని సరసలగు చెలికత్తెలామెను వెంటఁ దీసికొని వచ్చిరి.

చౌపాయ్ 280

ఆశ్రీమాత, ఆపద్గుణైశ్వర్యసంపన్నురాలు, అజగజ్జనని, అజానకి యొక్క రూపురేఖావిలాసములను వర్ణించుట కెవరు సమర్థులు! ప్రాకృతస్త్రీలను వర్ణించునపుడు చెప్పుచుండిన యుపమానములను సీత విషయములోఁ జెప్పుట యుచితముకాదు; ఆయుపమానములు సరిపడవు; ఆయుపమానములఁ జెప్పి, యేకవీశ్వరుఁడు నీచకవియని పేరుఁబొంది, ఆయపకీర్తిని భరించును! ఒకవేళ నామెను ప్రాకృతస్త్రీలతో సరిపోల్చినను, సీతవంటి చక్కనిస్త్రీలు లోకములోఁ గనఁబడరే! ఒకవేళ నామెను దేవతాస్త్రీలతో సరిపోల్చినను, వారిలోఁగూడ లోపములు కనఁబడును; సరస్వతి, మాటలమారి; భవానీ భర్తశరీరములో సగము నాక్రమించెను; రతిదేవి, కాముపరాలు; భర్తృవియోగముచే విలపించును; ఆమెభర్త యనంగుఁడు; మదిరమును, విషమును- ఈరెండు లక్ష్మికిఁ దోఁబుట్టువులు; అట్టిలక్ష్మితో సీత సమానమగునని యెట్లుచెప్పఁగలను! లావణ్యమే, క్షీరసముద్రము; శృంగారమే, దానిలో నొకకచ్ఛపము (కూర్మము); శోభయే, త్రాడు; సింగారమనునట్టి మంథరపర్వతమును, కాముఁడు తనత్రాళ్లతో, కవ్వమువలె, క్షీరసాగరమును మథించెను. కమలములవంటి హస్తములతో నాఁడాసముద్రమును మథించును.

దోహా 295

ఇట్లు లావణ్యమను క్షీరసముద్రమును మథించినందున, సకల సుఖములకు మూలమగు లక్ష్మి పుట్టును. ఈవిధమునఁ బుట్టిన లక్ష్మిని సయితము జానకితో సరిబోల్చినను, కవీశ్వరుఁడు సిగ్గుపడును.

చౌపాయ్ 281

సభలలో నెట్లు చమత్కారముగ సంచరింపవలయునో, ఆవిధానముఁ దెలిసినచెలికత్తెలు సీతను వెంటఁబెట్టుకొని సభలోనికి వచ్చిరి; వారు శ్రావ్యముగ గానముఁజేయుచుండిరి. నవకము లులుకుచుండిన శరీరముపై నామె సరిగంచుకోకను వల్లెవాటు వైచుకొనెను; అజగన్మాత, అజాళువాబొమ్మ, కోటిమెఱుపులవలె, నాసభలోనికి వచ్చెను; జనులమనస్సులు కదులుఁదప్పెను; వారిదృష్టులు మిఱుమిట్లుగ్రమ్మెను.

(ఇచ్చట శృంగారరసము వర్ణింపఁబడెను; శృంగారమునకును శాంత మునకును రసాభాసమగును—అయిన, నా రెండురసముల నొకవిధ మున సమర్థింపవచ్చును: శృంగారమువలన స్థానముఁ దప్పిన మనస్సులు శాంతరసమువలన స్థానముఁ బొందెను.) రంభాది దేవతాస్త్రీలశరీర ములు దుర్భిక్షమువే నీరసించి, కృశించెను; కాని జానకి శరీరసౌష్ఠ వము సుభిక్షముఁ దెలియజేయును: ఆమె యవయవముల కనుగుణ్య ముగ చెలికత్తెలామెను భూషణములతో నలంకరించిరి. సభామండప ములో నామె పాదముఁ బెట్టినంతలో, స్త్రీపురుషు లామెంజూచి, విశ్చేష్టులయిరి. దేవదుందుభులు మ్రోఁగెను; గంధర్వులు పాడిరి; అప్స రసలు నాట్యముఁ జేసిరి; దేవతలు పుష్పములను వర్షించిరి. హస్తకమల ములో నామె జయమాలికను పట్టుకొనియుండెను. క్రేగంటిచూపు లతో నామె పరిపంథి రాజచక్రంబును నీక్షించెను. ఆమె చిత్తము తత్త రపడి, రఘునాథునివైపు పరుగెత్తుచుండెను; ఆమెం జూచి, రాజులమ నస్సులు జాఱెను. విశ్వామిత్రునిప్రక్కఁ గూర్చుండి యుండిన, రాజకు మారుల నిరువుర నామె చూచెను; వస్తువు దొరికినను, లేక నవనిధు లలో నొకటి యకస్మాత్తుగ లభించినను, సంతోషించువిధమున, నామె వారిం జూచి, పరమానందముఁ బొందెను. ఆమెయానంద మపరిమిత మయ్యెను.

దోహా 296

ఆమహాజనసభను సీతఁ జూచి, ముగ్ధరాలు కనుక భయపడి, సిగ్గుపడెను; శ్రీరాముని దివ్యరూపమును హృదయములో నామె గ్ర హించి, చెలికత్తెలవైపుఁ దిరిగిచూచెను.

చౌపాయ్ 282

శ్రీరాముని లావణ్యమును, సీత నవకమును, స్త్రీపురుషులు చూ చిచూచి విశ్చేష్టులయిరి; వారు రెప్పపాటువేయక, వారిం జూచుచుం డిరి. "ఓభగవంతుఁడా! జనకునిమాంద్యముఁ బోఁగొట్టుము; మావంటి బుద్ధినే, రాజునకు దయచేయుము; ఈదినముతో యజ్ఞదీక్ష సమాప్త మగును. వ్యవధి లేదు; కనుక, శీఘ్రముగ రాజునకు మంచిబుద్ధిఁ గలుగ జేయుము: ఏసంకోచము లేక, ప్రతిజ్ఞనువిడిచి, జనకుఁడు రామునకు సీ

నిచ్చి, వివాహముఁజేయుఁగాక! అటులఁ జేయుట సర్వజనసమ్మతము; అందువలన మేము సంతోషించెదము; అతఁడు మూర్ఖముగాని యీరీతిగఁ జేయని యెడల, మాహృదయములు పరితపించును." అని సభికులు వారిలోవారు నిశ్చయించుకొని, భగవంతునిఁ బ్రార్థించుచుండిరి. ఈమనోవాంఛితములో వారు మునిఁగియుండిరి; ఆనీలశ్యాముఁడే, జానకికిఁ దగిన వరుఁడని వారు నిశ్చయించిరి.

(అధికపాఠము. అంతలో నాసభకు బాణాసురుఁడును రావణాసురుఁడును వచ్చిరి; వారిగుమారం జూచి, సభికులు భయపడిరి; భగవంతుఁ డేమిఁజేయునో యని వారు విచారించుచుండిరి.

సభికులు వారిలోవా రిట్లు గుసగుసలాడిరి:—"ఆయిరువురలో నొకనికిఁ బదిశిరస్సులును, ఇరువదిభుజములు కలవు; వానిశరీరము పర్వతమువలె, డోలాయమానముగ నున్నది. ఇఁకను రెండవవానికి యొకశిరస్సును, సహస్రబాహువులు కలవు; వారిలలాటమున నెత్తిని చందనత్రిపుండ్రములు శోభిల్లుచున్నవి; వారికంఠమున రుద్రాక్షమాలలు ప్రకాశించుచున్నవి; వారు శరీరమునను భస్మమును ధరించినవారు; వారు మహాబలవంతులు; జగత్తులను జయింపఁగల పరాక్రమవంతులు; భయమును కలిగించు భయంకరరూపములను వారు ధరించియుండిరి. ఆహా! దైవమా! ఈయిరువురు ధనుస్సును విఱువఁగలరేమో కదా! ఏమియుపాయముకలదు; ఓస్వామీ! ఈయుపద్రవమును నీవె తప్పింపవలయును." అని వారిలో వారు చింతించుచుండిరి. అంతలో రావణుఁడు వచ్చి, "జానకిం దీసికొనిరండు. ఆమె యెచ్చటనుండును? ఈధనస్సును విఱిచి, నే నామెం దీసికొనిపోయెదను." అని పలికెను. వానిమాటలను బాణాసురుఁడు విని, "ఓరి రావణా! ఇది మనగురువుధనస్సు. ఆలోచించి, ప్రగల్భములు పలుకుము. ఓరి! నీకు దురభిమానము బలిసెను" అని వానిని గర్జించెను. "ఓరీ బాణుఁడా! నాభుజదండములు జగత్తును ముక్కలుముక్కలుగ ఖండించెను; కాలుఁడు నన్నుఁజూచి, భయపడి, లోకమును విడిచి పారిపోయెను నాప్రతాపము నవద్వీపములలో వ్యాపించెను; నాప్రతాపముఁ జూచి, సిగ్గుపడి, సూర్యుఁడు మానమునుధరించి, యంతరిక్షమున సంచరించును. కుబేరుఁడు నాకుఁ

బన్నుఁజెల్లించి, చరిత్ర సమ్మెను. నానమస్కారమును దేవేంద్రుఁడు విని, భయపడును. ఛత్రమునువలె, మేరుపర్వతమును మీఁదికి యెత్తి యుంటిని. ఈప్రాంతగిల్లిన శివునివిల్లును విఱుచుటకు నాకు దురభిమాన మేల?'' ''ఓరీ రావణా! నీవు పాపాత్ముఁడవు; నీకు న్యాయములేదు. ఓరీ! వినుము; అనగనంతుఁడు, త్రిలోకాధిపతి, సకలవరములనిచ్చు పరమేశ్వరుఁడు, మూఁడడుగులభూమిని యాచించుటకు వామనరూపమును ధరించి, మాతండ్రివద్దకు వచ్చెను. అతనివేషమును బలిచక్రవర్తి గ్రహించి, ఆశాభంగముఁ జేయక, వరము నతని కిచ్చెను. 'ఓవామనుఁడా! నాతో హాస్యముఁజేయుచుంటివా?' అని నాతండ్రి రోషముతోఁ బలికెను; 'నాగౌరవము నాలోచించి, వరము నడుగుము' అని యతఁడు చెప్పెను. నాతండ్రి నిష్ఠురవాక్యములఁ బలుకుచుండినను, నేను జలమును ధారపోసియుంటిని. అతనికీర్తి మూఁడులోకములలో వ్యాపించెను. అందువలన నాకేమియు గర్వములేదు.''-''ఓరీ బాణుఁడా! ఒకశిరస్సుగలవానిమాట జెప్పనేల? వెయ్యిశిరస్సులపై శేషుఁడు భూమిని ధరించును; ఆనగింజలవలె, ననేకకోట్ల బ్రహ్మాండములను శిరస్సుపై శివుఁడు ధరించును. ఆశివుఁడా శేషువు నొకకంఠమాలికగ ధరించెను కదా! ఆశివుఁడు కైలాసపర్వతముపై నివసించియుండును; ఆపర్వతమును నే నొకహస్తముతో మీఁదికి యెత్తియుంటిని. అందుచేత, నాకెందుకు గర్వముండదు? శ్రీసాంబశివుఁడు నన్నుగుఱించి, సదా ప్రశంసించుచుండును.''—''ఓరీ రావణా! ఇది శివుని పురాణధనస్సుకాదు; ఇది దృఢమగుధనస్సు; వజ్రములోని సారముఁదీసి, బ్రహ్మ దానిని రచించెను. ఓరీ! నీవు దానిగురుత్వమును గ్రహింపలేదు; నామంచిమాటను మన్నింపవు. దీనిమూలమున నీకు శృంగభంగముగును; అందుచేత, నీవు దానిని విఱచుటకు సిద్ధపడుచుంటివి; నీబలముకంటె రెండింతలు ప్రగల్భములఁ బలుకుచుంటివి.''—''ఓరీ బాణుఁడా! ఈధనస్సును విఱచి, నీపురము నణఁచెదను. నీపట్టణముఁ దీసికొనిపోయి, సముద్రములో ముంచెదను.'' ఈప్రకారము రావణుఁడు పలికి, శివునివిల్లువద్దకు వెళ్లి, దానిని యెత్తుట కారంభించెను; కాని, వాఁడు దానిని లేశమైనఁ గదలింపలేకపోయెను. అప్పుడు బాణాసురుఁడు వానిని హాస్యముఁ

చేయ నారంభించెను. "ఓరీ దౌర్భాగ్యుఁడా! ఓసభికులారా! వానియవస్థఁ జూడుఁడు. అలసిపోయి, యెట్లు వాఁడు నిట్టూర్పులను విడుచుచుండెనో, చూడుఁడు; తాళవృక్షముల వంటి వానిభుజములు గడగడ వడఁకుచుండెను. క్రిందుమీఁదుబడి, వాఁడు దానిని గదలించుట కెట్లు ప్రయత్నించుచుండెనో, చూడుఁడు. వానిప్రయత్నము లన్నియు వ్యర్థమయ్యెను. ఆవగింజంతయైనను ధనస్సు కదలలేదు భూమిమాత్రము కదలుచుండెను. ఓహో! కోపముచేత నెట్లు దంతములను వాఁడు పటపటమని కొఱుకుచుండెనో వినుఁడు. శివునికృపవలన, వీనిగర్వమునకుఁ దగినప్రాయశ్చిత్తము యయ్యెనని, తలంచెదను." ఈప్రకారము బాణాసురుఁడు పలికి, శివునివిల్లునకుఁ బ్రదక్షిణనమస్కారములఁ జేసి, స్వగృహమునకు నిష్క్రమించెను. "ఈధనస్సునకుఁ జిల్లింగిపెట్టినట్లు కనఁబడును. నేను జానకినిమాత్రము తీసికొనిపోయెదను." అని రావణుఁడు పలికెను. అంతలో నాకాశవాణి, ఓరావణా! నీకన్య కుంభీనసను మధుదైత్యుఁడు దొంగిలించుకొనిపోయెను. మేఘనాదుఁడు యజ్ఞముఁ జేయుచుండెను; విభీషణుఁడు తపములోనుండెను; కుంభకర్ణుఁడు గాఢనిద్రలోనుండెను" అని చెప్పెను. ఆమాటలను రావణుఁడు విని, దుఃఖించి, "ఇప్పటికి నేను విరమించెదను; ఆదైత్యుని సంహరించెదను" అనిపలికి, శీఘ్రముగ వెడలిపోయెను. బిరుదునామావళులను బఠించెడు భట్రాజులను జనకచక్రవర్తి పిలిపించెను; వారు శ్రీరాముని దివ్యమంగళవిగ్రహముఁ జూచి, మైమఱచియుండిరి. "ఓయీ! మీరు నాప్రతిజ్ఞను వెల్లడిచేయుఁడు" అని చక్రవర్తి యాజ్ఞాపించెను. అతి యుత్సాహముతో వారు రాజాజ్ఞను శిరసావహించిరి.

దోహా 297

"ఓ రాజులారా! భుజములను మీఁదికి నెత్తి చెప్పుచున్నాము. సావధానముగ వినుఁడు. విదేహరాజు ప్రతిజ్ఞను వినుఁడు. ('విదేహుఁడు' అని చెప్పుటకుఁ గారణమేమి? రాజుప్రతిజ్ఞమాత్రము భట్రాజుల కిష్టములేదు. దేహధారు లిట్టిప్రతిజ్ఞఁ జేయరని వారి యభిప్రాయము.)

చౌపాయ్

"ఓమహారాజులారా! మీబాహుబలమును చంద్రబింబమును ధనస్సనే రాహువు మ్రింగును దానిభారమును కాఠిన్యమును మీకు విశదము. బాణాసురుడును, రావణాసురుడును మహాబలవంతులు; వారికిసయితము శృంగభంగమయ్యెను వారు సిగ్గుపడి, నిష్క్రమించిరి. ఈశివుని కోదండము కఠోరము. ఈరోజుతో యజ్ఞదీక్ష సమాప్తమగును; వ్యవధిలేదు. కనుక, మీరు దానిని విఱచినందున, మీకీర్తి మూడులోకములలో వ్యాపించును; విఱవనివారు జానకిని వివాహమాడఁగలరు; లేసియెడల, వచనీ గ్రాచ్చును; జానకి లభింపదు. ఈసంగతిని విచారింపుడు." ఈమాటలను వినినందున, వారికి యభిలాష పుట్టెను. బలవంతులమని విఱ్ఱవీగుచుండిన రాజులకుఁ గ్రోధమును పౌరుషము నధికమయ్యెను. ఇష్టదేవతలఁ బ్రార్థించి, వారు నడుములను బిగించుకొని, దిగ్గున లేచిరి. (ప్రశ్న:—ఇష్టదేవతలను వారు ప్రార్థించిరికదా! వారిమనోరథ మేల సఫలముకాలేదు? 'శిరనాఈ'='శిర న నవాయా' వారు శిరస్సులను వంచి, నమస్కరింపలేదు;) అతి తమకముతో వారు ధనస్సును తాకి, దానిని మీఁదికెత్తుటకుఁ బ్రయత్నించిరి; కాని, వారి ప్రయత్నము లన్నియును వ్యర్థము లయ్యెను; ఏపాటియో జ్ఞానముఁగలరాజులు మాత్రము దానివద్దకు వెళ్లలేదు.

దోహా 298

అనేకవిధముల వారు ప్రయత్నించిరి; కాని, వారి ప్రయత్నములు నిష్ఫలమయ్యెను. వారు సిగ్గుపడి నిష్క్రమించిరి. ఒక్కొక్కరాజు దానిని స్పృశించిన మాత్రమున, నంతకంతకు దానిబల మధికమయ్యెను.

చౌపాయ్

ఒకముహూర్తమున పదివేలమంది రాజులు దానిని మీఁదికియెత్తుటకుఁ బ్రయత్నించిరి; కాని, వారిసాంఘికబలము వ్యర్థమయ్యెను; కామార్తుని వచనములకు మహాపతివ్రత చలింపనివిధమున, నాధనస్సు కొంచెమయినను చలింపలేదు. వైరాగ్యములేని సన్యాసివలె, నారాజులందఱు హాస్యమునకుఁ బాత్రులైరి. కీర్తిని, విజయమును, వీరత్వము మొదలగువానిని విడిచిపెట్టి రాజులు నిష్క్రమించిరి. ఆయారాజులు

కళాహీనులై, సభలోఁ గూర్చుండిరి. వారివచనములను జనకచక్రవర్తి విని, వ్యాకులపడి, రోషముతో నిట్లు పలికెను. "ఓరాజులారా! నా ప్రతిజ్ఞను విని, ఆయాద్వీపములనుండి రాజు లనేకులు వచ్చిరి. స్వర్గ వాసులును, పాతాళవాసులును - మనుజరూపములను ధరించి, దేవా సురులును - పృథ్వీవాసులును, వీరులును, రణధీరులును, యజ్ఞమునకు వచ్చిరి.

దోహా 299

"నాకుమారి, జానకి చక్కఁదనముఁ జెప్పుటకు శక్యముకాదు. నాకన్యకు మూర్తిభవించిన శృంగారము. ఆహా! భగవంతుఁడా! ఈధన స్సును విఱిచి, మూఁడులోకములలోఁ గీర్తిఁ బొందు, నాకుమారితను వివాహమాడుటకుఁ దగిన వానిని బ్రహ్మదేవుఁడు పుట్టించలేదని తోఁచును.

చౌపాయ్

"ఓసోదరులారా! ఈధనస్సు మీకు స్వాధీనము కాలేదు; నా కన్యయు మీకు లభించదు. దానిని లేశమైనను గదలించలేదు; ఇఁక దానిని విఱుచుట యెట్లు? అజగింజంతయినను మీరు దానిని గద లింపలేదు. మీవీరాలాపములఁ గట్టిపెట్టుఁడు; లోకములో వీరుఁడను వాఁడు లేఁడు. మీయాశలను విడిచి, మీమీగృహములకుఁ బొండు. మాజానకికి వివాహకాలము సమీపింపలేదు; ఆమెకు బ్రహ్మ మూఁడు ముళ్లను వేయలేదు. నాప్రతిజ్ఞను విడిచిపెట్టిన, నాపుణ్యము నశిం చును. నేనేమిచేయఁగలను? అవివాహితయై జానకి యుండును. లోక ములో వీరులులేరా? నాప్రతిజ్ఞ వ్యర్థమగునా?" ఈప్రకారము జనక చక్రవర్తి పలికిన పలుకులను స్త్రీపురుషులు విని, జానకింజూచి, దుఃఖిం చిరి. ఆమాటలకు లక్ష్మణునకుఁ గోపమువచ్చెను; అతని నేత్రములవెం బడి నిప్పులురాలెను; అతని కనుబొమలు ముడివడెను.

దోహా 300

అతఁడు రామునకు భయపడి యూరకుండెను; కాని, జనకుని వచనము లతని హృదయమునకు బాణములవలెఁ దగిలెను. తుద కతఁడు శ్రీరామునకు నమస్కరించి, యిట్లు ప్రతిజ్ఞఁజేసెను.

చౌపాయ్

"ఓసభికులారా! ఏసభలోనయిన రఘువంశస్థు లుండినప్పుడా సభలో నిట్టి యసందర్భపుఁబలుకులం బలుకుట యనుచితము. మారఘు కులమణి యగు శ్రీరాముఁ డీసభలోఁ గూర్చుండియుండెను; అతనిని లక్ష్యముఁజేయక, జనకచక్రవర్తి యనుచితవాక్యములఁ బలికెను. ఓ సూర్యకుల కమలబాంధవుఁడా! శ్రీరామా! నామాటను మన్నింపుఁడు; నేను నాస్వభావముచేతఁ జెప్పుచుంటిని; కాని, దురభిమానముచేతఁ గాదు. మీరు సెలవు దయచేసినయెడల, బంతివలె, నేనీభూమిని మీఁదికి యెత్తఁగలను; పచ్చికుండనువలె, దానిని రెండుప్రక్కలఁ జేయఁగలను. ముల్లంగి దుంపనువలె, మేరుపర్వతమును విఱిచెదను. ఓ స్వామీ! మీప్రతాపమహాత్మ్యముల యెదుట, నీపురాణధనస్సునిన నేపాటివస్తువు? ఓనాథా! మీరు నామాటలను గ్రహించి, సెలవు నిచ్చిన యెడల, నే చేయఁబోయెడి కార్యముం జూచి, సంతోషింపుఁడు. కమల నాళమునువలె, నే నాధనస్సును నెక్కుఁబెట్టి నూరుయోజనములవఱకుఁ దీసికొని వెళ్లగలను.

దోహా 301

"ఓనాథా! మీప్రతాపములగ, నేనీధనస్సును గొడుగుదండమువలె, మీఁదికి యెత్తలేకపోయినయెడల, నేను, మఱల ధనస్సును ముట్టను. ఇది నాప్రతిజ్ఞ."

చౌపాయ్

ఈప్రకారము క్రోధతామ్రాక్షుఁడై, లక్ష్మణుఁడు పలికినందున, భూమియంతయుఁ గంపించెను. దిగ్గజములు భయపడెను. రాజులు మొదలగువారు వడఁకిరి; జానకి లోలోపుల సంతసించెను; జనకచక్రవర్తి యాశ్చర్యపడెను. విశ్వామిత్రాదిమునులును, రామచంద్రుఁడును ప్రసన్నులయిరి; వారిశరీరములు పులకరించెను. శ్రీరాముఁడు సంజ్ఞఁజేసి, లక్ష్మణుని నివారించెను; తమ్ముని నాదరించి, తనసమీపమునఁ గూర్చుండఁబెట్టుకొనెను. మంచిసమయముఁ జూచి, విశ్వామిత్రుఁ డిట్లు మృదుమధురముగఁ బలికెను:—"ఓరామచంద్రా! లేలెమ్ము; శివునివిల్లును విఱిచి, జనకునిదుఃఖమును నివారింపుము." శ్రీరాముఁడు గురువుచరణములకు

నమస్కరించెను; హర్షవిషాదము లతని మనస్సునకుఁ గలుగలేదు. మంచి కాలములో నుండిన మృగరాజువలె, నతఁడు దిగ్గునలేచి, నిశ్శంకగ నిలువఁబడెను.

దోహా 302

ధనుర్యజ్ఞమండపమే యుదయాచల పర్వతము; దానిపై, శ్రీరాముఁడు, ప్రాతఃకాల సూర్యునివలె నుదయించెను. కమలములవలె, సత్పురుషుల హృదయకమలములు వికసించెను; తుమ్మెదలకును వలె, సభికుల నేత్రముల కానందమయ్యెను.

చౌపాయీ

సూర్యోదయమువలన రాత్రి నశించువిధమున, జానకినిఁ బొందఁగల మనునట్టి రాజులయాశ భంగపడెను. ప్రాతఃకాలమున క్షణక్షణము నక్షత్రములు క్షీణించువిధమున, రాజుల ప్రలాపములు క్షీణించెను. కుముదములునువలె, దురభిమానము గల రాజులముఖములు ముకుళించుకొనెను. ఉలూకములవలెఁ, గపటము గల రాజులు నేత్రములను మూసికొనిరి. వియోగముచే దుఃఖించుచుండిన చక్రవాకమిథునమునకు సంయోగముకలిగి సంతోషించువిధమున, మునులధర్మములకును, దేవతల సంపదలకును ప్రయోజనము కలిగెను; వారు పుష్పములను వర్షించి, వారివారి స్వకార్యములను నిర్వహించుచుండిరి. గురు చరణముల కతఁడు నమస్కరించి, వారిసెలవుఁ గైకొనెను. మదపుటేనుఁగువలె, రాజగతస్వామి యజ్ఞమండపమునకు నడచెను; జనకనగరములోని స్త్రీపురుషులు రాముని జూచి, సంతసించిరి; వారిశరీరములు పులకరించెను. వారు వారివారి పితృదేవతలకు నమస్కరించి, పుణ్యాత్ములను స్మరించి, "ఓగణాధిపా! ఓగురువులారా! మాపూర్వపుణ్యమే పాటియుండినను, దానిమూలమున, శివునివిల్లును, కమలనాళమునువలె, మా రాముఁడు విఱుచునట్లు ప్రసాదింపుఁడు" అని ప్రార్థించిరి.

దోహా 303

జానకితల్లి శ్రీరాముని జూచి, సంతసించి, చెలికత్తెలను దగ్గఱకుఁ బిలిచి, విశేషవ్యాకులముతో వారితో నిట్లు ప్రసంగించెను.

చౌపాయ్

"ఓసఖులారా! స్త్రీపురుషులీచోద్యముఁ జూడవచ్చిరి గాని, సత్యము రాజుతోఁ జెప్పఁగలవారు లేరు; మాహితవుఁ గోరినవారు లేరు 'ఓరాజా! తాపసి యసంబద్ధము; ఇది నీకుఁ దగదు; వీరు కేవలము బాలురు. ఈధనస్సును రావణుఁడును బాణుఁడును మొదలగు మహావీరులు విఱువలేకపోయిరి; రాజులసమితము భంగపడిరి. అట్టికఠినధనస్సు నీరాజకుమారులచేతిలోఁ బెట్టుట న్యాయమా? మందరాచలము నెత్తుటకు బాలమరాళమునకు సామర్థ్య ముండునా? ఓసఖులారా! రాజులబుద్ధి చెడెను; విధికృతములు గూఢములు. ఈప్రకారము చక్రవర్తితోఁ జెప్పిన బాగుగనుండును-" ఈప్రకారము జానకితల్లి పలికిన పలుకులను విని, యొకచెలికత్తె రాణితో నిట్లు ప్రసంగించెను. "ఓతల్లీ! తేజోవంతులకు వయస్సుతోఁ బ్రసక్తిలేదు. అగస్త్యుఁ డనిన నేపాటివాఁడు? మహాసముద్రము నతఁడు పానముఁ జేసెనుకదా! అతనికీర్తి మూఁడులోకములలో వ్యాపించెను; సూర్యమండల మెంతపెద్దది? ఆమండల ముదయించినవెంటనె, మూఁడులోకములలోఁ జీకటి నశించును.

దోహా 304

"ఓతల్లీ! మంత్ర మెంతచిన్నది; త్రిమూర్తు లామంత్రమునకు స్వాధీనులుకదా! మదపుటేనుఁగు, అంకుశమునకు వశ్యముకదా!

చౌపాయ్

"ఓతల్లీ! మన్మథుఁ డేపాటివాఁడు? పుష్పబాణములఁ బ్రయోగించికదా యతఁడు లోకులను వశ్యముఁ జేసికొనుచుండును, ఓదేవీ! ఈసంగతులను గ్రహించి, సందేహమును విడిచిపెట్టుము; రామచంద్రుఁడు తప్పక ధనస్సును విఱుచును." ఈప్రకారము సఖిచెప్పినమాటలను విని నందున, నామెకు విశ్వాసముపుట్టెను; ఆమెకు ధైర్యము కలిగెను; ఆమెవిషాదము పోయెను. జానకి శ్రీరాముని జూచినందున, నామెమనస్సులో భయభీత్యావహామయ్యెను. (విదేహార జాకూతురువై దేహి; దేహములేనియాఁడది వైదేహి. ఆమెకు స్మారకముతప్పెను; కనుక, నామె పరవశురాలయ్యెను) ఆమె లోలోపల విచారించెను. "ఓపార్వతీ పరమేశ్వరులారా! నన్ను రక్షింపుఁడు; మీరు పురాణదం

పతులు; మిమ్ములనే నమ్మి, సేవించియుంటిని; నాయందు మీకుఁ బూర్ణమగుదయ యుండినయెడల, నీధనస్సు బరువును మీరు తగ్గింపుఁడు. ఓగణాధిపా! ఓవిఘ్నరాజా! ఈరోజు కార్యము నిర్విఘ్నముగ నెరవేఱుటకు నిన్నునే నారాధించియుంటిని. మాటిమాటికి మిమ్ములఁ బ్రార్థించెదను; ఆధనస్సుబరువును తగ్గింపుఁడు." ఈప్రకారము సీత మనస్సులోఁ బ్రార్థించెను.

దోహా 305

జానకి శ్రీ రాముని జూచి సంతసించి, దేవతలను బ్రార్థించి, ధైర్యము నవలంబించెను. ఆమెనేత్రములవెంబడి, ఆనందబాష్పములు కాఱెను; ఆమెశరీరము పులకరించెను.

చౌపాయీ

ఆమె కన్నులారా నతనిశోభఁ జూచి, లోలోపల సంతసించెను; జనకునిప్రతిజ్ఞను స్మరించి, క్షోభపడెను. "ఆహా! ఏమి మాతండ్రి యింతకఠినప్రతిజ్ఞఁ జేసెను! ఇది కేవలము మూర్ఖత్వము; దాని లాభాలాభముల నతఁడు గ్రహింపలేదు మంత్రు లతనికి భయపడి, తగినవిధమున బుద్ధిఁజెప్పరు. ఆమంత్రులు మహాపండితులు; బుద్ధిమంతులు; ఇట్లు వారు యథేచ్ఛముగ నుండుట, వారికిఁ దగినపనికాదు. పిడుగువంటి ధనుస్సుయెక్కడ? అతికోమలుఁడు, శ్యామలగాత్రుఁడు, కేవలము కిశోరావస్థలోనుండిన రాముఁడెక్కడ? ఓభగవంతుఁడా! నేనెట్లు ధైర్యముగ నుండఁగలను? శిరీషపుష్పములు వజ్రమును ఛేదింపఁగలుగునా? ఈసభికులమతి చెడిపోయెను. ఓశివునిధనుస్సా! నేను నీశరణుఁ జొచ్చెదను. నీజడత్వమును లోకులకిచ్చి, రామునకు నీవు లఘువగుము" ఈప్రకారము జానకి పలువిధముల దుఃఖించెను; ఒకత్రుటికాల మొకయుగమువలె నుండెను.

దోహా 306

ఒకసమయమున నామె రామునిఁ జూచును; మఱియొకసమయమున భూమిం జూచును. ఆమెనేత్రము లతిచంచలముగనుండెను. ఆమె ముఖచంద్రలక్ష్మీపరీవాహమునందు నామెలోచనములు రెండు మీనములువలెఁ జలించుచుండెను.

చౌపాయ్

ఆమెముఖ మొక కమలము; ఆమెవాక్కులు తుమ్మెదలు; ఆమె సిగ్గు రాత్రి; రాత్రి కమలము ముకుళించుకొనియుండును; అందు చేత, దానిలోనుండిన తుమ్మెదలు బయటకు రాజాలవు; అటుల, నామె ముఖకమలమునుండి, తుమ్మెదలువలె, మాటలు వెడలలేదు. ఆమె మాట జెప్పదలంచినను, చెప్పలేకపోయెను. లోభివానివద్దనుండు ధనము వలె, నామె నేత్రాంతమునందు గన్నీరుబిందువు నిలిచియుండెను. అతివ్యాకులముచే నామెకనులను స్థిరత్వము లేకపోయెను. ఆమె తనకు ధైర్యము నవలంబించెను; ఆమెకు విశ్వాసము కలిగెను. "త్రికరణశుద్ధిగ నాలో నేమాటిసత్య మున్నదేని, నాకు శ్రీరాముని చరణకమలములయం దనురాగ ముండినను, సర్వజంతువులహృదయములలో సాక్షీభూతుండుగ నుండిన భగవంతుండు నన్ను శ్రీరాముని సేవకురాలుగ జేయును. ఎవ్వనికి స్త్రీపురుషుల శుద్ధాంతఃకరణము అన్యోన్యానురాగముచే గలియునో, అప్పుడే వారికి సంఘటన మగును. అందులకు సందేహము లేదు." ఈప్రకారమామె రామునిం జూచి, ప్రతిజ్ఞజేసెను. శ్రీరామునిపొత్తు సమకూరనియెడల, దేహమును విడిచెదనని యామె చేసిన ప్రతిజ్ఞ నాకృపానిధానుండగు రాముండు గ్రహించెను. అతండు జానకిం జూచి, గరుత్మంతుండు సర్పమునువలె, ధనస్సును వీక్షించెను.

దోహా 307

శ్రీరాముండు శివునిధనస్సును స్పర్శించుటకు సిద్ధముగ నుండుట లక్ష్మణుండు చూచెను; అతనిశరీరము పులకరించెను; అతండు పాదముతో భూమిని ద్రొక్కిపెట్టియుంచెను.

చౌపాయ్

"ఓదిగ్గజములారా! శేష కచ్ఛప వరాహములారా! స్థైర్యముగ భూమిని ధరింపుండు; శ్రీరాముండు శివునివిల్లును విఱుచుటకు సిద్ధముగ నుండెను; కనుక, భూమి చలింపకుండ, నామెను మీరు కాపాడుడు. ఈనాయాజ్ఞను మన్నింపుడు." ఈప్రకారము రామానుజుండు పలికెను; అంతలో శ్రీరామమూర్తి ధనస్సువద్దకు వచ్చెను "ఓదేవతలారా! మాపూర్వపుణ్యమువలన, మీరు రాముని రక్షింపుడు" అని స్త్రీపురుషులు ప్రార్థించిరి. సకలజనుల సంశయములును, మందమతులగు రా

రాజుల దురభిమానమును, పరశురాముని గర్వమును గురుత్వమును, దేవమునిబృందముల భయమును, జానకి శోకమును, జనకుని పశ్చాత్తాపమును, రాజ్ఞి దారుణదుఃఖమును—ఈ మొదలగు సామగ్రుల నొక తెప్పమీఁదఁ బెట్టి, అపారమగు శ్రీరాముని బాహుబల మనునట్టి మహాసముద్రముమీఁద, దానిని విడిచిపెట్టిరి; దానినిఁ గడుపుటకుఁ దగిన చుక్కానివాఁడు లేఁడు. ఆమహాసముద్రమును దాఁటుట యెట్లు ?

దోహా 308

చిత్తరువు బొమ్మలవలె జూచుచుండిన సభికులను శ్రీరాముఁడు చూచెను; ఆకృపాసముద్రుఁడు, తదుపరి, జానకిని వీక్షించెను; ఆమె వ్యాకులముతోనుండిన ట్లతఁడు గ్రహించెను.

చౌపాయ్

ఒకనిమిష మొకకల్పమువలె, నామె గడపుచుండెను; ఆమె మనోవ్యాకులమున కంతము లేదు. అత్యంతదాహముచేతఁ బ్రాణములను విడిచినతరువాత, నమృతతటాకము నాదేహమునకుఁ జూపించుట వలన, నేమిప్రయోజనముకలదు? వరిపొలము లెండినతరువాత, వర్షించిన నేమిలాభము? హస్తము కాలినతరువాత, నాకులఁ బట్టుకొనిన నేమిలాభము? శ్రీరాముఁడు జానకిం జూచి, యీప్రకారము చింతించెను; ఆమెప్రేమాతిశయముల నతఁడు గ్రహించెను; అతనిశరీరము పులకరించెను. మనస్సులో నతఁడు గురుచరణములకు నమస్కరించి, సునాయాసముగ ధనస్సును మీఁదికిఁనెత్తి పట్టుకొనెను. అతఁడు దానిని ధరించినపుడు, మెఱుపువలె, నది ప్రకాశించెను; అతఁడు దానిని వంచినపుడు, ఆకాశమువలె నది కనఁబడెను. దాని నెత్తుటయు, ధరించుటయు, సంధించుటయు- మొదలగు కార్యములు క్షణములో జరగెను; సభికులు చూచుచుండిరి; కాని, యీపనులుమాత్రము వారికిఁ గనఁబడలేదు. ఒకత్రుటిమాత్రకాలములో నతఁడు ధనస్సును విఱిచెను; దానిశబ్దము భూనభోంతరాళములు నిండెను.

ఛాంద్ 34

దాని కర్ణకఠోరమగుశబ్దము దిగంతములు నిండెను. ఆశబ్దమును విని, సూర్యునిగుఱ్ఱములు మార్గమునువిడిచి, తప్పుమార్గమునఁ బడెను.

మునిఁ జూచి, పాటలఁ బాడిరి; అతనికంఠమునకు జానకి జయమాలి కను దగిలించెను.

సోరఠా 36

శ్రీరామునికంఠములో జయమాలికం జూచి, దేవతలు పుష్పములను వర్షించిరి. సూర్యోదయకాలమున, కుముదములు నిద్రించువిధమున, రాజులముఖములు ముకుళించుకొనిపోయెను. ("ప్రముదితవరపక్షమేకతస్త క్షితిపతిమండల మన్యతోవితానమ్, ఉషసిసరఇవప్రఫుల్ల పద్మం కుముదవనప్రతిపన్న నిద్రమాసీత్" అని రఘువంశము-కాళిదాసు.)

చౌపాయ్

అంతరిక్షమున దేవదుందుభులును, నగరములో జయభేరులును మ్రోఁగెను. బ్రహ్మాదిదేవతలును, గరుడ, గంధర్వ, కిన్నర, యక్ష, నాగులును, మనుజులును జయజయశబ్దములఁ బలికిరి; వారు శ్రీసీతారాములను దీవించిరి. దుష్టులచిత్తములు మలినమయ్యెను; శిష్టులహృదయములు వికసించెను. గంధర్వస్త్రీలు పంచమస్వరముమీఁదఁ బాటలఁ బాడి, నాట్యమాడిరి; అంతరిక్షమునుండి, సంతతధారావృష్టిగ పుష్పములు గురిసెను. నలువైపుల వేదాధ్యయనసంపన్నులు సామవేదపన్నములను గానముఁజేసిరి; వందిమాగధులు బిరుదావళుల నుచ్చరించిరి. శ్రీరాముఁడు శివునివిల్లును విఱిచెను; సీతను వివాహమాడునని, స్వర్గ మర్త్య పాతాళములలో వ్యాపించెను. పురజనులు, స్త్రీపురుషులు రామునకు నివాళులనిచ్చిరి; ధనమును లక్ష్యముఁజేయక, వారతనికి దిగఁదుడిచిరి. మూర్తీభవించిన శృంగారమోహములువలె, శ్రీసీతారాములజోడు ప్రకాశించెను. "ఓజానకీ! నీనాథునిచరణకమలములకు నమస్కరింపుము" అని సఖు లామెతో రహస్యముగఁ జెప్పిరి; కాని, యామె క్రొత్తపెండ్లికూఁతురు కనుక, సిగ్గుపడి, నమస్కారముఁ జేయలేదు.

దోహా 311

శ్రీరామునిపాదములు సోకినంతమాత్రమున, గౌతమునిభార్యకు సంభవించినగతిని నామె స్మరించి, శ్రీరాముని చరణములను

స్పృశింపలేదు. ఆమె యలౌకికయనురాగమును రాముఁడు గ్రహించి, మనస్సులో సంతోషించెను. (ఆమెహస్తమునకు రత్నభూషణములు కలవు; శ్రీవారిపాదముల నవి స్పృశించినయెడల, నవి స్త్రీలుకాగలవు; ఆస్త్రీలం జూచి, రాముఁడు మోహించి తనను విడిచిపెట్టునని యామెకు భయముకలిగెను; అందుచేత, నతనిచరణములకు నమస్కారముఁ జేయలేదు.)

ఇతి శ్రీగోస్వామితులసీకృత శ్రీరామచరిత్రమానసే,
సకలకలికలుషవిధ్వంసనే, బాలకాండాంతర్గత
పండితజ్వాలాప్రసాదకృత వ్యాఖ్యానుసారే
శ్రీశ్రీనివాసశర్మకృత ఆంధ్రభాషాయాం
సప్తమవిశ్రామః.

బాలకాండ అష్టమవిశ్రామః.

చౌపాయ్

ఆదుర్మార్గులు, ఆపాపాత్ములు, ఆసభికులలోని కొందఱురాజులు రోషాయత్తచిత్తులయిరి; వారు కామాతురులై, సీతం జూడనారంభించిరి. ఆదౌర్భాగ్యులు, కవచములఁ దొడిగి, ధనుర్బాణములను ధరించి, క్షీమని దిగ్గునలేచిరి. "అయ్యా! లేలెండు; మన మీజానకిని బలవంతముగఁ దీసికొనిపోయెదము. ఆరామలక్ష్మణుల నిరువురను బంధించెదము శివునిధనస్సు విఱిచినంతమాత్రమున లాభములేదు. మేము జీవించియుండ, నెవరు తెగువఁజేసి, జానకిని వివాహమాడఁగలరు? ఒకప్పుడు జనకుఁడు వారికి సహాయముఁ జేసినయెడల, నామువ్వురను యుద్ధములో నోడించెదము." ఈప్రకార మొకరాజు పలికిన ప్రగల్భములను మహాత్ములు విని, రాజమండలికి సిగ్గువచ్చునట్లు, ప్రత్యుత్తరము నిచ్చిరి.

"ఓరాజా! నీప్రతాపమును, నీవీరత్వమును, నీమర్యాదయును, ప్రస్తుతము ధనస్సును విఱుచుటకు నీవు ప్రయత్నించినపుడు, ప్రకటమయ్యెను. ఆప్రతాపమును గుఱించియేనా, నీవు ప్రగల్భములఁ బలుకుచుంటివి? లేక, ఇప్పటి కిప్పుడు క్రొత్తశూరత్వము నీలోఁ బుట్టెనా? ఈబుద్ధి కలదుకనుకనే, దేవునికృపవలన, నీకు శృంగభంగమయ్యెను.

దోహా 312

"శ్రీరామచంద్రునిఁ గన్నులారఁ జూడుము; ఈర్ష్యయు మదమోహములను విడిచిపెట్టుము. లక్ష్మణునిక్రోధము రగులుచున్నది; చూడుము. అతనిక్రోధాగ్ని నిన్ను దహించును. నీవు దానిలోఁ బడు మిడుతవు గాకుము.

చౌపాయ్

"గరుడునిభోగమును కాకి కోరినయెడల, లభించునా? సింహము భుజించుపదార్థము చెవులపిల్లికిఁ బ్రాప్తించునా? కారణములేక కోపముఁ దెచ్చుకొనినవానికి మనశ్శాంతి యెట్లుండును? శివద్రోహికి, శిరిసంపద

లును సౌఖ్యము కలుగునా? పరమలుబ్ధుఁడగు లోలుపునకుఁ గీర్తి యె ట్లువచ్చును? కామార్తులకుఁ గళంకము రాకయుండునా? భగవంతుని ధ్యానముఁజేయనివానికి ముక్తి లభించునా? అటులనే, జానకి మీాపదార్థముకాదు. ఓరాజులారా! మీారు జానకి నభిలషించుట వ్యర్థము.'' ఈప్రకార మొకమహాత్ముఁడు రాజులకు బుద్ధిఁజెప్పెను. ఈకోలాహలమును జానకి విని, భయపడెను. ఆమెచెలికత్తెలామెను తల్లివద్దకుఁ దీసికొనివెళ్లిరి. జానకి సుగుణములను ప్రేమాతిశయములను రాముఁడు తనలోఁదాను జింతించుచు, విశ్వామిత్రునివద్దకు వచ్చెను. జానకియు, ఆమెతల్లియు, విలపించుచుండిరి. "ఆహా! భగవంతుఁ డేమిచేయదలఁ చెనో కదా!'' అని వారుభయులు చింతించిరి. ఆరాజుల కోలాహలముచేత, వారిరువురిదృష్టి నలువైపులఁ జెదరుచుండెను. రామునకు భయపడి, లక్ష్మణుఁడు మౌనముధరించెను.

దోహా 313

లక్ష్మణుని నేత్రములు క్రోధముచే నెఱ్ఱబాఱెను; కనుబొమలను ముడుచుకొని, యతఁడు రౌద్రాకారుఁడై, రాజమండలిఁ జూచెను. మదపుటేనుఁగుల బృందముమీాఁద సింహపుపిల్ల దాఁటుటకుఁ గోరిన విధమున, నతఁడు వారిమీాఁదికి దుముకుట కభిలషించెను.

చౌపాయ్

ఈరాజులకోలాహలముఁ జూచి, స్త్రీపురుషులు వ్యాకులమొందిరి; వారు రాజులను పలువిధముల దూషించిరి. శివునివిల్లు భంగపడెనని విని, భృగుకులమార్తాండుఁడగు పరశురాముఁ డాసమయమున రాజసభకు వచ్చెను. ఆపరశురామునిఁ జూచి, సకలదేశాధిపతులు వెలవెలఁబోయిరి. డేగంజూచి, పిట్టలు భయపడినట్లు, రాజులతనింజూచి, దిగులుపడిరి. అతనిశరీరము గౌరవర్ణము; అతఁడు నఖశిఖపర్యంతము విభూతిఁ బూసికొనెను. అతనివిశాలలలాటముపై, నూర్ధ్వపుండ్రములు ప్రకాశించెను. అతఁడు జటలను ముకుటముగ బంధించెను. చంద్రబింబమువంటి యతనిముఖము కోపాగ్నిచే మండుచుండెను. కోపముచే నతఁడు కనుబొమలను ముడిచి, నేత్రములనుండి నిప్పుఁగురియుచుండెను. అతఁడు రౌద్రాకారుఁడై, రాజమండలిని వీక్షించెను. వృషభము

వంటి బాహుస్కంధములు; విశాలమగు వక్షస్థలము; దీర్ఘములగు బాహువులు; దివ్యమగు యజ్ఞోపవీతము; చక్కని రుద్రాక్షమాల; వీపునకుఁ గట్టఁబడియుండిన కృష్ణాజినము; నడుమునకుఁ గాషాయవస్త్రము; రెండక్షయతూణీరములు; భుజమునకుఁ బరశువును; హస్తమున ధనుర్బాణములు-ఈప్రకారము పరశురాముఁడు యజ్ఞవాటికలోఁ బ్రవేశించెను.

దోహా 314

అతఁడు మునివేషమును ధరించినను, రూపముమాత్రము భయంకరముగనుండెను. మూర్తీభవించిన వీరరసము, మునివేషమును ధరించి, రాజులమధ్యకు వచ్చినట్లు తోఁచెను.

చౌపాయ్

ఆపరశురాముని తీక్ష్ణరూపముఁ జూచి, రాజులు వ్యాకులపడి, దిగ్గున లేచి నిలువఁబడిరి. వారివారి తాతతండ్రులపేర్లు జెప్పుకొని, వారొక్కొక్కరు పరశురామునకు సాష్టాంగనమస్కారముఁ జేసిరి. అతఁడు కటాక్షదృష్టితోఁ జూచినను, రాజులు వారివారిపుట్టిమునిఁగెనని భయపడిరి. పరశురామునకు జనకచక్రవర్తి నమస్కరించెను; తండ్రియాజ్ఞాప్రకారము జానకి వచ్చి, యతనికి నమస్కరించెను. "సౌభాగ్యవతీభవ" అని యామె నతఁడు దీవించెను. ఆమె సంతోషించి, చెలికత్తెలతోఁ గూడి, నిష్క్రమించెను. అంతలో, నతనియొద్దకు విశ్వామిత్రుఁడు వచ్చి, కుశలప్రశ్నఁ జేసెను; అతని యాజ్ఞాప్రకారము, శ్రీరామలక్ష్మణులు పరశురామునకు నమస్కరించిరి. "ఓభృగువంశోత్తమ రామా! వీరు రామలక్ష్మణులు; దశరథుని కుమారులు" అని విశ్వామిత్రుఁడు చెప్పెను. అన్నదమ్ములఁజూచి, పరశురాముఁడు సంతసించి, వారిని దీవించెను. కోటిమన్మథుల లావణ్యమును మించియుండిన శ్రీరాముని దివ్యమంగళవిగ్రహము నతఁడు చూచి, చూచి, నిశ్చేష్టుఁడయ్యెను.

దోహా 315

పరశురామునకు సర్వముఁ దెలిసినను, తెలియనివానివలె నతఁడు జనకచక్రవర్తిం జూచి, "ఓరాజా! ఈకౌతుకమునకుఁ గారణ మేమి?" అని యడిగెను. నఖశిఖపర్యంత మతఁడు కోపముచేత నుబుకుచుండెను.

చౌపాయి

రాజమండలి సమావేశ మగుటకుఁ గారణమును, ధనుర్వృత్తాంతమును జనకుఁడు చెప్పెను. ఆసిమాటలను భృగునందనుఁడు విని, నలువైపులఁ బరికించి, విఱిగిపడియుండిన ధనస్సుఁ జూచెను. అతఁడు రౌద్రాకారుఁడై జనకునిజూచి, "ఓయీ మూర్ఖుఁడా! ఎవరీధనస్సు విఱచిరి? శీఘ్రముగ వారిం జూపింపుము; లేనియెడల, నిన్నును నీరాజ్యమును నేలఁగలుపుదును. నీరాజ్యములోఁగల భూమిని దలక్రిందుఁ జేయుదును" అని గర్జించెను. ఆరాజు భయపడి, మాటఁ జెప్పలేకపోయెను. ఆరాజున కరిష్టము సంభవించునని తలఁచి, దుర్మార్గులగు రాజులందఱు లోలోపల సంతసించిరి. దేవతలు, మునులు, నాగులు, నగరములోని స్త్రీపురుషులు మొదలగువారు భయపడి, చింతాక్రాంతులై, దుఃఖించుచుండిరి. "ఆహా! ఇంతవఱకు నుత్సవము చక్కఁగ జరిగెను; ఇప్పటికిప్పు డింతయనర్థము పుట్టెకదా!" అని జానకితల్లి విచారించుచుండెను. పరశురాముని స్వభావమును జానకి విని, యొకనిమిష మొకకల్పముగఁ గడపెను.

దోహా 316

లోకులు భయభీతాహములఁ బొందిరి; జానకి హృదయములో సందేహములుపుట్టెను. శ్రీరామునకు మాత్రము హర్ష విషాదములు లేవు; వారిదురవస్థఁ జూచి, యతఁడు భృగురామునితో నిట్లు పలికెను.

చౌపాయి

"ఓనాథా! ఈశివునివిల్లును విఱచినవాఁడు మీసేవకులలో నొకఁడు. మీయాజ్ఞను శిరసావహింతును." ప్రథమమున నే పరశురాముఁడు రౌద్రాకారుఁడై యుండెను; తర్వాత, శ్రీరాముని మాటలవలన నతనికోప ముద్రేకించెను. "ఓయీ! సేవించువాఁడు సేవకుఁడు; శత్రువువలె సంచరించువానిని దండింపవలయును. ఓరామా! నామాటను వినుము. ఈశివునివిల్లును విఱచినవాఁడు నాకు సహస్రబాహువువంటి శత్రువని తెలిసికొనుము. ఈరాజమండలినుండి వాఁడు వేఱుపడిన శ్రేష్ఠము. లేనియెడల, నీరాజులనందఱను సంహరించెదను." అతని మాటలను విని, లక్ష్మణుఁడు నవ్వి, పరశురామునిచేతిలోని గొడ్డలిని

వంటి బాహుస్కంధములు; విశాలమగు వక్షస్థలము; దీర్ఘములగు బాహువులు; దివ్యమగు యజ్ఞోపవీతము; చక్కని రుద్రాక్షమాల; వీపునకుఁ గట్టఁబడియుండిన కృష్ణాజినము; నడుమునకుఁ గాషాయవస్త్రము; రెండక్షయతూణీరములు; భుజమునకుఁ బరశువును; హస్తమున ధనుర్బాణములు- ఈప్రకారము పరశురాముఁడు యజ్ఞవాటికలోఁ బ్రవేశించెను.

దోహా 314

అతఁడు మునివేషమును ధరించినను, రూపముమాత్రము భయంకరముగనుండెను. మూర్తీభవించిన వీరరసము, మునివేషమును ధరించి, రాజులమధ్యకు వచ్చినట్లు తోఁచెను.

చౌపాయ్

ఆపరశురాముని తీక్ష్ణరూపముఁ జూచి, రాజులు వ్యాకులపడి, దిగ్గునలేచి నిలువఁబడిరి. వారివారి తాతతండ్రులపేర్లు జెప్పుకొని, వారొక్కొక్కరు పరశురామునకు సాష్టాంగనమస్కారములఁజేసిరి. అతఁడు కటాక్షదృష్టితోఁ జూచినను, రాజులు వారివారిపుట్టిమునిఁగెనని భయపడిరి. పరశురామునకు జనకచక్రవర్తి నమస్కరించెను; తండ్రియాజ్ఞాప్రకారము జానకి వచ్చి, యతనికి నమస్కరించెను. "సౌభాగ్యవతీభవ" అని యామె నతఁడు దీవించెను. ఆమె సంతోషించి, చెలికత్తెలతోఁ గూడి, నిష్క్రమించెను. అంతలో, నతనివద్దకు విశ్వామిత్రుఁడు వచ్చి, కుశలప్రశ్నఁ జేసెను; అతని యాజ్ఞాప్రకారము, శ్రీరామలక్ష్మణులు పరశురామునకు నమస్కరించిరి. "ఓభృగువంశోత్తమరామా! వీరు రామలక్ష్మణులు; దశరథుని కుమారులు" అని విశ్వామిత్రుఁడు చెప్పెను. అన్నదమ్ములఁజూచి, పరశురాముఁడు సంతసించి, వారిని దీవించెను. కోటిమన్మథుల లావణ్యమును మించియుండిన శ్రీరాముని దివ్యమంగళవిగ్రహము నతఁడు చూచి, చూచి, నిశ్చేష్టుఁడయ్యెను.

దోహా 315

పరశురామునకు సర్వముఁ దెలిసినను, తెలియనివానివలె నతఁడు జనకచక్రవర్తిం జూచి, "ఓరాజా! ఈకౌతుకమునకుఁ గారణమేమి?" అని యడిగెను. నఖశిఖపర్యంత మతఁడు కోపముచేత నుబుకుచుండెను.

చౌపాయీ

రాజమండలి సమావేశ మగుటకుఁ గారణమును, ధనుర్విచ్ఛిత్త్యాంతమును జనకుఁడు చెప్పెను. ఆ నిమాటలను భృగునందనుఁడు విని, నలువైపులఁ బరికించి, విఱిగిపడియుండిన ధనస్సుఁ జూచెను. అతఁడు రౌద్రాకారుఁడై జనకునిజూచి, "ఓయీ మూర్ఖుఁడా! ఎవరీధనస్సు విఱచిరి? శీఘ్రముగ వారిం జూపింపుము; లేనియెడల, నిన్నును నీరాజ్యమును నేలఁగలుపుదును. నీరాజ్యములోఁగల భూమిని దలక్రిందుఁజేయుదును" అని గర్జించెను. ఆ రాజు భయపడి, మాటఁ జెప్పలేకపోయెను. ఆ రాజున కరిష్టము సంభవించునని తలఁచి, దుర్మార్గులగు రాజులందఱు లోలోపల సంతసించిరి. దేవతలు, మునులు, నాగులు, నగరములోని స్త్రీపురుషులు మొదలగువారు భయపడి, చింతాక్రాంతులై, దుఃఖించుచుండిరి. "ఆహా! ఇంతవఱకు నుత్సవము చక్కఁగ జరిగెను; ఇప్పటికిప్పుడింతయనర్థము పుట్టెకదా!" అని జానకితల్లి విచారించుచుండెను. పరశురామునిస్వభావమును జానకి విని, యొకనిమిష మొకకల్పముగ లెఁగడపెను.

దోహా 316

లోకులు భయభీతాహములఁ బొందిరి; జానకి హృదయములో సందేహములుపుట్టెను. శ్రీరామునకు మాత్రము హర్షవిషాదములు లేవు; వారిదుస్థస్థఁ జూచి, యతఁడు భృగురామునితో నిట్లు పలికెను.

చౌపాయీ

"ఓ నాథా! ఈశివునివిల్లును విఱచినవాఁడు మీసేవకులలో నొకఁడు. మీయాజ్ఞను శిరసావహింతును." ప్రథమమున నే పరశురాముఁడు రౌద్రాకారుఁడై యుండెను; తర్వాత, శ్రీరాముని మాటలవలన నతనికోప ముద్రేకించెను. "ఓయీ! సేవించువాఁడు సేవకుఁడు; శత్రువువలె సంచరించువానిని దండింపవలయును. ఓ రామా! నామాటను వినుము. ఈశివునివిల్లును విఱచినవాఁడు నాకు సహస్రబాహువువంటి శత్రువని తెలిసికొనుము. ఈ రాజమండలినుండి వాఁడు వేఱుపడిన శ్రేష్ఠము. లేనియెడల, నీరాజులనందఱను సంహరించెదను." అతని మాటలను విని, లక్ష్మణుఁడు నవ్వి, పరశురామునిచేతిలోని గొడ్డలిని

లక్ష్యము జేయనట్లు ప్రసంగించెను. "ఓమునిరాజా! చిన్నతనములో ననేకధనస్సులను నేను విఱచియుంటిని; అప్పు డయినను మీకు నామీఁద నాగ్రహమురాలేదు. ఈధనస్సుపై మీకింతయభిమానమేల?" (పూర్వము పరశురాముఁడు రాజులను సంహరించి, ఆసమయము లలో నుపయోగించినధనుస్సుల నొకస్థలములోఁ గుప్పగాఁ జేసిపెట్టెను. ఆధనస్సులు దేవనిర్మితములు; ఒకస్థలమున నవి పోగుపడియుండినందున, భూమికి భార మధికమయ్యెను; వానినుండి, శేషుఁడు సహితము వ్యాకులపడెను. ఈధనస్సులను రాక్షసులు సంగ్రహించినయెడల, ననర్థముపుట్టును. ఆదిశేషువు నొకబాలునిగఁ జేసికొని, వెంటఁదీసికొని, భూదేవి యొకస్త్రీరూపమునుధరించి, పరశురామునివద్దకు వచ్చెను. "ఓనాథా! ఈబాలుఁడు నాకుమారుఁడు-అనేకదినములనుండి నాకు భోజనములేదు; నాదుఃఖముఁ జెప్పుటకు శక్యముకాదు. మీపరిచర్యజేసి, మీయాశ్రమములో నివసించెదను నాకుమారుఁడు కొంటె; చంచలుఁడు; ఇతరమునీశ్వరులు వానిచేష్టలఁ జూచి, నాపరిచర్యను వారంగీకరింపలేదు. మీరు వానిని సహించినయెడల, నేను మిమ్ములను గని పెట్టుకొనియుండెదను." అని భూదేవి విన్నవించెను. "ఓతల్లీ! ఇచ్చట నీవు నిలిచియుండుము; నీబాలకుని క్షమించెదను" అని పరశురాముఁడు పలికెను. అట్లు వారు నివసించియుండిరి. ఒకరోజున పరశురాముఁడు సంచారమునకుఁ బోయెను. బాలకునివేషమును ధరించిన శేషుఁడు ధనస్సులను విఱచెను. ఆధనస్సుల శబ్దమును పరశురాముఁడు విని, యాశ్చర్యపడి, యాశ్రమమునకు వచ్చెను; కాని, ధనుస్సులభంగముఁ జూచి, యతఁడు కోపింపలేదు. అతఁడు వారిని దీవించి, పొమ్మనెను. అప్పుడు శేషుఁడు తననిజరూపము నతనికిఁ జూపించెను. "ఓముని రాజా! ఒక్క-శివునివిల్లుమాత్రము మిగిలిపోయెను; దానిని శ్రీరామచంద్రుఁడు విఱుచును." అని చెప్పి యతఁడు భూదేవితోఁగూడి యంతర్ధానమయ్యెను)

దోహా 317

"ఓరాజకుమారా! ముందువెనుకల నాలోచింపక, పలుకుచుంటివి. ఈశివునివిల్లు, లోకమునందలి విల్లులవంటిదని తలంచితివా?"

చౌపాయీ

"ఓమునిరాజా! నాబుద్ధికి ధనుస్సులన్నియు సమానములే. ఈపు
రాతనధనస్సును విఱచినందున, లాభనష్టములు లేవు కదా! శ్రీరాముఁ
డు దానిని క్రొత్తధనస్సని తలఁచి, దానిని ముట్టుకొనెను; అంతమా
త్రమున, నది విఱిగిపడెను. అందుచేత, శ్రీరామునియం దేమిదోష
ముకలదు? ఓనాథా! వ్యర్థముగ మీరేల కోపగించెదరు!" ఈప్రకా
రము లక్ష్మణుఁడు పలికినపలుకులను విని, పరశురాముఁడు పరశువు
వైపుఁ జూచి, క్రోధతామ్రాత్ముఁడై, "ఓరీ మూర్ఖుఁడా! నాస్వభావము
నీకుఁ దెలియదు. నీవు బాలుఁడవని కనికరించి, నిన్ను జంపలేదు. నేను
కేవలము మునీశ్వరుఁడనని తలంపకుము. నేనాబాలబ్రహ్మచారిని; కోప
స్వభావుఁడను; క్షత్రియకులాంతకుఁడ నని లోకులకుఁ దెలియును ఇరు
వదియొకపర్యాయము భూమండలములోని రాజులను సంహరించి,
భూమిని బ్రాహ్మణులకు దానముఁజేసియుంటిని. ఈనాపరశువుఁ జూడు
ము; కార్తవీర్యునిసహస్రబాహువుల నిది ఛేదించెను.

దోహా 318

"ఓ రాజకుమారా! నీతల్లిదండ్రులకు దుఃఖము గలుగఁజేయకు
ము. ఈనాపరశువు గర్భములోని పిండములనుసయితము ఛేదించును;
దానిశబ్దమును విని, గర్భములోనిపిల్లలు చనిపోవుదురు" అని హుంక
రించెను.

చౌపాయీ

"ఓమునిరాజా! మీరు మునీశ్వరులు కదా! మీకింత శూరత్వ
మేల? వీరుఁ డనిన యభిమాన మేల? మాటిమాటికి మీపరశువును
నాకేల చూపించెదరు? 'ఫూఫూ' త్కారమువలన, పర్వతము లెగిరి
పోవునా? 'తర్జనీ' వ్రేలుచూపించినమాత్రమున, వాడిపోవుటకు నేను
కుమ్మడబత్తినికాను. మీకుఠారమును ధనుర్బాణములను చూచినతరు
వాత, నాకుఁ గొంతదురభిమానము పుట్టెను. మీరు భృగువంశస్థు
లనియు, బ్రాహ్మణులనియు తెలియుచున్నది. అందుచేత, మీమాటల
వలనఁ గోపము వచ్చుచుండినను, నేను దానిని సహించి, యూరకుం
టిని. మీయజ్ఞోపవీతమును, మీబ్రహ్మముడివలన, మీరు గౌరవనీ

యులు; గో, దేవ, బ్రాహ్మణ, హరిభక్తుల నెదిరించి మావార్యవంశ పురాజులు పోరాడరు. ఎందుచేత? వారిం జంపిన, పాపమువచ్చును; వారివలన జయింపఁబడినయెడల, నపకీర్తివచ్చును. మీవాక్కులు కోటి పిడుగులకంటె నధికము; మీధనుర్బాణములును మీపరశువును వ్యర్థములు; మీకోపము పిడుగువంటిది; అది యమోఘము.

దోహా 319

"ఓమునిరాజా! మీశస్త్రాస్త్రములఁ జూచి, నేను కొంచెమ నును చితవాక్కులఁ బలికియుంటిని; కాని, మీరు క్షమింపుఁడు." ఈమాటలవలన నధికముగ బరశురాముఁడు మండిపడెను.

చౌపాయి

"ఓవిశ్వామిత్రుఁడా! ఈబాలుఁడు పరమమూర్ఖుఁడు; మందబుద్ధి బలుఁడు; విధికృతమువలన, నతఁడు స్వకులమును నశింపఁజేయుటకుఁ బూనుకొనెను. మీది సూర్యవంశము; అయినను, చంద్రునివలె మీ వంశమునకు మచ్చవచ్చెను ఇతనిని శిక్షించువారు లేరా? ఇతనిచర్యలు నిరంకుశమని తోఁచును. ఇతఁడు మూర్ఖుఁడు; పెద్దవారని భయము లేదు. ఇంతలో నితఁడు కాలునకు గ్రాసముకాఁగలఁడు. ఎలుఁగెత్తి చెప్పుచున్నాను; నావలనఁ దప్పులేదు. ఇతని క్షేమముఁ గోరినయెడల, బోధింపుము; నాప్రతాపము నితనికిఁ దెలియఁజేయుము." "ఓముని రాజా! మీప్రతాపమును మీరుతప్ప వేఱెవరు చెప్పఁగలరు? అనేకవిధముల నిదివఱకు మీరు స్వయముగా మీప్రతాపముఁ జెప్పుకొని యుంటిరి. అంతటితో మీకు సంతుష్టిలేనియెడల, మీరు మఱల చెప్ప వచ్చును. మీకోపమును శాంతిచేసికొని, దుఃఖమును విడిచిపెట్టుఁడు. మీరు వీరులు; శూరులు; తేజశ్శాలులు; ధీరులు. ఇతరులను నిందించుటవలన, మీకుఁ బ్రయోజనము లేదు.

దోహా 320

"యుద్ధములో శత్రువు నెదుటనిలిచి పోరాడుట, వీరునిలక్షణము; కాని, యుద్ధముజేయక, ప్రగల్భములఁ బలుకుట, పిఱికిపంద లక్షణము.

చౌపాయ్

"ఓమునిరాజా! మఱలమఱల కాలుఁడు కాలుఁడని మీరు నన్ను భయపెట్టినను, నాకు భయములేదు." ఇంతకర్ణకఠోరముగ లక్ష్మణమూర్తి పలికినపలుకులను పరశురాముఁడు విని, మండిపడి, పరశువును ధరించి, ఝళిపించెను. "ఓ రాజులారా! నాకు దోషములేదు. ఈబాలుఁడు వధార్హుఁడు; వీఁడు కఠోరుఁడు. బాలుఁడుకదా యని, వాని మాటలను సహించితిని; కాని, యిప్పుడు సత్యముగ వానిని సంహరించెదను. నా చేతిలో గొడ్డలికలదు; కారుణ్యములేకయే, నేను కోపిసి; తదుపరి, వీఁడు గురుద్రోహి; నాయెదుట నిలిచి, ప్రతిభాషలాడుచుండును; వీనిని వధింపక, విడిచిపెట్టను; ఇంతవఱకు, విశ్వామిత్రుని ముఖముఁ జూచి, వీనిని విడిచిపెట్టినాను. లేనియెడల, నింతకుముందే వీని కంఠముఁ ద్రెంచి, నాగురుఋణముఁ దీర్చియుందును."

దోహా 321

ఆమాటలకు గాధితనయుఁడు (విశ్వామిత్రుఁడు) లోలోపల నవ్వి, "ఆహా! ఈపరశురాముఁడు (హరి) విష్ణుమూర్తిని (అట) శత్రువని తలంచెను; ఈవజ్రసారమగు ధనస్సును చెఱుకుముక్కవలె విఱచెను; ఆసంగతి నితఁడు తెలిసికొనలేదు" అని తలంచెను.

చౌపాయ్

"ఓమునిరాజా! మీకీర్తిప్రతిష్ఠలు లోకములో నెవరికిఁ దెలియవు? మీతల్లిదండ్రుల నుద్ధరించితిరి. మీగురుఋణముమాత్రము మిగిలెను. ఆఋణము నేడు నామీఁదఁ బడెను; కాలాతీతమగుటవలన, దానికి వృద్ధివచ్చెను. మీవ్యవహారస్థునిఁ బిలిపించినయెడల, వృద్ధులతో ఋణముఁ దీర్చుచున్నాను." ఈమాటలను పరశురాముఁడు విని, క్రోధతామ్రాక్షుఁడై, పరశును జికిలిఁజేసెను; సభను లందఱును హాహాకారముఁజేసిరి. "ఓస్వామీ! మాటిమాటికి మీపరశును నాకేల జూపించెదరు? ఓక్షత్రియాంతకరామా! మీరు బ్రాహ్మణులని తెలిసికొని, మీమాటలను సహించితిని. ఇంతవఱకు మీరు వీరులతోఁ బోరాడియుండలేదు. బ్రాహ్మణులు దేవతలు; మీగృహములో మీరు వీరులు కదా!" లక్ష్మణునిమాట లనుచితములని జనులందఱు తలఁచిరి; శ్రీరాముఁడు సంజ్ఞజేసి, యతనిని నివారించెను.

దోహా 322

లక్ష్మణుని ప్రత్యుత్తరము లాహుతితో సమానమై, పరశురాముని కోపము అగ్నివలె రగులుచుండెను. ఆహుతివలన, నతనికోపాగ్ని మండుటఁ జూచి, శ్రీరాముఁడు చల్లనిమాటలతో నాకోపాగ్నిని శాంతింపఁజేసెను.

చౌపాయీ

"ఓనాథా! లక్ష్మణుఁడు బాలుఁడు; వానిమాటలను క్షమింపుఁడు; వాఁడు పసిబిడ్డఁడు; ఒకచెంపఁగొట్టిన పాలును, రెండవచెంపఁ గొట్టిన నీరును కారును వానిమాటలను లక్ష్యముఁ జేయకుఁడు. మీప్రభావమునే వాఁడు నిజముగఁ దెలిసికొనినయెడల, నిట్లు మీతో సరిసమానముగ వాఁడేల ప్రసంగించును? అనుచితవాక్యములను బాలకులు పలికినను, తల్లిదండ్రులు వానిని సహించెదరుకదా! వీఁడు మీసేవకుఁడని తెలిసికొని, వానిమాటలను క్షమింపుఁడు. మీరు మునీశ్వరులు; జ్ఞానులు; శాంతస్వభావులు. వానిని క్షమించుట మీకు యుక్తము." శ్రీరామునిమాటలవలన నతఁడు కొంచెము శాంతించెను. లక్ష్మణుఁడు నవ్వుచు నొకమాటఁ బలికెను; ఆమాటను విని, పరశురాముఁడు నఖశిఖపర్యంతము మండిపడెను. "ఓరామ జీ! నీతమ్ముఁడు మహాపాపాత్ముఁడు. చూపునకు మాత్రము పచ్చనివాఁడు; కాని, మనస్సు కాలకూటవిషము; తల్లివద్ద నితఁడు పాలుద్రాగియుండలేదు, ఇతఁడు విషముఁ ద్రాగెను. ఇతనిస్వభావము కృత్రిమముకాని, సరళముకాదు; నీకుఁ దగినవాఁడు కాఁడు. నీచుఁడు. మృత్యువువంటి నన్నే లక్ష్యముఁ జేయఁడుకదా!"

దోహా 323

"ఓమునిరాజా! కోపము పాపములకు మూలము; దానికి వశులై, మనుజు లనుచితకార్యములఁ జేయుచుందురు; విశ్వమునకుఁ బ్రతికూలముగ సంచరించెదరు.

చౌపాయీ

"ఓమునిరాజా! నేను మీదాసుఁడను; కోపమునువిడచి, నన్ను క్షమించి, దయతోఁ జూడుఁడు. కోపముఁ జెందినమాత్రమున, విఱిగి పడినధనస్సు లేచి రాఁజాలదు. ఇంతవఱకు మీరు నిలిచియుండినందున,

మీపాదములకు శ్రమకలిగెను; కనుక, మీరు కటాక్షించి కూర్చుం డిన మేలు. ఒకవేళ మీకాధనుస్సునందుఁ బట్టుదలయుండినయెడల, నం దుకుఁ దగినప్రయత్నముఁ జేయుట మేలు. తెలివిగల విశ్వకర్మ వచ్చి, దానిని సంధానముఁజేయును." ఇట్లు లక్ష్మణుఁడు పలికినపలుకులను జనక చక్రవర్తి విని, భయపడి, "ఈయధికప్రసంగమునుండి లక్ష్మణుఁడు విర మించిన మేలు" అని తలంచెను నగరములోని స్త్రీపురుషులు 'థర, థర' మని భయపడిరి. పిట్ట కొంచెము, కూత ఘనము పరశురాముని శరీరము నఖశిఖపర్యంతము కోపముచే మండుచుండెను. అతని బలమం తయు నీగఁయ్యెను. "ఓరామా! నీతమ్ముఁడు కనుక, వానిని క్షమించి తిని. అతని శరీరము చక్కనిది; కాని, యాతనిమనస్సు నలుపు. బంగారు కుండ, నిండుగ విషము. ఏమిచేయవలయును!"

దోహా 324

ఆమాటలకు లక్ష్మణుఁడు పక్కున నవ్వెను; శ్రీరాముఁడు కను సంజ్ఞ జేసి, యతనిని నివారించెను. అతఁడు గొణుఁగుచు, విశ్వామిత్రుని ప్రక్కను గూర్చుండెను.

చౌపాయ్

మృదుమధురముగ శ్రీరాముఁడు చేతులుజోడించుకొని న్యాయ ముగ నిట్లు ప్రసంగించెను. "ఓనాథా! స్వాభావికముగ మీరు సర సులు; చతురులు; బాలునిమాటలను మీరు చెవుల నుంచరాదు. బాలులకును వృద్ధులకు నొకటేయేస్వభావము. వారిమాటలను సత్పురు షులు లక్ష్యముచేయరు. వానివలన దోషములేదు; చేసినపని దోషమ యినయెడల, నేనపరాధిని; కాని, వాఁడు కాఁడు. ఓస్వామీ! మీరు గురువులు; జితేంద్రియులు. కరుణించినను, కోపించినను, వధించినను, బంధించినను, నేను మీదాసుఁడను; మీచిత్తానుసారము, నాకుఁ దగిన శాస్తిఁజేయుఁడు. ఓస్వామీ! మీరు సర్వజ్ఞులు; మనుజులమనోభావ ములఁ దెలిసికొనఁగలరు. ఏవిధమున మీకోపము శాంతించునో మీరు చెప్పినయెడల, మీయాజ్ఞను శిరసావహించి, సంచరించెదను." "ఓ రామా! నాకోప మెట్లు శాంతించును? నీతమ్ముఁడు క్రూరదృష్టితో

నెట్లు నన్నుఁ జూచుచున్నాఁడో, చూడుము; చూడుము. నేను కోపించిన ఫలమేమి? నేను సీతమ్ముని వధించితినా ?

దోహా 325

"ఓరామా! ఈ నాఘోరకుఠారశబ్దమును వినినమాత్రమున, స్త్రీలగర్భములు జాఱిపడును. నాకుఠారము నావద్దనుండినను, నే నీ రాజకుమారుని సజీవునిగఁ జూడవలసివచ్చెను.

చౌపాయ్

"ఓరామా! నే నేమి చేయఁగలను? నా చేతులు స్వాధీనముతప్పెను; నాగుండెలు కోపముచే మండుచుండును. రాజులఁ జంపిచంపి నాకుఠారము వాడితప్పెను. విధాత నాకు వ్యతిరేకముగనుండెను. నాస్వభావముకూడ మాఱిపోయెను. ఈనాటికి నాకు దయదాక్షిణ్యము లెచ్చటనుండివచ్చెనో తెలియదు అందుచేత, భగవంతునికృపవలన, నేనీదుఃఖమును మ్రింగవలెను." ఈమాటలను లక్ష్మణుఁడు విని, నవ్వి, శిరమునుంకించెను. "ఓనాథా! మీదయారసమే వాయువు; మీరూపమునకు శాంతరస మనుకూలము; మీరుపలికిన శాంతవచనములవలన, వృక్షముల పుష్పములు నేలఁబడును. ఓనాథా! దయచేతనే, మీశరీర మింత మండుచుండినపుడు, కోపముచే నెట్లు మండునోకదా? అప్పుడు భగవంతుఁడు మిమ్ములను రక్షించుఁగాక!" "ఓజనకరాజా! ఈబాలుని మూర్ఖత్వముఁ జూడుము. ఈబాలుఁడు యమపురములో నిల్లుగట్టుకొనుటకుఁ గోరుచుండినట్లు కనఁబడును. నాకండ్లయెదుటనుండి వీనిని దీసికొనిపొమ్ము. ఈ రాజకుమారుఁడు రూపమునకుఁ జిన్నవాఁడు; కాని, వానితలకుఁ దగనిమాటలను బ్రయోగించును." లక్ష్మణుఁడు పక్కున నవ్వి, "ఓనాథా! మీరు నేత్రములను మూసికొనినయెడల, మీ కన్నుల కెవరును గనఁబడరు" అని పలికెను.

దోహా 326

తదనంతరము పరశురాముఁడు శ్రీరామునిఁజూచి కోపించి, యిట్లు ధిక్కరించెను:—"ఓయీ! శివునివిల్లును విఱచి, నాకు సమాధానము జెప్పుచుంటివా?

చౌపాయ్

"ఓ వెఱ్ఱా! నీసమ్మతిప్రకారమే, నీతమ్ముఁడు కటువులగు వచన

ముల నాడెను. తెలిసియుఁ దెలియనట్లు నీవు విన్నపములఁ జెప్పుచుంటివి. ఆహా! ఏమి నీచమత్కారము! నీమాటలు, నీయెత్తులు నాకు సరిపడవు. రారమ్ము; నాతో యుద్ధముఁ జేయుము; లేక, 'రామ' అనుపేరు విడిచి పెట్టుము. ఓయీ! నీవు శివద్రోహివి; నీచమత్కారమును వినయ ములఁ గట్టిపెట్టి, నాతో యుద్ధముఁ జేయుము. లేనియెడల, మీయిరు వురను సంహారించెదను." ఈప్రకారము పరశురాముఁడు రాముని ధిక్కరించి, కుఠారమునెత్తి ఝళిపించెను; శ్రీరాముఁడుమాత్రము శిరస్సు వంచుకొని, లోలోపల నవ్వుకొనెను. "ఓస్వామీ! కఠోరవచ నములఁ బలికినందుకు, లక్ష్మణుఁడు తప్పుఁజేసెను. మీకోపమును నా మీఁదఁ బ్రసరింపఁజేసిరి. వక్రిమముఁజూచి, జనులు శంకించెదరు. వక్రి మచంద్రుని మ్రింగుటకు రాహువుసయితము భయపడును. ఓమునిరాజా! మీరు కొంచెము శాంతింపుడు; మీకుఠారము మీచేతిలోఁ గలదు; నాశిరస్సు మీయెదుటనుండును. నేను మీసేవకుఁడను కనుక, నేవిధ మున మీకోపము శాంతించునో, మీరావిధమున నాకుఁ దగినశాస్తిఁ జేయుఁడు. ఓనాథా! జోహార్.

దోహా 327

"ఓనాథా! సేవకుఁడు యజమానునితో నెట్లు యుద్ధముఁ జేయఁ గలఁడు? మీరు శాంతింపుఁడు; మీవేషముఁజూచి, వాఁడుబాలుఁడు కనుక, తెలివితక్కువమాటల నాడెను; ఆమాటలను మీరు లక్ష్యముఁ జేయకుఁడు.

చౌపాయ్

"ఓమునిరాజా! మీరు బ్రాహ్మణులు; కుఠారమును, ధనుర్బాణ ములును మీవద్దగలవు; వీనిఁజూచి, మీరు వీరులని వాఁడు తెలిసి కొని భ్రమపడి, మీకుఁ గోపముఁబుట్టించెను. ప్రథమమున మీనామ మును వాఁడు వినియుండెను; కాని, మీదర్శనమును వాఁడు చేసి యుండలేదు; అందుచేత, వానివంశాచారముప్రకారము, వాఁడు మీ తోఁబ్రతిభాషలాడెను. ఓమునీశ్వరా! మీరు శుద్ధమునీశ్వరులవలె వచ్చి యుండినయెడల, వాఁడు మీచరణకమలములకు నమస్కరించియుం డును. మిమ్ములను వాఁడు తెలిసికొనక జేసినయపరాధమును క్షమిం పుఁడు. మీరు బ్రాహ్మణులు కనుక, వానిని మీరు కరుణించుట మీకు

యోగ్యతము. మీతో నెట్లు నేను పోరాడగలను? మీకును నాకు నెంతయంతరవు? శిరస్సునకును పాదమునకు నెంతయంతరవుకలదో, మనయుభయులకు నంతవ్యత్యాసము కలదు. మీపాదములను నేను నాశిరస్సున ధరింపవలెను; నాశిరస్సు మీపాదములమీఁదఁ బడియుండును. నాకు రెండక్షరముల పేరు కలదు; కాని, మీ కయిదక్షరముల పేరుకలదు; నేను శుద్ధబుద్ధరాముఁడను; కాని, మీరు పరశురాములు; నాకు విశేషణములులేవు. ఓదేవా! నాకొకధనస్సుకలదు; అది అపవిత్రము; దానిమూలమున జీవహింసకలుగును; ఈయొక్కగుణమే నాధనస్సునకుఁ గలదు. మీధనస్సు పరమపవిత్రము; తొమ్మిదిగుణములు దానికిఁ గలవు; కోమలత్వము, సంతోషము, తపస్సు, క్షమ, అతృష్ణ, జితేంద్రియత్వము, దానము, సర్వదాతృత్వము, దయ—ఈతొమ్మిది గుణములు (గుణము=(1) గుణము; (2) వింటినారి) మీ యజ్ఞోపవీతమునకు (బ్రాహ్మణునిధనస్సు) గలవు. అన్నివిధముల నేను మీకు జోహారు. మీరు బ్రాహ్మణులు కనుక, నన్ను క్షమింపుఁడు.

దోహా 328

"ఓమునీశ్వరా! ఓవిప్రవరా! క్షమాకరో, క్షమాకరో!" అని పలువిధముల శ్రీరాముఁడు ప్రార్థించెను. అంతకంతకు పరశురామునకుఁ గోప మధికమయ్యెను. "ఓయీ! నీతమ్మునివలె నీవును గుటిలుఁడవు.

చౌపాయ్

"ఓయీ! నేనేమో వట్టిబ్రాహ్మణుఁడనని నీయభిప్రాయము; నేనెట్టిబ్రాహ్మణుఁడనో చెప్పుచున్నాను వినుము. నాధనస్సు స్రువము; నాకోపము అగ్ని; నాబాణములు ఆహుతి; చతురంగబలములు యజ్ఞసమిధలు; గొప్పగొప్ప రాజులు యజ్ఞపశువులు; ఈపరశుతో నేను వారిని ఖండించి, ఆహుతిజేసియుంటిని. అనేకపర్యాయములు నేనీసమరయజ్ఞము నొనరించితిని. నాప్రతాపము నీకుఁ దెలియదు. నేనేమో పిచ్చిబ్రాహ్మణుఁడనని తలంచి, నీవు నన్ను తృణీకరించి, నిరాదరించితివి. ఈధనస్సును విఱచినందులకు, నీకు గర్వము బలిసెను; లోకములను జయించితినని, నీకు దురభిమానముపుట్టెను." "ఓమునిరాజా! మీకోపమునకు హద్దులేదు; కొంచెము ముందువెనుకల నాలోచించి, మీరు సంభాషించినయెడల మేలు; నేచేసినతప్పు స్వల్పము. ఈపురాతనధన

స్సును నేను ముట్టినంతమాత్రమున, నది విఱిగిపడెను. అందులకు నాకు దురభిమానమేల?

దోహా 329

"ఓభృగునాథా! మీరు బ్రాహ్మణులని తెలిసికొని, మిమ్ములను గౌరవించుచున్నాను కాని, మిమ్ములను నేను నిరాదరించితినని మీరు చెప్పుచుంటిరి. ప్రపంచములో నేవీరునకు భయపడి, వానికి నేనుజోహారు లనుచున్నానో, చెప్పుఁడీ?

చౌపాయ్

"దేవతలును, దానవులును, మనుజులు - నునాతోసమానులు, నాకంటె బలవంతులు ఎవరైనను, కాలుఁడైనను, నాయెదుట నిలువఁబడినపుడు, నేను వానితో యుద్ధముఁజేయగలను. నాకు భయములేదు క్షత్రియుఁడు యుద్ధమునుండి వెనుకఁదీసినయెడల, వాఁడు వానివంశమున కపకీర్తిఁ దీసికొనివచ్చును; వానికంటె నీచుఁడు లేఁడు. మారఘు వంశములో నొకఁడైనను వెనుకదీయక, కాలుఁడు వచ్చి యెదుట నిలిచినను, వానితోఁ బోరాడఁగలరు. ఇతరస్థలములలో నిర్భయముగ సంచరించు నేను, మీయెదుట నిలుచుటకు వెఱచుచున్నాను; అది మీ బ్రహ్మవంశము యొక్క ప్రభావము." ఈప్రకారము మృదుమధురముగ శ్రీరాముఁడు పలికిన గూఢవచనములను పరశురాముఁడు వినినందున, నతని హృదయకవాటములు విడిపోయెను. "ఓరామా ! నీవచనములవలన, నీవు అవతారపురుషుఁడవని తెలిసికొంటిని; కాని, ప్రస్తుతము నీచర్యలవలన, నాయభిప్రాయము నిశ్చయముకావలెను. ఈనా వైష్ణవధనస్సును నీవు విఱిచినయెడల, నాసందేహము నివృత్తియగును" ఇట్లు పరశురాముఁడు పలికి, తనదగు వైష్ణవధనస్సును రామున కందిచ్చెను. రామునిచేతిలోనికి వచ్చినమాత్రమున, దానియంతట నది యెక్కుపెట్టఁబడెను; ఆచిత్రముఁ జూచి, పరశురాముఁ డాశ్చర్యపడెను.

దోహా 330

అతఁడు కన్నులార రామునిప్రతాపముఁ జూచెను; అతనిశరీరము పులకరించెను. అతఁడు పరమానందముచే నుప్పొంగెను; చేతులను జోడించుకొని, యిట్లుప్రార్థించెను:—

చౌపాయ్

"ఓరామా! జయ, జయ ! రఘువంశకమలములను వికసింపఁజే యుటకు నీవు సూర్యుఁడవు; వనమును దవానలమువలె, రాక్షసవంశ మును నీవు దహింపఁగలవు; గో, దేవ, బ్రాహ్మణులకు నీవు హితుఁ డవు. జయ, జయ! కామక్రోధాదులను నశింపఁజేయఁగలవు. వినయ ము, సుశీలము, కరుణ—ఈసకలగుణములకు సాగరుఁడవు; జయజయ! నీవచనరచన శ్లాఘనీయము; నీసేవకులను రక్షించెదవు. నీశరీర మతి కోమలము; నీశరీరలావణ్యము కోటిమన్మథులను మించియుండును. ఒక ముఖముతో నెట్లు వర్ణింపఁగలను? శ్రీశంకరుని మానససరోవరమునందు నివసించు రాజహంసవు. జయజయ! అజ్ఞానముచే, ననుచితవాక్యములఁ బలికియుంటిని. మీ రుభయులు క్షమాసముద్రులు; నన్ను క్షమింపుఁడు. హేరఘుకులశిరోమణీ! జయజయ! జయజయ!" ఈప్రకారము పరశు రాముఁడు స్తుతించి, తపోవనములకు నిష్క్రమించెను. పిఱికిపందలు భయపడి, పాఱిపోయిరి.

దోహా 331

దేవదుందుభులు మ్రోఁగెను; దేవతలు పుష్పములను వర్షించిరి; నగరములోని స్త్రీపురుషులు సంతోషించిరి ఇంతవఱకు వారు భయ ముచే బాధపడుచుండిరి; వారి బాధలన్నియు నివారణమయ్యెను.

ఇతి శ్రీగోస్వామితులసీకృత శ్రీరామచరిత్రమానసే,
సకలకలికలుషవిధ్వంసనే, బాలకాండాంతర్గత
పండితజ్వాలాప్రసాదకృత వ్యాఖ్యానుసారే
శ్రీశ్రీనివాసశర్మకృత ఆంధ్రభాషాయాం
అష్టమవిశ్రామః.

బాలకాండ నవమ విశ్రామః.

చౌపాయ్

"శ్లో. లజ్జాకీర్తిర్జనకతనయా శైవకోదండభంగే
తిస్రః కన్యా నిరుపమతయా భేజిరే రామచంద్రమ్,
అంత్యా పాణిగ్రహణసమయే జ్యాయసీజాతరోషా
భూపైస్సార్థం ఖలుగతవతీ మధ్యమాగాద్దిగంతాన్."

మంగళధ్వనులు మ్రోఁగెను సువాసినులు గుంపులుగుంపులుగాఁ గూడి శ్రావ్యముగ గానముఁజేసిరి. అష్టైశ్వర్యములఁ బొంది పుట్టుదరిద్రుఁడు సంతసించువిధమున, జనకచక్రవర్తి పరమానందభరితుఁడయ్యెను. చంద్రోదయముఁ జూచి, పిల్లచకోర మానందించునట్లు, జానకి సంతోషించెను. జనకుఁడు విశ్వామిత్రునిచరణములకు నమస్కరించి, "ఓమునిరాజా! ఇదియంతయు మీకృపాఫలము; మీకటాక్షమువలన, శ్రీరాముఁడు ధనస్సును విఱిచెను. శ్రీరామలక్ష్మణులమూలమున, నేను కృతార్థుఁడనై, గట్టునకు వచ్చితిని. యథోచితముగ, శుభకార్యమును నిర్వహింపుఁడు" అని విన్నవించెను. "ఓరాజా! నీకుఁ దెలియనిసంగతి లేదు; నీప్రతిజ్ఞాప్రకారము, ధనస్సును విఱిచినవాఁడు జానకిని వివాహమాడుట కర్హుఁడు. ధనస్సు విఱిగిపడెను; అప్పుడే వివాహమయ్యెను; ఆసంగతి, దేవతలు, నాగులు, నరులు, మునులు మొదలగు వారికిఁ దెలియును.

దోహా 332

"ఓరాజా! నీవంశాచారము ననుసరించి, వివాహమంగళోత్సవములఁ జేయుటకుఁ బ్రయత్నింపుము. బ్రాహ్మణులను, గురువులను, కులవృద్ధులను రప్పించి, వేదోక్తప్రకారము వివాహముఁ జేయుము.

చౌపాయ్

"ఓరాజా! అయోధ్యానగరమున కొకదూతను బంపి, దశరథ మహారాజును రప్పింపుము." ఈప్రకారము విశ్వామిత్రుఁడు చెప్పిన

యాజ్ఞను జనకుఁడు విని, సంతోషించి, యాతక్షణ మొకదూత నయోధ్యానగరమునకు శుభలేఖతోఁ బంపెను. తదుపరి చక్రవర్తి యాజ్ఞాప్రకారము, నగరములోని మహాజనులు వచ్చి, చక్రవర్తికి నమస్కరించి, జోహారుచనుచు నిలిచిరి. "ఓమహాజనులారా! రాజమార్గములను, శృంగాటకములను, సందులను గొందులను, విపణిమార్గములను, దేవస్థానములను, మందిరములను, గృహములను— మొదలగువానిని శీఘ్ర మలంకరింపుఁడు." చక్రవర్తియాజ్ఞను వారు శిరసావహించి, స్వగృహములకు వచ్చి, చిత్రకారులను బిలిపించిరి. "ఓయీ! వివాహమండపమును రచింపుఁడు-" "చిత్తము" అని పలికి వారు నిష్క్రమించిరి. చిత్రక్రియ, లోహక్రియ, మృత్క్రియ, ఆసవకర్మము—ఈ మొదలగు కలాప్రవీణులు వచ్చి, దేవునకు నమస్కరించి, పనుల నారంభించిరి. సువర్ణకదళీస్తంభములను వారు నిర్మించిరి.

దోహా 333

ఆబంగారువృక్షములకు హరితమణుల పత్రములును ఫలములును కలవు; వానిపువ్వులు పద్మరాగమణులు; వానిరచనఁ జూచి, బ్రహ్మాసయితము సిగ్గుపడెను.

చౌపాయ్

వేణులు హరితమణులతోఁ జెక్కఁబడెను; వానిసరళమును పత్రములఁ జూచిన, నవి నిజముగ వేణువులని భ్రమపుట్టును. లేఁత బంగారు తమలపాకుతీగెలును పత్రములును ప్రకృతి వానికంటె నధికముగ శోభించెను. వానియాకులను ముత్యాలహారమునకుఁ గ్రుచ్చిరి. బంగారము, మాణిక్యములు, మరకతములు, శ్యామమణులు, హరితమణులు-ఈ మొదలగువానితోఁ గమలములను నిర్మించిరి. వానితో ననేకరంగు రంగుపక్షులను, తుమ్మెదలను సిద్ధముఁజేసిరి. వాయువువచ్చినపుడు, తుమ్మెదలు రోదనముఁజేయుచుండెను; పక్షులు ధ్వనులఁజేయునట్లు, వాయువు వీచినపుడు వానిశబ్దములు వినఁబడెను. మంగళద్రవ్యములఁ దీసికొని వచ్చుచుండినట్లు, దేవతలప్రతిమలు స్తంభములపైఁ జెక్కఁబడెను. సింధూరమణులతో నలువైపుల ముగ్గులఁబెట్టిరి.

దోహా 334

నీలమాణిక్యములతోఁ జెక్కఁబడిన మామిడికొమ్మలును; బంగా

రము, ముత్యములు, శ్యామమణులును- వీనిని మామిడిపిందెలుగ జెక్కి, వానిని పట్టుదారమునకుఁ గ్రుచ్చి వ్రేలఁగట్టిరి.

చౌపాయ్

కామదేవుని సంకెలలవలె, ననేకబంగారు గొలుసులను, ననేక విధములుగ రచించిరి. అనేక ప్రకారముల గృహములు శోభస్కరముగ నుండుటకు, మంగళకలశములను, ధ్వజములను పతాకములను నిలువఁ బెట్టిరి. విచిత్రవితానములను మణిదీపములను వర్ణించి చెప్పుటకు శక్యము కాదు. జానకి కూర్చుండుటకు నిర్మింపఁబడిన మండపమును వర్ణించుటకు, నేకవీశ్వరునకు గుండెలుకలవు? సకలగుణధాముఁడగు శ్రీరాముని నిమిత్తము నిర్మింపఁబడిన మండపము ముద్దులు మూటఁగట్టుచుండెను; దానినిమించినది మూఁడులోకములలో లేదు. జనకచక్రవర్తి భవనమువలె, నగరములోని ప్రతిగృహమును శోభస్కరముగ నుండెను. ఆ సమయమున మిథిలానగరముయొక్క శోభం జూచినయెడలఁ బదునాల్గుభువనములు తలలను వంచుకొనును. ఆనగరములోని నీచుని సంపదంజూచి, దేవేంద్రుఁడుసయితము భ్రమించెను.

దోహా 335

ఆనగరములో మహాలక్ష్మి కపటనారీవేషముధరించి నివసించియుండెను కదా! ఇఁక నాపురముయొక్క కాంతులకు లోపముండునా? వానిని సాంతముగ వర్ణించుటకు శేషశారదలు సంకోచించిరి.

చౌపాయ్

ఇఁక నిచ్చటికథను వినుము; జనకునిదూత అయోధ్యానగరమునకు వచ్చి, దాని కాంతులఁ జూచి, యబ్బురముపడెను. వాఁడు రాజభవనమునకు వచ్చి, వర్తమానముఁ బంపెను. దశరథుఁడు వర్తమానమును విని, శీఘ్రముగా దూతను రప్పించెను. వాఁడు రాజునకు నమస్కరించి, శుభలేఖను రాజుచేతిలోఁ బెట్టెను. రాజు ప్రసన్నుఁడై లేచి, లేఖ నందుకొనెను. ఆలేఖ నతఁడు చదివి, యానందబాష్పములఁ గార్చెను; అతనిశరీరము పులకరించెను. ఆనందముతో నతనిహృదయము నిండెను. అతనిమనస్సులో రామలక్ష్మణులును, నతనిహస్తములో శుభలేఖయు నుండుటచేత, నతనిముఖమునుండి మాట వెలువడలేదు. ఏమాటయు నతఁడు చెప్పలేకపోయెను. ఆనందములో నతఁడు

మునిఁగెను. అంత నతఁడు ధైర్యముఁదెచ్చుకొని, సావధానముగ శుభ లేఖఁ జదివి, సభికులకు వినిపించెను. వారు శుభవర్తమానమును విని సంతోషించిరి. శ్రీరామలక్ష్మణులు మిథిలానగరములో నుండినట్లు, శుభ లేఖవలన వారికి విశదమయ్యెను. ఎచ్చటనో బహిఃప్రదేశములో నాడు కొనుచుండిన భరతశత్రుఘ్నులు శుభలేఖసంగతి విని, సభలోనికిఁ బరు గెత్తుకొనివచ్చి, తండ్రియెదుట నిలువఁబడి, "నాన్నగారూ! ఎచ్చట నుండి శుభలేఖవచ్చెను!" అని యడిగిరి.

దోహా 336

"మాప్రాణమువంటివారు, మాయన్న లేదేశములోఁ గలరు? వారు క్షేమమా? కటాక్షించి చెప్పఁడు." ఇట్లు భరతశత్రుఘ్నులు పలికినపలుకులను రాజు విని సంతోషించి, మఱల శుభలేఖఁ జదివి, వారికి వినిపించెను.

శుభమస్తు:—అవిఘ్నమస్తు:—స్వస్తి. శ్రీగురుచరణారవిందా భ్యాంనమః. శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ:—

అనంత। శ్రీమహారాజ।అపరాజితాధిరాజ। సకలమహారాజాని। శిర తాజ।జగ। లాజకో। జహాజ। గరిబనేవాజ। మహీమండల। మహేంద్ర। సురేంద్రకే। ఉపేంద్ర। సము। కరన। కాజ,। యశ। జాగత। జహాన,। కేతే। భాన। సమాన। ప్రతాపవాన। దాన। మాన। సన్మాన। సుజాన। జ్ఞాన। ప్రేమనిధాన। దశరథ। భూప। భూపేతే। శీలకేతు। భూపకీ। జోహార్- ఆప। అనూప। కుశల। స్వరూపహై॥ యహా। ఆపకీ। కృ పాహీ। కుశలహై॥ భువనహితకారీ।ముని। సంగ। అంగ। అంగ। ఆభా।ఉమంగ।అనంగ।ఆభా।భంగ। కరనహార। ఆపకే। యుగల। కుమార। ఆయే॥ హమనే। లోచన। లాహు। పాయె। రామచంద్రనే। మహీ పన। మదమోరి। మహేశధను। తోరి। మహీ। కీర్తి। ఛాఈ॥ మహి జా। పాఈ॥ సజి। బరాత। ఆఇయె। వ్యాహి। లై। జాఇయే॥— ఆపకా—జనకరాజ—

చౌపాయ్

ఆశుభలేఖ నన్నదమ్ములు విని, పరమానందభరితులై, గడగడ వడఁకిరి. భరతుని భ్రాతృవాత్సల్యమునకు సభికులు మెచ్చుకొనిరి. ఆ దూతల నిరువురను రాజు దగ్గిరకుఁబిలిచి, వారిని గూర్చుండమని చెప్పి,

వారితో నిట్లు మృదుమధురముగఁ బ్రసంగించెను. "ఓయీ! నాకుమా రులు క్షేమమా ? మీరు వారిని కన్నులారఁ జూచియుంటిరా ? వారిలో నొకఁడు నల్లనివాఁడు; మఱియొకఁడు పచ్చనివాఁడు. వారిరువురు ధనుర్బాణములను ధరించియుందురు; వారు కేవలము బాలురు; మునీశ్వరునివెంట నుందురు. వారిని మీరు పోల్చియుండినయెడల, వారి క్షేమముఁ జెప్పుఁడు." ఇట్లు పితృవాత్సల్యముచే రాజు వారిని తర్కించి తర్కించి, యడిగెను. "ఆహా ! నాఁడు మావారిని మునీశ్వరుఁడు తీసికొనివెళ్లినదిమొదలు, నేఁటివఱకు మావారి శుభవర్తమానము నాకుఁ దెలియదు. ఎట్లు వారిని జనకచక్రవర్తి గుఱుతుపట్టెను? చెప్పుఁడు." అని మహారాజు సంతోషముచే నడిగినమాటలను దూతలు విని, మందహాసముఁ జేసిరి.

దోహా 337

"హేభూపాలమౌళీ! మహారాజ్! జోహార్. మిమ్ములఁ బోలిన ధన్యులు లేరు. ఆరామలక్ష్మణులు విశ్వభూషణులు; వారు మీకుమారులు; ఏమి మీభాగ్యము ?

చౌపాయ్

"మీకుమారులసంగతి యడుగనేల? వారివిషయమై చెప్పుటకు మేసుర్సాలముకాము. వారు పురుషసింహములు; వారికీర్తి మూఁడు లోకములలో వ్యాపించెను. వారికీర్తియెదుట, సూర్యుఁడు చల్లఁబడెను; చంద్రునకు మచ్చవచ్చెను. వారిని మేమెట్లు గురుతుపట్టితిమని మీరు శంకించితిరి? సూర్యునకు దీపముఁ జూపించెదరా? వారు స్వయంప్రకాశకులు. అనేకరాజులు సీతాస్వయంవరమునకు వచ్చి, వారు వారిని జూచి, నిశ్చేష్టులయిరి ఆరాజు లతిరథ మహారథశ్రేష్ఠులు; వారిలో నొకఁడైనను శివునివిల్లును విఱువలేక పోయెను. త్రిలోకములను జయింపఁగలిగిన రాజులబలము కుంఠితమయ్యెను. సుమేరుపర్వతమును మీఁదికియెత్తుటకు బలముగల బాణాసురుఁడు సయితము శివునివిల్లును విఱువలేక, భంగపడి వెళ్లిపోయెను; వినోదార్థము కైలాసపర్వతమును మీఁదికి యెత్తిన రావణాసురుఁడు సయితము భంగపడెను.

దోహా 338

"ఓనాథా! ఆరాజమండలిలో రఘువంశమణి, శ్రీరామచంద్రు లొకరు మాత్ర మాధనస్సును సునాయాసముగ విఱిచిరి. కమలనాళ మును గజము త్రుంచునట్లు, దానిని వారు త్రుంచిరి.

చౌపాయ్

"అప్పుడు పరశురాములు వచ్చిరి; వారు రౌద్రాకారులై శ్రీ రామచంద్రులపైకివచ్చిరి. శ్రీవారిబలమును శోధించుటకు,వారుస్వవైష్ణ వధనస్సు నిచ్చిరి. పరశురాములకు శృంగభంగమయ్యెను; వారు తపో వనములకు నిష్క్రమించిరి. ఓనాథా! శ్రీవారిబల మపారము. వారివలె లక్ష్మణస్వామి, బలవంతులు; తేజశ్శాలులు. సింహపుపిల్లను జూచి మద గజములు వణఁకువిధమున, రాజు లందఱును శ్రీరామలక్ష్మణులం జూచి, భయపడిరి. ఓదేవా! మీకుమారులఁ జూచినతరువాత, లోక ములో నితరపదార్థములఁ జూచుటకు నేత్రము లిష్టపడవు." ఆరాజ దూతల వచనరచనను మహారాజును సభికులును సంతోషించిరి; వారివ చనములు ప్రేమపూరితములు; సరసభూయిష్ఠములు; వీరరసయుక్త ములు. రాజును సభికులును దూతలపైఁ గట్నములఁ గురిపించిరి. వా రాకట్నములఁ జూచి, చెవులను మూసికొని, "మాయపరాధమును క్షమింపుఁడు" అనిచెప్పి, కట్నములఁ బుచ్చుకొనలేదు. వారిధర్మమును సభికులు కొనియాడిరి.

దోహా 339

అనంతరము దశరథుఁడు శుభలేఖను వసిష్ఠున కిచ్చెను; దూత లను రప్పించి, వారియెదుట, యావద్వృత్తాంతమును గురువునకు విన్న వించెను.

చౌపాయ్

ఆశుభవర్తమానమును వసిష్ఠుఁడువిని, సంతోషించెను. "ఓరా జా! పుణ్యాత్ములగు పురుషులకు లోకము సుఖములతో నిండియుం డును. సముద్రున కిచ్ఛలేకపోయినను, నదులు వానియంతట నవి సముద్రములోఁ గలియునుకదా! అటులనే, పిలువకపోయినను, సంప దలు వానియంతట నవి వచ్చి, ధర్మాత్మునిఁ జేరును. నీవు గో, గురు, దేవ, బ్రాహ్మణుల నారాధించెదవు. పరమపవిత్రురాలగు కౌసల్య సీధ

ర్మపత్ని. నీవంటిపుణ్యాత్ముఁడు త్రిలోకములలోఁద్రికాలములలోఁ బుట్టలేదు. ఓరాజా! నీకంటె సదృష్టవంతుఁ డెవఁడు కలఁడు? నీకుమారుఁడు రాముఁడు; నీవు ధన్యుఁడవు. ఓరాజా! నీనల్వురుకుమారులు మహావీరులు; ధర్మాత్ములు; సకలగుణసంపన్నులు- సన్మంగళానిభవంతు-ఇక బిరుదునిశానీలతోఁ బెండ్లికి నీవు వెడలుము.''

దోహా 340

ఇట్లు వసిష్ఠునియాజ్ఞఁ గైకొని, దూతలను గూర్చుండమని నియోగించి, రాజు శీఘ్రముగా రాణివాసములోనికి వెళ్లెను.

చౌపాయ్

రాణివాసపుస్త్రీలను రాజు రప్పించి, జనకునిశుభలేఖను వారికిఁ జదివి వినిపించెను; తదుపరి, మిథిలానగరములో జరగినవృత్తాంతము నంతయు వారికిఁ జెప్పెను. వారు విని సంతోషించిరి; వారిశరీరములు పులకరించెను; వారినేత్రములవెంబడి యానందబాష్పములు ప్రవహించెను. మేఘధ్వనిని వినిన నెమలివలె, వారు ముదమందిరి. వృద్ధముత్తైదువలు రామలక్ష్మణులను దీవించిరి; కౌసల్య పరమానందమగ్నురాలయ్యెను. వారాశుభలేఖను గైకొని, దానిని హృదయమున కప్పళించుకొనిరి; అందుచేత, వారిహృదయములు చల్లబడెను. రామలక్ష్మణులు చేసినపనులను వారికీర్తిని, దశరథుఁడు మాటిమాటికిఁ బ్రశంసించెను. ఈశుభమంతయు విశ్వామిత్రునికృపవలనఁ గలిగెనని రాజు పలికి, ద్వారమువద్దకు వచ్చెను. ఆముప్వురు మహారాణులు బ్రాహ్మణులఁ బిలిపించి, వారికి షోడశమహాదానముల నిచ్చిరి; వారు వారిని దీవించి, నిష్క్రమించిరి.

సోరఠా 37

తదుపరి, వారు యాచకులను రప్పించి, వారికిఁ గట్నముల నిచ్చిరి. "మాతండ్రి, మానల్వురుబాబులు చిరకాలము జీవింతురు గాక.''

చౌపాయ్

ఈప్రకారము వారు దీవించి, వెళ్లిరి. అనేకవస్త్రములను వారు పుచ్చుకొనిరి. బజంత్రీవాండ్రు మంగళవాద్యములను మ్రోఁగించిరి. ఈశుభవర్తమానము క్రమముగ నగరమంతయు వ్యాపించెను. ప్రతిగృహ

మందును మంగళధ్వనులు వినఁబడెను; నగరములోని స్త్రీపురుషు లా బాలవృద్ధులు సంతోషించిరి. శ్రీజానకీరాముల వివాహమహోత్సవ ముసంగతి పదునాలుగులోకములలో వ్యాపించెను. జనులందఱు వారివారిగృహములను, రాజమార్గములను, విపణీప్రదేశములను, సందులగొందులను, శృంగాటకముల నలంకరించిరి. పరమపవిత్రుఁడును, మంగళాకరుఁడు నగు శ్రీరామునినగరము సదా శోభాయమానముగ నుండెను; తదుపరి, దానిని సింగారించినపుడు, నగరము ముద్దులమూటఁగట్టుచుండెను. ధ్వజములు, పతాకములు, చామరములు, తోరణములు, వితానములు—వీనితో రాజమార్గములు నిండెను. పంచామృతములను బంగారుకలశములలోఁ బెట్టి, గృహములయెదుట నిలువఁబెట్టిరి; ముత్యాలతోరణములఁ గట్టిరి. ఆణిముత్యముల జాలరులు వ్రేలుచుండెను.

దోహా 341

ప్రతిగృహము సింగారింపఁబడెను; మంగళద్రవ్యములను సమకూర్చిరి; రాజమార్గములన్నియు సుగంధద్రవ్యములతోఁ బరిమళించెను; వీథులలో ముత్యాలముగ్గులఁ బెట్టిరి.

చౌపాయ్

"శ్లో. గేహేగేహే జంగమాహేమవల్లీ
వల్ల్యాంవల్ల్యాం పార్వణశ్చంద్రబింబః,
బింబేబింబే కోకిలానాం విరావో
రావేరావే మన్మథః పంచబాణః."

షోడశశృంగారములను సింగారించుకొనిన సువాసినులు, మెఱుపుతీగెలవలె, తళుకుతళుకుమనుచుండిరి. ఆ చంద్రముఖులు ఆమృగనేత్రలఁ జూచి, రతీదేవి సిగ్గుపడి గర్వమును విడిచెను. వారు పంచమస్వరముమీఁద మంగళాష్టకములఁ బాడుచుండిరి; వారిస్వరములను కోకిలలువిని, సిగ్గుపడెను. రాజనగరు శోభను వర్ణించుట కెవరిశక్యము? రాజాజ్ఞాప్రకార మత్యంతశోభస్కరముగ వివాహమండపము నిర్మింపఁబడెను; దానిసింగారము లోకులను భ్రమింపఁజేయుచుండెను. అనేక మంగళద్రవ్యములను సమకూర్చిరి. పంచవాద్యములు మ్రోఁగెను. బట్రా

జులు వంశావళిని వర్ణించుచుండిరి. బ్రాహ్మణులు వేదపన్నములఁ బఠించిరి. శ్రీసీతారాములమీఁదఁ బాటలఁగూర్చి, ఆపాటలను స్త్రీలు గానముఁజేసిరి. వారియుత్సాహము గృహములు నిండి, పొర్లి పాఱెను. ఆయుత్సాహము నలువైపులఁ బ్రవహించెను

దోహా 342

ఆరాజనగరువైభవమును వర్ణించుట కేకవికి శక్తికలదు? ఆనగరులో దేవతాశిరోమణియగు శ్రీరాముఁడు జన్మించెను కదా!

చౌపాయ్

రాజు భరతునిబిలిచి, "ఓబాబూ! చతురంగబలములను సన్నాహముఁ జేయుము; శ్రీరాముని వివాహమునకు మనము వెళ్లవలెను." అని యాజ్ఞాపించెను. భరతశత్రుఘ్నులతియుత్సాహముతో వివాహప్రయత్నములఁ జేయ నారంభించిరి వారియాజ్ఞను శిరసావహించి, సేవకులు పనులఁ జేసిరి. రంగురంగుల గుఱ్ఱములకుఁదగిన రంగురంగుల జీనులఁ దొడిగిరి. మండుచుండినలోహముపైఁ బాదములను మోపకుండ నడచునట్లు, గుఱ్ఱములపాదములు భూమిమీఁద నిలుచుటలేదు; అంత చంచలముగ నవి కదముద్రొక్కుచుండెను. అయిదుధారలప్రకార మా గుఱ్ఱములు నడచుచుండెను; వానినడక వాయువేగమును మించియుండెను. భరతునిసవయస్కులగు రాజకుమారులు వానిపై స్వారీచేయుచుండిరి. వారు సర్వాలంకారములను సింగారించుకొని, నడుమునకు తరకసమును, హస్తమున ధనుర్బాణములను ధరించిరి.

దోహా 343

బంగారుసలాకవంటి బాలకుల శరీరలావణ్యమును, సౌష్ఠవమును, పటుత్వమును, బిగియు, చూచితీరవలెను; ఆరాజకుమారస్వారు లొక్కొక్కరి కిరుప్రక్కల నిరుపురుపదాతులు విచ్చుకత్తులఁబట్టుకొనియుండిరి; అశ్వకౌశలములోను, కత్తిసాములోను వీరు ప్రవీణులు.

చౌపాయ్

అతిరథ, మహారథ, అర్ధరథశ్రేష్ఠులు ముస్తీబులై, వారివారి వాహనములపై వెడలి, నగరబహిఃప్రదేశమున నిలువఁబడిరి. అశ్వకౌశలులు గుఱ్ఱముల నయిదువిధముల నడిపించుచుండిరి. భేరీభాంకృతు

లును, దుందుభిస్వనములవలన, వీరులమనస్సు లుత్సాహముతో నుప్పొంగెను. ధ్వజములును, పతాకములును, ముత్యాలతోరణములును, ఘంటలును—వీనితో రథములను సారథులు సింగారించి, సిద్ధముఁజేసిరి. ఈరథములు సూర్యునిరథమును దిరస్కరించుచుండెను. శ్యామకర్ణములుగల గుఱ్ఱముల ననేకములను రథములకుఁ గట్టిరి. వీరివైభవముఁ జూచి, మునులుసయితము భ్రమించిరి. భూమిమీఁదనువలె, నాగుఱ్ఱములు నీటిపై నడచును; రథశిఖరములు కదలకుండ, నాగుఱ్ఱములు వాయువేగమున నడచెను.

దోహా 344

అందఱును వాహనారూఢులై, నగరబహిరంగమున నిలిచిరి. వారిశుభకార్యమునకుఁ దగినవిధమున, శుభశకునములు కనఁబడెను.

చౌపాయ్

ఏనుఁగులపై బంగారు హౌదాలను నిలువఁబెట్టి కట్టిరి; వాని సొగసుఁ జెప్పుటకు వీలుకాదు. ఆమదగజములు నడచినపుడు, వాని ఘంటారవములు, శ్రావణమాసములో మేఘధ్వనులవలె, వినఁబడెను. ఇతరవాహనము లనేకములు నడచెను; 'పల్లకీలును', 'టాన్‌జన్లును'-వెడలెను. మూర్తిభవించిన వేదములో యనునట్లు, శుద్ధశ్రోత్రియులు వాహనములపై వెడలిరి. సూత, మాగధ, వందిజనంబులును, వైతాళికులును, వారివారివాహనములపై నడచిరి. ఖరములు, లొట్టియలు, వృషభములు- మొదలగునవి పదార్థములను వహించి, వెడలెను అనేక వస్తువులఁ బట్టుకొని, కావళ్లవాండ్రు బయలుదేరిరి. రాజసేవకులు యథావిధిగ సింగారించుకొని ప్రయాణముసాగించిరి.

దోహా 345

అతియుత్సాహముతో వారు వెడలిరి; సంతోషముచే వారి శరీరములు పులకరించెను. "ఎప్పుడు రామలక్ష్మణులను మనము కన్నులారఁ జూడఁగలము?" అని వారిలో వారు గుసగుసలాడుచుండిరి.

చౌపాయ్

గజబృంహితములు, అశ్వహేషాంకారములు, ఘంటారవములు, రథఘర్ఘరారావములు - వీనితో నలుదిక్కులు నిండెను. నగారా శబ్దములు

మేఘధ్వనులను మించియుండెను. ఒకరిమాట యొకరికి వినఁబడుట లేదు. రాజసింహద్వారమువద్ద నుండిన జనసమ్మర్దముచేత, నచ్చటి రాతి యంగణమంతయు ధూళిఅయ్యెను. సువాసినులు మేడలపై నెక్కి, మంగళహారతుల నిచ్చి, సేసలఁ జల్లిరి. అతిశ్రావ్యముగ వారు పాటలఁ బాడిరి. వారియానందము నెవరు చెప్పలేరు. సూర్యుని గుఱ్ఱములను దిరస్కరించుగుఱ్ఱములఁ గట్టి, రెండురథములను సుమంతుఁడు తీసికొని వచ్చి, రాజులయెదుట నిలువఁబెట్టెను దానివైభవమును వర్ణించుటకు శేషశారదలు శంకించెదరు. వానిలో నొకటి రాజునకుఁ దగినట్లును, రెండవది గురువసిష్ఠునకుఁ దగినట్లు, సిద్ధముఁ జేయఁబడెను.

దోహా 346

ఒకరథముపై గురువు కూర్చుండి వెడలెను; రెండవరథముపై రాజు కూర్చుండి, గురువునకును, పార్వతీపరమేశ్వరులకును, గణపతికిని నమస్కరించి, ప్రయాణ మయ్యెను.

చౌపాయ్

బృహస్పతితోఁ గూడిన దేవేంద్రునివలె, గురువువెంటనుండిన రాజు శోభించెను. కులాచారము ననుసరించి, వేదోక్తప్రకారము, చేయఁదగిన శుభకర్మలను రాజు చేసెను. పంచవాద్యములు మ్రోగెను; గురువుసెలవుఁగైకొని, రాజు రామునిస్మరించి, వెడలెను. భూనభోంతరాళమును మంగళధ్వనులతోను, చతురంగబలముల కోలాహలముతో నిండెను. దేవతాస్త్రీలు మంగళాష్టకములఁ బాడుచుండిరి. "రసీలీ రాగముమీఁద సహనాయిని" పాడుచుండిరి. ఘంటారవములవలనఁ జెవులు దిమ్ముపట్టెను. పోరాటమునకువలెఁ బదాతులు గమనించె. విదూషకులకౌతుకము నవ్వుఁబుట్టించెను.

దోహా 347

మృదంగములు,నిశానములు, నగారాలు-వీనిశబ్దములకు సమతాళముగ, రౌతులు నడిపించినప్రకారము గుఱ్ఱములు పదములువేయుచుండుటఁ జూచి, నటులు ఆశ్చర్యపడిరి.

చౌపాయ్

ఆపెండ్లిసంబరమును వర్ణించుట వ్యర్థము. శుభశకునము లగుపడెను. మంగళమును సూచించునట్లు, పిచ్చుకలు ధాన్యపుగింజల నేరు

కొనుచుండెను; ఇవి యెడమప్రక్కనుండెను. కుడిప్రక్కను మంచివరి పొలములో, ముంగిసలును కాకులును నిలిచెను; వానిని పెండ్లివారు చూచిరి; మంద,సుగంధ,శీతలవాయువు ప్రసరించెను. ఒకబాలుని నెత్తుకొని, యొకసువాసిని పూర్ణఘటమును నెత్తిమీఁదఁ బెట్టుకొని యెదురుగ వచ్చెను. మాటిమాటికిని నక్కలు ప్రదక్షిణముఁ జేసెను. పాలను లేదూడలకుఁగుడుపుచు, గోవు లెదురువచ్చెను. సకలశుభములను సూచించునట్లు, లేఁడిబృందము లెదురుగవచ్చెను. గరుడపక్షి సవ్యముగఁ బ్రదక్షిణముఁజేసెను. ఎడమప్రక్కన నొకచెట్టుపై శ్యామపక్షి కూర్చుండెను. మీనములను పెరుగును పట్టుకొని యొకమనుజుఁడు వచ్చెను. ఇరువురు బ్రాహ్మణులు పుస్తకములఁ బట్టుకొనివచ్చిరి.

దోహా 348

సన్మంగళములును, సకలకల్యాణములును, సర్వశుభశకునములును,అభిమతార్థముల నిచ్చుదాతలును-ఏకముహూర్తమున శుభమును సూచించుటకుఁ బ్రత్యక్షమయిరి.

చౌపాయీ

సగుణబ్రహ్మము కుమారుఁడుగఁ గలవానికి సన్మంగళములును, శుభశకునములును వానియంతట నవి వచ్చెను. శ్రీరాముని వంటి వరుఁడును, జానకివంటి వధువును జనకదశరథులవంటి వియ్యంకులునుకదా! వారికి శుభశకునముల లోప మేమియుండును. "ఈనాఁటికి మమ్ములను బ్రహ్మ సృజించినందులకు, మాజన్మము కృతార్థమయ్యెను" అని శకునములు తలంచెను. ఈప్రకారము పెండ్లివారు తరలి వెడలిరి; పంచవాద్యములు మ్రోఁగెను; చతురంగబలముల శబ్దములు భూనభోంతరాళములు నిండెను. దశరథమహారాజు వెడలెనని తెలిసికొని, జనకుఁడు మార్గములోనుండిన నదులపై వంతెనలఁ గట్టించెను; మార్గములో మధ్యమధ్యను, దేవేంద్రవైభవముతోఁ గూడిన శిబిరములను నిర్మించెను; ఆయాజనుల మనోభీష్టముప్రకారము షడ్రసోపేతమగు పదార్థములతోను, వస్త్రాద్యలంకారములతోను బిశిరములు నిండియుండెను. జనకుఁడు చేయించిన ప్రయత్నములవలనఁ బెండ్లివారిలో నొకఁడైనను కటికనేలపైఁ బవ్వళింపలేదు; వేళతప్పి భోజనముఁజేయలేదు.

ప్రతిదినము పెండ్లివారికి మార్గములో నూతనోత్సాహము కలిగెను; ఈసుఖముచే వారు స్వగృహములను మఱచిరి.

దోహా 349

పెండ్లివారి పంచవాద్యములు వినఁబడెను; అంతలో మిథిలాపుర జనులు చతురంగబలములతోఁ గూడి, యెదురుకోలుసన్నాహమునకు వెడలిరి.

చౌపాయ్

అమృతోపమానమగు పక్వాన్నముతోఁ గూడిన సువర్ణపాత్రలను, మధురపదార్థములును పిండివంటలును సుపక్వఫలములతో నిండిన పళ్లెరములను వారికి రాజు కట్నముగ బంపెను. ఈపదార్థములఁ బట్టుకొని, సేవకులనేకులు నడచిరి. చతురంగబలములు వారికి నెదురుగ వెళ్లెను. సువర్ణాలంకారములను, నవరత్నములను, చీనిచీనాంబరములను రాజు పంపెను; జనకుని యాజ్ఞప్రకారము నవధాన్యములను, బంచామృతములను, బుష్పములను, గూరగాయలను దీసికొని, కావళ్లవాండ్రు వెళ్లిరి. మఱికొందఱు సుగంధద్రవ్యములఁ బట్టుకొని, నడచిరి. ఎదురుకోలుసన్నాహమునకు వెళ్లినవారు పెండ్లివారిం జూచి, సంతోషించిరి; వారిశరీరములు పులకరించెను. ఇట్లుభయపక్షములవారును గలసికొని, పరమానందముఁ బొందిరి. ఉభయపక్షములవారి పంచవాద్యములు మ్రోఁగెను.

దోహా 350

రెండు ఆనందసముద్రములు కలసి యుప్పొంగినవిధమున, నుభయపక్షములవారును గలిసి, యుప్పొంగి, వారివారి చతురంగబలములతోను, వాహనములతో నడచిరి.

చౌపాయ్

అంతరిక్షమున దేవదుందుభులు మ్రోఁగెను; దేవతలు పుష్పములను వర్షించిరి; దేవకన్యకలు గానముఁజేసిరి. జనకుఁడు తీసికొనివచ్చిన కట్నములను దశరథుని యెదుట వినయపూర్వకముగ సేవకులు నిలువఁబెట్టిరి. ప్రీతితో దశరథుఁడు వానిని గైకొని, సంతోషించి, వానిని యాచకుల కిచ్చెను. యథావిధిగ దశరథుఁడు మొదలగు పెండ్లివారిని జనకుఁడు సత్కరించి, యాదరించి, విడిదిగృహములో వారిని దింపెను.

రాజమార్గములోఁ జీనీచీనాంబరములఁ బఱచి, వానిపై నడుగులకు మడుగులనొత్తింపించి, దశరథమహారాజును జనకుఁడు తీసికొనివెళ్లెను. ఆజనకచక్రవర్తి సంపదలఁ జూచి, కుబేరుఁడు గర్వమునువిడిచి, సిగ్గు పడెను. ఏభోగమునకు లోపములేకుండ, విడిదిగృహములను నిర్మించి, పెండ్లివారిని వానిలో నతఁడు దింపెను. ఆగృహములలో వారు సకల సుఖములఁ బొందిరి. పెండ్లివారు నగరములోఁ బ్రవేశించినసంగతిని జానకివిని, తనమాహాత్మ్యము శ్రీరామునకు నిశగమగుటకు, అష్టసిద్ధులను స్మరించి, వానిని బిలిచి, "ఓయీ! మీరు రాజునకుఁ దగినయుపచారములఁ జేయుఁడు" అని యాజ్ఞాపించెను.

దోహా 351

శ్రీజానకియాజ్ఞాప్రకారము, బుద్ధి, సిద్ధులు విడిదిగృహములోఁ బ్రవేశించి, మాయను విస్తరించి, ఇంద్రలోకభోగములను సుఖముల నచ్చటఁ బ్రచురించెను.

చౌపాయ్

పెండ్లివారు యథోచితమగు విడిదిగృహములలోఁ బ్రవేశించి, యథానుకూలముగ సుఖముగ నుండిరి; దేవలోకభోగముల ననుభవించిరి. ఈబుద్ధిసిద్ధుల ప్రభావమును వారు గ్రహింపక, సర్వము జనకుని ప్రయత్నములని తలంచిరి. జానకి మాహాత్మ్యమును శ్రీరాముఁడు గ్రహించి, సంతోషించెను. తండ్రిగారిరాకను రామలక్ష్మణులు విని, సంతోషించిరి; తండ్రినిఁ జూడవలెనని వారికి హృదయములో నభిలాష కలిగెను; కాని, వారు బాహాటముగ గురువు నడుగుటకు శంకించిరి. వారి వినయవిధేయతలకు విశ్వామిత్రుఁడు సంతసించి, వారిని గౌఁగిలించుకొనెను. సంతోషముచే నతనిశరీరము పులకరించెను; అతని నేత్రములవెంబడి నానందబాష్పములు కాఱెను. దాహముతో డస్సిన వారి వద్దకు సరోవరము వెళ్లినట్లు, రామలక్ష్మణులఁ దీసికొని విశ్వామిత్రుఁడు దశరథుని విడిదిగృహమునకు వెళ్లెను.

దోహా 352

ఋషివెంట వచ్చినకుమారులను రాజు చూచి, దిగ్గున లేచి, సంతోషించి, వారికి నెదురుగవెళ్లెను. పరమానందసముద్రములో నతఁడు మునిఁగి తేలుచుండెను; అతఁడు సంతోషముచే బరవశుఁడయ్యెను.

చౌపాయ్

విశ్వామిత్రునిచరణములకు రాజు సాష్టాంగనమస్కారముఁ జేసి, వారిపాదధూళిని శిరస్సున ధరించెను. రాజు నతఁడు కౌఁగిలించుకొని, కుశలప్రశ్నఁ జేసెను. తదుపరి, కుమారులు తండ్రిపాదములకు నమస్కరించిరి. వారిం జూచినయానందము నతఁడు భరింపలేక, వారిని కౌఁగిలించుకొనెను; మృతకళేబరములోనికిఁ బ్రాణములు చేరినట్లయ్యెను. అనంతర మాకుమారులు వశిష్ఠుచరణములకు నమస్కరించిరి; అతఁడు సంతోషించి, శ్రీరాముని యాలింగనముఁ జేసికొనెను. తర్వాత, వారు బ్రాహ్మణులకు నమస్కరించిరి; వారు యథావిధిగ వారిని దీవించిరి. భరతశత్రుఘ్నులు శ్రీరామునకు నమస్కరించిరి; అతఁడు వారిని లేవఁదీసి, యాలింగనముఁ జేసికొనెను. అత్యుత్సాహముతో లక్ష్మణుఁడు వారితోఁ గలసి తిరిగెను.

దోహా 353

అంతరిపురజనులతోను, రాజకుటుంబీకులతోను, జాతిజనులతోను, యాచకులతోను, మంత్రులతోను, మిత్రులతోను యథాయోగ్యముగ శ్రీరాముఁడు కలసి, సంభాషించెను. శ్రీరామునిచిత్త మతికోమలము; అతఁడు కృపాసముద్రుఁడు; వినయువిధేయతలకు నిధి.

చౌపాయ్

శ్రీరామునిఁ జూచినందునఁ బెండ్లివారికిఁ గలిగినసంతోషముఁ జెప్పుటకు శక్యముకాదు. ధర్మార్థకామమోక్షములు మూర్తీభవించినట్లు నల్వురుకుమారులు రాజునెదుట నిలువఁబడిరి. ఆతండ్రి కుమారులఁ జూచి, స్త్రీపురుషులందఱు పరమానందభరితులయిరి. అంతరిక్షమున దేవదుందుభులు మ్రోఁగెను; దేవతలు పుష్పములను వర్షించిరి; గంధర్వులు గానముఁజేసిరి; అప్సరసలు నాట్యమాడిరి. శతానందుఁడును, మంత్రులును, బ్రాహ్మణులును, వందిమాగధసూతజనంబులును, యాచకులును దశరథుని సెలవుఁగైకొని, తిరిగివచ్చిరి. పెండ్లివారు శుభలగ్నమునకుఁ బూర్వము నగరములోఁ బ్రవేశించినందున, నగరజనులు బ్రహ్మానందభరితులయిరి; శుభలగ్నదినమును బొడుగింపుమని వారు భగవంతునిఁ బ్రార్థించిరి.

దోహా 354

"ఓస్వామీ! శ్రీసీతారాములు శోభాసముద్రులు; ఇరువురు వియ్యంకులు పుణ్యస్వరూపులు." ఈప్రకారము స్త్రీపురుషులు కలిసి పలుకుచుండిరి.

చౌపాయ్

"జనకుని పుణ్యమంతయు జానకిరూపమై పుట్టెను; దశరథుని పుణ్యమంతయు శ్రీరాముఁడై యవతరించెను. వీరివలె శివుని నారాధించినవారు లేరు; వీరివలె, ఫలమును బొందినవారు లేరు. వేయేల? వారివంటివారు త్రికాలములలో లేరు. మన మెంతో పుణ్యముఁ జేయఁబట్టి, జనకపట్టణములో జన్మించితిమి. శ్రీసీతారాముల దివ్యమంగళ విగ్రహములఁ జూచుటకు మన మెంతటిపుణ్యముఁ జేసియుంటిమో కదా? మనవంటిధన్యులు లేరు. మఱియు వారి వివాహముఁ గన్నులారఁ జూచుభాగ్యము మనకు గలిగెను" ఈప్రకారము జనులు సంతోషించిరి. తదుపరి, కోకిలవంటి స్వరముగల స్త్రీలు వారిలోవారి ట్లు సంభాషించిరి. "ఓసఖి! ఈవివాహము న సలాంబముననకు వచ్చెను. ఎంతో పూర్వపుణ్యమువలన, సీతావివాహమును భగవంతుఁడు సమకూర్చెను. మనయదృష్టమువలన, రామలక్ష్మణులఁ జూచినందున, మనకు నేత్రోత్సవము కలిగెను.

దోహా 355

"ఓసఖి! మాటిమాటికి జానకిని జనకుఁడు స్వగృహమునకు రప్పించును; మఱల నామెను దీసికొనివెళ్లుటకుఁ గోటిమన్మథాకారులగు రామలక్ష్మణులు మననగరమునకు వచ్చెదరు; అప్పుడు వారిని మనము చూడవచ్చును.

చౌపాయ్

"ఓసఖి! అనేకవిందులు జరగును. ఇట్టి మామగారిని యెవరు ప్రేమింపరు? నగరములో నివసించు స్త్రీపురుష బాలవృద్ధులు రామలక్ష్మణులం జూచి సంతసించెదరు; ఓసఖి! రామలక్ష్మణులవంటి జోడు బాలకులు మఱియిరువురు దశరథునివద్దఁ గలరు వారిలో నొకఁడు శ్యామలవర్ణము; రెండవవాఁడు గౌరవర్ణము; ఈబాలకులుకూడ చక్కనివారని, చూచివచ్చినవారు చెప్పుచున్నారు." ఆస్త్రీలలో నొక రిట్లు

ప్రత్యుత్తరము నిచ్చిరి. "ఓసఖీ! ఇప్పుడే నేను వారినిఁ జూచివచ్చితిని. భగవంతుఁడు స్వహస్తములతో వారిని సృజించెనని నాకుఁ దోఁచెను. రామభరతులు రూపురేఖలలో నొకరీతిగ నుందురు; స్త్రీపురుషులు వారిని నిదానించి చూచినగాని, వారిని బోల్చుట కష్టము. అటులనే, లక్ష్మణశత్రుఘ్నులు నఖశిఖపర్యంతము ముద్దులు మూటఁగట్టుచు, సరిసమానముగ నుందురు. వారిం జూచినతరువాత, నాకుఁ గలిగినసంతోషముఁ జెప్పుటకు నాకు శక్యముకాదు చెప్పుటకుఁ దగినమాటలు లేవు. వారితో సరిపోల్చుటకుఁ దగినయుపమానము మూఁడులోకములలో లేదు.

ఛాంద్ 35

తులసీదాసుగా రిట్లు చెప్పుచున్నారు:—వారికిఁ దగినయుపమానము లేదుసుమీ! వారివంటివారు వారేకాని మఱియొకరు లేరు. ఏకవీశ్వరుఁడు, విద్వాంసుఁడు, పండితుఁడు, వారిని వర్ణింపఁగలఁడు? విద్యకును, బలమునకును, సుశీలమునకును, సౌందర్యమునకును, వినయమునకును వారు నిధులు. ఏయుపమానము వారికిఁ దగియుండును ? అందుచేత, వారితో సమానులు లేరు. "ఓజగన్నాథా! ఈసల్వకన్యలకు మానగరములో వివాహవగునట్లు ప్రసాదింపుము ! ఇప్పుడు మేము వివాహమంగళాష్టకములఁ బాడఁగలము" అని స్త్రీపురుషులు చేలాంచలములఁ బట్టుకొని, ప్రార్థించిరి.

సోరఠా 37

ఆనందబాష్పములఁగార్చి, "ఓసఖీ! జనకదశరథులు పుణ్యాత్ములు; శివునికటాక్షమువలన, మనయభిమతము లీడేరును." అని మఱియొకసువాసిని పలికెను.

ఇతి శ్రీగోపాలస్వామితులసీకృత శ్రీరామచరిత్రమానసే
సకలకలికలుషవిధ్వంసనే, బాలకాండాంతర్గత
పండితజ్వాలాప్రసాదకృత వ్యాఖ్యానుసారే
శ్రీశ్రీనివాసశర్మకృత ఆంధ్రభాషాయాం
నవమోవిశ్రామః.

బాలకాండ దశమవిశ్రామః.

చౌపాయ్

ఈప్రకారమే పురజనులందఱుఁ గోరుచుండిరి; పరమానందసముద్రములో వారు మునిఁగియుండిరి; జానకీస్వయంవరమునకు వచ్చిన రాజు లాయన్నదమ్ములఁజూచి, సంతోషించిరి. వారు శ్రీరాముని నిర్మలమగు సత్కీర్తినిఁ గొనియాడుచు స్వగృహములకు నిష్క్రమించిరి. ఇట్లు కొన్నిదినములు గడచెను; అతిథులును పురజనులును ముదమందిరి. వివాహోత్సవ శుభలగ్నదినము వచ్చెను; హేమంతఋతువు, మార్గశీర్షమాసము, శుభలగ్నము, శుభదినము, శుభనక్షత్రము, తారాబలచంద్రబలము-ఈమొదలగువానిని బ్రహ్మ స్వయముగఁజూచి, వివాహశుభముహూర్తముఁగట్టి, లగ్నచక్రమునువ్రాసి, నారదుని చేతి కిచ్చి, జనకచక్రవర్తివద్దకుఁ బంపెను జనకుని యాస్థానములో నుండిన జ్యోతిశ్శాస్త్రపండితులు గూడ నయితేము, బ్రహ్మనిర్ణయించిన ముహూర్తమునే, స్వతంత్రముగ నిర్ణయించిరి. ఆసంగతి జనులు విని, తమపండితులు బ్రహ్మదేవునివంటి వారని స్తోత్రముఁజేసిరి.

దోహా 356

నిర్విఘ్నముగ గోధూళిసమయము (వేళ) సుమంగళములకు మూలము; ఆవేళఁ జూచి, బ్రాహ్మణు లందఱు జనకునివద్దకు వచ్చి, "ఓ మహారాజా! ఈవేళ వివాహమునకు మంచిది"అని చెప్పిరి.

చౌపాయ్

అపుడు జనకుఁడు పురోహితునిఁ బిలిచి, "ఓస్వామీ! ఏల విలంబము?" అని యడిగెను. ఆవెంటనే శతానందుఁడు మంత్రులకు వర్తమానముఁ బంపెను; వారు మంగళకలశములను బట్టుకొని వచ్చిరి; శంఖములు, భేరీమృదంగములు, 'ధంకానౌపత్'— ఈ మొదలగునవి ధ్వనులఁజేయ నారంభించెను; శుభశకునమును సూచించెడు మంగళకలశముల నలంకరించి, తీరుగనుంచిరి; చక్కని సువా

సినులు సీతారాములమీఁదఁ బాటలఁ గూర్చి, గానముఁ జేయుచుండిరి; వేదాధ్యయనసంపన్నులు వేగపారాయణము జేయుచుండిరి; ఈప్రకార మాడపెండ్లివారు సర్వసన్నాహములతో మగపెండ్లి వారివిడిదికి బయలువెడలిరి. శ్రీదశరథమహారాజుల పరిజనమును వారివైభవమును విలాసమును జనకునిపరివారముఁ జూచి, దేవేంద్రునివైభవమును మించియుండెనని తలంచెను. పరిజనముతోఁ గూడి జనకుఁడు పెండ్లివారివిడిదికి వచ్చి, దశరథునిఁ జూచి, నమస్కరించి, "ఓమహారాజా! సమయము వచ్చెను; కనుక, శీఘ్రముగ వెడలుఁడు" అని చెప్పెను. అంతలో, దశరథుని బిరుదునిశానీలను బయటనుంచిరి; భేరీమృదంగములను మ్రోఁగించిరి; మంగళధ్వనులు మిన్నుముట్టెను; దశరథుఁడు వసిష్ఠుతోఁ బ్రసంగించి, కులాచారప్రకారము చేయవలసిన శుభక్రియలను నిర్వర్తించి, పరివారముతోఁ గూడి, బయలువెడలెను. ఇట్లుభయపక్షముల వారు కలసి వెడలిరి.

దోహా 357

దశరథమహారాజు సంపదలను వైభవమును బ్రహ్మాదిదేవతలు చూచి, సిగ్గుపడి, వారివారిజీవనము వ్యర్థమయ్యెనని తలంచిరి; "దశరథునివైభవమును సంపదలను నీవు వర్ణింపఁగలవా?" అని వారు శేషు నడిగిరి.

చౌపాయ్

శుభముహూర్తము సమీపించెనని దేవతలు తెలిసికొని, పుష్పములను వర్షించిరి; దుందుభులను మ్రోఁగించిరి. బ్రహ్మామహేశాదిదేవతలు విమానారూఢులై, యంతరిక్షమున నిలిచియుండిరి; వారిశరీరములు పులకరించెను; శ్రీసీతారాముల వివాహోత్సవముఁ జూడవలెనని వారు రువ్విళ్లూరుచుండిరి. జనకపట్టణముయొక్క శోభను వారు చూచినందున, వారిలోకములు వారికంటికిఁ గనీసముగఁ గనఁబడెను. ఆ వివాహమండపమును, దానిరచనాచిత్రమును వారు తనివిదీరఁ జూచిచూచి, యాశ్చర్యమగ్నులయిరి. ఆమండపముయొక్క రచన కేవల మలౌకికముగనుండెను. ఇఁక, మిథిలానగరములోనిజనులు, స్త్రీపురుషులసంగతి వినుము. వారు రూపురేఖావిలాసములలో దిద్దినట్లుండిరి.

వారి చక్కదన మేమి? వారి యొయ్యారి మేమి? వారిసొగసులేమి! వారి తీవి యేమి? వారు ధర్మాత్ములు; చతురులు; సరసులు; చంద్రుని యెదుట నక్షత్రములవలె, వారి యెదుట దేవతాస్త్రీలు వెలవెలబోవుచుండిరి. బ్రహ్మాదులకును గూడ నాశ్చర్యము కలిగెను; ఆపట్టణమును సీతాదేవి స్వయముగ రచించెను; దాని యెదుట బ్రహ్మసృష్టివైభవము 'దేహీ' యనిన ట్లుండెను.

దోహా 358

ఈవిధమున నాశ్చర్యమగ్నులయిన బ్రహ్మాది దేవతలను పరమేశ్వరుడు చూచి, వారితో నిట్లు ప్రసంగించెను:— "ఓ దేవతలారా! మీరాశ్చర్యమును విడిచిపెట్టుడు; స్థైర్యము నవలంబించి, లెస్సగ విచారింపుడు. ప్రస్తుతము, శ్రీసీతారాముల వివాహోత్సవము; దాని యెదుట, మిగిలినవి నీరసములే.

చౌపాయ్

"వారి నామోచ్చారణవలన, సమంగళములు నిర్మూలమగును; చతుర్విధపురుషార్థములు వారి చేతిలో నుండును; అట్టివారు శ్రీసీతారాములు" అని పరమేశ్వరుడు వారికి బోధించెను. ఈప్రకారము సాంబశివుడు వారికి బోధించి, నందికేశ్వరు నధిరోహించెను. దశరథుడు పరివారముతో వెడలుట దేవతలు చూచి యానందభరితులయిరి; వారిశరీరములు పులకరించెను. ఆపరివారములో నుండిన సాధువులును బ్రాహ్మణులును, శరీరములను ధరించిన దేవతలువలె నుండిరి. ఆపరివారము మధ్యను, నల్వురుసోదరులు, మూర్తీభవించిన అపవర్గచతుష్టయమువలె ప్రకాశించుచుండిరి; రామభరతులశరీరములకాంతి, మరకతమాణిక్యముల కాంతివలెఁ బ్రకాశించుచుండెను; లక్ష్మణశత్రుఘ్నుల శరీరములు సువర్ణచ్ఛాయవలె నుండెను. ఈజతలను దేవతలు చూచి ప్రసన్నులయిరి; మఱలవారు శ్రీరామచంద్రునిఁ జూచి, ఆనందభరితులయిరి; వారు దశరథుని స్తోత్రముఁ జేసిరి; అంతలో, విద్యాధరులు వచ్చి, పెండ్లివారిపైఁ బుష్పములను వర్షించిరి.

దోహా 359

శ్రీరామచంద్రుల దివ్యమంగళవిగ్రహమును నఖశిఖపర్యంతముఁ

జూచిచూచి, పార్వతీపరమేశ్వరులు పరమానందభరితులయిరి; వారిశరీరములు పులకరించెను; వారినేత్రములు కడవలకొలఁది, యానందబాష్పములఁ బ్రవహించెను.

చౌపాయ్

నెమలికంఠముతో సమానమగు కాంతిగల నతని శ్యామలశరీరముపై నుండిన యుత్తరీయము మెఱుపును ధిక్కరించుచుండెను; వివాహసమయమున కుచితమగుభూషణాలంకారము లతనిశరీరచక్కదనము నతనియొద్ద నెరువుఁదీసికొని వచ్చెను అతనిముఖము శరత్కాలరాకాచంద్రబింబమువలె వెలుఁగుచుండెను; అతనినేత్రములు నూతనముగ వికసించిన కమలములనుసుయితము హేళనముఁజేయుచుండెను. అతనిసౌందర్య మలౌకికము; అతనిం జూచినతరువాత నెట్లు మనస్సు భ్రమించునో, యెవరుచెప్పలేరు. అతనితమ్ము లతనిపార్శ్వము నలంకరించియుండిరి; గుఱ్ఱములు చంచలించి, 'కదముఁ' ద్రొక్కుచుండెను; ఇతర రాజకుమారుల గుఱ్ఱములుసయితము కదముఁద్రొక్కుచుండెను. భట్రాజులు రఘువంశపురాజులకీర్తిని బ్రశంసించిరి. రాముఁడు స్వారీచేయుచుండిన గుఱ్ఱముయొక్క పదగతులఁజూచి, గరుత్మంతుఁడు సిగ్గుపడెను; ఆగుఱ్ఱముయొక్కసొగసును వర్ణించుటకు శక్యముకాదు; మన్మథుఁ డాగుఱ్ఱమురూపమును ధరించి వచ్చినట్లు తెలిసికొనుము

ఛాంద్ 36

మన్మథుఁడు రాముని యందు గలప్రేమచేత, నాయశ్వరూపమును ధరించివచ్చినట్లుఁ దోఁచును. దానిచక్కదన మంతచోద్యముగ నుండెను; వయస్సు, రూపము, బలము, గుణము, పదగతులు - ఈ మొదలగువానిచే నది లోకులను భ్రమింపఁజేసెను. దానివీఁపుమీఁద నుండిన మృదువగు జీనికి ముత్యములను మాణిక్యములను గ్రుచ్చిరి; దానిపగ్గములను గొలుసులను చూచి దేవతలును మునులు నాశ్చర్యపడిరి.

దోహా 360

ఆగుఱ్ఱము ప్రభువిత్తముఁ గనిపెట్టి, తదనుగుణ్యముగ కదముఁ ద్రొక్కుచుండెను; నక్షత్రముల కాంతిచేతను మెఱుపులకాంతి చేతను

తళుకుమనుచుండిన నీలమేఘముఁజూచి, నెమలి నృత్యముఁజేయువిధమున, నాగుజ్జము పాదములను సమగతిగ వేయుచుండెను.

చౌపాయ్

అంత చక్కనిగుజ్జముపై శ్రీరామమూర్తి స్వారీచేయుచుండెను; దానియొయ్యారమును వర్ణించుటకు శారదకయినను సామర్థ్యములేదు; శ్రీశంకరులు పదిసౌమ్యనేత్రములతో మొదట రామునిఁ జూచి, తనవిఁదీరక, మిగిలిన అయిదువిషమలోచనములను సౌమ్యముఁ జేసికొని, మొత్తము పదియయిదునేత్రములతోఁ జూచుచుండెను. లక్ష్మీనారాయణు లిరువురును శ్రీరామునిఁ జూచి, పరవశులయిరి; రఘురాముని బ్రహ్మదేవుఁడు యెనిమిదినేత్రములతోఁ జూచి, తనవిఁదీరనందున, నింతకొంచెమునేత్రము లుండెనని విచారించెను. బ్రహ్మదేవునికంటె నధికముగ మఱినాలుగునేత్రము లుండుటచేత నుప్పొంగి, కుమారస్వామి సంతసించెను; ఇంద్రుఁడు శ్రీరామునిఁ జూచి, గౌతమునిశాపము తనకు మేలయ్యెనని తలఁచెను. ఇంద్రునకు సహస్రనేత్రములు కలవు; అదియే, మునిశాపము. "ఈరోజున నింద్రునితో సమానుఁడులేఁడు" అని దేవత లతనిని స్తుతించిరి. బ్రహ్మాదిదేవతలు రామునిఁజూచి, పరమానందముఁబొందిరి; ఆరాజులసమావేశముఁ జూచియు వారు ప్రసన్నులయిరి; ఉభయదేశాధిపతుల పరిజనములును, వారియెదురుకోలుసన్నాహమువలన, నానందించుచుండిరి.

ఛాంద్ 37

పెండ్లివా రుభయపక్షములవా రానందభరితులయిరి; ఉభయులమంగళవాద్యములు మ్రోఁగుచుండెను; దేవతలు పుష్పవర్షమును వర్షించి, జయజయశబ్దములఁ జేసిరి; ఈప్రకారము పెండ్లివారు వెడలిరి; మంగళధ్వనులను విని, పెండ్లివారు వచ్చుచుండిరని తెలిసికొని, రాణులు సువాసినులఁ బిలిచి, మంగళహారతులను సిద్ధముఁజేయుమని చెప్పిరి.

దోహా 361

అనేకప్రకారముల మంగళహారతులను, సువర్ణకుంభములను సిద్ధపరచి, వారు ప్రసన్నులై నిలిచియుండిరి; మత్తగజగామినులు హారతులఁ బట్టుకొని, పాటలఁ బాడుచుఁ, బెండ్లివారికి నెదురుగ వచ్చిరి.

చౌపాయ్

ఆచంద్రముఖుల, ఆమృగనేత్రల చక్కదనముఁజూచి, కందర్పుఁడు దర్పమునువిడిచెను; వారు రంగురంగులవస్త్రములను ధరించిరి; వారు చిత్రవిచిత్రభూషణములను సింగారించుకొనిరి. వారు సువాసినులని తెలిసికొనుటకుఁ దగినసులక్షణములన్నియు వారియందుఁ గనఁబడును. మధురముగ వారు పాడుచుండినపాటలను విని, కోకిల సిగ్గుపడెను; వారి శింజాన మణిమంజీరనినదంబులును, కంకణకేయూర నూపురధ్వనులను విని, మన్మథునివాహనము తలను వంచుకొనెను. చిత్రచిత్రమంగళవాద్యములు మ్రోఁగుచుండెను; భూమ్యాకాశము లంతయు మంగళాచరణములతో సిండెను. శచీదేవియు, శారదయు, లక్ష్మియు, భవానియు—ఈమొదలగు చతురులగు దేవతాస్త్రీలు, మానవస్త్రీరూపములను ధరించి, తదితర రాణివాసపుస్త్రీలతోఁ గూడి, జనకునియంతఃపురములో మెలఁగుచుండిరి; వారును చక్కని పెండ్లిపాటలఁ బాడుచుండిరి; పెండ్లివారందఱు పెండ్లిసంబరములో నుండుటచేత, వారు దేవతాస్త్రీలఁ గనుఁగొనలేకపోయిరి.

ఛాంద్ 38

ఆమహాసంబరములో నొకరినొకరు పోల్చుకొనుటయెట్లు? పరమానందభరితులై, పెండ్లివారు, పాటలఁబాడుచు, నృత్యములఁజేయుచు, శ్రీరామునకు మంగళహారతుల నిచ్చుటకు వెడలివచ్చిరి; మంగళవాద్యములు మ్రోఁగుచుండెను. దేవతలు పుష్పములను వర్షించిరి; పెండ్లిసంబరము శోభస్కరముగనుండెను; సచ్చిదానందస్వరూపుఁడగు శ్రీరాముని సువాసినులు చూచి ప్రసన్నులయిరి; వారిశరీరములు పులకరించెను; కమలములవంటి వారినేత్రములవెంబడి, కడవలకొలఁదిగ నానందబాష్పములు జారెను.

దోహా 362

శ్రీరామచంద్రుని దివ్యమంగళవిగ్రహమును జానకితల్లి చూచి సంతోషించెను; ఆసంతోషమును నూరుకల్పములవఱకు సహస్రశేషులుగాని శారదలుగాని తుదముట్టఁ జెప్పలేరు.

చౌపాయ్

అప్పుడు శుభసమయమని మహారాణి తెలిసికొని, నేత్రముల

వెంబడి స్రవించుచుండిన నీరుఁ దుడుచుకొని, సంతోషముతో వారికి యెదురుగ నడచెను. వేదోక్తప్రకారమును కులాచారప్రకారము వివాహశుభకర్మలను వారు పూర్తిగఁజేసిరి; పంచవాయిద్యములు మ్రోఁగుచుండెను. [(1) శంఖము, ఘంటము, నగారా, దుందుభి, సన్నాయి; (2) అథవా, వేదధ్వని, వందీధ్వని, జయధ్వని, శంఖధ్వని, వాయిద్యములధ్వని] పెండ్లికుమారుఁడు నడచుమార్గమున వస్త్రమును బఱచిరి; పెండ్లికుమారునకు మంగళహారతినిచ్చి, మహారాణి యతని పాదములను వసంతముతోఁ గడిగెను; తదుపరి, పెండ్లికొడుకు వివాహమండపముపైఁ గూర్చుండెను. దశరథమహారాజును నతనిపరివారము దేదీప్యమానముగ వెలుఁగుచుండిరి; అతనివైభవముఁ జూచి, లోకపతులు సిగ్గుపడిరి; సమయోచితముగ దేవతలు పుష్పములను వర్షించుచుండిరి; బ్రాహ్మణులు దశశాంతులఁ జెప్పుచుండిరి; అంతరిక్షమునను, నగరమంతటను కోలాహలముపుట్టెను; ఎవనిమాటలు వానికే వినఁబడలేదుకదా! ఒకరిమాట లొకరికి వినఁబడుట యెట్లు? ఈప్రకారము శ్రీరామమూర్తి వివాహమండపమునకు వచ్చెను; వసంతముతో నతని పాదములఁ గడిగిరి; తదుపరి, యతఁడాసనముపైఁ గూర్చుండెను.

ఛాంద్ 39

పెండ్లిపీటపైఁ గూర్చుండిన రామునిఁ జూచి వారు సంతోషించిరి; సువాసినులు వచ్చి మంగళహారతుల నిచ్చిరి; మణులను, వస్త్రములను, నాణెములను వరునకు దిగఁదుడిచి పారవేసిరి; సుభగులు మనోహరముగఁ బెండ్లిపాటలఁ బాడుచుండిరి; బ్రహ్మాదిదేవతలు బ్రాహ్మణులవేషమును ధరించి, వివాహమహోత్సవముఁ జూడవచ్చిరి; రఘుకులకమలములను వికసింపఁజేయుటకు సూర్యునివంటివాఁడగు శ్రీరాముని రూపరేఖావిలాసములను వారు చూచి, వారివారిజన్మములు సఫలమయ్యెనని తలంచిరి.

దోహా 363

గాయకులును, నాటకులును, మంగళులును, దివటీవాండ్రును-రామునకు దిగఁదుడిచి విసర్జించినపదార్థములను సంగ్రహించి, రామునకు నమస్కరించి, యతనిని దీవించిరి; పట్టలేనిసంతోషమును వారు పొందిరి.

చౌపాయ్

జనకచక్రవర్తియు దశరథమహారాజును పరమానందముతోఁ గూడి, లౌకిక వైదిక శుభకర్మలఁ గలసి యొనరించిరి; ఆరాజుల కలుపుఁ గోలుతనముఁ జూపిన, సంతోషముకలుగును; దానికిఁ దగినయుపమానము లేనందునఁ గవీశ్వరుఁడు సిగ్గుపడుచుండెను; తుద కాకవీశ్వరుఁడు చింతించి, వారికివారే సమానులని చెప్పి యూరకుండెను. ఆవియ్యంకుల యన్యోన్యానురాగమును దేవతలు చూచి సంతోషించి, పుష్పములను వారిపై వర్షించి, వారిరువురను స్తోత్రముఁజేసిరి. "బ్రహ్మసృష్టి మొదలు నేఁటివఱకు లోకములో ననేకవివాహములను గుఱించి వినియుంటిమి; అనేకములఁ జూచియుంటిమి; కాని, దీనితోసమానమగు వివాహమును, వీరితోసమానులగు వియ్యంకులను, మేము చూచియుండలేదు" అని దేవత లంతరిక్షమునుండి పలికిరి. వియ్యంకు లిరువురు వారిమాటలను విని ప్రసన్నులయిరి; జనకుఁడు దశరథున కర్ఘ్యమునిచ్చి, యొకరత్నకంబళమును బఱచి, దానిపై వియ్యంకునిఁ గూర్చుండఁబెట్టెను.

ఛాంద్ 40

వివాహమండప విచిత్రరచనయును దానిశోభఁ జూచి, మునీశ్వరులుసయితము భ్రమించిరి; జనకచక్రవర్తి స్వయముగా సింహాసనముల నమర్చి, వానిపై మహాత్ములఁ గూర్చుండఁబెట్టెను; ఇష్టవేల్పునకువలె, జనకుఁడు వినయవిధేయతలతో వసిష్ఠునిఁ బూజించి గౌరవించెను; అతఁడు రాజును దీవించెను; అతిభక్తిశ్రద్ధలతో నధికముగ నతఁడు విశ్వామిత్రునిఁ బూజించి, మన్నించెను; ఆవిధానముఁ జెప్పుటకు శక్యముకాదు.

దోహా 364

వామదేవుఁడు, జాబాలి మొదలగుమహర్షుల నతఁడు యథావిధిగ బూజించి, వారికిఁ దగినయాసనముల నిచ్చెను. వారందఱు మహదాశీర్వచనముఁ జేసిరి.

చౌపాయ్

తదుపరి, జనకుఁడు దశరథుని సాక్షాదీశ్వరుఁడని భావించి, పూజించెను; అనేకవిధముల నతఁడు చేతుల జోడించుకొని, దశరథునిఁ

గొనియాడి, అట్టిమహానుభావునితో వియ్యమందు భాగ్యము లభించెనని సంతోషించెను. పెండ్లివారితోఁ గలసివచ్చిన రాజబంధువులను, తదితరులను దశరథునితో సమానముగ నాదరించి, వారి నతఁడు సత్కరించెను; వారివారికిఁ దగినయాసనములను సమర్పించెను; ఓభరద్వాజా! ఆ పెండ్లివైభవము నొకముఖముతో నేనెట్లు వర్ణించిచెప్పఁగలను? పెండ్లివారికి జనకుఁడు కానుకలును కట్నముల నిచ్చి, వారిని యథాన్యాయముగ సన్మానించెను. బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరులును, అష్టదిక్పతులును, సూర్యుఁడును, శ్రీరాముని ప్రభావముఁ దెలిసికొని, వారివారి నిజరూపములను మఱుఁగుపఱచి, బ్రాహ్మణవేషములను ధరించి, సభలోఁ గూర్చుండి, పెండ్లిసంబరముఁ జూచుచుండిరి. వారు నిజముగ దేవతలని తెలియకపోయినను, బ్రాహ్మణులు భూదేవతలని జనకుఁడు గ్రహించి, వారిని యథావిధిగ సత్కరించి, సన్మానించెను.

ఛాంద్ 41

ఎవరిసంగతివారికేఁ దెలియనిసమయమున నొకరిసంగతిఁ జెప్పువా రెవరు? దానిని గ్రహించువా రెవరు? ఆ చిదానందస్వరూపుఁడగు శ్రీరామునిఁ జూచి, రెండుపక్షములవారును బ్రహ్మానందభరితులయిరి; శ్రీరాముఁడు దేవతలఁ జూచి, వారివారికిఁ దగినయాసనములను మానసికముగ సమర్పించెను; శ్రీరాముని సరళచిత్తమును దేవతలు గ్రహించి, ప్రసన్నులయిరి.

దోహా 365

చకోరములు చంద్రకిరణములఁ బానముఁజేయువిధమున, వారు శ్రీరాముని దివ్యమంగళవిగ్రహముఁ గన్నులారఁ జూచి, ఆనందపరవశులయిరి.

చౌపాయ్

శుభముహూర్తముఁ గనిపెట్టి వసిష్ఠుఁడు శతానందునిఁ బిలిచెను; ఆవెంటనే, శతానందుఁడు వచ్చెను. "శీఘ్రము సీతఁ దీసికొని రండు అని వసిష్ఠునియాజ్ఞ నతఁడు శిరసావహించి,నిష్క్రమించెను.శతానందునివచనములను రాణియు చెలికత్తెలును విని సంతోషించిరి. అప్పుడు బ్రాహ్మణులను గులవృద్ధులఁ బిలిచి, వారు కులాచారప్రకారము చేయవలసిన శుభకర్మల నాచరించిరి; సువాసినులు మధురముగ గానముఁ

జేసిరి. దేవతాస్త్రీలు, మానవస్త్రీవేషములను ధరించి, పెండ్లికి వచ్చియుండిరి; వారిశరీరముల నవకముఁ జూచి, తదితరస్త్రీలు సంతోషముచే నుప్పొంగిరి. వారిపూర్వోత్తరములు తెలియకపోయినను, మానవస్త్రీలు తమప్రాణములకంటె నధికముగ వారినిఁ బ్రేమించిరి మహాదేవి, మహాలక్ష్మి, మహాసరస్వతులతో సమానులని రాణి తలంచి, వారిని నాదరించి, సత్కరించెను. సీతను సర్వాలంకారములతో సింగారించి, చెలికత్తెలామెను వెంటఁదీసికొని, పాటలఁ బాడుచు, వివాహమండపమునకుఁ దీసికొనివచ్చిరి.

ఛాంద్ 42

ఆసువాసినులు, ఆషోడశకళాశృంగారవతులు, ఆసుభగులు, ఆ సఖులు, ఆమత్తగజగామినులు, పాదసంచారులై, పంచమస్వరములోఁ బాటలఁ బాడుచు, సీతను వెంటఁదీసికొని, వివాహమండపమునకు వచ్చిరి; మునీశ్వరులు ధ్యానమునువిడిచి, గానరసమునకు లోఁబడిరి; వారిసింగారముఁ జూచి మన్మథుఁడును, శ్రావ్యముగ నుండినవారికంఠమును విని కోకిలయును సిగ్గుపడెను. శింజాన మణిమంజీరనినదంబులు చెవులకుఁ బండువు సేయుచుండెను.

దోహా 366

పరమరమణీయులగు వనదేవతలమధ్య నత్యంతకమనీయమగు శోభాదేవి ప్రకాశించువిధమున, నాచక్కని చెలికత్తెలమధ్యను సహజసౌందర్యయగు సీత దేదీప్యమానముగ నుండెను.

చౌపాయ్

జానకిసౌందర్యమును వర్ణించుటకు శక్యముకాదు; నాబుద్ధి స్వల్పము; ఆమెచక్కదన మధికము; ఆరూపరాశిని, ఆపరమపవిత్రురాలిని, ఆసీతమ్మను, పెండ్లివారు చూచి, మానసికముగ నామెకు నమస్కరించిరి; ఆమెం జూచినందున, శ్రీరామునిమనస్సున కొప్పాయము కలిగెను. దశరథుఁడును, అతనికుమారులును, చెప్పుటకు శక్యముకాని సంతోషముఁ బొందిరి. ఆమెకు దేవతలు నమస్కరించి, పుష్పములను వర్షించిరి; పరమానందమగ్నులై, మునీశ్వరులు, శాంతిపాఠములను వర్ణించిరి; సకలశుభములను సూచించు మహాదాశీర్వచనములఁ జెప్ప

చుండిరి. మంగళధ్వనులు మ్రోఁగెను; నృత్యగీతవాద్యములు మిన్ను ముట్టెను; ఎటువైపుఁజూచినను కోలాహలమే! నగరములోని స్త్రీపురుషు లత్యంతప్రేమానందభరితు లయిరి. జానకి వివాహమండపమునకు వచ్చెను. ఆసమయమున, నుభయుల కులగురువులును శిష్టాచారము ననుసరించి, విధ్యుక్తప్రకారము, శుభకర్మలను నడిపించిరి.

ఛాంద్ 43, 44

తదుపరి, గురువుగారి యాజ్ఞప్రకారము, బ్రాహ్మణులు వచ్చి, గౌరీదేవిని, గణపతినిఁ బూజించిరి. ఆయాదేవతలు ప్రత్యక్షమై వారి పూజలఁ గైకొని, సంతోషించి, వధూవరులను దీవించిరి; వారందఱు ప్రసన్నులయిరి; వివాహసమయమునకుఁ గావలసిన మధుపర్కములను, పంచామృతములను, తదితర మంగళద్రవ్యములను, మునులుకోరిన ప్రకారము, సువర్ణపాత్రలలో నుంచి, సేవకులు వానిం దీసికొనివచ్చియిచ్చిరి. సూర్యునిసిద్ధాంతము ననుసరించి, కులాచారప్రకారము చేయవలసిన శుభకర్మలను వారు మనస్ఫూర్తిగ నిర్వర్తించిరి; ఇష్టదేవతల నారాధించిరి; జానకిని సింహాసనముపైఁ గూర్చుండఁబెట్టిరి; శ్రీసీతారాము లొకరినొకరు క్రేగంటిచూపులతోఁ జూచుకొనిరి; వారియన్యోన్యానురాగము పరులకు స్పష్టముకాదు; వారియనురాగమును బుద్ధిచే నాలోచించుటకుఁగాని, మనస్సుచే నూహించుటకుఁగాని, వాక్కులచే వర్ణించుటకుఁగాని, శక్యముకాదు. ఏకవీశ్వరుఁడు దానినిఁ బ్రకటింప సమర్థుఁడు?

దోహా 367

హోమసమయమున,నగ్ని హోతృుఁడు శరీరమునుధరించివచ్చి, ఆహుతులను స్వయముగ గ్రహించెను. బ్రాహ్మణరూపములను ధరించి చతుర్వేదములును వివాహమంత్రములఁ జెప్పెను.

చౌపాయ్

ఆరాణి, సునయన, ఆజనకునిపట్టపురాణి, ఆతనిధర్మపత్ని, ఆజగజ్జననికి మాత; ఆమె మూఁడులోకములలోఁ బ్రసిద్ధికెక్కెను; ఆమెను వర్ణించిచెప్పుటకు సామర్థ్యములేదు; సత్కీర్తి, పుణ్యము, సుఖము, సౌందర్యము - వీనిని బ్రహ్మదేవుఁడు సమ్మేళనము జేసి, సునయనరూపమున బుట్టించెను. శుభముహూర్తముఁ జూచి, మును లామెను బిలి

చిరి; ఆమె సువాసినులతోఁ గూడి వచ్చెను. పార్వతీవివాహసమయమున హిమవంతునివామపార్శ్వమున మేనక శోభించినవిధమున, నేఁడు సీతావివాహసమయమున జనకుని వామపార్శ్వమున సునయన, ప్రకాశించెను. రత్నఖచితములగు సువర్ణపాత్రలలో సుగంధద్రవ్యములతోఁ గూడిన పుణ్యజలము లుండెను; ఆపాత్రలను భార్యాభర్త లిరువురు స్వయముగఁ దీసికొనివచ్చి, రాముని యెదుట నుంచిరి. మునీశ్వరులు స్వస్తిపుణ్యాహవచనముఁ బఠించుచుండిరి; అంతరిక్షమునుండి దేవతలు పుష్పములను వర్షించిరి; ఆభార్యాభర్త లిరువురు వరునిఁ జూచి ప్రసన్నులై, యతని చరణకమలములను జలములతోఁ గడిగిరి.

ఛాంద్ 45, 46, 47, 48.

వారిరువురిశరీరములు పులకరించెను; వారు వరునిపాదములఁ గడిగిరి; ఆసమయమున, భూలోకములోను స్వర్గలోకములోను, మంగళధ్వనులను నృత్యగీతవాద్యములును చెలరేఁగి. దిగంతములకు వ్యాపించెను. ఆచరణకమలములు సదాశివుని మానససరోవరములోఁ బ్రకాశించును; ఆపరమపవిత్రములగు చరణములను ధ్యానించుటవలన, సకలపాపములు నశించును; మనస్సు నిర్మలమగును. ఆచరణకమలములపరాగము సోకినమాత్రమున, మహాపాతకురాలు, మునిపత్ని పవిత్రురాలయ్యెను; ఆచరణారవిందముల మకరందమును పరమపవిత్రమని తలఁచి, శివుఁడు శిరస్సుపై ధరించును; ఆచరణములయందే గంగాదేవి పుట్టెను; మునీశ్వరులును, యోగీశ్వరులును, వారివారిమనస్సులనునట్టి తుమ్మెదలు శ్రీవారిపాదకమలముల నాశ్రయించి, సేవించి, సద్గతిఁ బొందుచుండిరి. ఆచరణకమలములను జనకచక్రవర్తి జలములతోఁ గడిగెను. ఏమి జనకునిభాగ్యము? జనులందఱు జయజయశబ్దములఁ జేసిరి. వధూవరుల చేతులను జోడించి, వసిష్ఠుఁడును శతానందుఁడును వారివారి రాజులవంశానుక్రమణికఁ జెప్పనారంభించిరి. ఈప్రకారము వారిపాణిగ్రహణ మయ్యెను; దేవతలును మునులును పరమానందభరితులయిరి; ఆసకలగుణధాముఁడగు జామాతం జూచినందున, దంపతుల కత్యంతానందము కలిగెను. ఇట్లు లోకాచారము ననుసరించి, వేదోక్తప్రకారము, దంపతులు సాలంకృతకన్యాదానముఁ జేసిరి. పార్వ

తిని హిమవంతుఁడు శివున కిచ్చినవిధమునను, మహాలక్ష్మిని క్షీరసము ద్రుఁడు భగవంతున కిచ్చినట్లును, జానకిని జనకచక్రవర్తి శ్రీరామ చంద్రునకు సమర్పించెను. ఆచక్రవర్తికీర్తి దిగంతములకు వ్యాపించెను.

సూర్యవంశానుక్రమణిక.

పరమేశ్వరునకు బ్రహ్మ; బ్రహ్మకు మరీచుఁడు; మరీచునకు కశ్యపుఁడు; అతనికి సూర్యుఁడు; అతనికి వైవస్వతమనువు; ఆమనువునకు ఇక్ష్వాకు; ఇక్ష్వాకుమహారాజు అయోధ్యానగరముఁ గట్టెను. ఇక్ష్వాకునకు కుక్షి; అతనికి వికుక్షి; అతనికి బాణుఁడు; అతనికి అనరణ్యుఁడు; అతనికి పృథుచక్రవర్తి; అతనికి త్రిశంకు; అతనికి ధుంధుమారుఁడు; అతనికి యువనాశ్వుఁడు; అతనికి మాంధాతచక్రవర్తి; అతనికి సుసంధి; అతనికి ధ్రువసంధియు, ప్రసేనజిత్తు అని యిరువురు కుమారులు; ధ్రువసంధికి భరతుఁడు; అతనికి అసితుఁడు; అసితుఁడు రాణితోఁగూడి తపోవనమునకుఁ బోయెను. అసితుని రెండవరాణి కాళింది యను నామె గర్భము ధరించియుండెను; ఆమెగర్భముఁ జెడఁగొట్టుట కామెకు మూఁడవరాణి విషముఁబెట్టించెను. అప్పుడు కాళింది చ్యవనుని శరణుఁజొచ్చెను; అంతట నాకాళిందికి గరళముతోఁగూడిన పుత్త్రుఁడు పుట్టెను; అతఁడే సగరుఁడు; అతఁడు రాజ్యముఁ బరిపాలించెను; అతనికి అసమంజసుఁడు; అతనికి అంశుమంతుఁడు; అతనికి దిలీపుఁడు; అతనికి భగీరథుఁడు; అతనికి కకుత్థ్సు; అతనికి రఘువు; అతనికి ప్రవృద్ధు; ఇతని నే గురువు శపించెను; శాపానంతరమున నతనికి కల్మాషపాదుఁ డని పేరు వచ్చెను; ఆకల్మాషపాదునకు శంఖణుఁడు; అతనికి సుదర్శనుఁడు; అతనికి అగ్నిపర్ణుఁడు; అతనికి శీఘ్రగుఁడు; అతనికి మరుఁడు; అతనికి పశుశ్రుకుఁడు; అతనికి అంబరీషుఁడు; అతనికి నహుషుఁడు; అతనికి యయాతి; అతనికి నాభాగుఁడు; అతనికి అజుఁడు; అజునకు మహారాజాధిరాజ దశరథమహారాజు; వారిగర్భమున శ్రీరామ లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నులు జన్మించిరి.

జనకచక్రవర్తి వంశానుక్రమణిక.

త్రిలోకప్రసిద్ధుఁ డగు నిమిచక్రవర్తికి తిథియనుకుమారుఁడు; అతనికి జనకుఁడు; (ఈరాజుపేరు నతనివంశస్థులు ధరించిరి;) అతనికి ఉదావసు; అతనికి నందివర్ధనుఁడు; అతనికి సుకేతు; అతనికి దేవరా

తుఁడు; అతనికి బృహద్రథుఁడు; అతనికి మహావీరుఁడు; అతనికి సుధృతి
మంతుఁడు; అతనికి ధృష్టకేతు; అతనికి హర్యశ్వుఁడు; అతనికి మరుఁడు;
అతనికి ప్రతీంధకుఁడు; అతనికి కీర్తిరథుఁడు; అతనికి దేవమీఢుఁడు;
అతనికి విబుధుఁడు; అతనికి మహీధ్రకుఁడు; అతనికి కీర్తిరాతుఁడు; అత
నికి మహారోముఁడు; అతనికి స్వర్ణరోముఁడు; అతనికి హ్రస్వరోముఁడు;
అతని కిరువురు కుమారులు, సీరధ్వజుఁడు, కుశధ్వజుఁడు; సీరధ్వజుని
కూఁతురు జానకి; కుశధ్వజుఁడు సాంకాశ్యనగరమునకు రాజు.

మహాసంకల్పము.

ఓంవిష్ణుః ఓంవిష్ణుః ఓంవిష్ణుః ఓంనమః పరమాత్మనే । శ్రీపు
రాణపురుషోత్తమాయ । ఓంతత్సత్ । శ్రీహంసస్య । సచ్చిదానందరూపి
ణో । బ్రహ్మణోనిర్వాచ్యమాయాశక్తివిజృంభితావిద్యాయోగాత్ ।
కాలకర్మస్వభావావిర్భూత మహత్తత్త్వోదితాహంకారతృతీయోద్భూత
వియదాదిపంచకేంద్రియ దేవనిర్మితాండకటాహే । చతుర్దశలోకాత్మకే ।
లోకే । లీలయా । తన్మధ్యవర్తిభగవతః । శ్రీనారాయణస్యాంగనాభి
కమలోద్భూతేన । సకలలోకపితామహేన । బ్రహ్మణా । సృష్టిం । కుర్వ
తా । తదుద్ధరణాయ । ప్రజాపతిప్రార్థితేన । మహాపురుషరూపిణా । సిత
వారాహావతారేణ । ధ్రియమాణాయామస్యాం । భూర్లోకసంజ్ఞితా
యాం । ధరిత్ర్యాం । సప్తద్వీపమండితాయాం । క్షీరాద్యబ్ధిద్విగుణ
ద్వీపవలయీకృతలక్షయోజనవిస్తీర్ణే । జంబూద్వీపే । భరతఖండే । స్వర్గ
స్థితాద్యాశాసితావతారే । గంగాదిసరిద్భిః । పావితే । నిఖిలజనపావనే ।
శౌనకాది మునికృతనివసతి నైమిశారణ్యే । ఆర్యావర్తే । పుణ్యక్షేత్రే ।
అయోధ్యాఖ్యే । మధ్యదేశే । శ్రీభగవన్మార్తాండకృపాపాత్రకాలత్రిత
యజ్ఞగర్గపరాశరాచార్యాది గణితాయాం । పరార్థాదిసంఖ్యాయాం । శ్రీ
బ్రహ్మణో । ద్వితీయపరార్థస్య । ద్వితీయయామే । తృతీయముహూర్తే ।
శ్రీశ్వేతవారాహనామ్ని । ప్రథమకల్పే । స్వాయంభువ స్వారోచిషోత్త
మతామస రైవత చాక్షుషేతి షణ్మనూనామతిక్రమ్యమాణే । సంప్రతి ।
సప్తమే । మన్వంతరే । చతుర్ణాం । యుగానాం । మధ్యే । త్రేతాయుగే ।
షష్ట్యబ్దానాం । మధ్యే । అముకసంవత్సరే । మార్గశీర్ష మాసే । శుక్ల
పక్షే । పంచమ్యాం తిథౌ । అముకనక్షత్రే । అత్రిగోత్రోత్పన్నః । వృ

శ్చికరాశిః । జనకవర్మా । సమహిమాషికోఽహం । కాశ్యపగోత్రస్య । కాశ్య పావత్సారనైధ్రువేతి । త్రిప్రవరస్య । మాధ్యందినీశాఖినో । యజుర్వే దాధ్యాయినః । శ్రీమద్రాజరాజేశ్వరస్య । నాభాగవర్మణః । ప్రపౌత్రా య । రాజ్ఞోఽజవర్మణః । పౌత్రాయ । రాజ్ఞో । దశరథవర్మణః। పుత్రాయ। ఆయుష్మతే । విష్ణుస్వరూపిణే । కన్యార్థినే । శ్రీరామచంద్రనామ్నే । వరా య । ఆత్రేయగోత్రస్య । ఆత్రేయశాతాతపసాంఖ్యేతి త్రిప్రవరస్య మాధ్యందినీశాఖినో । యజుర్వేదాధ్యాయినః । శ్రీమద్రాజానిమివర్మ ణః । ప్రపౌత్రీం । మిథివర్మణః । పౌత్రీం । జనకవర్మణః । పుత్రీం । ఆయు ష్మతీం । శ్రీరూపిణీం। వరార్థినీం । సీతానామ్నీం । కన్యాం । శక్త్యలం కృతాం । బహుకౌతుకాన్వితాం । సమస్తఫలప్రాప్తికామః । పిత్రాన్ । పవిత్రీ । కర్తుమ్ । ఆత్మనశ్చ । శ్రీలక్ష్మీనారాయణప్రీతయే । దేవాగ్నిగురు బ్రాహ్మణసన్నిధౌ । అగ్నిసాక్షికతయా । సహధర్మాచరణాయ । తుభ్య మహం । సంప్రదదే । ప్రతిగృహ్ణాతు । భవాన్ ॥

సీతాకన్యామిమాం రాజన్ యథాశక్త్యుపలంకృతామ్ । తుభ్యం కాశ్యపగోత్రాయ దత్తాం రామ సమాశ్రయ ॥

దోహా 368

వందిమాగధజనంబులు జయజయశబ్దములఁ జేయుచుండిరి; బ్రాహ్మ ణులు వేదమంత్రములఁ జదువుచుండిరి; నారీజనంబులు పాటలఁ బాడిరి; మంగళధ్వనులు మ్రోగెను; దేవతలు పుష్పములను వర్షించిరి; జనులంద ఱానందించిరి.

చౌపాయ్

శ్రీసీతారాములు ప్రదక్షిణముఁ జేసి, సప్తపాదములఁ ద్రొ క్కిరి; ఆవధూవరులఁ జూచి, సభికులు సంతసించిరి. ఆవధూవరులతో సమానమగు యుగ్మము మఱియొకటి లేదు; ఆయిరువురయనురాగము వర్ణింప శక్యముకాదు; వారికి వారే సమానులు. శ్రీసీతారాముల రూపములు మణిస్తంభములలోఁ బ్రతిఫలించెను. రతీమన్మథు లనేక రూపములనుధరించి, వివాహముఁ జూడవచ్చినట్లు కనఁబడెను. ఆవధూ వరుల ప్రతిబింబములు మణిస్తంభములలో నొకమారు కనఁబడును; మఱియొకమారు తిరోధానమగును; రతీమారులు దాఁగిలిమూఁత లాడి

నట్లు తోఁచెను. జనకునివలె, వారందఱు మైమఱచిరి. మునీశ్వరులు ప్రసన్నులై, వారిచేత సప్తపాదములఁ ద్రొక్కించిరి. శ్రీజానకిశిరస్సు మీఁద శ్రీరాముఁడు జీలకఱ్ఱ బెల్లముఁ బెట్టెను. ఆశోభను వర్ణింప శక్యముకాదు. అమృతముఁ బానముఁజేయఁగోరిన సర్పమువలె, నతని కరాలహస్తము విగిడి, సింధూరముతో నామె ముఖచంద్రము నలంకరించెను. వసిష్ఠుని యాజ్ఞాప్రకారము వధూవరు లొకపీఠముపైఁ గూర్చుండిరి.

ఛాంద 49, 50, 51, 52.

శ్రీజానకీరాము లేకాసనముపైఁ గూర్చుండియుండ, దశరథుఁడు చూచి, ప్రసన్నుఁడయ్యెను; అతనిశరీరము పులకరించెను. కల్పవృక్షమువలె, నతనితపస్సు ఫలించి, యతనికి సంతోషమునిచ్చెను. శ్రీసీతారాముల వివాహమయ్యెను; పదునాలుగులోకములవారును సంతసించిరి. ఆయానందమును నేనెట్లు చెప్పఁగలను! అది యపరిమితము; ఒక నాలుక నాకుఁ గలదు.

తదుపరి, వసిష్ఠుని యాజ్ఞాప్రకారము, జనకచక్రవర్తి వివాహ ప్రయత్నములఁ జేసి, మువ్వురుకన్యలను—(మాండవి, శ్రుతకీర్తి, ఊర్మిళలను) రప్పించెను. మాండవి కుశకేతునికూఁతురు; (కుశకేతువు మఱి యొకదేశమునకు రాజు-అతనిరాజధాని సాంకాశ్యనగరము.) ఆమె వయోరూపశీలలావణ్యములకు నిధి-ఆమెను యథావిధిగ భరతునకిచ్చి, వివాహముఁజేసెను.

సునయనగర్భమున నూర్మిళాదేవి పుట్టెను; ఆమె జానకి చెల్లెలు; ఆమె చక్కదనాలకుప్ప; అపరంజిబొమ్మ; ఆమెను సకలలక్షణసంపన్నుఁడగు లక్ష్మణున కిచ్చి, వివాహముఁజేసెను. తదుపరి, శ్రుతకీర్తికలదు; ఆమె ముద్దులను మూటఁగట్టుచుండును; ఆమెనేత్రములఁ జూచిన, కడుపునిండును; ఆమెను శత్రుఘ్నునకిచ్చి, వివాహముఁ జేసెను. ఆమె కుశకేతునికుమార్తె; ఆకుశకేతువు జనకునితమ్ముఁడు.

తమకుఁ దగినవరులు దొరికినందుకు వధువులు తమలోఁ దామ ముదమంది, తమభాగ్యముఁ గొనియాడిరి. దేవతలు పుష్పములను వర్షించిరి. ఈనాల్గుయుగళముల వధూవరులను నేకమండపముమీఁదఁ

గూర్చుండఁ బెట్టిరి. జాగ్రత్స్వప్న సుషుప్తి తురీయావస్థలు నాలుగును వానివానిపతులతో (విశ్వ, తైజస, విరాగ, అంతర్యామి) మూర్తీభవించినట్లు, వారు నల్వురు దంపతులును గనఁబడిరి. [(1) లక్ష్మణుఁడు—ఊర్మిళ, లక్ష్మణుఁడు—విశ్వము; ఊర్మిళ—జాగ్రదవస్థ. (2) శత్రుఘ్నుఁడు—శ్రుతకీర్తి, శత్రుఘ్నుఁడు—తైజసము; శ్రుతకీర్తి—స్వప్నావస్థ. (3) భరతుఁడు—మాండవి, భరతుఁడు—విరాగము; మాండవి-సుషుప్తిఅవస్థ. (4) శ్రీరాముఁడు—జానకి, శ్రీరాముఁడు—అంతర్యామి; జానకి—తురీయఅవస్థ. (1) రజోగుణము=ఫలము కామము. (2) సత్త్వగుణము=ఫలము అర్థము. (3) తమోగుణము = ఫలము ధర్మము (4) త్రిగుణాతీతము=ఫలము మోక్షము.]

దోహా 369

ధర్మార్థకామమోక్షములను, సేవా శ్రద్ధా తపోభక్తులను పొందినవానివలె, రాజు నల్వురుకొడుకులను కోడండ్రనుఁ జూచి, సంతసించెను.

చౌపాయ్

శ్రీసీతారాముల వివాహమువలె, లక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నుల వివాహము జరిగెను. వధూవరుల కిచ్చినకట్నములఁ జెప్పుటకు శక్యము కాదు; సువర్ణముతోను మణులతోను మంటపము నిండెను. చీనిచీనాంబరములు, పట్టుపీతాంబరములు, కాశ్మీరశాలువలు, అమూల్యమగు వస్త్రాద్యలంకారములు, రథగజతురంగములు, దాసదాసీజనంబులు, సువర్ణశృంగములతోఁ గూడిన కామధేనువువంటి గోవులును— ఈ మొదలగుపదార్థము లనేకములను కట్నముక్రింద జ[illegible]వించిరి; వానిం జూచినవారుతప్ప, తదితరులు విని నమ్మరు. వానింజూచి, దిక్పాలురు దశరథుని స్తోత్రముఁ జేసిరి; అతఁడు వారిని సత్కరించి, పూజించెను. యాచకులు కోరినవస్తువుల నతఁడు వారి కిచ్చెను; వినియోగింపఁబడిన తరువాత మిగిలినపదార్థములను విడిదిగృహమునకు సేవకులు తీసికొనివెళ్లిరి. తదుపరి, జనకచక్రవర్తి చేతులను జోడించుకొని, పెండ్లివారికి నమస్కరించి, యిట్లు విన్నవించెను.

స్థాంద్ 53, 54, 55, 56.

జనకచక్రవర్తి పెండ్లివారిని యాదరించి, మన్నించి, సత్కరించి, పూజించి, వారికి విన్నపములఁ జెప్పఁకొనెను. అనంతర మతఁడు మునీశ్వరులచరణములకు నమస్కరించి, వారినిఁ బూజించెను. తదుపరి, యతఁడు చేతులను జోడించుకొని, దేవతలకు నమస్కరించి, యిట్లు విన్నవించెను. "ఓదేవతలారా! ఓఋషులారా! మనుజుల శుద్ధాంతఃకరణముఁ జూచియే, దేవతలును సాధువులును సంతసించెదరు. దోసెడునీరువలన సముద్రునకు సంతోషముకలుగునా? మీరు మహానుభావులు; ఎట్లు మిమ్ములను సంతోషపెట్టఁగలను? మీరు నన్ను దయతోఁ జూచి, రక్షింపుఁడు. నేను మీదయకుఁ దగినవాఁడ నయిన యెడల, నన్నుఁ గటాక్షింపుఁడు." తదుపరి జనకుఁడును గుశకేతువును జేతులను జోడించుకొని, వినయవిధేయతలతో దశరథునితో నిట్లు విన్నవించిరి: "ఓనాథా! మీతో సంబంధముఁ జేయుటవలన, మాకు గౌరవము వచ్చెను, మారాజ్యమును మాసమాజమును, మాసర్వమును, మీసేవకులమని భావింపుఁడు. ఈకుమారులున్వురుకన్యలను మీపరిచారికలని భావించి, వారిని రక్షించి, కాపాడుఁడు. ఓరఘురామయుఁడా! వర్తమానముఁబంపి, మిమ్ముల విచ్చుటకు రప్పించుట, నాతలకుఁ దగనిపని; కనుక, నాయపరాధమును క్షమించి, కాపాడుఁడు." అనంతరము దశరథమహారాజు జనకచక్రవర్తిని పలువిధముల నాదరించి, సత్కరించి, కొనియాడెను. వారి యన్యోన్యానురాగమును, బరస్పరవినయములను చెప్పుటకు శక్యముకాదు. వారి యన్యోన్యానుబంధములు బలసి, బిగిసెను. దేవతలు పుష్పములను వర్షించిరి; దేవదుందుభులు మ్రోఁగెను; వేదధ్వనులు పిక్కటిల్లెను; జయజయశబ్దములతో భూనభోంతరాళములు నిండెను; పంచవాద్యములు మ్రోఁగెను. దశరథమహారాజు విడిదిగృహమునకు వెడలెను. సువాసినులు మంగళాష్టకములఁ బాడుచుండిరి; మంగళధ్వనులు చెలఁగెను. వసిష్ఠునియాజ్ఞాప్రకారము, వధూవరులఁ దీసికొని, యంతఃపురములోఁ బ్రవేశించిరి.

దోహ 370

మాటిమాటికి జానకి శ్రీరామునిఁ జూచి, లోలోపల సంతసించెను; రాముని నేరిచూచుటకు సిగ్గును, చూడవలెనని యభిలాష

యు—ఈవిధమున నామె యాందోళనమునొందెను. ఆమీనాక్షి, ఆచకోరాక్షి నేత్రములు ప్రేమపూరితములై, క్రేగంటిదృష్టులతో వరునిఁ జూచెను.

"శ్లో. ఉత్తుంగ స్తనమండలోపరిలసత్ప్రాలంబముక్తామణే
రంతర్బింబిత మింద్రనీలనికరచ్ఛాయానుకారిద్యుతిః,
లజ్జావ్యాజ ముపేత్య నమ్రవదనా స్పష్టం మురారే ర్వపుః
పశ్యంతీ ముదితాను దేస్తువదనా లక్ష్మీర్వివాహోత్సవే."

కర్ణామృతము.

చౌపాయ్

ఆశ్రీరాముని శ్యామశరీర లావణ్యము, కోటిమన్మథులను మించియుండెను. పారాణితోఁ గూడిన నతనిచరణారవిందములను, తుమ్మెదలువలె, మునీశ్వరు లాశ్రయించియుందురు. అతనిపీతాంబరము, మెఱుపుకంటెను, ప్రాతఃకాలసూర్యునికంటె, నధికదేదీప్యమానముగ నుండెను. అతని కటిసూత్రము మువ్వ కింకిణీరవములు శ్రావ్యముగనుండెను; అతనివిశాలబాహువులకుఁ గల భుజబందులును, పీతాంబరముఁ జూచి, సంతోషింపవలెను; అతనికరముద్రిక (ముద్దుటుంగరము) మనస్సులను భ్రమింపఁజేయును. అతని వివాహాలంకారము లతిశోభస్కరముగ నుండెను; అతనిహృదయమున వ్రేలుచుండిన పతకములును హారములును ధగద్ధగాయమానముగ వెలిఁగెను. అతని పట్టుయుత్తరీయమునకు మణులును ముత్యములు నద్దిరి. ఆకమలలోచనములు, ఆకర్ణకుండలములు, ఆచక్కనిముఖము, కనుబొమలు, తీరుగలముక్కు, లలాటమునఁ దిలకము, నవరత్నఖచితమగు కిరీటమును ధరించినశిరస్సు-ఇంత చక్కనివిగ్రహము కదా!

ఛాంద్ 58, 59, 60.

ఆముత్యాలహారములు,ఆరత్నకిరీటము,ఆదివ్యమంగళవిగ్రహము, మనుజులచిత్తముల నపహరించెను. నగరస్త్రీ లత్యంతసుందరులు; వారు సుఖితము రాముని జూచి, యాశ్చర్యపడి, దృష్టిపరిహారార్థము తృణముద్రుంచి, విసర్జించిరి పెండ్లికుమారునకు వస్త్రాద్యలంకారములను దిగదుడిచి, స్త్రీలు మంగళహారతుల నిచ్చిరి; హారతులనిచ్చి, పెండ్లిపాటలఁ బాడిరి. దేవతలు పుష్పములను వర్షించిరి; వందిమాగధసూతజనంబులు

బరాబరులఁ దీర్చి, స్తోత్ర పాఠములఁ జదివిరి. శ్రీజానకీరాములు రాణివాసములోఁ బ్రవేశించిరి. వారితోఁ గూడి సువాసినులు లోనికివెళ్లి, లోకాచారప్రకారము, వధూవరులచేతఁ బువ్వులబంతుల నాడించి, సరసముగ పాటలఁబాడిరి. "ఓరామా! ఈపరమాన్నమును నీవు జానకినోటిలోఁ బెట్టుము" అని పార్వతి రామునకు బోధించెను. "ఓ జానకీ! ఈపరమాన్నమును నీవు రామునినోటిలోఁ బెట్టుము" అని సరస్వతి జానకికి బోధించెను. ఈప్రకారము సరసవినోదములలో రాణివాసపుస్త్రీలు కాలమును గడపిరి. స్వహస్తకంకణమణులలో శ్రీరాముని ప్రతిబింబమును జానకి చూచి, రాముని ప్రతిబింబ మదృశ్యమయిన యెడల విరహదుఃఖము ననుభవింపవలెగదా యని తలఁచి, హస్తము నామె కదల్పకయుంచి, యాప్రతిబింబముఁ జూచుచు బ్రహ్మానందముఁ బొందెను. ఆవధూవరుల చర్యలఁ జూచి, స్త్రీలు సంతోషించుచుండిరి; ఆవధూవరులఁ దీసికొని, వారు విడిదిగృహమునకు వచ్చిరి. వారిసంతోషముఁ జెప్పుటకు శక్యముకాదు; ఆజానకీరాములవద్ద నుండినసువాసినులాసంతోషము ననుభవించిరి; కాని, తదితరులకు దానిసంగతి తెలియదు. భూనభోంతరాళములు మంగళధ్వనులతో నిండెను; ఎటువైపుజూచినను మంగళాశీర్వచనములు వినఁబడెను. "ఈవధూవరులాచంద్రార్కము జీవించెదరుగాక" అని జనులు దీవించిరి. యోగీశ్వరులు, దేవతలు, మునులు, సిద్ధులు, సాధ్యులు, శ్రీవారి వివాహామహోత్సవముఁ జూచి, పరమానందభరితులయి, భేరీమృదంగములను, దుందుభులను మ్రోఁగించిరి. బ్రహ్మాదిదేవతలు పుష్పములను వర్షించిరి. 'జయజయ' అని పలికి వారు స్వలోకములకు నివర్తిమించిరి.

దోహా 371

ఆనలుగ్వురుకుమారులును తమతమభార్యలతోఁ గూడి, తండ్రివద్దకు వచ్చిరి. ఆయుత్సవము, ఆసంతోషము, రాజనూజాగమునిండి, పొర్లిపాఱెను.

చౌపాయి

గొప్పవిందు సిద్ధముఁజేయించి, జనకుఁడు పెండ్లివారికి వస్త్రమానముఁ బంపెను. చీనిచీనాంబరములను మార్గములోఁ బఱచి, వానిపై నడిపించుకొని, దశరథమహారాజును నలుగ్వురుకుమారులను జనకుఁడు

విందునకుఁ దీసికొనివచ్చెను; అతఁడు వారిని నాదరించి, సత్కరించి, వారిపాదములఁ గడిగెను; తదుపరి, వారిని యుచితాసనములపైఁ గూర్చుండఁబెట్టెను. జనకుఁడు దశరథుని చరణములను స్వయముగా జలములతోఁ గడిగెను. ఆజనకుని యాదరణమునుఁ జెప్పుటకు శక్యము కాదు. శ్రీసాంబశివుని హృదయారవిందమున నెల్లపుడు నిలిచియుండు శ్రీరాముని చరణకమలముల నతఁడు ప్రక్షాళనముఁ జేసెను; లక్ష్మణ భరతశత్రుఘ్నులు శ్రీరామునివంటివారని జనకుఁడు తలఁచి, స్వయముగా వారిపాదములఁ గడిగెను; యథాయోగ్యముగ నతఁడు వారిని యుచితాసనములపైఁ గూర్చుండఁబెట్టెను. జనకునియాజ్ఞాప్రకారము, బంగారుపుడకలతోఁ గ్రుచ్చఁబడిన మణిపళ్లెరములను వంటవాండ్రు తీసికొనివచ్చి, వారియెదుటఁ బెట్టిరి.

దోహా 372

ఆచతురులగు వంటవాండ్రు వినయపూర్వకముగఁ బళ్లెరములఁ బట్టుకొని వచ్చి, షడ్రసోపేతమగు పక్వాన్నమును, పిండివంటలను, కూరగాయలను, సూపమును, ఘృతమును, భక్ష్యములను నిమిషములో వడ్డించిరి.

చౌపాయీ

పంచభూతములకు బలిహరణము నిచ్చి, వారు భోజనముఁజేయుట కారంభించిరి; ఆసమయమున, స్త్రీలు వచ్చి, విందుపాటలను, వియ్యాలవారిపాటలను, సరసముగఁ బాడిరి. ఆపప్పుకూరలును, పక్వాన్నము నమృతోపమానముగ నుండెను; వానిని భుజింపవలెను కాని, వర్ణించినందున లాభము లేదు. షడ్రసోపేతముగ భక్ష్య, భోజ్య, లేహ్య, చోష్యములను వడ్డించిరి; అనేకవిధముల నొక్కొక్కటి చేయఁబడెను. మాధుర్యములో నొకదానికంటె నొకటి మించియుండెను. ఒకరసముకంటె నొకటి రుచ్యముగనుండెను. వానివడ్డనలఁ బెట్టి, స్త్రీపురుషుల పేరున పాటలఁగూర్చి, సువాసినులు పాడిరి. సమయోచితముగ వారు హాస్యముఁజేయ నారంభించిరి; వారి సరసవచనములకు దశరథుఁడు మొదలగువారు సంతోషించి, నవ్వుచుండిరి. ఈప్రకారము వారు భోజనముఁజేసి, యుత్తరాపోశనముఁబట్టి, లేచిరి.

దోహా 393

పెండ్లివారికి జనకుఁడు తాంబూలాదుల నిచ్చి వారిని సన్మానించెను; అతని సెలవుఁగైకొని, దశరథుఁడు విడిదిగృహమునకు వచ్చెను.

(అధికపాఠము.)

శ్రీరాముని చల్దియారగింపులు.

దోహా 1-126

అంతఁ బ్రాతఃకాలమయ్యెను; జనకచక్రవర్తి తనకుమారునకు వర్తమానముఁ బంపెను; లక్ష్మీనిధి స్నేహితులతోఁగూడి తండ్రివద్దకు వచ్చి, తండ్రిచరణములకు నమస్కరించెను. అతఁడు కుమారుని నాదరించి, "ఓయీ! విడిదిగృహమునకుఁ బోయి, దశరథమహారాజును దర్శింపుము. నావిజ్ఞాపనమును వారికి విన్నవించి, వారిసెలవుప్రకారము, నీబావమఱఁదులను నల్వురను విందుభోజనమునకుఁ దీసికొని రమ్ము" అని చెప్పెను. లక్ష్మీనిధి పరమానందభరితుఁడై, తండ్రికి నమస్కరించి, సఖులతోఁ గూడి, చంచలమగు గుఱ్ఱములపై నెక్కి వెడలెను. అనేకవిధముల వారు వానిని నడిపించి, వారిలోవారు గుఱ్ఱములనడకకు నవ్వుచు, వానిని వీఁపుమీఁదఁ దట్టుచు, విడిదిగృహమువద్దకు వచ్చిరి. ఆలక్ష్మీనిధి సఖులతో గుఱ్ఱములపైనుండి దిగి, లోనికివెళ్లి, దశరథునకును నల్వురుబావమఱఁదులకు నమస్కరించెను. ఆరఘుకులదీపకుఁడు దశరథుఁడు లక్ష్మీనిధిని నాదరించి, సత్కరించి, తనవద్దఁ గూర్చుండఁబెట్టుకొనెను. అప్పుడు లక్ష్మీనిధియు, స్నేహితులును శ్రీరామలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నుల దివ్యమంగళవిగ్రహములఁ జూచి, సంతోషించిరి; బావమఱఁదిని జూచినందున, శ్రీరామునినేత్రములు చల్లఁబడెను. అప్పుడు లక్ష్మీనిధి చేతులను జోడించుకొని, "ఓమహారాజా! మాతండ్రిగారి యాజ్ఞప్రకారము, నల్వురుబావమఱఁదులను విందుభోజనమునకుఁ బిలువవచ్చితిని" అని విన్నవించెను. వినయవిధేయతలతో నతఁడు చెప్పిన మాటలను దశరథుఁడు విని, మందహాసముఁజేసి, నల్వురుకుమారులఁ బిలిచి, వారిని విందుభోజనమునకుఁ బంపెను. ఆనల్వురుకుమారులు జనకుని నగరునకు వెళ్లుటకు సిద్ధముగనుండుటఁ జూచి, వారివారి స్వకీయసేవకులు వచ్చి వారిని సింగారించుట కారంభించిరి. మూఁడుపట్టీలుగ దిద్దబడిన జలతారుపాగాను శ్రీరాముఁడు ధరించెను; ఆపాగాకు ముం

దు ముత్యాలతురాయి గ్రుచ్చఁబడెను. ఇట్లు పెండ్లికుమారుఁడు సింగా రించుకొని వెడలెను. ఆజగన్మోహనాకారుని, ఆశ్రీరాముని చక్కఁద నముఁ జూచి, బ్రహ్మ మహేశాదిదేవతలుసయితము భ్రమించిరి. ఈప్ర కారము నల్వురు సింగారించుకొని, అత్యుత్సాహముతో నుప్పొం గుచు, గుఱ్ఱములపై నెక్కి, వారి యుత్తరీయములు వ్రేలుచుండ, వారు పెండ్లివారిగృహమునకు వెడలిరి. ఆరఘురామునితో సమానమ గువారు, రామునకుఁ బ్రాణమువంటి స్నేహితులు బావమఱఁదియు, మంచిగుఱ్ఱములపై నెక్కి వెడలిరి. వారుకూడ మదించినగుఱ్ఱముల నెక్కి, రామునివెంట నడచిరి. లక్ష్మీనిధి సఖులతోఁ గూడి, నవ్వుచు, నవ్వఁబుట్టించుచు, గుఱ్ఱమును కదముఁ ద్రొక్కించుచు, దానిపగ్గములఁ బట్టుకొని, హాస్యములాడుచుండెను. జగద్విఖ్యాతమగు 'జగవందన' మనుగుఱ్ఱముపై శ్రీరాముఁడు స్వారిచేయుచుండెను; ఆగుఱ్ఱము యొ క్కసొగసు నెవరు చెప్పఁగలరు? దానిజూచినందున, మనస్సు భ్రమిం చును. శ్రీరామునియిచ్ఛను గ్రహించి, యాగుఱ్ఱము నడచును. అతఁడు వెళ్లఁదలఁచినస్థలమునకు దానియంతట నది వెళ్లును. దానిరాకపోకలు క్షణములో జరగును; అనేకవిధముల కదముఁద్రొక్కుచు, భూమి మీఁదఁ బాదములను మోపకయే, యాగుఱ్ఱమునడచును. సంతోష ముచేఁ గుప్పించి యెగయుచు, చంచలముగ దుముకుచు, మార్గములో నుండిన చాపలఁజూచి, వానిమీఁదనుండి చతురముగ దాఁటుచు, భర తుని రంగురంగులగుఱ్ఱము, చిత్రవిచిత్రముగ నడచెను; దానిశోభను వర్ణించుటకు శక్యముకాదు. 'చంపా' యనుపేరుగల గుఱ్ఱముపై శత్రు ఘ్నుఁడు స్వారిచేయుచు వెడలెను; ఆగుఱ్ఱము సమాజమువారిముందు నృత్యముఁజేయుచు, నడచెను; దానినడకలఁ జూచి, నెమళ్లును మృగ ములును సిగ్గుపడెను. ఏమాత్రము దానిని గొట్టుటకు హస్తముఁ జూ చినను దానిఁ గొట్టకపూర్వమే, యాగుఱ్ఱము గ్రహించి, యెంతబు జ్జగించినను లక్ష్యముఁజేయక, పరుగెత్తును. లక్ష్మణుఁడు స్వారిచేయు చుండినగుఱ్ఱ మతిచులుకు; అమూల్యమగుజంతువు; ఆగుఱ్ఱ మతిసొగసుగ వంకరటింకరగనడచును; అది భూమిమీఁదఁ బాదమును మోపదు; ఎంత వఱకు నది వాయుమండలములో నడచును; ఒకప్పుడు ప్రక్కకుదిరిగి,

కుప్పించి, లక్ష్మీనిధి గుఱ్ఱమువద్దకు వచ్చి పడుచుండును. సమయోచితముగ, లక్ష్మణుఁడు నవ్వుచుండును; శ్రీరామమూర్తి మందహాసముఁ జేయును. ఆగుఱ్ఱము యొక్క చపలత్వమును లక్ష్మణుఁడు స్వారిచేయుటయు, ఉభయులు (నిమివంశస్థులును, రఘువంశస్థులును) చూచి యాశ్చర్యము పడిరి. శ్రీరామమూర్తి మొదలగు బాలురు లక్ష్మణుని స్వారిఁ జూచి, సంతోషించి, యతనిని కొనియాడిరి. ఈ ప్రకారము వారు మార్గములో ననేకవినోదములఁ జూపుచు వెడలిరి. వారిముందు పంచవాద్యములు మ్రోఁగుచు నడచెను. భట్రాజులు బిరుదావళీలను వర్ణించుచు ముందు నడచిరి. వారిసంబరముఁ జూచుటకు, నారీమణులు గృహములలోపలనుండి వచ్చి, గుమ్మమువద్ద నిలువఁబడిరి. ఒకనారీమణి శ్రీరాముని ముఖారవిందముఁ జూచి, యానందభరితురాలయ్యెను; రామునిచక్కనిరూపముఁ జూచినందున, నామె యనురాగముచే పరవశురాలయ్యెను. మఱియొకకన్య పెండ్లికుమారుని రూపురేఖలఁజూచి, స్మారకముతప్పెను. ఆమె నేత్రములను మూసికొనెను; ఆమె హృదయములోఁ గామముపుట్టెను; ప్రేమ ముడిపడెను. మఱియొకచంద్రముఖి, ముసుఁగుఁదీసి, చేతిలోనుండిన దర్పణములో రాముని ప్రతిబింబముఁ జూచి, యానందసముద్రములో మునిఁగెను. ఆమె పతివ్రత; కనుక, రామునిఁ బ్రకటముగఁ జూచుటకు వెఱచెను.

దోహా 30-50

మఱియొకపడుచు శ్రీరాముని శ్యామలశరీరముఁ జూచి, యతనికి దృష్టిదోషముతగులకుండ, గడ్డిపోచను ద్రుంచి, యతనిరూపములో లీనమై, మైమఱచెను. "ఓసఖీ! ఈపెండ్లికుమారులు విందుభోజనమునకు జనకునిగృహమునకు వెళ్లుచున్నారు. వారిని లక్ష్మీనిధి పిలుచుకొని, వెంటఁదీసికొని వెళ్లుచున్నాఁడు. వారు రఘువంశబాలకులు. ఈనల్వురు దశరథమహారాజు కుమారులు. ఆహా! సఖీ! ఏమి నా భాగ్యము! నాజన్మము సఫలమయ్యెను; నేను ధన్యురాలను. ఈ పెండ్లికుమారులను, ఈసూర్యకుల తిలకముల నీవిధమునఁ జూడని యెడల, వారిదర్శనము కలుగుట దుర్లభము. జనకుని ముద్దుకూఁతురు జానకి, యదృష్టవంతురాలు; ఆమెసౌభాగ్యము చల్లగనుండుఁగాక; ఇంత

చక్కనికుమారునిపొందు జానకికిఁ గలిగెను." అని యొకస్త్రీ ముచ్చ టించెను. "ఓసఖీ! సమయమువచ్చెను; లేలెమ్ము; ముసుఁగువేసి కొనుము; శీఘ్రము జనకునినగరునకువెళ్లి, చిత్రములఁ జూచెదము. మనము వినోదించి, వారికి వినోదముఁ గలిగించెదము." ఈప్రకారము స్త్రీలు పరస్పరము వారిలోవారు కూడఁబిలుచుకొని, నగరునకు వెడ లిరి. శ్రీరాముఁడు తమ్ములతోఁ గూడి, ప్రసంగించుచు, వారి సంభాష ణను వినుచు, ముసిముసినవ్వులు నవ్వుచు, వెళ్ళుచుండెను. తుదకు వారు రాజసింహద్వారమువద్ద గుఱ్ఱములను నిలువఁబెట్టిరి; ముత్యాల ముగ్గులు పెట్టఁబడియుండెను. రాణి 'సునయన,' యాజ్ఞప్రకారము సువాసినులు సువర్ణకలశములఁబట్టుకొని, ద్వారమువద్ద నిలువఁబడిరి; మఱికొందఱు కర్పూరహారతులఁ బట్టుకొనియుండిరి. బంగారుపళ్లెరము లలో హారతులఁ దీసికొనివచ్చి, వారు పాటలఁబాడిరి; వారు పెండ్లి కుమారులకు హారతులనిచ్చిరి. వారు శ్రీరామునిదగ్గరకువచ్చి, యతని రూపురేఖలఁ జూచి, పరవశులయిరి; వారినేత్రము లానందబాష్పము లతో నిండెను. వారు పరవశులై, యచ్చటిహా రచ్చట నిలిచి, నిశ్చే ష్టులయిరి ఆజగన్మోహనుని దివ్యమంగళ విగ్రహముఁ జూచి, వారు భ్రమించిరి. వారిలో నొకరికయినను శరీరముపై స్మృతిలేదు. ఇఁక మంగళాచరణములఁ జేయువా రెవరు? ఈప్రకారము సువాసినులు పరమానందభరితులై, మఱల ధైర్యమునవలంబించి, కన్నీటిఁదుడుచు కొని, శ్రీరామునకు మంగళహారతి నిచ్చిరి. పిమ్మట లక్ష్మీనిధి ముందు గుఱ్ఱముమీఁదనుండిదిగి, నల్వురుకుమారులను గుఱ్ఱములమీఁదనుండి దింపెను; అతఁడు శ్రీరాముని హస్తముఁబట్టుకొని, వారినల్వురను నగరులోనికిఁ దీసికొనివెళ్లెను. అంతఃపురములో రాణి సునయన యుండిన స్థలమునకు వారు వెళ్లిరి. ఆమె చక్కదనము జూచి, ఇంద్రాణియు రతీదేవిసయితము సిగ్గుపడుచుండిరి. ఆమెకు నలువై పుల నల్వురుచంద్రముఖులు నిలిచియుండి, చామరములను వీచుచుం డిరి; ఒకస్త్రీ రామునకు మంగళహారతినిచ్చి, పాటఁబాడెను. మన్మథుని సయితము మోహింపఁజేయు చక్కనిరూపముతో శ్రీరాముఁడు వెళ్లె ను; అతనిం జూచి, యంతఃపురస్త్రీలు దిగ్గునలేచి, నిలువఁబడి, నిశ్చేష్టు

ళయిరి; వారిలో నొకరికిని శరీరముపై స్మృతిలేదు. వారు రామునకు దివ్యాభరణములను దిగఁదుడిచి, హారతినిచ్చిరి తదుపరి, వారానల్వురు కుమారుల పాదములను జలముతోఁ గడిగి, వారిని నాలుగుసింహాసనములపైఁ గూర్చుండబెట్టిరి. రాణి సునయన, రెప్పపాటు వేయకుండ, నల్వురుకుమారులఁ జూచుచుండెను; ఆమెచైతన్యము తప్పెను; ఆమె ముఖమునుండి మాట వెలువడలేదు. ఏపనిజేయుట కామెకుఁ గరచరణములు కదలలేదు. పరమానందములో నామె మునిఁగియుండెను; శ్రీరాముని జగన్మోహనరూపముఁ జూచినందున, నామె నేత్రములవెంబడి ఆనందబాష్పములు వరదలై కారెను. ఆమెయవస్థను శ్రీరాముఁడుచూచి విచారించెను; ఆమెతోఁ బ్రసంగించుట కతఁడు సిగ్గుపడి,యూరకుండెను.

దోహా 51-80

శ్రీరాముని చిత్తవృత్తిని యొకస్త్రీ కనిపెట్టి, యామెనితో నిట్లు పలికెను. "ఓరామా! ఇదియంతయు నీప్రభావమే కాని, మఱియొకటి కాదు." ఆమెమాటలను సునయన విని, తెలివిఁదెచ్చుకొని, ధైర్యము నవలంబించి, దూరముగనుండి రాముని ముఖమును ముద్దాడి, తనచేతులను త్రిప్పి, తన శిరముపై వ్రేళ్లను విఱుచుకొనెను. వారికి దృష్టి దోషము తగులకుండ, సునయన తృణమును త్రుంచి, పారవేసెను. అమూల్యమగు వారిరూపములను గ్రహించినందులకు రాణి సంతోషించి, చేతులను జోడించుకొని, వారితో నిట్లుపలికెను. "ఓబాలకులారా! లేలెండు; మీయిష్టప్రకారము పదార్థములను భుజింపుఁడు" అనెను. ఆమెమాటప్రకారము వారు సఖులతోఁగూడి, విందుభోజనమునకు లేచిరి. అప్పుడు సునయన స్వయముగ నల్వురుకుమారులచరణములను జలముతోఁ గడిగెను. రత్నఖచితమగు నాలుగుసింహాసనములపై, నామె వారినిఁ గూర్చుండఁబెట్టెను; బంగారుపళ్లెరములలో మధుర పదార్థములఁ దీసికొని, వారియెదుట బెట్టెను. వారివారిరుచుల కనుగుణ్యముగ, వారు వానిని భుజించిరి; ఆసమయమున, వారికి రాణి చామరమును వీచుచుండెను. సమయస్ఫూర్తిగ అత్తవారు హాస్యముఁ జేయుచుండిరి; వారిసంతోషముఁ జెప్పుటకు శక్యముకాదు. ఆమధుర పదార్థములపాకమును పెండ్లికుమారులు కొనియాడుచు, వానిని

భుజించిరి. వారు పానీయములఁ ద్రాగి, యుత్తరాపోశనముఁబట్టి, కరచరణములఁ బ్రక్షాళనముఁ జేసికొనిరి. తదుపరి, వారు దుస్తులను ధరించి, సఖులతోఁగూడి, కూర్చుండిరి. సుగంధద్రవ్యములను వారు శరీరముల కద్దుకొనిరి ఈప్రకారము నలువురుకుమారులు జనకుని గృహములోఁ గేళీవినోదముల జరగించిరి; వారి రూపురేఖావిలాసములఁ జూచి, కోటిమన్మథులు సయితము సిగ్గుపడుచుండిరి. ఆసమయమున, లక్ష్మీనిధిభార్య, సకలసుగుణసంపన్నురాలు, అపరంజిబొమ్మ 'సిద్ధి' యనుపేరు గలస్త్రీ యొకచెలికత్తెవలన రాముని వృత్తాంతమును విని, సంతోషించెను. ఆమె యదృష్టవంతురాలు; సౌభాగ్యవతి; నవయౌవనముచే మురించిన రసికురాలు; శృంగారాదిభావములలో నామె నిపుణురాలు. ఆనిమివంశపుమహారాణి, ఆచతురజాణ, ఆయపరంజిబొమ్మ, ఆ చక్కదనాలకుప్ప, రామునియందుఁ గలయనురాగముచే నుప్పొంగుచు, రామునిరూపమును ధ్యానించుచు, ఆచంచలాక్షి, చెలికత్తెలతోఁ గూడి, సంభ్రమముతో రామునిఁజూచుటకు వచ్చెను. ఆచంద్రముఖి, కమలముఁబట్టుకొని, మందగమనంబున వచ్చి, శ్రీరాముని హస్తముఁ బట్టుకొని, మందహాసముఁ జేసెను; ఆమె చెలికత్తెలఁ జూచి, కనుగీటి, రామునితో నిట్లు ప్రసంగించెను. "ఓరాజకుమారా! ఓరామా! మనుజులచిత్తముల నపహరించుటలో నీవు మంచిచతురుఁడవు. నామీఁద నీకు దయలేదు; కనుక, నన్నుమఱచి, యత్తవద్ద నీవు కూర్చుంటివి." "ఓబాలా! నీమాట నీకేవర్తించును; నన్ను వ్యర్థముగ దూషింపకుము. నేనువచ్చినసంగతి నీకుఁ దెలియును; అయినను నీవు దాఁగియుంటివి ఇప్పుడు నేను నీయంతఃపురముప్రక్కనుండి వచ్చియుంటిని. అప్పుడు నీవు మైమఱచియుంటివి. ఓబాలా! మీగృహాచారములు శ్లాఘనీయములు. లోపాలోపములు మీగృహములో నవరింపఁబడును." ఇట్లు రాముఁడు ప్రత్యుత్తరమునిచ్చెను. "ఓరామా! నీ గృహమర్యాదలు మాగృహములో వర్తింపవు." అని సిద్ధి పలికినపలుకులకు, సునయనయెదుట, ప్రత్యుత్తరముఁ జెప్పుటకు రాముఁడు సిగ్గుపడెను ఆసమయముఁ జూచి, సిద్ధి రామునిహస్తముఁ బట్టుకొని, తదితరరాజకుమారులఁ బిలుచుకొని, స్వాంతఃపురమునకు వెళ్లెను; ఆ

నల్వురు రాజకుమారులను నాలుగు సింహాసనములపైఁ గూర్చుండఁ బెట్టెను. ఆమె మాటిమాటికి శ్రీరాముని దివ్యమంగళవిగ్రహముఁ జూచి, ఆనందించి, అతనికి మంగళహారతి నిచ్చెను. మాలతీపుష్పముల దండ నతని మెడలో వేసి, ఆమె తనపయ్యెదకొంగుతో రాముని ముఖముఁ దుడిచెను; పరిమళద్రవ్యముల నతని వస్త్రములకు రాచెను; చల్లని పానీయముఁ దీసికొనివచ్చి, త్రాగుటకిచ్చెను. పూగీఫలములును, కర్పూరమును, నాగవల్లీదళములును, ముత్యాలచూర్ణముతోఁ గూడిన తాంబూలము నొక చెలియ తీసికొనివచ్చి, రామున కందిచ్చెను. మఱియొకతె 'పీకదాను'ను బట్టుకొని, నిలిచియుండెను; మఱియొకరిత చామరమును వీచుచుండెను. వివాహమున కాహ్వానము చేయఁబడిన నిమివంశపు రాజకుమారికలు రామునిఁ జూచుట కువ్విళ్లూరుచుండిరి; కాని, వారు సిగ్గుపడి, యూరకుండిరి. ఆ చిదానందపురుషులు, ఆనల్వురుకుమారులు సిద్ధియంతఃపురములో నుండిరని వారికి విశదమయ్యెను. రామునిఁ జూడవలెనను కుతూహలముచే రాజకుమారికలు వచ్చిరని సిద్ధి గ్రహించి, తగినవిధమున వారిని నాదరించి, సత్కరించెను. ఆసమయమున నామె గృహము కేళీవినోదములతోఁ గూడియుండెను. ఆణిముత్యములతోఁ జెక్కఁబడిన నెమలిపింఛము, తురాయి రాముని లలాటమునకుఁ గట్టఁబడియుండెను; దాని సొగసుఁ జూచి, మునుల చిత్తములే భ్రమించినపుడు, రాజకుమారికల మనస్సులు చంచలమయ్యెనని చెప్పుట యేల? ఆహా! శ్రీరాముని రూపము ముద్దులను మూటఁగట్టుచుండెను; అతనిం జూచి, స్త్రీలు మోహముచేఁ బరవశులై, చేష్టలఁ దప్పి, మాటలులేక, చెక్కనబొమ్మలువలె, నిలువఁబడి, రెప్పవేయక, చూచుచుండిరి. తమవంటి చక్కనివారు లేరని గర్వించిన స్త్రీలు సయితము గర్వమును విడిచిపెట్టిరి; రాముని యెదుట, వారి చక్కదనము భిక్షమునకు వచ్చినట్లుండెను. సిద్ధి మొదలగు రాజకుమారికలందఱు పరమానందభరితులయిరి. ఆసమయమున వా రన్యోన్యము హాస్యముఁ జేసికొనుట కారంభించిరి.

దోహ 80-100

"ఓ రామా! ఇంత చక్కని రూపము నీకెట్లు వచ్చెను? మన్మథుఁడు చక్కనివాఁడని వినియుంటిని? ఒకవేళ, నీ వతనికిఁ గాని పుట్టియుంటి

వా?" అని యొకకుమారిక పలికెను. "ఓరామా! నాకన్నులయెదుట నిలిచియుంటివి కనుక, నాకవిషయము నడుగుచున్నాను; దాఁచక నిజముఁ జెప్పుము. మనయాచార ప్రకారము క్షత్రియులు క్షత్రియులనే వివాహమాడవలెనుకదా! నీచెల్లెలు, శాంత, ఋష్యశృంగుని యెట్లు వివాహమాడెను? ఆమె నతఁడువరించెనా? లేక, అతనిపొత్తు నామె కోరెనా? మీరఘువంశము నిష్కళంకము. ఈసంగతి యథార్థముఁ జెప్పుము." అని సిద్ధి యడిగెను. "ఓబాలా! నామాటను వినుము. ఎవ రెవరికి బ్రహ్మ వ్రాసియుండెనో, వారివారికి వివాహమగును. అప్పుడే, వారివారికి సంయోగమగును. వారివివాహము, కర్మానుసారము జరగును. ఈసంగతిఁ జూడుము; రఘువంశస్థులము మేమెచ్చట? విదేహులు, వైరాగులగు మీరెచ్చట? మనయుభయులకు సంబంధము కలిగెనుకదా! బ్రహ్మవ్రాసినవ్రాఁత నెవరు చెప్పఁగలరు? నామాట యొకటికలదు; ఆమాటను వినిన, మీకు నవ్వు వచ్చును. దానిని వినిన నెంతో యాశ్చర్యముగ నుండును. ఓసిద్ధీ! నీభర్త లక్ష్మీనిధి; మీయిరువుర నామములు స్త్రీవాచకములుకదా? మీయిరువుర కెట్లు వివాహమయ్యెను." అని లక్ష్మణుఁడు హాస్యముఁ జేసెను. "హాహా! ఓబాలుఁడా! నీమాట కెదురు లేదని తలంచి, ప్రాంగుచుంటివి! మీయింటిచిత్రములు, మీయింటినడకలు, లోకమునకుఁ దెలియును. మీఅయోధ్యాపురనారీమణులు ఉదారులు; చతురులు; వారు పాయసముఁదిని, పిల్లలను గనుచుందురు; పురుషులప్రసక్తి వారికి లేదుకదా!" అని యొకకుమారిక యెత్తిపొడిచెను. ఆమె మాటలను రాముఁడు విని, ముసిముసినవ్వునవ్వి, "ఓబాలామణీ! నీ గుట్టును నీవు దాచియుంచుకొని, నీవేలపరులను యెత్తిపొడుచుచుంటివి? తల్లిదండ్రులు లేకున్న సంతానము కలుగదు. ఈసంగతి నిశ్చయము; దీనికి వేదమే ప్రమాణము మానారీమణులకుఁ దండ్రిప్రసక్తి లేదు; అయినను, మామాటకేమి! మీమాటఁ జెప్పుము; మీవారి మాటను దించిపెట్టి, యొకరి నెత్తిపొడుచుట యుచితమా? మీకు స్త్రీపురుషులప్రసక్తిలేదు; మీపిల్లలు భూమిలోనుండి పుట్టుచుందురు. ఈ చమత్కారము మాస్త్రీలకుఁ దెలియదు." అని పలికెను. ఆసమయ

మున సిద్ధిచెల్లెలు, సుకుమారి, పరమజాణ, లక్ష్మీనిధిమరదలు, చంద్రకళ యనుబాలిక, రామునియెదుట నిలిచి, "ఓ రామా! ఇంత చిన్నతనములో మీకు మునీశ్వరునిసాంగత్య మెట్లులభించెనో, నిజముఁ జెప్పుము. ఈచమత్కారము నీకెట్లువచ్చెను? మునిపత్నులవలన నేర్చుకొనియుంటివా? లేక, మునిపత్నియగు నీచెల్లెలువద్ద నేర్చుకొనియుంటివా? పదార్థములను దినినగాని, వానిరుచి తెలియదుకదా" అని చెప్పెను. "ఓబాలామణీ! నీవింతచిన్నదానవు. పురుషులసాంగత్యమును గురించి ప్రసంగించుచుంటివి కదా! ఈసంగతుల నీవెట్లు నేర్చుకొనియుంటివి; నిజముఁజెప్పుము. జ్ఞానాపేక్షులమై, మేము మునీశ్వరుని నాశ్రయించితిమి. మాసంగతి లోకవిదితము. ఓచిన్నదానా! కళాశాస్త్రమును నేర్చుకొనుటకు మేము మిమ్ముల నాశ్రయింపవలసి వచ్చెను." అని భరతుఁడు పలికెను. "ఓభరతుఁడా! నీవిట్లుపలుకకుము. మిమ్ములను సాధువులపద్దులో వేసియుంటిమి; సంసారులతీరు మీకేమి తెలియును?" అని సిద్ధి తర్కించెను. "ఓబాలామణీ! సత్యము; సత్యము. మేము సాధువులము; పరోపకారులము. మామనస్సులు కరఁగునట్లు మమ్ములను సేవింపుము. మీగృహమున కపూర్వమగు యోగీశ్వరులు వచ్చిరి; వారికి నీయధరామృతముఁ బెట్టి, వారిని సత్కరింపుము." అని భరతుఁడు చెప్పెను. "ఓబాలామణులారా! నామాటవినుఁడు. వీరి కోకగర్వము కలదు. వీరు మునీశ్వరుని యజ్ఞసంరక్షణార్థము వెళ్లినపుడు, వీరుచేసినపనిని నేను వినియుంటిని. తాటక యను స్త్రీ వీరిరూపముఁ జూచి, మోహించి, వీరివద్దకు వచ్చెను. ఆమె వీరిని లాలించి, కొన్ని మోహంపుజేష్టలఁ జేసెను; వీరు వానిని సహింపక, కోపించి, దానిని వధించిరి." అని యొకకుమారిక పలికెను.

దోహా 101-126

"ఓభామామణీ! వ్యర్థముగ దూషింపకుము. దానిచమత్కారమును గ్రహింపనిలోపములను నేను పూర్తిచేయుచున్నాను. నీయింటివద్ద చమత్కారమును నేర్చుకొనకముందుఁ గొందఱు వివాహమాడిరి; అందులకు నీవు విచారించుచుంటివి. ఇఁక ముందు నీవు మనుజులకుఁ జమత్కారమును నేర్పి, వారికి వివాహముఁ జేయుము. ఇప్పుడు మాచమత్కారముఁ జూడుము. ప్రస్తుతముఁ

నీమనోద్రేకము శాంతించునట్లు ప్రయత్నింపుము. నిన్ను సేవించుటకు మేము నల్వురన్నదమ్ములము వచ్చియుంటిమి." ఈప్రకారము శత్రుఘ్నుఁడు పలికినపలుకులను విని, మఱియొకరాజకుమారిక యిట్లు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. "ఓరాజకుమారా! ఈచమత్కారమును నీవెచ్చట నేర్చుకొనియుంటివో చెప్పుము. గుణవంతులగు చతురభాషిణులవద్దనా, లేక వేశ్యాంగనలవద్దనా, నీవీచమత్కారమును నేర్చుకొనియుంటివి? మీనల్వురలో, నీవద్ద క్రొత్తక్రొత్తచాతుర్యము కనఁబడుచున్నది." "ఓచతురభాషిణీ! నీమాట సత్యము. ఈభేదాభేదములు నీకు బాగుగ తెలియును. చతురులలో కెల్ల నీవు నూఱంతలు చతురజాణవలెఁ గనఁబడుచుంటివి! ఓప్రియరత్నమా! మనయుభయుల చాతుర్య మొకరీతిగ నుండును. నేను నీవానినిగఁ దెలిసికొనుము." "ఓరసికశిఖామణీ! ఓఆనందకందరఘునందనా! నామాటవినుము. నీదివ్యమంగళవిగ్రహము కామునినయితము మోహింపఁజేయును. నీరూపముఁ జూచినతరువాత నీనగరపుస్త్రీలకు నీయం దనురాగమెందులకుఁ బుట్టదు?" అని సిద్ధిపలికి యూరకుండెను ఆచిదానందమూర్తి సిద్ధిహస్తముఁ బట్టుకొని, యామెతో నిట్లు మృదువుగ సంభాషించెను. "ఓబాలా! భగవంతుఁడు లోకములోఁ గొన్నిమర్యాదల నేర్పఱచెను. రాజులును, బీదవాండ్రును, సతీమణులును, వానికి ననుగుణ్యముగ వ్యవహరించెదరు. ఉచితానుచితములనువిచారించి, లోకులు వారివారిభావముల ప్రకారము వానిని తెలిసికొనుచుందురు నీవంటిభావము పరులకుఁ గలదని నీవు తలంచెదవు. మనభావమున కనుగుణ్యముగ నేతదితరులు సంచరించెదరు." శ్రీరాముని మాటలను విని, మువ్వురన్నదమ్ములు పకపకనవ్వి, చప్పట్లఁ గొట్టిరి సిద్ధి మొదలగు రాజకుమారికలు పరమానందభరితులయిరి. "ఓభామినీ! నీతోడుసుమీ! అనురాగము మూర్తీభవించినట్లు నీరూపము కనఁబడును. నీవును, నీరాజకుమారికలును, నాప్రాణములకంటెఁ బ్రియులు. ఓసఖీ! అన్నివిధముల నీమనోభిలాష పూర్తియగును. లోకమునకు వెఱచుచున్నాను; కాని, నేను నీవాఁడను; నీవు నాదానవు. నామాట సత్యముసుమీ!" శ్రీరాముని వాక్కులవలన రాజకుమారికల హృదయకవాటములు వీడ్వడెను వారిహృదయములలోఁ బుట్టినయనురా

గమును వారు పట్టఁజాలకపోయిరి. వారందఱు ధైర్యము నవలంబించి, రాముని హస్తముఁ బట్టుకొని, యేకగ్రీవముగ నిట్లు పలికిరి. "ఓరామా! మాభాగ్యమే భాగ్యము; మావంటిధన్యులు లోకములో లేరు. మేము సంసారసాగరములో మునుఁగుచుంటిమి. నీహస్తములు మమ్ములను రక్షించెను. మాప్రాణములు నిలువఁబడినవి. ఓరామా! నీవు చేసినమేలునకు, మేమేమి ప్రత్యుపకారముఁ జేయఁగలము. కోట్లకొలఁది నక్షత్రము లుదయించినను, చంద్రునితో సమానమగునా! మాకర్మానుసారము బ్రహ్మ మమ్ముల నేయేయోనులయందుఁ బుట్టించినను, నీయందు మా కనురాగ ముండునట్లు ప్రసాదింపుము. విధికృతమువలన మాకు నానాదుఃఖములు- కష్టములు- వచ్చుఁగాక! క్షణక్షణము మాకొకజన్మము వచ్చుఁగాక! ఏజన్మమైనను, నీమీఁద భక్తియుండునట్లు ప్రసాదింపుము. అనన్యభక్తి మాకుఁ గలుగుఁగాక." ఈప్రకారము వారు కరుణారసముతోఁ బలికిన వాక్యముల నాసర్వాంతర్యామి, శ్రీరామమూర్తి విని, 'తథాస్తు' అని చెప్పి, వారిని సన్మానించెను; వారివద్ద సెలవుఁబుచ్చుకొని, నల్వురన్నదమ్ములు దిగ్గునలేచిరి. సంపూర్ణకళాప్రభావుం డగుశ్రీరాముఁడు, తమ్ములతోఁగూడి, చంద్రునివలె, నామెగృహమునుండి వెడలి, సునయనవద్దకు వచ్చి, ఆమెయనుజ్ఞఁగైకొని, విడిదిగృహమునకు వచ్చెను. ఈప్రకారము జనకునినగరములో నిత్యోత్సవములు క్రొత్తక్రొత్తవి జరగుచుండెను.

(అధికపాఠము సమాప్తము.)

ఇతి శ్రీగోస్వామితులసీకృత శ్రీరామచరిత్రమానసే,
సకలకలికలుషవిధ్వంసనే, బాలకాండాంతర్గత
పండితజ్వాలాప్రసాదకృత వ్యాఖ్యానుసారే
శ్రీశ్రీనివాసశర్మకృత ఆంధ్రభాషాయాం
దశమోవిశ్రామః.

బాలకాండ ఏకాదశ విశ్రామః.

చౌపాయ్

ప్రతిదినము జనకునిపట్టణములోఁ గ్రొత్తక్రొత్తవినోదములు జరగుచుండెను; దివారాత్రములు నిమిషమువలెఁ గడచెను. వేకువ జామున నాభూపతితిలకము (దశరథమహారాజు) మేల్కాంచెను; వంది మాగధులు వచ్చి భూపాళరాగముమీఁద మేలుకొలుపులఁ బాడి, యనేకవిధముల నతనిని స్తుతించిరి. దేశదేశములనుండి వచ్చినరాజకుమారులను, వననల్వురుకుమారుల నతఁడు చూచి, పరమానందభరితుఁడై, మాటలాడలేకపోయెను. స్నానసంధ్యావద్యనుష్ఠానాది ప్రాతఃకాలక్రియల నతఁడు నిశ్చింతగ నొనరించి, సంతోషముచే నుప్పొంగుచు, గురువువద్దకువచ్చి, వారికి దండప్రణామము లొనరించి, చేతులను జోడించుకొని నిలువఁబడి, అమృతోపమాన మగువాక్యులముతో నిట్లు మందముగఁ బ్రసంగించెను. "ఓమునిరాజా! మీకృపవలన నేడుకదా నాకోరిక సిద్ధించెను; ఓస్వామీ! బ్రాహ్మణులకు వర్తమానముఁబంపి, భూషణాలంకారములతోఁగూడిన గోవులను వారికిదానముఁజేయుఁడు" అని దశరథుఁడు ప్రార్థించెను. అనేకవిధముల రాజుం గొనియాడి, యతఁడు కోరినప్రకారము, బ్రాహ్మణులకు గురువు వర్తమానముఁ బంపెను.

దోహా 376

అప్పుడు వామదేవుఁడు, నారదుఁడు, వాల్మీకి, జాబాలి, విశ్వామిత్రుఁడు మొదలగుమహామునులును, ఋషులును, తపశ్శాలులును, మహాత్ములును వచ్చిరి.

చౌపాయ్

దశరథమహారాజు వారికి దండప్రణామంబు లొనరించి, వారినిఁ బ్రేమపూర్వకముగ నాదరించి, వారికి సుఖాసనముల నిచ్చెను; సర్వాలంకారములతోఁ గూడియుండిన నాలుగులక్షల కామధేనువువంటిగోవులను రప్పించి, దశరథుఁడు వారికి సమర్పించెను. "ఓమునులారా!

నేఁడు నాజన్మము సఫలమయ్యెను; మిమ్ములను దర్శించుటవలన, నాకో రికలు సిద్ధించెను" అని యనేకప్రకారముల వినయవిధేయత లొలుకు చుండఁ బలికి, రాజు వారిని నుతించెను. ఆమును లతనిని దీవించిరి; రాజు ప్రసన్నుఁడయ్యెను; తదనంతరము, యాచకులకు వర్తమానముఁ బంపెను. సువర్ణమును, మణులను, వస్త్రములను, ఏనుఁగులను, గుఱ్ఱ ములను, రథములను- నూర్యకులాచారప్రకారము భూపతి, యెవరు కోరినప్రకారము వారికి వాని నిచ్చెను; ఆయాచకులందఱు రాజుం గొనియాడుచు, "హేసూర్యకులనాథా! హేదశరథా! జయ, జయ, జయ! హేరాజన్! జయ, జయ, జయ!" అని వేనోళ్లఁ బ్రస్తుతించి, నిష్క్రమించిరి. ఈప్రకారము శ్రీరాముల వివాహమంగళోత్సవములు జరగెను; 'శ్రీశివజీమహాప్రభువు' సయితము వానిని వర్ణింపలేఁడు; వెయ్యిముఖములుండినను, శేషుఁడే సమర్థుఁడు కాఁడుకదా! నేనుమా త్రము చెప్పఁగలనా?

దోహా 377

మాటిమాటికి విశ్వామిత్రునిచరణములకు దశరథుఁడు నమస్క రించి, "ఓమునిరాజా! మీకృపాప్రభావమువలన, నిట్టి సుఖములు సంప్రాప్తమయ్యెను" అని పలికెను.

చౌపాయి

జనకచక్రవర్తియొక్కసుశీలమును, ప్రేమయుఁ, గర్తవ్యములను దశరథమహారాజు నాఁటిరాత్రి వేనోళ్లఁ గొనియాడి, యతనిసంపదలఁ బ్రస్తుతించెను; ప్రతిదిన ముదయమున, దశరథుఁడు లేచి, స్వరాజధా నికిఁ బోవుట కుద్యుక్తుఁడై, జనకచక్రవర్తిని వేఁడుకొనుచుండెను; కాని, జనకుఁ డతని విరోధించి, యుంచివేయుచుండెను. జనకుఁడు చేసిన యాదరణమువలన నతఁ డతనిమాట కెదురునడచుటకు సమర్థుఁ డు కాకపోయెను. రోజు కొకచిత్రముగ జనకమహారాజు వియ్యంకుని నాదరించెను; ఏదినమున కాదినముననే, క్రొత్తక్రొత్తవిందులఁ జేయు చుండెను; ప్రతిదిన మేదేనొక క్రొత్తవినోదము నగరములో జరగు చుండెను; దశరథమహారాజు స్వరాజధానికివెళ్లుటకు, జను లెవరును సమాధానపడలేదు. ఈప్రకార మనేకదినములు గతించెను; పెండ్లి వారు, మోహపాశములచే నొకరితోనొకరు కట్టఁబడిరి; విశ్వామిత్రుఁ

డును శతానందుఁడును గలసి, జనకునితో నిట్లు చెప్పిరి:—"ఓరాజా! దశరథమహారాజు స్వగృహమునకు వెళ్లుటకు సెలవుఁ బ్రసాదింపుము; నీకు వారియం దనురాగముకలదు; వారిని విడిచిపెట్టుటకు నీకిష్టము లేదు; అయినను, వారిని విడిచిపెట్టుము." "వారిచిత్తము" అని జనక చక్రవర్తి చెప్పి, మంత్రులకు వర్తమానముఁ బంపెను. వారు వచ్చి "హే రాజన్! జయ, జయ, జయ!" అని చెప్పి, రాజునకు నమస్కరించిరి.

దోహా 378

"అయోధ్యాపురినాథులు స్వగృహమునకు గమనించెదరు; అంతఃపురములో నీసంగతిఁ దెలుపుడు" అని రాజు మంత్రుల కాజ్ఞాపించెను. ఈసంగతిని వా రంతఃపురవాసినులకుఁ దెలిపిరి; సచివులును, మంత్రులును, బ్రాహ్మణులును మొదలగువా రాసంగతిని విని, జాలిఁ బడిరి.

చౌపాయ్

పురజను లాసమాచారమును విని, యిరుదెసల గృహములుగల వారితోఁగూడి, యాసమాచారము యథార్థమగునో, కాదో యని, ఆందోళనముతో, నొకరితో నొకరు గుసగుసలాడిరి; ఆవర్తమానము సత్యమని తెలిసికొని, వారు దీనులయిరి; సాయంసమయమున కమలములు ముకుళించుకొనిపోవువిధమున, వారిముఖములు వాడిపోయెను. పెండ్లి వారి విడిదిగృహములలో నెచ్చటఁ జూచినను కట్నములు కనఁబడెను; ఎచ్చటఁ జూచినను, ఫలములును, పిండివంటలును లడ్డుకములును, ఫేడాలును మొదలగునవి తిప్పలుతిప్పలుగఁ బడియుండెను; ఏవిడిదిలోఁ జూచినను, విందులే జరగుచుండెను; వానిం జెప్పుటకు శక్యముకాదు; ఇఁకను జనకచక్రవర్తి కూఁతురునకిచ్చిన సారెను వినవలెను; చీని చీనాంబరములును, పీతాంబరములును, శాలువలును, దోవతులును, రంగురంగుల జల్తారుబుటాచీరలును, అనేకములనిచ్చెను; వానిని శుభ్రముగఁ గాపాడుటకు సేవకులును; వేలకొలఁది వంటలవారును; వేల కొలఁది దాసదాసీజనంబులును; ఒకలక్షగుఱ్ఱములును; నిరువదియైదు వేలరథములును; నారథములు నఖశిఖపర్యంతము చక్కఁగఁ గట్టఁబడి యుండెను; పదివేలుమదించిన యేనుఁగులును, నాగజములఁజూచి, దిగ్గజములుసయితము లజ్జపడుచుండెను; బండ్లకొలఁది వెండిబంగారము

లును, నవరత్నములును, వస్త్రములును, మహిషములును, ధేనువు లును, తదితర వివిధపదార్థములును-జనకమహారాజు సారెంబెట్టెను.

దోహా 379

జనకమహారాజు కూఁతురికిఁ బెట్టినసారెచీరలఁ జెప్పుటకును లెక్కించుటకును శక్యముకాదు; ఈసంపదను దేవేంద్రుఁడు చూచిన మొదల, ధనదునిసంపదయు దానితో సమానముకాదని తలంచును.

చౌపాయ్

ఈప్రకారము జనకచక్రవర్తి సారెసామగ్రులను బండ్లపై నెక్కించి, అయోధ్యాపట్టణమునకుఁ బంపెను. నీరు తగ్గుచుండుటఁజూచి, మత్స్యములు విచారించువిధమున, నావర్తమానమును రాణులు విని, విచారించిరి. సీతను వారు తొడమీఁదఁ గూర్చుండఁబెట్టుకొని, ముద్దులాడి, దీవించి, యీవిధమున నామెకు బుద్ధులఁ జెప్పిరి; "ఓఅమ్మా! ఓతల్లీ! నీయమ్మకడుపు చల్లఁగను, నీయత్తకడుపు చల్లఁగను, శతవత్సరము లయిదువతనముఁ జేయుము. ఓచిట్టితల్లీ! ఇదియే మాదీవన. లక్ష్మీనారాయణులవలె, మీదాంపత్య మనుకూలముగ నుండుగాక! ఓకన్నతల్లీ! మీమామగారును, అత్తగారును, మీకులాచార్యులును జెప్పిన ప్రకారము సంచరింపుము; నీభర్తకుఁ గోపము రాకుండ, నతనియాజ్ఞలను మన్నింపుము" అని తల్లులు బోధించిరి. ఆమెచెలికత్తెలు స్నేహముప్పొంగ, నామెతో ననేకవిధములఁ బ్రసంగించి, స్త్రీధర్మములఁ జెప్పిరి. నల్వురుకుమారికల ననేకవిధముల బోధించి, రాణులు వారిం గౌఁగిలించుకొనిరి; మాటిమాటికి వారిని గాఢాలింగనముఁజేసికొని, "ఆహా! ఆడపిల్లలను బ్రహ్మ యెందులకుఁ బుట్టించెనోకదా! ఏదేనొక దినమున వారు పరార్థమే గాని మఱియొకటి కాదు కదా!" అని పలికి, నొచ్చుకొనిరి.

దోహా 380

ఆసమయమున, రామచంద్రుఁడు సోదరులతోఁగూడి, సెలవుఁ బుచ్చుకొనుటకు, జనకునినగరులోనికి వచ్చెను.

చౌపాయ్

ముద్దులు మూటఁగట్టుచుండిన యానల్వురు రాజకుమారుల జూచుటకు, నగరములోని స్త్రీపురుషు లాబాలవృద్ధులు పరుగెత్తి

వారివెంట వెళ్లిరి. వారిలో నొకఁడు తదితరులతో నిట్లు ప్రసంగించెను. "ఓజనులారా! ఈరోజున దశరథమహారాజు కుమారులతోను గోడండ్రతోఁ గలసి, స్వరాజధానికి నిష్క్రమింతురు; అందులకు జనకుఁడు తగినసన్నాహముఁ జేసెను; ఆనల్వురురాజపుత్రులను మీరు కన్నులారఁ జూడుఁడు; వారు మనచే నాదరింపఁదగినవారు; ఓస్నేహితుఁడా! ఎవరు చెప్పఁగలరు? మనపురాకృతభాగ్య మెట్టిదోకాని, బ్రహ్మ మనము కన్నులారఁజూచుట కిట్టియతిథులఁ బంపెను. మరణము సమీపించినవానికి నమృతము నిచ్చినట్లును, నాజన్మాంతము క్షుద్బాధచేఁ బీడింపఁబడినవానికిఁ గల్పవృక్షము లభించినట్లును, నరకములోఁ బడుచుండినవానికి వైకుంఠము ప్రాప్తించినట్లును, వారిదర్శనము మన కయ్యెను. రామునిదివ్యమంగళవిగ్రహముఁ గన్నులారఁ జూచి, దానిని హృదయములో ధరింపుము; సర్పము మణినిధరించినవిధమున, నతనిరూపము మనమనస్సులు ధరింపవలెను." అని యీప్రకార మొకపురజనుఁడు పలికెను. ఈప్రకారము నగరజనులకు నేత్రోత్సవముఁ గలుగఁ జేయుచు, వారు నల్వురును జనకచక్రవర్తినగరునకు విజయముఁజేసిరి.

దోహా 381

ఆలోకమోహనాకారులగు నల్వురన్నదమ్ములఁ జూచి, రాణివాసపుస్త్రీలు దిగ్గునలేచిరి; అంతట నత్తలు వచ్చి, వారినల్వురకును హారతులనిచ్చి, వారిమీఁద సేసలంజల్లిరి.

చౌపాయ్

ఆనల్వురన్నదమ్ములలోను శ్రీరామునిమోహనాకారముఁ జూచి, వారు సంతసించి, మాటిమాటికి యతనిపాదములమీఁదఁ బడుచుండిరి; వారు సిగ్గునువిడిచి, తమస్వాభావికానురాగమును స్నేహమును రామునియెడలఁ జూపించిరి; దానిని వర్ణింప శక్యముకాదు. వారానల్వురకును కుంకుమాదులతో నలుఁగులఁబెట్టి, స్నానముఁజేయించిరి; షడ్రసోపేతముగఁ బక్వాన్నమును బెట్టిరి; శ్రీరాముఁడు మంచిసమయముఁ జూచి, మృదుమధురవచనములతో నిట్లు మందముగ వారితోఁ బ్రసంగించెను; "శ్రీమాజనకులు, దశరథమహారాజుగా రయోధ్యానగరమునకు గమనించుట కుద్యుక్తులగుచుండిరి; మీసెలవుఁబుచ్చుకొనుటకు మముఁబంపిరి; ఓతల్లులారా! నన్నుఁ గటాక్షించి, ఎల్లప్పుడు నన్ను

మీబాలుఁడనని భావింపుఁడు; అనవరతము నన్ను మీరు దయతో స్మరింపుఁడు" అని రాముఁడు పలికెను. శ్రీరాముని వచనములను రాణివాసపుస్త్రీలందఱు విని, అత్తలు మొదలగువారు సయితము వ్యాకులపడిరి; అతిప్రేమావశులైనందున, రాణులకు నోటివెంబడి మాట వెడలలేదు; తదనంతరము రాణులు తమకుమారికలఁ గౌఁగిలించుకొని, వారివారి భర్తలకు నప్పగించిరి.

ఛాంద్ 31

అత్తగారు సీతం దీసికొనివచ్చి, రాముని చేతిలోఁ బెట్టి, "ఓ రామా! నానాయనా! నా బాబూ! నామీఁద నొట్టుసుమీ! ఇవి నాయప్పగింతలుసుమీ! నీకుఁ దెలియనిసంగతి లేదు; నీవు చతురుఁడవు; నాకుటుంబములోనివారేమి, నానగరములోని జనులేమి, మేమందఱము మా సీతను మాప్రాణములవలెఁ గాపాడి, చూచుచుంటిమి. ఆమె యోగ్యతను, బుద్ధిని, ప్రవర్తనను విచారించి, యామెను నీదాసిగ భావింపుము.

సోరఠా 40

"ఓ రామా! నీవు పరిపూర్ణకాముఁడవు; బుద్ధిమంతులకు శిరోమణివి; ఓ నాథా! ఓ కరుణాసముద్రుఁడా! నీ భక్తులగుణముల నవలీలలో గ్రహించెదవు; ఓ సంకటహరణా! రక్షింపుము" అని చేతుల జోడించి, ప్రార్థించి, యప్పగించెను.

చౌపాయ్

ఈప్రకారము రాణులందఱుఁ బలికి, రాముని పాదములను గట్టిగఁ బట్టుకొనిరి; సైకతరేణువులలో నీరు మాయమగువిధమున, వారిప్రేమలో వారిమాటలు మాయమయ్యెను. ప్రేమపూరితమగు వారివచనములను రాముఁడు విని, చేతులను జోడించి, నమస్కరించి, వారి ననేకవిధముల సత్కరించి, సన్మానించెను; మాటిమాటికి వారికిఁ బ్రణమిల్లి, నిష్క్రమించుటకు రాముఁడు సెలవుఁగోరెను. వారియాశీర్వాదములఁ బొంది, మఱల రాముఁడు వారిపాదములకు నమస్కరించి, సోదరులతోఁగూడి, నిష్క్రమించెను. రాముని దివ్యమంగళవిగ్రహమును వారు హృదయములో నిడుకొని, ప్రేమపూరితులై, చకితులఁబడిరి. అనంతరము, వారు ధైర్యము నవలంబించి, కుమారికలఁ

బిలిచి, స్నేహాముప్పొంగ, వారినిఁ దమగుండెల కద్దుకొనుచుండిరి; వారు కుమారికలతోఁ గొంతదూరము నడచివచ్చి, యాతలో మాతృ వాత్సల్యముప్పొంగ, మఱియొకపర్యాయము వారినిఁ దమగుండెల కద్దుకొనుచు, మఱియొకపర్యాయము కుమారికలే తల్లులకంఠములఁ బట్టుకొని, వెక్కివెక్కియేడ్చుచు, నొకరినొకరు విడిచిపెట్టలేక, కలిసివచ్చిరి. ఈప్రకారము వారిపరస్పరానురాగము వెల్లివిరిసెను. ఉన్నటులుండి చెలికత్తెలామెవద్దకు వచ్చి, యొకపర్యాయము మాటలాడి, వెడలుచుండిరి; లేదూడ తల్లి(గోవు)వద్దకుఁ బరుగెత్తుకొని వచ్చువిధమున, నామెవద్దకు వారు వచ్చుచుండిరి.

దోహా 383

జనకునినగరులోని దాసదాసీజనంబులును, చెలికత్తెలును, గాణులును, బంధువులును, ప్రేమకు వశ్యులయిరి; వారిం జూచినయెడల, జనకపట్టణమంతయుఁ గరుణకును విరహామునకును నివాసమయినట్లు కనఁబడెను

చౌపాయి

శుకశారికములను బంగారుపంజరములోఁ బెట్టి, సీత పెంచెను; అవి నేడు సీతం గానక "ఓసీతా! ఓసీతా! మాసీతమ్మయేదీ!" అని పలుకుచుండెను. ఆమాటలను వినినతర్వాత, నెవనికి గుండెలు దిట్టముగనుండును ? వానిపలుకులను వినినందున, సకలజనులగుండెలు జాఱిపోయెను ఈప్రకారము పక్షులును, మృగములే సీతావియోగమువలన, వ్యాకులపడినపుడు, మనుజులదశఁ జెప్పనేల? పిమ్మట జనకుఁడు, తమ్ముఁడు కుశకేతునితోఁ గూడి, వచ్చెను. కూఁతురియందుఁ గలయనురాగముచే నతనిమనస్సు పూరించియుండెను; అతనినేత్రములు నీటితో నిండెను. అతఁడు పరమవైరాగియని సుప్రసిద్ధముకదా! అట్టివాఁడునయితము జానకిం జూచి, ధైర్యమును దిగవిడిచెను. అతఁడు సీతను తనగుండెల కద్దుకొనినందున, నతని జ్ఞానవైరాగ్యములు దిక్కులఁబట్టెను; ఆసమయమున, నెవరికి ధైర్యము నిలువఁబడియుండును ? కూఁతురి నత్తవారింటికిఁ బంపునపుడు, జనకునివంటివాఁడే వియోగదుఃఖమును భరింపలేకపోయినపుడు, సాధారణగృహస్థుల దుఃఖ మెంతయుండవచ్చునోకదా? (జ్ఞానవైరాగ్యములు భక్తికి సాధనములు; రామ

భక్తిస్వరూపమే సీత; సిద్ధిబొందినతరువాత, సాధనములు జారిపో
వును; రామభక్తిస్వరూపమగు సీతను జనకుఁడు పొందినందున, నతని
జ్ఞానవైరాగ్యములు విడిపోయెను.) అంతట మంత్రులు రాజువద్దకు
వచ్చి, యతని నోదార్చిరి; ఆసమయము విచారించుట కనుకూలము
కాదని జనకుఁడు గ్రహించి, ధైర్యము నవలంబించెను. మఱలమఱల
జనకుఁడు సీతను హృదయమున కప్పళించుకొని, ఆమెచుబుకమును
దువ్వి, శిరము నాఘ్రాణించెను. అతనియాజ్ఞప్రకారము, బంగారు
పల్లకి సిద్ధముగనుండెను.

దోహా 384

అంతటఁ బ్రేమచే స్త్రీపురుషులగుండెలు ఝల్లుమనెను; రాజబంధువులు పల్లకిఁ జుట్టియుండిరి; జనకచక్రవర్తి; ప్రయాణమునకు సుముహూర్తమువచ్చె నని తెలిసికొని, సీతను బంగారుపల్లకిలోఁ గూర్చుండఁ బెట్టెను. అతఁడు సిద్ధగణేశునిఁ బ్రార్థించెను.

చౌపాయీ

అనేకప్రకారముల స్త్రీధర్మములను, కులాచారములను, నల్వురకుమారికలకు జనకుఁడు బోధించెను; ఆమె తనదాసదాసీజనంబుల నామెవెంట నతఁడు పంపెను. జానకి ప్రయాణసమయమున, నగరములోని స్త్రీపురుషులందఱు వ్యాకులమొందిరి; శుభశకునములు కనఁబడెను; మంత్రులును, ప్రధానులును, బ్రాహ్మణులును, తదితరజనులును, పెండ్లివారిని సాగనంపుటకు రాజుతోఁ గలసి నడిచిరి. పెండ్లివారి చతురంగబలములు నడచుటకు సిద్ధముగనుండెను; భేరీభాంకారములు, "బాజాబజంత్రీలు" మొదలగు మంగళధ్వనులు వినఁబడఁ జొచ్చెను; దశరథుఁడు బ్రాహ్మణులఁ బిలిచి, వారువారు కోరినప్రకారము వారివారికి దానముల నిచ్చెను; వారిచరణకమలముల కతఁడు నమస్కరించెను; మనస్ఫూర్తిగ వారతనిని దీవించిరి; దశరథునిమనస్సు సంతోషముచే నుప్పొంగెను. అతఁడు గణేశునిఁ బ్రార్థించి, ప్రయాణమునకు సిద్ధపడెను. అంతట, మంగళధ్వనులు వినఁబడెను; నలువైపుల శుభశకునములు కనఁబడెను.

దోహా 385

దేవతలు పుష్పములను వర్షించిరి; అప్సరసలు సంతోషముతోఁ

బాటలఁ బాడిరి; ప్రయాణభేరి మ్రోఁగుచుండెను; అయోధ్యానగరము నకు దశరథుఁడు అభిముఖుఁడై, ప్రయాణమును సాగించెను.

చౌపాయ్

వినయవిధేయతలతో దశరథుఁడు బ్రాహ్మణులకు నమస్కరించి, వారిని విరమింపుఁడని ప్రార్థించెను. అతఁడు యాచకులఁ బిలిచి, వారికి ధనమును, వెండి బంగారములను, రథగజతురంగములను, సమృద్ధిగనిచ్చి, వారిని సంతోషపెట్టెను. వారు దశరథునియెదుట నొకవరుసగా నిలువఁబడియుండిరి. వారతనిని బిరుదనామావళీలతో ననేకవిధములఁ గొనియాడి, రాముని రూపమును హృదయములలో నిడుకొని, స్వగృహములకు వెడలిరి; మాటిమాటికి దశరథుఁ డెంత చెప్పినను వినక, జనకుఁడు ప్రేమానుబంధములచేఁ గట్టువడి, వెనుకకుఁ దిరుగక, పెండ్లివారితోఁ గలసి వెళ్లుచుండెను. "ఓరాజా! మీరు విశేషదూరము వచ్చితిరి; ఇంతటితో మీరు విరమించుట యుక్తము." అని పలువిధములఁ గోసలాధిపతి మాటిమాటికి జనకునితో నొక్కిచెప్పెను. అంతట జనకచక్రవర్తి వాహనమునుండి దిగి, చేతుల జోడించుకొని, నిలువఁబడియుండెను; అతనినేత్రములనుండి ప్రేమానందబాష్పములు కడవల కొలఁది జాలువుచుండెను. "ఓమహారాజాధిరాజా! నావంటి యధమాధముని మీరు స్వయముగ నాదరించి గారవించినందులకు, నేను కృతజ్ఞుఁడనై యుండెద; ఏమాటఁ జెప్పుటకు నాకు శక్తిలేదు" అని జనకచక్రవర్తి వినయముతోఁ బలికెను.

దోహా 386

దశరథమహారాజు జనకచక్రవర్తి ననేకవిధముల సన్మానించి, బహూకరించెను; వారు పరస్పరానురాగముఁ గలవారై, రాజమర్యాదల కనుగుణ్యముగ, నొకరితోనొకరు కలిసి, కొంతవడకు ముచ్చటించిరి. వారిసమాగమమును, వారిమర్యాదలను, వర్ణించిచెప్పుటకు సామర్థ్యము లేదు.

చౌపాయ్

జనకచక్రవర్తి బ్రాహ్మణులకును మునీశ్వరులకును శిరస్సువంచుకొని నమస్కరించెను; వారతనిని దీవించిరి. పిమ్మట నతఁడు నల్వురు జామాతలవద్దకు వెళ్లెను; ఆనల్వురును సకలగుణధాములు; రూపశీల

లావణ్యములకు నిధులు; కమలములవంటి రాముని హస్తములను జనకుఁడు పట్టుకొని, మనస్సులోనుండి ప్రేమ యుబుకుచుండ, "ఓరామా! ఎట్లు నేను నీతోఁ బ్రశంసింపఁగలను? మునులయొక్కయు శివునియొక్కయు మానససరోవరములోపలను విహరించుహంసవు; యోగులు సదా నిన్నే ధ్యానించెదరు; కామ, క్రోధ, లోభ, మోహ, మద, మాత్సర్యములు నీకు లేవు; సర్వవ్యాపకుఁడవు; ఈశ్వరుఁడవు; నిరాకారుఁడవు; నాశరహితుఁడవు; ఆనందస్వరూపుఁడవు; నిర్గుణుఁడవు; సకలగుణధాముఁడవు; మనోవాచామగోచరుఁడవు; అనుమానముచే నూహింపఁదగినవాఁడవు కాని, తర్కముచే నీ విట్టివాఁడవని చెప్పుటకు వీలుపడదు. ఏన్యాయముచేఁ జూచినను, నీవు అనుమానాస్పదుఁడవు; నీమహిమను వేదములు 'న-ఇతి, న-ఇతి' అని ఘోషించుచున్నవి; నీవు త్రికాలాతీతుఁడవు; నీకుఁ గాలవికల్పములు లేవు.

దోహః 387

"సమస్తసుఖములకును మూలకందము నీవే; నీవు నాదృక్కులకు గోచరుఁడ వగుటవలన, నాపూర్వపుణ్యము ఫలించెను; ఓఈశ్వరా! ఏసుఖము లోకములోనిజీవుల కనుకూలముగనుండునో, నా కట్టిసుఖమును దయచేయుము. (లేకున్న జీవులు నీసాయుజ్యసుఖముఁ బొందుటకు, శివుఁ డనాతరము వారికి ననుకూలుఁడుగనుండును.)

చౌపాయ్

"అన్నివిధముల, ఓస్వామీ! నీవు నన్నాదరించి, గారవించితివి; నీభక్తుఁడనని తెలిసికొని, నన్ను నీవాఁడిం జేసికొంటివి; పదివేలశేషువులును సరస్వతులును గూడుకొని, కోట్లకొలఁది కల్పాంతములవఱకు లెక్కించినను, నీమహిమను గాని నాభాగ్యమునుగాని లెక్కించి చెప్పుటకు సమర్థులు కారు. నేనొకటిమాత్రము చెప్పఁగలను; అది నానమ్మకము; అదియే నాబలము; ఏపాటినిర్మలభక్తిం జూపినను, నీవు ప్రసన్నుఁడవు కాఁగలవు; మాటిమాటికిని చేతుల జోడించుకొని ప్రార్థించెద. ఓనాథా! ఎన్నటికిని, నీచరణారవిందములను విడువకుండునట్లు ప్రసాదింపుము" అని జనకచక్రవర్తి ప్రార్థించి, విన్నవించుకొనెను. ప్రేమచేఁ బుష్టిఁగలిగియుండిన జనకునివచనములను, సంపూర్ణకాముఁ

డగు రాముఁడు విని సంతోషించి, వినయముతో మామగారిని సన్మానించి, తండ్రితోను, విశ్వామిత్రునితోను, వసిష్ఠునితో జనకచక్రవర్తిసమానుఁడని భావించెను. (1. జానకీరాములకొకటియేశరీరము కనుక, జనకచక్రవర్తి దశరథునితో సమానుఁడు; 2. విశ్వామిత్రుని మూలమున రామునకు విజయముకలిగెను; పిమ్మట నతనిమూలమున, విజయరూపిణియగు జానకి లభించెను; కనుక, జనకుఁడు విశ్వామిత్రునితో సమానుఁడు, 3. ప్రథమమున వసిష్ఠుఁడు రామునకు విద్యాభ్యాసముఁజేసెను; పిమ్మట బ్రహ్మ విద్యాస్వరూపిణియగు జానకిని జనకుఁడిచ్చెను; కనుక, నతఁడు వసిష్ఠునితోసమానుఁడు) అనంతరము, జనకుఁడు భరతునకు విన్నపములఁజెప్పి, యతనిని గాఢాలింగనముఁజేసికొని, దీవించెను.

దోహా 388

అనంతరము, రాజు లక్ష్మణునితోను శత్రుఘ్నునితోఁ గలిసి, వారికి విన్నపములఁజెప్పి, వారిని దీవించెను. ఒకరియం దొకరికిఁ గల ప్రేమానుబంధముచే, నొకరొకరు నమస్కారములఁ జేసికొనిరి.

చౌపాయ్

తుద కొకరితోనొకరు విన్నపములఁ జెప్పుకొనిరి; ఒకరినొకరు స్తోత్రముఁజేసికొనిరి; అన్నదమ్ములతోఁ గూడి రాముఁడు ప్రయాణమును సాగించెను; జనకుఁడు విశ్వామిత్రునివద్దకు వచ్చి, యతనిచరణములకు నమస్కరించి, యతనిపాదధూళిని తనశిరముపైని, నేత్రములపైని ధరించెను. "ఓమునిరాజా! మీదర్శనమువలన, సమస్తము నాకు సుగమమని నావిశ్వాసము; ఓస్వామీ! ఇంద్రాది లోకపతులునయితము కోరఁదగినసుఖములును మనోరథములును, మీదర్శనమువలన, నాకనాయాసముగ సంప్రాప్తమయ్యెను." అని యీప్రకార మనేకవిధముల విశ్వామిత్రుని స్తుతించి, జనకుఁడు మునీశ్వరుని చరణములకు వినయముతో నమస్కరించెను; ఆతనిని మునీశ్వరుఁడు దీవించెను; అనంతరము, రాజు వెనుకకుమఱలెను. మంగళధ్వనులు మ్రోఁగుచుండెను; పెండ్లివారిసంబరము ప్రయాణమై నడచెను; ఆబాలవృద్ధులందఱుఁ బ్రసన్నులయిరి. పురజనులు, స్త్రీపురుషులు రెప్పపాటువేయక, రామునిఁ గన్నులారఁజూచిచూచి, పరమానందభరితులయిరి.

దోహా 389

మార్గములో నచ్చటచ్చట పెండ్లివారు విడిదిఁ జేయుచు, నచ్చటి జనులకు సంతోషమునిచ్చిరి; తుదకు, వారు శుభదినమున, నయోధ్యా నగరసమీపమునకు వచ్చిరి.

చౌపాయ్

"డంకా, నౌపత్, సహనాయి, నగారా," డమడమలు, బాజాలు, దుందుభులు, శంఖములు, మృదంగములు, తాళములు-ఈ మొదలగు వాని వివిధధ్వను లంతరిక్షము ముట్టెను. చతురంగబలముల కోలాహలముఁ జెప్పుటకు శక్యముకాదు; అవధ (అయోధ్యా) పురవాసులు పెండ్లివారు గృహప్రవేశమునకు వచ్చుచుండిరని విని, సంతోషించిరి; వారిశరీరములు పులకరించెను; వారు స్వగృహముల నలంకరించి, సింగారించిరి; అంగడివీథులును, గల్లీలును, చతుష్పథప్రదేశములును, నగర బహిర్ద్వారములును, సింహద్వారములును - సర్వము నలంకరించిరి. రాజమార్గములను పన్నీరుతోఁ దడిపిరి; పరిమళద్రవ్యములంతటఁ జల్లిరి; రాజమార్గములలో నానావికారములుగఁ బెండ్లిముగ్గులఁ బెట్టిరి; అంగడివీథులసొగసుఁ జెప్పుటకు శక్యముకాదు. ఎచ్చటఁజూచినను, ధ్వజములు, పతాకములు, మంగళతోరణములు, పందిళ్లు-ఈమొదలగునవి కట్టఁబడెను. పోఁకచెట్లు, తియ్యమామిడిచెట్లు, అరఁటిచెట్లు, వకుళ, కదంబ, తమాలవృక్షములు-ఈమొదలగువానిం దీసికొనివచ్చి, మార్గములలోఁ బాతిరి; ఈచెట్లన్నియు ఫలములతోఁ గూడి నేలకు వంగియుండెను; వానికి ముత్యాలపాదులఁ గట్టిరి; ఆవృక్షములను భూమిలోఁ బాతినంతలో, నవి వేఱుఁదన్ని పెరిఁగెను.

దోహా 390

శుభసూచకముగ, పూర్ణకుంభములను గృహముల యెదుట నుంచిరి; బ్రహ్మాదిదేవతలు రామునినగరముఁ జూచి, దానినిఁ గొనియాడిరి.

చౌపాయ్

రాజమందిరము దేదీప్యమానముగఁ బ్రకాశించుచుండెను; దానిరచనఁ జూచి, కామదేవుఁడుసయితము మోహించెను; సకల

శుభశకునములను, సంపదలును, సర్వసుఖములును, వృద్ధిసిద్ధులును, మూర్తీభవించి, దశరథుని నాహ్వానము జేయుటకు వచ్చినట్లు, రాజనగరు కనుపించెను. శ్రీసీతారాములం జూడవలయునని యెవరు కోరరు? స్త్రీలు గుంపులుగుంపులుగఁ గూడి, బయలువెడలిరి; వారి శరీరకాంతులఁ జూచి, రతీదేవి సైతము లజ్జించెను; సుందరమగు కలశములను మంగళహారతులఁ బట్టుకొని, వారు వెడలిరి; సరస్వతియే వారిరూపములను ధరించి వచ్చి, పాడుచుండినట్లు కనఁబడెను. రాజమందిరములోఁ గోలాహలముపుట్టెను; గృహప్రవేశమువలనఁ గలిగిన సుఖమును వర్ణింపఁజాలను; కౌసల్యాది రామునితల్లులు పరమానందముచేఁ బరవశులయిరి.

దోహా 391

రాజు బ్రాహ్మణుల కనేకదానముల నిచ్చెను; గణపతిని, పార్వతిని రాజు పూజించెను. చతుర్విధపురుషార్థములు లభించినతరువాత దరిద్రుఁడు సంతసించువిధమున, రాజును రాణులును నల్వురుకుమారులఁ జూచి పరమానందభరితులయిరి.

చౌపాయ్

ముప్వురుతల్లు లధికప్రేమచే విహ్వలమానసులై, పాదములఁ గదల్పలేకపోయిరి; వారిశరీరములు పరవశములయ్యెను. రామునిఁ జూచుట కువ్విళ్లూరుచు, వారు మంగళహారతులను సిద్ధపఱచిరి. అనేక మంగళధ్వనులు మ్రోఁగెను; పసుపు, కుంకుమము, పంచామృతములు, దూర్వాదళములు, పత్రములు, పుష్పములు, ఫలములు, నవధాన్యములు, తమలపాకులు, చెక్కలు, చందనము, కర్పూరము, అక్షతలు, కస్తూరి, అగరు, అగరువత్తులు, తులసీదళములు, బంగారుకలశములు-ఈమొదలగు శుభప్రదమగువస్తువులను సుమిత్ర సిద్ధపఱచెను. మన్మథుఁడాబంగారుకలశములలోనుండి తొంగితొంగి చూచుచుండెను. మంగళద్రవ్యములును సుగంధద్రవ్యములును, ముప్వురుతల్లులును సిద్ధపఱచిరి; వారాసమయమునకు సంగ్రహింపనివస్తువులులేవు; అనేకవిధముల మంగళహారతుల నిచ్చి, సువాసినులు పాటలఁబాడిరి. మంగళమును సూచించెడి పదార్థము లన్నియు నచ్చట నిలిచియుండెను,

దోహా 392

బంగారుపళ్లెములలో సుమంగళద్రవ్యముల నుంచుకొని, ముత్తైదువతల్లులు వానినిఁ దమకమలములవంటి హస్తములతోఁ బట్టుకొని, పెండ్లికొడుకులకు హారతుల నిచ్చుటకు వెడలిరి; ఆతల్లులశరీరములు పులకరించెను; వారానందసముద్రములో నోలలాడుచుండిరి వారు పరవశులై యుండిరి.

చౌపాయ్

ధూపములధూమముతో నంతరిక్షము నల్లఁబడెను; శ్రావణమాసములో నంతరిక్షమున మేఘములు నిలిచియుండినట్లుతోఁచెను. దేవతలు కల్పవృక్షములపుష్పములను వర్షించిరి; అంతరిక్షమున నెగురుచుండిన కొంగలబారువలె నాపుష్పవర్షము పరులకుఁ గనఁబడెను. నవరత్నతోరణములే, దేవేంద్రునిధనస్సువలెఁ దోఁచెను; మేడలమీఁదనుండి తొంగి తొంగిచూచుచుండిన స్త్రీలు మెఱుపుతీఁగెలవలె నుండిరి; 'నగారా, ఢంకా, నౌపత్'- ఈమొదలగువానిశబ్దములే మేఘగర్జనములు; కప్పలును నెమిళ్లునువలె, యాచకులు బొబ్బలిడుచుండిరి; చాతకములు సదా జలధారకొఱకు మేఘములను యాచించువిధమున, యాచకులు సదా మేఘశ్యాముని యాచించెదరు; కప్పలు వర్షముకురియునంతవఱకు బెకబెకలాడి, వర్షించినతరువాత, నిశ్శబ్దముగనుండును; అటులనే, యాచకులు ధనము దొరకనంతవఱకు గుజగుజలాడి, ధనము దొరికినతరువాత, వారినోరు మూతఁబడును; మేఘములఁజూచి; నెమిళ్లు నృత్యముఁ జేయును; అటులనే, యాచకులు దాతం జూచి గంతులువేయుచుండెదరు. అంతలో శుభముహూర్తమువచ్చెను; గురునాజ్ఞ ననుసరించి శ్రీరాముడు నగరులోఁ బ్రవేశించెను. గణపతిని, పార్వతీ పరమేశ్వరులను ధ్యానించి, పూజించి, రాజు, పరివారముతోఁగూడి, నగరులోఁ బ్రవేశించెను.

దోహా 393

శుభశకునము లగపడెను; దేవతలు పుష్పములను వర్షించిరి; వారు దుందుభులను మ్రోఁగించిరి; అప్సరసలు నాట్యముఁజేసి, పాటలఁ బాడిరి.

చౌపాయ్

సూత, మాగధ, వందిజనంబులును, నాటకులును వచ్చి, త్రిలోక ప్రసిద్ధమగు శ్రీరామునికీర్తిని గానముఁజేసిరి; జయజయధ్వనులును, వేదపారాయణములును దశదిశల నిండెను; ఎచ్చటఁజూచినను మంగళధ్వనులు వినఁబడెను; అంతరిక్షమున దేవదుందుభులు మ్రోఁగుచుండెను. భూలోకములోని జనులును, దేవలోకములోని దేవతలును పరమానంద భరితులయిరి ; పెండ్లివారి గృహప్రవేశమహోత్సవమును వర్ణించిచెప్పుటకు శక్యముకాదు; ఆసంతోషమును మనస్సు పట్టలేకయుండెను. పురజనులు "జోహారు"వనుచు వచ్చి, మహారాజు యెదుట నిలిచిరి; వారు శ్రీరాముని దర్శించి, ప్రసన్నులయిరి; వస్త్రములును, రత్నములును మొదలగు కట్నములం దీసికొని వచ్చి, వానిని రాజునెదుట నుంచిరి ; వారిశరీరములు పులకరించెను ; వారినేత్రములవెంబడి నానందబాష్పములు కడవలకోఁదిఁ జారుచుండెను. నగరములోని సువాసినులు నల్వురు పెండ్లికుమారులకు మంగళహారతుల నిచ్చిరి; వారు వారినల్వురఁ జూచి, పరమానందభరితులయిరి; అంతలో బంగారుపల్లకీలు వచ్చెను; వానిపైఁ గప్పఁబడియుండిన 'పరదాల'ను మీఁదికియెత్తి, వానితలుపుల నెడముఁజేసిరి; ఆస్త్రీలు ముద్దులుమూటఁగట్టుచుండిన నల్వురుకోడండ్రఁ జూచి, నిశ్చేష్టులయిరి.

దోహా 394

ఈప్రకారము నల్వురువధూవరులు రాజద్వారమువద్దకు వచ్చిరి; జనులకు సంతోషముకలిగెను; రాణులును దల్లులును బ్రసన్నులై, వధూవరులకు మంగళహారతుల నిచ్చిరి; వా రానందపరవశులయిరి.

చౌపాయ్

మాటిమాటికి వధూవరులకు వారు మంగళహారతుల నిచ్చిరి; వారియానందమున కంతము నెవరుచూడఁగలరు? అనేకవస్త్రములను, రత్నములను, మణులను దృష్టిదోషముపోవుటకు వధూవరులకు వారు దిగఁదుడిచి, వానిని విసర్జించిరి. ఆకుమారులనల్వురను దల్లులు కన్నులారఁ జూచి చూచి, బ్రహ్మానందముఁ బొందిరి; దేదీప్యమానముగ వెలుంగుచుండిన శ్రీసీతారాములఁ జూచి, వారు వారిజన్మము సఫల

మయ్యోనని తలంచిరి; చెలికత్తెలు సీతంజూచి, యానందభరితులై, వారి వారిభాగ్యమును గొనియాడుకొనుచుండిరి. ఉండియుండి, దేవతలు పుష్పములను వర్షించిరి; గంధర్వులు పాటలఁబాడిరి; అప్సరసలు నృత్యముఁజేసిరి; ముప్పదికోట్లదేవతలు శ్రీసీతారాములకు జోహారువనుచు నమస్కరించిరి. ఆనల్వురువధూవరులఁ జూచి, సరస్వతి వారికిఁ దగిన యుపమానముఁ జెప్పలేకపోయెను; ఏయుపమానమును 'దేహి' యనునట్లు కనఁబడెను; నిరుపమానమగు వారిరూపరేఖావిలాసములయందనురాగముచే, నామె వారిం గన్నులారఁ జూచిచూచి, నిశ్చేష్టురాల య్యెను.

దోహా 395

కులాచారము ననుసరించి, వేదోక్తప్రకారము వధూవరుల పాదములఁ గడిగి, తల్లులు వారిని నగరులోఁ బ్రవేశపెట్టిరి; వారికి హారతుల నిచ్చిరి.

చౌపాయ్

కామదేవుఁడు స్వయముగా రచించినట్లు కనఁబడుచుండిన, దేదీప్యమానమగు నాలుగురత్నఖచితమగు సువర్ణసింహాసనములను తీసికొని వచ్చిరి. ఆనల్వురు వధూవరులు వానిపైఁ గూర్చుండిరి; సువర్ణకలశములలోని జలముతో వారిపాదములను గడిగిరి; ఆవధూవరులను షోడశోపచారములతోఁ బూజించిరి; మాటిమాటికి వారికి మంగళహారతుల నిచ్చిరి; చామరములతో వీచిరి; దృష్టిదోషముపోవుట కనేకవస్తువులను వారికి దిగఁదుడిచి వారు పాఱవైచిరి; ఆతల్లులుముప్వురును పరమానందభరితులయిరి. పరమతత్త్వముఁ బొంది యానందించు యోగీశ్వరునివలెను; ఆజన్మాంతము సంకటములతోఁ బీడింపఁబడినవానికి నమృతము లభించినప్పటివలెను; చింతామణిని సంగ్రహించిన జన్మదరిద్రునివలెను; నేత్రములు వచ్చినపుట్టంధునివలెను; మాటలువచ్చిన మూగవానివలెను; యుద్ధములో జయముఁబొందివచ్చిన శూరునివలె, నాతల్లులు సంతోషించిరి.

దోహా 396, 397

వీరికంటెఁ గోటిమడుంగుల సుఖము నాసమయమునఁ దల్లులు పొందిరి; రామ లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నులు వివాహమాడి, మాఘ

బహుళవిదియనాఁడు స్వగృహములోఁ బ్రవేశించిరి. లోకాచారప్రకారము ముప్వురుతల్లులును వధూవరులఁ జూచి ప్రవర్తించిరి; వారియుపచారములఁ జూచి, వధూవరులు కొంచెము శంకించిరి; వారియానందమును రాముఁడు కనిపెట్టి, చిఱునవ్వులు నవ్వుచుండెను.

చౌపాయ్

కులాచారప్రకారము వారు కులదేవతలఁ బూజించి, పితృదేవతల నారాధించిరి; వారిమనోరథములు సిద్ధించెను. "ఓదేవతలారా! మానల్వురువధూవరులకు సదా మంగళములఁ గలుగఁజేయుఁడు" అని వారు ప్రార్థించిరి; అంతర్ధానులై, దేవతలు తల్లులప్రార్థనలను విని "తథాస్తు" అని దీవించిరి. ముప్వురుతల్లులును సుఖముగనుండిరి; వారు కుమారులను గుండెలకద్దుకొనిరి. పెండ్లికివచ్చినవారికి రాజు వర్తమాన మంపెను; వారు వచ్చినతరువాత, వారికి యథాన్యాయముగ, వస్త్రములను, భూషణములను, వాహనములను, యానములను- ఈమొదలగు కట్నముల నిచ్చెను. వారు మహారాజువద్ద సెలవుఁగైకొని, రాముని ధ్యానించుచు, వారివారిగృహములకు సంతోషించుచు వెళ్లిరి. తదనంతరము, పట్టణములోనిజనులు, స్త్రీపురుషులు, పెండ్లిశృంగారములను సింగారించుకొని, వారివారిగృహములలో నుత్సవములఁ జేసికొనిరి. యాచకులకుఁ దృప్తిగ రాజు సంతోషముతో ధనధాన్యముల నిచ్చెను. యథాన్యాయముగ సేవకులకును, 'బాజాభజంత్రీమేళముల' వారికినిఁ దృప్తిగ రాజు కట్నముల నిచ్చెను; వారిప్రకారము రాజసన్మానములఁ బొంది, సంతసించిరి.

దోహా 398

అనేకప్రకారముల వారు రాజుం గొనియాడి, యతనిగుణములను బ్రసంగించిరి; వా రతనిని దీవించి, స్వగృహములకు వెళ్లిరి. గురువును బ్రాహ్మణులును వెంబడించియుండ, సంతఃపురములోనికి రాజు వెళ్లెను.

చౌపాయ్

వసిష్ఠునియాజ్ఞాప్రకారము, లోకాచారప్రకారమును వేదోక్తప్రకారమును జేయవలసిన శుభకర్మలను రాజు సంతోషముతో నాచ

ఎంతతక్కువయోగ్యతఁ గలవారైనను రాజువలన సన్మానింపఁబడిరి. అనంతరము, రాజసన్మానులును, రాజసమ్ముఖస్థులును, రాజువలన విశేషముగఁ గట్నముల నందుకొనిరి. శ్రీరాముని వివాహమంగళోత్సవమును దేవతలు చూచి, ముదమునొంది, పుష్పములను వర్షించిరి; ఆయుత్సవమును వా రనేకవిధములఁ గొనియాడిరి.

దోహా 400

వారు దేవదుందుభులను మ్రోఁగించిరి; శ్రీరామచంద్రుని ప్రభావమును నుచ్చరించుచు, వారు వారివారిలోకములకు నిష్క్రమించిరి; వారియానందము పొంగిపడుచుండెను.

చౌపాయ్

అన్నివిధముల రాజు జనులను సన్మానించెను; రాజుమొదలు రెడ్డినజునుఁ గలవారందఱు లోపములేకుండ సత్కరింపఁబడిరి; రాజుమనస్సునకు సంతోషముకలిగెను రాజు రాణివాసములోనికి వెళ్లి, నల్వురుకొడుకులను కోడండ్రఁ జూచి, వారినిఁ దనతొడమీఁదఁ గూర్చుండఁ బెట్టుకొని, వారిని గుండెలకప్పళించుకొనెను. ఆసమయమున నతఁడు పొందినయానందముఁ జెప్పుట కెవరుసమర్థులు ? అతఁడు కోడండ్రను తొడమీఁదఁ గూర్చుండఁబెట్టుకొని, ముద్దులాడెను. ఈవిధమున నానాలుఁగుజతలను రాజు ముద్దులాడుటఁ జూచి, రాణివాసపుస్త్రీలు గుంపులుగుంపులుగ వచ్చి సంతోషించిరి; వారందఱుఁ బ్రసన్నులయిరి; పూసఁగ్రుచ్చినట్లు వివాహకథనంతయు రాజు చెప్పుచుండెను; ఆకథను వారు వినివిని, ప్రసన్నులయిరి. జనకచక్రవర్తియొక్క గుణములను, యోగ్యతను, విధేయతను, నాదరణమును, సంపదలను, మర్యాదలను - ఈమొదలగువానిని రాజు స్మరించి, జనకుని స్తుతించెను; ఈవృత్తాంతమంతయు రాణులు విని సంతోషించిరి.

దోహా 401

అంతట, రాజు కుమారులతోఁగూడి మజ్జనమాడెను; రాజబంధువులఁ బిలిచి, షడ్రసోపేతముగ, రాజు వారికి విందుభోజనముఁ బెట్టెను. అంతలో నయిదుఘడియలరాత్రి గతించెను,

టద్దములు; కుంకుమాగరు కస్తూరి ధూపములు; రత్నదీపములు; బంగారుజల్తారుబుటాలతో నల్లికచేయఁబడిన 'ఛాందిని'యు; దానినుండి వ్రేలుచుండిన నాగమణులును, మణిదీపములును;—ఇంతచక్కని శయనగృహమును వర్ణించుట కష్టము; దానిం జూచియుండనివారు, దానిచక్కఁదనము నూహింపలేరు; ఈశయనగృహములో హంసతూలికాతల్పముపై, రాముని వారు పరుండఁబెట్టిరి; "ఓయీతమ్ములారా! మీరు మీమీశయనగృహములకుఁ బోయి శయనింపుఁడు" అని రాముఁడు తమ్ముల కాజ్ఞాపించెను. కోమలమగు మేఘశ్యాముని శరీరమును తల్లులు చూచి, యతనిని ముద్దులాడి, సంతోషముతో నిట్లు ప్రసంగించిరి. "ఓనాయనా! కన్నతండ్రీ! ఇంతగారాబుబిడ్డఁడవుకదా మార్గములో నెట్లు తాటకను వధించితివి?

దోహా 402

"ఓచిట్టితండ్రీ! ఆరాక్షసులు కఠినులుకదా! మనుజులనిన, వారికి లక్ష్యములేదే? ఆదుర్మార్గులు, మారీచసుబాహువులను, వారిసైన్యములతో, నెట్లు సంహరించితివి?

చౌపాయ్

"ఓతండ్రీ! ఆవిశ్వామిత్రుని కటాక్షమువలన మిమ్ములను భగవంతుఁడు కష్టములనుండి తప్పించెనని నానమ్మకము; అందుచేతనే, మీరిరువురు యజ్ఞమును సంరక్షింపఁగలిగిరి; మిమ్ముల నతఁడు కటాక్షించి, మీకు విద్యల నుపదేశించెను. నీపాదరజము సోకినమాత్రమున, మునిపత్ని తరించెను. లోకమంతయు నీప్రభావముతో నిండెను; ఓనాయనా! కమఠపీఠమువలెను, వజ్రమువలెను, కఠోరముగనుండిన శివుని విల్లును, రాచమండలిలో నీవు విఱిచితివికదా! నీకీర్తి మూఁడులోకములకు వ్యాపించెను; నీవిజయము దిక్కులునిండెను; నీవు సీతను వివాహమాడి, తమ్ములతోవచ్చి, స్వగృహములోఁ బ్రవేశించితివి. అమానుషచర్యలను నీవు చేసియుంటివి; నీవు బాగుపడుటకు విశ్వామిత్రుని కృపయే కారణము; ఓనాయనా! ఓతండ్రీ! చంద్రబింబమువంటి నీముఖముఁ జూచినందున, నాజన్మము నేఁడు సఫలమయ్యెను; ఓనారాజా! ఇదివరలో నెన్నిదినములో, నీముఖముఁ జూడకయే, మేము గడపియుంటిమి; ఆదినములను మాఆయుస్సులో భగవంతుఁడు చేర్పనియె

డల, మఱికొన్ని దినములు నిన్నుఁ జూచుచు, మేము జీవించియుండఁ గలముకదా!'' అని తల్లులు పలికి, తమవాత్సల్యముఁ జూపించిరి.

దోహా 403

వినయవిధేయతలతో నతఁడు ముగ్గురుతల్లులతోఁ బ్రసంగించి, వారిని సంతోషపెట్టెను. అనంతరము వారు శయనగృహములలోఁ బ్రవేశించిరి; రాముఁడు, సాంబశివుని, గురువును, బ్రాహ్మణులను స్మరించి, మానసికముగ వారిచరణములకు నమస్కరించి, శయనించెను.

చౌపాయీ

సాయంసమయమున ముకుళించుకొనుచుండిన యెఱ్ఱతామరపువ్వువలె, నిద్రలోనుండిన రాముని ముఖము శోభించెను. ఆరాత్రి, వివాహమహోత్సవము పేరుబెట్టి నగరములోని స్త్రీపురుషులు జాగరముఁ జేసిరి; ఒకరితోనొకరు సరససల్లాపముల నాడుచుండిరి. ఆసమయమున నానగరముయొక్క శోభ; లేక, ఆనగరములో నాఁటిరాత్రిశోభ ధగద్ధగాయమానముగ నుండెను. ''ఓసఖులారా! నగరముయొక్క శోభఁ జూడుఁడు!'' అని రాణులు సఖులతోఁ బలికిరి. సర్పము తన శిరోభూషణమును గుండెలకద్దుకొని నిద్రించువిధమున, నాముగ్గురత్తలుఁ దమకోడండ్రను హృదయముల కప్పళించుకొని, శయనించిరి. తామ్రచూడుఁడు తారస్వనముతో నరుణోదయకాలమును సూచించెను; ఆవెంటనే, శ్రీరాముఁడు మేల్కాంచెను. వందిమాగధులు వచ్చి రాముని గుణములను గానముఁ జేసిరి; అతనిదర్శనార్థము పురజనులు వచ్చి, సింహద్వారమునద్దఁ గాచుకొనియుండిరి. బ్రాహ్మణులకును, దేవతలకును, గురువునకును, జననీజనకులకును, నల్వురన్నదమ్ములు నమస్కరించిరి; వారిని వారు దీవించిరి. ఆముగ్గురుతల్లులు కుమారులముఖములఁ జూచి సంతసించిరి; తర్వాత, వారు తండ్రితోఁగూడి ద్వారమువద్దకు వచ్చి, తండ్రివెనుక నిలువఁబడిరి.

దోహా 404

ఆనల్వురన్నదమ్ములు సరయూనదిలోఁ గ్రుంకులిడి, ప్రాతఃకాలసంధ్యావందనాదికర్మల ననుష్ఠించి, శుచిర్భూతులై, నిర్మలహృదయములతో, జనకునివద్దకు వచ్చిరి.

చౌపాయ్

రాజు వారిం జూచి, సంతోషించి, వారిని గుండెల కప్పలించుకొనెను. రాజుగారి యాజ్ఞప్రకారము, వారు యథోచితాసనముల నధిష్ఠించిరి; శ్రీరామచంద్రుని సభికులు చూచి సంతోషించిరి; శ్రీరాముని సందర్శించుటవలనఁ గలిగిన నేత్రోత్సవమున కంతముకలుగునేమో యని యనుమానించిరి. పిమ్మట, విశ్వామిత్రుఁడును వసిష్ఠుఁడును సభలోనికి వచ్చిరి. రాజు వారిని సుఖాసీనులఁజేసెను. నల్వురుకుమారులతోఁ గలసి రాజు వారిని బూజించి, వారిచరణములకు నమస్కరించెను. ఆమునీశ్వరు లిరువురు రాముని జూచి ప్రసన్నులయిరి. వసిష్ఠుఁడు ధర్మశాస్త్రకథలను జెప్పనారంభించెను; ఆకథలను రాజును రాణులును సావధానముగ నాలకించిరి. మునీశ్వరులకుసయిత మగమ్యమగు విశ్వామిత్రునిచరిత్రమును, అతఁడు బ్రహ్మత్వముఁ బొందినవిధమును, సాంతముగ వసిష్ఠుఁడు వారికిఁ జెప్పెను. "ఓరాజా! ఇదియంతయు సత్యముః; విశ్వామిత్రునికీర్తి త్రిలోకప్రసిద్ధము" అని వామదేవుఁడనుఋషి పలికెను. విశ్వామిత్రునిచరిత్రమును సభికులు విని సంతోషించిరి; రామలక్ష్మణులు మాత్రము గురువుగారిప్రభావమును విని, పరమానందభరితులయిరి.

దోహా 405

ఈప్రకారము, నిత్యకల్యాణము, పచ్చతోరణములతో దినములు గతించెను. అయోధ్యాపట్టణము ప్రతిదినము నూతనోత్సవములచే సుక్కిరిబిక్కిరియగుచుండెను.

చౌపాయ్

అంతట నొకశుభదినమున శుభముహూర్తమున వారు పెండ్లికంకణములను విప్పిరి; ఆదినమున గొప్పయుత్సవము జరిగెను. అయోధ్యానగరములో నిత్యము నూతనోత్సవములు జరగుచుండుట దేవతలు చూచి పరమానందభరితులయిరి; అవధపురిలో జననముకలుగునట్లు ప్రసాదింపుమని వారు బ్రహ్మదేవునిఁ బ్రార్థించిరి. విశ్వామిత్రుఁడు ప్రతిదినము ప్రయాణమగుచుండెను; కాని, శ్రీరాము లతనిని విధేయతతోఁ బ్రార్థించినందున నతఁడు శిష్యునిమాటను ద్రోసివేయలేక, నిలిచియుండెను; అనేకవిధముల నతనిని రాజు నిత్యము సన్మానించుచుం

డెను; రాజసన్మానముల నంగీకరించి, రాజు నతఁడు స్తుతించెను. ప్రయాణమున కతఁడు సిద్ధమగుట రాజు చూచి, కుమారులతో నతని యెదుట నిలువఁబడి, చేతుల జోడించుకొని, "ఓమునిరాజా! ఈసంపదయంతయు మీయధీనము; నేను, నాకుమారులు, నాభార్యలు, నాసేవకబృందమేమంతయు నీ సేవకులము; ఈబాలురను మీ రెల్లపుడు జ్ఞాపకముంచుకొనుఁడు; మీదర్శనము లభించునట్లు ప్రసాదింపుఁడు," అని ప్రార్థించెను. రాజును, రాజకుమారులును, రాజుభార్యలును, విశ్వామిత్రుని పాదములపైఁబడి నమస్కరించిరి; వారిముఖమునుండి, యొకమాట వెడలలేదు. విశ్వామిత్రుఁడు వారి వినయమునకు సంతసించి, వారిని దీవించెను. అతఁడు ప్రయాణమును సాగించెను; ఆసమయమున, వారి యన్యోన్యానురాగముఁ జూచి తీరవలెనుగాని, దానిం జెప్పుటకు శక్యము కాదు. తమ్ములతోఁ గూడి శ్రీరాముఁడు విశ్వామిత్రుని సాగనంపుటకు వెళ్లెను; అతనియాజ్ఞఁబొంది, వారు స్వగృహమునకు మరలి వచ్చిరి.

దోహా 406

శ్రీరాముని రూపమును, దశరథుని భక్తియు, వివాహోత్సవ సంబరమును, మునీశ్వరుఁడు తనలోఁదాను స్మరించి, స్తోత్రముఁ జేయుచు, మార్గమున నడచి వెళ్లెను.

చౌపాయి

వామదేవుఁడును వసిష్ఠుఁడును మఱల గాధేయుని చరిత్రమును వర్ణించి చెప్పిరి; విశ్వామిత్రుని తపఃప్రభావమును రాజు విని, "ఆహా! నేనెంతపుణ్యాత్ముఁడను! ఏమినాభాగ్యము! ఆమహాత్ముఁడు నాగృహమునకు వచ్చి, దానిని పవిత్రముఁ జేసెను; నేను ధన్యుఁడను; నాజన్మము సఫలమయ్యెను" అని తనలోఁ దాను చింతించెను. ఎవరిగృహములకు వారు వెళ్లుటకు, రాజు వారికి సెలవునిచ్చెను; వారు నిష్క్రమించిన తరువాత, నతఁడు కుమారులతోఁగూడి, యంతఃపురములోనికి వెళ్లెను; అంతటను శ్రీరాముని వివాహోత్సవమును గుఱించి యే జనులు ముచ్చటించుచుండిరి; శ్రీరాముని నిర్మలప్రభావము మూఁడులోకములలో వ్యాపించెను. ఇంతకుముందు మిథిలానగరములలో నివసించుచుండినయానందమంతయు, నేఁడు శ్రీసీతారాముల వివాహానంతరమున,

నవధ(అయోధ్యా)పురములో నివసింపఁజొచ్చెను. శ్రీసీతారాముల వివాహమహోత్సవసంబరమును పూర్తిగ వర్ణించిచెప్పుటకు శేషునకు గాని సరస్వతికిగాని సామర్థ్యములేదు. శ్రీసీతారాముల పవిత్రచరిత్రము కవికులమున కాధారమనియు, వారికీర్తి సకలమంగళములకు ఖనియనియు, కవీశ్వరులకు జీవనాధారమనియు, నేను తెలిసికొని, నావాక్కులను పవిత్రముఁజేయఁగోరి, నాబుద్ధికిఁ దోఁచినవిధమున గొంచెముగొంచెము, వారిచరిత్రమును వర్ణించితిని. (పార్వతి నాల్గవప్రశ్నకుఁ బ్రత్యుత్తరము.)

ఛాంద్ 62

తులసీదాసు, తనవాక్కులను పవిత్రముఁ జేసికొనుటకు శ్రీసీతారాములచరిత్రమును వర్ణించెను; శ్రీరామునిచరిత్ర మపారము; ఏ కవీశ్వరుఁడు దానినిఁ దుదముట్టఁ జెప్పఁగలఁడు? శ్రీసీతారాముల వివాహోత్సవఘట్టము నేపురుషుఁ డెల్లపుడు పఠించునో, గానముఁజేయునో, ఆలకించునో, వాఁడు శ్రీసీతారాముల కటాక్షమునకుఁ బాత్రులై శాశ్వతసుఖముల ననుభవింపఁగలరు.

సోరఠా 39

శ్రీసీతారాముల వివాహఘట్టము నేపురుషుఁడు సదా పఠించునో, గానముఁజేయునో, ఆలకించునో, చెప్పునో, వాఁడు నిత్యోత్సవముల ననుభవించును; శ్రీరామునిచరిత్రము సకలమంగళములకు స్థానము కదా!

ఇతి శ్రీగోస్వామి తులసీకృత శ్రీరామచరిత్రమానసే,
సకలకలికలుషవిధ్వంసనే, బాలకాండే
పండితజ్వాలాప్రసాదకృత వ్యాఖ్యానుసారే
శ్రీశ్రీనివాసశర్మకృత ఆంధ్రభాషాయాం
ఏకాదశో విశ్రామః.

బాలకాండము సమాప్తము.

చెన్నపురి: 'వావిళ్ల' ప్రెస్సున ముద్రితము—1926.

వచనగ్రంథములు.

		ప్రతి 1-కి రూ.	అ.
ఆంధ్రవచనభాగవతము, ద్వాదశస్కంధములు, శ్రీశతఘంటము వేంకటరంగశాస్త్రికృతము	...	6	8
డిటో 3 వాల్యములు	...	7	0
గురజాడ శ్రీరామమూర్తిగారి ఆంధ్రకవిజీవితములు	...	3	8
ద్వాదశోపనిషత్తులు, సంస్కృతమునకు సరియైన తెలుఁగువచనము	...	3	0
యజుర్వేదకథాసంగ్రహము	...	0	8
కామధేనువుకథ	...	0	2
శ్రీవివేకానందవిజయము	...	1	12
ప్రాచీనదేశచరిత్రలు	...	1	12
పతివ్రతలచరిత్ర	...	1	8
వీరాంగనలు	...	0	8
నవనాథభక్తులచరిత్ర, శ్రీబచ్చురామన్నగారు	...	2	0
భారతరమణీమణులు, ప్రథమభాగము	...	0	12
భారతరమణీమణులు, రెండవభాగము	...	0	8
శ్రీమహాభక్తవిజయము, చిత్రపటముతో	...	4	0
నీతిచంద్రిక, శ్రీ చిన్నయసూరిగారిది	...	0	8
పంచతంత్రము, వచనము, సులభశైలి	...	0	8
హితోపదేశము, సులభశైలి	...	0	12
సంగ్రహరామాయణము, శ్రీ శేషాద్రిశర్మగారిది	...	0	10
సంగ్రహభారతము ,,	...	1	0
తెనాలిరామలింగనికథలు, జీవితము	...	0	4
సంస్కృతనాటకకథలు, శ్రీసీతారామశాస్త్రికృతము	...	1	4
దశకుమారచరిత్రము, ఎనమచింతల సంజీవరాయశాస్త్రిగారిది	...	1	8
మదనకామరాజుకథలు, చక్కనికూర్పు	...	0	14
భోజకాళిదాసకథలు, 1-వ భాగము	...	0	12
దక్కనుపూర్వకథలు, శ్రీసీతారామశాస్త్రికృతము	...	1	8
దేశింగురాజుకథ, జంగంకథ, శుద్ధప్రతి	...	0	6
భోజునికథలు	...	0	8
విక్రమార్కునికథలు	...	0	8
బేతాళునికథలు . . .	...	0	8
పరమానందశిష్యులకథలు	...	0	3
వైద్యులకథలు	...	0	4
తాతాచార్యులకథలు	...	0	6

			ప్రతి 1-కి రూ.	అ.
నలుగురు మంత్రులకథలు		...	0	4
అయిదుగురుదొంగలకథలు		...	0	6
రామదాసుచరిత్ర, చక్కనికూర్పు, మంచికాగితములు ఇందు శ్రీరామదాసుగారి ప్రతిమకూడకలదు		...	0	12
శాలివాహనచరిత్ర		...	0	3
శ్రీలాలాలజపతిరాయిజీవితము		...	0	2
శ్రీరామకృష్ణపరమహంసచరిత్రము, ప్రతిమతో		...	0	3
బాలగంగాధరతిలకుమహారాజుగారిచరిత్రము, ప్రతిమతో		...	0	4
శ్రీగోపాలకృష్ణగోక్లేజీవితము, ప్రతిమతో		...	0	2
శ్రీమహాదేవగోవిందరానడే జీవితము ,,		...	0	2
శివాజీచరిత్ర	ప్రతిమతో	...	0	8
శంకరాచార్యచరిత్ర	,,	...	0	3
శ్రీవేమనయోగిజీవితము	,,	...	0	2
దాదాభాయినౌరోజీచరిత్ర	,,	...	0	2
శ్రీకరంఛంద్ గాంధిజీవితము	,,	...	0	4
శ్రీబుద్ధచరిత్రము	,,	...	0	4
నెపోలియన్ చరిత్రము	,,	...	0	4
సోదరినివేదితజీవితము	,,	...	0	2
శ్రీగైక్వారుగారిజీవితము	,,	...	0	2
వివేకానందస్వామిజీవితము	,,	...	0	2
శ్రీకృష్ణదేవరాయచరిత్ర	,,	...	0	3
లార్డుక్లైవుజీవితము	,,	...	0	8
ఆనిబిసెంటుచరిత్ర	,,	...	0	4
మైరావణచరిత్ర, చక్కనికూర్పు		...	0	1
ఈసపునీతికథలు, క్రొత్తకూర్పు 1-వ భాగము		...	0	6
డిటో 2-వ భాగము		...	0	8
అరేబియన్ నైట్సుకథలు		...	1	4
రేచుక్కపగటిచుక్కకథలు		...	0	3
మర్యాదరామన్నకథలు		...	0	2
షేక్స్పియర్నాటకకథలు		...	1	8
పరిహ్యావినోదకథలు		...	0	12
చార్దర్వేషుకథలు		...	0	8
శుకసప్తతికథలు		...	0	6

వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్,
292, ఎస్ప్లనేడ్, చెన్నపురి. ఈ.